تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

سەرجەم بەرهەمەکانی

مامۆستا هێمن

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

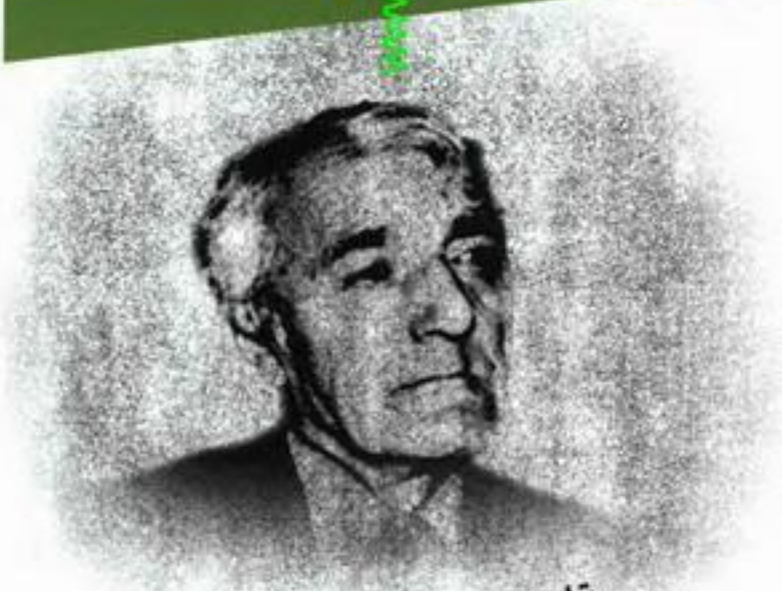

تاریک و ڕوون، ناڵەی جودایی،
بارگەی یاران و نامە و پەخشانەکان

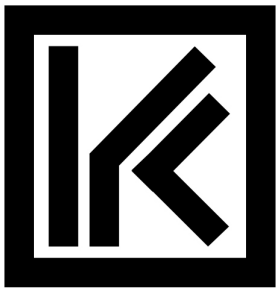

کوردانە

kurdaane.com

www.kurdaane.com

ناوی کتێب: بەرهەمی نووسینەکانی مامۆستا هێمن

ساڵی چاپ: ٢٠١٤

تیراژ: ٢٠٠٠ دانە

چاپخانەی: هەولێر

نرخ: ٣٨ هەزار تمەن

نرخی هەردوو بەرگ: ٨٠ هەزار تمەن

www.kurdaane.com

کتێبی یەکەم:

سەرجەم شێعرەکانی هێمن

.....

کتێبی دووهەم:

سەرجەم نووسراوەکانی هێمن

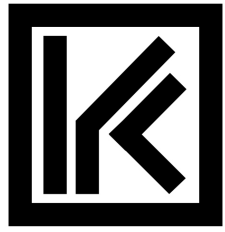

کوردانە

kurdaane.com

www.kurdaane.com

ناوەرۆك

کتێبێ یەکەم: سەرجەم شێعرەکانی هێمن

دیوانی تاریك و ڕوون ١٣
لە کوێوە بۆ کوێ؟ ١٥
کوردم ئەمن ٦٣
وتووێژی کچ و کوڕ ٦٤
خاوەنی زێڕ ٦٦
دەیڵێم و بێ باکم ٦٧
قەڵای نیشتمان ٧٠
ئەمەگی گوڵان ٧١
بەهاری لادێ ٧٣
تۆم هەر لەبیرە ٧٧
کیژی لادێ ٧٩
دواڕۆژی ڕووناک ٨١
ڕۆژی شادی ٨٤
یادگاری شیرن ٨٦

ڕێبەندان و شاعیر ٨٩
بژی دیموکرات ٩٢
ڕۆژی خۆشی ٩٤
هەتاوی ئیقبالّ ٩٦
ڕەشمە ٩٨
دایکی نیشتمان ١٠٠
نەورۆزی ڕزگاری ١٠٢
پێکەنینی گوڵ ١٠٤
بلوێری شوان ١٠٦
کورد و ئازەربایجانی ١٠٨
ڕۆژگاری ڕەش ١١٠
کچی مەهاباد ١١٨
بەهاری کوردستان ١١٩
بابردەڵە ١٢٧
فرمێسکی گەش ١٣٠
گریانی نیوەشەو ١٣١
ئارەزووی فڕین ١٣٢
خونچەی سیس ١٣٤
گۆمی خوێن ١٣٦
ئاواتی بەرز ١٣٧
بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ ١٤٢
موو ناپسێنم ١٤٤
تووڕەیی ١٤٦
بۆسەی ڕۆژگار ١٤٧
چارەنووسی شاعیر ١٤٨
جۆلانە ١٥٠
ماچی شیرین ١٥١
هێلانەی بەتاڵ ١٥٢

گلێنەی شاعیر ١٥٣
گێژەڵووکەی خەزان ١٥٤
گوڵی هیوا ١٥٦
ڕاوە بەراز ١٥٨
شینی گوران ١٦٥
تەپڵی ئەمان ١٦٨
پەری شێعر ١٧٠
ناسۆری تەشەنا ١٧٤
ڕەق هەڵاتم ١٧٦
گەرمەشین ١٧٧
مەتەڕێزی شەڕەف ١٧٩
شەنگەبێری ١٨٢
ئامێزی ژن ١٨٤
شەپۆلی تۆڵە ١٨٦
ترۆپکی ڕزگاری ١٨٩
گاو و گەردوون ١٩١
شەو و شەیتان ١٩٣
سنوور ١٩٧
ئارەق و تین ١٩٨
فریشتەی پەڕیوە ٢٠٣
کاروانی خەبات ٢٠٦
لە بیرم مەکە ٢١٠
یادم بکەن ٢١٧
دەسکەوتی خەبات ٢١٩
شەوگاری تەنیایی ٢٢٥
شەوی شاعیر ٢٢٦
بناری هەڵگورد ٢٢٩
پەیامی ڕانەگەیەندراو ٢٣٥

وردەواڵە ٢٣٧
دڵی شاعیر ٢٣٨
تەرجەمە لە ئەنوەریەوە ٢٣٨
بۆ چمن ٢٣٩
بۆ کچە کوردێک ٢٣٩
پەری ئازادی ٢٤٠
بۆ خانمی لازار ٢٤٠
دیلی دیل ٢٤١
شنە ٢٤١
بۆ ئاغای لبادی دارایی ٢٤٢
رقی پیرۆز ٢٤٢

دیرانی نالەی جودایی ٢٥٠
پێشەکی ٢٤٥
مانگەشەو ٢٤٩
نالەی جودایی ٢٥٠
جوانی ڕەشپۆش ٢٦٠
تاوانی بێ هێزی ٢٦١
ئێوارەی پایز ٢٦٢
بەرەو ئاسۆ ٢٧٠
جوان ناسووتێ ٢٧٢
سازی ناساز ٢٧٣
ماچی خودایی ٢٧٥
دەستی تەزیو ٢٧٧
کوانێ؟ ٢٧٧
جوانی بەس نییە ٢٧٨
پەرستاری ڕەشپۆش ٢٨٠
چاوبلکە ٢٨١

خۆزگە ٢٨٢
عیشق و ئازادی ٢٨٣
سووڕی دەوران ٢٨٥
خاک ٣١٢
شەرابی خەست ٣١٣
خەوم نایە ٣١٤
ڕێژنە ٣١٥

دیوانی بارگەی یاران ٣١٧
بەهاری زەرد ٣١٩
زیندەبەچاڵ ٣٢١
بەهار هەر دێ ٣٢٤
ڕەوەز ورد نابێ ٣٢٦
بەهاری ئاڵ ٣٢٨
فرمێسکی ڕونوو ٣٣٥
خانەنشین ٣٣٩
ئاپۆلۆی ماچ ٣٤٠
بارگەی یاران ٣٤١
تەوەری جەور ٣٤٣
شینگێڕی ٣٤٥
جێژوان ٣٤٨
دەسڕێژی لاوان ٣٤٩
چوارینە ٣٥٢
بۆ شەهیدانی کوردی تورکیا - گریانی ڕونوو ٣٥٣
چەند بەرهەمێکی بەرایی ٣٥٥
کوردم ئەمن ٣٥٧
مەحکەمەی ئیستیقلال ٣٥٩
هەڵدەکەم ٣٦١

بەهاری زانین ٣٦٣
جێژنی ئازادی ٣٦٥
دەمەتەقەی دوو خوێنمژ ٣٦٨
شینی ژنە کوردێک ٣٧١
کوردەگیان ٣٧٤
نامەیەکی هێمن بۆ هەژار ٣٧٥
نامەیەکی هەژار بۆ هێمن ٣٧٧
ژارگەی ماران ٣٧٩
فەرهەنگۆک ٣٨٣

کتێبی دووهەم: بەرجەم نووسراوەکانی هێمن (هەواری خالی)

هێمنی شاعیر و مروڤ ٤٢٧
شاعیری گەل ٤٣٥
شێرەژن ٤٥١
یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە کوردستانی ئێران ٤٥٩
نامەیەکی ئەدەبی ٤٦٧
ئەرکی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا ٤٧٥
مامۆستای شاعیرانی موکریان ٤٨٣
حاجی قادری شۆڕشگێڕ ٤٩٧
عەلی ئاشق ٥١١
ڕۆژانیش بەهەڵە دەچێ ٥٢١
ئەرکی نەتەوایەتی ئیمڕۆی شاعیر و نووسەرەکانمان ٥٢٧
وەڵامێکی دۆستانە ٥٣١
ئەزموونی شاعیریم ٥٣٩
ئاسۆگە ٥٥٣
کورد بۆ گشتی شاعیرە ٥٥٧
چە ند نوکتەیەک لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە ٥٦٣

پێشەکییەک بۆ «پێکەنینی گەدا»ی حەسەن قزڵجی ٥٧١
پێشەکی بۆ قەڵای دمدم ٥٧٧
هەژار و شەرەفنامە ٥٨٩
پێشەکی بۆ دیوانی نالی ٥٩٧
ڕاوە تاژی ٦٠٥
نەورۆز ٦١٧
جوانترین دیمەن ٦٢١
بووکی یەکشەوە ٦٢٥
هەواری خاڵی ٦٣٣
مەهاباد ٦٣٩
لە ڕۆژێکی پایزیدا ٦٤٣
شیری بەدەستێکەوە بوو هەتاوی بەدەستی دیکەوە ٦٤٧
ئەو جۆرەی بتەوێ ٦٥٩
ڕێزی نان بگرن ٦٦٧
کورتەی نۆدیسە ٦٧١
وشە ونبووەکان ٦٧٩
لامەزەبی خێرەومەند ٦٨٥
تەنیا هەمیشە تەنیا ٦٩٣
چیرۆکی کوولەکە ٦٩٧
مامۆستا هێمن و دیوانی تاریک و ڕوون و چەند پرسیارێک ٧٠٥
وتووێژ دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧١٣
دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧٢١
وتووێژێکی بڵاونەکراوە دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧٢٥
لە بەهاری شیلاناوێوە تا پایزی ورمێ ٧٣٩
نامە بۆ کەریمی قەییومی: یەکەم ٧٧٩
نامە بۆ کەریمی قەییومی: دووەم ٧٨١
نووسینەکانی بەرایی ٧٨٣
خۆت بناسە ٧٨٥

پۆژی کارە ٧٨٧
سکالایەک لەگەڵ نیشتمان ٧٨٩
شێخ یوسف شمس الدین البرهانی ٧٩١
نامەی کچێکی دیل ٧٩٣
ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ ٧٩٧
ئازادیمان دەوێ ٧٩٩
نامەیێکی سەربازاوەڵە ٨٠١
ئەی دنیا بزانە کورد سەربەخۆیی دەوێ ٨٠٣
ژوانی دوو خوێنمژ ٨٠٥
بۆچی کوردستانو لەبیر کردووە؟ ٨٠٧

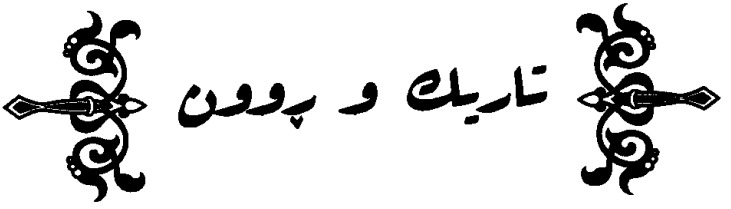

www.kurdaane.com

لە کوێوە بۆ کوێ؟

من بۆخۆم وام، ڕەنگە زۆر کەسیش وابێ، کە شێعری شاعیرێک یا نووسراوەی نووسەرێک دەخوێنمەوە «چ زینوو چ مردوو» پێم خۆشە خۆشی بناسم. بزانم کێیە؟ خەڵکی کام وڵاتە؟ کاری چییە؟ چۆن دەژی و ئەگەر مردووە چۆن مردووە؟ لە کوێ نێژراوە؟

بۆیە بڕیارم دا سەرگوڕشتەی خۆم لە سەرەتای ئەم بەشەی دیوانەکەم دا بنووسم. بە کێم گووتبا ئەو سەرگوڕشتە بنووسێ؟ کێ من لە خۆم باشتر دەناسێ؟

پێویە بووم زۆر درێژی بنووسم. تەماشام کرد دەبێتە چیرۆکیکی درێژ و شیرین و پڕ کارەسات. چ چیرۆکیک لە بەسەرهاتی ئێنسانێک لە واقیع نیزیکترە؟ ئەویش بەسەرهاتی ئێنسانێکی نیزیکەی پەنجا ساڵی لە ساڵەکانی چەرخی بیستەم، ئەو چەرخە سەیر و سەمەرەیە، ئەو چەرخە پڕ کێشە و شەڕ و شوورە، ئەو چەرخە پڕ لە کارەسات و پەلامارە، ئەو چەرخە پڕ لە شۆڕش و ئاڵوگۆڕە وەبیر بێ. بەتایبەتی ئەگەر ئەو ئێنسانە کورد بێ. کوردیکی بێ بەش و چارەڕەش بێ و تا ڕادەیەک لە خەباتی ڕزگاریخوازی نەتەوە زۆرلێکراوەکەیدا بەشداربووبێ. بەڵام بەداخەوە بۆم نەکرا. بەشی زۆری لەبەر تەوەزەلیی خۆم. با بمێنێ بۆ هەلێکی تر ئەگەر مام وازی لێ ناهێنم.

خوێنەری خۆشەویست! پێت وا نەبێ لێفەم لەسەر هەتیوان هەڵداوەتەوە و لە بنی کوولەکەم داوە و هەرچیی هەیە نووسیومە. نا هەر وا کورتە سەرگوڕشتەکەمت بۆ دەگێڕمەوە.

شاعیری هیچ قازانجی بۆ من نەبووبێ ئەو قازانجەی هەبووە کە ئەو ناوە دوور و درێژەی «سەید محەممەد ئەمینی شێخەلئیسلامی موکری» لە کۆڵ کردوومەتەوە.

باوکم ناوی سـەید حەسەنی شێخەلئیسلامی موکری بوو. لە تۆرەی مەلا جامی چۆپی بوو کە سێسـەد ساڵ لەوە پێش هاتۆتە سابڵاخ و بنەماڵێکی گەورەی لەو مەڵبەندە پێک هێناوە. دایکم ناوی زێنەب و کچی شـێخی بورهان بوو کە ئێسـتا بنەماڵەیەکی گەورەی موکریانن.

بەهاری سـاڵی ١٣٠٠ی هەتاوی (١٩٢١ی زایینی) بە شـەوی جێژنی بەراتێ لە گوندی لاچین نزیکی سابڵاخ لەدایک بووم. مێژوکم لە مەمکی دایکم نەکردووە و فرچکم بە شیری دایەن گرتووە.

دایکم زۆری بەچاوی دادەدامەوە و دەیگوت: تۆ پێوقەدەم پەش بووی. هەر تۆم وەزگ کەوت لەشی سـاغم بەخۆمەوە نەدی. نەخۆشیم پێوە نووسا، کوێرەوەری و پەژارە پووی تـێ کردم. لەسـەر مانگ و پۆژی خـۆم بووم کە ناچاربووین بڕەوێـن و بچینە لادێ. کە بەربوویـەوە، نە من تڵپاتی تەپم لە مەمکیدا بوو، نە باوکت سـیپاڵێکی لە ماڵێدا مابوو. لەشـکری شـکاک وەک ئێمەشی وەک هەموو خەڵکی سابڵاخ سـاف لەساف تاڵان کرد و گەسکی لەو ناو ماڵەدا کە سێسەد ساڵ بوو وەسەریەک نرابوو و بەمیرات بۆ باوکت بەجێ مابوو.

منیش جارجار بەپێکەنینەوە دەمگوت دایەگیان سووچی من چییە؟

دایەنەکەم ناوی یاسـەمەن و خەڵکی ئازەربایجان بـوو. لەلەکەم کە ناوی عیزەت بوو خەڵکی تورکیا بوو، ئەو دووانە لەبەر هەژاری و نەداریی خۆیان پەڕیوەی کوردستان ببون و لە گوندەکەی ئێمە گیرسـابوونەوە و لە سەرویەندی لەدایکبوونی مندا منداڵێکیان ببوو. منداڵەکەی ئەوان لە من بەختەوەرتر بوو، نەژیابوو و تووشـی کوێرەوەریی دنیا نەهاتبو و عەمری درێژی بۆ من بەجێ هێشتبوو و پارووی دایک و بابیشی لە پۆنی هاوێشتبوو.

ئـەو ژن و پیاوە هەژارە و ئاوارە بەدڵ و گیـان منیان بەخێو دەکرد و زۆریان خۆش دەویستم. منیش نۆکەری ئەوان ببووم وەک دایک و بابی خۆم خۆشم دەویستن.

لەبیرمـە زمانی ئەوانم وەک بلبـل دەزانی، جا نازانم تورکیم دەزانی یا ئازەری؟ پەنگ بێ ئازەری بووبێ، چونکە منداڵ زمانی دایکی باشتر فێر دەبێ.

مردنی عیزەت و تۆرانی یاسەمەنم باش وەبیر دێ. ئەم پووداوە یەکەم زەبری توند بوو کە وەهەسـتی ناسکی مندالانەی من کەوت و یەکێکە لە بیرەوەرییە هەرە تاڵەکانی ژیانم.

لە ڕاســتیدا من دوو جار هەتیو بووم و دووجارم دایک و باب مردوون: جارێک بەساوایی و جارێک بە پیری.

بابم هەم دەوڵەمەند بوو، هەم بەدڵ و دەسبڵاو، چاکی بەخێو دەکردین، پینج خوشک و دوو برا بووین، کاکم و خوشکێکم لە من گەورەتر بوون. بەمندالّی زۆر تێروتەسەل و کۆک و پۆشتەبووم. بەڵام کۆیلە و دیل بووم، کۆیلەی ناو قەفەزی زێڕ، کۆیلەی ڕێوشوێنی کۆن.

ڕێوشــوێنی بنەماڵەکەمان ئیجازەی نەدەدا من لەگەڵ هاوتەمەنەکانم گاڵتەوگەپ بکەم. چونکە من کوڕە دەوڵەمەند بووم و ئەوان کوڕە هەژار. من کوڕی شێخەلیسلامیی بەناوبانگ بــووم، ئەوان کوڕی لادێییەکی بێ ناوونیشــان. من بەروپشــت ئەتڵەس بــووم و ئەوان کەپەکرمانج. من کۆک و پۆشتە بووم و ئەوان ڕووت و ڕەجاڵ.

ئاخ...! گەورەکانم تێ نەدەگەیشتن من چەند پەرێشان و کەلەلام، ئەوان نەیاندەزانی بەو کردەوەی خۆیان چۆن هەستی من بریندار دەکەن، بریندێک کە دەبێتە گریمانەی ڕووحی و تا مردن سارێژ نابێ.

ئێســتاش کــە وەبیرم دێتەوە کزەم لە جەرگی دێ و خەمێکــی گران دام دەگرێ، کە من لە هەموو خۆشــیی ســەردەمی مندالّی بێبەش بووم. لەپێش چــاوی من مندالّەکانی گوندەکەمــان، ئەو ڕەش و ڕووتانەی هاوشــانی من نەبــوون! بەئازادی و بێباکی گاڵتە و گەمەیان دەکرد، لە خاک و خۆڵ دەگەوزین، لە ســەربانان هەڵدەبەزین، لە قوڕ و چڵپاودا غارغارێنیان دەکرد، لەسەر تەپۆلک و کۆپەین ملانەیان دەگرت، لەسەر سەهۆڵ خلیسکیان دەکرد، لەسەر لۆدە کا بازبازێنیان دەکرد، بەگڕ یەکدا دەچوون، پێک هەڵدەپڕژان، ئاشت دەبوونــەوە، ئاورۆچکەیان دەکردەوە و خانووچکەیان دروســت دەکرد. هێلانە چۆلەکەیان دەردەهێنا، تەبکەیان دەناوە. هەلووکێن، تۆپێن، هەمزەل، هەنگڵەشــەلە، دایە من مەمدە بەگورگی، هەڵوای بەشــەپان، قەرەقەرێ و دەیان جۆرە گاڵتــەی دیکەیان دەکرد. بەڵام من بەو تاوانەی کە نەجیبزادە بووم دەبوو وەک گەورە گەوران لە دیوەخان لەســەر چۆک دابنیشم و متەقم لەبەر نەیەتە دەر! بۆ بەدبەختی لە ماڵی ئێمەاد نێرینەی لە من بچووکتر نەبوو. دەبوو لەبەر هەموویان یەک پێ هەســتم و تا ئێزنم نەدەن لەبەر دەسیان ڕاوەستم و دانەنیشــم، لەدوای هەمــووان نان و چام بۆ دابنێن. چەندم پــێ خۆش بوو نە کەوای مەخمــەر و تاقــە و قوتنی و خەزەلم لەبەردا با، نە پانتۆڵی ئاڵمانی زەردم لە پێدا با، نە کاڵەی شەمامەبەندی ئاوریشم چنم لە پێدا با و نە شەدەی سەوزم لەسەر با و نە پشتێنی بەشمینەی کەسکم لە پشتدا با و وەک مندالّە ڕووتەڵانەکان ئازاد بام.

نەڵێن ماشاڵڵا کوڕەکە لەو تەمەنەشدا ئازادیخواز بووە و هەستی بەجیاوازیی چینایەتی کـــردووە و ڕقی لێ بـــووە، نەخێر نەوەڵڵا نە ئازادیخواز بووم و نە تڕەماش، وازم لە گەمە و یاری بوو و بڕاوە.

تەنیا بیرەوەرییەکی خۆشم لە زەمانی منداڵیم هەیە، ئەویش ئەوەیە شەوانە دەچوومەوە ژوورێ و ســـەرم وەســـەر ڕانیَ دایە مرۆت دەکرد و ئەویش حیکایەتی بۆ دەکردم، تا خەو دەیبردمەوە. دایە مرۆت پیرێژنێکی دنیادیدەی کۆنســـاڵ بوو. بۆ خۆی نەیدەزانی تەمەنی چەندە، بەڵام بێگومان زۆری لە ســـەد ســـاڵ هەڵبواردبوو. شەش پشتی بنەماڵەی ئێمەی دیبوو، سەرسپی و هاوەمی دایکم بوو. ڕووح سووک، قسە خۆش و نوکتەباز بوو، هەزاران نەقل و نەزیلەی خۆشـــی دەزانی و بۆی دەگێڕامەوە. زۆر شـــتی بەنرخ لەو فێربووم کە لە ژیاندا کەڵکم لێ وەرگرتن. ڕووحی شاد بێ.

ئەلفوبێم لە خزمەت مامۆســـتا ســـەعید ناکام خوێندن، کە ئەودەم مێرمنداڵ بوو. کاکم کە مامۆســـتای تایبەتی بـــۆ ڕاگیرابوو، زۆر لـــە خوێندن دەترســـا و خەریک بوو منیش بترســـێنێ و بەمەرەدی خۆی بەرێ. بەڵام مامۆســـتا ناکام نەک هەر ســـامی لە خوێندن شکاندم، بەڵکە تێی گەیاندم خوێندن خۆش و شیرینە. پێش ئەوەی ئەلفوبێم پێ بناسێنی بزنۆکە و مەڕۆکەی حوسێن حوزنیی ئەوەندە بۆ خوێندبوومەوە هەموو لەبەر بوو. کتێبی ئەنجومەنی ئەدیبانی ئەمین فەیزیمان هەبوو. شـــێعرە گاڵتەکانی شێخ ڕەزای فێر دەکردم. لەبیرمە قەســـیدە درێژەکەی عارف ساییم کە وا دەس پێدەکا: «ئاوارەیی خاکی وەتەن و سەیر و سەفا خۆم» لەسەرڕا بۆ خوارێ لەبەر بوو، وەک تووتی دەمخوێندەوە و لە مانای نەدەگەیشتم.

کە ســـامم شکا بابم ناردمیە سابڵاخ تا لە مەدرەسەی دەوڵەتی بخوینم. لەپێشدا زۆرم پێ خۆش بوو. لە مەدرەسەی «سەعادەت» ناونووسیم کرد. بەڵام کە ڕۆژی هەوەڵ چوومە سەر کلاس تۆقیم و وەختابوو شێت بم. من منداڵێکی لادێیی نازداربووم، لە کوردی بەوڵاوە هیچ زمانم نەدەزانی لە مەدرەسەش کەس نەیدەوێرا بە کوردی قسە بکا.

مـــن لـــە ژیانمدا ڕۆژی ڕەش و تاڵم زۆر دیون، بەڵام ڕۆژی ڕەشـــتر و تاڵترم لەو ڕۆژە نەدیوە کە چوومە مەدرەسە. مامۆستاکەم کە خۆی کورد بوو و دوایەش تێگەیشتم فارسی باش نازانێ، بەفارســـی تێی ڕاخوڕیم هیچی تێ نەگەیشتم. هاوەڕسەکانم کە هەموویان لە من باوخۆشـــتر بوون پێم پێ کەنین، زۆر بەخۆمدا شکامەوە. ماوەیەک بەشەو لەبن لێفەدا لە ترسی مەدرەسە دەگریام و بەیانی بەقرخەمەڕەسی دەچوومەوە. منداڵ هەموو گاڵتەیان

پـــێ دەکردم و پێیان دەگوتـــم «کرمانج». لە مەهاباد بەخەڵکـــی لادێ دەڵێن کرمانج و بەوشـــەیەکی ســـووکی دەزانن. دوایە بۆیان گێڕامەوە دەیانگوت بەفارســـی جنێومان پێ داوی و حاڵی نەبووی. چابوو سێ چوار کوڕەپوورم لەو مەدرەسە دەیانخوێند و لەسەریان دەکردمەوە. دەنا منداڵە وردکە لەوانە بوو شـــێتم بکەن. ئێستاش نازانم کوێڕا فارسی فێر بووم و لەگەڵ وەزعەکە ڕاهاتم.

مەدرسەکەمان خانووێکی گەورە و کۆن و کەلاوە بوو. تاقە چاوەیەکی ئاودەست هەبوو قەت وەبەر نەدەکەوت. مزگەوتمان لێ نیزیک بوو، بەڵام نە فەڕاشـــی مەدرەسە دەیهێشت وەدەرکەوین و نە مجێوری مزگەوت ڕێگای دەداین بچینە ئاودەســـتی مزگەوت. بۆشکەیەک ئاوی چۆمی بۆگەن لە بن دیوارێک داندرابوو. دەفرێکی تەنەکەیان لەسەر دانابوو، ئەو هەموو منداڵە بەو دەفرە ئاویان دەخواردەوە. هەمیشـــە لەسەر چوونە ئاودەست و ئاوخواردنەوە شـــەڕ لەنێو شـــاگردەکاندا پەیدا دەبوو و «نازم»ی مەدرەسە، کە پیاوێکی زۆر زاڵم بوو بیانووی وەگیر دەکەوت کە دارکاریان بکا.

ژووری دەرس خوێندنمـــان تەنـــگ و تاریـــک بـــوو. پەنجەرێکی تێدا بـــوو کە لەباتی شووشـــە کاغەزی لێ درابوو. بۆ ئەوەی ڕووناکتر بـــێ کاغەزەکەیان بەڕۆن چەور کردبوو. کورســـییەکانی چەپڕەک و شـــکاو بوون. مێز و کورسی مامۆستاش لە ئێمە باشتر نەبوو. مامۆســـتاکەمان پیرەپیاوێکی کوێرەموشەی زۆر تووڕە و تۆسن بوو. هەمیشە سێ چوار شووڵی ئاڵووباڵووی لووس و لێک و ئەستووری لەسەر مێزەکە داندرابوو. هەرکەس دەرسی نەزانیبـــا یا ورتەی لەبەر هاتبا دەر زۆر بێ ڕەحمانە وەردەگەڕا ســـەروگوێلاکی. تا فێری فارسی بووم دوو سێ جاری بیزار کردم. بەڵام لەدواییدا لێی نەدام. کە مامۆستا چووبا دەر شـــاگردێک کە پێیان دەگوت «موبســـیر» لە جێگای ئەو دادەنیشت. ئەرکی ئەوەبوو هەر کەس بزۆزی بکا بەمامۆستا بڵێ. هەموومان لە موبسیر پتر دەترساین تا لە مامۆستا. هۆی ئەوەبوو مامۆســـتا ڕقی لە کەس نەبوو و لە خۆڕا لە کەسی نەدەدا، بەڵام موبسیر ئەوەی نەیدەزانی ڕقی لە هەر کەس بایە با هیچیشـــی نەکردبا شکایەتی لێ دەکرد و مامۆستاش بێ لێپرسینەوە و پێ ڕاگەیشتن دەیکوتا.

بەرنامەی دەرسەکانیشـــمان تازە فیکری لێ دەکەمەوە زۆر گران بوو. ئەو ســـاڵی وام ڕابوارد و لە ئاخری ســـاڵێدا یەکێک بووم لە باشـــترین شاگردەکانی کلاس و لە ئیمتیحانی ئاخری ساڵدا زۆر باش دەرچووم.

هاوینێ چوومەوە گوند. حەیف مامۆستا ناکام لەوێ نەمابوو. بەڵام میرزایەکمان هەبوو

زۆر لە مامۆستاکەی مەدرەسەم خوێندەوارتر بوو. لەکن ئەو و بابم کتێبی دووەمم تەواو کرد. بەرنامەی ئەودەمی وابوو دەبوو هەموو کتێبەکە لەبەر بکەی و من هەمووم لەبەر کردبوو.

ساڵی دووەم زۆر ئاسوودە بووم. هەر مەشق و حیساب و دیکتە مابوو لەوانیشدا باش بووم. بۆیە هەر لە هەوەڵەوە یەکێک بووم لە شاگردە باشەکان و پێم وانییە لەو ساڵیدا لەسەر دەرس لە شووڵێک زیاتریان لێدابم. وەزعی مەدرەسەش لە پار باشتر بوو، ژوورەکەمان لە هی پار زۆر خۆشتر و پووناکتر بوو، مامۆستاکانیشمان باشتر بوون. بەڵام یەکیان کە کورد بوو و دەرسی فارسی پێ دەگوتین زۆر تووند و بەزاکوون بوو، هەموو پووحمان لێی تۆقیبوو. مامۆستای حیسابمان ئازەری بوو. فارسی ئەوەندە خراپ دەگوت کە ئێمەی منداڵ گاڵتەمان پێ دەکرد. بەڵام حیسابی باش فێر کردین. لەبیرمە ئێوارێک جەدوەلی زەربی بۆ نووسینەوە و هەریەکە دانەیەکی داینێ و حاڵی کردین چۆنی لەبەرکەین. گوتی سبەینێ ئیوارە لێتان دەپرسمەوە و هەرکەس پەوانی نەکردبێ غەڵەت و شوولی لێ دەدەم. من ئەو شەوەی نەنووستم تا لەبەرم کرد. سبەینێ لێی پرسینەوە، کەس نەبوو بەتەواوی لەبەری بێ و وێی نەکەوێ. تەنانەت من کە زۆر چاکم لەبەر کردبوو شوڵێکم ئافەریمانە هەر خوارد. خۆش ئەوە بوو مامۆستای حیسابمان بۆ خۆی لێی نەدەداین و مامۆستاکەی ترمان ئەو زەحمەتەی لەباتی ئەو دەکێشا.

چوار کلاسم لە مەدرەسەی سەعادەت و پەهلەوی خوێند. هاوینانیش لە گوند لەکن بابم تۆمار و کتێبی ئێنشام دەخوێند و لەبەر خەتی ئەمیر نیزامی گەرووسی و میرزا حوسێنی ڕەشەم دەنووسیەوە. ئینشای فارسی باش فێر ببووم و خەتم یەکجار خۆش بوو، زۆر لە ئێستام خۆشتر دەنووسی.

دەڵێن دەعبای زیرەک بەدندووکێ پێوە دەبێ. بابم کە خەت و ئینشای منی دیت، گوتی ڕۆڵە بوویە میرزا و خوێندنی مەدرەسە بەسە، بچۆ لە مەدرەسەی دینی بخوێنە و جێی مەلا جامی چۆڕی بگرەوە. زۆرم پێ ناخۆش بوو دەست لە خوێندنی مەدرەسە هەڵبگرم، نازانم بۆ هیچ پێم خۆش نەبوو ببمە مەلا. ڕقم لە بەرگەکەیان بوو. کەوای درێژ و تەشک و پاڵدێمی مەلایانەم پێ جوان نەبوو. بەڵام چار چبوو؟ حوکمی حاکمە و دەردی موفاجا. تەسریفی زەنجانیان لەبن هەنگڵ نام و هەی دێ بۆ خانەقای شێخی بورهان تا دەس بکەم بەڕایەڵەکردن وئالێ باباگوتن. جا پاش ماوەیەک کەوای ئاودامێن لەبەر بکەم و سیواک لە لاسەر بچەقێنم و شاڵی گەرگەڕی لەسەر ببەستم و جێگای مەلا جامی چۆڕی نگرمەوە و وەجاغی بنەماڵەکەمان کوێر نەکەمەوە.

چوار ساڵ لە خانەقا خوێندم یا باش ئەوەیە بڵێم نەم خوێند. بەڵام تۆڵەی کۆیلەتی ساوایەتیم ئەستاندەوە. لەگەڵ گەلی خاڵۆزاکانم کە وەک بەرانی سوڵتان مەحموود بەرەڵڵا و تەرخان بوون و لە هیچ جێگایەک دەنگ نەدەدران و کەس بەرپەرچی نەدەدانەوە، گەلێکم بەدفەپی و بزۆزی و دەس بزێوی کرد.

نەوەشێخ، ئەویش نەوەشێخی چل ساڵ لەوەی پێش ئەگەر کەس دەستی وەبەر نەیەنێ و بەرپەرچی نەداتەوە لە سەروبەندی بلووغدا چ دەمێنێ نەیکا؟

ئەو چوار ساڵە خۆشترین ساڵەکانی ژیانی منن. زۆر خۆشمان پادەبوارد. دەستەیەکی ٨ ـ ٩ کەسی هاوتەمەن بووین، هەموو خاڵۆزا و پووزا بووین. هەر هەژارمان بێگانە لەگەڵ بوو کە لە خۆمان هەڵنەدەبوارد. ئەویش بۆ خۆی زۆر قسەخۆش و خوێن شیرین بوو و باوکیشی پیاوێکی زۆر ماقوڵ و لە خانەقا زۆر خۆشەویست بوو.

شاعیرێکی فارس دەڵێ:

مرد خردمند هنر پیشه را
عمر دو بایست در این روزگار
تا بیکی تجربه آموختن
با دگری تجربه بستن بکار

بۆ پیاوی خاوەن هونەر و زانا دوو جار ژیان پێویستە تا لە یەکیاندا تەجرەبە وەسەریەک بنێ و لەوی تریاندا تەجرەبەکەی لەکار بێنێ.

دەستی شکاو و ڕانی وردم، ئەوی ئێستای دەزانم ئەگەر ئەودەم دەمزانی کار لە جێگایەکی دیکە بوو و منیش شتێکیتر بووم. بەڕاستی خانەقا زانستگایەکی گەورە بوو و دەمتوانی زۆر شت فێر بم.

خانەقای ئەو سەردەمانە زۆر ئاوەدان بوو. خەڵک دەهات و دەڕۆیی و کەس هەقی بەسەر کەسەوە نەبوو. فەرق و جیاوازی زۆر کەم بوو. جارێکی دیکەشم گوتووە و دووپاتەی دەکەمەوە دەتگوت کەشتی نووحە. لە هەموو تۆو و تۆرە و ڕەگەزێکی لێ بوو، پەنای بێکەسان و لێقەوماوان و ئاواران بوو. پیاوچاک، خۆپارێز، دیندار، موسڵمان، مەلا، سەید، زانا، خوێندەوار، چەتە، دز، پیاوکوژ، نەزان، شێت، بێکارە، پەککەوتە، کوێر، شەل تەنانەت بێ دینیش لە بن میچێکدا کۆببونەوە و پێکەوە دەژیان و هەموو یەک

جیرەنانیـــان وەردەگرت. ئەفغانی، فارس، تورک، ئازەری و تەنانەت هیندیشـــی لێ بوون. کوردی هەموو ناوچەکانی کوردستانی لێ هەبوون. کە بەشێوەی جۆربەجۆر قسەیان دەکرد و هـــی وا هەبوون بەزەحمەت تێک دەگەیشـــتن. پیاوی گـــەورە و زانا بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمەی موکریان وەک مامۆستا فەوزی، سەیفی قازی، پێشەوا قازی موحەمەد، حاجی مەلامۆحەمەدی شـــەرەفکەندی، عەلیخانی ئەمیری بەتایبەتـــی ئاغا خوێندەوار و زاناکانی فەیزوڵڵابەگـــی هاتوچۆی خانەقایان دەکرد و بەمانـــگ و دوو مانگ لەوێندەرێ دەمانەوە. مەلای گەورە گەورەی لێ بوون و دەرســـیان دەگوتەوە. پڕ بوو لە سوختە و موستەعیدی باش. کەسێک ویستبای بخوێنێ و شت فێر بێ جێگای خوێندن و شت فێربوون بوو. بەڵام من لە کیســـم چوو و ڕەفاقەتی خاڵۆزاکانم و فیز و هەوای نەوەشـــێخی نەیهێشت لەو هەلە کەڵکی پێویســـت وەرگرم. بێجگە لەوە لە ماوەی ئەو چوار ساڵەدا دووجار خراپ نەخۆش کەوتم و لە خوێندن بووم. جارێک کەوتوویم گرت و لە مردن گەڕامەوە. تەنانەت دەیانگوت ئاومان بۆ گەرم کردووی و کفنمان بۆ بڕیوی. جارێکی تر کوانێکی گەورەم لە لامل هات و شەش مانگ لەبەری کەوتم و پاشان عەمەلیان کرد و ماوەیەکی دوورودرێژ بناوبوێر بووم. ئەو کوانە بەجارێک هێز و بڕستی لێ بڕیم و هەرگیز وەک خۆم لێ نەهاتەوە. من بە منداڵی قەڵەو و پتەو و بەهێز و هەرەکەت بووم. کەم منداڵی هاوتەمەنی خۆم بەزۆرەوانی دەرۆستم دەهاتن. بەڵام کە ئەو کوانەم لێ هات ئیتر هێز و توانام لە کەمایەسی دا.

ئەودەمی لە سابڵاخ دەمخوێند هەژارم دەناسی، هاتوچۆی دوکانی بابی هەژارم دەکرد. مەلایەکی پیری زۆر قسەخۆش بوو. کە چوومە خانەقا یەکترمان گرتەوە و بووینە دۆست. جاروبار خۆمان لەگاڵتەوگەپ دەدۆزیەوە و شـــێعرمان دەخوێندەوە. هەموو شوێنەوارەکانی ســـەعدی و حافز و مەولەوی و کەلیم و ســـایب و شـــاعیرە بەرزەکانی فارسیمان پێکەوە دەخوێندەوە و هەر تێگیراوێیەکی هەشـــمان با ڕەهاکردنی هاسان بوو. خانەقا ئەدیبی زۆر گەورەی لێ بوون، لێمان دەپرســـینەوە. مەلا قادرێکی پیری لەرزی دەنگ نووســـاوی لێ بوو، هەر بەحاڵ مابوو. ئەگەر بڵێم ئەو مەلایە ئاســـاری سەعدی لە خودی سەعدی باشتر دەزانێ پێم وایە موبالەغەم نەکردووە. کەیفی بەوە دەهات شێعرێکی سەعدی لێ بپرسیەوە، جا بەو دەنگە نوســـاو و لەرزە سەعاتێک بۆت شـــی بکاتەوە. خۆ شێخ موحەمەدی خاڵم چ ئەدیبێک بوو من ناتوانم تاریفی بکەم. ئەودەمی شەڕەشـــەقی ژیان وای لێ نەکردبووم ناوی خۆشـــم لەیبر بچێتەوە. هەر شێعرێکم خوێندباوە دەستبەجێ دەهاتە بەرم. هەزاران شـــێعری فارسیم لەبەر بوو. شێعری کوردیشمان هەرچی وەگیر کەوتبا لەگەڵ هەژار دەمان نووسیەوە و لەبەرمان دەکرد.

لە ئاخریدا من و هەژار بەتەواوی لە تاقمی کۆرە شێخەکان جوێ بووینەوە و شەووڕۆژ خەریکی شێعر خوێندنەوە بووین. چەند چیرۆکی گەورە و چووکی وەک ئەسکەندەرنامە و ئەمیر ئەرسەلان و شێرۆیە و حوسێنی کوردمان پەیداکردن و خوێندمانەوە. شەوی سێشەممو و جومعەی وا هەبوو هەموو فەقێیەکانی خانەقا دەکەوتنە لایەک و من و هەژاریش لەلایەک و شێعرێنمان دەکرد. بڕوا بکەن بۆڕمان دەدان.

ئەو هەموو شێعر خوێندنەوە و ڕەفاقەتی هەژار و هاتوچۆی مەجلیسی ئودەبای خانەقا زەوقی ئەدەبی لە مندا بەوجوود هێنا و تەنانەت شێعری فارسیشم دەگوت. بەڵام تەنیا لەڕووم هەڵدەهات بۆ هەژاریان بخوێنمەوە. ئەو خوداگرتووەش لەباتی ئەوەی بۆم چاک بکا و هانم بدا گاڵتەی پێ دەکردم. لەبیرمە جارێکی شێعری شاعیرێکی فارسم دزیبو و لەناو شێعری خۆم ئاخنیبوو، بۆم خوێندەوە. گوتی وەڵاڵا ئەوانی خۆت زۆر خراپن، بەڵان هینەکەی ئیبنویەمین زۆر باشە. زۆر بەخۆمدا شکامەوە و دەستم لەو کارە ناڕەوایە هەڵگرت. خەریک بووم شتێک بە شتێک بکەم کە بابم تێگەیشت ئەو ماوە عومرم بەزایە چووە و لە خانەقا نەمخوێندووە، ڕای گوێزتم بۆ کولیجە. ئەویش ملکی خاڵم بوو و مامۆستا فەوزی لەوێ مەلایەتی دەکرد.

دەبێ بڵێم من دەسکردی فەوزیم. ئەو هەڵی وەشاندمەوە و تێکی هەڵشێلامو سەرلەنوێ دروستی کردمەوە. ئەو دەرکی زانین و فێربوونی بۆ کردمەوە. ئەو ڕێگای ژیانی پێ نیشاندام. بێگومان ئەگەر نەچووبامە خزمەتی فەوزی و لەکن ئەو مامۆستایم نەخوێندبا ڕێبازی ژیانم ئەو ڕێبازە نەدەبوو کە گرتم و پێیدا ڕۆیشتم و ئێستاش بەرم نەداوە.

ئەو تێی گەیاندم من ڕۆڵەی کوردم و کوردیش نەتەوەیەکی بێ بەش و چارەڕەش زۆرلێکراوە و دەبێ ڕۆڵەکانی لەپێناوی ڕزگارکردنیدا فیداکاری بکەن و لەخۆبوردوویی نیشان بدەن. ئەو فێری کردم زەوقی ئەدەبیم چۆن تیف تیفە بدەم و مشتومالّی بکەم. ئەو فێری کردم چۆن بنووسم و چۆن شێعر بڵێم. ئەو فێری کردم وڵاتەکەم خۆش بوێ و پێی هەڵبڵێم. ئەو حاڵی کردم کوردی زمانێکی ڕەوان و بەربڵاو و دەوڵەمەندە و دەکرێ ئەدەبێکی گەورە و دنیاپەسندی هەبێ.

ئەو حاجی قادری کۆیی، نالی، کوردی، سالیم، مەولەوی، حەریق، مەحوی، ئەدەب و وەفایی پێ ناساندم و شێعرەکانی ئەوانی بۆ شی کردمەوە. ئەو فێری ڕۆژنامەخوێندنەوە و ڕۆمان خوێندنەوەی کردم. ئەو دیوانی شاعیرە شۆڕشگێڕەکانی فارسی بۆ پەیداکردم و هانی دام بیانخوێنمەوە و شتیان لێ فێربم. بەڵام سوێندی دام قەت بەفارسی شێعر نەڵێم

هەتا بۆم دەکرێ بەکوردی بنووسم.

ساڵ و نیوێک لە خزمەت ئەو خوێندم. بەیانان لەگەڵ گزینگ دەکەوت، دەچوومە ماڵی مامۆستا و زۆر ڕۆژی وا هەبوو، تا بانگی نیوەڕۆی دەدا و مامۆستا هەڵدەستا بۆ نوێژ دەرسم دەخوێند و هیچمان ماندوو نەدەبووین. کەم وابوو لەسەر کتێب دەرسم پێ بڵێ، دوڕوگەوهەری نایابی لە دەریای قوواڵ و بێ بنی زانستی خۆی دەردێنان و لە کۆشی منی هەژاری چاو لەدەستی دەکردن. بەڕاستی مامۆستا و شاگرد نەبووین پیر و مورید بووین. من تا ڕادەی پەرستن ئەوم خۆش دەویست و ئەویش منی بەکوڕی خۆی دەزانی. ئەگەر ڕۆژێک نەمدیبا ئارەزووم دەکرد. جومعە و سێشەممۆمان نەبوو. ئەو لە پێگەیاندنمدا بەپەلە بوو، منیش تامی تێگەیشتنم کردبوو و قەت لە خوێندن و خوێندنەوە و گوێ ڕاگرتن لە مامۆستا وەڕەز نەدەبووم.

پاش نیوەڕۆیانیش لەباتی مامۆستا دەرسم بەکچ و کوڕە گچکەکانی خاڵم دەگوت، ئەویش دوو قازانجی هەبوو. هەم زانیاری خۆم بەرەوژوور دەچوو هەم زەحمەتی مامۆستام کەم دەکردەوە.

فەوزی بەبڕوای من یەکێکە لە گەورەپیاوانی مێژووی کوردستان، کە داخەکەم شوێنەوارەکانی فەوتان و خۆشی لەبیر چۆتەوە. ئەو لاوە کوردانەی لە سەردەمی پاتشایەتی ڕەزاخانی پەهلەویدا کە بەتەقلیدی ئاتاتورک خەریک بوو گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا بتوێنێتەوە و یەکێک لەو سێ کوچکە ئاورە بوو کە پەیمانی سەعدآبادی پێک هێنابوو، ئازایانە کورداپەتیان دەکرد، یا ڕاستەوخۆ شاگردی فەوزی بوون یا شاگردی شاگردەکانی ئەو. بەتایبەتی پێشەوا قازی موحەمەدی شەهید شانازی بەوەوە دەکرد کە شاگردی فەوزی بووە.

مەلا ئەحمەدی فەوزی یا مەلای سوڵێمانی کێ بوو؟ چکارە بوو؟ بۆ پەڕیوەی مەڵبەندی ئێمە ببوو؟ نازانم. من ئەودەمی ئەوەندەم مەبەست نەبوو ئەوانە بزانم. لە ڕووشم هەڵنەدەهات لێی بپرسم، بۆ خۆشی هیچ باسی خۆی بۆ نەکردووم. ئەوەندە دەزانم دەیانگوت خەڵکی شاری سوڵێمانییە و لە کوردستانی عێراقەوە لەگەڵ شێخەلیسلامی گەورەدا کە لە پێش بابمدا شێخەلیسلامی موکریان بووە و هەر لە بنەماڵەی مەلا جامی بووە، هاتۆتە موکریان. پاش مردنی شێخەلیسلام ژنەکەی ئەوی مارە کردبۆوە و کچێکی لێ هەبوو کە بەجوانەمەرگی مرد. ژنێکی دیکەشی هێنا و کچێکی تریشی لەوی بوو. وا بزانم ماوە و مێردی کردووە. بۆ خۆی لە ساڵی ۱۳۲۲ـ۱۹۴۳ دا لە گوندی حاجی کەند

مرد و لە خانەقای شـێخی بورهان نێژراوە. کتێب و نووسـینەکانی وەگیر زاواکەی کەوتن کە هیوادارم نەفەوتابن. وەک بیسـتوومە پاش مردنی ١۴٠ تمەن دراو و دوو ماینی میرات لێ بەجێماوە.

فـەوزی زانایەکـی گەورە، ئەدیبێکی کەم وێنە، کوردێکی پـاک و بێباک بوو. بەڵام شاعیرێکی باش نەبوو. بیرێکی تیژ و وردی هەبوو، ئەمما تەبعەکەی ئەوەندە پەوان نەبوو بتوانێ بیخاتە ناو چوارچێوەی شێعری عەروزییەوە. ئەو دەمیش شێعری سپی نەببووە باو. جاروبار شـێعری خۆی بۆ دەخوێندمەوە. بەڵام هیچ بەدڵم نەبوون. جارێکی قەسیدەیەکی درێژی فارسـی بۆ خوێندمەوە و نەشیگوت پێت چۆن بوو؟ گوتم باش نەبوو. وا دیار بوو خۆشـی زۆری خۆش نەدەویست پێکەنی و گوتی: هی خۆمە. بەڵام بۆ کەس وەک تۆ بیر و بڕوای خۆی دەرنابڕێ و بۆ هەرکەسـم خوێندۆتەوە گوتوویانە زۆر باشـە؟ گوتم قوربان لەسایەی تۆوە من وام لێ هاتووە شێعری باش و خراپ لێک بکەمەوە. ئەوجار قاقا پێکەنی و گوتی دیارە نەک هەر باش نین، بەڵکە خراپیشن و کاغەزەکەی ورد ورد کرد.

درۆ نەبێ لە خۆیم نەبیستووە، بەڵام بیستوومە زۆر دۆستی عاریف سایب بووە. ئەوەشم بیستووە چەند جار مەحموود جەودەت هاتۆتە موکریان و لە مااڵی ئەودا خۆی شاردۆتەوە و لەگەڵ خەڵک تەماسـی سیاسـی گرتووە، تەنانەت بیسـتوومە کۆمەڵەی ژینەوەشیان دروست کردووە. بەڵام هەر گوتەیە و زۆر جێگای متمانە نییە. مامۆستا غەزەلێکی حافزی تەخمیس کردبووو کە لەناو شێعرەکانیدا پەسندم کردبوو. ئەوەش بەندێک لەو تەخمیسەیە کە بەبڕوای من وەستایانەیە.

گهـی شـوی ز امیـران پادشـه محسـوب
گهـی وزیـر و بـدرگاه پادشـه محبـوب
گهـی شـوی بسـر دار ناگهـان مصلـوب
«بچشـم عقـل درایـن رهگـذار پـر آشـوب»
«جهـان و کار جهـان بـی ثبات و بی مِحل اسـت»

بێجگە لە فەوزی من لە کولیجە مامۆسـتایەکی دیکەشم هەبوو کە زۆری لێ فێربووم. سـەید عەبدوڵای سـەید مینە پیاوێکی یەکجار دزێو و ناشـیرین و زۆر ناقۆڵا و نالەبار و و زۆر شـپرێو و ئاڵۆز بـوو. نەخوێندەوار بوو، بەڵام زۆر زانا و تێگەیشـتوو بوو. ڕەنگە

بڵێن نەخوێندەوار و زانا وەک کۆڵە و شـــاخدارە و چۆن شـــتی وا دەبێ؟ بەڵێ ئەو پیاوە نەیخوێندبوو، تەنانەت حەرفێکیشی نەدەناسی. بەڵام لە ئەدەبی فارسی و کوردیدا دەستێکی باڵای هەبوو. هەرچی جارێکی گوێ لێ بووبا دەهاتە بەری و قەتی لەبیر نەدەچۆوە. بەشی زۆری شانامەی فیردەوسی، خەمسەی نیزامی، مەسنەوی، غەزەلیاتی سەعدی و بەتایبەتی سەرتاســـەری دیوانی حافزی لەبەر بوو. خۆ باسی شێعری شاعیرەکانی کورد هەر ناکەم. کام شـــێعری هەرە گرانت لێ پرسیباوە وردترین مەعنای لێ دەداوە. لەبیرمە جارێک کۆنە مەلایێک ئەو شێعرە فارسییەی لێ پرسیمەوە.

آنچـه بـر مـن میـرود گـر بـر شـتر رفتـی ز غـم
میزدنـدی کافـران در جنـت المـاوا قـدم

من ئێستاش و ئەو دەمیش ئەو جۆرە شێعرانەم پێ خۆش نەبوون و نین، نەمزانی و مەلا گاڵتەی پێکردم. لە خاڵ عەوڵام پرسییەوە گوتی هەی لەمنت نەکەوێ، ئەوە ئیشارە بەو ئایەتەیە کافر هەنگین دەچنە بەهەشت کە وشتر لە کونی دەرزییەوە بچێ. یانی ئەوەی لە شـــاعیر قەوماوە ئەگەر لە وشـــتر قەومابا وا باریک دەبوو لە کونی دەرزییەوە دەچوو و کافریش بە بەهەشت وەردەبوون.

بۆخۆشی شێعری دەگوت و بەخوێندەوارێک دەینووسینەوە. شێعرەکانی وەک شێعری شاعیرەکانی پێشوومان پڕ بوون لە وردەکاری شاعیرانە و وشەی بێگانە. بەڵام لە گۆرانی گوتندا بەندی وای دەگوتن سەربەســـەر گەوهەریان دێنا. وشەی ساکاری کوردی و قافیەی جوان و مانای وردیان هەبوو. ئەو دوو شێعرەی ئەوم لەبیر ماون.

جـــــەفـــا و وەفـــا، ڕاســـتی و درۆ
بوونـــە کـــردەوەی ئەمـــن و ئەتـــۆ
جەفـــا پیشـــەی تـــۆ وەفا پیشـــەی من
ئەمـــن ڕەپ و ڕاســـت ئەتـــۆ درۆزن

ســـەڵت و ڕەبەن بوو، لە دیوەخانی خاڵم دەژیا. بەتەواوی مەعنای کەلیمە هونەرمەند بوو. گوێی نەدەدا ســـەر و بەرگ و دەموچاوی، زۆر بەرزەفڕبوو، چاوی لە بەرات و خەڵات و شـــاباش و دیاری نەبوو. دەنگی خۆش بـــوو، بۆ خۆی و بۆ دڵی خۆی گۆرانی دەگوت. بۆخۆی وازی لێ نەبا، شـــاش لەبەری پاڕاباوە متەقی لێ نەدەهات. چاک لەگەڵ من ڕێک کەوتبـــوو. شـــەوانە پێکەوە لە دیوەخـــان دەماینەوە. من کتێبم بـــۆ دەخوێندەوە و ئەو بەیتی بۆ دەگوتم. من لەو بەیتانەوە فێری وشـــەی ڕەسەنی کوردی بووم. ئەگەر مامۆستا فەوزی شاعیرە بەرزەکانی کوردی پێناساندم و ئەدەبی فارسی فێرکردم، سەعید عەولاش فۆلکلۆری ئەدەبی کۆنی نەتەوەکەمی پێناســـاندم و فێری وشـــەی ڕەسەنی کوردی کردم. هاونشـــینیی ســـەعید عەولا تەئسـیرێکی قوولی لە ژیانی ئەدەبی مندا هەبوو و ئێستاش هەیەتی. ئەو پیاوە نەخوێندەوارە یەکێکە لە مامۆستا هەرە گەورە و بەنرخەکانی من.

با ئەوەش بڵێم من لە کولیجە بۆ یەکەم جار ئاشـــق بووم، عیشـــقێکی پڕ سۆز و کۆڵ و ئەفلاتوونی، عیشقێکی پاک و خاوێن و ئاسمانی، عیشقێکی ساکار و منداڵانە و دوور لە هەوەس و هەوا. بەڵام ئەو عیشقە زۆری دەوام نەکرد. ئەو گرۆکفە زوو دامرکا و خۆڵەمێشی فەرامۆشـــی دایپۆشی. گراویەکەم گاڵتەی بەهەستی پاکی من کرد. ئەو لە من بەئەزموونتر بوو، ئەو هەوەســـباز بوو نە عاشـــق. بەڵام هەرچی بوو ئەو گرۆکفەش تەئســـیری لەسەر قریحەی شاعیرانەی من بوو.

ساڵی ١٣١٧ کە لاوێکی ١٧ ساڵە بووم. مامۆستاکەم لە کولیجە ڕۆیشت و منیش دەستم لە خوێندن هەڵگرت و چوومەوە ماڵێ و دەستم کرد بە کاروکاسبی. ئێستا ماڵمان لە گوندی شـــیلان ئاوێ بوو، بابم ســـامانەکەی جارانی نەمابوو. بەڵام هیمەتەکەی هەر مابوو. برا و ئامۆزاکانی لێ جوێ ببوونەوە و هەر گوندێکی بۆ مابۆوە. چاک خەریکی کاسبی بووم و زوو فێری کاری کشتوکاڵ کرام. بەڕۆژ کارم دەکرد و بەشەو موتاڵا. هەرچەند کتێب و ڕۆژنامەم کڕیبا بابم دەســـتی نەدەهێنام. زۆر شـــەوی وابوو تا بەری بەیان نەدەنووســـتم و تەماشام دەکـــرد. بڕوام پێ بکەن ژوانی لەگەڵ کێژانم لەبەر خوێندنەوەی کتێب لەبیر چۆتەوە و لێم تۆراون و گلەییان لێ کردووم. ئەو ڕۆژەی پیاومان لە شـــار دەهاتەوە و کتێب و ڕۆژنامەی بۆ دێنام نیوێکی ڕێگای بەپیرەوە دەچووم.

چاپەمەنی ئەو ســـەردەمی ئێران پێشـــکەوتوو نەبوو. چەند گـــۆواری وێنەدار و جوان دەردەچـــوون، کە لەلایان ســـەفارەتی ئاڵمانـــی نازییەوە یارمەتـــی دەدران و بەقازانجی نازیسمیان دەنووسی. کتێبی سیاسی ئەودەمی هەموو لەبارەی هیتلەر و مۆسۆلینیدا بوون. ڕۆژنامەکانیـــش تەبلیغاتیان بۆ ئاڵمان دەکـــرد و بە بەژن و باڵای پەهلەوییان هەڵدەکوت.

تەنیا رۆژنامەیەک کە ئەودەمی شیرین بوو و تا ژیاش هەر شیرینتر بوو و نەحلەت لەو کەسەی مراندی تەوفیق بوو. ئەو رۆژنامەیە رۆژانی پێنجشەممو دەردەچوو و لە هەموو ژمارەکەیدا دەینوسی: «شەوی جومعە دوو شتت لەبیر نەچێ. دووهەم رۆژنامەی تەوفیق». من ڕەبەن بووم، دەنا ئەوی تریشم لەبیر دەچوو. بەڵام شەوی جومعە تەوفیقم نەدەچۆوە. ئەو چیرۆکانەی تەرجەمەی دەکران زیاتر پۆلیسی بوون. چیرۆکنووسی زۆر چاک هێشتا لە ئێران پەیدا نەببوو. بەڵام من بۆژۆم نەدەکرد و هەموو شتم دەخوێندەوە. هاتوچۆی مەهابادیشم دەکرد و دۆست و ئاشنای چاکم پەیدا کردبوون. جارێ ئەوە ئەرکێک بوو بابم پێی ئەسپاردبووم هەرچەند جارێ چووبامە شار دەبوو بچمە مەحکەمەی قازی موحەمەد و دیوەخانی میرزا ڕەحمەتی شافیعی و سڵاوی بابمیان پێ بگەیەنم. ئەو دوو جێگایە قەوغاترین دیوەخانی مەهاباد بوون و خەڵکیان زۆر لێ دەبوو و وردە وردە چاو و گوێم دەکراوە و گەورەپیاوەکانی وڵاتم دەناسین و ئەوانیش لەبەر خاتری بابم حورمەتیان دەگرتم. بێجگە لەو دوو جێگایە کە ئەگەر لەبەر قسەی بابم نەبا هێندە نەدەچووم، جێگایەکی تریش هەبوو کە ناکرێ ناوی بێنم. ئەو جێگایە مەکۆی ئەو لاوانە بوو کە هەوای نیشتیمانپەروەرییان کەوتبووە سەر. زەبیحی و ڕەسولی میکاییلی قزڵجی و نانەوازادە و ئیلاهی و سەیدی و زۆر کەسی ترم لەوێ ناسین. هەژاریش هەرچەند جاری هاتبا شاری بەمانی ئێمەدا دەهات. ئەو ڕفیقانە کۆڕی ئەدەبی بچووکی کوردیان پێک دێنا و بەنهێنی شێعری کوردییان دەخوێندەوە. دەیان نارده کوردستانی عێراق و هەرچی کتێبی لەوێ چاپکرابان بۆیان دەهات و دەیاندا بەمنیش. قەت نەمپرسی کێ بۆتان دەنێرێ و کێ دەیانهێنێ؟ من کاڵەک خۆر بووم نە بیستان ڕن. چەند شاعیریش هەبوون شێعری خۆیان بەنهێنی بڵاو دەکردەوە. بەتایبەتی سەیفی قازی و... ئاگریان دەکردەوە.

ساڵی ١٣٢٠ (١٩٤١) من لاوێکی پێگەیشتوو بووم. لە کاروباری کشتوکاڵ و ئاژەڵداری کارامە ببووم و لە ئەدەبیاتی فارسی و کوردیشدا شارەزایی تەواوم پەیدا کردبوو. بۆخۆشم شێعرم دادەنا. دیوانێکی گەورەم دروست کردبوو. بابم ئەگەرچی بۆخۆی ئەهلی زەوق بوو و شێعری زۆر پێ خۆش بوو، زۆری پێ ناخۆش بوو من ببمە شاعیر. لەکن ئەو ببڕای ببڕای باسی شاعیری خۆم نەدەکرد. دەفتەری شێعرەکانم وەک بێچووە پشیلە لە بابم دەشاردەوە.

ڕۆژێک خەریکی شێعر نووسینەوە بووم. کارێکم هاتە پێش وەدەرکەوتم و دەفتەرەکەم لەگۆڕێ بەجی هێشت. ترسی وەم نەبوو بابم لەو وەختەدا بێتە دیوەخان. زۆرم پێ نەچوو کە هاتمەوە دەفتەرە سوور دیار نەبوو. پرسیارم کرد گوتیان بابت دەستی دایە و بردی،

له پشتێن بەرەژێرم مرد. پێم وا نەبوو بەهاسانی نەجاتم دەبێ. زانیم خراپم لێ قەوماوە. شـێعرەکانم پوختە نەبوون، لاسـای شـاعیرە کۆنەکانم کردبۆوە. هەموو جۆرە شێعرێکم دانابوو. تەنانەت لە فرەاوێشـتندا لاسای شـێخ رەزا و ئیرەج میرزای فارسیشم کردبۆوە. بۆیە هەقم بوو بترسم. گاڵتە نەبوو، من هەم شاعیر بووم و هەم ئیعترافم بەگوناە کردبوو، با بە خەیاڵیش بێ. منیش وەک شـێخ رەزا بوختانم بەخۆم کردبوو و بابم شـتی وای پێ قبووڵ نەدەکرا، بەڵام وا دیار بوو نەیخوێندبوونەوە. چوومەوە ژوورێ و گوتم ئەگەر کارەکە گەند بوو دایکم دەکەمە تکاکار. پرسـیم گوتم کوا بابم؟ گوتیان بەتووڕەیی چووە متبەخ. خۆم وەپەنا دا، بەبۆڵەبۆڵ هاتەدەر و لەبەر خۆیەوە دەیگوت: خوێڕی کارم بۆ فێر بووە. شاعیری شـاعیری! دەیەوێ لەبرسان بمرێ. خۆم بەمتبەخدا کرد، تەماشام کرد دەفتەرە سوور لەسەر کڵی تەندوور بۆتە قەقنەس.

ئەو دەمی زۆرم پەرۆش بوو. بەڵام پاشـان گوتم دەسـتی خۆش بێ. چونکە بێگومان ئێستا مابان بۆخۆم دەمسووتاندن. ڕاستە هەموو مەوزوون بوون و قافیەیان هەبوو. بەڵام لاساکردنەوەی تەواوبوون و هەستی شاعیرانەی خۆمیان کەم تێدابوو. پاشانیش زۆری وام فڕێ داون.

بێجگە لە کاروکاسبی ڕۆژانە و موتاڵا و خوێندنەوەی شەوانە لە دێ سەرگەرمی دیکەشم بوون، سواری و تەقڵە و ڕمبازی و ڕاوە کەو و ڕاوە تاژی و ڕاوە تفەنگ.

بابم ئەسـپی زۆر ڕەسەن و باشـی هەبوون کە زۆری خۆش دەویستن و باشی ئاگا لێ بوون. من و کاکم هەمیشـە ئەسـپ و ماینی تایبەتی خۆمان هەبـوون. هیچمان هەقمان نەبوو سـواری ئەسپی ئەوێتر بین، دیارە کاکم سەرپشک بوو و ئەسپی باشتری بۆ خۆی هەڵدەبژارد. بەڵام لە دواییدا هەمیشە ئەسپی من باشتر دەردەچوون. چونکە لەوی هێدیتر بـووم و کەمترم ماندوو دەکردن و لەوی بەمشـوورتر بـووم و چاکترم ئاگا لێ دەبوون و باشـترم بەخێو دەکردن. زۆرجاریش گرنەی تێ دەهاڵاندم و ئەسپەکەی لێ دەستاندمەوە و یەکی دیکەی دەدامێ. بەڵام بابم بۆی تێهەڵدەهێنامەوە و ئەسـپ و ماینەکانیتری دەدا بە من سواریان بم و تەعلیمیان بدەم. سواریکی باش بووم و لاغم چاک دەعاملاندن. بەڵام قەت ڕاوکەری چاک نەبووم. نە تەماڵ و دیاردیم باش دەدیتەوە، نە شـوێنم چاک دەگێڕا، نـە داوم بەپەلە بۆ دەچەقا، نە تفەنگم باش دەنگاوت. دیارە بەتاپڕ کەم وابوو لە هەردی ببوێرم. بەڵام نەمدەگەیاندە ئەو تفەنگچیانەی لە هەوا ئەیاندەبوارد.

ڕۆژانـی جێژن و بووکهێنان و خەنەبەندان و کچ بەمێرددان داوەت و ڕەشـبەڵەکمان

دەگرت. هەموو جارێ پیاوێکی ماقوڵ و ڕدێن سپیمان دەنارد کن بابم و ئیجازەمان لێ وەردەگرت. هەموو جارێ موخالەفەتی دەکرد. بەڵام هێندی لەبەر دەپاڕاینەوە دەهاتە ڕەدایە و بەو شەرتەی لە نەدیوی دیوەخانی ئێمە داوەت بگیرێ ئیزنی دەداین. بەڕاستی خۆش بوو، کێچ و کوڕ و ژن و پیاوی گوندەکەمان هەڵدەپەڕین. من ئەو ڕەسمەم لە ڕەشبەڵەکی لادێدا زۆر پێ جوان بوو کە پیاو مەگەر ژن بۆخۆی بانگی کردبا، دەنا هەقی نەبوو بچێتە دەستی دۆیان. پیاو دەبوو هەمیشە لەپێشەوەڕا بچێتە نێو گەڕی داوەت، دەنا عەیب بوو. بەڵام دۆ دەبوو لە پاشەوەڕا بێتە ناو داوەت و هەڵبژاردن بەخۆی بوو. ئەو ڕەسمە دەگەڕێتەوە سەر ئەو زەمانەی کە ژن لە کوردەواریدا ئازادی پتر بووە.

بۆ شەوداوەت ئیجازەمان لە کەس وەرنەدەگرت. شەوی مانگە شەوی هاوین لە حەوشەی مەڕی کێ و کوڕی ئاوەدانی تێکەڵ دەبوون و داوەتیان دەگرت و هەمیشە لەدووی منیشیان دەنارد. زستانان لە ئاخەل و هۆڵاندا شەوداوەتمان دەگرتن. جارجارە سۆفی شەیتان و شۆفار خەبەری ئەو شەوداوەتانەیان بە بابم ڕادەگەیاند. ئەویش لەپێشدا جنێوی بە من و دوایە بەچەند کوڕەجێلەی دێ دەدا و کەمێکی هەڕەشە لێ دەکردین و دەبڕاوە. بەڵام بەقسەی شەیتان و شۆفار دەستمان لە شەوداوەت هەڵنەدەگرت و جنێوی گەورانیش بەقەولی کوڕەجێلەکان خەڵات بوو.

زستانان بەشەو جۆرابێن و کاڵەمستێن و فەلەی بێدەنگ و کۆسەبازی و تەڕکی بن بەڕەیان لە مزگەوت دەکرد و بە ڕۆژ جگێن و ماتێن و مێشێن و هێلکەشکێن و شێروخەتیان دەکرد. من تا کتێبم وەگیر کەوتبایە لە دیوەخانی خۆمان وەدەر نەدەکەوتم و نەدەچوومە سەیری ئەوانە. بەڵام سەرە بەهاران هەموو ڕۆژێ دەچوومە تۆپێن.

لە مانگی خەرمانانی ۱۳۲۰ـ۱۹۴۱ ڕۆژێکی سەر خەرمانان. کرێکارەکانمان خەریکی مالووسک زرینگاندنەوە و باڵەکەو بوون و منیش لەکنیان دانیشتبووم و ئەسپەکەم وەسەر کوێزر کردبوو. ئەودەمی فرۆکە و ماشێن زۆر کەم بوون و خەڵک پێی سەیر بوون. لە پڕ دوو فرۆکەی ڕەشی زەلام پەیدا بوون. ئێمە تا وێستا فرۆکەی ئەوەندە زلمان بە ئاسمانەوە نەدیبو. هەموو دەستیان لە کار هەڵگرت و تەماشای فرۆکەکانیان دەکرد. دیمان فرۆکەکان نیزیک بوونەوە و نەوی بوون و کاغەزیان بەردانەوە. هەموویان ڕایان کرد بزانن چییە؟ ژنێک لەپێش هەمووانداگەڕاوە و کاغەزێکی دامێ و گوتی ها بەقوربانت دەبم بیخوێنەوە بزانە چییە و چێ تێدا نووسراوە؟

بڕوا بکەن وەختابوو لە خۆشیان باڵ بگرم. ئەو کاغەزە بەیاننامێک بوو کە بە زمانی

کوردی نووســرابو. چۆن ئەوە خەونە، یا ڕاســتییە؟ لە دەوڵەتێکی گەورەی وەک یەکێتی سوویێتی بەزمانی کوردی بەیاننامە بڵاو بکاتەوە؟ بۆ من هەروا کەم نەبوو.

بۆ من کە شێت و شەیدای زمانی کوردی بووم ئەو پەڕە کاغەزە بەس بوو کە لە خۆشیان شاگەشــکەم بکا. ئەو دەمی وا وردم لێک نەدابۆوە، بەڵام لە واقیعدا لە باری سیاســییەوە ئەو کارەی دەوڵەتی شــوورەوی ئەوپەڕی ئازادیخوازی تێدا بوو و نیشانەی ئەوەبوو کە ئەو دەوڵەتە ئیعتراف بەبوونی گەلانی جۆربەجۆری ئێران دەکا.

ئەو بەیاننامە بۆنی شــەڕی لێدەهات. دیاربوو لەشــکری ســوور هاتبوو دەئێرانەوە. هەرچەند لە بەیاننامەکەدا دڵخۆشــی خەڵکیان دابۆوە و هەڕەشە و شتی وای تێدا نەبوو، بەڵام ئێمە زۆر لە ڕووسان دەترساین. پیرەکان نەقڵی بەدفەڕی و بێڕەحمی و دەستوەشێنی لەشکری تەزاریان لە شەڕی یەکەمدا بۆ گێڕابووینەوە. لە سەرتاسەری ڕۆژگاری حکوومەتی پەهلەویدا ڕۆژنامەکانی ئێران هەر شــتی خراپیان لە دژی شووڕەوی نووسیبوو. باڵشویک لەو ســەردەمەدا لە ئێران گەورەترین جنێو بوو. خۆ بەتایبەتی پاش ئەوەی شەڕ لەنێوان ئاڵمانــی نازی و یەکێتی ســوویێتیدا هەڵگیرســا، چاپەمەنی ئێران هەموو نووســینەکانی بەســوودی ئاڵمان و بەزیانی شــوورەوی بوو. ماوەیەک بوو شارەوانی مەهاباد ڕادیۆیەکی هێنابوو و بەرنامەکانی «بێرلەنی» بەزمانی فارســی بڵاو دەکردەوە، کە سەرتاپا جنێو بە کۆمۆنیزم و باڵشــوێزم بوو. بەڵام ئەوانە هیچی بۆ من لەو وەختەدا گرنگ نەبوون. گرنگ ئەوە بوو کورد میللەتێکە دەوڵەتان دەیناسن و بەیاننامە بەزمانی ئەو بڵاو دەکەنەوە.

نازانم چۆن خۆم گەیاندە ئەســپەکەم و ســواربووم و پێم پێوەنا و لەســەر جڵەوان چوومەوە ماڵ، بەیاننامەکەم بۆ بابم خوێندەوە. بەڵام ئەو بەپێچەوانەی من ڕەنگی بزڕکا، شڵەژا و بەکاوەخۆ گوتی: ڕۆڵە قەوما، وا دیارە ڕووس هاتوونە دەئێرانەوە. شەڕ و کێشە پەیــدا دەبێ، وڵات دەشــێوێ. کوڕی خــۆم تۆ نەتدیون و نایانناســی. زۆر خراپن، زۆر پیاوکوژ و بێ بەزەیی و دەستڕەشن. من کوشتاری سابڵاخم بەچاوی خۆم دیوە و لە بیرمە چۆن خەڵکی بێ دەرەتان و لێقەوماویان بەشیران شەق شەق دەکرد. دەبێ زوو خۆمان خڕ کەینەوە و خۆ بگەیەنینە قایمە. خودا بمانپەرێزێ. ڕۆژی پیاوانە، بۆ ئەو ڕۆژە بوو دەمگوت فێری ســواری و تفەنگ هاویشــتن بن. بۆی مات بوو و دووَ سێ جار لەبەر خۆیەوە گوتی: «هەرزن و بزن چیایە مەزن». بابم هەقی بوو نیگەران بێ چونکە ئەو لەشــکری تەزاری دیبو. ئەو کوشتاری بێ ڕەحمانەی ژەنەڕاڵە کۆنەپەرستەکانی ڕووسی لە کوردستاندا دیبو. ئــەو وەکو زۆربــەی ئێرانییەکان ئاگای لە ئاڵوگۆڕی پاش شۆڕشــی ئۆکتۆبەر لە یەکێتی سوویێتیدا نەبوو. نەیدەزانی لەشکری سوور چۆن عاملاوە؟

بۆ ئێوارێ چەند پیاوی ماقوولّی مەهاباد پەیدا بوون. ئەوانیش دۆست و هاوتەمەنی بابم بوون. شەڕی یەکەمیان وەبیر دەهات. زۆر لە بابم پتر نیگەران بوون. یەکیان گێڕایەوە و گوتی نۆ کەس لە بنەماڵەی ئێمە بەڕۆژێک بەدەستی ساڵداتی ڕووس کوژراون.

ئەو قسانە منیشی بڕێک نیگەران کردبوو. بەڵام لە خۆشی بەیاننامەکە هەر شاییم لە دڵدا دەگەڕا. خەریکی خزمەتی میوانەکان بووم. بەڵام هەر دەمە نادەمێک بەیاننامەکەم دەردێنا و دەمخوێندەوە و سەرلەنوێ لە تەنکەی گیرفانم دەناوە.

شەو کاکم و پیاوەکانمان چوون و ژن و منداڵی ئەو میوانانە و خزمەکانیان لە شار هێنادەر.

بەیانی دوو فڕۆکە هاتن و چەند نارنجۆکی بچووکیان بەشار دادا، ئەرتەشی شاهەنشاهی، ئەو ئەرتەشەی لە کوشتنی میللەتی ئێراندا لاسای داگیرکەرانی مەغوول و نازی دەکردەوە، تاوێکی بەربەرەکانی نەکرد و پێش ئەوەی لەشکری سوور بگاتە مەهاباد چەکی فڕێ دا و وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوو. هەژار لەو بارەوە هەر ئەودەم چەند جوانی گوت:

«بەبڵاوبوونی دوو پەڕ ناگاهی»
«بوو بڵاو ئەرتەشی شەهەنشاهی»

تفەنگی بڕنۆیان دەدا بەنانێک. ئەویش ئەوی ئازایان، دەنا ئەوی ترسەنۆک بەرتیلی دەدا تفەنگەکەی لێ وەرگرن.

بەشی زۆری خەڵکی مەهاباد ڕوویان لە گوندەکەی ئێمە کرد. بابم پێشوازێکی باشی لێ کردن و هەرچی هەمان بوو لە ئیختیاری نان. عەمباری گەنمی کردەوە و ئاشەکانی گوندەکەمانی دا بەخەڵک و هەرکەس هەرچەندی ئارد ویستبا دەیاندایە.

هەموو ڕۆژێ جاڕیان دەکێشا هەر کەس هەرچی پێویستە بێ لەڕووامان و شەرم کردن داوا بکا. خەڵکی مەهاباد ئەو پیاوەتییەی بابمیان لەبیر نەچوو و تا ما زۆریان ئیحترام گرت.

چوار پێنج ڕۆژ کەس بەسەر کەسەوە نەبوو. لەپێشدا لەشکری ئینگلیس گەیشتە سابڵاخ و دەستێکیان ڕە سەربازخانە خست و چەکی قورسیان برد. دوایە لەشکری سوور هات. بەپێچەوانەی ئەوەی چاوەنۆڕی دەکرا نە کەسیان تاڵان کرد، نە ئازاریان بەکەس

گەیاند. ئەوەندە باش لەگەڵ خەڵک جوواڵنەوە کە کەس بەلەشکری داگیرکەری نەدەزانین. نەقڵێکی خۆشم وەبیرهاتەوە: لە زەمانی پەهلەوییدا کابرایەکی دز و چەتە و پیاوکوژ و خراپ پەیدا بوو. بەتاقی تەنێ کەڵەگایی لە خەڵک دەکرد. کەتە پێنج تیرێکی کۆنی پێ بوو و لەو ناوەدا دەگەڕا و هەرچی وازی لێ با دەیکرد. پۆلیسی ئێران بۆی نەدەگیرا. بەڵام زانیبای چۆتە هەر ماڵێک خاوەن ماڵەکەی دەگرت. کابرایەکی پیریان بەو تاوانە گرتبوو کە شەوێک «سۆغرە» یانی ئەو چەتە پیاوخراپە نانی لە ماڵی خواردبوو، دوو ساڵ بوو لە وڕێ گیرابوو. کە هاتەوە پێوەی چووم و گوتم مامە چۆنت نەجات بوو؟ گوتی چووزانم، فریشتێکی سووری چاوشین هات و دەرکی لێ کردمەوە و گوتی بڕۆ.

لەشکری تاران لە موکریان نەما. لەپێشدا عەشیرەتەکان تا ڕادەیەک ئاڵۆزییان کرد و یەکتریان کوشت. بەڵام وردە وردە وڵات ئارام بۆوە و وەزعێکی لەبار بۆ جوولانەوەی سیاسی پێک هات.

ئێمە یانی ئەو پۆلە لاوەی لە زەمانی پەهلەوییەوە یەکترمان گرتبوو و دۆستانە پێکەوە کارمان دەکرد. مەیدانمان بۆ ئاوەڵا بۆوە و چالاکی خۆمان پەرە پێدا. دەماننارد عیراق ڕۆژنامە و گۆواری کوردییان بۆ دەهێنایین و دەمانخوێندنەوە. من شێعری خۆم و شێعری شاعیرەکانی ترم بەخەت بۆ لاوەکان دەنووسینەوە و بڵاوم دەکردنەوە. دڵشادی ڕەسوواڵی لە عیراقەوە هاتبۆوە. ئەو ئیملای کوردی لە هی ئێمە باشتر بوو و خەتیشی خۆشتر بوو و زۆریشی شێعری بێکەس و پیرەمێرد و ئەحمەد موختاری جاف و حەمدی لەبەر بوون و بەخەت بڵاوی دەکردنەوە. گۆواری گەلاوێژ پۆلێکی باشی یاری کرد و لاوەکانمان فێری کوردی خوێندنەوە بوون. هەلومەرج بۆ پێکهاتنی حیزبێکی ناسیونالیستی کوردی لە مەهاباد پێک هاتبوو.

پاش دامەزراندنی حیزبی تودەی ئێران چاپەمەنییەکانی ئەو حیزبەش ئاڵۆگۆڕێکی فیکرییان لەناو کۆمەڵی کوردەواریدا پێک هێنابوو. تەنانەت چەند کەسی کورد و ئەرمەنی تێکۆشان لکی ئەو حیزبە لە موکریان دابمەزرێنن. بەڵام خەڵک پێشوازی لێ نەکردن. حیزبێکیش بەناوی حیزبی ئازادی بە بەرنامەیەکی چەپییەوە سەری هەڵدا و نەژیا.

تا ڕۆژی ٢٥ ی گەلاوێژی ١٣٢١، ١٦ی ئابی ١٩٤٢ کۆمەڵەی «ژ. ک» دامەزرا. ئەوانی ئەو کۆمەڵەیان دامەزراند دۆستانی پێشووی من بوون. من لەو سەروبەندیدا لە تەورێز بووم و لە ڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵەدا حوزووڕم نەبوو. کە هاتمەوە بەهۆی زەبیحی کە لەمێژ ساڵ بوو دۆست بووین بە کۆمەڵە ناسێندرام. لە ماڵی یەکێک لە دۆستەکانی خۆم کە پاشان

زانیم ئەندامی ژمارە یەکی کۆمەڵەیە و بەپاستی تێکۆشەرێکی بەجەرگ و ئازا و نەبەز و کۆڵنەدەر بوو، بەقوربان و بەئالای کوردستان و بەشەرەفی خۆم و بەشمشێر سوێندیان دام کە بەزمان و بەقەڵەم و بەئیشارە خەیانەت بەنەتەوەی کورد و ئەندامی کۆمەڵە نەکەم. ناوی نەهێنی حیزبیم «هێمن» بوو و ژمارەی ئەندامەتیم ٥٥. من هەقم نەبوو هیچ لەوان بپرسم. بەڵام ئەوان ئەوەندەیان موتمانە بە من بوو، پێم بڵێن هەژاریش ئەندامی کۆمەڵەیە و خۆت لەکن ئەو مەشارەوە ئەوەش بەو ڕادەگەیەنین.

بەو جۆرە من لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەدەبیمدا پێم نایە قۆناخێکی نوێ.

ئەندامەتی کۆمەڵەی «ژ. ک» گۆڕانێکی سەیری بەسەر منداهێنا. شەو و ڕۆژ لە بیری کۆمەڵەدا بووم کە ئەویش ئامانجی ڕزگارکردنی نەتەوەکەم بوو. هەموو ئاوات و ئارەزووی تایبەتی خۆم وەلا نا. ئیتر نەتەنیا دەستم لە شەوداوەت و هەڵپەڕین و ڕێبازگرتن و لەسەر سوانە وەستان هەڵگرت، بەڵکو وەک سۆفی تۆبەکار تووشی هەر کێڕ و ژنێکی کورد دەهاتم سەرم دادەخست و چاوم لێ نەدەکرد. چونکە ئەوەشم بەخەیانەت دەزانی. بۆ خاتری کۆمەڵە من دەستم لە یارێک هەڵگرت کە بەگەورەترین مەحرووماییەتی ژیانمی دەزانم و ڕابردنی زەمانیش لەبیری نەبردوومەوە و ناسۆری لە دڵمدا هەر ماوە.

لەو سالانەی دواییدا دۆستێکم کە باش لە شێعر بەتایبەتی لە سەبکی شاعیری من دەگا، گوتی: تۆ بۆ گوتووتە: ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵ نیم؟

گوتم کاکە من قەت درۆم لەگەڵ ئیحساسی دەروونی خۆم نەکردووە. ئەگەر تۆ دەتزانی من ئەو شێعرەم لە چ هەلومەرجێکدا گوتووە، بڕوات دەکرد هەستی دەروونی خۆم دەربڕیوە و بەڕاستی لەو کاتەدا من لە خەیاڵی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵدا نەبووم.

«کۆمەڵە» بێجگە لەوەی کۆمەڵەیەکی سیاسی بوو کۆمەڵەیەکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقیش بوو. زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵە بڕوایان بەو سوێندە هەبوو کە خواردبوویان و دەستیان لە ئاکاری دزێو هەڵگرتبوو. دزی، خراپە و نێوان ناخۆشی لە کزی دابوو و دەتوانم بڵێم لە هێندێک جێگایان هەر نەما.

هێندی پێ نەچوو کۆمەڵە سەرانسەری کوردستانی ئێرانی تەنیەوە و پەلی هاویشت بۆ پارچەکانی تری کوردستان، بەتایبەتی لە کوردستانی عێراقدا لکی کۆمەڵە زۆر پەرەی گرت و بەهێزبوو.

ئەندامانی کۆمەڵە لە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری پێک هاتبوون و جیاوازی بیروباوەڕی سیاسی و فەلسەفەییان هەبوو. ئەگەر چاوێک بەنۆرگانی کۆمەڵەدا

بخشێنن ئەو ڕاستییەتان بۆ دەردەکەوێ، کە من لێرەدا مەجالم نییە بۆتان شی بکەمەوە. بەڵام هەموو لەسەر شتێک ڕێک کەوتبوون. ئەویش ڕزگاری کوردستان بوو. ئەندامی کۆمەڵە خاوەنی هەر بیروبڕوایەک با و لە هەر چین و توێژێک بایە بۆ فەرمانی لای سەروو نەک ئامادە بەڵکە بەڕاستی فیدایی بوو.

داهاتی کۆمەڵە تەنیا و تەنیا مانگانەی ئەندامان و فرۆشی چاپەمەنییەکان و داهاتی تیئاتر و نومایشەکانی بوو. کەچی زۆر بەباشی بەڕێوە دەچوو. هۆی ئەوە بوو هەموو کەس بەوپەڕی دڵخۆشییەوە مانگانەی دەدا و چاپەمەنی کۆمەڵەی بەچەند هێندی نرخی دیاریکراو دەکڕی. من خۆم دیومە ژمارەی «نیشتمان»یان بە ٢٠٠ ئەوەندەی نرخەکەی کڕیوە، نیشتمان قەت دانەیەکی نەدەماوە. کۆمەڵە لەپێشدا کتێبێکی بچووکی شێعری بڵاو کردەوە بەناوی دیاری کۆمەڵەی «ژ. ک» کە شێعرە نیشتمانییەکانی حاجی قادر و مەلای گەورەی کۆیە و هەژار و شێخ ئەحمەدی حیسامی تێدا چاپکرابوون و دەسبەجێ تەواوبوو. دوایە گۆواری نیشتمانی وەک ئۆرگانی کۆمەڵە چاپ کرد.

یەکەم شێعری من لە ژمارەی دووی نیشتماندا بەناوی م. ش هێمن بڵاو کرایەوە و ئیتر بوومە ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەو گۆوارە و لە هەموو ژمارەکانیدا شێعر و وتارم بڵاو کردەوە.

زەبیحی سەرنووسەری نیشتمان بوو و بەڕاستی لە چاپکردنی ئەو گۆوارەدا زەحمەتی کێشا و وریایی نیشاندا. جگە لە زەبیحی و چەند کەسی باوەڕپێکراوی تر کەس دەستەی نووسەرانی نیشتمانی نەدەناسی و نەیدەزانی ئەو گۆوراە لە کوێ چاپ دەکرێ.

ئەندامی کۆمەڵە وەک ئەندامی حیزبێکی نەهێنی و بەدیسپلینی توند هەر ئەوەندەی دەزانی کە پێویست بوو بیزانێ.

لەبیرمە نیشتمانم بۆ بابم دەخوێندەوە. بەتایبەتی شێعرەکانی خۆم و دەیگوت کوڕە ئەو هێمنە کێیە؟ لەدڵی خۆمدا پێدەکەنیم، بەڵام نەدەکرا بڵێم ئەو کەسەیە کە تۆ دەفتەری شێعرەکانت لێ لە تەندووری بەکەمران هاویشت. کۆمەڵە گۆواری ئاواتیشی چاپ کرد و من لەویشدا نووسیم.

تیئاتری «دایکی نیشتمان» گەورەترین تەبلیغاتی بۆ کۆمەڵە کرد. ئەو تیئاترە کە زۆریش ساکار بوو و دەتوانم بڵێم لەباری هونەری و تەنانەت فیکرەوە ناتەواویش بوو. سێ چوار مانگ لە مەهاباد و شارەکانی تری موکریان لەسەر شانۆ مایەوە. کەم کەس هەبوو نەچووبێ و هەر کەسیش چووبا دەگریا و هەستی کوردایەتی دەبزووت. لە دێهاتی زۆر

دوورەدەستەوە خەڵک بۆ دیتنی ئەو نومایشە دەهاتن. بێجگە لە تەبلیغاتی سیاسی لەباری ماددیشەوە داهاتێکی زۆری هەبوو و کۆمەڵەی دەوڵەمەند کرد.

کۆمەڵـــە هەر بـــەو داهاتانە توانی چاپخانەیەکی دەســـتی بکڕێ و لـــە مەهاباد دای بمەزرێنێ.

تا زیاتر لە کۆمەڵەدا کارم دەکرد پلەی زانیاریشـــم پتر دەچووە ســـەر و لە پیاوی زانا و ئەدیبی وەک پێشـــەوا قازی موحەمەد و کاکە ڕەحمانـــی موهتەدی نیزیکتر دەبوومەوە و شـــتیان لێ فێر دەبووم. هیـــچ کام ئەو پیاوە گەورانەی کورد کـــە لە پارچەکانی تری کوردســـتانەوە دەهاتن لە من شاراوە نەبوون. هەمزە عەبدوڵڵا، مستەفا خۆشناوی شەهید و میرحاج و قودسی شەهید و زۆری ترم لەو تێکۆشەرانە دیتن و ئاڵوگۆڕی فیکریم لەگەڵ کردن. چاپەمەنییەکانی ئێران پێشـــکەوتووانەتر بوون و شتی تازەیان تێدا بوو. بەتایبەتی چاپەمەنییەکانی حیزبی تودەی ئێران لە ڕوونکردنەوەی بیروڕای سیاسی مندا کاریان کرد. ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شـــوورەوی لقی لە مەهابادیش دامەزرا. منیش یەکێک لەوانە بووم کە لەوێدا کارم دەکرد. هەرچەند بەداخەوە ئەو بنکە پێشـــنیارەکانی منی جێبەجێ نەکرد و هیچی بە کوردی بڵاو نەکردەوە، بەڵام زۆر شتی بە نرخی بەفارسی بڵاو دەکردەوە و کەڵکم لێ وەردەگرتن. شـــێعر و نووسراوی کوردی بەئازەری و ڕووسی تەرجەمە دەکران و ئەوەش دەســـکەوتێکی باش بوو بۆ ئێمە. یەکێک لەو شـــتانەی تەرجەمە کران و منیش لە تەرجەمەکردنیدا بەشـــداربووم ئاڵەکۆکی هەژار بوو، کە لەلایان ئینســـانێکی واقیعی و شاعیرێکی باشی ئازەربایجانی شوورەوی مامۆستا جەعفەر خەندانەوە بە ئازەری و بەشێعر تەرجەمەکرا.

شـــەڕی ماڵ وێرانکەری دووەم بەتێکشـــکانی فاشـــیزم و نازیسم و شرت و گوم بوونی هیتلەر و کوژرانی مۆســـۆلینی و گیران و لەناوچوونی شـــەڕ هەڵایسێنەکان تەواوبوو. هیوا و هومێدی گەلانی ژێردەســـت و زۆرلێکراو گەشەی پەیدا کرد. لەشکری هاوپەیمانەکان لە ئێران چوونەدەر. لە حاڵێکدا کە جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلانی ئێران ڕۆژ بەڕۆژ پەرەی دەگرت. گەلی کورد یەکێک بوو لەو گەلانەی کە هیوای بەدواڕۆژی گەشـــەداری خۆی دەم بەدەم پەرەگرتر دەبوو.

دەســـتەیەک لە ڕووناکبیران و ئەندامانی کۆمەڵەی «ژ.ک» هاتنە سەر ئەو بڕوایە کە جێبەجێکردنی بەرنامەی کۆمەڵە لە هەلومەرجی ئێســـتای جیهان و کوردستاندا ئیمکانی کەمە. بۆیە بەرنامەیەکی کورت و نوێیان کە لەگەڵ هەلومەرجی ئەو ســـەردەمیدا دەگونجا

گەڵاڵە کرد و لە ڕۆژی ٣ی خەزەڵوەری (١٣٢٤) ١٩٤٥ یەکەم کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد گیرا و ئەو بەرنامە پەسندکرا و ڕێکخراوی حیزبی دیموکراتی کوردستان هەر لەسەر بناخەی ڕێکخراوی کۆمەڵەی «ژ. ک» دامەزرا و تەنیا لە کادری ڕابەریدا ئاڵوگۆڕێک پێکهات و پێشەوا قازی مەحەمەد کە ئەندامێکی سادەی کۆمەڵە بوو و ناوی نەهێنی «بینایی» بوو بەپێشەوای حیزب هەڵبژێردرا و سەرۆکی کۆمەڵە کە پیاوێکی زۆر تێکۆشەر و ئازا و پاک بوو لە کادری ڕابەریدا نەما. ئەم ئاڵوگۆڕە هیچ کاری نەکردە سەر ئەو پیاوە و لە ڕیزەکانی خوارەوەی حیزبدا درێژەی بەخەبات و کاری خۆی هەر دا و ڕەنجێکی زۆری کێشا.

لەکۆبوونەوەکانی کۆنگرەدا من بۆ یەکەم جار لە ژیانمدا لە بەرامبەر خەڵکدا شێعرم خوێندەوە. کاتێک بەڕێوبەری کۆبوونەوە گوتی: ئێستاش «ئاغای هێمن» شێعرتان بۆ دەخوێنێتەوە و من بۆ شێعر خوێندنەوە بەشەرمەوە چوومە سەر مینبەری مزگەوتی سووری مەهاباد، هەموکەس تەنانەت پێشەواش واقی ورما و لە خۆیان دەپرسی: چۆن هێمن شاعیر و نووسەری نیشتمان (سەید موحەمەد ئەمینی شێخەلیسلامی) بوو و ئێمە نەمان دەناسی؟ بابیشم کە ئەوەی بیستەوە لە گفتی خۆی پەشیمان بۆوە و گوتی هێمن شاعیرێکی باش نییە.

حیزبی دیموکراتی کوردستان کۆڕێکی بەناوی «هەیئەتی ڕەئیسەی میللی» هەڵبژارد کە منیش یەکێک بووم لە ئەندامەکانی. لە هەڵبژاردنی ناوخۆدا حاجی بابەشێخ کە پیرترین ئەندام بوو، بەسەرۆک و من کە لاوترین ئەندام بووم بەسکرتێر هەڵبژێردراین. چەند مانگ لەو کۆڕەدا کارم کرد. کارێکی گران بوو. هەر من بەتەنێ بەکارەکان ڕادەگەیشتم و حاجی بابەشێخی ڕەحمەتی هەر ئەوەندەی لەسەر بوو ئەوی من دەینووسم ئیمزای بکا. هەرچەند لەبارەی دەستەڵات و ناوبانگەوە کارێکی گرینگ بوو، بەڵام لەگەڵ زەوقی من ڕێک نەدەکەوت. بەتایبەتی بەڕێ چوون لەگەڵ حاجی بابەشێخی خۆبەزۆرگر و کەللەڕەق کارێکی هاسان نەبوو.

لێرەدا کە باسی حاجی بابەشێخ هاتە گۆڕێ دەمەوێ شتێکی مێژوویی ڕوون بکەمەوە. لە نووسراوی چەند پیاوی بێ خەبەردا دیومە و لە خەڵکێ ساکاریشم بیستووە تاوانی خەیانەت وەباڵ حاجی بابەشێخ دەدەن. من حاجی بابەشێخم خۆش نەدەویست. چونکە لەگەڵ ئەوەشدا دەیانگوت لە علوومی دینیدا زۆر شارەزایە و ڕیازیاتی کۆن زۆر دەزانێ، پیاوێکی زۆر کۆنەپەرست و کەللەڕەق و خۆپەرست و ناشارەزا بوو. بەڵام زۆر ڕاست و پاک و ئازا و بەبیروباوەڕ بوو. بەهیچ بارێک تاوانی خەیانەتی پێوە نانووسێ. لەکاتی وتووێژ

لەگــەڵ نوێنەرانی دەوڵەتی مەرکەزیدا دوور نییە فریوی خواردبێ و بەهەڵە چووبێ. بەڵام لە ڕێگای ڕاست لای نەداوە.

بڵاوە پێدانی گەمارۆی دەوری سەقز و سەردەشت و خوێ خوڕە کە تاوانەکەی دەخەنە سەر حاجی بابەشێخ پێوەندی بەمەسەلەیەکی قوڵ و نەهێنی سیاسییەوە هەیە کە لێرەدا جێگای باس کردن نییە و با جارێ دەرخۆنەی لەسەر دابنێین و زۆر لە دەستەڵاتی حاجی بابەشــێخ بەرەژوورتر بوو. حاجی بابەشــێخ ئەوەندەی دەســتەڵات نەبوو فەرماندەیەکی دەوروبەری ئەم شــارانە بەقسەی بکەن و بکشێنەوە. خۆ ئەو هیچ مەسئولییەتی لەشکری نەبوو، لەشکری کوردستانیش وەک لەشکرێکی ڕەسمی بەقسەی فەرماندەکانی خۆی دەکرد نە بەقسەی سەرەک وەزیرێکی بێ دەستەڵاتی غەیرە نیزامی. هیوادارم بەم کورتە نووسینە خوێنەرەکانم ڕوون کردبێتەوە.

من وازم لە ســکرتێری هەیئەتی ڕەئیســەی میللی هێنا و لە کومیســیونی تەبلیغاتی حیزبدا دەســتم بەکارکرد. لە هەموو چاپەمەنییەکانی حیزبدا دەســتم بەنووسین کرد. لە ڕۆژنامەی کوردســتان و گۆواری هەڵاڵەدا شێعر و وتارم بڵاو دەکردنەوە و لە میتینگەکانی حیزبدا بەشــدار دەبووم. لە دەســتەیەکدا کە بــۆ دانانی کتێبی کــوردی بۆ فێرگەکانی کوردستان کاریان دەکرد، ئەندام بووم. ئەندامە ئەسڵییەکانی ئەو لیژنە وەک لەبیرم مابێ، زەبیحی و هەژار و برایمی نادری و دلشادی ڕەسوڵی و من بووین. پێشەوا بۆ خۆی و چەند مامۆســتای شــارەزاش یارمەتیان دەداین. هەرچەند هیچمان لەو کارەدا پسپۆڕ نەبووین، بــەڵام چونکە زۆر بەدڵســۆزییەوە کارمان دەکرد پێم وایە کتێبــەکان کە بەداخەوە چاپ نەکران خراپ نەبوون.

ڕۆژی بیســت و شەشی سەرماوەز ئاڵای کوردســتان لە مەهاباد هەڵکرا و ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤ کۆماری کوردســتان دامەزرا. من نامەوێ لەو بارەوە بدوێم چونکە زۆری باس کراوە و تەنیا دەڵێم من لەو ڕۆژە پیرۆزانەدا بەشداربووم و شێعرم خوێندەوە.

لــەو ماوەدا من و هەژار یەکماڵ بووین، شــەو و ڕۆژ پێکــەوە دەگەڕاین. ماوەیەکیش قزڵجیمــان لەگەڵ بوو. کاتی بێکاری و ســانەوەمان زۆر خــۆش ڕادەبوارد. من کە پایەی خوێندەواری و زانیاریم زۆر لەوان کەمتر بوو، لە هاونشینی ئەوان کەڵکم وەردەگرت و شت فێر دەبووم. چونکە من و هەژار بۆ هەموو جێگایەک پێکەوە بووین و لێک هەڵنەدەبڕاین، زۆر کــەس نەیاندەزانی کاممان هەژارە و کاممــان هێمن و ئەگەر یەکمان بەتەنێ گەڕابایە دەیانگوت کوا ئەوی تر؟

پـــاش دووی ڕێبەندان و پێکهاتنی کۆماری کوردســـتان کوردەکانـــی پارچەکانی تری کوردســـتان ڕوویـــان لە مەهاباد کرد و مـــن و هەژار لەگەڵ هەموو پیـــاوە بەناوبانگەکان پێوەندی دۆستایەتیمان دامەزراند. مامۆستا قانیعیشم ناسی و لە ئەزموونی ئەدەبی ئەویش کەڵکم وەرگرت. زۆرم بیرەوەری خۆش لە هاونشـــینی مامۆســـتا قانیع هەیە کە بەداخەوە لێرەدا مەجالی گێڕانەوەیان نییە.

دایکم لەمێژ بوو دەیویست ژنم بۆ بێنێ و تا نەمردووە من بەزاوایی ببینێ. بەڵام من ملم ڕانەدەکێشا و نەدەچوومە ژێر بار. خۆم بەخوێندەوار دەزانی و پێم وابوو هەق نییە دایک و بابم ژنم بۆ بێنن. بۆ خۆشم لە هەڵبژاردنی دەزگیراندا دڕدۆنگ بووم و هەتا گەورەتر دەبووم ئەو دڕدۆنگییە زیادی دەکرد. لەو ئاخیرانەدا هاتبوومە ســـەر ئەو خەیاڵە کە ئەســـڵەن ژن نەهێنـــم و بەڕەبەنی بمێنمەوە. هیچ کچێک تەبعی جوانی پەرســـتی منی ڕازی نەدەکرد و ڕەنگ بێ ئەگەر دایکم نەبووبا ئێســـتاش بوخچەی نەکراوە بووبام. بەڵام دایکم ئەو ساڵی پێی لێ لە کەوشان کردم و گوتی: ئیللا بیللا، پێت خۆش بێ و پێت ناخۆش بێ ژنت بۆ دێنم. لەولاشەوە هەژاری لێ دنە دابووم و شەو و ڕۆژ لەبن هەنگڵمدا بوو. هەژار بەتەمەن چی وا لە من گەورەتر نەبوو. بەڵام ســـارد و گەرمی ڕۆژگاری لە من زۆر پتر چێشـــتبوو. دوو جاری ژن هێنابوو وئەزموونی لەو بارەوە زۆر بوو. تۆندی و سەرەڕۆیی دایکم و نەرمە نەرمە و دنەدانی هەژار دڵیان نەرم کردم.

دایکم برازایەکی خۆی کە کچی پیاوێکی بەدەســـتەڵات و دەوڵەمەند بوو بۆ خواســـتم کە نە دیبووم و نە دەمناســـی. درۆ نەبێ جارێکی دووربەدوور لەبەر مانگادۆشین دیبووم. ئەویش ڕوخســـارم نەدیبو. بەڵام دەمزانی کورتە باڵایە. ئەوەش سەیر بوو من ئەو خۆوێژە نەبووم کە گوتوویەتی: «ســـەد نەحلەت لە حاڵەتم هەر ئیی کورتم خۆش دەوێن» من لە ژندا ئەوی لە هەموو شت پتر سەرنجم ڕادەکێشێ بەژن و باڵای ڕێکوپێک و بەرزە. ئەوەشم بە دایکم گوت. گوتی: ڕۆڵە ئەو قســـانە چن؟ زێڕپـــش بچووکە. دایکم ژنێکی دنیادیدە و بەئەزموون و کارامە و زۆر بەدەستەڵات بوو. خزم و کەسوکار و دۆست و ئاشناشمان زۆر بـــوون، لەناو ئەو هەمووانەدا ئەو برازایەی هەڵبژاردبوو. دیارە ئەو بەدوای کچی شـــۆخ و شـــەنگ و جوان و چەلەنگدا نەگەڕابوو. ئەو دەیویست بووکێکی ئاکارباش و ڕەفتارچاک و وریا و بەمشوور و ماڵداریکەری هەبێ.

شـــایی هێمن دەســـت پێکرا، هەژار هەڵبەزی، سەرچۆپی کێشـــا، دەستی دۆی ناسک و نازداری گوشـــی، چاوی لە کێژۆڵان داگرت و شـــەوانەش بەو قسە قۆڕانەی خۆی کۆڕی دیوەخانی وەپێکەنین دەخست. بەڵام هێمن نیگەران بوو، نیگەرانی دواڕۆژی خۆی و بیری

لەوە دەکردەوە چۆن لەگەڵ ژنێک کە هەڵبژاردەی دایکیەتی و بۆ خۆی نەیدیوە و ناینناسێ، دەتوانێ ژیان بەرێتە سەر. نەیدەزانی تۆقی لەعنەتی بۆ دێنن یا فریشتەی ڕەحمەت.

ڕۆژی ۲۵ی خەزەڵوەری ۱۳۲۵ بووکیان بۆ دابەزاندم. دیارە ئەو پەری ناسک و نازدار و شۆخ و شەنگ و جوان وچەلەنگە نەبوو کە خەیاڵی شاعیرانەی من بەشوێنیدا دەگەڕا و هێشتاش تووشی نەبووە. بەڵام زۆر زوو توانی خۆی لە دڵی مندا جێ بکاتەوە و وا لە خۆی بکا کە لە قوواڵیی دڵمەوە خۆشم بوێ و ببێ بەیاری هەمیشەیی و خەمڕەوێنی ڕۆژانی تاڵ و تفتی ژیانم. بیست و سێ ساڵ پێکەوە ژیاین و لە پەنا ئەودا هەستم بەسانەوە دەکرد. قەتی ئەوەندە دڵ نەشکاندم ڕۆژێک تا ئێوارێ لێی زیزبم و دەنگی لێ بگۆڕم. زۆر لە ژیانی ژن و مێردایەتیم ڕازیم. ئیقرار دەکەم ژیانی خۆشی ژن و مێردایەتیمان زیاتر ئەو پێکی هێنابوو. چونکە من دەزانم حەساس و تووڕە و تەنانەت بیانووگر و جینگنۆکەم، بەڵام ئەو هێدی و ئارام و ژیر بوو و بیانووی نەدەدا دەستم. تاقە کورێکمان بوو ناوی نا (سەلاح)، ئەوە ماوەیەکی زۆرە لە دیداریان بێ بەشم و دەردی دووری دەچێژم. یادیان بەخێر.

هێشتا مانگێک بەسەر شەوی زاوایەتیمدا ڕانەبردبوو و بەقسەی ئەوڕۆ مانگی هەنگوێنم تەواو نەکردبوو، کە بەداخەوە ئەوەی نەم دەویست ڕووبدا ڕووێدا و ئەوەی پێم خۆشبوو بمرم و نەیبینم دیتم. ڕیسەکەمان لێ بڕوە خوری. هێلانەکەمان لێ شێوا و کۆمارەکەمان ڕووخا و دوژمن بەسەرماندا زاڵ بوو.

ماوەیەک بوو هەست بەمەترسی دەکرا. جەبهەی سەقز و سەردەشت قایمتر دەکران. چەند دەرەبەگی بەناوبانگ و خاین ڕایان کردبوو بۆ عێراق و یەک دوو مەلا و شێخی خوێرپەپیاو دەسبەسەر کرابوون. حکوومەتی ئازەربایجان لەشکرێکی ساز و تەیاری بۆ پشتیوانی پێشمەرگە ناردبووە جەبهەی سەقز، چونکە وا بەراورد کرابوو کە تەنیا لەو جەبهەڕا ترسی پەلاماری دوژمن هەیە. لەپێشداش چەند جار لەو جەبهەڕا دوژمن پەلاماری هێنابوو، بەڵام زۆر خراپ شکابوو و زەبری دەستی پێشمەرگەی کوردستانی چێشتبوو.

ئازەربایجان حکوومەتێکی گەورەتر و بەهێزتر و زۆر تەیارتر و پڕ چەکتر بوو لە کوردستان. خەتی دیفاعی ئازەربایجانیش زۆر قایمتر بوو. کەوابوو کەم کەس بەخەیاڵیدا دەهات لە ڕێگای ئازەربایجانەوە پەلامار بۆ سەر جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلانی ئێران بهێنرێ.

ماوەیەک بوو بۆ ئەوەی کارەکانی حیزبی باشتر ڕابپەڕن پاش ئەوەی شەوانە پێشەوا کە زۆر شەو تا درەنگ لە دەفتەری حیزبدا دەماوە دەچۆوە ماڵی خۆی، کادرێکی حیزبی

لە دەفتەری حیزبدا دەماوە بۆ ئەوەی ڕاپۆرتی خوارەوە - ئەگەر پێویست بوو - بەپێشەوا ڕابگەیەنی و دەستوراتی پێشەوا بۆ خوارەوە بنێرێ. ئەو شەوی نۆرەی منی تازە زاوا بوو. لە دەفتەری حیزب دانیشتبووم و خەریکی نووسینی مەقالەیەک بووم بۆ «کوردستان»، ئەفسەرێکی بچووک بەڵام دڕستێکی گەورەی من و ئەندامێکی زۆر بەوەفای حیزب هاتە ژوور. زۆرم پێ ناخۆش بوو کە دەستی بۆ ڕادیۆکەی سەرمێزەکە برد. چونکە نووسینەکەی لێ تێک دەدام. بەڵام چم نەگوت و قەڵەمەکەم دانا. لەپڕ شتێکی وامان گوێ لێ بوو کە وەختابوو پێمان بەعەرزەوە وشک بێ. ڕادیۆ تاران تەلگرافی پیرۆزبایی دوکتور جاوید وەزیری ناوخۆی ئازەربایجانی دەخوێندەوە کە بەبۆنەی گەڕانەوەی ئەرتەشی شاهەنشاهی بۆ تارانی ناردبوو. دوایە خەبەری ڕاکردنی «موتەجاسیرین»ی ڕاگەیاند. موتەجاسیر و ماجەراجوو دوو ناو بوون کە لەو شەوەڕا بەسەر بەڕێوەبەرانی جوولانەوەی ئازادیخوازی کوردستان و ئازەربایجاندا بڕان و ئێستاش دەزگای تەبلیغاتی ڕێژیم دووپاتەیان دەکاتەوە و دەیانهێنێتەوە کاوێژ.

دەسبەجێ بەتیلفوون ئەو خەبەرەم بەپێشەوا ڕاگەیاند. گوتی بۆ خۆت وەرە ئێرە و بەئەوانی تریش ڕابگەیەنە بێنە ئێرە. بەدوای ئەوانمدا نارد و بۆخۆم چووم بۆ مالّی پێشەوا. سەدری قازی برای پێشەوا کە نوێنەری مەجلیس بوو لە تاران و بەڕواڵەت نەدەبوو لەو واقیعە بترسێ، لە هەموو کەس پتر شڵەژابوو. ئەو دەسبەجێ گەڕاوە بۆ تاران و لەوێ گرتیان و هێنایانەوە مەهاباد.

ئازەربایجانی وا تەیار پڕ چەک بەلەشکری ساز و پەرداخ و فەرماندە لێزانەکانیەوە بۆ وا زوو تەسلیم بوو؟ پیشەوەری کارامە و شۆڕشگێڕ و کۆنەپیاو و ئازا و ڕابەرەکانیتری ئازەربایجان بۆ وا بەپەلە ڕایان کرد؟ پرسیارێکە کەس بەتەواوی جوابی نەداوەتەوە و منیش جوابم بۆ نادرێتەوە بەڵام دڵنیام ئەگەر فیدایی دەستی کردباوە و ئەگەر فیرقە بەربەرەکانی بکردایە، لەشکری شڕوشپڕێوی تاران نە تەنیا پێی لە تەورێز نەدەنا و ئەو هەموو کوشتاری نەدەکرد، بەڵکە تارانیش دەشێوا و لەوانەبوو لە سەرتاسەری ئێراندا جوولانەوەی ئازادیخوازی بەسەر کۆنەپەرستیدا سەرکەوێ و تەنانەت نفووزی ئیمپریالیزم لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زووتر بنەبڕێ. بەڵام وەک زانایان گوتوویانە مێژوو ئەوەیە ڕوو دەدا نەک ئەوە کە ئێمە دەمانەوێ.

بەڵێ کوتوپڕ تەورێز گیراوە و کوردستانیش لە هەموو لاوە گەمارۆ درا. پاش ئەوەی سەدری قازی نازانم بۆچی بەڕەو تاران گەڕایەوە ڕابەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە مالّی پێشەوا کۆبوونەوە و ئەو شەوی ڕووحیەی هەموو کەس دەتوانم بڵێم باش بوو.

شـــورای جەنگ بەسەرۆکایەتی حاجی بابەشێخ پێک هات و سورەت جەلسەی یەکەم ئیمزا کـــرا و قەراری بەربەرەکانی درا. بەڵام هێشـــتا مەرەکەبی بڕیارنامەکە وشـــک نەببۆوە کە خەبەر هات یەکێک لە ئەندامەکانی ئەو شورایە ڕای کردووە.

بۆ بەیانی وەزع گۆڕا و بڕیاری بەربەرەکانی هەڵوەشـــاوە و بەپێشمەرگە دەستوور درا بێ دەســـتکردنەوە پاشەکشە بکا و ڕێگا بۆ ئەرتەش بەتاڵ بکا و خەڵک دەستێکی کەوتە ئەولای و یەکێکی کەوتە کەوتە ئەملای.

پێشمەرگە لە جەبهەی سەقز و سەردەشتەوە بەڕێکوپێکی پاشەکشەی کرد. فیداییەکان کە فەرماندەکانیان ڕایان کردبوو وەک مەڕی بێشوان بڵاوبوون و عەشایر لێیان وەخۆکەوتن و هەموویان داپڵۆسین و نەیانهێشت تاقە فیشەکێک لەگەڵ خۆیان بەرنەوە، بەڵام نەوێرانە پێشـــمەرگە. تەنیا لەناو مەنگوڕان پێشـــی دەســـتەیەکیان گرت کە بەفەرماندەیی زێڕۆی دەگەڕانەوە، زێڕۆش کە بۆ خۆی شـــرەخۆرێکی وەک ئەوان بوو، دەســـتی نەدا و بەگژیاندا هاتەوە و تەنانەت چەند گوندیشـــی تاڵان کرد و گەیشـــتەوە مەهاباد. ئەوانی فیداییەکانی ئازەربایجانیان ڕووت کرد کەســـیان نەکوشـــت. ئەوی من وەبیرم بێ لەو کارەساتەدا تەنیا پێشمەرگێکی کوردی عێراق شەهید کرا و هێندێکیشیان ناپیاوانە ڕووت کردن. فەرماندەی ئەرتەش بێ هیچ زەحمەت گەیشتە گوندی حەمامیان و پێشەوا لەوێ دیتی.

لەو ماوەدا من هەمیشە لەگەڵ پێشەوا بووم. دیارە لەگەڵی نەچوومە حەمامیان، بەڵام لە شـــاری بەجێم نەهێشت. دەمدیت پەشۆکابوو. بەڵام نەک لە ترسان، بەڵکە لە داخان و لەبەر ناهومێدی.

من لەمێژ بوو پێشەوام دەناسی و لە ڕۆژی تەنگانەدا دیبووم. بەدەست و تفەنگی خۆی پیاوێکی زۆر ئازا بوو. پێش دامەزراندنی کۆماری کوردستان چەند جار عەشایر هاتنە سەر مەهاباد و پێشەوا بۆخۆی لە یەکەم سەنگەردا بۆ دیفاع ئامادەبوو. ئەدی چۆن بوو ئەوجار تەســـلیم بوو؟ بۆخۆم لێم بیست گوتی لەسەرمانەوە ناچن و دەمانکوژن. بەڵام پێم خۆش نییە گەلەکەم بەجێ بێڵم و دەمەوێ لەناو ئەواندا بمرم.

ڕاســـتە کوردستان پاش گیرانەوەی ئازەربایجان و لەدەستدانی ئەو هاوپەیمانە بەهێزە لە هەموو لایەکەوە گەمارۆ درابوو، ڕاســـتە بەشـــێکی عەشایر گوێیان لە کلاو پەڕاندبوو و چاوەنـــۆڕی خراپەیان لێ دەکرا، ڕاســـتە خەزێنەی کۆمار بەتـــاڵ و حەتاڵ بوو و هەمووی درابوو بەتووتن و هێشتا نەفرۆشرابۆوە و لە عەمباردا مابۆوە، ڕاستە لە هەموو یارمەتییەکی دەرەوە هیوابڕاو کرابوو، بەڵام من بەش بەحاڵی خۆم لەو بڕوایەدام ئەگەر دەســـتەوەکەری

کرابـــا و ئێمە ئەزموونی شۆڕشـــگێڕمان هەبا مێژووی کۆماری مەهابـــاد بەو جۆرە دوایی نەدەهات کە هات.

ڕۆژی ٢٦ی ســـەرماوەزی ١٣٢٥ - ١٩٤٦ ئەرتەشـــی شڕوشـــپڕێوی شاهەنشاهی تەواو ساڵەوختێک پاش هەڵکردنی ئاڵای کوردستان شاری مەهابادی گرتەوە.

هێندێک لە بەڕێوەبەران و کادرەکانی حیزب ڕایان کرد و خۆیان شاردەوە و هێندێکیش دانیشـــتن و چاوەنۆڕی گرتن بوون. من ئەو ڕۆژی لە شـــار وەدەرکەوتم و چوومە خانەقای شـــێخی بورهان. لەوێ شـــێخ موحەمەدی خاڵم حەشـــاری دام و لەبن باڵی خۆی گرتم. لە خانەقا بووم کە خەبەری گیرانی پێشـــەوا و ڕابەرانی حیزب و کۆمارم بیســـت. پیاوم وەدووی هەژار خســـت بیبینمەوە و پێکـــەوە تەگبیرێک بکەین. ئەویش بۆی دەرچووبوو و بۆم نەدۆزراوە.

نەخۆشی کەوتوویی لە خانەقا هەبوو، زۆر کەس گرتبووی و چەند کەسیشی کوشتبوو. مـــن جارێکـــی تر هەر لـــەو خانەقایەدا ئەو نەخۆشـــییەم گرتبوو و زۆری لێ دەترســـام. گوتوویانە هەرچی بترسێ ناخەلسێ، هێندە پێ نەچوو گرتم و کەوتم. بەفرێکی یەکجار زۆر و ئەســـتوور کەوتبوو، هیچ دوکتۆرێک بەو بەفرە نەدەگەیشـــتە خانەقا. دوو مانگی ڕەبەق بۆی لەسەر رەقی پشتی کەوتم. ئەسپەک لەسەری دام و قسەی هاتەران پاتەرانم دەکرد. هەموو بەدەنم بەنوێنانەوە چوو و توێخی هاویشـــت. بەڵام ئەوجاریش لە دەســـت ئیزرائیل ڕزگاریم هات.

کە لە نەخۆشـــی هەستامەوە بەفریش کەم ببوو، ڕێگا کرابوونەوە. وایان بەمەسڵەحەت زانـــی بۆ ئەوەی کەمێک ژیوەلە ببمەوە و گـــورد بگرمەوە بەدزی بچمەوە ماڵی خۆمان کە لە شار نیزیک بوو و دەرمان و خواردنی باشتری لێ وەدەست دەکەوت. چاک لەبیرم نییە چەند ڕۆژان لە ماڵێدا تەماڵم هەڵگرت و خۆم مەڵاس دا.

ڕۆژێک لە ژوورێ دانیشتبووم و کتێبم دەخوێندەوە، لەپڕ لەناوێدا بوو بەشین و گابۆڕ. ناردم بزانم چییە؟ قاسید بەگریان و لەخۆدان هاتەوە و گوتی ئەوانەی لە شاری هاتوونەوە دەڵێن دەوری شار گیراوە و نایەڵن کەس بچێتە ناو شار یا وەدەرکەوێ و دەنگۆیە و دەڵێن پێشـــەوا شـــەهید کراوە. هێندەی پێ نەچوو قسەکە دڕا و مەعلووم بوو پێشەوا و سەدری قازی برای و سەیفی قازی ئامۆزای لە چوارچرا لەدار دراون.

ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە و ئەو کارەساتە جەڕگبڕە هەموو کوردێکی بەشەرەفی خەمناک و تازیەبار کرد. بەتایبەتی دڵی منی بەناسۆر ئەنگاوت. ناسۆرێک کە بۆتە تیراوێ و ئێستاش

هەروەبن دەداتەوە و هەڵدەداتەوە و بێگومان ساڕێژ نابێ و لەگەڵم دێتە بن گڵ.

من پێشەوام لە دڵەوە خۆش دەویست. بەڕابەرێکی دڵسۆز و ژیرم دەزانی، بەکوردێکی پاک و چاکم دەناسی و بەموسلیحێکی یەکجار گەورە و مەزنم دەزانی. دەمزانی نەتەوەکەی خۆی چەند خۆش دەوێ و چەندی پێ خۆشـــە خزمەتـــی بکا. چەند بەئاواتەوە بوو کورد بگاتـــە ڕیزی نەتەوە بەختەوەرەکان. زۆرم هیوا پێ بوو گەلەکەمان بەپەلە بەرێتە پێش و ڵاتەکەمـــان زوو ئاوەدان بکاتەوە. لەو ماوە کورتەشـــدا دەزانین چەندی خزمەتی بەکەڵک کردن. بەڕاســـتی مەرگی پێشـــەوا نەک هەر بـــۆ نەتەوەی کورد بەڵکە بـــۆ جووڵانەوەی ئازادیخوازی و دژی ئیمپریالیستی سەرانسەری ئێران زیانێکی گەورە بوو. دەریایەک زانست و ئەدەب، دەریایەک فیکر و بیر، بەدەســـتی زۆردارێکی ســـەرەڕۆ و نەزان وشـــک کرا و لەناوچوو.

سێ ڕۆژ پاش شەهیدبوونی پێشەوا یانی ڕۆژی سێزدەبەدەر - قەلفڕم بۆ کرد و لەگەڵ پیاوێکی هەژار و هاواڵێکی زۆر بەنرخی حیزبی بەرەو کوردســـتانی عێراق وەڕێ کەوتین. بەدوو ڕۆژ و دانێک سنوورمان پەڕاند. لەوبەری جۆگەوە بازم دا ئەوبەری جۆگە بەڕواڵەت هیچ فەرقێکم نەهاتە پێش چاو. بەڵام لە واقیعدا ســـنووری سیاســـی وڵاتێکم پەڕاندبوو و چووبوومە وڵاتێکی دیکە. گەیشـــتمە شاری قەڵادزە، وەنێو بازاڕ کەوتم و نەکەوتم بەبەرگ و لیباس پۆلیس ناسیمی و زانی لەو دیوڕا هاتووم. پیلیان گرتم و خەریک بوون تێکمەوە پێچن. بەڵام مەلایەک و حاجییەک بێ ئەوەی بمناســـن باڵیان بەسەردا کێشام و نەجاتیان دام. نەقلەکە ڕاســـت لە من ڕووی دابوو لە ترســـی ئاگر پەنام بـــۆ مار بردبوو. مەلا پێی خۆش بوو بمناســـێ. منیش لەگەڵ ئەوەشدا پێم خۆش نەبوو کەس بمناسێ و ناوی خۆم بەکەس بڵێم خۆم پێ ناســـاند. دیاربوو مامۆســـتا منی لە دوورەوە دەناسی. ئەو شەوەی زۆری حورمەت گرتم و لە حوجرەی فەقێیان نووســـتم و بەیانی بۆخۆی وەپێشـــم کەوت و بردمـــی بۆ گوندی گردبوداغ. من بەهیوا بووم ســـۆراخی هـــەژار و زەبیحی و قزڵجی و دڵشـــاد بکەم و قســـەی خۆمان بێ لە دڵی خۆمدا وام دانابوو یەک بگرینەوە و سەرلەنوێ دەست بەکاربینەوە. دیارە ئەو قسەم بەمامۆستا عەرز نەکردبوو، بەڵام پێم گوت دەەمەوێ ئاواڵەکانـــم ببینمەوە. مامۆســـتا گوتی جارێ ڕووبار زۆرن و بـــوار نین و بێجگە لەوە ئەو کوردانەی ئێرە کە هاتبوونە ئێران هاتوونەوە و دانگەریزە دەکەنەوە بۆ لای شاران و پۆلیس ئامادەیـــی هەیە. جارێ ماوەیـــەک لێرە بە تا وڵات کەمێک ئـــارام دەبێتەوە. هاوڕێیەکەم ناردەوە و بۆ خۆم دەستم کرد بەخۆێندن و سەرلەنوێ بوومەوە فەقێ؛ زۆر چاکم دەخوێند. هەم خۆم دەخافڵاند و وەڕەزی خۆم دەشکاند و هەم دەمویست ئەوی لە سووریم دۆڕاندووە

لە کایەی تێ هەڵبێنمەوە. هێشتا لاو بووم و ئەگەر خوێندبام دەمتوانی شتێک بکەم. بەڵام خوێندنەکەم زۆری نەخایاند. بیستم وەزعی ئێران ئارام بۆتەوە و دەستیان لە خەڵک گرتن هەڵگرتووە و لێکم داوە پاش ئەوەی لێرەش هەر قاچاغم و ناوێرم بگەڕێم بۆ سەرێک لە وڵاتی خۆمان نەدەمەوە؟ ئەگەر زانیم دەحاوێمەوە ئەوە هەر لەوێ خۆم حەشار دەدەم. بەتاقی تەنێ ڕووم لە کوێستانە خۆشەکانی کوردستان کرد بەنێو چادر و هۆبە و گوڵ و گوڵزاراندا گەڕام. شەنگەبێری کێل گەردنم دین. لەو گەشت و گەڕانەدا بووم کە پارچە شێعری بەهاری کوردستانم گوت، کە بۆخۆم ئێستاش زۆرم خۆشدەوێ و بەشاکاری دەزانم. ژاندارم و پۆلیس لە هیچ کوێ تووش نەبووم و بێ سەدەمە گەیشتمەوە گوندەکەی خۆمان.

ڕاوەستام تا شەو بەسەر دەستاندا هات و بەتاریکی چوومە ماڵێ. یەکسەر چوومە پشت دەرکی ژوورەی بابم. بۆ یەکەم جار لە ژیانمدا خۆم گرت. چونکە بابم خۆ لە خەڵک گرتن و گوێ لە قسەی خەڵک هەڵخستنی زۆر پێ ناخۆش بوو. تەنانەت ژنی ماڵی ئێمە لە ترسی بابم قەت نەیان دەوێڕا شەوێڵە بگرنەوە کە ئەودەم لە لادێدا زۆر باو بوو. لە درزی دەرکەوە دیتم بابم بەحەواوە ڕاوەستاوە و لەگەڵ ئەو پیاوەی کە لەگەڵم هاتبوو بۆ کوردستانی عێراق قسە دەکا و پێی دەڵێ ڕۆڵە پێم بڵێ لە کوێیە بۆخۆم پیاو دەنێرم. ئەویش دەڵێ دوو ڕۆژی دی بۆخۆم دەچم و دەیهێنمەوە. قەولم پێداوە جێگا و شوێنی ئەو بەکەس نەڵێم. بابم کەمێک بەتووڕەییەوە گوتی چۆن بەمنیش ناڵێی. گۆتی نەخێر بەتۆش ناڵێم؛ بەدایکیشی ناڵێم، قەولم پێداوە و قەولی خۆم دەبەمە سەر. ماندوویی ڕێگا و کوێرەوەری غەریبی و لێ قەوماویم لەبیر چۆوە و لە دڵی خۆمدا گوتم چۆن زەحمەتکێشانی کورد کوڕی وایان لێ پەیدا بووە؟

بەڵێ زۆر قارەمانی وا لە خەباتی ڕزگاریخوازی گەلەکەماندا هەن کە بەشەرەفەوە ژیاون و بەشەرەفەوە دەمرن و مێژووش لەبیریان دەکا. ئەو پیاوە، پیاوێکی هەژار و زەحمەتکێش و نەخوێندەوار بوو. لەسەرەتای کۆمەڵەوە بەبڕوایەکی قایم و تەواوەوە هاتبووە ناو کۆڕی خەبات و بێ ئەوەی خۆی ڕانێ خزمەتی زۆر گەورەی کردبوون و کەسیش باشی ناناسێ و منیش لێرەدا ناوێرم ناوی بەرم. چونکە نازانم ماوە یا نەماوە و دەشزانم ئەگەر مابێ تووشی دەردی سەر دەبێ.

چیدی خۆم پێ ڕانەگیرا و چوومە ژوورێ. دایکم و بابم و کابرا واقیان وڕما. دایکم ئامبازم بوو و تێڕوپڕی ماچ کردم. بەڵام بابم ئەو بابەی کە قەت ڕووی نەدامێ و لەبەر

هیچ کارەساتێک نەدەچۆما و بەمەتانەت و خۆڕاگری لە وڵاتدا ناوبانگی هەبوو و هەتا ما یەکمان جگەرەمان لەکن نەکێشا و بێئیجازە دانەنیشتین. خۆی پێ ڕانەگیرا و بەلووزەوەو فرمێسکی لە چاو هاتە خوار و هەتا ماوەیەک هیچ قسەی بۆ نەکرا. دوایە بۆ یەکەم جار و ئاخر جار لە ژیانمدا بەخێرهاتنی کردم و گوتی چاک بوو هاتیەوە. ئەوە لە دوام دەناردی عەفوی عمومی بۆ عەشیرەتان دەرچووە. ڕاستە ئێمە عەشیرەت نین. بەڵام خەڵکی گوندین و دەتوانین لەو دەرفەتە کەڵک وەرگرین. مااڵی دنیام زۆرە و ئێستا هەموو شت بە بەرتیل دەکرێ. جارێ ماوەیەک لە ماڵێ دانیشە و هاتوچۆی شار و باران مەکە تا بزانین دنیا چی لێ دێ.

لە ماڵێ دانیشتم و چ باس نەبوو وردە وردە خەڵکیان بەردا. منیش دەستم کردەوە بەجووت و گا و ئاژەڵداریپەکەی خۆم و هاتمەوە سەر حوولەمەڕەسێ. حیزبی تودەی ئێران بەئاشکرایی خەباتی دەکرد و پۆژ بەپۆژ کۆمەڵانی خەڵکی ئێرانی زیاتر لێ کۆ دەبوونەوە. لە پۆژنامەکانی خۆیدا ئیمپریالیزم و کۆنەپەرستی بەتوندی دەکوتا و تیئۆری زانستی بڵاو دەکردەوە.

حیزبی دیموکراتی کوردستانیش کەم کەم بووژاوە و کادرە لاوەکانی دەستیان کردەوە بەخەبات. پیاو هەق بڵێ حیزبی تودە لەو سەردەمەدا لە بووژاندنەوەی حیزبدا پۆڵێکی باشی یاری کرد. تەنانەت لە پاراستنی ناوی حیزبدا. چونکە هێندێک لە لاوە ئازادیخواز و کەم ئەزموونەکان خەریک بوون ناوی حیزب بگۆڕن و بیکەنە کۆمەڵەی کۆمۆنیستی کوردستان و وەک بیستوومە بەڕێوەبەرانی حیزبی تودە مانیع بوون.

ژمارەیەک نیشتمان بڵاو بۆوە گەیشتە دەستم و هۆمێدم پەیداکرد کە خەباتەکەمان پەرە بگرێتەوە. هەرچەند ڕاپۆرتیان لێ دام کە لە نووسینی ئەم گۆوارەدا دەستم هەیە و بڕێکیان ئەمبەر ئەوبەر پێکردم و بەخوای دەستێگیشیان بەیاڵ و بڕیدا هێنام و پووڵ چاپەکیان لێ ئەستاندم. بەڵام ئەوە چوو و ڕابرد. نەمزانی لە کوێ چاپ کرا و هەر بەشێوە نووسین نووسەرەکانم ناسین. ژمارەیەکیش ڕێگا دەرچوو و پێم گەیشت. یەکێک لە نووسەرەکانم دیت و بەڵێنی هاوکاریم پێدا، بەڵام بەداخەوە ئەویش تێداچوو.

لە پۆژی ۱۵ی ڕێبەندانی ۱۳۲۷ ناسری فەخرارایی لە دانیشگای تاران شای وەبەر دەمانچان دا تۆزکاڵێکی دەم و لێو و پشت ڕووشاند. ئەو تاوانەیان هاویشتە سەر حیزبی تودە و ئیجازەی پەسمی کارکردنی ئەو حیزبەیان هەڵوەشاندەوە و ڕابەرەکانیان گرتن و دەرکی پۆژنامەکانیان داخستن و لە سەرتاسەری ئێراندا حکوومەتی نیزامی دامەزرا.

ئەوەش زەبرێک بوو کە بەنەخشـــەی ئیمپریالیزم و بەدەستی کۆنەپەرستی وەجوولانەوەی ڕزگاریخوازی ئێران کەوت.

بەڵام زۆری پێ نەچوو ڕۆژنامەکانی حیزبی تودە بەنهێنی دەرچوونەوە و ڕابەرانی حیزب توانیان لە زیندان ڕابکەن.

سەیر ئەوە بوو پاش ڕووخانی کۆماری مەهاباد من یەکەم جار دوو ڕۆژ پێش واقیعەی دانیشـــگا وێرابووم بەئاشکرایی بچمە مەهاباد و بەڕۆژی ڕووناک بگەڕێم کە ئەو ڕووداوە لە تاران قەوما و لە مەهابادیش دەستیان کردەوە بەخەڵک گرتن. ناچار منیش خۆم شاردەوە. لەو خۆشاردنەوەدا شێعرێکی زۆر باشم لەژێر عینوانی «ژوانی ئاغا»دا گوت کە بەداخەوە خۆم نەماوە و تکا لەو کەسانە دەکەم کە هەیانە بیپارێزن و ئەگەر کرا بۆم بنێرن. ساڵی ۱۳۲۷ ســـاڵێکی یەکجار تووش و شـــووم بوو. من بە عومری خۆم زســـتانی وا سەختم لە وڵاتی خۆمان نەدیبوو. پازدە ڕۆژی پایز مابوو بەفرێکی ئەســـتوور و وشک باری. یەک نوا لە هەموو جێگایەک لە میترێک پتر بوو. وشـــکەبەند و ســـەرما و ساییقەی بەدوادا هات و یەکسەر بوو بە ڕوو، بەفری دیکەشی بەسەردا بارین، ڕێ و بان گیران، قات و قڕی پەیدا بوو، ئاو وشـــک بوون و خەڵک ناچار بوو بەفر بتوێنێتەوە و بیخواتەوە. نەوت و ئاوردوو وەگیر نەدەکەوت. ئاژەڵ و مااڵت قڕانی کرد. ڕەپستە ڕزین و نەوەندە گنخان و گرانییەکی زۆر بەسامی بەدوادا هات.

من بۆخۆم لە ئەزموونی پیاوێکی دنیادیدە و کۆنسااڵ کەڵکم وەرگرت و توانیم بەشێکی زۆر لە دەغڵودانی خۆمان لە ڕزین و زایەبوون ڕزگار بکەم.

بەهـــار درەنگ بوو، هەوا گەرم ببوو. بەڵام بەفر ئارەقیشـــی نەدەکرد. ڕۆژێک چوومە مزگەوت تەماشام کرد پیرەپیاوێک بەتەنێ لە تەنیشت سۆبە سارد و سڕەکە هەڵکورماوە. هەر منی دیت گوتی: مندااڵی ئەو زەمانە ئێمەیان پێ خەرفاوە. گوتم مامەگیان چ قەوماوە؟ گوتی: بەســـەری تۆ ئەوە چەند ڕۆژە بەو هەتیوە گێژانەی خۆم دەڵێم بچن بەفری ســـەر ڕەپســـتەکەمان کون کون بکەن گوێشـــم نادەنێ. گوتم جا بۆ کون کونی بکەن؟ گوتی بۆ تۆش نازانی؟ گوتم نەوەڵڵا. گوتی بیلامانێ کە ساڵ درەنگ بوو هەرد گەرم دادێ و هەڵمێ دەکا. بەفریش نایەڵێ هەڵمەکە بێتەدەر و لەناو خۆیدا دەگەڕێتەوە و دەغڵەکە دەسووتێ. ئەگەر کون بکرێ هەڵمەکەی دێتەدەر و ناســـووتێ. قســـەی مامەپیرەم بەدڵیەوە نووسا، چەند ڕۆژان پیاوم هەڵگرتن و چوومە زک بەفر کون کردن.

هەوا خۆش بوو، بەڵام کارەکە زۆر گران بوو. بەفرەکە ئەوەندە ڕەق بوو بە لۆسە کون

نەدەکرا. بەڵام پاشـــان تێگەیشتم پەندی پێشـــینیان چەند ڕاستە کە گوتوویانە (دەستی ماندوو لەســـەر زگی تێرە). بەشـــی زۆری دەغڵی ئێمە ئەو ســـاڵی نەڕزی و نان و تۆوی خۆمان بوو.

ئەو ســـاڵی لە هیچ کوێ دەغڵ نەبوو. ئەو جووتبەندانەی زەوی ئاویژەمان بەدەستەوە بوو، هەرزن و گەنمەشـــامییان چاند و نێوەنانیان پەیدا کرد. منیش هەرزن و گەنمەشامی زۆرم چاند و بەرهەمێکی باشـــیان دا. بەڵام لە گوندەکەمان هیچ داهاتمان وەگیر نەکەوت، چونکە بۆخۆیان هیچیان نەبوو تا بەشی ئێمە بدەن.

بۆ زســـتانی داهاتوو گرانییەکی بەســـام سەرانســـەری ئێران بەتایبەتی کوردستان و ئازەربایجانی داگرت. دەغڵی فرۆشتن هەر نەبوو، هەشبا لە کڕین نەدەهات. هیچ شتێتریش دراوی نەدەکرد. دوو مەڕی داشـــتی پووتە گەنمێکی نەدەکرد. کەویژە گەنمیان بەجووتێک کەڵی خاوێ نەدەدا. هاواری سەروماڵ بوو، برا ئاوڕی وەسەر برا نەدەدا. بەڵام من نەمدی و نەمبیست لە کوردستان کەس ڕاستەوخۆ لەبرسان بمرێ، هەرزن و گەنمەشامی خۆوڵاتی و گەنم و جۆ و خورمای عێراق هۆیان داوە.

لەگەڵ ئەوەشدا دەزگای تەبلیغاتی پادشایەتی ئێران لەو ساڵانەدا شەو و ڕۆژ و وەخت و بێ وەخت پەلاماری دەبردە سەر دەوڵەتی شووڕەوی، ئەو دەوڵەتە وەک جیرانێکی باش و دڵســـۆز گەنمێکـــی زۆری دا بە ئێران. ئەویش چ گەنمێک بـــە ڕوحی پیاوی پێدەکەنی. بەهاتنی ئەو گەنمە خەتەر کەم بۆوە و قاتوقڕی لە شاران نەما.

دەوڵەت لە دابەشکردنی ئەو گەنمەدا دێهاتیشی لەبیر نەکردبوو و لە ڕووی شوناسنامە میقدارێکی گەنم بۆ هەر خێزانێک دانابوو. بەڵام دەبوو ئاغا بەقەرزی ســـەرخەرمان وەری بگرێ و ســـەنەد بدا، جا بەســـەر خەڵکی گوندەکەدا دابەشـــی بکا. ئاغاکان گەنمەکەیان بەزیادەوە وەرگرت و وەک پیاوی چاک لەپێش چاوی کاربەدەســـتانی دەوڵەت بەسووت و ســـەلەم خۆرەکانی شاریان فرۆشـــت و دراوەکەیان نەخد و پوخت لە تەنکەی گیرفان قایم کرد. ئەوان ئەنگڕان، سووت خۆری شار قازانجیان کرد، سمێڵی پیاوی دەوڵەت چەور کرا و ئەوی لەو ناوەدا هیچی پێ نەبڕا هەژار و نەداری لادێ بوو.

لـــە بەهاردا خەڵکی دێهاتی ئازەربایجان لە حاڵێکدا کە وەک خەزەڵی پاییز لەبرســـان هەڵدەوەرین و پیاو ئاگری بۆ تێ بەردەبوون بە کوردستان وەڕبوون.

گەلی کورد جارێکی دیکەش پیاوەتی و نان بدەیی و میوانداری خۆی نیشانداً.

هەر دەستەیەک ڕووی لە هەر ئاوەدانییەک دەکرد، خەڵکی ئەو ئاوەدانییە بەپیریانەوە

دەچـــوون و ژەمێکیان تێر دەکـــردن. زۆر مالّی وا هەبوون ئەو ژەمـــە بۆ خۆیان هیچیان نەدەخوارد و دەیان دا بەو میوانە ڕەش و ڕووت و برسی و خوێنانە. ژاژ و پەنیر و لۆرک تایبەتی ئەوان بوو. مالّی زۆر لەچەر و پیسکە نەبا ئەو سالّی ڕزقی بۆ نەگیرا.

ئەگەر گەلی کورد بۆخۆی لە وەزعێکی وادا نەبوو بتوانێ میوانەکانی خۆی باش بەخێو بکا، کە بەهار کامل بوو نیشـــتمانەکەی، کوردســـتانی ڕەنگین و بژوێن باوەشی دایکانەی بۆ ئەو برســـی و ڕەشـــوڕووتانە، بۆ ئەو لاواز و لەجەرانە، بۆ ئەو لێقەوماو و دەربەدەرانە کردەوە. لە نواڵە زەنویرەکانیدا سفرەی نیعمەتی بەهەڵز و مەندوک و بیزا و کارگ و کوڕادە و زرەمەندی و ســـیوەڵووکە و وێنجە کێویلکە و کەنگر و ڕێواس و ئەســـپنک و ئاڵەکۆک و دۆری و ترشۆکە بۆ ڕازاندنەوە.

بەڵێ دیتم لە چەرخی بیســـتەمدا، لەو چەرخەدا کە ئینســـان ئەتۆمی شکاند، ڕاداری دروســـت کرد، تەنانەت مانگی داگیر کرد، ئینســـانیش وەک ئاژەڵ و وڵسات لە کێو و کەژ بلەوەڕێ. دەمدیتن بەگیاخواردن بایان دەکرد. بەڵام نەدەمردن.

ئەو مێگەلە شپرزە و سەرگەردان و بێ شوانە بەچیا سەرکەشەکانی کوردستانی ئێراندا هەڵکشا و گڵۆپکی ئەو گیایانەی هەڵپساند و خۆی پێ تێر کرد و شۆڕبۆوە بۆ گەرمەسێری کوردســـتانی پڕ خێر و بەرەکەتی عێراق و وردە وردە دانگەڕێزەی کرد تا بەســـەر خێر و خۆشـــیاندا کەوت. لەوێ کەوتە فەرعانە. دەغڵـــودان فەریکە ببوو، خانەخوێش هەر کورد بوو، بەدڵ بوو، بەبەزەیی بوو، ئینسان بوو و دڵسۆزانە میوانداری کرد و بەخێوی کرد.

من لەو ماوەی ئەو گرانییەدا پیاوەتی ئەوتۆم بەپیاوی نەدار و زەحمەتکێشـــەوە دیتن کە بەڕاستی مایەی شـــانازی ئینسانیەت بوون. بەڵام بەداخەوە کارەساتی زۆر دڵتەزێن و دیمەنی زۆر دزێویشم دیتن. من بەچاوی خۆم دیتم ئینسان لەبرسان مرد. من ئینسانم دیت لەبەر موحتاجی خەریک بوو نووری چاوی خۆی بەئارد سەودا بکا و هەروەها زۆر حەیوانی دووپێی وام دیتن بەڕواڵەت ئینســـان بوون کەچی لەو وەزعە نالەبارە بۆ ئاخنینی گیرفان یا دامرکاندنی هەوەسی خۆیان کەڵکیان وەرگرت.

ڕۆژێـــک لەبن دیوارێکی خـــوارو خێچ خۆم لەبەر بەڕۆچکە هەڵخســـتبوو و چیلکەم لە هـــەردی دەوەژاند، هێشـــتا خاکەلێوە بوو وڵات نەخەملیبوو. بیـــرم لە حاڵی ئەو خەڵکە هەژارە دەکردەوە، چەند منداڵی دێ هاتنە لام یەکیان گوتی: فلانەکەس خەریکە ژن بێنێ. ئەو فلانە کەسە پیرەپیاوێکی دڵڕەش و کۆنەگزیرێکی بەدفەڕ بوو. کەس کچی نەدەدایە و بـــێژن مابۆوە. پێکەنیم و گوتم: ئای لەو درۆیە! منداڵ تێکڕا وەجواب هاتن، بەپەلەپەل و

سوێند و قوران خواردن درۆ ناکەین. ئەوە خەریکە کچی ئەو کابرا حەجەمە بکرێ و لە خۆی مارە بکا. ماشاڵڵا جوانیشە.

- چی چی؟ بیکرێ؟!

- بەڵێ، بەڵێ، بیکرێ و لە خۆی مارە بکا.

وەک فیشەک لە جێی خۆم دەرپەڕیم و منداڵ کەوتنە شوێنم. کە چوومە حەوشەی کابرا، دیتم بۆخۆی لەسەر کورسییەک دانیشتووە و لاقی هاوێشتووە سەر لاق و هەروا بزەی سمێڵانی دێ. پیرەپیاوێکی کەڵەگەت و تەژە و وشک و رەق، بەڵام بەداروبار لەبن دیوار هەڵتروشکاوە و چوار منداڵی پەشوپووت و کز و لەجەر لە دەوروبەری کەوتوون. کچێکی باڵابەرز و ئەسمەر و چاو و برۆ جوان، بەڵام لەپولاوازیش پاڵی وەکۆڵەکەی بێڵاکە داوە. چارەڕشی و نەگبەت لەو دیمەنە دەباری.

- ها کوێخا! ئەوە چییە؟

- قوربان چت لێ وەشارم ئەو کچەم لەو پیرە مەشەدییە کڕیوە.

- کڕیوتە؟ بەچەند؟

وەڵڵا قوربان بەگران، بەپووتێک ئارد. (زەردەخەنەیەکیشی بۆ کرد).

ئاگرم لە جەرگ بەربوو، مچورکێکم لەبەری پێوە هات و لە تۆقی سەرم دەرچوو، بەری چاوم تاریک بوو خەریک بووم بەگژ ئەو پیاوە دڵڕەشەدا بێم، بەڵام پیشم خواردەوە، خۆم ڕاگرت و لە مەشەدیم پرسی: ئەو کچە بۆ دەفرۆشی؟ ملی بەلاوە نا، هەناسێکی ساردی هەڵکێشا، ئاوی لە چاوی گەڕا و گوتی: دایکی دوو ڕۆژ پێش لە برسان مرد. بۆخۆشی کەنەفت بووە و هەربینا سلار بۆوە. دەستی بۆ لای منداڵەکان ڕاداشت و گوتی: ئەوانەش برسین. بۆیەی دەفرۆشم تا بۆخۆی لەبرسان نەمرێ و ئەوانەش بژێوی چەند ڕۆژێکیان هەبێ. سەربەسەر بەزێڕم نەدەدا و ئێستا بەئاردی دەفرۆشم.

لە کچەکەم پرسی: تۆ بەو کارە ڕازی؟ میٚرد بەو کابرایە دەکەی؟ فرمێسکی بەچاوە جوانەکاندا هاتە خوار، بەشەرمەوە گوتی: «نینم ئوشاقلار ئاچدلار». - ڕ بکەم منداڵەکان برسین - گوتم ئەگەر خێرۆمەندێک ئەوەندە ئارد بدا بە باوکت هێشتا حازری میٚرد بەو کابرا پیرە بکەی؟ بە بێزارییەوە گوتی: «یوخ وەڵڵا» - نە بەخودا -.

لەو کەین و بەینەدا ژن و منداڵی ئاوەدانی ئاپۆرەیان لە دەوری من دابوو. لە قسەکانمان نەدەگەیشتن. نەقڵەکەم لەسەرڕا بۆ گێڕانەوە، ژنەکان تێکڕا گوتیان: ئەیەڕۆ، ڕ خێر بوو کافرستانییە؟ گزیرە پیرەیان تف باران کرد و هەموویان بەغار چوونەوە

مالّی خۆیان. ئینسانییەت گەیشتە ئەوپەڕی، دەوڵەمەند و هەژار کەس بەدەستی بەتاڵ نەگەڕاوە. هەریەکە لە قەدەر خۆیان، نان، کولێرە، ئاردی گەنم، جۆ، گەنمەشامی، هەرزن، ماش، نۆک، نیسک، تەنانەت برینج و پۆن و جلکە کۆنیان لەگەڵ خۆیان هێنابوو.

زگی منداڵەکانیان تێر کرد و تووڕەکەی مەشەدییان ئاخنی. ئەو وەختە من لە خۆشیان گریام کە دیم منداڵە قۆشمەکانی دێ کە لەسەر دوو شایی میشێن و جگێن و شێر و خەت سەری یەکترییان دەشکاند، بەپەلەپەل و هەلەهەل زارکی کیسە پەڕۆکانیان دەکردەوە و هەرچی قەرەپوولّی هەیانبوو لە مستی پیرە مەشەدییان دەکرد و بۆخۆیان مافنگی دەمانەوە.

هەستی ئینسانی ئەو کێژە کوردانە ئاواتی شەیتانی ئەو دیوەزمە بلەوەزەی کردە بلّقی سەر ئاو کە قرمی لەو کچۆڵە بێ دەرەتانە خۆش کردبوو. باربووی ئەو ئینسانە ساکار و پاکانە چەند ئەوەندەی ئەو نرخە بوو کە ئەو گورگە پیرە دەیویست ئەو بەرخۆڵە بێ ئازارەی پێ بکڕێ چەند دڵخۆش بووم کە بەهەمووان نەمانهێشت لە گوندە خونچیلانەکەماندا ئینسان بە ئارد سەودا بکرێ.

تەنگانە بەریان کورتە. گرانی دوایی هات. قاتوقڕی تەواو بوو. خەڵک کەوتەوە سەر کار و کاسبی. بەڵام زۆر کەس لەبرسان مردن، زۆر پیاو لە پیاوەتی کەوتن، زۆر مالّ لە مالّ بوون، زۆر کەس لەسەر ساجی عەلی دانیشتن و زۆر ناکەس پێگەیشتن. زۆر گیرفان ئاخندران. زۆر کۆشک قوت بوونەوە و زۆر مافووڕە پاخران و زۆر ماشێن کڕدران.

لە وڵاتێکی بێ سەرەوبەرەدا، لە ڕێژیمێکی کۆنی دەرەبەگایەتیدا هەمیشە بەڵای تەبیعەت زوڵم و زۆر و خراپە و دزی و دەسدرێژی پیاوخراپانیشی لەگەڵە.

ئەو ڕووداوە ناخۆشە زۆری کار کردە سەر هەستی ناسک و شاعیرانەی من و هەروەها زۆریشی تەئسیر کردە سەر وەزعی ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەنانەت سیاسی کوردەواری. وەزعی خراپی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی وڵات و نەداری و دەستکورتی زۆربەی خەڵک و زۆرداری کاربەدەستانی دەوڵەت و تاوان و خەیانەتی چینی دەستەڵاتدار بوو بەهۆی ڕاپەڕینێکی فیکری بێ وێنەی زەحمەتکێشانی کوردستان و هەست بەمەسئوولیەتکردنی ڕووناکبیرانی شۆڕشگێڕ و لەخۆبوردووی نەتەوەکەمان.

ئەو ڕاپەڕینە فیکرییە و ئەو هەست بەمەسئوولیەت کردنە بوون بەهۆی ئەوە کە چینی چەوساوە و تویژی ڕووناکبیری کورد زۆر لە جاران بەبرواتر و ئامادەتر لە دەوروبەری حیزبی دیموکراتی کوردستاندا کۆ ببنەوە. پاش ڕووخانی کۆماری مەهاباد قەت وەک سالّەکانی

٢٩ و ٣٠ و ٣١ و ٣٢ هەلومەرجی لەباری عەینی و زەینی بۆ خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران هەڵنەکەوتووە.

هەرچەند لەو ساڵانەدا حیزبی دیموکراتی کوردستان لەژێر تەئسیری حیزبی تودەی ئێراندا بوو و ئەوەندە بەرەو خەباتی چینایەتی دەڕۆیشت کە لە خەباتی نەتەوایەتیدا کەمتەرخەمی دەنواند و ئەوەندە بۆ ڕووخاندنی کۆنەپەرستی و دامەزراندنی دیموکراتی لە ئێراندا تێ دەکۆشا کە ئەستاندنی مافە ڕەواکانی گەلی کوردی لە پلەی دووەم دادەنا، بەڵام دیسان بەپشتیوانی چین و توێژە چەوساوەکانی گەلی کورد پشت ئەستوور بوو.

من هەرچەند بەپێی توانای خۆم لەو خەباتەدا بەشدار بووم. بەڵام لەبەر نەبوونی چاپەمەنی کوردی نەمتوانی هونەرەکەم وەک پێویست لە ڕێگای خزمەتی گەلەکەمدا لەکار بێنم. لەوکاتەدا کە ڕۆژنامەکانی فارسی بەنەهێنی بڵاو دەبوونەوە و پۆلیس نەیدەتوانی بیان دۆزێتەوە، بێگومان دەشکرا چاپەمەنی کوردی بڵاو بێتەوە. بەڵام بەڕێوەبەرانی ئەو سەردەمی حیزب لەبەر بێ ئەزموونی ئەوەیان بەلاوە گرینگ نەبوو.

ئەودەمیش بڕوام وابوو و ئێستاش هەر لەسەر ئەو بڕوایەم کە دەبێ زەحمەتکێشانی کورد بەزمانی خۆیان بدوێنین و دەبێ ڕووناکبیرانی کورد بەزمانی ساکارترین ئینسانی کورد مەسایلی سیاسی و کۆمەڵایەتی بنووسن و کۆمەڵانی گەلەکەیان ڕێنوێنی بکەن. بەڕاستی هەم لەباری خزمەتکردن بەزمان و ئەدەبی کوردی و هەم لە باری ڕووناک کردنەوەی بیروڕای سیاسی چینە چەوساوەکانی کوردستان هەلێکی گەورەمان لەدەست دا.

حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ئێران بەتایبەتی حیزبی تودەی ئێران و جەبهەی میللی و پیاوە ئازادیخوازە سەربەخۆیەکان خەباتێکی ڕێکوپێکیان دەست پێکردبوو. ڕۆژنامەکان حەقایقیان ڕوون دەکردەوە و تاوانەکانی ڕیژیم و گەندەڵ فێڵی ئیمپریالیزمیان ئاشکرا دەکرد. کۆنەپەرستی لە مێژینەی ئێران ڕۆژ بەڕۆژ پاشەکشەی دەکرد و سەنگەرەکانی لێ دەستێندران. دەوڵەتەکانی دەستکردی ئیمپریالیزم و نوێنەری کۆنەپەرستی خۆیان نەدەگرت و یەک بەدووی یەکدا دەڕووخان. ڕەزمئارا ئەفسەری بەهێز و بەدەستەڵاتی ئەرتشی ئێران وەک ئاخرین تیری تەرکەشی کۆنەپەرستی هاتە سەر کار. بەڵام بێگومان ئەگەر نەشکوژرابا نەیدەتوانی بەری لافاوی بەتەوژمی خەباتی ئازادیخوازان بگرێ و قازانجی شیرکەتی نەوت بپارێزێ و دەستەڵاتی دەرباری کۆنەپەرست و سەر بەئیمپریالیزم بێنێتەوە سەر دەقی جاران و ئەویش هەر تێدا دەچوو و مێژووش ڕێگای خۆی هەر دەبڕێ.

خەباتی شێلگیر و بێ وچانی گەلانی ئێران نیشتمانپەروەری بەناوبانگ دوکتور

موسەدیقی هێنا سەر کار. ئەو پیاوە بەجەرگ و نەبەزە خەباتی گەلانی ئێرانی ژیرانە رابەری کرد و توند بەگژ ئیمپریالیزمدا چوو. سەنگەرەکانی یەکیەک پێ بەتاڵ کرد تا بەجارێکی پشتی شکاند و نەوتی ئێرانی میللی کرد و دەستەڵاتی شوومی شیرکەتی نەوتی ئینگلیسی لەناو برد کە لەمێژسااڵ بوو وەک دەوڵەتێکی گچکە و بەهێز لەناو دەوڵەتی بێ هێزی ئێراندا ڕەگی داکوتابوو.

بەبڕوای شەخسی من ئەو پیاوە مەزنە هەڵەیەکی مێژوویی کرد، ئەویش ئەوە بوو ئەوەندەی بەگژ دوژمنی دەرەوەدا چوو بەگژ دوژمنی ناوخۆدا نەچوو. ئەو کەسەی لە ڕۆژی ٣٠ی پووشپەڕی ١٣٣١دا ئەو فیداکاری و گیانبازی و پشتیوانییەی لە گەلانی ئێران دیبو نەدەبوو بەسەر کۆنەپەرستییەوە بچێ و دەبوو ڕەگوڕیشەی دەربهێنێ. کۆنەپەرستی لە هەموو شوێنێکی جیهاندا بۆ پاراستنی دەستەڵاتی خۆی دەست لە هیچ تاوانێک ناگێڕێتەوە. بۆیە دەبێ ئازادیخوازانیش لە دەرفەتی ئەوتۆدا دەستی لێ نەپارێزن. دەیتوانی هەر لە ڕۆژەکانی پاش ٣٠ پووشپەڕی ١٣٣١دا شوێنەواری کۆنەپەرستی لە ئێراندا نەهێڵی و ئەوەندەی بێهێز بکا کە نەتوانێ ڕاست بێتەوە و سەرلەنوێ وەک داردەستی ئیمپریالیزم بێتەوە سەر کار.

بەدرێژایی حکوومەتی ٠،دکتور موسەدیق کۆنەپەرستی لە ئێراندا بەرەو کەم هێزی دەچوو و لە هێندێک جێگادا تەواو بێ دەستەڵات ببوو. بەڵام بەداخەوە لە کوردستاندا هەرچەند هێز و گوڕی جارانی نەبوو هێشتا بەتەواوی لێ نەکەوتبوو.

ئەرتەش بەپشتیوانی دەرەبەگەکانی خۆوڵاتی زۆرجار بەرەنگاری خەباتی گەلی کورد دەبوو و زەبری لێدەوەشاند.

جووتیارەکانی کوردستانی ئێران لە ساڵی ١٣٣١ ـ ١٩٥٢دا لە دژی زوڵم و زۆر و چەوساندنەوەی دەرەبەگەکان ڕاپەڕین و بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردستانی ئێراندا ناتەبایی چینایەتی گەیشتە ڕادەی تەقینەوە و چینی چەوساوەی وڵاتەکەمان بۆ ماوەیەکی کورت لە بەشێکی کوردستاندا توانی بەسەر چینی دەستەڵاتداردا زاڵ بێ.

جووتیارەکان هەر بەهێزی خۆیان توانیان لە بەری فەیزوڵڵابەگیان و چۆمی بۆکان و چۆمی مەجیدخان و شامات و بەشێکی محاڵ بێ خوێنێ ڕێژی و ئازاردان و خراپە لەگەڵ کردن ئاغاکان لە گوندان دەربکەن و بەخاو و خێزانەوە لە شاری بۆکانیان پەستێون و لەوێشدا گەمارۆیان بدەن و بەپەلە خەریکی چەکداربوون بن.

بێگومان ئەگەر لەو سەردەمەدا ڕابەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان درۆشمی

خەباتی چەکدارانەی هەڵبگرتبایە و ئەزموونی شۆڕشگێڕانەی هەبایە و جڵەوی ئەو ڕاپەڕینەی بەدەستەوە گرتبایە و چین و تۆژەکانی دیکەی بۆ یارمەتی و پشتیوانی جووتیاران هان دابایە، ئەو ڕاپەڕینە زۆر زوو دەبوو بەناوەندی شۆڕش. شۆڕشێکی ڕەسەن و بەرین، شۆڕشێکی سەرانسەری کوردستان و لەوانەبوو زۆر زوو بتوانێ مافە ڕەواکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دیموکراتدا بچەسپێنێ و جووتیارانی کوردستان ڕزگار بکا. داخی گرانم ئەو هەلە لەبارە و ئەو دەرفەتە باشە کەڵکی لێ وەرنەگیرا. بێ ئەزموونی خۆمان پتر لە هەموو هۆیەک شۆڕشی کوردستانی ئێرانی وەدواخست. چین و تۆژەکانی دیکەی کوردستان یارمەتی ڕاپەڕینی جووتیارانی کوردستانیان نەدا و دەستیان لەسەر دەست دانا.

سەرتیپ موزەفەری فەرماندەی تیپی مەهاباد بەسوپا و لەشکر و تانک تۆپەوە بەهاواری دەرەبەگەکانەوە چوو و ڕاپەڕینی جووتیاران و وەرزێرانی زۆر بێڕەحمانە و بەتوندی سەرکوت کرد.

دەرەبەگەکانی فەیزوڵڵابەگی و دێبوکری بەپشتیوانی ئەرتەش و یارمەتی قوڵەئاغاکانی محاڵ و شاروێران لە وەرزێران وەخۆکەوتن. لێیان دان، دەریان کردن، تاڵانیان کردن و کوشتیانن و لاشەی دەیان وەرزێری شۆڕشگێڕ و تێکۆشەریان بە چۆمی بۆکان دادا.

حکوومەتی نیشتمانی موسەدیق نەیتوانی پێشی ئەو تاوان و جینایەتە ئاشکرایە بگرێ. حیزبی تودەی ئێران بەو هەموو هێزەی کە ئەو سەردەمی هەیبو نەیتوانی ئەو ڕاپەڕینە بپارێزێ و بچووکترین یارمەتی پێ بگەیەنێ.

جارێکی تر بەچاوی خۆم تێشکانی ڕەسەنترین ڕاپەڕینی گەلەکەم دی. ئەگەر گوتم ڕەسەنترین ڕاپەڕین پێم وایە بەهەڵە نەچووم، چونکە ئەو ڕاپەڕینە لەناو زەحمەت کێشترین چینەکانی خەڵکی کوردەواری و لەخۆوە هەڵقوڵیبو. یەک دوو کەس نەبێ نوێنەری هیچ چین و تۆژێکی کوردستان تەنانەت وردە بۆرژوازیشیان لەگەڵ نەبوو. ڕاستە بەشی زۆری ئەو وەرزێرانە ئەندامی بەوەفای حیزبی دیموکراتی کوردستان و دۆستی بەئیمانی حیزبی تودەی ئێران بوون. بەڵام بەداخەوە ڕابەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان درەنگ جووڵایەوە و نەیتوانی ئەو ڕاپەڕینە ڕەسەنە بەچاکی بەڕێوەبەرێ. بێگومان ئەگەر ئەو ڕاپەڕینە باش ڕابەری کرابا لەو کاتەدا کە کۆنەپەرستی لەوپەڕی بێهێزیدا بوو زۆر زوو دەیتوانی هەموو کوردستان بتەنێتەوە و ببێتە سەرەتای شۆڕشێک کە پێم وایە درێژخایەن نەدەبوو.

لە ساڵی ١٣٣٢دا خەباتی گەلانی ئێران بەڕابەرایەتی موسەدیق سەرنجی دنیای بۆ لای خۆی ڕاکێشا و موسەدیق بەیەکەم شەخسی ساڵ ناسرا.

خەباتی حیزبی دیموکراتیش بارێکی لەبارتری بەخۆیەوە گرت و تا ڕادەیەکی زۆر پێشی چەپڕەوی منداڵانە کە ڕاست و ڕاست بەقازانجی کۆنەپەرستی تەواو دەبوو گیرا.

منیش پاش چەند ساڵ تووشی لاوێکی ڕووناکبیر و تێکۆشەری کورد هاتم کە چونکە ئازادیخوازێکی شێلگیر بوو بڕوای بەچارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتی هەبوو و لە زمانی یەک دەگەیشتین.

من لەمێژ بوو هاوارم دەکرد، بابە ڕاستە ڕۆژنامەکانی سەر بەحیزبی تووده ڕۆژنامەی چاک و بەکەڵکن (بەڕاستیش وا بوون)، بەڵام دەردی ئێمە دەرمان ناکەن. بەشی زۆری گەلەکەمان فارسی نازانێ و لە مەبەستی ڕۆژنامەکان ناگا و لەسەر مەساییل ڕوون نابێتەوە، بەڵام بەداخەوە زۆرم گوێ نەدەدرایە و تەنانەت چەپڕەوی وامان هەبوون کەلە عەینی نەخوێندەواری و نەزانیدا گاڵتەیان بەو جۆرە بیروبڕوایە دەکرد و بەردیان لە ئەژنۆی خۆیان دەدا.

ئەو لاوە لە قسەم گەیشت، دەستەڵاتیشی زۆر بوو. بڕیارمان دا ڕۆژنامەی «کوردستان» ڕۆژنامەی حیزبی دیموکراتی کوردستان یادگار و خۆشەویستی پێشەوای نەمرمان سەرلەنوێ چاپ بکەینەوە و بەزمانی ساکاری کوردی لەگەڵ زەحمەتکێشانی گەلەکەمان بدوێین و لەسەر مەساییل ڕوونیان بکەینەوە. خەریک بوو ئاواتی لەمێژینەی من بێتە دی، کە بەداخەوە کودێتای شووم و ڕەشی ٢٦ی گەلاوێژ بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ لێکی جوێ کردینەوە و وەک بابردەڵە هەریەکەی بۆ لایەک هەڵداشتین.

ئەو لاوە تێکۆشەرە پاش چەند ساڵ ئاواتی منی هێنا دی و توانی ڕۆژنامەی کوردستان چاپ و بڵاو بکاتەوە. چوار ژمارەی ئەو ڕۆژنامەم پێگەیشت. بەڵام ژمارەی پێنجی هەرگیز نەگەیشتە دەستم، چونکە ئەو کەسەی ڕۆژنامەکەی بڵاو دەکردەوە بەخۆی و ڕۆژنامەکەیەوە گیرا و هەموو ژمارەکانی لەناو چوون. من ئەگەرچی زۆرم پێ خۆش بوو لەگەڵ ئەو ڕۆژنامە هاوکاری بکەم و شتی بۆ بنووسم، هەلومەرجێکی نەهێنی ئەوتۆ لەگۆڕێدا بوو کە پێ ڕانەگەیشتم هیچی بۆ بنووسم.

زۆر شت لەسەر کودێتای ڕەش و شووەمی ٢٨ی گەلاوێژ نووسراوە و گوتراوە و دووپاتەکردنەوەیان لێرەدا بێجێیە. بەڵام چونکە ئەو کودێتایە تەئسیری ڕاستەوخۆی لەسەر ژیانی من هەبووە و منیش یەکێکم لەو کەسانەی وەبەر پەلامار هاتم و زۆرم ڕەنج

و کوێرەوەری و ئازار دیت و گەلێکم زیانی مالّی پێگەیشت و دەرد و سزام چێشت، ویستم هەروا بەسەریدا تێنەپەڕم.

لە ڕیفراندۆمی موسەدیقدا هێزی کۆنەپەرستی و هێزی ئازادیخوازی زۆر باش ڕادەی دەستەڵاتیان دەرکەوت، بەتایبەتی لە کوردستاندا، بۆ نموونە لە شاری مەهاباد کە دەنگدان ئازاد بوو و وەک گوتم هێشتا کۆنەپەرستی و ئەرتەش کەم تا کورتێک جووڵەیان مابوو، تەنیا دوو کەس بەقازانجی دەربار دەنگیان دا، ئەویش وەک شاهیدێکی زیندوو ئاگام لێ هەیە لاوێکی زۆر پاک و چاک لە داخی چەپڕەوی ئەندامێکی بێکەڵکی حیزب دەنگی دا و پتر لە پێنج هەزار دەنگ بەقازانجی موسەدیق درا. بەوەڕا دیارە خەباتی دژی ئیمپریالیستی چەندی پەرە گرتبوو. خەڵک لەمێژبوو خەریک بوو جێژنی دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان بگرێ. کەچی خواوپاستان لەڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٣٢دا جێژنەکەیان بوو بەدوو جێژن. لەو ڕۆژەدا بوو کە شا لەبەر تەوژمی شەپۆلّی تووڕەیی خەڵک خۆی نەگرت و ڕای کرد و بەرەو بەغدا هەڵات. لەوێش نەگیرساوە و هەی دێ بۆ ئێتاڵیا. بەڕاستی ڕۆژێکی خۆش بوو. دوکان و بازاڕ داخران و خەڵک ڕژانە ناو کووچە و خەیابان. بوو بەهوراکێشان و چەپڵەڕێزان و سەما و هەڵپەڕین. ژن و پیاو و گەورە و بچووک لەو زەماوەندەدا بەشداربوون. کۆبوونەوەیەکی گەورەی حیزبی لە مەیدانی شار کرا. منیش پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان بۆ یەکەم جار شێعرم بۆ خەڵک خوێندەوە. دیارە شێعرەکانم بەپەلە دروست کردبوو و لە باری هونەرییەوە زۆر باش نەبوون، بەڵام چونکە ئیلهامم لە خەڵک وەرگرتبوو و بۆ خەڵک بوون، دوو سەعات پێ نەچوو گەورە و بچووک و ژن و پیاو و مندالّی شارەکەمان سەربەندی شێعرەکەمیان دەخوێندەوە و دەیانگوت (دەبڕۆ ئەی شاهی خائن بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ).

سێ ڕۆژان دەنگی دەهۆڵ و زورنا و تریقەی پێکەنین و ڕەبەی هەڵپەڕین لە مەهاباد نەبڕایەوە. بەڵام بەداخەوە ئەم کەیف و نەهەنگ و بەزم و زەماوەندە زۆری درێژی نەکێشا و ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٣٢ کودێتای شووم و ڕەش و دژی گەلی - دالیس - ئەشرەف - زاهیدی سووک و هاسان سەرکەوت. زاهیدی ئەو ئەفسەرە فاشیست و کۆنەپەرستەی کە ڕۆژگارێک بەتاوانی جاسووسی ئاڵمانی نازی لەلایەن ئینگلیس و ئەمریکاوە گیرا. ئێستا بەقازانجی ئەوان و دەرباری کۆنەپەرست ڕابەری کودێتای بەدەستەوە گرت و بەسەرکردەیی ژمارەیەکی کەم لە ئەفسەرانی کۆنەپەرست و دەرکراوی ئەرتەش و دەستەیەک پیاوخراپ و کەتە و کۆشە و بەپشتیوانی ئیمپریالیزمی ئینگلیس و ئەمریکا توانی جووڵانەوەی ئازادیخوازی پەرەگرتوو و بەربڵاوی ئێران سەرکوت بکا و دەوڵەتی نیشتمانی موسەدیق

بڕووخێنێ و دەســـتەڵات بداتەوە دەست کۆنەپەرستی و شای ڕاکردوو، شای بەزیو و شای خوێنڕێژ و پیاوکوژ بگەڕێنێتەوە سەر تەختی شوومی پاشایەتی و ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ بکا بەسەرەتای سەردەمێکی ڕەش و شووم و خوێناوی مێژووی ئێران.

من بۆخۆم پێم وانەبوو کۆنەپەرستی بەهەڵاتنی شا لە ئێراندا بنەبڕ دەبێ و ئیمپریالیزمی جیهانی وا ســـووک و هاسان دەست لە خەزوبەز و خێروبێری ئێران هەڵدەگرێ، بەڵام قەت خەیاڵیشـــم نەکرد وا بەهاســـانی زاڵ بێتەوە. چونکە جوولانەوەی ئازادیخوازی ئێران زۆر بەهێزتر لەوە دەهاتە پێش چاو.

من نامەوێ بچمە قوونایی مەسەلەکەوە. بەڵام ئەوەندە دەڵێم ئەگەر ڕابەرانی جوولانەوەی ئازادیخـــوازی لە تاران وەدەســـت دەهاتن و بەرەنگاری کودێتاچییـــەکان دەبوون، هەرگیز کۆنەپەرســـتی نەیدەتوانی بەسەر جوولانەوەی ئازادیخوازیدا زاڵ بێ و شا بگەڕێتەوە ئێران وڵاتەکەمان بکاتە گۆمی خوێن و ئەو هەموو ئینسانە بەشەرەفە بکوژێ و ئەو هەموو خوێنە پاکانە بڕێژێ و ئەو هەموو خەیانەتە بەگەلانی ئێران بکا.

پاش نیوەڕۆی ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ زۆر بەزەحمەت توانیم خۆم دەرباز بکەم و لە مەهاباد وەدەرکـــەوم و ملی چیا بگرم. ماوەیەکی زۆر بەکێوانەوە بووم، شـــەوانە خۆم لە گوندێک دەکوتا و نان و ئاوێکم دەخوارد و بەڕۆژ وەچیا دەکەوتم.

پۆلیس زۆر بەتوندی لێم دەگەڕا و هەڕەشـــەی کوشـــتنی لێ دەکردم. بەڵام شوێنی بۆ هەڵنەدەگیـــرام. ئەوەش لە ســـایەی یارمەتیدانی خەڵک بوو. هەمـــوو کەس ڕای دەگرتم، نانی دەدامێ، دەیشـــاردمەوە، تەنانەت ئەوانەی زۆر بەشاپەرست مەشهوور بوون بەڕاستی چاکەیـــان لەگەڵ کـــردم و زۆریان مەمنوونم. بەڵام بۆیە ناویـــان نابەم بۆخۆیان ڕەنگ بێ پێیان باش نەبێ.

پۆلیس کە دەستی وەمن ڕانەگەیشت کەوتە ئازاردانی بابم. ئەوە منی زۆر ناڕاحەت کرد. بابێکی پیر و موحتەرەم کە مااڵی پەناگای لێقەوماوان بوو، ئێســـتا لەسەر من سووکایەتی پێدەکرا. ئێستاش کە ئەوەم وەبیردێتەوە ناڕاحەت دەبم. بەوەشەوە ڕانەوەستان و گیشەی گوندەکەیان تێکڕا ســـووتاندین. وڵاتی ئێمە زۆر کوێستانە. ساڵی وا هەیە پێنج مانگ بەفر عەرز بەرنادا و حەیوان و ئاژەڵ لەســـەر ئاخۆر و دانگەیەَ لەبەر ئەوە ناچارە گیا و وێنجە و کۆدە و گزرە تفاقێکی زۆر داخا. بەداخەوە لە قەدیمەوە عادەتێکی خراپ لە کوردەواریدا هەیە هەر کەس ڕقی لە یەکێک هەســـتا و بەئاشـــکرایی نەیوێرایە گیشـــەی دەسووتێنێ. پیاوەکانی پۆلیس بەدزی گیشـــەی گوندەکەی ئێمەیان کە بەسەر یەکەوە داندرابوون ئاگر

تێبەردا. بێگومان زەرەری ئەو سووتمانە لە سەد هەزار تمەن زیاتر بوو. ئێستاش کە وەبیرم دێتەوە خەڵکی هەژار و زەحمەتکێش و بێتاوان لە سۆنگەی منداڵ ئەو هەموو زیانەیان پێگەیشت و بەرهەمی شان و پیلیان بوو بەژیلەمۆ و ئاژەڵە بەستەزمانەکانیان بێ تفاق مانەوە، کزەم لە جەرگی دێ و لەکن ویجدانی خۆم شەرمەزار دەبمەوە و خۆم بەپشیلەی ڕەجەبە شێت دەزانم.

پاش ٢٨ی گەلاوێژ زۆر لە ئەندامانی حیزب ڕوویان لەنێو مەنگوڕان کرد. عەشیرەتی مەنگوڕ بەپانەوە، بەئاغا و ڕەعیەتەوە، بەنەدار و دەوڵەمەندەوە باوەشیان بۆ کردنەوە.

هەرچەند هێندێک لە تێکۆشەران پێشنیاری هەڵبیساندنی شۆڕشی چەکداریان دا و لە بیرمە کاغەزێکم بۆ هات کە چاوەنۆڕ بە بەو زووانە چەک بڵاو دەکەینەوە و شۆڕش دەست پێ دەکرێ، بەڵام چ باس نەبوو. بێگومان لەو وەختەدا کە عەشیرەتی مەنگوڕ لەو شوێنە سەخت و قایمەدا هاوکاری حیزبی دەکرد، دەس پێکردنی شۆڕشی چەکدارانە کارێکی محاڵ نەبوو. پێم وایە دەوڵەت هەستی بەوە کرد و گیراوەکانی بەردان و خەڵکی دامەزراندەوە. منیش پاش چوار مانگ دەربەدەری توانیم بچمەوە ماڵی خۆم و دامەزرێمەوە. لەو ماوەدا بەڕاستی ڕەنج و کوێرەوەرییەکی زۆرم دی و هێز و توانام لەدەست دا.

ئەوەبوو بەسەرهاتی منداڵی و لاوی من. چونکە ڕەنج و کوێرەوەری ژیان لە ٣٠ ساڵیدا منی پیر کرد، سەروڕیشم بۆز بوو، ددانم شاش و واش بوون، چاوم حوکمی کەم بوو، هێز و توانام ڕۆژ بەڕۆژ لە کەمایەسی دا، هەموو شتم بەرەو نەمان چوو. بێجگە لە هەستی شاعیرانەم کە بەبڕوای خۆم تا ئێستاش هەر لە زێدەییە و کەمی نەکردووە.

لە ساڵی سی و دووڕا هەمیشە لەژێر چاوەدێری پۆلیسدا بووم و پۆلیکم جاسووس لە دەوروبەری گەڕان.

ساڵی ١٣٣٨ ساڵێکی زۆر شووم بوو لە مێژووی ژیانی منداڵ. لەو ساڵەدا سازمانی ئەمنیەت گەورەترین زەبری لە حیزبی دیموکراتی کوردستان و جوولانەوەی ئازادیخوازانەی گەلی کورد وەشاند، کە بێگومان لەو سەردەمیدا دەکرا بە بەهێزترین ڕێکخراوی سیاسی ڕێکوپێکی ئێرانی بزانی.

منیش لەو سەردەمەدا تووشی نەخۆشییەکی ڕووحی هاتم. ناهومێدییەکی ڕەش ئاسۆی ژیان و بیرکردنەوەی داگرتم. ئەو ناهومێدییە زۆر جار تا حاڵی خۆکوشتن پاڵی پێوەنام. نامەوێ ئەو تاوانە باوێژمە سەر ئەستۆی کەس. بەڵام ئەوەندە دەڵێم ناتەبایی و ناکۆکی ناو خێزان و بنەماڵەی خۆمان زۆری کار کردە سەر من. هەڵەی وام کردن کە نەدەبوو بەهیچ

نرخێک بیانکەم و بەسەر پەلی وادا کەوتم کە دەبوو خۆیان لێ بپارێزم. دوو ساڵی زۆر تاڵ و تفت و پڕ پەنج و کوێرەوەریم ڕابوارد و هەزارجار مەرگم بەئاوات خواست. بەڵام لەپڕ ئەو مژ و هەورە پەوی و گزنگی هیوا سەرلەنوێ لە ئاسۆی ژیانمدا ئەنگوت.

لاوێکی ڕووناکبیر و کوردێکی پاک و بەشەرەف کە بەداخەوە ناکرێ ناوی بەرم خۆی و ڕەفیقانی ئەو لەو ماوەدا زۆر لە هانام هاتن و زۆرم لەگەڵ ماندوو بوون. لە ساڵی ١٣٤٠دا سەرلەنوێ تێ هەڵچوومەوە و هاوکاری ئازادیخوازانم دەست پێکردەوە، دەستەیەک ڕەفیقی تازە و تێگەیشتوو و ڕووناکبیرم پەیداکردن، لەباری هونەریشەوە شێعرەکانم نەک هەر باشتر بوون، بەڵکە بەبڕوای خۆم تێیان پەڕاند.

لە ساڵی ١٣٤٤دا لاوێکی یەکجار خۆشەویست و خزمێکی زۆر نیزیکم کە لە دەرەوەی وڵات دەژیا و دەیخوێند و هیوایەکی زۆرم پێ هەبوو مرد، ئەو ڕووداوە زۆری پەرێشان کردم.

هێندە پێ نەچوو لە سەفەردا بووم کە خەبەری جەرگبڕی مردنی بابمیان دامێ. ناتوانم شەرحی تەئسیری ئەو خەبەرە لەسەر هەستی خۆم بدەم. ئێستا کە ئەو دێڕانە دەنووسم بەزەحمەت فرمێسکم بۆ ڕادەوەستن. ئەوەندە دەڵێم دەردی باب مردن دەردێکی گرانە و پیاو لە هەر تەمەنێکدا بابی بمرێ هەست بەهەتیوی دەکا.

دوو ساڵ پاش دایکیشم مرد. بابم پیاوێکی بەزیبک و زاکوون بوو. قەتی ڕوو نەدەدا منداڵەکانی. تەنانەت بەپیریش من جگەرەم لەکن نەدەکێشا. دایکم زۆر سەر و ڕووخۆش بوو و منی لە هەموو منداڵەکانی خۆشتر دەویست، کەچی پێم سەیرە مەرگی بابم زۆر پتری کار کردە سەر من و پتری پەرێشان کردم.

ساڵی ١٣٤٧ لە حاڵێکدا کە زۆر دەوڵەمەند و تێرۆپڕ بووم و ماڵ و دەوڵەتێکی زۆر لە پێویستی خۆم زیاتر هەبوو و پیر و کەنەفتیش بووبووم و دەمەویست گۆشەگیری بکەم و لەناو ژن و منداڵی خۆمدا بحەسێمەوە، زۆڵم و زۆری ڕێژیم نیسبەت بەگەلی کورد گەیشتە ڕادەیەک کە بۆ هیچ ئینسانێکی خاوەن شەرەف قبوولّ نەدەکرا. من چۆن چاوم بەرایی دەدا لاوانی تێکۆشەر و ڕووناکبیری کوردم هەر بەو تاوانە داوای مافی ڕەوای نەتەوایەتی خۆیان دەکرد، لە پێش چاو بکوژن و بەوەشەوە ڕانەوەستن تەرمی خۆێناوی و کون کراویان بەشار و باژێڕاندا بەچەپڵەڕێزان بگێڕن و داوەت و سەمای لە دەوری بکەن؟ ناچار بەپیری سەری خۆم هەڵگرت و بەداری دەستی ڕووم لە وڵاتی غەریبایەتی کرد و دەستم لە ژن و منداڵ و کەسوکار و یار و دیار هەڵگرت. ئەوە پێنج ساڵ و چەند مانگە ئاوارە

و دەربەدەر دەخولێمەوە و هەژار گوتەنی هەر شەوە میوانی خانەخوێیەکم و هەر ڕۆژە لە جێیەک. زۆرم کوێرەوەری و چەرمەسەری چێشتوە، زۆرم شەو و شەونخونی کێشاوە، زۆرم نەداری و ڕووتی دیوە. ئەگەر ژیانی ئەو چەند ساڵە بنووسم خۆی سەدان لاپەڕە کاغەزی بەش ناکا. بەڵام نەهێنی کاری ئیجازە نادا.

خۆێنەوەری خۆشەویست هیوادارم توانیبم تا ڕادەیەک خۆم بە تۆ بناسێنم. دیارە تۆش چاوەنۆڕی ئەوە نی هەموو ڕازەکانی خۆم بۆ تۆ گێڕابێتەوە.

من ئینسانم نە مەلاییکەم و نە پیری، دەخۆم، دەنووم، شاد دەبم، وەرەز دەبم، دەگریم، پێدەکەنم، دەترسم، ناهومێد دەبم، داروبەرد نیم. لەو ماوە دوور و درێژەی ژیانمدا زۆر کاری چاکم کردووە و بەسەر خراپەشدا کەوتووم. تەنیا کارێکی خراپی کە دڵنیام قەتم نەکردووە دزییە. ئەویش قەت ئەوەندە موحتاج نەبووم مەجبوور بم دزی بکەم. بەچی مەعلووم ژیان ئەوەندەم موحتاج نەکا تووشی ئەو گوناهەش بم کە زۆرم پێ گەورەیە؟

نیوە شەوی سێی ڕێبەندانی ١٣٥٢، ٢٤ی ژانویەی ١٩٧٤ و یەکەمی موحەڕڕەمی ١٣٩٤ لە نووسینەوەی ئەو سەرگوزشتە بوومەوە. ئێستا لە شارێکی دوور وڵات بەتاقی تەنێ لە ژوورێکی ڕەق و ڕووق دانیشتووم. هەموو سامانم تەختێک و دەستێک نوێن و دوو دەست بەرگی کۆن و نوێ و چەند کراسی چڵکن و چەمەدانێک و ساکێکی دەستی و چەند جلد کتێب و کۆڵێک کاغەزی بڵاوە و ئەسپێ لە گیرفانمدا سەوزەڵەتان عەرز دەکا. بەڵام زگتان پێم نەسووتێ. ئەو ژیانەم بۆخۆم هەڵبژاردووە و دەنا دۆستی وام هەن ئەگەر حەز بکەم پارووی لە زاری خۆیان دەردێنن و لە زاری منی دەنێن.

تا ئەو نوختەم دانا زیندوو بووم و پشووم دەهات و دەچوو و هیچ ڕەنگ مردن نەبووم. جا نازانم کەی سەر دەنێمەوە و کۆچی دوایی دەفەرموومی؟

لێرەشدا دەمەوێ شتێک بڵێم، بەپێچەوانەی زۆر هونەرمەندی کورد من لە نەتەوەکەی خۆم ڕازیم. کەس تا ئێستا بێ حورمەتی پێ نەکردووم. داوای دراو و ماڵیشم لە کەس نەکردووە تا بزانم دەمداتێ یا نا. لە لێقەومانیشدا نانیان داومێ و ڕایان گرتووم.

شێعریشم تەنیا بۆ دەربڕینی ئیحساسی خۆم داناوە و هیچ هەقم نییە منەتیان بەسەردا بکەم. ئەوان پێیان ناخۆش بێ یا خۆش من کە شێعرم بۆ هات ناتوانم نەیڵێم.

«گەلێک قسەم لە دڵا بوو، حیکایەتم مابوو
کەچی لە بەختی کەچم خامە نووکی لێرە شکا»

لەبەر شکانی نووکی خامە نییە کە لە گێڕانەوەی حیکایەتی خۆم واز دێنم. نا من وەک هەموو ئینسانێکی کورد بەتایبەتی کوردێکی ئێرانی هێشتا لە دنیایەکی پڕ لە ئەسراردا دەژیم و ناکرێ پازەکانی دەروونم هەڵڕێژم. تۆ بڵێی کورد بگاتە جێگایەک و منیش ئەوەندە بژیم هەرچی دەیزانم بینووسم و قازانجی لە زیان پتر بێ؟

ئینسانم.

ژیانم پێ خۆشە.

پێم خۆشە لە شاری ئاوەدان، لە شەقامی پاک و خاوێن لەگەڵ خۆشەویستەکانم بگەڕێم. پێم خۆشە لە ژووری گەرموگوڕ لەسەر نوێنی نەرم وەرکەوم. پێم خۆشە سەر وەباسکێکی نەرم و نۆڵ بکەم. پێم خۆشە کام خۆراک خۆشە لەپێشم بێ، پێم خۆشە کام شەراب چاکە لە جاممدا بێ. دەمەوێ سەما و هەڵپەڕینی نازداران تەماشا بکەم. دەمەوێ جوانترین باڵە ببینم، بۆ چاکترین نۆپێرا گوێ ڕابگرم. دەمەوێ بەرزترین سەمفۆنیم بۆ لێ بدرێ. نامەوێ دەربەدەر و سەرگەردان بم، بەتەنێ بەکێو و شاخاندا بگەڕێم. لە ئەشکەوت و زەندۆڵان بخزێم، لەسەر بەردی ڕەق بنووم. قۆنداغی ڕەق و ساردی تفەنگ بکەمە سەرین. نانی وشک و کەڕواوی بخۆم، ئاوی سوێر و گەرم بخۆمەوە، پێم خۆش نییە لاقەفرتە و چەنگەکڕەی نیوەگیانان ببینم، خوێن و فرمێسکم وەبەر چاو بکەوێ، پێم خۆش نییە بەتەقەی تفەنگ و گرمەی تۆپ و هاڕەی تەیارە ڕابچەنم.

بەڵام چبکەم؟!

کوردم

کۆیلەم

ئەوانە هەموو و تەنانەت کوژران و کوشتنم پێ لە کۆیلە خۆشترە.

هێمن

٥٢/١١/٣

کوردم ئەمن

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لەدەس ئەم چەرخە سپڵە نابەزم، مەردم ئەمن
ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵ نیم
ئاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردم ئەمن
گەر لەبرسان و لەبەر بێ بەرگی ئیمڕۆ ڕەق هەڵێم
نۆکەری بێگانە ناکەم تا لەسەر هەردم ئەمن
من لە زنجیر و تەناف و دار و بەند باکم نییە
لەت لەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

شیلان ئاوێ ١٣٢١ ـ ١٩٤٢

***

وتووویژی کچ و کوڕ

کاکە گیان لاوی کوردی شۆخ و شەنگ
تا کەنگێ دەبێ وا بێ هەست و دەنگ
دیلی، ژێر دەستی، ئەسیری، تا کەی؟
ڕووتی، نەداری، فەقیری، تا کەی؟
لە ژێر زنجیر و کۆتا دەنالّی
مەگەر دێوانەی، شێتی، عەودالّی؟
تێفکرە خەلّکی هەموو ئازادە
هەر تۆ خەمناکی هەموو کەس شادە
وەرە مەیدانی لە ڕێی نیشتمان
بکە قوربانی سەر و مالّ و گیان

کوڕ:

دێدە گیان کچی کوردی ژیکەلّە
داوێنی پاکت دووربێ لە پەلّە
(لینین) ڕاپەڕی مالّی چار شێوا
تۆ هێشتا حەپسی لە ژێر چارشێوا
کچی هەموو کەس ئیمڕۆ سەربەستە

هـــەر هەقـــی کچـــی کـــــوردە پێ پەســـتە
بپســـێنە لـــە پـــــێ تـــۆ زنجیـــر و کـــۆت
دێـــدە گیـــان بـــــدە یـــاری بـــرای خـــۆت
لـــە گۆڕـــن (ژانـــدارک) هەســـتە وەک مەردان
دوژمـــن وەدەرنـــێ لـــە خاکـــــی کـــــوردان

١٩٤٢ - ١٣٢١

***

خاوەنی زێڕ

لەبـــــار و قیـــت و قـــۆزە خاوەنـــی زێـــڕ
ئەگـــەر کـــووڕە و وەگەر گۆجە و شـــەل و گێڕ
بـــەژن باریـــک و شـــــووش و شـــــۆڕەلاوە
ئەگـــەر پیرێکـــی خوێـــن تاڵـــە و ورگ تێـــڕ
دەڵێـــن زانـــــا و ئەدیـــب و خۆێنـــدەوارە
ئەگـــەر نەیخوێندبـــێ شـــەش پیـــت و دوو دێڕ
بـــەڵام زێـــڕت نەبـــێ ســـووکی ئەگـــەر تۆ
بـــــدەی دەرســـــی هەزاری وەک شکســـپێر

١٣٢٠ ـ ١٩٤١

***

دەیڵێم و بێ باکم

هەچێکی بێتە سەر زارم
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم
ئەگەرچی بێکەس و زارم
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

ئەوی ناغا بێکارە
جەبوون و قەڵس و لاسارە
دزی و ڕێگرتنی کارە
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

گەلێ بێ فیکر و ئیدراکن
گەلێ بێ خێر و ناپاکن
توخواکەی کامەیان چاکن
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

ئەوەندە گێژ و بێ هۆشن
حەیا و ناموسێ دەفرۆشن
لەبۆ نازادی ناکۆشن
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

خـــودای ئاغاوەتـــــان قەنـــدە
لەبـــۆ قەنـــدن هەمـــوو بەندە
بەحاڵـــی وان دەکـــەن خـــەندە
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

نییانـــە بیـــری سەربـــەســـتی
دەکەن فـــەخرێ بـــەژێردەســـتی
دەڕۆن هـــەروا بەرەو پـــەســـتی
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

لـــە تـــاڵان و بـــــڕۆ ئـــازان
لە ڕێگرتـــن هـــەمـــوو وریـــان
درۆ نـــاکـــەم بپرســـــە وان
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

ئەوانەی ئێســـتە ســـەردارن
جـــەفاجـــۆن و ســـتـــەمکارن
غوڵامـــی پـــوول و دینارن
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

بەشـــەو تا ڕۆژ دەکـــەن تەکبیر
چ ملکێکـــی بکـــەن داگیـــر
چ داماوێـــک بکەن یەخســـیر
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

لەبەر زوڵـــم و جـــەفای وانـــە
وەتـــــەن یەکبـــــارە وێرانـــە
هـــەزار خۆزگـــــەم بەبێگانـــە
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

لـــه شـــەرم و شـــوورەیی مـــردم
بەخـــۆم من چـــۆن بڵێـــم کوردم
کـــه ئاغـــــا ئابـــڕووی بـــردم
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

منـــــم لاوێکـــی بـــــێ پـــەروا
لـــه کـــەس باکـــم نییـــه بەخـــوا
ئەگـــەر ئاغـــا لـــه حەبســـم کا
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

***

قەڵای نیشتمان

وەتــەن گیــان و ســەر و ماڵــم فیــدای تــۆ
وەگیانــی مــن کــەوێ دەرد و بــەڵای تــۆ
لــە پێنــاوت دەنێــم ســەر تــا بزانــی
منــم ڕۆڵێکــی ئــازا و باوەفــای تــۆ
لــە بــۆ پاراســتن و حیفــزی ســنوورت
لــەباتــی (ماژینــۆ) ســینگم قــەڵای تــۆ
دەبــێ مــن چــۆن بژیــم مەســروور و دڵشــاد
کــــە دەتبینــم لــەدەس بێگانــەدای تــۆ
دەبــێ کــەی ســەربەخۆ بــی تــۆ هــەتا من
بــە سەربەســتی بکــەم ســەیر و ســەفای تۆ؟
بەشــینکە و گــوڵ سەراســەر ســوور و شــینە
چ جــوانــە دیمەنــی کێــو و چیــای تــۆ
لەگــەڵ تــۆ بــۆ نــەجــاتــی نیشــتمانت
دەدەن (هێمــن)! هــەوڵ خۆشــک و بــرای تــۆ

ئەهەگی گوڵان

هاتـــــە دەر مانگـــــی یەکەمـــــی بەهـــار
مێلاقـــە ســـــووڕە لـــــە لێـــــوی جۆبـــار
هـــەروا کەمێـــک دوور وەنەوشـــێک بـــوو شـــین
وەنەوشـــێکی چـــۆن؟ ملکـــــەچ و سەرشـــــین
بـــە وەنەوشـــــەی گـــــوت مێلاقـــــە جارێک
لەمێـــــژە هەمـــــە لـــــە تـــــۆ پرســـیارێک
ئەتـــــۆ کـــــە پەلکـــت وا ســـوور و گەشـــە
دەروونـــــت بـــــۆچـــی خەڵـــــووزی ڕەشـــە؟

مێلاقە:

چـــــت لـــــەوەی داوە دەس هەڵگـــرە لێم
ڕازی دەروونـــــم بـــۆ بـــــە تـــۆ بڵێـــم

وەنەوشە:

ســـوێـــندت بـــــۆ دەخـــۆم هـــەتـــا بمێنـــم
ئـــەو ڕازە لـــەکـــــن کـــــەس نەدرکـــێنـــم

مێلاقە:

دەس هەڵناگـــری گـــوێ ڕاگـــرە بۆم
تاکـــو پێـــت بڵێـــم دەردی دڵـــی خـــۆم
ئەمـــن لـــە خاکـــی کـــوردی ڕواوم
بـــە ئـــاوی ســاردی کانـــی دێـــراوم
بـــە شـــەوبای چیـــای بڵنـــد و ســـەرکەش
ڕەنگـــی پەلکـــی من بـــووە ســـوور و گـــەش
چاکـــەی کوردانـــم لـــە چـــاوی دایـــە
لەنـــاو گوڵانـــدا ئـــەوە ڕەوایـــە؟
کـــورد وا هـــەژارن مـــن هـــەژار نەبـــم؟
ئـــەوان داخـــدارن مـــن داخـــدار نەبـــم؟
دەروونـــم ڕەشـــە، جەرگـــم ســـووتاوە
وەتـــی کـــوردســـتان داگیـــر کـــراوە
لـــۆمـــەی مـــن دەکـــەن وەنـــەوشـــە کەچـــی
بۆخـــۆت سەرشـــین و دژ و ملکەچـــی

وەنەوشە:

منیـــش بـــە دەردی تـــۆ گرفتـــارم
پـــەروەردەی خاکـــی کـــوردی هەژارم
کـــە تـــۆ هەنـــاوت بـــۆ کـــورد بـــووە ڕەش
منیـــش بـــۆ کـــوردی ســـەرم نـــا لـــە هـــەش
بـــە ملـــی کەچـــم وەک کـــوردی دەچم
کـــە کـــورد ملکەچـــن منیـــش ملکەچـــم

شیلان ئاوێ - ۱۳۲۲

بەهاری لادێ

بەهـــــــارە، کاتـــی کارە، خۆشەویســـتم بۆچـــی بێـــم بـــۆ شـــار
نەگـــــــەر مـــن بێمە شـــاری، کێ وەئەســـتۆ بگـــرێ کاروبار؟
ئەمـــــــــن کرمانجم و کرمانج کە هات فەســـڵی بەهار، وەک هار
دەبـــــــێ بخولێتـــەوە کێـــو و تـــەلان و بەنـــدەن و نیســـار
هەتـــــــا پەیـــدا بـــکا نـــان و نەبـــا بـــۆ خەڵکـــی شـــار، هاوار

***

لـــــــەوەی دواوە دەبـــێ قۆڵـــی هەتـــا ئانیشـــکی هەڵماڵـــێ
هەمـــــوو ڕۆژێ هەتـــا ئێـــواری بچتـــە جـــووت و جۆماڵـــێ
کـــــە بوولێڵـــی شـــەوێ پەیـــدا بـــوو ئەنجـــا بێتـــەوە ماڵـــێ
بەبـــێ وەی کـــەس هەبـــێ بیشـــێلێ، یـــا خـــۆ پشـــتی دامالێ
کـــە نانـــی خوارد و لێی نووســـت تـــا بەیـــان نابێ لە خـــەو بێدار

***

ئەوێســـتا کاکـــی جووتیـــاری بـــەکاری چابـــوک و مەزبـــووت
بەبـــــێ باکـــی، بەدڵپاکـــــی، بەپێخواســـی بەســـینگی ڕووت
دەڕێـــژێ ئاو، دەچێنـــێ تۆو، دەکا جێ شـــەتڵی پەیـــن و کووت
دەڕێـــژێ ئارەقـــە، پەیـــدا بـــکا تـــا بـــۆ منالـــی قـــووت

پشـــوو نـــادا، وچـــان نـــادا، وەڕەز نابـــێ لـــە ئـــەرک و کار

***

هەموویـــان توندوتـــۆڵ و گورجوگـــۆڵ و چوســـت و چالاکـــن
هەموویـــان بـــێ فڕوَفێـــــڵ و بـــــەکار و ســـادە و پاکن
لـــە لادێـــدا خـــراب زۆر کـــەم دەبینـــی نێـــر و مـــێ چاکن
نـــە ئالـــوودە بـــە ئاڵکـــۆڵ و نـــە فێـــری بەنـــگ و تریاکن
دەبـــێ بێ دەرســـی ئەخـــلاق لێـــرە بخوێنێ کوڕیژگەی شـــار

***

بەتـــاڵ و تفـــت و ســـارد و گـــەرم و ناخۆشـــی ژیـــان ڕادێن
بەگـــژ تیـــن و بڵێســـە و بەفـــر و بـــاران و هـــەوردا دێـــن
پەنیـــر و ڕۆن و ماســـت و هێلکـــەت بـــۆ لـــە دێڕا دێـــن
خـــوری، مـــازوو، کەتیـــرە، دەغـــڵ و تووتن بەرهەمـــی لادێن
نمـــەک خـــوردەی دەســـی وەرزێـــرە شـــێخ و حاکم و ســـەردار

***

دەکێشـــن زەحمـــەت و ناخـــۆن وەکـــو وان نانـــی خۆڕایـــی
دەکـــــەن کار و دەڕێـــــــژن ئـــارەق و ناژین بەڕیســـوایی
لـــە ســـەریاندا نییـــە پـــۆز و ئیفـــادە و فیـــزی ئاغایـــی
لـــە ســـایەی زەحمەت و ڕەنـــج و لـــە ســـایەی کار و ئازایی
بەســـەربەرزی دەژیـــن بـــۆ کۆمـــەڵ و گـــەل نابنە ســـەربار

***

نییـــە داوێـــــن و دەســـتی خەڵکـــی لادێ پیـــس و ئالوودە
لـــەدەس ناچـــــێ وەخـــت لێـــــرە بەخۆڕایـــی، بەبێهـــوودە
ئـــەوان وەک ئێـــوە ناژیـــن تەمبـــەڵ و بێـــــکار و ئاســـوودە
ئـــەوان وەک ئێـــوە ناخـــۆن شـــەربەت و شـــەکراو و پاڵـــوودە

لـــه کـــوێ بێنن پلاو و گۆشـــت و خۆرشـــت و فڕ و فیســـار؟

***

ئـــەوان وەک ئێـــوە ناکـــەن پۆکـــەر و پاســـۆر و ئـــاس و نەرد
یەکێک ســـەرگەرمی شـــێوە ئێســـتەکانە، یەک خەریکی وەرد
ئـــەوەی تریـــان خەریکـــە هەڵدەوێژێـــرێ لـــە کێڵگـــەی بەرد
یەکێـــک مااڵـــوو دەکا یـــەک دادەچێنـــێ تـــازە شـــیناوەرد
ئـــەوی تـــر هـــەڵـــدەپەرتێـــوی لـــک و پـــۆیـــی چڵووکی دار

***

دەبینـــی یـــەک ئـــەوە مەشـــغوواڵی هەڵگێڕانـــەوەی بانـــە
ئـــەوەی تـــر دادەمەزرێنـــێ پلووســـک و چۆتـــە گوێســـوانە
یەکێـــک کوتکی لـــەدەس دایە، یەکێک بێڵی لەســـەر شـــانە
یەکێـــک دەشـــکێنێ بـــەرد و یـــەک خەریکی شـــووڕەهەڵدانە
بەڵـــێ نابینـــی کاکـــی خـــۆم لـــە دێـــدا کەســـێ بێـــکار

***

کچێـــک پێیەتـــی دوو گـــۆزە بەلەنجـــە دەچتە ســـەر ئاوێ
کچێکـــی تـــر شـــەکۆی هەڵگرتـــووە دەڕواتـــە پـــاراوێ
ژنێـــک چەنـــد ماشـــەری پێیـــە، دەیانهێنێتـــە بـــەر تـــاوێ
ژنێـــکـــی تـــر بەدەســـتاڕی دەهـــاڕێ گەنمـــی بـــۆدراوێ
بـــەرەو مـــاڵ بوونـــەوە پۆڵێـــک و پۆڵێـــک دەچنەوە بـــۆ بژار

***

عەزیـــزم تـــۆ وەرە ئێـــرە کـــە چـــاو لـــە جوانـــی نابـــێ تێـــر
ببینـــــە خـــاو و گیابەنـــــد و هەاڵڵـــە و سوێســـن و شـــللێر
لەاڵیـــەک زاوەمـــاک دەڕوا، لەاڵیەکـــــی دەکـــەن هاوێـــر
لەاڵیـــەک باســـــکی هەڵماڵێـــوە بێـــری مـــەڕ دراوە بێـــر

دەبینـــی دیمەنـــی وا جـــوان لەنـــاو بـــازاڕی پـــڕ ئـــازار؟

***

چ خۆشـــە کاڕ و کـــووڕی مەڕ، چ خۆشـــە پڕمەکەی کەحلان
چ خۆشـــە فیتـــە فیَتی شـــوان، چ خۆشـــە ئوحەکـــەی گاوان
چ خۆشـــە خرمەکـــەی خڕخـــاڵ و بـــازن و ژێرچەنـــەی کابان
چ خۆشـــە نەغمەکـــەی بلوێـــر، چ خۆشـــە لاوک و حەیـــران
چ خۆشـــە دەنگـــی باللـــۆرە، چ خۆشـــە هـــۆوەرەی جوتیـــار

***

وەرە ئێـــرە و مەپرســـە تـــۆ ئـــەدی چارشـــێو و ڕووبەنـــد کوان؟
وەرە ئێـــرە و ببینـــە چـــاوی مەســـت و بـــەژن و بـــاڵای جـــوان
وەرە ئێـــــرە و ببینـــــە وردە هەنـــــگاوی بـــەرەو جێـــژوان
وەرە ئێـــــرە و ببینـــــە نـــازی بێـــری و دەســـبزێوی شـــوان
بچـــۆ ناو ڕەشـــبەڵەک بگوشـــە دەســـی دۆی ناســـک و نازدار

شیلان ئاوێ - ١٣٢٢-١٩٤٣

***

تۆم هەر لەبیرە

لـــــە شـــاییدا لـــە وەختـــــی هەڵپەڕینـــا
لـــــە خۆشـــیدا لـــە کاتـــــی پێکەنینـــا
لـــــەکـــۆڕی ماتـــەم و گریـــان و شـــینا
ئەمـــــن ئـــــەی نیشـــتمان تـــۆم هـــەر لەبیـــرە

بـــــەشـــەو تاکـــــو بەســـەرما زاڵ دەبـــێ خەو
بـــــەرۆژ تاکـــــو دووبـــــارە دێتـــــەوە شـــەو
لـــــە کاتێکـــــدا کـــــە دەدوێنـــم نـــەم و ئەو
ئەمـــــن ئـــــەی نیشـــتمان تـــــۆم هـــەر لەبیرە

زەمانێکـــــی کـــــە دەچمـــە ســـەیری گوڵزار
لـــەگـــــەڵ پۆلـــــی ڕەفیقانـــــی وەفادار
تەنانـــــەت وەختـــــی دەســـبازی لەگـــەڵ یار
ئەمـــــن ئـــــەی نیشـــتمان تـــۆم هـــەر لەبیـــرە

لـــــە کوێســـتانێ دەمـــی ڕاو و شـــــکارێ
لـــــە مەزرایـــە کـــە خـــۆم هەڵکرد لـــە کارێ

لـــــه جێژوانـــێ كه دەكوشـــم مەمكـــی یارێ
ئەمـــــن ئـــەی نیشـــتمان تـــۆم هـــــەر لەبیرە

دەكـــــەم تەرخـــان لـــه ڕێـــــی تـــۆدا ژیانـــم
لـــــه ســـــەنگەردا بـــــەرەو ڕووی دوژمنـــانم
بـــــه خاكـــــی تـــــۆ دمـــی ئاویلكەدانـــم
ئەمـــن ئـــەی نیشـــتمان تـــۆم هـــــەر لـــەبیـــرە

شیلان ئاوی ١٣٢٣ـ١٩٤٤

***

کیژی لادێ

کیژی لادێی نەشمیلی جوان چاک
بێ فڕوفێڵ و هێدی و داوێن پاک
ئەتۆ هەر زگماک وەها جوانی
تەوالێت چییە؟ ناوی نازانی
نیتە کراسی حەریر و پۆپلین
گەوهەری پێچرای لەناو خامی شین
(پۆدر) و (کرێم) و ماتیکت نییە
هەر نەتبیستووە (ئۆدی کلۆن) چییە؟
نەتکرد سووراو و سپیاو چون دووری
لە شاری، کەچی هەر سپی و سووری
(فێر)ت لێ نەدا بسکەکەت لوولە
ڕێڕیمت نەگرت بەژنت وەک تووڵە
لاجانگت وەکو گزنگی تاوێ
هەر بۆخۆی جوانە تیف تیفەی ناوێ
کوڵمەکەت وەکو گوڵاڵەی گەشە
بێ سوورمەش چاوە مەستەکەت ڕەشە
وەکو فرمێسکی ناشق ڕوونا کی

وەکـــو ئـاونگـــی بـەیانـــی پاکـــی
فێـــر نەبووی ســیحر و گشـــتەک و نوشـتوو
نـەجگـــە گـورگـــت هەیـە نـە مـووروو
مایـــەی هـــومێـــدی کیـــژی چاوهـــڵـۆ!
نازانـــی مەکـــر و جامبـــازی و درۆ
چارشـــێوت نییـە ڕوو ناگـــری لـــە کـەس
نامووســـی خۆتـــە پاســـەوان و بـــەس
بـــە تاســـکە تاســـک و بەڵەنجـەولارت
بـــە بـــەژن و بـــاڵای بـــەرز و لەبـارت
بەدڵـــی ســـاده و بەهەســـتی پاکـــت
بـەشـــەرم و حـەیـا و ئـــاکاری چاکـت
منـــت کـــردووە شـێت و وێتـــی خـۆت
وەختـــە لـــە ســوێیان گیانم دەرچـێ بـۆت

مەهاباد - ١٣٢٤

***

دواڕۆژی ڕووناک

لەمێژ بوو هەققی کورد دەخورا بەفیڕۆ
لەمێژبوو کوردبوو دەیکرد شین و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەقێنی دوژمنیدا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکو گۆ
بەدەوری لاشی نیوەگیانی ئەودا
هەزار گورگ و چەقەڵ دەیکرد ملۆمۆ
دەیانبەست بۆ کوتانی مەرج و پەیمان
هەناوی لێی دەهات بۆچڕووک و بۆسۆ
لە دێدا ئەمنیەی لێ ببووە مێمڵ
لە شاری (شارەبانی) لێ ببۆ سۆ
هەزار لاوی لە بەندیخانەدا مرد
هەزار پیاوی تەنافی خرایە ئەستۆ
کوڕی کوردی لە خۆێنی خۆی دەگەوزی
کچی کوردی سەری کردبَوو وەئەژنۆ
ئەوەی سووکایەتی بوو کردی پێمان
نەدەکرا کەس بڵێ بۆ وا دەکەی بۆ؟
بڕا نێفەک، دڕا سەرپێچ و دەسماڵ

بـــرا کیـــژ و درا کـــوڕ پاڵـەپـەســـتۆ
گوڵســـــتان و زەمەنـــــدی کـــــوردەواری
بەپێـــــی دوژمـــــن دەبـــوو پێشـــێل و بـــۆژۆ
دەیانکـــــرد دەغڵودانـــی ئێمـــــە بـــــەش بەش
دەیانکـــــرد دانەوێڵـــەی ئێمـــــە کۆکـــــۆ
ئـــەوی گەنمـــــی ڕەنێـــو دێنـــــا بەزەحمـــەت
لـــە ماڵیـــدا نەبـــوو خـــــۆی زمهەڕێـــک جـــۆ
لـــــە کیســـــەیدا نەبـــــوو تاڵایـــی تووتـــن
ئـــــەوی ســـــازی دەکـــرد ســـیگاری (ئوشـــنۆ)
بـــــەدوو گـــــەز جـــــاوەوە خەونـــی دەبینـــی
ئـــەوی عەمبـــاری شـــای پـــڕ کـــرد لـــە پەممۆ
پەنیـــرو ڕۆنەکـــــەی ئێمـــــە بـــــە زاری
ئـــەوان دەخـــورا، دەمـــــا بـــۆ ئێمـــــە هـــەر دۆ
مریشـــــک و قـــــاز و باڕۆکـــــە و مـــراوی
بەشـــــی وان بـــوو، بەشـــی ئێمـــــەش پەڕوپـــۆ
لـــــە شـــــارا تاکـــــو (تابیـــن) جـــــەردە و دز
وڵاتیـــان کـــردبـــــوو تـــــاڵان و تاپـــــۆ
هەمـــــوو ســـووک و چرووک و پەســـت و بەدخوو
هەمـــــوو ناپـــــاک و نـــــا ئینســـان و نامـــــۆ
لەبـــــەر زوڵـــــم و فشـــــار و جـــــەور و بێـــداد
چلـــۆن تێـــــک چووبـــوو لێمـــان ڕایـــەڵ و پـــۆ
جلیتبـــــاز کەنگـــــێ دەیوێـــــرا بڵـــــێ هەو
فەلەخـــــوێ کوانـــــێ دەیوێـــــرا بڵـــــێ هۆ
لـــــە ژێـــــر بـــــاری گرانـــــی زوڵمـــی دوژمن
دەیانبـــــرد مەزنەکانـــــی گـــــەورە نســـــکۆ

لەپـڕ جـوولاوە خەڵـــک و تێکـــی ڕووخانـد
بناخـــەی کۆشـــکی ئیســـتبدادێ یـارۆ
شـــکا بێگانـــە، پاڵاوتـــی لەترسـان
کـــوڕی کـــورد، هاتـــەوە دیسـان هەڵی تۆ
مەوێســـتە، خـــۆت مەگنخێنـــە، مەترســـە
لـــە فیشـــاڵ و لـــە بوختـــان و لە دەمگۆ
هەتـــا حیزبێکـــی دێموکراتـــی پێشـــڕەو
کـــە پێویستە لـــە دەوری کۆوەبـــی کۆ
لـــە ســایەی حیزبـــی دێموکراتـــی خۆمـان
لـــە باڵـدار تێپـــەڕی ئەوڕۆکـــە پێـڕۆ
دەســـا خـــۆت هەڵکـــە ڕێ ببـــڕە بەگورجـــی
بـــڕۆ پێـــش بێوچـــان، لـــێ بخـــوڕە، بـــاژۆ
نەمـــا داخ و پـــەژارە و ماتـــەم و خـــەم
زەمانـــی هەڵپەڕیـــن و بەزمـــە ئیمـــڕۆ
لـــە شـــایی ئێمـــەدا نابینـــی ئێستا
کچێکـــی دڵ بەخـــەم، لاوێکـــی بـــێ دۆ
درۆزن بـــۆی بـــزر بـــوو، هاتـــە مەیـدان
کچـــی نـــازا، کـــوڕی لێـــزان و هەقگـــۆ
توخوونـــی دوژمنـــی بـــەدکارە نابیـــن
کـــە ســـووتاوە دەســـی ئێمە بەپشـــکۆ
زمانـــی ئێمـــە گـــەر نازانـــێ دوژمـــن
دەبـــێ حاڵـــی بکەیـــن ئەوجـــارَ بـــە بڕنـــۆ
لـــە پێشـــمان دایـــە دواڕۆژێکـــی ڕوونـــاک
ئیتـــر ناخـــورێ هەقـــی ئێمـــە بەفیڕۆ

مەهاباد ـ ١٣٢٤

ڕۆژی شادی

ڕۆژی خۆشی و پێکەنین و داوەتە
هەی چ ڕۆژێکی بەقەدر و قیمەتە
جێژنی سەربەستی و دەمی ئازادییە
کاتی عەیش و نۆش و شایی و شادییە
بەرگی ڕەش ئیتر لەبەرمان دادڕا
بەندەکی دیلی و ئەسارەت هەڵبڕا
سەر بڵیندین چونکە وا ئاڵاکەمان
هەڵکراوە گەییییە تەشقی ئاسمان
پەرچەمی سوور و سپی و سەوزی ئەمە
شادیهێنە لابەری دەرد و خەمە
سوورەکەی یانی ئەوەی بێتە بنم
خۆێن دەبێ بڕژێنێ بۆ پاراستنم
سپیەکەی یانی کەسێکە ڕوو سپی
هیچ شتێک نەیکردبێ مات و کپی
سەوزەکەی دێنێتە بەچاوان وڵات
ئەو دەمەی فەسڵی بەهاری جوانی هات
تیشکی ڕۆژی کورد لەژێر هەوری سیا

هاتـــــه دەر ئەنگاوتـــــی وا لووتکـــــەی چیا
دوو گوڵـــــی گەنمیـــش دەڵێ هەر کشـــــتوکاڵ
زۆر بکـــەن مشـــتی بکـــەن عەمبـــــار و چـــاڵ
پێـــــت دەڵـــێ نووکـــی قەڵـــەم؛ نووکـــی قەڵەم
زۆر لـــــه شـــــیر باشـــــتر دەپارێـــزێ عەلەم

مەهاباد ـ ۱۳۲۴

***

یادگاری شیرین

چاوەکەم! چاوی ڕەشی تۆ ئافەتی گیانی منە
گیانەکەم! برژانگی تیژت نووکە ڕمبی دوژمنە
شیری دەستی شێڕی ئالایە بڕۆ ڕاکشاوەکەت
جەرگی لاوێکی هەژاری کوردی ورد پێ بنجنە
دیدەکەی بەخومـاری تۆ تورکانە بەدمەستی دەکا
بۆیە مەیلی وا بەکێشە و فیتنە و خوێن ڕشتنە
بەژنەکەت سێدارەیە، کەزیەت تەنافە زووبە دەی
بیخە ئەستۆی من کە کوردم بەشی خنکاندنە
زامی جەرگی من بەفەرمـوودەی گراوی سواری کورد
مەڵهەمی هەر ژەنگی گـواوە و ئارەقی بەر گەردنە
ئارەزۆمە هیچ نەبێ جارێکی ماچ کەم زاری تۆ
ئارەزۆی من چووکە، ئەمما تا بفەرمـووی شیرنە
دڵ بەگرمەی تۆپی گەورەی دوژمنیش ڕانەچڵەکێ
دادە خوڕێ ئەم دڵە ئەمما بەخرمەی بازنە
خەڵکی دنیا ڕازی دڵداری بە بێتەل پێک دەڵێن
ڕاسپاردەی لاو و کێژی کـوردە نێستاکەش شنە
ڕۆژی بەختی هەر لە ژێر هەورێکی ڕەشدا لاوی کورد

تاکـو ڕوخسـاری کچـی شـاری لـه پێـش چـاوان ونه
نایـەڵـێ گـۆشـەی برۆکـەت دەرکـەوێ چارشـێوەکەت
ئـەی له دەس ئـەو چڵکـه هـەوره مانیعی مانـگ دیتنه
چۆن دەبێ سەربەسـت گەلی ژێردەست که کچ دابـەسـته بێ؟
بـەس نەبێ ئـەو کۆیلەتی و ئـەو کچ له ژوور دابەسـتنه؟!
دەرکـی داخسـتووه لـه تـۆ بابـت کەچـی دەرکـی نییه
دەرکـه داخسـتن لـه تـۆ دەرکـی هـۆمێـد داخسـتنه
داڕزینـه، مردنـه، ناخـر هەتـا کـەی پێـت بڵێن
نابـێ بێتـه دەر لـه مـاڵ، مافـی ژیانـی کـوا؟ ژنـه
لاده چارشـێوی ڕەشـت بـا دەرکـەوێ کوڵمـەی گەشـت
چـون لـه قەرنـی بیسـتەما زۆر عەیبـه ئـەو ڕوو گرتنه
کیـژی خەڵکـی بۆمـی ناتۆمی دروسـت کـرد و ئەتۆش
هـەر دەزانی ناوی (ئەسـتێوڵک) و (دەرخـۆنـه) و (پنـه)
فێـری زانسـت و هونـەر بـوو ئـەو لـه سـایەی خوێندنی
تـۆش تەشـیمان بـۆ دەڕێسـی یـادگاری شـیرنه
ئـەو بەناسـمانا فـڕی، دنیـا گـەڕا، چـووه بـن بەحـر
دەک نەمێنـم کاری نێـوەش هـەر لـه ژوور دانیشـتنه
کـوڕ بـەزێنـه ئـەو له عیلـم و ئەو لـه کار و سـەنعەتا
گـۆڕەویشـه سـەنعەتی تـۆ، پێـت خەنـی بـووم بیچنه
ئەو پنـەچـه و ڕوویـەنـد و چارشـێوەی نـەدیوه نـەنکی تـۆ
ئـەو شـڕ و شـاڵاته دیـاری دوژمنـی دڵ چڵکنـه
کیژی شـێخ و کیـژی حاجی و کیـژیَ ئاغـا ڕەنجەڕۆن
کیـژی ئـازاده ئـەوی ژینـی بـەنـووکی گاسـنه
شـەنگەبێری یـار و دەسـباری کـوڕی کـۆچـەر نەبـێ
چـۆن دەگاتـه جـێ هـەوار و هۆبـه ئـەو بارگـه و بنه؟

قەڵشی دەست و کوڵمی سووتاوی کچی لادێ نەبێ
چۆن دەگاتە دەستی دەسبڕ ئەو هەموو تا تووتنە؟
نیسک و نۆک و ماشی ناو عەمباری ئاغای مفتەخۆر
پاک لە سایەی دەسکەنەی زین و مرۆت و سوێسنە
شۆڕەژن بنکۆڵ نەکا بڕکەی بەقرچەی نیوەڕۆ
چۆن لە کاڵەک تێر دەبێ ئەو زگ زلە بێستان ڕنە؟
کوا مەتاعی کوردەواریمان دەچوو بۆ هەندەران؟
گەر بەسەربەستی نەژیبا ئەو کچە مازووچنە
بێر و هاوێری لەگەڵ کاکی نەکردبا بن پشک
چۆن دەمانبوو ئەو هەموو گۆشت و پەنیر و بەرگنە؟
دەست و کەرکیتی کچی نازداری هەوشاری نەبا
چۆن دەڕازاوە بەقاڵی شار و بازاڕی سنە؟
با هەزار (زێ) و (گادەر) و (لاوێنی) ڕوونیشمان هەبێ
تاکو ژن نازاد نەبێ، سەرچاوەکەی ژین لیخنە
کۆیلەتی باوی نەماوە، کێژی کوردی خۆشەویست!
ڕاپەڕە، هەستە لە خەو، ئاخر چ وەختی خەوتنە؟
دەرکە بشکێنە، پەچە بدڕێنە، ڕاکە مەدرەسە
چاری دەردی کوردەواری خوێندنە، هەر خوێندنە
دایکی زانایە کوڕی نازا دەنێرێتە خەبات
من گوتم تۆش تێبگە (ناگاتە دەریایە زنە)
گوارەکەی زێرت بەکار نایە، لە گوێ بگرە قسەم
لایقی گوێی تۆ عەزیزم شێعری سادەی (هێمنە)

مەهاباد ـ ۱۳۲۴

***

ڕێبەندان و شاعیر

ڕێبەندان! دیسان هاتیەوە سەرمان
ڕەقمان هەڵێنی دیسان لە سەرمان
بەسۆزەی زریان پیاوی دەکەی سڕ
بەکڕێوە و باکوت ناژەڵ دەکەی قڕ
ڕێ و بان دەبەستی بە بەفر هەموو
لەبەر پەساران هەڵدەنێی ڕنوو
پڕووشە و مژ و کەڕەسیسەکەت
تەپ و تومان و هەوا پیسەکەت
پێیەوە هەزار نازار و ئاهۆ
کۆخە و هەڵامەت، لەرز و چەق و چۆ
کە تۆ تەشریفی ناشەریف دێنی
دڵی گەلی کور دادەخورپێنی
ماشین و ڕێگای ئیسفاڵتی نییە
بەو سارد و سۆڵە عیلاجی چییە
بە هەچەهەچی کەڕێ، چۆن باری
لادێیی کوردی دەگاتە شاری؟
هەژار لێی دەبڕێ ناوردوو و زمهەڕ

کـــورووژمـــــەی دەکا فەقیـــر، ماڵانگەڕ
ســـەر دەنێنـــــەوە پیـــــر و نـــۆجـــوان
بـــێ پەرســـــتار و بـــــێ داو و دەرمـــــان
بەخێـــر نەهاتـــــی مانگـــــی مـــژ و تـــەم
دێنـــی بـــۆ ئێمـــــە گەلێـــک دەرد و خـــەم

ڕێبەندان:

شـــاعیر مـــاڵ شـــێواو بـــۆ دژ دامـــاوی؟
گێـــژی، خەوئاڵـــووی، شـــێتی خەرفـــاوی؟
بـــۆچـــی تـــۆ ئـــاگات لـــە دنیـــا نییە؟
بـــۆچـــی نازانـــی دەنگویـــاس چییـــە؟
بۆ بـــە مـــن دەڵێی قســـەی ســـوێر و تاڵ؟
بۆچـــی نازانـــی بـــێ خەبـــەر ئـــەو ســـاڵ
زریانـــم هێنـــای بـــۆ کـــورد ئـــازادی
شـــەماڵم هێنـــــای بـــــۆ ئێـــــوە شـــادی
مـــــژی مـــــن هـــــات و مـــــژی هەژاری
ڕەوانـــد یەکجـــــاری لـــــە کـــوردەواری
بەکەڕەسیســـــە و پڕووشـــــە و ســـــیخوار
ئاواتـــــی کۆنـــــی کـــوردم هێنـــا خـــوار
لـــە ڕۆژی منـــدا کـــورد بـــەڕووســـووری
هەڵـــی بـــژاردووە ڕەئیـــس جـــەمهـــووری
جـــا ئـــەو جـــار بـــاوی کـــوردی دێتەوە
ئاســـــــوودە دەبـــــــێ، دەحەســـــــێتەوە

شاعیر:

گیانی شاعیرت دەکەم بەقوربان
وا هاتووی ئەوسآڵ مانگی ڕێبەندان!
دەک بەخێرهاتی قەدەمت پیرۆز
بەقوربانت بێ جێژنەکەی نەورۆز
ڕۆژی تۆ جێژنی گەورەی کوردانە
ناوت دەرمانی ژان و دەردانە
ئەوسآڵ بەهارە بۆ ئێمە زستان
بەرێ دوژمنی کورد و کوردستان

هەواری کرماویلە - ١٣٢٥

***

بژی دێموکڕات

مزگێنیم دەیە دەگەی بە ئاوات
کوردە لە سایەی حیزبی دێموکڕات
حیزبی دێموکڕات تۆ دەدا نەجات
پیادەی ئەو، شاهی دوژمن دەکا مات

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

کوردە گیان! ئەوڕۆ چاو و دڵت ڕوون
لاوانی وڵات پاک ئامادە بوون
تەمای وەیانە ڕاپەڕن، ببزوون
لێوی دوژمنی هەرزەگۆ بدروون

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

پێکیان هێناوە لەشکرێکی چاک
لە لاوی ئازا و بەکار و چالاک
هومێدم وایە لاوانی خوێن پاک
بە خوێنی خۆیان بپارێزن خاک

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

هەمـــوو بـــە جـــەرگ و نـــــازا و دلێـــرن
هەمـــــوو بێبـــاک و دڵپـــــاک و مێـــرن
لەنـــاو ســـــەنگەردا لـــە وێنـــــەی شـــێرن
نـــەتـــــەوی بێشـــــک پێیـــان ناوێـــــرن

بـــژی دێموکـــرات بـــژی دێموکـــرات

پێشـــمەرگەی کـــوردی لـــە مەیدانـــی جەنـــگ
بەرگـــــەی ناگـــــرێ نە شـــــێر نـــە پڵەنگ
دوژمنـــــی نێمـــــە تـــــازە بـــــکا دەنـــگ
ســـینگی دەســـمن بـــە گوللـــــەی تفەنـــگ

بـــژی دێموکـــرات بـــژی دێموکـــرات

ڕۆژی بەرگـــــری و شـــــەڕ و تەنگانـــە
پاڵەوانێکـــــە هـــــەر یـــەک لـــەوانـــە
بـــەکوێـــــری چـــاوی پیســـــی بێگانە
نەوڕۆکـــــە ڕۆژی جێژنـــــی کوردانـــە

بـــژی دێموکـــرات بـــژی دێموکـــرات

مەهاباد، ڕەشەمەی ـ ۱۳۲۴

***

ڕۆژی خۆشی

ڕۆژی جێژن و خۆشییە تێپەڕ بوو ڕۆژی دەرد و خەم
هات شەنەی ڕەحمەت بەجارێک ڕای ڕفاند و بردی تەم
دێ لە هەر لایێکی قاقای پێکەنینی کیژ و کوڕ
دێ لە هەر سووچێکی نەغمەی ساز و تار و زیل و بەم
گەرچی زستانە بەفر داپۆشی ئەورۆ گشت ولّات
خاکی پاکی ئێمە خەملیوە وەکو باخی ئیرەم
جێژنی ئیستقلالی کوردستانە، ڕۆژی شادییە
جێژنە پیرۆزە لە لاوی هاوولّاتی خۆم دەکەم
نۆجوانان! دەی بەقوربانتان دەبم کارێ بکەن
بۆ تەرەقی کورد و بۆ پاراستنی خاک و عەلەم
بۆ نەجاتی نیشتمانی خۆشەویست کارێ بکەن
زوو دەری بێنن لە چەنگی دوژمن و دەستی ستەم
هەر کەسێ بۆ لای سنووری نیشتمانی ئێوە بێ
بیکوژن، وردی بکەن، بینێرنە مولکی عەدەم
لاوەکان! دڵپاکەکان! چالاکەکان! پێشمەرگەکان!
ئێوە شێری لێ بسوون و ئێمە پردەینە قەڵەم
هەر بەیەکگرتن لە دەستهات بێگانە دێنینە دەرێ

خاکـــــی پاکـــــی کـــــوردەواری، نایەڵێـــن بۆ کـــەس ئەڵەم
جێژنـــە پیـــرۆزە دەکـــەم لێـــــت و دەڵێـــــم خـــۆش بـــی، بـــژی
ئـــەی ڕەئیـــس جەمهـــووری کـــورد و پیـــاوی زانـــا و موحتـــەرەم
تـــۆم بەخـــوا ئەســـپارد و ئەســـپاردم بـــە تـــۆ ئەی (پێشـــەوا)
میللەتـــــی دڵپـــــاک و چـــاک و نیشـــــتمانە جوانـــەکەم

مەهاباد، ڕێبەندانی ـ ۱۳۲۴

***

هەتاوی ئیقباڵ

ڕۆیی خەم هاتەوە هەنگامی سروور
جێژنەیە بەزمە زەماوەندە، سوور
تیشکی زێڕینی هەتاوی ئیقباڵ
لە کولاوکەی گەلی کورد هاتەوە ژوور
کوانێ؟ لەکوێیە؟ ببینێ بەزمم
بدڕێ دوژمنی خوێڕی مەغروور
سەربەخۆ بووین و لەژێر باری خەم
هاتە دەر میللەتی ئازاد و جەسوور
هەڵکراوە لە وڵاتی ئێمە
پەرچەمی بەرزی سپی و سەوز و سوور
خومی شێواوە، پەرێشانە، کزە
دوژمنی قین لتەزگی ڕق ئەستوور
کوڕی کورد حازرە بەخوێنی خۆی
لە هەموو لاوە بپارێزێ سنوور
کچەکەی حازرە فیشەکدانی
لە ملیدا بێ لەباتی بەرموور
تازە ناوێرێ بە خاکی کوردا

نەتـــــەوی ئێمـــــە بکا چیـــدی عبوور
هـــەر بـــــــەرز بێتـــەوە ئـــاڵای کـــوردی
نیشـــتمانی ببـــــێ خـــۆش و مەعـــموور
بـــــۆ فیـــداکاری لـــە ڕێـــــی میللەتدا
هەربـــژی (قازی) ڕەئیســـــــی جـەمـــــهوور

***

ڕەشەمە

دەک بەخێربێی قەدەمت خێرە چ خۆشی ڕەشەمە
تاکو تۆ هاتی نەما و تێپەڕی ڕۆژی ڕەشی مە
ئیستەکە کوردە هەموو بێ هەم و بێ دەرد و خەمە
شادە، ئازادە، دەکا گاڵتەوگەپ، کەیف و گەمە
نیشتمانی هەموو ڕازایەوە، باخی ئیرەمە

***

شین و ڕۆڕۆ بوو بەشی کورد و سەری نابوو لە هەش
چون لە ئازادی بڕێک نەیبو ئەویش بەهرە و بەش
کوردەواری هەموو داگرتبوو هەور و تەمی ڕەش
نەدەبینرا لە چ لا تیشکی گەلاوێژی گەش
بەشنەبایەکی ڕەحمەت ڕەوی ئەو هەور و تەمە

***

هاتە مەیدانێ کوڕی کوردی وەکو فیلی دەمان
هەوڵی ئازادی دەدا ئەو بەهەموو وەخت و دەمان
دوژمنی کوردی ئەوەی دیت و ترووسکایی نەمان
دەشەکێنێتەوە با ئێستەکە ئاڵایەکەمان
سەر و ماڵ و کەس و کارم بەفیدای ئەو عەلەمە

***

لاوی کـــــوردی لـــه هەمـــــوو لاوه وەکـــــو شـێری ژیـــان
دێتـــــه مەیـــدان و دەڵـــێ: مـــن دەمـــــەوێ مافـــی ژیـــان
تـــــازە هەڵـــناخەڵەتـــێ ئـــــەو، بەقســـەی نـــەرم و نیـــان
دوژمنـــی میللەتـــی کـــوردی هـــەمـــوو تـــووڕەن کـــه دییـــان
ئـــــەو بەسەربەســـــتی دەژی، دوژمنـــــی زۆر و ســـــتەمە

مەهاباد ـ ۱۳۲۴

***

دایکی نیشتمان

لــه کاتــی نیوەشــــەودا بــوو شــەوێ دی
ژنێکـــــی پیــر ڕەشپۆشــم لـــه خـــەو دی
بەپارێــز چوومــه پێــش لێــی و گوتــم پێــی
چــکارەی دایــه پیــرە، پێــم بڵــێ کێــی؟
لەبـــــەر چــی وا دژ و دامـــــاوی دایــه؟!
چ قەومـــــاوە کـــــه وا شـــێواوی دایــه؟!
چییــه؟ چۆنـــــه لەبــەر تــۆدا جلــی ڕەش؟
ســـــەر و شـــــان و ملت بۆ ناوەتــه هــەش؟
گوتـــــی نازانـــــی ڕۆڵـــەی هیــچ نەزانــم
ئەمــن کێـــــم ڕۆڵـــه! دایکی نیشـــــتمانم
لـــــه تـــــاوی ئێوەیــه وا مـــــات و گرژم
لـــه ســـوێی ئێــوە دەســـــووتێم و دەبــرژم
دەبینـــــم ئێـــــوە دامـــــا و هـــــەژارن
کـــــز و خەمبـــــار و زار و لێـــــو بەبارن
منیــش بــۆیــه پــەرێشـــــان و پــەشـــــێوم
دەبینـــی بـــاری خـــەم نیشـــتووە لـــه لێـــوم؟
نەخۆشـــــن ئێـــــوە، بۆیـــه مـــن نەخۆشـــم

ئەسیرن ئێوە، بۆیە ڕەش دەپۆشم
بەقوربانت دەبم ئەی دایکی دڵسۆز
مەبە چیدیکە تۆ دڵتەنگ و ئاڵۆز
تەماشاکە کوڕی تۆ شادن ئێستا
هەموو سەربەستن و ئازادن ئێستا
دەزانم ڕۆڵە گیان خەڵکی مەهاباد
لەژێر دەستی کران ڕزگار و ئازاد
بەڵام ڕۆڵەم برای ئێوە لە سەقز
تەماشاتان دەکەن دامـا و سەرکز
چ شەرمە کاری ئێوە پێکەنین بێ
بەڵام کاری ئەوان گریان و شین بێ
ئەگەر پێت خۆشە جلکی ڕەش نەپۆشم
بکەن ئازاد کوڕانی دیم و خۆشم
لەبەر خۆت دارنە دایە جلی ڕەش
دڵت ڕوون بێتەوە کوڵمەت ببێ گەش
هەنیسکان بەس بدە چیدی مەکە شین
ببینە بەیرەقی سوور و سپی و شین
ببینە (پێشەوا)ی مەشهووری ئێمە
ببینە تۆ ڕەئیس جەمهووری ئێمە
ببینە هێزی پێشمەرگە و بزانە
کە نووکی نێزە شمشێری ئەوانە
لەژێر دەستی دەکا ڕزگار وَ ئازاد
تەواوی کوردەواری وەک مەهاباد

مەهاباد ـ ۱۳۲۴/۱۱/۱۲

نەورۆزی پەنگاری

بە بەرگی سەوزە ڕازاوە قەد و لاپاڵ و شیو و دۆڵ
چرۆی دەرکەردووە دار و ملی دا یەکتری گیا و گوڵ
بەسەر بەفری کەویدا کرد شەمالّی خاکەلێوە خۆڵ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

چلەی زستانی ناخۆش بوو تەزووی سەرمایە پیاوی سڕ
دەکرد و کووچە و کۆڵان لە بەفر و لیتە بوویوون پڕ
بەهار هات و دەخەملێ کێو و دەشت و بەندەن و لاخڕ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

بەسۆزەی بای بەیان لێوی کراوە خونچەیی خەندان
لەسەر چڵ بلبلی شەیدا لە خۆشی گوڵ دەڵێ بەندان
بەجێ هات ئارەزووی لاوان و گەرمە کۆڕی گۆوەندان
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

لە خۆی داوە بەرەڵبێنە کچی کابانی گەردن کێل
بەناز و غەمزە دەڕوانێ، دەکا شینکەی نەرم پێشێل
لەگەڵ بۆنی وەنەوشە تێکەڵاون بۆنی عەتر و هێل
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

سەری کوێستانی بەرزی کوردەواری تێی نەکەوتووە خاڵ
لە دەشت و بەرپەساران هەڵدراون چادر و ڕەشماڵ
نەما بێگانە تاکو جێژنەمان لێ تاڵ بکا ئەوساڵ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

حەساوە پیاوی ڕووتوقووت و بێ ئەنوا و بێ ئیرو
ژیاوە گیانلەبەر دیسان، لە کون هاتە دەرێ مێرو
لەسەر گوێسوانە دەخوێنن بەپۆل پاساری و سێرو
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

لە دنیادا کەمە هاوتای بەهاری جوانی کوردستان
ئەویش ئەوساڵ کە لایێکی نەجاتی بوو لەژێر دەستان
لە خۆشی ئەم وڵاتە شاعیریش بۆتە هەزار دەستان
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

تەوریز - ١٣٢٥/٢/٦

پێکەنینی گوڵ

کاتی کازیوە پێش گزنگ بوڵبوڵ
لە شەقەی باڵی دا هەتا کن گوڵ
گوتی ئەی نازەنینی عیشوە فرۆش!
کەم کەمە دیارە بێ وەفایی تۆش
بۆ شنەبا هەیەتی لێرە ڕێ؟
بۆ پەپوولە بەدەورەتا دەگەڕێ؟
چەپکی تۆ باغەوان دەکەن دەسگێڕ
لە خەیابان و کووچە و باژێڕ
دەتفرۆشن بەقیمەتی هەرزان
دەتدەنە دەستی ناکەس و هەرزان
بۆیە سووک و چرووکی ناو چەمەنی
لەوەتی بووی هەمیشە پێ دەکەنی
هەڵگەڕاوە بەناز و گوڵ پێی گوت
شێت و شووری کە شرت و شۆمت شوت
وەکو تۆ ئاشقە پەپوولەی زار
بۆ بە خۆڕایی ئەو بدەم ئازار
شنەبا ڕێ نەدەم کە بۆ لای خۆم

کـــێ دەبـــا بـــۆ هەمـــوو ولّاتـــێ بـــۆم؟
گـــولّ لەکـــن کـــەس نییە عەزیزم ســـووک
ســـەری زاوایە جێـــی و باوەشـــی بـــووک
مـــن کـــە نـــاگـــاتـــە هەفتەیەک تـــەمـــەنـــم
بـــۆچـــی بگریم و بـــۆچی پـــێ نـــەکـــەنـــم

مەهاباد ـ ١٣٢٥

***

بلوێری شوان

نیوەشەوە، دنیا خامۆش
دێتە گوێم ئاهەنگێکی خۆش
ئاهەنگێکی گیان پەروەرە
شادی هێنە، خەفەت بەرە
ئاهەنگێکی دڵنەوازە
تارە، ویۆڵۆنە؟ یا سازە؟
نا... نا... ئاهەنگی بلوێرە
جا وەرە گوێی بۆ ڕادێرە
هەزار خۆزگەم بەخۆت شوانە
کە بەو مانگەشەوە جوانە
دانیشتووی لە ڕژد و هەڵدێر
پەنجە دەبزێوی لە بلوێر
دەگەڵ تەبیعەت هاودەمی
شادی، بەکەیفی، بێ خەمی
ئاغاش بە نۆکەر ناگری
وەک من لە داخا نامری
وەرە شوانە هەموو شەوێ

نیـــوەشـــەوێ، کاتـــی خـــەوێ
لـــەو کێـــو و نـــواڵە زەنـــوێرە
تـــێ تـــووڕێنە لـــەو بـــلوێرە
لەســـەر تروٚپکـــی ئەو کێـــوە
پەنجـــە لـــە بلوێـــر ببزێـــوە
با کێـــوەکـــە دەنـــگ داتـــەوە
شـــاعـــیریش خـــەو بیبـــاتەوە

هەواری کرماویله - ١٣٢٥

***

کورد و ئازەربایجانی

تێپەڕی ئەییامی دیلی ئێستە هەنگامی ژیانە
خۆی مەڵاس دا مامەڕێوی نۆبەتی شێری ژیانە
هەرچی پێت دەکرێ بکە ئەی دوژمنی خوێڕی و بزانە
باوی لاوی کورد و تافی گەنجی ئازەربایجانە
خۆی لە خوێناودا دەبینێ هەر کەسێک دوژمن بەوانە

***

با لە قوڕ نیشێ و لە هەش نێ دوژمنی وان پیل و شانی
چونکە ئەوڕۆ یەکتری گرت کورد و ئازەربایجانی
ئەوکی ئیستیعماریان گرت وەک بەڵاکەی ناگەهانی
تازە بەربوونی مەحاڵە تا نەدا یەکجاری گیانی
سوحبەتی پێ ناکرێ پەنجە بەهێزی ئەو دووانە

***

ئەو کەسەی چەندێک لەوەی پێش لێی دەدا لافی خودایی
نەیدەهێشت ئێمە هەمانبێ قەت لەگەڵ یەکتر برایی
کوانێ لەکوێیە ببینێ پۆلی پێشمەرگە و فیدایی؟
تێ بگا نای بێ لەدەست ئەو نۆجوانانە ڕەهایی
ئەو کوڕی سمکۆی دلێرە، ئەو نەوەی سەتتارخانە

***

لاوی ئازای کوردەواری نێرە شێری کاتی جەنگە
گەنجی ئازەربایجانی وەک پڵەنگی تیژە چەنگە
تێگەیشتن نۆکەری بێگانە بۆ وان عار و نەنگە
پەنجەیان ئێستا لەسەر شیرە، لەسەر ماشەی تفەنگە
هەر بەئاستەم بێتە ڕوو بێگانە دەکرێتە نیشانە

***

کۆشکی زۆرداری جمیوە، هەر نەماوە زوڵم و بێداد
وەک بەهەشت خەملێوە خاکی پاکی کوردستانی ئازاد
مولکی ئازەربایجانیش بۆتەوە مەعمور و ئاباد
دوژمنی بێگانە بتبینم هەمیشە پەست و ناشاد
چۆن ببویە باعیسی وێرانە ئەم دوو خاکە جوانە

***

کورد و ئازەربایجانی هەردوو داوایان ڕەوایە
هەر بڕێن و پایەداریێ یەکیەتی ئەم دوو برایە
میللەتی ئێمە هومێدی زۆر بەکاری پێشەوایە
ئەو کوڕە ئازا و نەبەرد و مەردە بۆ میللەت قەڵایە
دەک بمێنێ تا ئەبەد ئەو کوردە زانا و قارەمانە

تەورێز ـ ١٣٢٥/٢/٦

***

ڕۆژگاری ڕەش

ئـــەو ســـاڵ جێژنـــەمان تـــاڵە
دوژمنـــــی زاڵـــــم زاڵـــــە
لاو جێیـــــان ســـیاچـــــاڵـــە
دەســـــتی دۆیـــان بـــەتـــاڵـــە

***

گاڵتـــەوگـــەپ و پێـــــکەنین
شـــــەوداوەت و هەڵپـــــەڕیـــن
جێـــگای خۆیـــان دا بە شـــین
دیســـــان خەمیان دابەشـــــین

***

پـــۆلـــــی جـــوان نەشـــــمیلان
دەســـتەی دەســـــماڵ تـــەنـــزیلان
ئـــەو ســـــاڵ ناچـــن بۆ دیـــلان
نەنـــگـــە دیـــلان بـــــۆ دیـــلان

***

بـــڕا نـــانـــی ســـەرخـــوانـــان
گـــــرا لاوی گـــوێـــســـوانـــان

کـــاڵ بـــۆوە پەنجـەی جوانان
کوانـێ گەمـــەی جـــێژوانـــان؟

***

وەپـــاش کـــــەوت خەبـــاتـــمان
داگیـــــــــراوە وڵاتـــمـــــــان
تێپـــــــــەڕی ڕۆژی هاتـــــمان
ڕووخـــــا کـۆشـــکی ئـــاواتمان

***

نـــەهـــاتـــــی و تـەنـگـانـەیـە
بـــــاو بـــــاوی بێـــگانـەیە
خـــەزری ئـــــەو یـــەکانـەیـە
لێمـــــان لـــــە بـــەهـــانـەیـە

***

بـــووینـــــەوە دیـــل و یەخســـیر
وڵاتمـــــان کـــــرا داگیـــر
ڕاوکـــــەر بوونـــــــەوە نێچیـــر
یووســـــف خرانـــــە نـــــاو بیر

***

حـــکوومـــــــەت نیزامییـــــە
تۆزێـــــک ئـــــازادی نییـــە
نامانجـــــــی دوژمـــــن چییە؟
قـــڕکردنـــــــی خـــەڵکییـە

***

کـــــە شـــــەو داهـــات دیژبانی
لێمـــان دەچتـــــە ســـــەربـــانـــی

تـفەنـگی لـەسـەر شـانـی
بـۆتـە ڕۆسـتەمـی سـانـی

***

دەڵـێ فـەرمـووی فـەرماندەر
لـە شـامەوە تـا سـەحەر
هـەر کـەس لە مـاڵ هاتە دەر
(کلـکـش بـکـن پسـر)

***

داخـرا دەرکـی ڕۆژنـامە
شـکاون نـووکـی خـامە
کـوردی نووسـین حـەرامە
دوژمـن دەڵـێ بـێ تـامە

***

دڕان کاغـەز و دەفـتـەر
گیـران شـاعـیر و نـووسـەر
کۆمـەڵێـک بـوون دەربـەدەر
کـۆمەڵێـکیش دەسـبەسـەر

***

خوێنـدن بەزمـانی خـۆمان
سـووچ و تـاوانـە بـۆمـان
چاپـخانـە و بڵـیـنـدگـۆمـان
بـوونـە بـەردی بـن گـۆمان

***

لەلایـەک قـات و قـڕە
لەلایـەک کوشـت و بـڕە

هەمـــوو کـــەس حاڵـــی شـــڕە
دوژمـــــن نـــــان و دۆ بـــــڕە

***

نـــاژان وەکـــو ســـــەگی هـــار
دەخـــوڵێنـــــەوە لـــە ناو شـــــار
درۆزن و ڕیـــــــــاکـــــــــار
دز و جـــــەردە و بـــــەدکـــــردار

***

بەرتیل خـــــۆر و گورگـــەمێـــش
وەک ســـــەگی ســـەر خـــۆڵەمـــێش
چەنـــە ســـووک و دەم لـــەپـــێش
بـــەفیشـــــاڵ و کێشـــەکێـــش

***

ئەمنیـــــە وەک داڵ و قـــــــەل
بـــڵاو بـــوونـــەوە نـــــاو گـــەل
کـــــێ ئـــــازایـــە بڵـــێ لـــەل!
هەتـــا بیکـــەن شـــێـــت و شـــەل

***

بـــۆخۆیـــان پـــــێ ڕادەگـــــەن
خـــەڵکی لە کـــونـــەڕەش دەکـــەن
تـــا پشـــــووی دێ لێـــــی دەدەن
بـــەقـــەمچـــــی وەک خـــەرەزەن

***

لە پیـــاوی نـــازا و ســـــەرکەش
لـــــە زەحـــــمەتکێشی بـــێ بـــەش

ئاخنراوە کونەڕەش
نابینی کەسێ ڕووگەش

***

دەستیَان کرد بە ڕەشبگیر
ناپارێزن جوان و پیر
دێ زڕەی کۆت و زنجیر
هەر لێمان دەسوون شمشیر

***

پیاوی مازاد و ماڵیات
دەسووڕێنەوە دێهات
دەستێنن دەغڵ و داهات
لە کرمانج و ئاغاوات

***

ئاغا زانی ئەو جارە
ئەو قەندە ژەهری مارە
پێشبینی کاک هەژارە
ئێستا شەق بەخەروارە

***

قەندی بە زاری تاڵە
دەدا باجی پێنج ساڵە
چاو لێ پۆشین مەحاڵە
کار ئێستا بەگۆپاڵە

***

نۆشی گیانی بێ هەی گۆڕ
گێژی، گەوجی، لەخۆگۆڕ

بـــا هـــەر ســـەری بکا شـــۆڕ
بـــۆ دوژمنـــی مـــج و مـــۆڕ

***

بـــەقـــەند و شـــەکـــر و کـــووتاڵ
بـــۆ ئێـــمەی دێنـــا ڕامـــاڵ
ئێســـتا کـــەوتووە وەک سیپـــاڵ
لـــە گشـــت لا دەیـــدەن ڕەپاڵ

***

ســـواریان کـــردن پیـــادە
جـــامیان کـــردن بـــێبـــادە
داریـــان کـــردن ئـــامـــادە
شـــەهید کـــران (بـــەگـــزادە)

***

لـــە ســـەقـــز و لـــە بـــۆکان
شـــین و شـــەپۆڕە و گـــریـــان
تێـــکـــۆشـــەر لـــە دار دران
قـــارەمـــان لـــەنـــاو بـــران

***

لـــە چـــوارچـــرای مـــەهـــاباد
لـــە کـــانـــگای بیـــری ئـــازاد
دەســـتـــی ڕەشـــی ئیســـتیبـــداد
چـــەقـــانـــدی داری بێـــداد

***

لـــە کاتـــی نیوەشـــەوا
لـــە جـــەنگـــەی شـــیرن خـــەوا

کـــــرا کـــــاری نـــاڕەوا
لـــــە دار درا پـــێشـــەوا

***

ڕۆڵـــــەی وەفـــاداری کـــورد
پـــێشـــەوای ئـــارام و ورد
بـــۆ کـــورد ژیا، بـــۆ کـــورد مـــرد
گیانـــی فیـــدای گەلـــی کـــرد

***

زانـــا بوو، کوردپـــەروەر بـــوو
پێشـــەوا بـــوو، ڕابـــەر بـــوو
هـــەر کـــورد نـــەبوو بـــەشەر بـــوو
خەمـــی خەڵکـــی لـــەبـــەر بـــوو

***

بـــۆیـــە دێـــوی ئیســـتیعمار
کـــۆنەپـــەرســـتـــی زۆردار
زاڵـــم، خوێـــنڕێژ، بـــەدکـــردار
بـــۆیـــان ئـــامـــادە کـــرد دار

***

ڕۆڵـــەی کـــوردی بلیمـــەت
نەترســـا لـــە دار و پـــەت
پشـــتی نـــەکـــرد لـــە میللەت
وا دەبـــێ زیپـــک و هیممەت

***

بـــەڵام کـــوردە نـــابـــەزێ
بـــەو زەبـــرانـــە نـــاتـــەزێ

لـــه ڕقـــان لێـــو دەگـــەزی
کـــه ســـوار بـــوو دانـــابـــەزێ

***

داخـــــداره، خوێنـــــی دیـــوه
بێـــداره، خـــۆی نـــاســـیوه
لـــــه دوژمـــــن ڕاپـــەڕیوه
باســکی لـــێ هـــەڵـــماڵـــیوه

***

بـــەکـــار و تـــوند و تـــۆڵـــه
خـــۆی ســـاز دەکا بـــۆ تـــۆڵه
ورد دەکـــا وەک پـــڕپـــۆڵـــه
تـــاج و تـــەختـــی نـــەو زۆڵه

***

کـــوڕ و کـــچ و پیـــاو و ژن
ئیســـتا لێـــوان دەکـــرۆژن
دەڕۆســتـیان نایـــه دوژمـــن
دەی ئـــەنـــجنـــن، دەیـــکـــوژن

گردبداغ ـ ۱۳۲۶

***

کچی مەهاباد

لەباری، نازەنینی، نەرم و نۆڵی، دڵتەڕی، شادی
لە چاوی بەد بەدوور بی ئەی کچی جوانی مەهابادی
لە جوانیدا، لە پاکیدا، نییە هاوتات و نازانم
فریشتەی ئاسمانی یانە پەروەردەی پەریزادی؟
سەری کوڵمت گەشە هەروەک گوڵی کوێستانی کوردستان
لەبەر بەژنت دەبێ سەر دانوێنی خەڵفی شمشادی
دڵی سەد عاشقت کردە نیشانەی تیری موژگانت
کچی کوردی! لە تیر ئاویتنا مەعلوومە ئوستادی
بە شمشیری دوو ئەبرۆت جەرگی خەڵکی لەت دەکەی دیارە
دەزانی چەک لەکار بێنی، کچیش بی تۆرمەی مادی
لەسوێیانت وەها دێوانە بووم چاوەمەستی خوێن شیرن
لە قەڕنی بیستەما ڕەنگە ڕەچاو کەم کاری فەرهادی
ئەوێستا تۆ لەوێ دیلی دەسی بێگانەی و ئەمنیش
لە دووری تۆ دەکێشم ڕەنج و دەرد و داخی بێ‌مرادی
زەمانە (هێمن)ی تۆی وێڵی دەشت و چۆڵ و سەحرا کرد
فەرامۆشی مەفەرموو، جاروبارە هەر بکە یادی

شیوە ڕەزان - ١٣٢٦

بەهاری کوردستان

شەماڵ هات بەگاڵەگاڵ
هەور بوون گەواڵ گەواڵ
پشکووت گوڵی گەش و ئاڵ
بلبڵ کەوتە ناڵەناڵ

***

بە لەنگێزە، بە باران
بە شنە بای بەهاران
توانەوە وەک جاران
کەوی بەفری نیساران

***

نەما مژ و سەرما و سۆڵ
نە سیخوار ما نە سەهۆڵ
تەرت و ڕژد و شیو و دۆڵ
لێی هاتە دەر گیا و گوڵ

***

دەشت و چیمەن ڕازاوە
کێو بەندەن نەخشاوە

زۆنـــگ و چـــێنکـــه ژیـــاوه
گیـــا ســـــەری پێـــوه نـــاوه

***

لـــــه هـــەوشین و گـــەده و لـــەند
لـــه کـــوێســـتانی ده ســـامـــرەند
هـــەڵـــز بیـــزا و گـــیابـــەنـــد
تێک چـــڕژا، بـــۆته زەمـــەنـــد

***

مـــەنـــدۆک و خـــاو و کـــەما
لـــه نـــەرمان و ئـــەستـــەمـــا
بـــەســـروه هـــاتنـــه ســـەمـــا
وەیشـــوومه و ســـەرمـــا نـــەما

***

وێســـتـــاوه زەنـــگـــوڵ زەنـــگوڵ
ئاونگ لـــەســـەر پـــەلکی گـــوڵ
لـــەسەر چڵـــی ســـوورەگـــوڵ
بـــلبـــل دەخـــوێنێ بـــەکـــوڵ

***

دیســـان لـــه چیـــا و لـــه ڕازان
دێ ســـیـــڕەی سەقـــر و بـــازان
پێـــم خـــۆشـــترن له ســـازان
لـــه ئـــاهـــەنـــگ و ئـــاوازان

***

بـــژوێنـــه هـــەمـــوو وڵات
زینـــدوو بـــۆتەوه مـــاڵات

جـــەنگـــەی بـــانـــەمەڕێ هات
بەرەو کـــوێستان چـــوو خێـــڵات

***

دیســـــان هـــــات وەکـــو جـــاران
هـــــەوهـــــەوی شـــــۆڕەســـواران
وێـــــڕەی جلیـــــــت و داران
خرمـــــەی نـــــاڵ و بـــزماران

***

هـــات خرینگـــەی زەنـــگ و قـــۆڕ
لوشـــــمەلوشـــم و هـــــۆڕە هـــــۆڕ
هـــــۆقـــە هـــــۆق و بـــــۆڕە بـــــۆڕ
حیلـــەی جانـــوو ئەســـپی تـــۆڕ

***

کـــــار و کـــووری بـــزن و مـــــەڕ
لـــــرفـــە لـــــرفی لـــۆک و نـــــەڕ
کـــــوڕژنـــی ئـــەســـپی بـــــەدفەڕ
گوێچـــــکەی پیاوی دەکـــــا کەڕ

***

وەنـــەوشـــەی جوانـــــی خۆشـــــبۆ
هـــاتـــــە دەر لـــــە لێـــوی جـــــۆ
دار دەری کـــــــــردووە چـــــــرۆ
کەرۆێشـــــکەی کـــرد گـــەنم و جۆ

***

سوێســـــن و بەیبـــوون و شـــــللیر
ڕواون لـــــە جێـــــگای زەنـــوێر

قـــەڵبەزی بـــەست ئـــاوهـەڵدێر
شـەپـــۆڵان دەدا ئـــەستێـــر

***

بـــۆنی خَـــۆشـــی هـــەڵاڵـــە
پیـــاو مەســـت دەکا لـــە نـــواڵـــە
وەک شـــەهیدە گـــوڵاڵـــە
لـــە خوێنـــاوا شـــەڵاڵـــە

***

گـــرمەی هـــەوری بـــەهـــاران
دێ بـــەیـــان و ئێـــواران
خـــونـــاوەی وردە بـــاران
تـــەڕ دەکـــا گـــەڵای داران

***

ئـــەو تـــرۆپـــک و نشـــیوە
ئـــەو یـــاڵ و خـــڕ و شـــیوە
لـــەگوێـــن بـەهـەشـــت خـــەمڵـیوە
کـــێ مـــەڵبـــەندی وای دیوە؟

***

تیـــرەگ و گـــەوە و لاپـــاڵ
پێـــی دادرا تـــارای ئـــاڵ
ســـەرچـــاوەی ســـارد و زوڵاڵ
هـــەڵقـــوڵـــی وەک زیوی قـــاڵ

***

هـــات لـــە ڕەوەز و زەردان
قاســـپەی کـــەوی ســـەر بەردان

ورتـــەورتـــی هـــەوێـــردان
دێ لـــەنـــاو شـــیناوەردان

***

لەکـــن کـــارژیلـــە و بـــەرخەل
لـەکـن بـزن و مـــەڕی شـــەل
کـــە بۆیـــان هەڵکـــەوێ هـــەل
کـــچ و کـــوڕ دەکـــەن هەمـــزەل

***

کێژۆڵـــەی شـــۆخی جـــوان چاک
شـــۆڕەژنی داوێـــن پـــاک
ڕووهـــەڵمـــاڵا و بـــێ بـــاک
دەڕەتـــێنـــن زاو و مـــاک

***

فیتـــەی شـــوان، ئۆحـــەی گـــاوان
دێ لـــە مۆڵگـــە و دەراوان
دێتـــە گـــوێ لاوکـــی لاوان
بـــالـــۆرەی بـــەڵەک چـــاوان
منـــداڵ لـــە ڕژد و هـــەڵـــدێر
بـــەر دەدەنـــەوە تـــاوێـــر
شـــوانـــە لـــەســـەر بـــەردەبێـــر
تێـــی تـــووڕانـــدووە لـــە بلوێـــر

***

مـــەڕ لـــە گۆشـــتا بـــووە ســـوور
خـــۆ هەڵداوێن شـــەک و کـــوور
گەمـــاڵ دەکـــەن چـــەق و لـــوور

سەوەڕیان دەچێ بۆ دوور

***

کچی لەباری ڕەوەند
هەڵی کرد بەلەک و زەند
کەزی هۆنیەوە وەک بەند
کوڕان دەگرێ بە کەمەند

***

لەبەر دەرکی ڕەشماڵان
دەبینی چاو کەژاڵان
دڵان دەبەن بەتاڵان
کاس دەکەن کوڕ و کاڵان

***

لێوئاڵن، دەم بچووکن
خوێن شیرن، ڕەزا سووکن
کوڵمەیان وەک گوڵووکن
گەورە کچن، نۆبووکن
شل و مل و لەبارن
چاو بەکل، گوێ بەگوارن
دەسماڵ پووڵەکەدارن
شەدە و گێل گێلە لارن

***

ناسک نەرم و نۆڵن
خاوێنن، سپی و سۆڵن
بڵباسی و توند و تۆڵن
بەمژۆڵ جەرگان دەکۆڵن

***

هـــەڵیـــان مـــاڵیـــوە باســک
باســـکی قـــەڵەو و نـــاســک
کە دەکەن تـــاســکە تـــاســک
ڕەوەکتـــرن لـــە ئـــاســک

***

کیـــژی مەرزینـــگ و ســـەکرن
بـــەلـــەنجـــەولار ڕادەبـــرن
نـــاز دەکـــەن، چـــاو دادەگـــرن
کـــوڕگـــەل دەبـــەریـــان دەمـــرن

***

کابانـــــی قـــۆڵ بـــەبازن
شەنگەبێـــری کێـــل گـــەردن
لـــەنێو مـــەڕ دێن و دەچـــن
وەک پـــۆڵی پـــۆڕان دەچـــن

***

سوێســـن و وەنـــەوش و هـــەمین
کـــەژێ و خـــەندان و جـــەمین
خـــاسێ، کـــەوێ، خـــاتووزین
بـــەپۆل دەچنـــە مـــەڕدۆشین

***

زێـــڕن و کـــابان و مێـــرێ
دانیشـــتوون لـــەبـــەر بێـــرێ
ئـــەستی دەکـــا هـــاوڕێ
گـــوڵـــێ بـــەرخـــان دەژمێـــرێ

***

خـــونچه و گـــوڵووک و گـــەوەر
شـــەم و کـــەژاڵ و دڵبـــەر
زیـــن وَ مـــرۆت و ئەســـمەر
لـــە تـــاوڵـــی هـــاتوونە دەر

***

مـــامـــز دایگرتـــووە شـــیری
ناســـک دەکـــوشێ پـــەنیری
نـــاز دەشـــێلێ هـــەویری
کاڵـــێ دەکـــا نـــان تیـــری

***

ئـــامـــان چـــۆتـــە کـــوڵێنـــێ
پـــەری مـــەشـــکەی دەژێنـــێ
بـــەســـێ لـــۆرکێ دەکـــوڵێنێ
خـــەیـــاڵ ئـــاوردووی دێنـــێ

***

(هێمـــن) لـــەســـەرەخـــۆبە
نـــەکـــەی بچـــی بـــۆ هۆبـــە
دەنـــا دەشـــکێنی تـــۆبە
ئـــاور دەگـــری وەک ســـۆبە

نێزە ـ خاکەلێوەی ـ ١٣٢٦

***

بابردەڵە

لەبەر ئازاری ژینی نالەباری
دەناڵێ بلبلی شەیدا بەزاری
بەسۆز و داخەوە دەیگوت فەقیرم
پەڕوپۆم هەڵوەری، بێ وادە پیرم
مەلێکی فێری دارستان و لێڕ بێ
قەفەز پیری دەکا با شووی لە زێڕ بێ
تەلار و سەرسەرا و کۆشک چ دێنێ
کە کۆیلە وەرهەمی تێدا هەڵێنێ
لەگەڵ کازیوە بۆی نەفەڕم چڵاوچڵ
نەبینم گوڵ، چلۆن ئارام دەبێ دڵ
چ خۆشە عیشق و سەرمەستی، چ خۆشە
چ خۆشە ژین بەسەربەستی، چ خۆشە
چ تاڵە کۆیلەتی و دیلی، چ تاڵە
بەکەم بێ ژینی وا پڕ ئاه و ناڵە

***

من و کونجی قەفەز ئەی داد و بێداد
ئەمن دیلم، قەلیش سەربەست و ئازاد
لە سوێ هێلانەکەم لەت لەت بوو جەرگم
لە تاوی گوڵ نەمام، نیزیکە مەرگم

دەبێ چەند بەرد لە هێلانەم گرابێ؟
گوڵی سوورم چلۆن پەڕپەڕ کرابێ؟
دەبێ چۆن فێر کرابێ باڵ بکا کل
لەبەر پلاَری دوژمن بێچوە بلبل
دەسا ئەو ڕاوکەرە کوێر بێ لە چاوان
منی خستە قەفەز بێ سووچ و تاوان
چ ئینسافە ئەمن بەو دەنگی خۆشم
ئەسیر و دیل و زیندانی و خەمۆشم
بەڵام ئێستا قەلی ڕووڕەش لە گوڵزار
بە قاڕەقاڕ دەدا گوێی خەڵکی ئازار
گوتم ئەی بلبلی خەمگینی دڵمەند
مەناڵێنە لە دەس داو و لە دەس بەند
بزانە تۆ ئەوەی ئەهلی هونەر بێ
دەبێ یا دەسبەسەر یا دەربەدەر بێ
هونەرمەند و ژیانی خۆش محاڵە
هونەرمەند ڕەنجەڕۆیە، ژینی تاڵە
ورینگە خۆشەکەت بۆ تۆ بەڵایە
ئەتۆ خۆش خوێنی حاڵت بۆیە وایە
ئەگەر نەتبا ورینگە و دەنگی وا خۆش
بەرەڵڵا بووی وەکو ئەو ڕووڕەشە تۆش
منیش ئەی بلبلی بەندی وەکو تۆم
وەها دوورم لە هێلانە و گوڵی خۆم
منیش وەک تۆ لەکیسم چوو گوڵی سوور
منیش هێلانەکەم لێ کراوە خاپوور
منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم

دەمێک لەو قوڵکە، تاوێک لەو چڵووکەم
منیش زۆرداری پرزەی لێ بڕیوم
منیش بەدکاری بواری لێ تەنیوم
منیش بێدادی شابالّی شکاندم
بەناکامی لە خوێناوی تلاندم
منیش چونکە بڕێک خاوەن هونەر بووم
هەمیشە ڕەنجەڕۆ بووم، دەربەدەر بووم
هەزار گۆوەند و سەد پەندم بەسەرهات
لە نامێزم نەگرتووە بووکی ئاوات
هەزار سوڕکەم لەبن هەنگڵ دراوە
دەمم گیراوە، چاوم بەستراوە
لە نامێزی گەرم بێ بەش کراوم
وەکو تۆ تووشی ڕۆژی ڕەش کراوم
ژیانم پڕ لە ڕەنج و دەرد و داخە
ئەوە گیرساومەوە لەو کێو و شاخە
کەسێک نەی پرسی، نەیزانی چلۆنم
لە یادان چوومەوە، چیڕۆکە کۆنم
بەشەو ژان و پەژارەم دێنە پاڵێ
بەڕۆژ ئۆقرەم نییە ساتێک لە ماڵێ
بەڵام هاوەردی نازیزم هەتا هەم
وەکو تۆ دەردی دڵ ناکەم لە دەس خەم
ئەمن پێم خۆش نییە ئاوەنگێ قەل بم
ئەمن پێم خۆش نییە بێزراوی گەل بم
هەتا دوژمن نەگەوزێنێ دەخوێنم
دەخوێنم بۆ گەلی خۆم، هەر دەخوێنم

فرمێسکی گەش

قـــەت لـــە دنیـــادا نـــەبـــوو بێجگـــە لە ناخۆشـــی بەشـــم
مـــات و دامـــاو و پەشـــێو و بێکـــەس و چارەڕەشـــم
ســـەردەمێـــک ئـــاوارە بـــووم و مـــاوەیێکیـــش دەسبەســـەر
نەمدی ڕووی ناســـوودەیی، هەر تووشـــی گێـــرە و قەڕقەشـــم
دابـــی کـــوردی وایـــە، کـــەس لاگیـــری لێـــقەومـــاو نییە
بۆچـــی ســـەرکۆنـــەی بکەم لێـــم زیزە یاری مـــەهوەشـــم؟
تیغـــی بـــێ مـــەیلـــی و جـــەفای ئـــەو نازەنینـــە دڵـــڕەقە
جـــەرگی لـــەت کـــردم بـــەجارێـــک ئـــەنجنیویە سینەشـــم
کوشـــتمی و شـــەش خانـــی ئومێـــدی لەمن گرتـــن حەریف
مـــۆرە هـــەڵداوێـــم و بێهـــوودە بەهیـــوای دووشەشـــم
نابینـــی زەردە لـــەســـەر لێـــوی کـــەســـێ لـــەم شـــارەدا
گـــەر خـــەم و دەردی دڵـــی خۆمیـــان بەســـەردا دابەشـــم
خۆشەویســـتـــی گـــۆشـــەکەی تەنیایـــی هـــەر ئەژنۆکەمە
بـــۆیە ڕۆژ و شـــەو وەهـــا گـــرتـــوومـــەتـــە نێـــو بـــاوەشـــم
نایەڵـــێ دوژمـــن بـــەڕەنگـــە زەردەکـــەی مـــن پێکەنـــێ
تـــا دەمی مـــردن ئەمن مەمنوونـــی فرمێســـکی گەشـــم
شـــاعیرێکـــی ڕاســـت و یەکـــڕووم و فیـــداکار و نـــەبـــەز
کـــوردە موحتاجـــی محـــەک نیـــم زێـــڕی بـــێ غەلل و غەشـــم

شیلان ئاوی - ۱۳۲۷

گریانی نیوەشەو

شـــەوانە ئـــەو دەمانـــەی شـــەو دەگاتـــە کاتـــی نیـــوە شـــەو
خەڵک نووســـت و لە چـــاوی من کەســـــەر دیســـان ڕەواندی خەو
ســـکووتێکی بـــەســـام سەرتاســـــەری ئـــــەم دێیـــە دادەگرێ
دەڵێـــی هـــــەر زینـــدەوارێکـــی هەیـــە لـــەو دێیـــەدا دەمـــرێ
لـــــە هیـــچ لا خشـــپـــەیەک نایـــە، چـــرای ماڵێکی نایسیـــێ
بـــەئـــەســـپایی لـــە مـــاڵ دێمە دەرێ دەخـــوشـــم وەکـــو نیســـێ
تـــەک و تـــەنیـــا بـــەئـــارامی دەچم بۆ گـــردەکەی بـــەر دێ
بـــەدڵتـــەنگی و کـــز و خـــەمناکی ڕادەکشـــێم لەســـەر بەردێ
دەکـــەم جـــا ســـەیری ئەســـتێـــران و هەڵـــدەمژم شـــنەی شـــەوبا
شـــەو و بێدەنگـــی چەند خۆشـــە، هەمیشـــە خۆزگە هـــەر شـــەو با
وەکـــو ئاوازێـــی چـــاک ئـــەســـتێرەکان گـــوێ ڕادەدێـــرن بۆم
هەتـــا بۆیان بـــەیـــان کەم مـــوو بـــەمـــوو ڕازی دەروونـــی خۆم
کـــوڵـــم هـــەڵـــدەســـتێ ئـــەو جـــارە و لـــەبـــەر دەردم دەناڵێنم
هـــەتـــا ئـــاوری دڵـــم دەکـــوژێتـــەوە ئـــەســـرین دەبارێنـــم
شـــەوانە گـــــەر نەکـــــەم ئەو شـــیوەن و ناڵیـــن و گـــریانە
دەســـووتێنی وجـــوودم ئاگـــری ئـــــەمَ جەرگـــــە بـــریانـــە
بەڵـــێ گریانـــی نیـــوەی شـــــەو دەکا ناســـۆری دڵ مـــەرهـــەم
کـــوڵ و کـــــۆم دادەمـــرکێنێ و بەجـــێ دێڵـــێ دڵـــی من خەم

شیلان ئاوی - ١٣٢٧

ئارەزووی فڕین

ژین بەیخسیری و دیلی بێ کەڵکە
بۆیە لەمێژە لە ژینم تێرم
گوزەران بۆ من لەناو ئەم خەڵکە
سەختە، ناخۆشە، چۆنی ڕابوێرم

***

هێزم لێ بڕا تاکەی دەربەرم
لەناو مەینەت و دەردی سەرزەمین
ئەوە بەینێکە کەوتۆتە سەرم
بیری ئازادی و ئارەزووی فڕین

***

بەڵام داخەکەم نیمە باڵ و پەڕ
کە بفڕم، بڕۆم خۆم بدەم نەجات
بچمە شوێنێکی لێی نەبێ بەدفەڕ
لەباوەش بگرم نۆبووکی ئاوات

***

ئەی سروە باکەی بەیانی! وەرە
بە شنەشن و پشووی خۆت توندکە

لـــەســـــەر ئـــەو دونیـــا نەویـــم لابـــەرە
هەتـــــا دەتـــوانـــــی ئـــەمن بلّنـــدکە

***

نـــانـــا هـــــەورەڕەش! ئـــــەورۆ نـــەوی بـــە
لـــــــەو بـــــەرزانـــــەوە وەرە خـــــــوار
کـــــەم کەمـــــــە وەرە ڕێـــکـــی زەوی بـــە
لـەســـەر پشـــتی خـــۆت ئەمـــن بکـــە ســـوار

***

ئەوجـــــار هەســـــتەوە بـــــرۆ بـــەرەو ژوور
مەوێســـــتە هەتـــا تەشـــــکی ئاســـــمان
بمبـــــەرە نیزیک ئاســـــۆی جـــوان و ســـوور
ئەجـــاتـــم بـــــدە لـــە کاولـــــی خـــــەمان

شیلان ئاوی - ١٣٢٨

***

خونچەی سیس

دیتم لەناو دار و دەوەن
لەسەرچلی سووره گولێک
هەڵکورمابوو، دەیکرد شیوەن
بەری بەیانی بولبولێک
گوتم ئەی مەلی دڵسووتاو
چییە، بۆ دەناڵی بەتاو؟
کە ناڵینت بۆ ئەوەیە
گوڵت وا زوو هەڵوەریوە
ئەو ناڵینە بێ فایدەیە
بۆچی نازانی، نەتدیوە؟
گوڵ هەفتە ناباتە سەرێ
سیس دەبیت و هەڵدەوەرێ
وەڵامی دامەوە بولبول
بەشێنەیی، بەکاوەخۆ
گوتی نانا‌ڵێنم بۆ گوڵ
کە سیس بووە، دەزانی بۆ؟
ئەو عومرێکی ڕابواردووە

پشـــــکووتووه جـــا ســـیس بووه
نالّینـــی مـــن بـــۆ خـــونـــچەیە
بـــۆ خـــونچـــه پـــەشێو حالّـــم
ئـــــەو داخـــــه له دڵمـــدا هـــەیە
بـــۆیـــه هـــەمیشـــــه دەنالّـــــم
ئـــەو، پێـــش پشـــکووتن ســـیس بووه
بـــەجـــوانـــەمـــەرگـــی مـــــردووه

شیلان ئاوی ١٣٢٨

***

گۆمی خوێن

عەزیزم بۆچی تۆراوی لەخۆڕا؟
چ قەوماوە؟ دڵی تۆ بۆچی گۆڕا؟
ئەتۆ وا زوو لەبیرت کردم ئەمما
فەرامۆشت نەکەم شەرتە لە گۆڕا

***

لە من ڕا خۆ خەتایەک ڕووی نەداوە
ئەدی بێ مەیلی بۆ ڕووی دا لە تۆ ڕا
ئەسیری کەزیەتە کۆتری دڵی من
دەبێ حاڵی چ بێ کۆتر لە تۆڕا؟

***

سەر و ماڵ و کەماڵ و بیر و هۆشم
لە نەردی عیشقی تۆدا پاکی دۆڕا

***

لە چاوم دێ بەخوڕ فرمێسکی خوێنین
کەچی نەم گۆمە خوێنە هەڵنەچۆڕا
من و لاشەی پەپوولە ماینەوە و بەس
شەوی دووری، شەمیش تواوە لە کۆڕا

ئاواتی بەرز

لاگـری سـوڵحە تـەواوی ڕەنجبـەری وشـیاری کـورد
چاوەنـۆڕی دەرفـەتێکـە خەڵکـی لادێ و شـاری کـورد
کونـدی شـوومی شـەڕ لـە زەنـدۆڵان خـزی بـەدزی و فـزی
کۆتـری سـوڵح و ئاشـتی نیشـتووە لەسـەر دیـواری کـورد

***

دەسـتی دا دەسـتی بـرای و هاتـە نـاو کـۆڕی خەبـات
کیـژی نەشـمیل و لەبـار و شـۆخ و گـوێ بەگـواری کـورد
کـورد گوتوویـە سـوار هەتاکـو نەگلـێ قـەت نابـێ بەسـوار
ئێسـتە چابـوک سـوارە، چونکـە زۆر گلاوە سـواری کـورد

***

فێـری زۆر دەرسـی بەکەڵـک و باشـی کردیـن تێشـکان
جـا ببینـە ڕاپەڕیـن و شـۆڕشـی ئـەم جـاری کـورد!
بەیت و بالـۆرەی هـەزار جـار بـۆ بـڵـێ کـۆنـەپـەرسـت
تـازە وێـژینگێکـی نـادا دیدەکـەی بێـداری کـورد

***

ڕۆژ بـەڕۆژ قایمتـرە، مـەحکـەمتـرە، بـڕوایەکـەی
دەم بـەدەم چاکتـر دەبـێ، باشـتر دەبـێ، ئـاکاری کـورد

بـــێ وچـــان دەڕواتـــە پێـــش و ڕێگـــــە دەبـــڕێ بـــۆ هـــەدەف زۆر لـــە ســـاڵان ڕووتنـــــرە نـــــەو ســـاڵەکە نەفـــکاری کـــورد

***

کـــورد بەزینـــی بـــۆ نەبـــــوو دەســـتی نـــەدا، بـــا دوژمنیـــش ڕانەوەســـــتابێ لـــە تـــــاڵان و بـــــڕۆ و کوشـــــتاری کـــورد نـــــەو لـــە ئـــازار و شـــکنجەی قـــەت نەبـــــوو خافـــڵ، بـــەڵام کـــــوردی کـــــردۆتە ســـماتە جـــەزرەبـــە و ئـــــازاری کـــورد

***

ســـــەد هـــەزار بـــەرگێـــڕەوەی با بێتـــــە ســـــەر ڕێ، ئـــاخـــری هـــەر دەگاتـــە مـــەنـــزڵـــی ئـــاوات و خـــۆشـــی بـــاری کـــورد مافـــــی کـــــوردی هـــەردەبـــێ بســـــتێندەرێ بســـــتێندەرێ دوژمنـــی کـــورد تـــێ گەیشـــــتووە ناکـــرێ باشـــاری کـــورد

***

وا گـــزینگـــــی دا بـــەیـــانـــی جـــوانـــی ئـــازادی بـــەشـــەر ڕۆژی ڕووناکـــە، نـــەمـــاوە زوڵمـــەتـــی شـــــەوگاری کـــورد نایـــــەوێ یاریـــدەدان و کـــــۆمـــەکـــی نەســـــڵی چـــــوار جووجەڵـــەی ئاغـــای (ترۆمـــن) وێـــی کـــەوت پـــلـــاری کـــورد

***

هەرکـــە تووشـــی بـــوو دەڵـــێ: (یانکـــی گۆهوم یانکـــی گۆهوم) تـــازە دەســـتی ئەجنـــەبـــی ناتوانـــێ بگـــــرێ زاری کـــــورد تووڕەیـــی خەڵکـــی کـــە دی وا کلکـــی گرتـــە نـــاو گەڵـــۆز دوژمنـــی خوێـــــڕی، وەکـــــو ڕێـــوی لـــە ترســـی داری کـــورد

***

دێتـــــە ســـەر ڕێبـــازی ڕاســـت و دێتـــــە نـــاو کـــۆڕی خەبات خـــوارەپێچـــەی لێ بـــڕاوە پیـــــاوی خێـــچ و خـــــواری کـــورد

هێـزی بێگانـەی لەپشـت خـۆی دیبـوو، بـۆیـە وای دەکـرد
بـاری هێلـکان نابزێـوێ خاینـی لاسـاری کـورد

***

دانەنیشـێ گـەر لەسـەر ئـەو پـەتـک و سـینگە بێگومان
تۆ لە ئەسـتۆیدا دەبینـی پەتـک و گـوێـلەوسـاری کـورد
تێـک دەدەن کـۆشـکی بڵێنـدی مفتـەخـۆری زگ زەلام
پـاڵـە و جـووتیـاری برسـی، کـارگـەری بێـکاری کـورد

***

دیـوتە چـۆن خـۆی شـاردەوە خوێرپـانـە وەک ئـاغایەکەی!
ئـەو گـزیـرە بـەدفـەڕەی دەنگـی دەدا بێـگاری کورد
خـۆی لـەبـەر لافـاوی قینـی توندی گـەڵ ڕانـاگرێ
دوژمنـی وەحشـی و درنـدە و زاڵـم و زۆرداری کـورد

***

دەچتـە سـەر داڕێ لـە ڕۆژی ئینتیقـام و تـۆڵـەدا
ئـەو کـەسـەی کوشـتی بەناهەق پێشـەوا و سـەرداری کـورد
نایەڵـن ئـادار بـەسـەر پـاداری ئـەو دەربـارەوە
چونکـە دەیگـوت نایەڵـم ئـاداری کـورد، پـاداری کـورد

***

«پـاش قڕانـی مودەعی دەس پـێ دەکـەن تەعمیـری مولک»
دێتـە دی ئاواتـی بـەرزی «ئەحمـەدی موختـاری کـورد»
«ڕێگەیـی ئاسـن دەچێتـە شـاخی هـەورامانـەوە»
هـەر کـە کەوتـە دەسـتی کـوردی چارەنـووس و کاری کـورد

***

مەدرەسـە و دانیشـکەدە بـۆ شـار و لادێ دادەنێـن
خوێنـدەواربـێ تاکـو ڕۆڵـەی زیـرەک و نـازداری کـورد

ئەو زمانە شیرنەی ئێمە پەرەی دەگرێتەوە
نادرێ چیدی کتێب و دەفتەری ئەشعاری کورد

***

بێ برەو نابێ مەتاعی کوردەواریمان ئیتر
ڕەونەقی پەیدا دەکا ئەو جارەکە بازاڕی کورد
دادەمەزرێنن لە گشت شاری وڵات کارخانەیەک
تا بەدەستی خۆی ڕەنیو بێ بەرهەم و کرگاری کورد

***

بەر دەدەن گاجووتی لەڕ، سواری تەڕاکتۆران دەبن
دێتە دەر بووره و بەیار و بەندەن و نیساری کورد
کشتوکاڵ و جووت و گامان دێتە سەر باری لەبار
ڕ دەبێ تێر و جەواڵ و مشت دەبێ عەمباری کورد

***

خەستەخانەشمان دەبێ، دوکتۆر و دەرمانیش فرە
ناکەوێ تازە لە کووچان خەستە و بیماری کورد
بەختیار و خوێندەوار و ساغ و تێر و ڕ دەبێ
دێتە دەر ماکەی نەهاتی و نەگبەتی و ئیدباری کورد

***

دەست لە ئەستۆی یەک دەکەن ئازاد و شاد و بەختەوەر
کێژ و کوڕ، لاو و گراوی، دڵبەر و دڵداری کورد
بۆنی ڕزگاریت لە شێعری دێ چ جوانت هۆندەوە
ئەی هەژار، ئەی شاعیری تێکۆشەری ناوداری کورد!

***

(کۆتری پیکاسۆ کە موژدەی هێنا گوتی:)
مرد، بەسەرچوو، ڕۆژی ئیستیعباد و ئیستماری کورد

ئـــەی مـــەلی خـــۆش خـــوێنی ئاوارە و تـــەرە و بـــێئاشـــیان
مـــوژدە بـــێ زوو دێیـــەوە نـــاو میـــللەتـــی ڕزگاری کـــورد
بلبلـــــە سەرمـــەســـتەکەی باخـــی مـــوکریـــان ئەوچەلیـــش
تێـــر بخوێنـــە، دەنـــگ هەڵێنـــە تـــۆ لەنـــاو گوڵـــزاری کـــورد
خۆشەویســـتی میللەتـــی خۆتـــی لەبیـــر چـــۆن دەچییـــەوە؟
چاوەڕێتـــە ئێســـتەکانە شـــاری بـــێ ئەغیـــاری کـــورد
ئـــەو ژیانـــەی بـــێ تـــۆ ڕای دەبوێـــری «هێمـــن» مـــردنە
بێکەســـێکە پاشـــی تـــۆ و پاشـــی ســـەرەک کـــۆماری کـــورد

مەهاباد ـ ۱۳۳۲

***

بەغدا نیوەی ڕێبەت بێ

خایـــن، خـــوێڕی، درۆزن، بـەدفـــەڕ، شـــەڕانی، سـەرشـــۆڕ!
پیاوکـــوژ، تـــاوانبـــار، ڕووڕەش، ناکـــەس، ملهـــوڕ، دیکتاتـــۆڕ!
خەڵکـــی ئێـــران بـــەدەس تـــۆ کـــرابـــوون زیـــندەبـــەگـــۆڕ
ئـــەوە تـــۆی لێـــت قەومـــاوە، دەریـــان پەڕانـــدووی، هـــەی گـــۆڕ
دەبـــڕۆ ئـــەی شـــاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێبـــەت بـــێ

***

ئـــەی دوژمنـــی ئـــازادی، نـــۆکـــەری ئیســـتعمار!
بـــەدەس تـــۆ چوونـــە ســـەر دار مـــەزن، پێشـــەوا، ســـەردار
بەدەســـتووری بێگانـــە دەســـووڕا چەرخـــی دەربـــار
زاڵ بـــوو بەســـەر دەربـــارا پـــاڵـــە، جووتێـــر و کرێـــکار
دەبـــڕۆ ئـــەی شـــاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوە ڕێبـــەت بـــێ

***

کـــەی ســـێبەری خـــودا بـــووی، ئـــەی ســـێبەری نەهاتـــی
لـــە ســـایەی تـــۆدا دیمـــان شـــەڕ و گـــرانـــی و قاتـــی
لـــە خزمەتـــی باوکـــی خۆتـــدا لـــە پیاوکوشـــتن ڕاهاتی
هـــەر کـــە خەڵـــک لێـــت ڕاســـا، بـــۆی دەرچـــووی و هەڵاتـــی
دەبـــڕۆ ئـــەی شـــاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێبـــەت بـــێ

***

پشـــتت لـــه میللـــەت کـــردووە پـــەنـــات بـــردووە بـــۆ دوژمـــن
بـــەدرەقـــەی رێـــگای تـــۆ بـــێ تـــووک و نـــزای پیـــاو و ژن
دوژمنـــی گـــەل هەمیشـــە بـــەمـــەرەدی شـــا دەچـــن
هـــەر دیکتاتـــۆر تێدەشـــکێ، هـــەر گـــەلن ڕزگـــار دەبـــن
دەبـــڕۆ ئـــەی شـــاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێیـــەت بـــێ

***

گزیـــری گـــوێ لەمســـت بـــووی تـــۆ بـــۆ شـــیرکەتی نەفتـــی
کلکـــی ئاغـــات کێشـــراوە بـــۆیـــە هێنـــدە کـــەنـــەفتـــی
پێمانـــەوە نـــووســـابووی، هـــەروەکـــو قیـــل و زەفتـــی
نـــەکـــەی بگـــەڕێیـــەوە، حـــالا کـــە رفتـــی... ڕەفتـــی
دەبـــڕۆ ئـــەی شـــاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێیـــەت بێ

مەهاباد - ۱۳۳۳/۶/۲۶

***

موو ناپسێنم

ئەمن دەمگوت لە دنیا تا بمێنم
لەبەر کەس ئەستەمە سەر دانوێنم
کەچی ئێستا لە داوی بسکی تۆدا
گرفتارم گوڵم موو ناپسێنم

***

ژیانم پڕ لە ڕەنجە و نامرادی
بە هەڵکەوتیش نەهاتم تووشی شادی
دڵم هێندە تەنگە هەر جێی تۆ دەبێ و بەس
نەتۆش مەحکوومی حەپسی ئینفیرادی

***

قەرار بوو بێی لەگەڵ خۆت شادی بێنی
نەهاتی، گەرچی پێت دابووم بەڵێنی
لەناو کوردا نەبوو پەیمان شکاندن
لەکوێ فێر بووی گوڵم پەیمان شکێنی؟

***

ئەگەرچی ڕۆیی، قەت ناچی لە یادم
دەکەم یادت، بەیادی تۆوە شادم
کە بارگەت بۆ هەوار تێک نا عەزیزم

شـــکا ئەســـتوونـــدەکی تاولّـــی مـــرادم

***

شـــەوانە هاونشـــینی جامـــی بـــادەم
بـــە بـــادە بـــا پـــەژارە و غـــەم بـــە بـــا دەم
کـــە دەســـتی رۆژگار بـــای دا ســـەری مـــن
ســـەری شووشـــەی شـــەراب وا چـــاکـــە بـــادەم

***

تووڕەیی

ساقیا کوشتمی خەم و مەینەت
دەورەی لەو شەرابە مەستم کە
نامەوێ جام و ساغەر و پیاڵە
بەشی خۆم بۆ لە لوێچی دەستم کە

***

وەرە ئەی نازەنین بەخێرا خۆت
گێژ و وێژم بکە بە بادە و مەی
با منی ڕەنجەڕۆ لە ژینمدا
هیچ نەبێ جارەکی بڵێم ئۆخەی

***

حاسڵی تێگەیشتن و زانین
چ بوو بۆ من جگە لە کوێرەوەری؟
سەردەمێکیش پەنا دەبەم بۆ مەی
تا بزانم چلۆنە بێ خەبەری

***

لەو ولاتە کەسێک لە خەو ڕابێ
بەشی چارەڕەشی و خەم و شینە
تێگەیشتم عیلاجی دەردی من
مەستی و شێتی و نەزانینە

بۆسەی پڕۆگار

نیمە ئاواڵێ لە گۆشەی بێکەسیدا غەم نەبێ
چاکە ئەو لێرەش وەفای هەر ماوە، سایەی کەم نەبێ
لاپەڕەی ژینم هەموو هەڵدەیتەوە تێیدا نییە
باسی فرمێسک و هەناسە و شیوەن و ماتەم نەبێ
ڕۆژگاری سپڵە بۆ من بۆسەیەکی نایەوە
نەمدی هەر تیرێکی دەیهاوێ بەرەو سینەم نەبێ
ڕەنجی دووری دڵبەرم بۆ کوشتنی من کافییە
گەر لە دنیادا ئەمن هیچ مەینەتی دیکەم نەبێ
کوا دەزانێ چەند پەرێشان و پەشێوە حاڵی من؟
ئەو کەسەی گیرۆدەیی ئەگریجەو و پەرچەم نەبێ
ڕەمزی دڵداری لە زینێ فێر نەبوو یارم دەنا
کوا ئەویندداری وەفاداری وەکو من، مەم نەبێ؟
کێژی شاریمان لەخۆی وەرگرتووە چارشێوی ڕەش
داخەکەم نەمدی لەوێ مانگێکی دەورەی تەم نەبێ
شادی جارێکی بەمیوانی نەهاتۆتە دڵم
ڕەنگە خەڵوەتخانەیی خەم شوێنی نامەحرەم نەبێ
خۆم دەسووتێنەم هەتا بەزمی خەڵک ڕۆشن بکەم
کێ لەڕێی خەڵکا وەکو شاعیر دەسووتێ شەم نەبێ

چارەنووسی شاعیر

بەهار بوو فەسڵی زستانم، ئەگەر یارم لەگەڵ بایە
درۆیە گەر گوتوویانە بەخونچێکی بەهار نایە
لە بارانێ مەپرسە تا هەور بگرێ بەری ڕۆژێ
دەبێ بگریم هەتا ڕووی تۆ لە ژێر چارشێوی ڕەشدایە
هەناسەم لادەدا چارشێو و ڕووبەندی ڕەشت ئاخر
هەور هەرچەندە پڕ بێ کوا حەریفی قودرەتی بایە؟
لەژێر سایەی بڕۆکەتدا حوکمرانی دەکا چاوت
لە سایەی دووخی شمشیرە کە حاکم حوکمی ئیجرایە
لەسەر بەفرێ بەکار نایە وەکو بیستوومە داوی ڕەش
لەسەر کوڵمەت ئەدی بۆ دڵگرە ئەو بسکە تاتایە؟
هونەر ناتوانێ جوانی تۆ بەهیچ شێوێکی بنوێنێ
لە مەڕمەڕ چۆن دەتاشرێ هەیکەلی ئەم بەژن و باڵایە؟
بەڕیشی بۆزەوە سوجدەی دەبەم من بۆ جەماڵی تۆ
ئەدی بۆچی دەیانگوت دار کە پیر بوو تازە دانایە؟
بزەت نایێتە سەر لێو و بەزەت نایە بەحاڵمدا
ئەگەرچی زۆر لە میژسااڵە لە دووت دەخشێم وەکو سایە
دەزانی بۆچی من هێندە پەرێشان و خەفەتبارم

لـــه بـــازاڕی ژیـــان غەیـــری هونـــەر نیمـــه چ ســـەرمایه
بـــەتـــوو تـــووش تـــووشی مـــه کتەب بـــۆ دەهاتم مـــن کـــه زانیبـــام
خەفـــەت، مەینـــەت، کەســـەر، حەســـرەت، بەشـــی ئینســـانی زانایه
لـــه گەڵ چارەڕەشـــی و دوورەبـــەشی و نـــه گبەت دەبـــێ هـــەڵکـــەم
لـــەمێژە چـــارەنووســـی شـــاعیرانی کـــوردی هـــەر وایـــه

۱۳۳۸

***

جۆلانە

چـــوومـــە لای دوکتـــۆر و گـــوتی
نـــەخۆشـــی دەردەکـــەت ســـەختە
گوتـــم: تـــۆ پێـــت وایـــە دەمرم؟
بـــەداخـــەوە، گـــوتی: وەختـــە

***

ئـــەو دڵـــەکـــوتەی گـــرتووتە
پیـــاوی بـــەهێـــزیـــش بیگـــرێ
بێتـــوو ئـــاگای لـــە خـــۆی نەبـــێ
هێنـــدە پـــێ نـــاچـــێ دەمـــرێ

***

پێـــکەنیـــم و گـــوتـــم دوکتـــۆر!
نـــاڵێـــم زانـــا و شـــارەزا نـــی
بـــەڵام تـــۆ پزیشـــکی ویشـــکی
بـــاری دڵـــداری نـــازانـــی

***

دڵـــەکوتـــەم نییـــە، دڵـــم
جێـــی کێـــژێکـــی خـــانـــومانە
منـــداڵە، ئـــۆقـــرەی نـــاگـــرێ
بـــۆم دروســـت کـــردووە جـــۆلانـــە

ماچی شیرین

بەمنداڵی لە لێوی ناڵی تۆم نەستاندووە ماچێ
بەپیریش لەزەتی ئەو ماچە شیرینەم لەبیر ناچێ
بەسەد دکتۆر و دەرمان و پەرستار ناکرێ چارەی
کەسێک تیری مژۆڵی ئەو کچە کوردەی لە دڵ ڕاچێ
دەکا گیرۆدەتر پیرانی دڵتەڕ ئەو کچە کوردەی
بچێتە مەکتەب و بسکی بەمۆدەی تازە هەڵپاچێ
خەم و دەردی زەمانە پیری کردم وشک و بێ زەوقم
کە شاعیر وشک و بێشۆر بوو لەناو خەڵکی دەبێ لاچێ
لە گۆشەی بێکەسیدا ئێستە وا دڵتەنگ و خەمبارم
نییە باکم ئەگەر ماڵم بەجارێکی بەقوڕدا چێ
بەشی کوردێکی زانا لەم وڵاتە مەینەت و دەردە
ئەوەی نەتویست بڵێ ڕەببی بەدەردی کوردی زانا چێ
لەناو بازاڕی ئەورۆکەی ئەدەبدا شێعری تۆ (هێمن)
وەکو پووڵی چرووکە، هیچ ڕەواجێکِی نییە، ناچێ

تەورێز ـ ١٣٣٨

***

هێلانەی بەتاڵ

نییە باکم ئەگەر زاڵم شکاندوویەتی باڵی من
ئەوە سەختە کە وا ناگاتە گوێی کەس ناڵەناڵی من
بەهار هات و تەبیعەت حوکمی ئازادی مەلانی دا
لەناو کونجی قەفەزدا دیارە چۆنە ئێستە حاڵی من
لە گوڵزاری ورینگەی بلبلی سەرمەست و شەیدا دێ
بەڵام نایە جریوێکیش لە هێلانەی بەتاڵی من
لەسەر ناچێتە دەر ساتێ خەیاڵی بسکی خاوی تۆ
ئەگەرچی تێگەیشتم چاوەکەم خاوە خەیاڵی من
ئەرێ ئەی ئاسکی ناسک هەتا کەی دەستەمۆ نابێ؟
ئەرێ پیرۆزەکەی خۆشفەڕ هەتا کەی نایە ماڵی من؟
گوتت: بۆت دێمە جێژوانێ، هەزار سوێندت بەشاڵم خوارد
لە ئاهی عاشقانەی من بترسە، نەک لە شاڵی من
کە ماڵت بێ کەماڵت بۆ چییە لەو شارە وێرانە
کە ماڵی دەوڵەمەندی دی، گوڵم نەیویست کەماڵی من
ئەگەر دەیزانی مانای خۆشەویستی ئەم کچە کوردە
بەسەد یاقووت و گەوهەر نەیدەدا فرمێسکی ئاڵی من
ڕەش و تار و درێژ و پڕ لە ئازار و خەم و دەردە
بەڵێ شەوگاری دووری بوو سەراسەر ژینی تاڵی من

مەهاباد ـ ١٣٣٩

گلێنەی شاعیر

ئەگەر خەرمانی عومرم ئێستەکانە پاکی با بیبا
بەمەرگی تۆ مچۆرکیشم بەدڵدا نایە، با بیبا
هونەر گەر خۆی پەرێشانی نەبایە لەم وڵاتەیدا
بەشی من بۆ دەبوو چارەڕەشی و خانەخەرابی با
لەکوێ حاڵی من و تۆ وا دەبوو ئەی خۆپەرەست ئێستا
ئەگەر دنیا ئوسوول و قاعیدە و نەزم و حیسابی با
بەجامێ بادە تێر نابم، گەر مەیلت هەیە ساقی
گلێنەی خۆم دەنێرمە خزمەتت، بۆم تێکە تا بیبا
وەبەر من نایەڵێ لێرەش مەی و ساقی جەنابی شێخ
دەنا لەولا شەراب و حۆری با هەر بۆ جەنابی با
هەموو عومری ئەبەد تێیدا نییە خۆشی دەمێک مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چ بوو؟ فێری شەرابی با

١٣٤٠

***

گێژەڵووکەی خەزان

گێژەڵووکەی بەسام و توندی خەزان
کە پەلاماری دایە باخ و ڕەزان
دەشکێنێ نەمامی شلک و تەڕ
گوڵی بۆنخۆش و تەڕ دەکا پەڕپەڕ
ئەو گوڵەی باخی پێ دەڕازاوە
داخەکەم ئێستە هەڵپرووکاوە
هەروەها دەستی بێ بەزەی تەقدیر
نایەڵێ چووک و گەورە جوان و پیر
تازەلاوان لە خوێن دەگەوزێنێ
جەرگی دایکی هەژار دەبرژێنێ
زەبری توندی زەمانی بەدکردار
شاری کردینە شاری پڕ ئازار
هەرچی دەیبنی دەس بەئەژنۆیە
لە هەموو لاوە شین و ڕۆڕۆیە
بزە نابینی تۆ لەسەر لێوێ
چاوە فرمێسکی خوێن دەپاڵێوێ
سەربەقوڕ، مل بەکوینە گەورە و چووک
خەنە شۆرایەوە لە پەنجەی بووک

مەرگی ئەو سێ جەوانە بێ مرادە
ماتەمی خستە ئەو مەهابادە
گەرچی (یوسف) ئەسیری بەندی گڵە
نێستە لەو (میسرە) هەر عەزیزی دڵە
گەرچی بۆخۆی خرایە چاڵی گۆڕ
شوێنەواری بەرخی ماوە لە گۆڕ
خزمەتی خەڵکی زۆر بوو ئەو لاوە
جا چلۆن دادەمێنێ لەولاوە؟
گەر (سولەیمان) نەما لە کۆڕی خەبات
نەگەیشتووە بەئارەزوو و ئاوات
زیندووە تا ئەبەد لەناو خەڵکی
چونکە بۆ کۆمەڵێک هەبوو کەڵکی
خزمەتی عیلمی کردە پیشەی خۆی
خوێندەوار کۆڕی شین دەبەستن بۆی
ڕەنگە شاگردی کوردی وریا و ژیر
دەرسی ئەو لاوەیان بمێنێ لەبیر
کاکە (داوود) ئەگەر لە ڕێی ژیانا
گیانی شیرین و پاکی خۆی دانا
فێری کردین دەبێ لە کارکردن
نەبەزین تاکو سەردەمی مردن
یادی دوو پیاوی چاکی زەحمەتکێش
یانی کاکە عەزیز و مام دەروێش
خەڵکی ئەم شارە قەت لەبیر ناکەن
خەڵکی ئەم شارە ئۆگری چاکەن

مەهاباد ـ ۱۵ی بەفرانباری ـ ۱۳۴۱

گوڵی هیوا

ئەختەر کچی کوردی چاومەست!
ئیلهام بەخشی شێعری پڕ هەست!
ئەی پێشمەرگەی میللەت پەرەست
کە دیتمی تفەنگ بەدەست
زانیم گوڵی هیوا پشکووت
بەیانی ئازادی ئەنگووت
ئەختەر پێشمەرگەی کۆڵنەدەر!
ئەختەر ئەی گوڵی نێو سەنگەر!
خوێنت دەتکێ لە دمی خەنجەر
دەگری بەری هێرشی ئەسکەر
سێرەت گرت بەوچاوە جوانە
لە کەلەکەی ئەم بیژوانە
شەقت هەڵدا لە زێڕ و جل
تووڕت داوە کلدان و کل
توندت کردووە پشتێنی شل
فیشەکدانت کردۆتە مل
پساندت بازنە و پاوانە

دەســـتت دا تفەنـــگ پیـــاوانە
ناڕێـــژی چـــاو، ســـوور ناکـــەی لێو
شـــانە ناکـــەی بســـکی پەشـــێو
یەکجـــاری فڕێـــت دا چارشـــێو
ئـــەوە ڕووت کـــردە چـــڕ و کێـــو
دەبـــڕی جەرگـــی دوژمنـــی زۆڵ
بەســـەرنیزە نـــەک بـــە مـــژۆڵ

۱۳۴۲

***

ڕاوە بەراز

تفەنگـــــی ڕاوێ ئەســـــتێنراوە یەکســـــەر
بـەقـەولـــی کاک هەژار، بـێ ڕاوە ڕاوکـەر
مـــەفەرمـــوو ڕاو نـــەمـــا لـــەو شـــارە تـــازە
کـــە ســـــەیری ڕاوکـــەران ڕاوە بـــــەرازە
ئیتـــــر دەرچـــــوو بڵێـــــن بـــاوی کـــوڕانە
نەخێـــر بـــاو بـــاوی (ســـۆنە) و (دوو کوڕانـــە)
قورینگ و (ڕەش بەشـــە) و (دوڕنا) و (هەڵەتانج)
نـــە ئاغایـــان لـــەکـــن پیـــــاوە نـــە کـــرمـــانـــج
بەکەیفـــی خـــۆی لەســـەر ئـــەو ئـــاوە ڕوونـــە
دەکـــا گـــاڵتە و قـــومـــاری (پێ بـــەقـــوونـــە)
ســـەری چـــۆن لـــێ دەشـــێوێ ســـی لـــە قۆپی
کـــە ڕاوکـــەر چونکـــە بـــێ ڕاو مـــاوە تۆپـــی
(بنـــە) ڕووخـــان و (ســـیپە) چـــۆل و هـــۆلـــن
بـــڵاون ڕاوکـــــەر و بـــاڵنـــــدە پـــۆلـــــن
ڕفـــانـــدوویـــە (قـــەلـــەســـابـــوونـــی) ســـابـــوون
کـــە هەســـتی کـــردووە لاگـــیریـــە قـــانـــوون
ئـــەوا (کـــەروێشـــکە)کـــەی ســـیخوار لـــەپشتە

قـولّەشـینی بـەهـەشـت و گـورج و گشـتـە
لـە لانـا کـەوتـووە و نـایێتـە بیـری
کـە جـاران شـۆرەتی بـوو سەنـگەسـیری
دەکـا سـمکۆڵ و چـاوی هـەر لـە کۆیـە
کـە نێـری تێـگەیـی پارێـز درۆیـە
ئیتـر کـەس ڕووی نەمـاوە بچتـە کێـوی
بەشـێر گاڵتـە دەکـا ئەورۆکـە ڕێـوی
لـەسـەر بـەردی دەخـوێنێ (کەو) بەدەسـتە
دەڵـێ ڕاوکـەر ئەگـەر پیـاوی دە هەسـتە
لـە چـاوان هەڵوەریـن فرمێسـکی گورگـوڕ
کـە دێ و دەڕوا بـەدەسـتـە (چرگ) و (کوڕکوڕ)
هـەوێـردە و (زڕڕەکـەو) دێنـە ڕەپسـتـە
بـەڵام چ بکـەم چەکـم پـڵـڵار و مسـتـە
لـە سـوور کێـڵان دەنیشـن پـۆڵـەکـۆتـر
لـە جـاران زۆرتـریـش و سـەربـەخـۆتـر
(فـەقێ ڕەحـمانـی) ئـاواڵـت چـڵـۆنـە
چڵـۆن بـێ ڕاو دەژی کالیـارە کـۆنـە؟
گـەرم داهـاتـووە وەک پیـرە لـۆکـی
لـە سـوێ ساچمـەزەنـی کـۆنـەڕەشـۆکـی
ئـەوی زۆر تـووڕە بـێ (دەروێـش کـەریـمە)
کـە پیـری ئێمـەیە و پیـاوی قـەدیمـە
گەڵێکـی دی هـەرا و بـەزم و تـەق و تـۆق
چـرای ژینـی نەبـوو وەک ئێسـتە بێ شـۆق
بـزەی نایێتـە سـەر لێـوی وەکـو میـر
ڕەبـی بـێ ڕاو نەبـێ قـەت ڕاوکـەری پیر

وەکـــو (ئەحمـــەد) گوتی ئـــەی پیری مەشـــهوور
مەخـــۆ خـــەم بـــۆ تفەنگـــی عەهـــدی تەیموور
ئـــــەوەی چابـــوو لـــە شـــانی ئێـــوەدا بـــوو
بەڕەحمـــەت بَـــێ دەنـــا بـــۆ بســـــتە چابـــوو
دەبـــێ حاڵـــی چبـــێ (کاخـــدری) خۆمـــان
کـــوڕی کێـــوان و ڕۆڵـــەی بەنـــد و چۆمـــان
مـــەگـــەر نـــۆکان بخـــوات و بچتـــــە ڕاوێ
دەنـــا تـــــازە دەوێـــــرێ ســـــاچمـــە باوێ
ڕەبـــی دوژمـــن بـــەحـــاڵـــی (بـــەهمـــەنی) بێ
لـــە داخـــــا ڕەنگـــــە لـــووتـــی داژەنیبـــــێ
کەســـێکی بچتـــــە لای و کـــەڵپـــی بێشـــــێ
وەهـــا پـــەرتـــــە خلێنـــــەی بـــۆ دەکێشـــی
جـــەنـــابـــی (ئـــــەردەلان) شـــــێواوە حـــاڵی
وەکـــو جیبـــــی منـــە ســـاکی بـــەتـــاڵـــی
ڕەئیســـە گـــەورەکـــەی کـــانـــوونـــی ڕاو بـــوو
ئەویشـــی چـــوو لـــە دەس دەســـتە شـــکاو بـــوو
(رهـــاکـــرد اســـــت او خـــــوی پـــلنگی)
نـــەمـــاوە پـــــوز و فیـــز و زەبـــــر و زەنـــگی
کـــە ســـایەی کـــەم کـــراوە ئـــەو لە ســـەرمان
لـــەســـەر کێ لـــێ دەدا ئـــەو جـــارە فـــەرمان؟
گـــەلێکـــی گۆشـــتی کێوی خـــوارد بـــەمـــفتە
لـــە گۆشـــت کەڵ ســـاز بکا بـــا ئێســـتە کـــفتە
یـــەقیـــن (مـــەحمـــوود) بـــا نـــادا ســـمێڵی
ســـمێڵ بـــادانـــی پـــێ حـــەیفـــە بـــەدێڵـــی
کـــە ڕاوکـــەر بـــێ تفەنـــگ ئەڵبەتتـــە دێڵـــە

لـــه هـــەموان دێڵترینش (مـــەحمـــوود سمێڵە)
دەڵێـــن دوکتـــۆر خـــەوی نایـــە شـــەوانـــە
لـــە تـــاوی ڕاوی (مالـــۆس) و (یـــەکـــانـــە)
نییـــە هـــۆشـــی لە کـــەس وەربـــگـــرێ وبـــزیـــت
دەدا دەرمانـــــی (تیفـــۆس) ۆ (بـــڕۆنشـــیت)
لـــەکـــن خانـــم یـــەقیـــن نـــامێنـــی نـــازی
لـــــە کـــووپـــەی ببـــڕێ قـــاورمـــەی بـــەرازی
بـــەشـــی ئێمـــەی نـــەدا لـــەو خەســـت و خۆڵـــە
مـــەســـیحی گـــەورە ئـــەســـتاندوویـــە تـــۆڵـــە
(مەمـــی خـــان) چاکـــە هـــەر مـــاوە جەفەنگی
ئـــەوەش قازانـــج و ســـوودی بـــێ تفەنگـــی
بـــــەڵام (میـــرزا حـــەســـــەن) کاری کـــــراوە
تفـــەنگێکـــی کـــــڕی و تـــەحـــویلـــــی داوە
لـــە دەســـتی مفتـــی زادە کـــێ دەکا خێـــر
تفەنگـــی دایـــە، ڕاوی پـــێ نـــەکـــرد تێـــر
تفـــەنگـــی تـــــازە هێنـــابـــوو حیجـــــازی
بـــــەڵام مـــــەودای نـــەبوو بـــۆ تـــورکـــتازی
فـــەڕوفیکـــی ئـــەوە گـــــرتـــی هەموومـــان
لـــە داخانـــی دەبـــوو بگـــــرن هەمـــوو مـــان
چـــلۆنـــــە کـــەیفـــەکـــەت ڕەحمانـــی قـــازی
دەخـــۆی ئێســـتاش کەبابـــی جەرگـــی قـــازی
ئەوێســـتاش لـــێ دەنێـــی تـــۆ سَەنگەســـیران
دەنێـــــری کاســـــە ســـــفرە بـــۆ فـــەقیـــران
مـــــەزەی وودکاتـــە هێشـــتا ســـینگی بـــاڕی
نـــەوەڵـــلا هێنـــــدە بـــرســـی بـــەرد دەهـــــاڕی

ئـەوەت چاکـە لـە قەسسـابخانە دوور نـی
وەکـو عـەوڵای بـرات بـۆ گۆشـت زەروور نی
هـەڵـەم کـرد لێـم ببـورە تاکـو مابـی
هـەڵـۆی و کـاکـە بـۆ کـۆلـلارە نابـی
ئەتـۆ پەڕکـووری تونـد و تیـژ و دڕ بـووی
ئەتـۆ سـوڵتانی شـاخ و کێـو و چـڕ بـووی
زەمـانـە داخـەکـەم بـاڵـی شـکانـدی
لـەنـاو داڵ و قـەل و کـونـدی خـزاندی
حەیـف ئـەی شـاهەڵۆ بـۆ بـاڵ و چەنگـت
حەیـف سـەد حەیـف بـۆ دەسـت و تفەنگـت
حەیـف ئـەی نابیغـەی ڕاوی مـوکـریـان
کـە بـاڵنـدە لـەتـرسـانت دەگریـان
دەبینـم ئێسـتەکـانـە چـەک کـراوی
دەتـرسـم چـاوی تـۆ کـوێـرکـەن مـراوی
ڕەفیقـان چاکـە ئێـوە خەڵکـی شـارین
وەکـو مـن نیـن، بەشـی زۆرتـان ئیداریـن
(بیـحەمـدیلـلا) هـەتـانـە کـار و بـارێک
بەڕۆژ کـار و بـەشـەو گـاڵتـە و قـومارێک
ڕەفیقێـک، خـەمـڕەوێنێک، ئاشـنایـەک
کتێبێـک، تەختـە نەردێک، سـینەمایەک
بـەلای مـاڵـی خـەلیـفەیـدا گـەڕانێک
لـە خزمـەت ئەرمەناکیـش ئیسـتیکانێک
بـەڵام مـن خەڵکـی لادێـم سـەگ بەحاڵـم
دژ و دامـاو، کـەنـەفـت و دەس بـەتـاڵـم
پـەرێشـان و کـزم بـێ کـاروبـارم

بە بێ ڕاوێش بەجارێک کۆڵەوارم
کە زۆری بۆ دەهێنام دەرد و مەینەت
دەچوومە ڕاو و ئامێزی تەبیعەت
خودایە تازە چۆنی بگوزەرێنم
کە تەنیا تۆپەڕەش بوو خەمرەوێنم
لە ژووری دادەنیشم هێندە، دەمرم
کە دەچمە دەشت و مەزرا سەکتە دەگرم
لە ناو داچێندراوی سەوز و شینم
هەزار جاش و کەر و گوێلک دەبینم
لە باغمدا هەیە سەد بزنە گڕوێ
بزن ئازاد کرابێ، ڕیشە دەڕوێ!
بەجوتیاری بڵێم چاکت نەکێڵا
دەزانم دەسبەجێ ڕۆبۆتە تێڵا
بەگاوانێ بڵێم زیانێ مەفەرموو
دەڵێ لاچۆ بڕۆ وەختی بەسەرچوو
بەشوانی گەر بڵێم مەیکە لە مێشە
دەڵێ دیارە دەمت ئێستاش لەپێشە
لە ناو دێدا کە دەچمە بەربەرۆچکە
دەدەن دەورم منااڵی سەر بەکۆچکە
ئەوەندە گوێ لەمست و تۆند و تۆڵن
ئەگەر زوو هەڵنەیەم چاوم دەکۆڵن
خەریک بووم ڕاگرم دوو گۆڵە تاجی
بەوان ڕاوێ بکەم بۆ ناعیلاجی
حیسابم کرد کە نیمە نانی خۆشم
بەبارانێ ڕزی ئەو ساڵ کڵۆشم

چـەلان چابـوو هەمـان بـوو تـەختـەدامـە
بـەڵام ئـەو سـاڵ لـە دێ دامـە حەرامـە
ئـەگـەرچـی زۆر لـەمێـژە دامـە فێـرم
بـەڵام زەحمـەت بـەمـام سـۆفی بـوێـرم
چلـۆن ئاغـای بکـەم ئێستا لـە سـۆفی
کـە سـۆفی تـازە ئاغـای هەڵگڵۆفـی
بڵێـم ئاغـا دەڵـێ سـندان، دڵـەدەرد
دەوێـری نـاوی ئاغـا بێنـی نامـەرد!
لـە مەڵبەنـدێ کـە ئـازادی نەبـێ پیـاو
بـە سـاچمەزەن بچێتـە کێـوی بـۆ ڕاو
سـەگی تـێ ڕی چ نرخێکـی هەیـە ژیـن
سـتەم تـا کـەی، مەگـەر ئێمـە بەشـەر نین

۱۳۴۱

شینی گۆران

هەر لە بۆتانەوە هەتا سۆران
هەموو سۆرانی شینە بۆ گۆران
هەر لە کۆیستانەوە هەتا گەرمێن
یەخەمان دادڕاوە تا دامێن
لە جزیرە هەتاکو بەحری ڕەش
نییە کێڕێ سەری نەنابێ لە هەش
لە دیاربەکرەوە هەتا ورمێ
سەر بەقۆڕ، مل بەکۆنە نێر و مێ
هەر لە کەرکووکەوە هەتاکو سنە
شین و ڕۆڕۆ و فغانی پیاو و ژنە
لە مەریوانەوە هەتا زێبار
وەک زرێبارە چاوی کوردی هەژار
هەر لە زاخۆ هەتاکو کرماشان
پرسەیە، ماتەمە، بەخۆدادان
لە مەهاباد هەتا سلێمانی
ناڵە ناڵە لەباتی گۆرانی
هەر لە بیجارەوە هەتا شەمزین

کـــچ و کـــوڕ، لاو و پیـــری کـــورد شـــەمزین
لـــــە شـــــنۆوە هـــەتـــاکـــو ســـەنـــجابی
تووشـــــی کـــوردێـــکـــی بـــێ کـــەســـەر نابی
هـــــەر لـــــَە هـــەولێـــرەوە هـــەتـــا پـــاوە
نـــەتـــەوەی کـــــورد پـــەشـــێوە، تـــاســـاوە
جـــا چلـــۆن دڵ بـــەخـــەم نـــەبیـــن، نـــەگریـــن
جـــا چلـــۆن کـــۆڕی شـــینی بـــۆ نـــەگریـــن
شـــاعیرێـــک بـــوو بـــەنـــرخ و بـــێ وێنـــە
بیـــــری ڕۆشـــــن بـــــوو، چـــەشـــنی ئاوێنە
شـــاعیرێـــک بوو بـــەجـــەرگ و هـــەڵکـــەوتوو
پێشـــڕەوی گـــەل بـــوو نەک لـــە گـــەل کەوتوو
تاکـــی کـــەم بـــوو لـــە جـــوان پەرســـتیدا
وەکـــو مێـــو بـــوو وشـــە لـــە دەســـتیدا
هەســـتی پـــاک، مێشـــکی تـــازە، بیـــری نوێ
شـــێعری پـــڕ ســـۆز، قســـەی بەتـــام و خـــوێ
دڵتـــەڕ و خـــۆش خەیـــاڵ و ناســـک بیـــن
بـــەهـــونـــەر، شـــــارەزا، وشـــــە ڕەنگیـــــن
پێـــم پـــــەری شـــــێعر و مـــۆســـیقا تـــۆران
بـــۆیـــە بـــردیـــانـــەوە ســـــەرێ گـــۆران
یـــــا خـــودای جوانـــی تـــووڕە بـــوو لێمـــــان
ئـــــەو چـــرایـــەی ڕەوا نـــــەدی پێمـــــان
ڕۆژگـــــار گـــــەوهـــەری وەبـــــن گـــــڵ دا
داخـــی ئـــەو مـــایـــەوە لـــــە نـــاو دڵـــــدا
داخـــەکـــــەم ئـــــەو بڵێســـــە دامرکـــــا
کـــە خەریـــک بـــوو وڵاتـــی ڕوونتـــر کـــــا

ڕۆیـــی گـــۆرانـــی خـــۆشـــەویســـت ڕۆیـــی
شـــــین و ڕۆڕۆی گـــەلـــی نەبیســـت ڕۆیـــی
ڕۆیـــــی بـــێ وەی گـــەلی بـــگا بـــەمـــراد
ڕۆیـــــی بـــێ وەی ببینـــــێ کـــورد ئـــازاد
ڕۆیـــی ئاواتـــی بـــــردە بـــــن گڵـــی ڕەش
ڕۆیـــی کـــورد مـــاوە بـــێ کـــەس و بـــێ بەش
حاجـــــی، گـــــۆران و پیـــــرەمێـــرد مـــــردن
«داخـــەکـــەم کـــوردی ئێمـــە هـــەر کـــوردن»
کـــــوردن و تـــــووشـــــی ڕۆژی تـــەنـــگانـــەن
مـــــەردن و دیلـــــــی دەســـــتی بێـــگانـــەن

مەهاباد ـ ۱۹۶۲

***

تەیلی ئەمان

قەڵەم سەرکێشە، بیریش موقەڵێشە
بەڵام یارەبی ڕووی ڕەش بێ زەمانە
دڵی تەنگم لە دەستانی هەمیشە
مەکۆگەی مەینەت و دەرد و خەمانە
هەموو تیری بەڵای نەو ڕۆژگارە
دەکا بۆ سینگی پڕ زامم کەمانە
برا و خزم و کەسوکارم بەجارێ
ئەوان لێم بوونەتە داسی ڕەمانە
لە مالّی خۆم دەکەم بۆنی غەریبی
کە بێزارم لە هەرچێکی هەمانە
ئەوی خۆشم دەویست وەک گیانی شیرن
تەماشای بۆتە مشتەی ناو هەمانە
لەڕاس من دێڵەڕێوی ترسنۆکیش
وەها ڕاسا دەڵێی فیلی دەمانە
ئەوی دایم لە ژێر خەڵکا ژیاوە
لەسەر من پاڵەوان و قارەمانە
دەمی خۆشم لە ژینمدا نەدیوە

بخـــوازم تاکـــو خـــۆزگـــەم بـــەو دەمـــانـــە
گەمـــەی تۆشـــم بـــەلاوە ســـەهلە خوێـــڕی
گـــەلێکـــم پـــێ کـــراون لـــەو گـــەمـــانـــە
هـــەمـــە هیـــوا بـــەدواڕۆژێکـــی ڕوونـــاک
بـــەشـــی ئینســـانی بـــێ هیـــوا نەمانـــە
بـــەشـــیوەن چـــاری کاری ئێمـــە نایـــە
خـــەبـــات، کەڵکـــی نییە مامـــەخـــەمـــانـــە
لەبـــەر تـــۆ چارەنووســـی شـــووم و بـــەدفـــەڕ
ئـــەوی قـــەت لێـــی نـــەدەم تەپڵـــی ئەمانـــە

۱۳۴۲

***

پەری شێعری

ئـــەی کچـــی جـــوان! کچـــی لەبار!
ئـــەی کچـــی زانـــا و خوێنـــدەوار!
ئـــەی گوڵاڵـــەی نواڵی کوێســـتان!
مایـــەی شـــانـــازی کـــوردســـتان!
تیشـــکی هیـــوای دواڕۆژی ڕوون!
ســـاڕێـــژکـــەری زامـــی دەروون!
گـــەلاوێژی بـــەشـــۆقی گـــەش!
ڕووناک کـــەرەوەی شـــەوی ڕەش!
بەهـــاری خێـــر و بێـــر و هـــات!
گـــزنگـــی بـــەیـــانـــی ئـــاوات!
شـێعرت دەوێ لـــە منـــی پیـــر
لـــە منـــی پیـــری گـــۆشـــەگیـــر
لـــە شـــاعیری زمـــان بـــڕاو
لـــە شـــاعیری دەفتـــەر دڕاو
لـــە شـــاعیری بـــەســـاڵا چـــوو
لـــە شـــاعیری وشـــک هـــەڵاتـــوو
شـێعرێکی تـــەڕ، شـێعرێکی خـــۆش

شـــــێعرێـــک دڵان بێنێتـــه جـــۆش
شـــــێعرێـــک دامرکێنـــێ دەروون
بـــه برینـــان بێنـــێ گـــۆشـــته زوون
شـــــێعرێک وەک خـــونـــاوەی باران
شـــــێعرێک وەک ســـــرتەی دڵـــداران
ناســـــکتر لە هـــــەودای خەیـــــاڵ
شـــــیرنتر لـــه بـــــزەی منـــــاڵ
وەک ئارەقـــەی هەنیـــــەی جوانـــان
وەک دڵەخورپـــــەی جـــێ ژوانـــان
وەکو کەشـــــم و نەشـــــمی بـــووکێ
وەک ڕەنـــگ و بۆنـــی گوڵووکـــێ
بـــــێ خـــەوش وەک ئاونگـــی گوڵ
پڕپـــڕ لـــه هەســـت و ســـۆز و کـــوڵ
لـــــه ئـــــاوی کانـــــی ڕەوانتـــر
لـــــه پـــــەلکـــــەزێـــڕینه جـــوانتر
شـــێعرێک وەک ســـــێبەری بژانـــگ
وەکـــو خەرمانـــەی دەوری مانـــگ
ڕێکتـــر لـــه گـــەڕی ڕەشـــبەڵەک
خۆشـــتر لـــــه خرمژنـــی کرمـــەک
لـــه کوشـــینی دەســـتی دۆ خۆشـــتر
لـــه مـــەکـــه و ئـــەیـــەڕۆ خۆشـــتر
وەک نیـــــگای چـــــاوی خەوالـــوو
بـــــه لـــەشـــــاندا بێنـــــێ تـــەزوو
وەک شـــەراب بگـــەڕێ لـــــه خوێـــن
خـــەمـــــڕەوێـــن بێ و نـــەشـــــەبزوێن

شـــێعرێک وەکـــو دەریای بـــێ بـــن
گەرمتـــــر لـــــە باوەشـــــی ژن
شـــێعرێک ســـرووی شـــادی بێ
شـــێعرێک دەنگـــی ئـــازادی بێ
شـــێعرێک مزگێنـــی نەجـــات بـــێ
شـــەوچەلەی کـــۆڕی خەبـــات بـــێ
شـــێعرێک ڕەق بـــێ، ڕق بـــێ، قین بێ
گـــڕ بـــێ، بڵێســـە بـــێ، تیـــن بـــێ
شـــێعرێک ســـەنگچنی سەنگەر بێ
شـــێعرێک بریقـــەی خەنجـــەر بـــێ
هێزێـــک بـــێ دوژمـــن بەزێـــن بـــێ
مســـتێک بـــێ گورچـــوو تەزێـــن بێ
بڵێســـەی گوللـــەی هـــەڵمـــەت بێ
شـــەپۆڵی ڕقـــی میللـــەت بـــێ
شـــێعرێک نـــووســـتو ڕاپـــەڕێنێ
شـــێعرێک دوژمـــن داپـــەڕێنـــێ
بشـــکێنێ دەرکـــی باســـتیلان
ئـــازاد بـــکا کـــۆیلـــە و دیـــلان
هەڵبـــــڕێ قـــەفـــی زەنـــجیـــران
چـــەک بداتـــە دەســـت یەخســـیران
بپـــەڕێنـــێ دەســـتی جـــەڵـــلاد
بهـــاڕێ ســـاتـــۆری بێـــداد
نـــرکەی ســـینگی کرێـــکار بـــێ
ئـــاڵای شـــۆڕشـــی جـــووتیـــار بـــێ
هـــەروەک گـــڕی ئاگـــری نـــەورۆز

ڕەمـــــزی نـــازادی بـــێ و پیـــرۆز
هـــەزاران کـــــاوەی زەحـــمەتکـــێش
پـــاڵ پێـــــوە بنـــــێ بـــەرەوپێـــش
شێعرێک هـــەم توند بێ و هـــەم ورد بـــێ
یانی شـــێعری نـــەوڕۆی کـــورد بـــێ
بـــەڵام نـــەی فریشـــــتەی جوانـــی
ڕەنگ بێ نـــەم نـــوکتـــە نـــەزانـــی
پـــەری شـــــێعر وەک کچـــی جـــوان
بـــۆ پیـــاوی پیـــر نـــایـــەتـــــە ژوان

مەهاباد ـ ۱۳۴۲

ناسۆری تەشەنا

وەرە مەیگێڕ دەمەوێ ئەوشۆ خەمی دڵ کەم کەم
لووزەوم بەردە سەرێ نامەوێ جورعەی کەم کەم
تەشەنا بۆتەوە ناسۆری دەروونم دیسان
زامی کۆنە و بەمەیی کۆنی دەبێ مەڵهەم کەم
مشتوماڵی دەوێ ئاوێنەیی ژەنگاوی خەیاڵ
مەست و گێژم کە، هەتا گاڵە بەجامی جەم کەم
ئێستە بۆ چاری خەمم گۆشەیی مەیخانەیە جێم
من کە ڕۆژێک دەمەویست میللەتەکەم بێ خەم کەم
تا نەڕووخاوە، بڵا پڕ بێ لە خۆشی و مەستی
تازە پێی ناوێ ئەمن هۆدەیی خۆم مەحکەم کەم
چۆن نەبەم بۆ مەی و مەیخانە پەنا تێ گەییوم
لەو وڵاتە هەموو شت زۆرە، بەنی ئادەم کەم
پیر و زورهانم و ئێستاش دڵەکەم هەر دەیەوێ
سەر و ماڵم بەفیدای خاڵ و خەت و پەرچەم کەم
داستانی مەم و زین کۆنە، کچێکم گەرەکە
شلکەڕانی بگوشم بۆنی لە سینگ و مەم کەم
من لە جوانی دەگەڕێم، تێپەڕە زستانی دزێو

کـــچ کـــه ڕووم نادەنـــێ، بـــا ســـەیری گـــوڵ و شـــەونەم کـــەم
شـــەڕەبـــایـــه لـــه چیاکـــــان و هـــــەوا تـــووشـــه دەنـــا
وەکـــو شـــــێتان دەمەوێســـت ڕوو لـــه چیـــای نـــەســـتەم کەم

مەهاباد ـ ۱۳۴۶

***

ڕەق هەڵاتم

من لە داخی خزمی خوێڕی و ئاشنای ئەحمەق هەڵاتم
من لە ترسی زاق و زووقی ئەمنیەی چاو زەق هەڵاتم
کوا بەخۆشی خۆم بەجێ دێڵم وڵاتی خۆشەویستم؟
من لە ترسی زللە و باتووم و دار و شەق هەڵاتم
هەر بەپێیان و بەکۆمەکۆمە گەیمە ئەم وڵاتە
ڕەنگە پێت وابێ بەسواری مایەنی گوێ لەق هەڵاتم
(نۆکەری بێگانە ناکەم) هاتە جێ فەرمایشی خۆم
وا لە برسان و لەبەر بێ بەرگی ئیمڕۆ ڕەق هەڵاتم

١٣٤٧

***

گەرمەشین

بۆ شەهیدێکی کە گەوزیوە لەنێو خوێن دەگریم
بۆ هەڵێکی کە چوو بێ سەر و بێ شوێن دەگریم
بۆ هەموو پیر و جوانێکی لەسەر کوردستان
چوونە بن داریّ بەبێ وەی کە بشلوێن دەگریم
بۆ کوڕێکی نەبەزیوی کە لە سەنگەردا مرد
نەک بە سەرشۆڕی و بێ شەرمی لەسەر نوێن، دەگریم
ماچ دەکەم ئەو مەچەکانەی بە کەلەبچە دێشن
بۆ سەرانەی بەگرێی قەمچی دەگروێن دەگریم
گەنجی کوردی وەکو گەنجینە لە هەردی خستن
دوژمنم، تاکو نەزانم هەموو لە کوێن، دەگریم
شۆڕەژن سەبەقوڕ و گەورەکچیش مل بەکوێن
تا بمێنێ سەری بەقوڕ و ملی بەکوێن دەگریم
بۆ ژنێکی کە لەسەر تەرمی کوڕی تاقانەی
شین دەکا، جەرگ و دڵی لەت لەت و تۆێ تۆێن، دەگریم
دوور لە ئازادی لە زیندانی ڕەش و بۆگەندا
بۆ کەسانێکی دەژین چڵکن و دژوێن دەگریم
بووکی کۆست کەوتوو دەبینم لە پەژارەی زاوا
سەری کوڵمانی دەڵێی زەردەیی سەر سوێن، دەگریم

بۆ پەنا سیلە و بن گیشە و جێ ژوانی چۆڵ
بۆ گڕاوی و کوڕە حەیرانی کە لێک جوێن دەگریم
بۆ وڵاتێکی بەفرمێسک و بەخوێن دێرابێ
من کە سەیرانی دەر و دەشتی دەکەم، خوێن دەگریم
تا وەکو مولگە و پێشێلی سوپای دوژمن بێ
کێڵگە پڕ پیتەکەم و بەندەنی بژوێن، دەگریم
تا گوڵاڵەی گەشی بۆنخۆشی ترۆپکی کوێستان
بەگڕی مووشەکی بێگانە بپروێن، دەگریم
بەسیەتی دووبەرەکی و ملهوڕی و لاساری
تا برایانە هەموو پێکەوە نەدوێن، دەگریم
دەمەوێ ڕێگەیی ڕزگاری تەخت بکرێ دەنا
تاکو نسکۆیە بەرن، تاکو هەڵەنگوێن، دەگریم
تا کرێکار و فەلا، ڕەنجبەر و ڕۆشنبیر
دەست لە یەک نەگرن و پیاوانە نەبزوێن دەگریم
تا لەژێر ڕەشبەڵەکی کێڕ و کوڕی ڕق هەستاو
جەندەکی دوژمنی بەدکارە نەپەستوێن دەگریم
تاکو بۆ تۆڵەیی ئەو ڕۆڵە شەهیدانەی کورد
خەنجەری ڕۆڵەیی ئازا هەموو نەسوێن دەگریم
تا بەداسی دەسی ئەو پاڵە بەکارەی کوردی
درک و داڵی سەرەڕێ گشتی نەدروێن دەگریم
تاکو نەسرێتەوە فرمێسکی هەتیواری هەژار
تا هەتیو لێوی وەکو خونچە نەپشکوێن، دەگریم
تا بەدەستی پەری ئازادی لەسەر گۆڕی شەهید
گوڵە شەللێرە لەگشت لایەکی نەڕوێن دەگریم

مەتەرێزی شەرەف

لێـــرەش لەنێـــو ئـــەو لێـــڕ و شـــاخ و بـــەردە
لێـــرەش لەگـــەڵ ئـــەو هـــەمـــوو داخ و دەردە
لێـــرەش لـــەنێـــو شـــۆڕشـــی خـــوێنـــاویـــدا
لێـــرەش لە ســـەرکـــەوتـــن و تـــەنگـــاویدا
لێـــرەش لـــەنێو زەبـــر و زەنـــگی زاڵـــمدا
لەنێـــو ســـاچمە و دووکـــەڵی نـــاپـــاڵمدا
لێـــرەش لەنێـــو گـــڕ و ئاگـــر و ئاســـندا
لـــە بـــەرامبەر تانـــک و تـــۆپـــی دوژمـــندا
لێـــرەش لـــەنێـــو دەریای ڕقی بێ بـــەســـتێن
لێـــرەش لـــەنێـــو کوڕانـــی تـــۆڵـــەئەســـتێن
لێـــرەش لـــەنێـــو شـــەپۆڵی خوێن و کـــەفدا
لێـــرەش لـــەنێـــو مـــەتـــەرێـــزی شـــەرەفدا
خـــۆشـــەویســـتم لـــەبیـــرم ناچـــی تـــاوێ
دەم فـــڕێنـــێ باڵـــی خـــەیاڵـــم تـــا وێ
هەرچەنـــد دوورم، بـــەڵام خـــۆش بـــێ خەیاڵـــم
ئـــاوارە نیـــم وا دەزانـــم لـــە ماڵـــم

***

هەر بینا دیت ڕمی کۆشکی زۆرداری
گەیشتینە لووتکەی چیای ڕزگاری
ڕەوی تەمی خەم و مژی پەژارە
بووژانەوە ئەو هەتیوە هەژارە
کوتکی کاوە و هێزی پێشمەرگەی دڵسۆز
ڕۆژی ڕەشی کردە نەورۆزی پیرۆز
مێشکی پژا ئەژدەهاکی مێشکخۆر
جەللادەکەی ئەستۆی کەوتە بەر ساتۆر
گیرا، ڕووخا، خاپوور بوو قەڵای سەختی
وەبەر پێلاقان درا تاج و تەختی
هەترەشی چوو ئەرتەش لە ترسی لاوان
خوێڕی بەزین، هاتەوە ڕۆژی پیاوان
نەترەی نەما دوژمن لەبەر پێشمەرگەم
لەگشت لاوە هەڵات و نەیگرت بەرگەم
زۆردارت دی هەڵاوەسرا سەرەوبن
ئۆخژنی هات دڵی گەرمی بێوەژن
خوێنڕێژت دی گەوزی لەنێو خاک و خوێن
ڕازایەوە گڵکۆی شەهیدی بێ شوێن
توانەوە دەسبەند، کەلەپچە، زنجیر
کرانەوە دەرکی قەفەز لە یەخسیر
ئەستڕاوە فرمێسکی ڕۆڵە کوژراو
ئەستێنراوە تۆڵەی بێ کفن نێژراو
بزەی هاتێ لێوی لە خۆشی بێ بەش
جلکی گۆڕی سۆرانی شین، بەرگ ڕەش
لە شینگایان گەڕا گەڕی ڕەشبەڵەک

(شـــەم) و (شـــەمزین) گرتیانەوە دەســـتی یەک
گـــەڕانـــەوە نـــاوارە بـــۆ جێـــژوانـــان
گرانـــــەوە لـــە خەنـــە پـــەنجـــەی جوانـــان
جـــا نـــەو کاتـــە بـــە هـــەتـــوانـــی نازادی
ســـــارێژ دەبـــێ برینـــی نامـــرادی

چیا - ۱۳۴۷

***

شەنگەبێری

شەنگەبێری! سالّی سالّان لە کوێستانی، لەناو مەڕی بۆ مەڕدۆشین هەڵت دەکرد ئەو باسکی سپی مەڕمەڕی لەبەر هاڕەی گۆبەرۆک و گواره و کرمەک و ژێرچەنە نیوەڕۆیە لەبەر بێری کۆڕی مەڕی ڕادەپەڕی

***

کە ئێواران کەزیت دەکردن سێ بەنگێ و چاوت دەڕشت بەو کەزی و چاوە نەرمانە بێ ڕەحمانە شوانت دەکوشت شەنگەبیزا بەسروەبا سوژدەی دەبردە بەر بەژنت ئاخر تۆش هەوای کوێستانی ئەو کوردستانەت هەڵدەمشت

***

چێشتەنگاوان لە دەراوان کە خۆت لێ دەکرد پێ خاوس بە لەنجەولاری کێژانەت شەرمەزار دەبۆوە تاوس ئاهەنگی ژین و شادی بوو بەیانی کە تێکەڵ دەبوو شمشالّی من، خرمەی بازن، گرم و هۆڕی مەشکەی گاوس

***

شەنگەبێری گراوی خۆم وێنووسی جەماڵ و جوانی؟ ئێستاش پاڵێنێ وەک جاران لە شوان و مێگەل دەڕوانی؟

وا مـــن پێشـــەرگەم دەجـــەنگـــم بـــۆ وڵاتـــی لـــە تـــۆ شـــیرنتر
نـــەم دەدا بـــەتـــەختـــی شـــایی دەنـــا بـــەردەبێـــری شـــوانی

***

ڕاســـتە تـــۆ جوانـــی، لەبـــاری، نـــازداری، شـــۆخی، نەشـــمیلی
کوڵمـــت گەشـــترن لـــە گـــوڵ و خاڵـــت ڕەشـــترن لـــە زیلـــی
جیـــابـــوونـــەوەت دەردە، بـــەڵام تـــۆش دەزانـــی تامـــی نییـــە
ژوان و شـــــەوڕاو و دڵـــــداری، ڕاز و نیـــــاز بـــە دیلـــــی

***

زۆری نـــەمـــاوە بێتـــــە بـــەر نەمامـــی هـــــەوڵ و خـــەبـــاتـــم
لـــە داگیرکـــەر پـــاک بێتـــــەوە خاکـــی پیـــرۆزی وڵاتـــــم
چەک دادەنێـــــم، گـــۆچـــانەکـــەی جارانـــم هـــەڵـــدەگـــرمەوە
تـــۆ هـــەر بێـــری بە، مـــن هـــەر شـــوان، فریشـــتەی تاســـە و ئاواتم

چیا ۱۳۴۷

***

ئامێزی ژن

جـــاران پـــەنـــاگای شـــەوانم
ئامێـــزی ئـــاوەڵای ژن بـــوو
گەرمـــی و نەرمـــی ئـــەو ئامێـــزە
مایـــەی حەســـانەوەی مـــن بـــوو

***

دەردی ژیـــان، ڕەنجـــی خەبـــات
مانـــدووبوونـــی ڕۆژی نـــاخۆش
بـــەشـــەو لە ئامێـــزی ئـــەودا
هـــەمووم دەکـــردن فـــەرامۆش

***

نیـــگای چـــاوی، بـــزەی لێـــوی
بـــرینـــی دەکـــردم ســـاڕێـــژ
برینـــی ئـــەو دڵـــەی دوژمـــن
بەتیـــر دەیکـــرد دابێـــژ دابێـــژ

***

نـــازی، تـــۆرانـــی، زیـــزبـــوونـــی
لاوانـــدنەوەی، ئاشـــت بـــوونەوەی

هەموو لە جێی خۆی شیرین بوون
زۆر سەختە لە بیرچوونەوەی

***

بەڵێ سەختە، یەکجار سەختە
دووری لە ژن، نامرادی
بەڵام لە ژن خۆشەویستتر
لە لای من ئەتۆی نازادی

۱۳۴۹

***

شەپۆلی تۆڵە

کـــوردە ئـــــەی کوردی لە خۆشـــی بێ بەش!
بـــەس نییـــە کـــۆیلەتـــی دێـــوەزمـــەی ڕەش؟
بـــاژوێ ئـــەســـپی هەوەســـی خـــۆی هـــەروا
بتگـــــری بتکـــــوژی وا بـــــێ پـــەروا؟
ئـــەو (قزل قـــەلعـــە) کـــە بـــۆتـــە (باســـتیل)
هەردەبـــێ پـــڕ بـــێ لـــە یەخســـیر و دیـــل؟
تاکـــو کـــەی نەشـــکێ کەلەپچە و دەســـبەند؟
زەجـــر و ئـــازار و شـــــکەنجە تـــا چـــەنـــد؟
خـــوێنـــی لاوانـــــی بـــەبیـــــر و بـــــڕوا
هـــــەر دەبـــێ بـــــڕژێ، بەفیـــــڕۆ بـــڕوا؟
هەڵـــوەرێ گەوهـــەری فرمێســـــکی هـــەتیـــو
دەربـــەدەر بێ کـــوڕی ئـــازا و نـــەبـــەزیـــو؟
بێـــــوەژن تـــەڕ بـــێ بـــەگریـــان چـــاوی
کـــــچ نـــەبینێتـــەوە شـــــۆڕە لاوی؟

***

وەختـــــی وەی هاتـــــووە خۆت ڕاپســـــێنی
تـــۆڵـــــە وەرگـــریـــەوە، هـــەق بســـــتێنی

ڕاپـــــەڕە، هاتـــــەوە دووبـــــارە هـــەڵـــت
ســـــەر و ماڵـــــت بکـــە قوربانـــی گەڵـــت
کۆبـــەوە ڕێککـــەوە، لێـــک بەســـتە پشـــت
ڕاکـــە مەیدانـــی خەبـــات گـــورج و گشـــت
هاتـــــەوە کـــاتـــی خـــەبـــاتـــی شـــێڵگیر
هەڵبـــــڕە بـــەنـــدەک و کـــــۆت و زنـــجیر
کـــــوڕبـــە، ئـــــازابـــە، نـــەبـــەزبە، ڕۆڵـــە
گـــژەبای ڕق بـــە، شـــەپـــۆڵـــی تـــۆڵـــە
تـــووڕەبـــە، ســـووربـــــەوە لێـــی وەک پـــۆڵـــوو
ئـــاگـــری دە وەکـــــو پـــووش و پـــووشـــوو

***

ئـــەو لـــە خوێـــن مژتنـــی تـــۆ تێـــر نابـــێ
تـــــۆ دەبـــێ بـــۆ بـــەزەییـــت پێـــی دابـــێ
لـــە هەمـــــوو لایـــەکـــەوە پێـــــی دادە
ڕاوی نـــــێ، زوو لـــە وڵاتـــــی ڕادە
دەس و خەنجـــــەر کـــوتـــوپـــڕ ڕاکە ســـەری
وەدەری نـــــێ وەدەری نـــــێ وەدەری
هـــەڵمەتـــی بـــۆ بـــەرە وەک شـــــێری درِ
لـــەشـــکری لـــــێ بکـــــە دابـــڕدابـــڕ
کـــۆســـتەکـــی خەنجـــــەری تـــۆ بتـــرازێ
ئـــــەو بـــەســـــەرنیـــزە کـولـــەی نانـــازێ
ویـــزە گوللـــەی چەکـی تـــۆی بێتە گوێ
ناپـــەڕێنـــێ لـــە ســـنـــووریشـــت ســـوێ
بیتەزێنـــــــە بـــــە پەلامـــــاری تـــونـــد
بیبەزێنـــــە لـــە چیـــــا و شـــار و گونـــد

بەنـــدەن و دەشـــت و چـــڕی لـــێ بتەنـــە
نەوەکـــو دەرچـــی پـــڕی لـــێ بتەنـــە
مـــەپرینگێـــوە لـــە نـــاگـــر و نـــاســـن
تێـــدەگـــەیَ چـــۆن بەگـــەلـــت ناناســـن؟
تاکـــو شـــۆڕش نـــەکـــرێ تونـــد و تیـــژ
تاکـــو ســـەنـــگەر نـــەگـــرێ لاو و کیـــژ
نـــادرێ مافـــی گـــەلـــی کـــوردی دلێـــر
هەردەبـــی وا لـــە قەفـــەزدا بـــێ شـــێر
نـــەو ڕق و قیـــن و بـــەگـــژداچـــوونـــە
تاقـــــە ڕێـــگایـــەکـــی ڕزگـــاربـــوونە

۱۹۴۹

***

ترۆپکی پەنگاری

ڕێبوارێکم ئازا و بەزیبەک و زاکوون
دەبڕم چۆڵ و چیا و پێدەشت و بێروون
بەرهەڵستم دەکەم هەپروون بەهەپروون
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

کەند و کۆسپ هەنگاوم پێ ناکا شل
بێتە سەر ڕێم هەزاران گابەردی زل
بەهێزی شان و باهۆ پێی دەدەم تل
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

پێم گرتەوە، دەرچووم لە دارەدارە
ڕێم گرتەوە ڕێگای (قازی) و (ئاوارە)
نامترسێنی گوللە، پەتک، سێدارە
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

بەو خوێنانەی لەو ڕێبازە ڕژاوە
گوڵی ئاڵی سەربەستی کورد ڕواوە
منیش بەدڵی پڕ لە هیوا و بڕواوە
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

ڕۆڵەی کوردم فێری هەوراز و لێژم
تا زۆر بڕۆم زیاتر ئارەق بڕێژم
کورتتر دەبێ ڕێگای دوور و درێژم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

ناڕەومەوە لە داوەڵ و تارمایی
زۆرم دیوە بوولێڵ و تاریکایی
دێنم بەو شەوگارە ڕەشە دوایی
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

من پەروەردەی بن سێبەری ئەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی ڕەش کەوتم
هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

١٣٥٠

گاوگەردوون

شـــەتەک درا لـــە دار دەرنـــگانـــی شـــەو
لاوێـــک لـــەســـەر ڕزگاربـــوونـــی وەتـــەنـــی
وێـــڕای تـــەقـــەی دەســـرێژی دەســـتەی ئاگـــر
دێوەزمـــەی ڕەش دەیـــگـــوت و پـــێ دەکـــەنـــی:
جێـــژنـــی شـــایان گاو و گـــەردوونـــی دەوێ
خوێنـــی گـــەش و فرمێســـکی ڕوونـــی دەوێ

***

هـــەڵـــوەری فرمێســـکی دڵســـۆزانی گـــەل
خوێنـــی شـــەهید ئاڵـــی کـــردەوە وڵات
بـــەڵام لەگـــەڵ شـــین و شـــەپۆڕ و گـــریـــان
بـــۆڵـــەبـــۆڵـــی دێـــوەزمـــەکـــە هـــەر دەهـــات:
جێژنـــی شـــایان گـــاو و گـــەردوونـــی دەوێ
خوێنـــی گـــەش و فرمێســـکی ڕوونـــی دەوێ

***

گـــوللـــەی ســـتەم دابێـــژدابێـــژی دەکـــرد
ســـەری پـــڕ ئەویـــن و دڵـــی پـــڕ هـــەســـت
لـــە گـــۆڕســـتانی کـــۆنـــی پێـــرس پـــۆلیس

خوێن دەڕشـــاوە و دەیخوێند کوندی شـــوومی مەست:
جێژنـــی شـــایان گـــــاو و گـــــەردوونـــی دەوێ
خـــوێنـــی گـــەش و فرمێســـکی ڕوونـــی دەوێ

۱۳۵۰

***

ئەو و ئەیتان

ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین
ڕەش هەڵگەڕا ئاسمانی شین
هەورێک شۆڕابەی بەرداوە
دەڵێی لە قیڕیان وەرداوە
تاریکانە، شەوەزەنگە
وڵات بێ هەست و بێ دەنگە
گۆڕستانی خامۆشە شار
تێیدا نەماوە زیندەوار
نە ڕادەژێ گەڵای دارێک
نە دێ هەستی پێی ڕێبوارێک
هەرچی کۆڵان و شەقامە
دەڵێی کاولاشی بەسامە
دنیا دەریای بێ شەپۆڵە
لاو داماوە، جێژوان چۆڵە
پەردەی کۆشکان دادراوە
ڕۆچنەی کۆختانیش گیراوە
لە تالار و سەرسەرایان

بڕا تروو سکەی چرایان
شەمی سەرچاکیان لابردن
مردووش هێندەی دیکە مردن
دامرگا، بوو بە ژیلەمۆ
لە ناو ئاورگاندا پشکۆ
ژیان ڕووگرژە و مچ و مۆڕ
دێ بۆنی کفن تات و گۆڕ
شەو زرینگاوە، ڕاشکا
شەیتان سامی لە خوا شکا
کەڵپی خوێناوی گڕ کردن
فریشتەی پشووبڕ کردن
خەم و خەفەت دادەبێژێ
شادی و ئازادی دەنێژێ
داسی مەرگ و نەمان دەسوێ
هەوەڵ گەوزی داوێتە کوێ؟
دێن و دەچن بە ئەسپایی
لە چوار چرا چەند تارمایی
خێوی شەو و خودای شەڕن
بێچووە شەیتانی بەدفەڕن
ئاخ، دیسان سێدارە چەقی
کوردی چۆ بن لەسەر هەقی
لەپڕ دەنگێکی نێرانە
نرکەی کوڕانە و شێرانە
پەردەی بێدەنگی دادڕاند
خەواڵووی لە خەو ڕاپەڕاند

خەڵک هەموو ئەو دەنگەی بیست
دەیگوت (پێشەوای) خۆشەویست:
کە من مردم کورد نامرێ
دەس لە خەبات هەڵناگرێ
هاروەژا وەکو پووڕەی هەنگ
(مەهاباد) گۆڕخانەی بێ دەنگ
لە دەوروبەری چوارچرا
هەزاران سەر لە قوڕ نرا
کام نازداری شۆخ و جوانە
دای لە خەم لکی کۆڵوانە
لە چاوی کێژی مل بەکوێن
بەخوڕ دەهات فرمێسکی خوێن
شۆڕەلاو هاتە کۆڕی شین
ئەویش سۆرانی کردن شین
پیرەپیاو بانگ دەکا ڕۆڵە
لەبیر نەکەن تۆڵە، تۆڵە
تێکڕا دەڵێن درشت و ورد:
کورد نەمرد، پێشەواش نەمرد
با تەرمیشی بخرێتە گڵ
چۆن یادی دەردەچێ لە دڵ؟

***

شادبە ئەی پێشەوای نەمر
هەتن ڕۆڵەی نازا و خوێنگر
بۆ فیداکاری ئامادەن
ڕێگای ڕاستی تۆ بەرنادەن

پەڕکووری ڕق ئەستوورە کورد
لەسەر تۆڵەی تۆ سوورە کورد
کچ و کوڕ و ژن و پیاوی
دەکا خەباتی خوێناوی
تا مافی ڕەوای دەستێنێ
ئاواتی تۆ وەدی دێنێ

١٣٥١/١/٨

***

سنوور

ئەی ئەو کەسەی دەتپەرستم و لێم ونی
تۆ خودا نی، تۆ خۆشەویستی منی

***

لە ئاسمان نی تا وێت ڕانەگا دەستم
لە قاف نی کاڵەی ناسنت بۆ هەڵبەستم

***

تۆی لە من ون کرد و منی لە تۆ دوور
ئەو بستۆکەی دوژمن ناوی نا سنوور

بەفرانباری - ۱۳۵۱

ئاره‌ق و تین

پێش ئەوەی گزنگی هەتاو
تڕۆپکی چیا بنگێوێ
پێش ئەوەی شنەی بەیانی
بسکی بەرەزا ببزێوێ

***

پێش ئەوەی قاسپەی خاسەکەو
لە زەرد و ما دەنگ داتەوە
پێش ئەوەی بلبل بخوێنێ
خونچە دەمی بکاتەوە

***

پێش ئەوەی سیڕەی هەڵۆیان
پەردەی بێدەنگی دادڕێ
پێش ئەوەی چوورە پۆپنەکی
بەرەو ڕووناکی هەڵفڕێ

***

پێش ئەوەی شەمی سەر چاکی
ئاخر فرمێسکی هەڵوەرێ

پێش ئەوەی گژەبای تووڕە
ژیلەمۆی پەپوولە بەرێ

***

پێش ئەوەی لاوی بەختەوەر
دەم ڕاگوێزێ لەسەر خاڵان
پێش ئەوەی شەوگەڕی دڵتەڕ
وەڕەز بێ لە ماڵە و ماڵان

***

پێش ئەوەی بێری شل و مل
چاوی خەواڵووی هەڵبێنێ
پێش ئەوەی شوان مەڕی شەوێن
وەگێڕێ، بەردا دەسبێنێ

***

پێش ئەوەی پۆڵی نەشمیلان
شل شل داگەڕێن بۆ کانی
پێش ئەوەی سەرکانی و دەراو
ژاوەی بێ لە پەری جوانی

***

پێش ئەوەی حاجی سەلەمخۆر
هەژارێک هەڵنێ بە تەماڵ
پێش ئەوەی ڕێچکە ببەستن
بۆ مزگەوتێ شان بەبەرماڵ

***

پێش ئەوەی دەروێشی چڵکن
پەنجەی خەلیفەی کوشیبێ

پێش ئەوەی شێخ وەک تارمایی
بەرەو خانەقا خوشیبێ

***

پێش ئەوەی گزیری بەدفەڕ
لە دیوەخان پارووبادا
پێش ئەوەی خاتوونێک بەناز
پەردەی کۆشکی ئاغا لادا

***

من کاوی خۆم لە کار دیوە
من جەرگی زەویم درێوە
من شیلەگەم هەڵبڕیوە
من یەک سەریم ئاخنیوە

***

من ڕێزە سواڵەم داناوە
شەغرە وێنجەم پێوە داوە
من گاگێڕەم تێر کراوە
یا خۆیانم وەرگێڕاوە
هاوین و پایز و بەهار
هەتاو لێی نەداوم بێکار

***

من جووتیارم، من جووتیارم
من لەگەڵ هەتاو هاوکارم
من بە ئارەق و ئەو بە تین
دامان ڕشتووە بناخەی ژین
باسکی من و تیشکی ئەوی

بژیـــو دەســـتێنن لـــە زەوی
گـــەر جووتیـــار ئـــارەق نەڕێـــژێ
گـــەر هەتـــاو تیشـــک ناوێـــژێ
دانیشـــتووی ناو کۆشـــک و قـــەڵا
دەخـــۆن نانـــی گـــەڵا گـــەڵا؟

***

بـــەڵام حەیـــف ئێســـتاش لێـــرە
مـــن برســـیم و کەســـێک تێـــرە
نـــە قـــەت ئارەقـــی ئەســـڕیوە
نـــە قـــەت گـــەوزی هەڵبڕیـــوە
نە مـــەچـــەکـــی جـــەمام بـــووە
نـــە چـــۆڵـــەمەی لە جـــێ چـــووە
نـــە ئەنگوســـتی ڕاگیـــراوە
نـــە داســـوو لـــە چـــاوی داوە
نـــە دڵـــی پێـــی دڕ دڕ بـــووە
نـــە بـــن هەنگڵـــی خـــڕ بـــووە
نـــە کـــەفـــی دەردا بـــە کڵـــۆ
نـــە پـــەنجـــەی دەری کـــرد دڵـــۆ
نە دەســـتی پاشـــبارەی ناســـی
نـــە ســـاوێکـــی دا لـــە داســـی
نـــە بـــەگـــەرمـــا داهێـــزا
نـــە خـــەوی لـــە چـــاوی زاوە
نـــە بـــەســـەرمـــایـــە تـــەزیـــوە
نـــە لـــە کـــای پایـــز خزیـــوە
نـــە نـــووســـەکەی پێـــوە نـــووســـا

نـــە لـــەبـــەر بارانـــێ خـــووســـا
نـــە زوقمـــــی بەســـــەردا بـــاری
نە لـــــە قـــوڕدا کـــــەوت بـــاری
نـــە دی شـــەو و شـــــەونخـــوونی
نە چێشـــــتی دەردی نـــەبـــوونـــی

***

تـــا کـــەی وا بـــم، تـــا کـــەی وا بـــم
دەس بـــەتـــاڵ و ڕەنـــج بە بـــا بـــم
تاکـــەی ڕەنجـــی شـــــان و پیلـــــم
بـــۆ دوژمـــن بـــێ، بـــۆ مـــن دیلـــم؟
نـــــا نـــــا، تـــازە ڕاپـــەڕیـــوم
نـــاتـــوانـــم بـــــدەن فـــریـــوم
ڕێبـــــازی شـــــۆڕش بـــەرنـــادەم
مـــــەودا بـــــە داگـــیرکـــەر نـــادەم
لـــە شـــــان و باهـــــۆی خـــۆم ڕادی
هـــــەڵگـــــرم ئـــــاڵای ئـــازادی

***

فریشتەی بەپیوە

سەرنجم گەر دەبڕمە بەژن و بالآت
کچی جوان! بۆچی ڕووگرژی چ قەیدی؟
منم ئەو شاعیرە جوانی پەرستە
کە چاوی من جگە لە جوانی نەیدی

***

بەمندالّی کە پەروەردەی چیا بووم
کەوم دی، پۆڕ و سوێسکە و ئاسکم دی
بە لاوچاکی لە شاری کوردەواری
کچم دی، نازەنین و ناسکم دی

***

گەڕاوم چۆم و نواڵە و مێرگ و بژوێن
بەماە و زەردی ئەستەم هەڵگەڕاوم
تەماشای سوێسن و بەیبوون و شللیڕ
بە دینی جوانی ڕاهێناَوە چاوم

***

لەبەر تاوێ لەسەر پشت ڕاکشاوم
لەدەم جۆگە لەسەر فەرشی وەنەوشان

لەسەر گوێسوانە کردم چاوەبڕکێن
لەگەڵ گەورەکچی بەردەرکی حەوشان

***

بەڕۆژی ساردو ساو دیومە بە زستان
تروسکەی بەفری بەرتیشکی هەتاوێ
شەوی هاوین لەناو ئەستێرەکاندا
گەلاوێژم دەدی پرشنگی داوێ

***

لەناو گۆم و گەرمگ و چۆم و قۆپی
بەپۆڵم دین قورینگ و سی و هەڵەتانج
لەبەر بێر و لە هاوپر و لە پاراو
گەلێکم دیوە کێژی شۆخی کرمانج

***

لەمەیدان دیومە نێسکەی ئەسپی خۆشبەز
لەگەڵ دەستوجلیتی شۆڕەسواران
گەڕی شاییم لەپێش چاوی گەڕاوە
لەرەی مەم، سووکە ڕەوتی گوێ بەگواران

***

خورینی شوور و بازی مامزم دی
شەپۆڵی گۆم و کەف هەڵدانی تاوگە
بە میڕۆژ و سیاسووتی بەهارێ
گەلێک شەو ماومەوە تا ڕۆژ لە ڕاوگە

***

لەسەر دوندی چیای سەربەرزی هەڵگورد
ڕەوەی هەورم پێمدا بەدی کرد

تەماشای دیمەنی سەوزی وڵاتم
منی سەرسام و شاگەشکە و خەنی کرد

***

بەهەشتە کوردەواری من، بەهەشتە
فریشتەم من، فریشتێکی پەریوە
بە جوانی تۆ دەژیم لەم دوور وڵاتە
وەرە لێم مەبڕە ئەو تەنیا بژیوە

***

بەڵێ تۆ کێژی، نازداری، لەباری
منیش پیرێکی زورهان و دزێوم
بەڵام شیرنترە لەو شەکرەلێوە
وشەی کوردی کە هەڵدەڕژێ لە لێوم

١٣٥١

***

کاروانی خەبات

زەردە پەڕی، سوور بوو ئاسۆ
خەریک بوو سێرە هەڵگیرێ
لەباتی قاسپە قاسپی کەو
دەهات قرمژنی شێست تیرێ

***

ئاوری بەردەدا لە بەندەن
گڕی خومپارە و بازووکا
کام گوڵ گەش بوو، کام گیا شلک
بەو بڵێسە هەڵدەپرووکا

***

داوەستا لەو خڕ و شیوە
دووکەڵ و بۆگەنی بارووت
نەمامی ناسک و ساوا
بەدەسڕێژ دەبوونە بزووت

***

دەیشێلا هەڵاڵە و سوێسن
ناڵچەی پۆتینی ژاندەرم

نێـــرکـــی بیـــزا و مـــەنـــدۆکی تـــەڕ
دەپـــەڕیـــن بـــەگوللـــــەی گـــــەرم

***

کێـــوی لـــە حـــەوت کێـــوان تەقیـــن
هـــــەڵۆ دای شـــــەقـــــەی بـــاڵان
کـــەرۆشـــک تـــەمـــاڵی هـــەڵگـــرت
ڕێـــوی خـــوشـــی بـــۆ کـــەنـــداڵان

***

کـــۆترە شـــینکەی قـــەدی شـــاخی
لـــــوور بـــــوونەوە ناو ئـــەشـــکەوت
سۆسـکـــە لـــــە بـــن پنچـــک خـــزا
چـــۆلـــەکـــە لـــە جریـــوە کـــەوت

***

خـــۆی لـــە ڕەنـــدۆڵان هـــــەڵکێشـــــا
لە تـــرســـــان مـــــار بـــەپـــەلـــەپـــەل
لە پـــەڕ پـــەڕۆچـــکەی ئـــاســـمانێ
دیـــــاری دا تـــارمـــایی خـــەرتـــەل

***

هـــەر چـــوار تەنشـــــتی گیـــرابوو
لە ســـەنگـــەرێـــــکدا بـــەتـــەنـــێ
ئـــەو لاوەی بـــــەڵێنـــــی دابـــــوو
هـــــەتـــا مـــردن چـــــەک دانـــــەنێ

***

پشـــــوو ســـــوار وگـــەروو وشـــــک
گـــــەرم ببـــــوو چـــــەکی دەســـــتی

بەڵام هێشتا نەلەرزی بوو
دڵی پڕ لە هیوا و هەستی

***

هەرچەندە ئاڵقەی گەمارۆ
هەر وا دەهات تەنگتر دەبوو
ئەستێرەی هیوای دەدرەوشی
تا وەخت درەنگتر دەبوو

***

پەندی کوردانەیە و کۆنە
کە شەو قەڵاتی مێرانە
هەروا تاریکان پەیدا با
درێ پێدەدان شێرانە

***

ڕووناکبیرێکی تا ئێمڕۆ
دەچوو بەرەو ئاسۆی ڕوون
ئێستا هیوای بە بووڵێڵ بوو
بۆ لە گەمارۆ دەربازبوون

***

بڵێسەی دا لووڵەی چەکێک
تێک هەڵگڵا لاوچاکی کورد
ئەفسەر یەک بەخۆی قیژاندی
(بەپیش بەپیش گلوله خورد)

***

لەبن پەسیوان دەرپەڕین
هێزی ڕەش و ئەهریمەنی

دێـــرا بـــەخـــۆشـــی شەهیـــدێـــک
(کـــوردســـتان) مێـــرگ و چیـــمەنی

***

دیســـان خـــۆشـــی قـــارەمـــانێـــک
نـــەخشـــانـــدی ڕێـــگای ڕزگـــاری
دیســـان لاپـــەڕەیـــەکی ڕەشـــتر
کـــەوتـــە ســـەر مێـــژووی زۆرداری

***

دوا نیـــگای بڕیـــە لای ئاســـۆ
بـــەمـــۆڵـــەق ڕاوەســـتا چـــاوی
شـــنەبای شـــەو هات ئەســـترێ
وەک پـــەنجەی جـــوانێک جـــوانـــاوی

***

لـــەنـــاو خـــۆشـــدا دەتلێنـــەوە
لاوی بـــەزیـــک و بـــەســـبات
بـــەڵام هـــەروا دەچێتـــە پێـــش
بـــێ وچـــان کاروانـــی خـــەبـــات

ڕێبەندانی - ١٣٥١

لە بیرم مەکە

وەهـــام بیســـتووە ســـەردەمی پێشـــوو
لـــە گـــەورە شـــارێک نـــازدارێـــک هەبوو
کچێکـــی قیـــت و قـــۆز و کـــەڵـــەگـــەت
شاکـــاری دەســـت و نـــەخشـــی تەبیعـــەت
شـــۆخ و لەبـــار و جـــوان و ڕەزا ســـووک
لەڕاســـت ڕووی دەچـــوو ئابڕووی گـــوڵـــووک
دڵتـــەڕ، مـــەشـــرەف خـــۆش، زار بەپێکەنیـــن
شـــل و مـــل، ئەســـمەر، ناســـک، نازەنیـــن
دیـــدەکاڵ، لێوئـــاڵ، بســـک سێ بـــەنگـــی
خاڵـــی ســـەر کوڵمـــەی ڕەشـــتر لـــە زەنگـــی
مەمـــک خـــڕ و تونـــد، ســـینە نـــەرم و پان
گـــەردن درێـــژ و چەنـــە کـــورت و جـــوان
کـــەی گـــەزۆ شـــیرن وەکو دەمـــی بـــوو
کـــەنگـــێ بـــەڕەزا وەک پـــەرچـــەمـــی بـــوو
مانـــگ لـــە ئاســـت هەنیـــەی شـــەرمەزار بـــۆوە
بـــرۆی دی هیـــلال خـــۆی لەبیـــر چـــۆوە
جـــەرگ دەبـــڕیـــن تیـــری بـــژانگـــی

دڵگـــر بوو بســـــکی، لـــووس بـــوو، لاجـــانگـــی
زەندی گـــۆشـــــتن و شـــــووش و نـــــەرم و نـــۆڵ
بـــەلـــەکـــی خـــڕ و پـــڕ و ســـــپی و ســـــۆڵ
چـــەنـــەگـــەی خـــڕی وەکـــو گـــۆی زێـــو بوو
بـــەرخـــەبـــەبـــەکەی وەک شـــەکـــرەســـێو بـــوو
خـــەڵفـــی شـــــۆڕەبی و مـــەنـــدۆک و بیـــزا
لـــەبـــەر ئـــــەو بـــــاڵا بـــــەرزە دەفیـــــزا
نـــــاز و کریشـــــمە و لەنجـــــە و لارەکـــەی
پـــــڕی کـــردبـــوو هـــەمـــوو شـــارەکـــەی
جـــوانـــی وا کـــەم بـــوو لـــەســـــەر زەمـــینێ
کـــــەم دایـــــک کیـــــژی وا جـــــوان دەبینـــــێ
لـــــە شـــــارا هـــــەچی هـــــەبوون کـــــوڕ و کـــــاڵ
لـــــەدووی ئـــــەو شـــــۆخە ببوونـــــە عـــــەوداڵ
لێیـــــان گرتبـــــوو گـــــۆڤـــــوانە و ڕێبـــــاز
کڕیـــار گـــەلێکـــــە بـــۆ کـــڕینـــی نـــاز
وەک مانگـــــی جێـــــژن لێیـــــان دەڕوانـــــی
پێیـــــان هـــــەڵـــــدەگوت بـــــەســـــتە و گـــــۆرانـــــی
بـــەڵام لـــە هەمـــوان داوخـــوازتـــر لاوێـــــک
بـــوو، کـــە نـــەدەژیـــــا بـــەبـــێ ئـــەو تـــاوێک
گیـــرۆدەی کـــــردبـــوو بـــــەبســـکی خـــــاوی
دێـــوانـــــەی کـــــردبوو بـــــەســـیلەی چـــاوی
ئـــــاوڕی ئـــــاوری لـــــە دڵ بـــَـەردابـــــوو
نـــــازی وەرهـــــەمـــی پـــــێ هـــــەڵێنـــابوو
وەختابـــوو بمـــــڕێ بـــــۆ ماچـــی لێـــوی
یـــا وەکـــــو شـــــێتان ڕوو بـــــکاتەکێـــــوی

نـــەیمـــابـــوو هـــۆش و هـــەدادان و خـــەو
ئـــۆقـــرەی بـــڕابـــوو بـــەڕۆژ و بـــەشـــەو
قســـــەی دڵســـــۆز و دۆســـــتی نەدەبیســـت
لـــە دنیـــای ڕوونـــاک هـــەر ئـــەوی دەویســـت
لـــە دڵـــی بەرببـــــوو ئاگـــــری بـــێ ئامـــــان
دەســـــتی بـــەردابـــــوو لە مـــاڵ و ســـــامـــان
شـــێت و شـــــەیـــدا بوو، هـــۆشی نـــەمـــابـــوو
ئاگـــــای لە حاڵـــی خـــۆشـــی نـــەمـــابـــوو
شـــــین وگـــــریـــان و ڕۆڕۆ بـــــوو پیشـــــەی
هـــەر بیـــری ئـــەو بـــوو یـــادی هەمیشـــــەی
نـــاهـــومێـــــد نـــەبـــــوو دەســـــتی بەرنـــــەدا
تـــا ئـــــەو نـــــازدارەی بـــــۆ هاتـــــە ڕەدا
بـــەهـــــار بـــوو دیســـان خەمڵی وەک بەهەشـــت
مێـــرگ و لاپـــاڵ و بـــەنـــدەن و پێـــدەشـــت
کانـــــی وەک دیـــــدەی ئـــاواران پـــڕ جـــۆش
شـــنە وەک پشـــــووی نـــازداران بـــۆنـــخۆش
گـــۆڵ پشـــــکووت، بلبـــل وەورینگـــە کـــەوت
کـــــەو لـــەســـەر ڕەوەز هـــەڵـــی گـــرت ڕەوت
مێـــلاقـــە بـــــادەی ئـــــاونگـــی دەمشـــــت
شـــــللێر فرمێســـکی شـــادی هـــەڵـــدەڕشـــت
خـــونچـــــە دایـــــدڕی بـــەرۆکـــــی کـــراس
لـــــە خیـــــز هـــاتـــە دەر چـــووزەڵـــە ڕێـــواس
بـــــۆن و بـــــەرامە و هـــــەوای بـــەهـــاری
عیشـــق و هـــــەوەس و مـــەســـــتی لـــێ بـــاری
بـــەهـــار کـــە بـــەزمـــی تـــەبیعـــەت گـــەرمـــە

دڵـــی نـــازداری بـێ بـــەزەش نـــەرمـــە
بـــەڵێنـــی پـــێ دا کـــێژۆڵەی چـــاوجـــوان
لـــە دەری شـــاری بـــۆی بچێتـــــــە ژوان
لاوی دڵســـــووتـــاو گـــەیشـــت بـــەئـــاوات
کـــە ئـــەو نـــازدارەی بـــۆ لـــە ژوانـــێ هـــات
ئـــاوێـــزانـــی بـــوو، گـــرتی لـــە ئـــامێـــز
گـــووشی بـــەبـــاهۆی مـــەردانـــەی بـــەهێـــز
ڕایـــمووســـی لێـــــوی شـــــیرنتر لـــــە قەند
لـــە دەســـتی هاڵانـــد کـــەزی وەک کـــەمـــەنـــد
گـــــووشـــی مـــەمـــکۆڵـــەی وەک زەردە لیمـــۆ
بـــــڕا، لاکـــــەوە، مـــەکـــە، ئـــەیـــــەڕۆ
دەیـــانکـــرد یاری و دەســـــبازی و گەنگـــــەڵ
یەکتریـــــان دەگـــرت لـــە مێـــــز و باخـــــەڵ
درێـــــــز دەبـــــــوون و هـــــەڵـــدەســـــتانەوە
لـــــەنـــــاو شـــــێنکەدا دەتـــــلانـــــەوە
لاوی تامـــــەزرۆ، کیـــــژی گـــــەردن کێـــــل
سوێســـــنە و بەیبوونیـــــان دەکـــــردن پێشـــــێل
ڕێکتـــــــر دەکەوتـــــن بـــۆ ئـــەم لا و ئـــەولا
قـــانەقـــەنـــدیـــلـــەی یـــەکتـــریـــان دەدا
ســـێبەر شـــــۆڕ ببـــــوون، ئێـــوارە داهـــات
ئـــاخ لـــە خـــۆشـــیدا زوو ڕادەکـــــا کـــــات
هەرچـــەنـــد لـــە دینـــی یـــەکتـــر تێـــر نـــەبـــوون
ناچـــار بـــــوون هەســـتن بـــــەرەومـــاڵ ببـــزوون
شـــــل شـــــل داگـــــەڕان بـــــۆ دەم ڕووبـــاری
تـــا پێـــــش تاریـــــکان بچنـــــەوە شـــــاری

لەسەر کەندی چۆم ڕاوەستان تاوێ
کچ دیتی لەناو نێرینەی ئاوێ
چەپکە گۆڵێکی وەکو پتی خوێن
گوتی ئای جوانە! ئەوە گوڵی کوێن؟
بریا هی من با ئەو گوڵە سوورە
حەیفە کەوتە ناو ئەو شیت و شۆورە
هێشتا قسەکەی نەکردبوو تەواو
کە دڵداری شێت خۆی خستە ناو ئاو
بە پەلەقاژە گوڵی هێنا دەست
هاویشتی بۆ لای کیژی دیدەمەست
گوتی ئەی یاری ژیکەڵە و ژیرم
هانێ گوڵەکەت مەکە لە بیرم
گێژاو لوولی دا، شەپۆڵ نوقمی کرد
خوڕێنی چۆمی کەلاکیشی برد
تۆماری ژینی کورتی پێچراوە
ئەو تەنیا ڕۆژە خۆشەی بۆ ماوە
ساردی کردەوە چۆمی سارد و سڕ
دڵی پڕ هەست و بڵێسە و گڕ
کە ئەوەی بینی کیژی شەنگ و شۆڕ
لەوێ ڕانیشت و کردیە زیڕ و هۆڕ
قژی ڕنینەوە دای لە سینگی خۆی
بەرۆکی دڕی قوڕی پێوا بۆی
لەوێ هێند گریا هەتا بوو شەڵاڵ
بە دارەمەیت بردیانەوە ماڵ
هەتا ماوەیەک دژ و وەڕەز بوو

کەم کەم دڵداری پێشووی لەبیر چوو
یەکی تری گرت لە کوڕانی شاری
سەرلەنوێ دەستی کرد بە دڵداری
ژین ڕاناوەستێ، هەوەس نامرێ
دڵداری لەگەڵ مردوو ناکرێ
زیندوو پێویستی بەهاودەم هەیە
بۆ مردوو مردن، هەر ئەفسانەیە
تا خۆن ببزوێ، تەزووی بێ، هەوەس
بێ جووت دژواره بۆ گشت کەس
کە ویستت دڵی جوانێک ڕابگری
دەبێ بۆی بژی، نابێ بۆی بمری
ژن پیاوی دەوێ، پیاو دەیەوێ ژن
هەزارانی واش بێ سەروشوێن بن
بۆ ژین پێویستە لەشی گەرم و گوڕ
نەک ئالا و کێل و گڵکۆ و بەرد و قوڕ
لە یەسکی ڕزیو وەرناگیرێ کاو
بێ کاو دژواره ژینی ژن و پیاو
تێ نەگەیشتبوو دڵداری بێ هۆش
کە کچ زوو کوڕان دەکەن فەرامۆش
هیچ کەس بەو کاره نااڵێ ئازایی
خۆ بەکوشت بدا پیاو بەخۆڕایی
خۆی بەئاو دادا بۆ هەوەسێ چووک
پێی وابێ پاش ئەو کچ نابێ بەبووک
کەسێک دەیەوێ قەت نەکرێ لە بیر
ناوی لاپەڕەی مێژوو بکا داگیر

خـــەڵـــک بـــەمەردی و ئـــازایـــی و پیـــاوی
هـــەتـــا هـــەتـــایـــە هـــەر بـــەرن نـــاوی
ببـــێ بـــەمـــایـــەی ســـەربـــەرزی کـــۆمـــەڵ
بـــۆی دروســـت بکـــەن پـــاش مـــردن کـــۆتـــەڵ
لـــە ڕیـــزی گـــەوران نـــاوی بنـــووســـرێ
ســـەت شـــێعری بـــاشـــی پـــێ هەڵبگوترێ
جێـــی شـــانازی بـــێ بـــۆ نـــەتـــەوەی خـــۆی
گـــۆڕی مـــەزار بـــێ، کڕنـــووش بـــەرن بـــۆی
خـــۆ فیـــدا بـــکا بـــۆ گـــەل و خاکـــی
نـــاوی نـــەمـــرە بـــەپـــاکی و چـــاکـــی

١٩٧٣/١٠/٦

***

یادم بکەن

لەو دەمەیدا پیاڵە دەدرێن لە پیاڵە
لەو دەمەیەدا لێوتان بە بادە ئاڵە
لەو دەمەیدا کۆڕی شادی دەبەستن
لەو دەمەیدا سەرخۆش و مەستن
لەو دەمەیدا کە دەگەرن باز و دەوران
لەو دەمەیدا دەس دەگێڕن لە بەروان
لەو دەمەیدا دەس لە بەژنان وەردێنن
لەو دەمەیدا بەرکۆژە دەترازێنن
لەو دەمەیدا گەڕی ڕەشبەڵەک گەرمە
لەو دەمەیدا دەکوشن کام پەنجە نەرمە
لەو دەمەیدا دۆ دەکەونە خۆڕانان
لەو دەمەیدا کە دەکوشن گوڵمەی ڕانان
لەو دەمەیدا تامەزرۆن لە جێژوانان
لەو دەمەیدا بەخۆوە دەکوشن جوانان
لەو دەمەیدا گڕ دەگرێ مەیل و تاسە
لەو دەمەیدا تێک هەڵدەنگون هەناسە
لەو دەمەیدا کە دەمژن شەکرە لێوان

لەو دەمەیدا نەبێ لەمپەر و نێوان
لەو دەمەیدا پۆڵی بێریان ڕادەبرن
لەو دەمەیدا کێژ چاوتان لێ دادەگرن
لەو دەمەیَدا گوێ هەڵدەخەن بۆ تاری
لەو دەمەیدا (ماملێ) دەڵێ قەتاری
یادم بکەن، یادی منی دوور وڵات
یادی منی ڕێبواری ڕێگای خەبات
یادی منی بێ بەش لە خۆشی و شادی
یادی منی سەوداسەری ئازادی

١٩٧٣/١١/٢

***

دەسکەوتی خەبات

نە بلوێرژەن دەتووڕێنێ لە بلوێر
نە شۆڕەژن ورینگەی دێ لەبەر بێر
نە نارەناری کیژی مەشکەژێنە
نە سیڕەسیڕی شمقاڕ و شەهێنە
نە بۆڕە بۆڕی مانگای تازە زاوە
نە شڵقەشڵقی مەشکەی نیوەژاوە
نە فیتە فیتی شوان و کاڕەیی مەڕ
نە باللۆرەی کچی چاوەمەست و دڵتەڕ
نە ئۆحە ئۆحەکەی گاوانی باسک
نە بگرە بەردەکەی کابانی ناسک
نە کۆڕەژنی حدوودی سووکە سواران
نە خرمژنی هەیاسەی گوێ بەگواران
نە قاڕەی سی و چریکەی باز و پەرکوور
نە دەنگی ئاسمانی و شادیی شالوور
نە گرمەی هەور و هاژەی ڕێژنە باران
نە سروەی با و شنەی سوورە چناران
کەوی کێوی نە قاسپەی ما نە سیڕە

بەرەو گەرمێن فڕیوە زەردەزیڕە
لە هێلانەی خزی و بێ دەنگە سێروو
دەڵێی خۆشخوانی کوردە و نیەتی ئێروو
گوڵاڵە وَ سوێسنە و خار و کەنێرە
هەموو پرزەن، زەمان کردوونی گێرە
نەماوە ڕەنگ و بۆی بەیبوونی نواڵە
کرانە گزرە مێژوەرد و هەڵاڵە
پەڕیوە سوورگوڵ و پێ خوستە سونبوڵ
ڕزیوە نووسەکە و خاو بۆوە پێکوڵ
کرانە دەستەچیلە لاسکە گۆگم
خەزانە و جوانی ناوێری بڵێ هەم
کەما و مەندۆک و هەڵز و لۆ پەڕیون
لە ترسی با لەناو قوولکە وپەسیون
لە باخ و چڕ ئەوی دار و درەختە
هەموو زەردن لە ترسی هێرشی شەختە
چەمەن کاڵ بۆتەوە ڕوخساری ئاڵی
لەسەر گۆنەی وەلاچوو دەنکە خاڵی
«گوڵ و حاجیلەکانی دەشتی هامەون»
بەجارێکی بەتاڵانی خەزان چوون
مەلای گونده چیا، نەک شێخی ورگن
هەیەتی مێزەرێکی بۆر و چڵکن
کەوا سەوزی لەبەر دامالدراوە
سیواک و تەیلەسانیشی نەماوە
چ بێ نازن، هەوارگەی خۆش و زەوێر
چ ناسازن چیا و لاپاڵ و هەڵدێر

خەزانە بێ بەزە و ناخۆش و تووشە
مژە و زوقمە و کەرەسیسە و پرووشە
لە کوێستانی نەماوە خێر و خۆشی
تەبیعەت هەر بینا کفنیشی پۆشی
ئیتر کەس ناگرێ داوێنی کێوان
لە جێیان باری خەم نیشتووە لە لێوان
بەڵام بنواڕە ئەورۆ شارەکەی کۆ
«قوبەی کشمیری دا بەر شەق وەکو گۆ»
ئەوا پڕ بوو لە خۆشی و کامەرانی
بەهاری شامە ئەییامی خەزانی
دەر و دیواری شادی لێ دەباری
خەزانی خۆشەویستە وەک بەهاری
قریوە و داوەت و چۆپی و سەمایە
گەپ و گاڵتە و زەماوەند و هەرایە
تریقە و پێکەنینە و چەپڵەڕێزان
هەموو بەشداری بەزمن خاو وخێزان
هەموو چاوێک گەشە، گشت کوڵمە سوورە
کەسەر لەو شارە بێ ئازارە دوورە
دەبینی تۆ ئەگەر چاوێک بگێڕی
کچی وەک دوڕ، کوڕی جوانتر لە زێڕی
کە دەچنە داوەتێ سەرمەست و دڵخۆش
فڕێ دراوە پەچە و ڕووبەند و سەرپۆش
هەلە هەڵکەوتووە بۆ کێژ و لاوان
نییە ئەورۆکە باخی سینە پاوان
چلۆن ئەورۆ نەبێتە ڕۆژی جێژن؟

چلۆن خەڵکی کوڵ و کۆیان نەڕێژن؟
لەلای ئازادیخواز و کوردی دڵسۆز
بەڕێزتر بۆ نەبێ ئەوڕۆ لە نەورۆز؟
کە پاش ئەو ڕەنج و دەرد و کفتوکۆیە
دەبینن کۆتەڵی (حاجی) لە کۆیە
دەبینن کۆتەڵی شاسواری کۆیە
کە ڕۆژێکی بەپێیان لێرە ڕۆیی
چلۆن بۆ سورمە نابێ خاکی شارێک
کە حاجی پێی لەسەر دانابێ جارێک

***

ئەوە کۆتەڵ نییە ڕەمزی نەجاتە
ئەوە دەسکەوتی چەند ساڵەی خەباتە
ئەوە ڕووگەی هەموو کوردێکی پاکە
ئەوە جێگای نیازە، پیرە چاکە
بوتی ساحەب دڵانی دڵ بەسۆیە
کە ئەوڕۆ پێی دەنازێ شاری کۆیە

***

سڵاو ئەی حاجی ئەی ڕۆڵەی زەمانە!
لە سایەی تۆوە هەرچێکی هەمانە
هەموو ژینت لە ڕێی گەلدا بەخت کرد
هەتا ڕێگای خەباتت بۆ تەخت کرد
گەلێکت دی غەریبی و تاڵ و سوێری
نەبوو ساتێ لە خزمەت خۆ ببوێری
بەگژ بێگانە و خۆمانەدا چووی
لەگژ دێوەزمە و دێوانەڕا چووی

نەترسای و نەخەجڵای و نەلەرزی
چ مەشهووری، چ ڕووسووری، چ بەرزی
هەموو شاگردی تۆن شیرن کەلامان
لە تۆ فێر بوون خەبات قازی و مەلامان
بەدەنگی تۆ خەواڵوو ڕاپەڕیون
لە ترسی تۆیە دوژمن داپەڕیون
گەرای ئەفکاری تۆیە باڵی گرتن
کەوا ڕۆڵەی گەلت سەریاڵی گرتن
بەئازایی، بەزانایی، بەوردی
چەکت دا دەستی شۆڕشگێڕی کوردی
پەڕی دیوانەکەت گەنجە و خەزێنە
وشەی شیرینی تۆ دوژمن تەزێنە
هەموو پەندن قسەی سووک و دزێوت
وەکو باڵی پەری پاکە جنێوت
بەنرخە، تازەیە، بەرزە، بەهێزە
ئەوەی فەرموت لە بارەی پیاوی دێزە
«ئەگەر کوردێک قسەی بابی نەزانی
موحەقەق دایکی حیزە و بابی زانی»
کە شێعری تۆ بزاوتی هەستی هەستان
هەموو سەوداسەری سەربەستی هەستان
لە کوردستان گەلێک شۆڕش بەرپا بوون
کوڕی کوردی بەگژ بێگانەدا چوون
لەمێژسااڵە دەڕێژن ئارەق و خوێن
بەاڵم داخی گرانم هێشتە لە کوێن؟
ئەوێستاش دەردەکورد نەکرا عیلاجی

ئـــەوێســـتاش کـــوردی کۆیلە مـــاوە حاجـــی
گـــەلی کوردت نـــەبوو هێشـــتا نـــەجاتـــی
بـــەخـــوێنـــی لاوەکان ســـووره وڵاتـــی
ئـــەوێســـتاشَ دوژمنـــی لاســـار و بـــەدفـــەڕ
دەکـــووژێ کـــوردی بـــێ تـــاوان و لاشـــەڕ
ئـــەوێســـتاش هـــەر دەمـــانکەن تیـــرەبـــاران
دەنـــەخشـــێنن بـــەخوێـــن کـــۆڵانی شـــاران
ئـــەوێســـتاش پـــڕپـــڕن زینـــدان لـــە لاوان
بـــەغـــەیـــری وەی کـــە کوردن نیانـــە تـــاوان
ئـــەوێســـتاش گـــۆڕ غەریـــب زۆرن وەکو تۆ
ئـــەوێســـتاش بـــێ نەســـیب زۆرن وەکـــو تۆ
ئـــەوێســـتاش بـــێ کـــەس و دووره وەتەن هەن
ئـــەوێســـتاش شـــاعیری پیـــر و ڕەبـــەن هەن
ئـــەوێســـتاش شـــێعری وردی کـــوردی دەدڕن
زمانـــی شـــاعیـــرانی چاکـــی دەبـــڕن

***

بـــەڵام تـــۆ دڵنیـــابـــە پیـــری زانـــا!
بناغێکـــی وەهـــات بۆ کـــوردی دانـــا
ئیتـــر سەنگـــەر بـــەتـــاڵکردن مـــەحـــاڵـــە
ئیتـــر کورد و بـــەزین خـــەون و خـــەیـــاڵـــە

بەرەبەیانی - ١٩٧٣/١١/٢٦

***

تەوگاری تەنیایی

هەتا نێڵەی نەیە ئاورگی دڵ، چەم پڕ لە نەم نابێ
هەتا نەم دانەباری تینی ئەم ئاورگە کەم نابێ
لەناو ئاورینگ و ئاونگا شەوم ڕادەبڕێ بێ هەمدەم
بەڵێ شەوگاری تەنیایی بەبێ فرمێسک و خەم نابێ
ستەمکاری منی دوور خستەوە لەو یارە شیرینەم
نیتر من چۆن ڕقی زۆرم لە ئازار و ستەم نابێ؟
ئەوی سەربەرزە لەم وێرانەدا تووشی خەم و دەردە
چیای سەرکەش ببینە قەت سەری بێ هەور و تەم نابێ
لەناو دەریای خەیاڵم دیمەوە من گەوهەری نایاب
هەمە گەوهەر، نیتر چاوم لە دینار و درەم نابێ
وەرە ناو باوەشی گەرم و گوڕ و پڕ تاسە و مەیلم
ڕەدیفیش تێک بچێ پێم خۆشە من دەستم لە مەم دابێ
وەرە با هەڵمژم نەو لێوە شیرینە بە کەیفی خۆم
لەپاش نەو تاڵییە با من دەمێک شەکرم لە دەم نابێ
پەلەت بێ، چاوەڕێتم، زوو وەرە، بەس خۆت بخافڵێنە
هەزار جار هێمنیش بم بۆ ویسالّت چۆن پەلەم نابێ؟

١٩٧٤/١/١٤

شەوی شاعیر

بابـــه تاهیـــرا منیـــش دەڵێـــم وەک تـــۆ
«ئـــاخ لـــەدەس دیـــدە، وای لـــەچـــەنگی دڵ»
دڵـــی جوانـــی پەرســـت و چـــاوی هـــەوەس
شـــەو هـــەتا ڕۆژ بـــەمـــن دەدەن گیـــنگڵ

***

کـــێ دەزانـــێ بـــەشـــەو لـــە مـــن چ دەکا
ئـــەو خـــەیـــاڵە پـــەشـــێو و ئـــاڵـــۆزەم؟
کـــێ دەزانێ کـــە چیـــم بـــەســـەر دێنـــێ
ئـــەو دڵـــە پـــڕ بڵێســـە و ســـۆزەم؟

***

کـــێ دەزانـــێ چلـــۆن بـــەیـــان دادێ
لە منـــی شـــێت و شـــاعیری دڵتـــەڕ؟
کـــێ دەزانـــێ خـــەیاڵـــی بـــن لێفـــەم
چـــۆن بەســـەر کەوشـــەنا دەکـــا شـــەوپـــەڕ؟

***

ئـــەرێ ئـــەی بـــەدری ئاســـمانی جـــەمـــال
هیـــچ دەزانـــی چلۆنـــە حاڵـــی من؟

شـــەو هەتـــا ڕۆژ لـــە کونجـــی تـــەنیایـــی
وەک هیـــــلال ئـــاوەڵایـــــە باڵـــــی من؟

***

گیانـــــە! هێشـــــتاکـــە دانـــەمـــرکـــاوە
ئاگـــری عیشـــقی تونـــد و ســـەرکەشـــی مـــن
لەشـــــی گـــەرم و گـــوڕی دەوێ هەر شـــــەو
بـــۆیـــــە وا ئـــاوەڵایـــە بـــاوەشـــی مـــن

***

لێـــوی وشـــــک و بـــەبـــاری مـــن دەیـــەوێ
هەڵمـــــژێ لێـــــوی گـــۆشـــــتن و ئاڵـــت
دەســـــتی ســـارد و تـــەزیوی مـــن دەیـــەوێ
بیکوشـــــێ مـــەمکی وەک بەهێـــی کـــاڵت

***

دەمـــــەوێ بـــــەو ســـــمێڵە زووڕانـــــەم
ئارەقـــــی ســـــینگ و باخـــەڵـــت بســـــڕم
دەمـــەوێ بســـــکە نـــەرمـــەکـــەت بگـــرم
دەمـــەوێ چـــاو لـــە چاوەکـــــەت ببـــــڕم

***

دەمـــەوێ گـــوێـــم لـــە دەنگـــی نەرمـــت بێ
دەمـــەوێ هەســـت بکـــەم هەناســـــەی تـــۆ
دەمـــەوێ مـــن بگـــــەم بـــــەکاوی دڵ
دەمـــەوێ دابمـــــرکـــێ تاســـــەی تـــــۆ

***

دەمـــــەوێ هیممـــــەت و هـــومێـــدی من
ئـــەتڵـــەســـی نـــاهـــومێـــدی دابـــدڕێ

دەمـــــەوێ پـــەنجـــە کەت بـــەئـــەســـــپایی
تـــۆزی غـــوربـــەت لـــە ڕوومـــەتم بســـــڕێ

***

ئـــــەی هومێدَ ئـــــەی ڕەفیقـــــی دێـــرینـــەم
تـــۆ نـــەبـــی کێـــم هەیـــە منـــــی بێکـــەس؟
گـــــەر هەمـــوولا لـــــە مـــــن بهـــاروەژێ
نابـــــەزم تـــۆم لەگـــــەڵ بمێنـــــێ و بـــــەس

***

تـــــۆم هەبـــی ئـــەو شـــەوانـــــە ڕادەبـــرن
تـــــۆم هەبـــی دوایـــی دێ بـــەڕۆژی ڕەش
تـــــۆم هەبـــی هـــەر دەگـــەم بـــەئـــامـــانجـــم
تـــــۆم هەبـــی ئـــەو دەگـــرمـــەوە بـــاوەش

۱۹۷۴/۱/۲۵

***

بنارى هەڵگورد

لە خەودا دیم لەسەر هەڵگورد
لەسەر چیای سەرکەشی کورد
ماندوو، خەستە، شەکەت، کفت
لەسەر تەختێکی زێڕ کفت
لەبن لێفەی ئەتڵەسی سوور
لەسەر دۆشەگێکی ئەستوور
بۆ حەسانەوە درێژ ببووم
بەبۆنی گوڵان گێژ ببووم
کەوی گرتبووی دەوروبەرم
غوڕەکەو بوو لەبن سەرم
شنە کاکۆڵی دەبزاوتم
گزنگ ڕوومەتی دەنگاوتم
لە فریشتان بەرزتر بوو جێم
هەور دەڕەوێن لەبەر پێم
هەوایەکەم هەڵدەمژی
کورد و کەودەری پێ دەژی
گەیبوومە پۆپەی ئاواتم

لێم دیار بوو هەموو وڵاتم
وڵاتی باب و باپیرم
جێی هەڵدانی خۆم و بیرم
وڵاتی جوان و دڵگرم
هەزار جاری دەبەر مرم
وڵاتی ڕەنگین و نەخشین
وڵاتی سوور و سپی و شین
خێری خودا، باخی بەهەشت
کوێستان و بەندەن و پێدەشت
تەلان، گەوە، بانوو، بستوو
کانی، زنە، رنوو، پزوو
مێرک، نواڵە، دەریا، ڕووبار
نەرمان، هەڵەمووت، لێرەوار
ئاوهەڵدێر، خوڕێن، گۆمی مەند
کێڵگە، بەیار، بژوێن، زەمەند
جێ جێ کۆدە، جێ جێ ڕووتەن
جێ جێ چێنگ، جێ جێ ڕەقەن
جێ جێ ئاوگر، جێ جێ شۆنە
جێ جێ شوورە و قەڵاکۆنە
کوردستانی بەخێر و بێر
«پێی ڕوون دەبۆوە چاوی کوێر»

***

پۆلێکی پەری شل و مل
بەرموور و ملوانکە لە مل
برژانک درێژ و چاو بەکل

شان بەکۆڵوانە شەدە شل
ناسک و نازدار و شۆخ و شەنگ
تەنک و شلک و جوان و چەلەنگ
بەژن باریک و خڕ و پڕ
سەری کۆڵمەیان دەیدا گڕ
نەشمیل، ڕەزا سووک، نازەنین
لەبەر دڵان و خۆێن شیرین
چاویان مەست و پڕ شەرم بوو
بسکیان تاوریشمی نەرم بوو
لەشیان بەتین و گەرم بوو
باسکیان سەرینی سەرم بوو

***

یەکێک خۆی لەباڵ دەخزاندم
یەک یەخەی بۆ دەترازاندم
یەک بەناز خۆی ڕێ دەخستم
یەک مەمکی دەنا لە مستم
یەک دەیشێلام تارام نارام
یەک قانە قندیلەی دەدام
یەک بۆی دەگوتم گۆرانی
بەچریکەی خۆشی ئاسمانی
یەکێک سەمای بۆ دەکردم
یەک دەستی لەستۆ دەکردم
یەک بەبالۆران دەیدواندم
یەک بەسپایی ڕایدەژاندم

***

لـــەو خـــەوەدا هێشـــتا لاو بـــووم
هێشـــتا بەنمـــوود و بـــەرچـــاو بـــووم
هێشـــتا مـــابـــوو گـــوڕ و هێـــزم
هێشـــتا هـــەمبـــوو بـــاهـــۆی قـــەوی
ڕەوەکـــم دەکـــــردن کـــــەوی
لـــە جێـــژوانـــێ خـــۆم ڕادەگـــرت
مێـــزم بـــەبـــزۆزانـــدا دەگـــرت
هێشـــتا پێـــم دەکـــرا دەســـبازی
گـــراویـــم دەکـــــردن ڕازی
هێشـــتا کـــەنفـــت و پیـــر نـــەبـــووم
«لـــە بـــاڵ جوانانـــدا تیـــر نەبـــووم»

***

دڵتـــەڕ و جـــوانـــی پـــەرســـت بـــووم
شـــاعیرێکـــی خـــاوەن هەســـت بـــووم
هێشـــتا دوور نـــەبـــووم لـــە هـــەڵگـــورد
کیـــژم دەهاتـــن لـــە شـــەوگـــورد
لـــەپـــڕ لـــەو خـــەوە ڕاچـــەنیـــم
بـــەحـــاڵـــی زارم پێکـــەنیـــــم
لـــە نێـــو ماڵێکـــــی بـــێ ژنـــدا
لـــە بـــــن لێفێکـــــی چڵکنـــــدا
لـــەســـەر تـــەختێکـــی ڕەق و تـــەق
ســـەرتـــاپـــام شـــــەڵاڵی نـــــارەق
پیـــــر و کـــەنـــەفـــتـــت و کـــەلـــەلا
هەمـــــوو لـــەشـــم هـــــەلا هـــەلا
پشـــــتم ڕەق و باســـــکم تەزیـــو

پێم نەدەکرا ئەم دیو ئەودیو
کز و گۆڕ و سڕ و بێ ناز
پێچم دەدا وەک مارانگاز
تازە کوا خەو دەمباتەوە؟!
هەستام وەبیرم هاتەوە
ئاوارەم و دوورە وەتەن
بێ تەمآڵ و سەڵت و ڕەبەن
سەرم وڕە و گیانم دێشێ
کەس نییە نازم بکێشێ
چم کردووە بۆ وام بەسەر هات؟
بۆچی تەرە بووم لە وڵات؟
بۆ هێلانەم لێ شێواوە؟
ئەو هەموو ڕێگەم پێواوە؟
بۆ لە خۆشی دوورە بەشم؟
بۆ ئەوەندە چارەڕەشم؟
چییە گوناە و تاوانم
تەریدەم؟ جەردەی کاروانم؟
پیاوکوژم؟ ڕێگرم؟ دزم؟
بۆ دوورم لە کەس و خزم؟
تاوانم ئەوەیە کوردم
خەڵکی بناری هەڵگوردم
بەو هەوایە پەروەردەَ بووم
بۆیە تووشی ئەم دەردە بووم
کۆیلەتیم بەلاوە نەنگە
بۆیە وڵاتم پێ تەنگە

دەڵێم مافی خۆمم دەنێ
ڕەپێم دەنێ بۆ بەندەنێ
دەڵێم ئینسانم، بەشەرم
ئەو پەندە دێنێ بەسەرم

***

بەڵام هەڵگوردە و نانەوێ
بەڵام کوردە و مافی دەوێ
هەزاری وەکو من بمرێ
دەست لە خەبات هەڵناگرێ
زۆر کەسی وەک من نەمێنێ
ئەو مافی ڕەوای دەستێنێ

٥٢/١٢/١

***

پەیامی پانەگەیندراو

پەیامی من بەگوێی ئەم دڵبەرە نازدارە ڕاناگا
نەسیم بێ سیم دەبینێ، شل دەبێ، بەم کارە ڕاناگا
گوتی سەبرت هەبێ دووبارە دێمەوە دیتنت نەممە
لە کورتی دا تەمەن، وا دیارە بەو کارە ڕاناگا
وەکو پەروانە دەوری لێ دەدەن لاوانی خۆولاتی
گوڵی ئێرە بەژوانی بولبولی ناوارە ڕاناگا
نەخۆش و دەردەدار و دڵ بریندارم، پەرستارێک
بەحاڵی نەم دڵە پڕ ژان و پڕ نازارە ڕاناگا
دەکەی ماچی دەم و لێوان نەگەر هێز و گوڕێکت بێ
دەنا جوانێک بەدەردی عاشقی بێ چارە ڕاناگا
هەتا کۆمتر دەبێ پشتم پتر هەڵدەکشێ مینی ژوپ
ئیتر دەستم بەداوێنی کچی نەم شارە ڕاناگا
دەبێ بولبول لە من فێریێ غەزەل خوێنی، بەڵام چبکەم
گرفتارم، چریکەم بەو گوڵ و گوڵزارە ڕاناگا

۱۳۵۳_۳_۲۱

وردەواڵە

دڵی شاعیر

دڵـــی شـــاعیر وەکـــو ئاوێنـــە دەچـێ
گـــوڵـەکـــەم! تـــۆ دڵـــەکـــەم مـــەشـکێنە
ڕاســـتە زۆر ناســـکە، ئەممـــا کـــە شـــکا
وەکـــو خـــەنجـــەر دەبـــڕێ ئاوێنـــە

***

تەرجەمە لە ئەنوەریەوە

هـــەر بەڵایـــەک لـــە ئاســـمانەوە بـــێ
بـــا لەوێشـــڕا نـــەهاتبـــێ بـــۆ مـــن
کـــە گـــەیشـــتە زەوی دەکـــا پرســـیار
ئـــەرێ لـــە کوێیـــە ماڵـــی مـــام هێمـــن؟

بۆ چمن

ئەی خودای گەورە! خالیقی بێ چوون
ئەی ئەوەی دات بەئێمە زار و قوون
یا ئەوان بگرە یا بکە تێرم
تێر نەبم بۆ چمن سەر و ژێرم

***

بۆ کچە کوردێک

کچە کوردێکی نەشمیل و لەباری
بەوەی نییە ماوەیێکە چوویە شاری
نەگەر پێت خۆشە هەروا بتپەرستم
نەکەی لادەی لە دابی کوردەواری

***

پەری ئازادی

شـــینم گـــەلێـــک گێـــڕا و شـــادیـــم کـــەم دیـــوە
خـــۆشـــی دەڵێـــن هـــەیـــە، بـــەڵام نـــەمـــدیـــوە
هـــەڵـــوەدا بـــووم لـــە دووی پـــەری ئـــازادی
تـــووشـــی نـــەبـــووم نـــە لـــەودیـــو نـــە لـــەمـــدیـــوە

***

بۆ خانمی لازار

ژیـــانـــی دووبـــارە دەبـــەخشـــیـــەوە بـــەمـــردووی عیشـــقت
تـــۆ مـــەســـیحا نـــەفـــەســـی خـــۆزگـــە منیـــش لازار بـــام

دیلی دیل

نەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم
تەماشا کەن چ سەیرێکە بەدەستی دیلەوە دیلم

***

شنە

شنە نەبزێوی سەری بسکی ڕەشی
کە لەسەر ڕوومەتی ئارامی گرت
گوی مەدە نەو قسە کۆنەی کە دەڵێ
لەشکری کافرە ئیسلامی گرت

***

بۆ ئاغای لبادی دارایی

بـــه لبـــاد دەبـــڕێ ســـەری پیـاوی لبـادیـه کـوێـره
یاڕەبـی کـــەس نـەخـەیـه داوی لبادیـــه کـوێـره
ئـەی ئـەوەی شـاخ بـەکـەر و بـاڵ بـەپشـیله نـادەی
بـــۆچـێ ســـۆمایی هـــەیـه چـاوی لبـادیـه کوێره؟

***

ڕقی پیرۆز

دەمگـــرێ، ئـــەممـا لـەگـرتووخانـه ڕق ئەســـتوور تـرم
لێـــم دەدا، ئەممـــا لـــەســـەر داوا ڕەواکـەم ســـوور تـرم
دەمکـــوژێ، ئەممـا بەگـــژ جـەللادەکـــەم دا دێمـــەوە
کـــوردم و نـــاتـوێمـەوە، نـــاتـوێمـەوە، ناتوێمـەوە

١٩٧٤/١٣٥٣

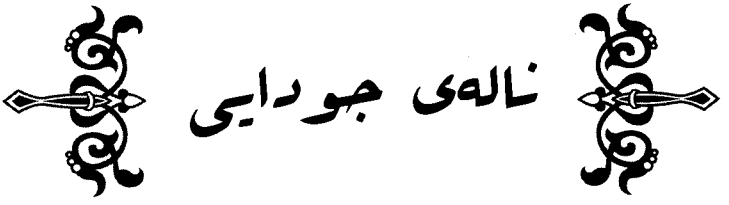
ناڵەی جودایی

پێشەکی

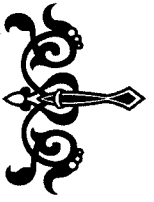

محەمەدی مەلا کەریم

وەنەبێ هەر کەسێ پێشەکیی بۆ کاری کەسێکی تر نووسی، ئەوە وا بگەیەنێ خاوەن کارەکە کەسێکی نەناسراوە، یا هیچ نەبێ پێشەکی نووسەکە لەو ناسراوترە. ئەگەر وا بوایە، نە ئەبوو کەس پێشەکی بۆ کاری شاعیرێکی وەک کاک هێمن بنووسێ. ئەگینا کێ بێ لەناو کوردی ئەم عێراقەدا، ئەگەر هێمنیش نەناسێ، هیچ نەبێ شێعری نەخوێندبێتەوە یا ناوبانگی نەبیستبێ! ئەگەر تا پێنج شەش ساڵ لەمەوبەر تەنها کەم و بێشێکمان هێمنمان ناسیبێ یا بڵێین ناویمان بەرگوێ کەوتبێ، ئەوا لەم ساڵانەی دواییدا کە لەلایەکەوە هێمن خۆی ڕاستەوخۆ ڕووبەڕووی خەڵکەکە بووەتەوە و لە لایەکی کەشەوە تەوژمی هەستی ئەدەبدۆستی و بەشداربوون لە کۆڕ و دیداری ئەدەبیدا، وەک بارانی پەڵە، دێبەری دڵ و دەروونی هەزاران لاوی تازە هەڵچووی ئەمڕۆ و، جێگای ئاوات و متمانەی سۆزمانی ئاوداوە، مەگەر ئەوەی بۆی ڕێ نەکەوتبێ و هەل مەودای نەدابێ، ئەگینا کەسێکی ئەوتۆ نەماوە، بەجۆرێ بەبینین، یا بەگوێ لێبوون، یا بەبەرهەم خوێندنەوە، لەگەڵ هێمن نەبووبێ بەئاشنا.

لەگەڵ ئەوەشدا کە هێمن ئەوەیە باسم کرد، وا من بۆخۆمی ڕەوا ئەبینم پێشکەشی خوێندەوارانی بکەم و ڕێگای خۆم ئەدەم بەناوی پێشەکی نووسینەوە بۆ ئەم کۆمەڵە شێعرەی ئەم چەند ساڵی دواییەی، لاپەڕە پێشووەکانی ئەم دەفتەرەی بەم چەند ڕستەیە ڕەش بکەمەوە.

بەر لە هەرچی، حەز ئەکەم ئەوەی چەند جار بە هێمن خۆیم وتووە بەئێوەشی بڵێم: لەناو ئەوانەدا کە پەخشانیش و شێعریش ئەنووسن و من هەردوو جۆرە بەرهەمەکەیانم خوێندووەتەوە، لە عەرەبدا نەزار قەببانی و لە کورددا هێمن، من پەخشانیانم لە شێعریان لا دڵگیرترە. ئاواتم ئەوەبوو کاری سەرەکیی هێمن پەخشان نوسین بوایە لەجیاتیی شێعر وتن. ڕەنگبێ هێمن خۆی هێشتا بایەخی پەخشانی خۆی بەتەواوی نەزانێ... ئەگەر وایە دەسا با بەچاوی مشتەری پێشەکی (تاریک و ڕوون) هـ کەی خۆی، پێشەکییەکەی بۆ (تحفەی مظفریە)، سەرەتاکەی بۆ (قەڵای دمدم)ەکەی عەرەبی شەمۆ کە مەلا شوکر هێناویەتە سەر دیالێکتی لای خۆمان، بخوێنێتەوە.

بەڵام، با کەس وا نەزانێ من مەبەستم لەم ڕایەم ناڕەزاییە لە شێعری هێمن، ڕاستەکەی هێمن شێعری ناسکی زۆرە کە لە دڵدا جێگای شایانی خۆی ئەگرێ. دەردەکە لە شێعری هێمندا نییە ئەوەندەی لەو دەورەدایە کە پاشکەوتوویی و نەخوێندەواریی کۆمەڵی کوردەواری خستوویەتە ئەستۆی شێعر و هێمنیش وەک شاعیری بەشێکی هەرە پاش خراوی کۆمەڵەیەکی پاشکەوتوو دەستەویەخەی وەستاوە.

من لام وایە لە بناخەدا ئەرکی شێعر قسەکردنە لەگەڵ سروشت، لەگەڵ جوانی، لەگەڵ ئافرەت، لەگەڵ دەروون، لەگەڵ هەستی بەرز و خاوێنی مرۆڤایەتی... ئەبێ لەم ڕێگایانەشەوە بۆ بابەتەکانی تری ژیان بچێ و ببێ بەچەکی خەبات... بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا ئەڵێی چی! مۆسیقاوییەتیی شێعر لە لایەکەوە و نەخوێندەواریی کۆمەڵ لەلایەکی کەوە و نەبوونی چەکێکی تری ڕاگەیاندنیش سەرباری هەمووی، لە هەموو کۆمەڵەیەکی پاشکەوتوو، بەوێنە لە کوردستانەکەی ئێمەشدا، شێعری کردووە بەداردەست و پێپیلکەی پیاوی ئایین بۆ خەڵک فێرە تارەتگرتن و دەستنوێژ شتن کردن... کردوویەتی بەکتێب بۆ مەلا بۆ نەحو و سەرف و مەنتیق و بەلاغە و تەجوید و فەرایز وتنەوە بەفەقێ... بەپەندی پێشینان بۆ قسەی نەستەق و فەلسەفەی کۆمەڵایەتی بەخەڵک گەیاندن... بە ڕۆژنامە و بەیاننامەی نهێنی بۆ وریاکردنەوەی جەماوەر و ووروژاندنیان بۆ ناو کۆڕی خەبات... تەنانەت بەفەرهەنگیش بۆ فێرکردنی زمانی بێگانە بەمندالان.

کە ئەمە هەموو ئەرکی سەرشانی شۆڕەکچی ناو پەنجەرە و دوودەریی باڵەخانەی بەرزی شێعر بێ، ئیتر چۆن نایەتە خوارەوە بۆ کۆڕی ڕەنجکێشان، بۆ کوندە و گۆزەهەڵگرتنی سەرکانی... بۆ دروێنە و گێرە و کێشەی سەر دەغڵی بەرخۆری دوا بەهار و سەرەتای هاوین... بۆ گوڵۆچنیی سەر خەرمان لەگەڵ بێوەژنی کۆشێ هەتیو بەسەراکەوتوو... بۆ گسکدانی بن دارتوو و تووچنینەوەی ناو باخەکانی جارانی هەورامان... بۆ کۆڵەدار

هەڵگرتنی زستانان بەپێی پێخاوس و لەناو بەفرا... کە ئەمە ئەرکی سەرشانی شێعری کۆمەڵەی کوردەواری بێ، دیارە ئەبێ هێمنی شاعیر و دەیان کەسی وەک هێمنیش بەشێ لەم ئەرکەیان بکەوێتە ئەستۆ و شێعریان لەژێر ئەم بارە قورسەدا بنالێنێ... پێڵاو پێ و پێ بکا، کۆڵی لاسەنگ ببێ... تایەکی باری قورس و ئەو تاکەی سووک بێ... دەرگای لە گرێژەنە بچێ!

شێعر ئەبوو تاوە بارانێک بێ پەڵە هەورێکی بەهار یا سەرپەڵە لەلاوە، بای ئیلهامەکەی لەگەڵ گرمە و بروسکەی دەروونی شاعیردا ڕاپێچ بکا و پارچە زەویی دەروونی شاعیرەکەی پێ ئاوڕشێن بکا، تا نێرگسی تەڕ و پاراوی شێعرێکی پڕ هەست و عاتیفەی پێ بڕوێ، بۆ ئەوەی شێعرێکی ڕاستەقینە بێ، بشێ پێی بڵێن شێعر... ئەگینا ئەگەر وەک چۆن باخەوانێکی شارەوانییەکان، نەک باخەوانی ڕاستەقینە کە بە کۆڵ خۆڵی هێناوە و ڕەقەنی هەورامانی پێ کردووە بەتەڵان و نەمامی تیا ناشتووە و پێ گەیاندووە، سۆندەیەکی لاستێک بگرێ بەدەستەوە و بەلووعەیەک بکاتەوە و بن دارێک ئاو بدا و چڵ و پۆپی تۆزاویی گوڵێک بشواتەوە، شاعیریش هەروا، هەر کاتێ پێویستی پێ بوو، دەس بەرێ بەلووعەی (بەهرە)ی بکاتەوە و پارچە شێعرێک بەبۆنەیەکەوە بنووسێ، ئەوە بەپێودانی فەرهەنگی ڕاستەقینەی شێعر نەوتووە، بەڵکو کاسبی کردووە و قسەی ڕێک خستووە...

بۆیە، ئەگەر لە هەندێ شێعری هێمنیشدا لاوازییەک بەدی بکەین، ئەبێ بزانین هێمن کوردەو کوردەواریش لە فێربوونی دەستنوێژگرتن و نوێژکردنەوە بیگرە تا ئەگاتە پێکەوەنانی کۆڕ و کۆمەڵی سیاسی و بڵاوکردنەوەی هۆشیاریی نیشتمانی و نەتەوەیی و چینایەتی، هەمووی هەر لە شێعر ویستووە و ڕووی دەمی بۆ کردووەتە شێعر، یا هەر هیچ نەبێ شێعری بۆ هەموو ئەم مەبەستە دوور و درێژ و بەدەرەتانانە خستووەتە کار... هێمنیش لە گەڵی لەم ئەرکانەدا یەکێ بووە لەو شاعیرە کوردانەی بۆ کۆمەڵەی کوردەواریان نووسیوە. شۆڕە کچی شێعری لە پەنجەرە و دوودەریی بەرزی باڵەخانەی دووری لە پاڵە و ڕەنجبەرانی نەتەوە و وڵاتەکەیدا ڕانەگرتووە بۆ خۆی تا لەوێ لە ئامێزی گرێ و دەسەملانێ بێ... لەگەڵ خۆی دایگرتووەتە خوارێ بۆ ناو خەڵک... بۆ بەشداری لە تاڵی و سوێری ژیاندا، تا ئەگەر ئەمڕۆش گوڵاڵە سووڕەی ڕوومەتی ئەم لەبەر ئارەقەی ڕەنجکێشان بژاکێ، گوڵی ڕەنگاوڕەنگی شێعری کوردستانی سبەینێمان هەمیشە هەر گەش بێ و سیس بوون نەزانێ.

جا لە بارێکی نالەباری وەک ئەوەدا کە هێمن و هێمنەکانی هەموولایەکی وڵاتەکەمان شێعری تیا ئەڵێن، بەهرەمەندیی هونەرمەند لەوەدا دیاری ئەدا کە چەند ئەتوانێ ئەرکی

سەرشـــانی خۆی بەرامبەر بەهونەرەکـــەی و بەرامبەر بەکۆمەڵیش لەیەک کاتدا لە کارێکی هونەریدا بخاتە یەک و نەهێڵێ هیچ کامیان ببن بەکۆســـپ لە ڕێی ئەویاندا، یا هیچ نەبێ یەکێکیان ئەویان بکا بەژێر پێوە... من لام وایە لەم تاقیکردنەوە قورســـەدا هێمن لە زۆر بەشیدا گرەوی سەرکەوتنی بەباشی بردووەتەوە.

برادەرینە!

ئەزانـــم زۆرتان هێمنتـــان بەڕادەیەک خۆش ئەوێ ناتانەوێ بەهیچ کلۆجێک شـــتێکی لەبـــارەوە بنووســـرێ بۆنی ڕەخنەگرتنی لێوە بێ. بەڵام منیـــش هێمنم وەک ئێوە و بگرە زیاتریش خۆش ئەوێ. ســـەرەڕای شـــاعیرییەتییەکەی، من بۆیەشـــم خۆش ئەوێ چونکە ڕەمزی مەسەلەیەکە کە بەیەکێ لە پیرۆزترین مەسەلەکانی ئەم چەرخەی ئەزانم: مەسەلەی خەبات لەپێناوی ئازادیی نیشـــتمان و ســـەربەرزیی هاوواڵاتی و ڕێز لێ گرتنی هەموو ئەو مافانـــەی ئادەمیزاددا کـــە ئەگەر یەکێکیانی لێ زەوت بکرێ وا ئەزانم بەشـــێکی گەورەی مرۆڤایەتییەکەی پێشێل کراوە.

بەڵام لەگەڵ ئەم خۆشەویستییەشـــمدا بۆ هێمن، هەرگیـــز لەو باوەڕەدا نیم و لام وایە ناشـــبم کە ئەبێ خۆشەویستی وا بگەیەنێ ئەو ڕەخنەیەی لە دڵتدایە بۆ خۆشەویستەکەتی دەرنەبڕی، نەوەک ئەوەندە لە پێویســـتییەکانی شارســـتانەتیی ئەم چەرخە دووربێ دڵی گەرد بگرێ لێت.

مانگەشەو

بەڵێنی ڕاگەیاندێ ڕاسپاردە
گوتی: بۆت دێتە بن ئەم پاردە، غاردە
لە جێژوانێ لەمێژە چاوەڕێتم،
نەهاتی، کێژی جوانی هەڵبژاردە!
تەزووی گەرمم بەلەشدا دێ، ئەگەرچی
تەزاندی شان و پیلم بەردی پاردە
وەرە با ڕەنگ و ڕوخسارت ببینم
بەمن چی تیشکی داوێ مانگی چاردە
گڕی ئەم ڕوومەتەی تۆ گەرم و جوانە
تریفەی مانگەشەو، جوانیش بێ، ساردە

١٩٧٤

***

نالەی جودایی

ساقییا! وا بادەوە، وا بادەوە
ڕوو لە لای من کە بەجامی بادەوە
موشتەری وەک من لە مەیخانێ کەمن
زوربەیان شاد و بەکەیف و بێ خەمن
مەی حەرامە بۆ سەهەندە و بێ خەمان
مەستی بێ خەم بۆچی بگرن ئێخەمان؟
ئەم شەرابە تاڵە دەرمانی خەمە
لێی حەرام بێ ئەو کەسەی دەردی کەمە
ئەم شەرابە ئاڵە بۆ بێ دەرد نییە
لێی حەرام بێ ئەو کەسەی ڕەنگ زەرد نییە
بۆ کەسێکە مەی: چزیلکی پێوە نێ
بۆچی ملهوڕ لێرە بینی پێوە نێ؟!
بۆ کەسێکە مەی: کە دەردی کارییە
بێ خەمێک بیخواتەوە، زۆرداریە
بۆ کەسێکە مەی: دڵی پڕ بێ لە داخ
بۆچی لێی بخواتەوە بەرزە دەماخ؟!
ئەو کەسەی بێ کەس نییە و خانە خەراب

دەک بـــەژاری مـــاری بـێ بـــادە و شـــەراب!
ئـــەو کـــەســـەی نـــەیچێشـــتووە دەردی ژیـــان،
ئەو کـــەســـەی نـــەیـــدیـــوە ئێش و بـــرک و ژان،
ئـــەو کەســـەی نەکـــرا نیشـــانەی تیـــری خـــەم،
شـــانی دانـــەخـــزا لـــەبـــن بـــاری ســـتەم،
ئـــەو کـــەســـەی هەســـتی بـــەزۆرداری نەکـــرد،
تیخـــی زۆرداری بـــرینـــداری نـــەکـــرد،
ئـــەو کـــەســـەی دەســـتی لـــە ئەوکـــێ بـــەردرا،
ئـــەو کـــەســـەی دوژمـــن لـــە مالّـــی دەرکـــرا،
ئـــەو کـــەســـەی نەیبینـــی هاتـــی دوژمنـــی،
نیـــری یـــەخســـیریی لـــە ئـــەســـتۆ دانـــی،
ئـــەو کەســـەی هێنـــدە نەبـــوو زویـــر و زگـــار،
وا نـــەکـــەوتـــە بـــەر چـــەپـــۆکـــی ڕۆژگـــار،
ئەو کـــەســـەی نەیهـــاڕی بـــەرداشـــی زەمـــان
ئـــەوکـــەســـەی «زیڕەی نـــەگـــەییە ئاســـمان[1]»
ئـــەو کـــەســـەی دووریـــی عـــەزیزانـــی نـــەدی،
تیـــر و تانـــەی بـــێ تـــەمیـــزانـــی نەدی،
تۆزی بـــەدبـــەختی لـــەســـەر شـــانی نـــەنیشـــت،
لێـــی نـــەگیـــرا دەوروپشـــت و چوار تـــەنیشـــت،
ئـــەو کەســـەی خـــواردی و لـــە بـــن ســـێبەر کەوت
شـــەو لەبـــۆ کـــەیفـــی لـــە مالّـــێ دەرکـــەوت:
بـــۆ دەبـــێ بێـــت و بـــکا مـــەیخانـــە تەنـــگ؟!
شـــوێنی دیکە زۆرە بـــۆ گاڵتـــە و جـــەفـــەنگ...

***

ئـــەو کـــەســـەی ڕاوی نەنێـــن لێـــرە و لـــەوێ،

ئەو کوڕەی ماچی کچانی دەس کەوێ،
ئەو کوڕەی هێشتا لە ژوانێ ڕێی هەیە،
سەیرە، زۆر سەیرە کە ئالووەی مەیە،
ئەو کوڕەی دۆی داوەتی دەستی دەنێ،
بێتە ئێرە، چۆنە هەی دێی ناکەنێ!؟
ئەو کەسەی «دەستی لە مەمکان گیر بێ[٢]»
ئەو کەسەی «تفڵی دڵی بۆ ژیر بێ[٣]»
ئەو کوڕەی کێژێک بەرەو ڕووی پێکەنێ
ئەو کەسەی هەر سووکە ئاوڕێکی دەنێ
ئەو کەسەی پەنچۆڵە بکوشێ جاروبار،
ئەو کەسەی دەستی بگاتە گەردنی یار،
ئەو کەسەی رامووسێ کوڵمی تاسولووس،
ئەو کەسەی تێی هەڵنەدابێ چارەنووس،
ئەو کەسەی بمژێ خوناوەی گەردەنێ،
کوفرە یەک قەترە شەرابی گەر دەنێ...

***

ئەو کەسەی ئاسوودەو و خۆش ڕایبوارد،
قەت خەمی یەخسیر و کۆیلانی نەخوارد،
یەک لە ماڵێ چاوەڕێی بوو بێتەوە،
دەرکی نێومانێکی لێ بکرێتەوە،
خەمرەوێنێک گوێ بداتە ڕازی ئەو
نازەنینێتک بێ بکێشێ نازی ئەو،
بگرێ پەنجەی نەرم و نۆڵی ناسکێ،
بۆی کرابێتە سەرینێ، باسکێ،
هەیبێ هێز و گورد و تین و تار و گوڕ،

ڕۆژگـــاری ڕەش نـــەبـێ، بـــەختـــی مکـــوڕ،
ئـــەو کـــەســـە جێـگای لـــە مـــەیخانـــە نییـــە.
ئـــەو کـــەســـە بـــادە و شـــەرابی بـــۆ چییـــە؟!

***

ســـاقییـــا، وا وەرگـــــەڕێ، وا وەرگـــــەڕێ!
ڕوو لە لای من کـــە، مـــەچـــۆ بـــۆ ســـەرپەڕێ...
لـــەنگـــەرێ بگـــــرە، مـــەبـــە وا بـــەرزەفـــــڕ
بێنـــتە بـــۆ مـــن، بێنـــــە بۆ مـــــن، جامـــی پـــڕ
مـــەی حەڵاڵـــە بـــۆ منـــی وێـــرانـــەمـــاڵ
بـــۆ منـــی ســـەرگـــەشـــتەو و ڕووت و ڕەجـــاڵ
بـــــۆ منـــــی بـــابـــردەڵـــەی گـــردەنشـــین
بـــــۆ منـــــی دڵ پـــڕ لـــە نـــاســـۆر و بریـــن
بـــۆ منـــی ئـــــاوارەو و دوورە وەتـــــەن
بلبلـــــی بـــێ بـــەش لـــە گوڵـــزار و چـــەمـــەن
پـــــەڕ وەریـــوی، بـــــاڵ شـــکاوی، دەنـــگ بـــڕاو
بـــــێ بـــــژیـــوی، بـــــەش خـــــوراوی، دەرکـــراو
پیـــــری زورهـــانـــی، کـــەنفتـــــی، دەربـــــەدەر
دیـــــدە ســـــووری، دڵ مـــەکۆی دەرد و کـــەســـەر
داتـــــەپیـــوی، بـــێ پـــەســـیوی بـــێ قـــــەرار
بـــێ کـــــەســـی، دەســـــتە شـــکاوی، کـــۆڵـــەوار
لێـــــو بـــــەبـــــاری، دەردەداری، ڕەنجـــــــەڕۆ
شـــاعیـــــری جـــــوانی پـــــەرستی دڵ بـــــەســـۆ...

***

ســـاقییا! بـــۆ کـــوێ دەچـــی، بـــۆ کـــوێ دەچی؟
تـــۆش لـــــەبـــــەر ئـــەو ملهـــــوڕانـــــە ملکـــــەچی؟

تۆش بەڕەنگ و بۆی ئەوان خواردت فریو؟
چاوی تۆشی هەڵفریواند زێڕ و زیو؟
تۆش دەگۆڕیەوە دەگەڵ گەوهەر هونەر؟
کەنگێ گەوهەر جوانی کردن بەختەوەر!
زێڕ بەڵایە، بێ وەفایە دەوڵەمەند
هەر هونەر نەمرە، هونەروەر مەرد و ڕەند
«چڵکی دەستە ماڵی دنیا»[٤] وەک دەڵێن
ماڵپەرست پەیمان شکێنە و بێ بەڵێن
قەدری جوانی کوا دەزانێ ماڵپەرست!
جوانپەرستە پیری خاوەن زەوق و هەست

***

نا مەچۆ، جوانێ مەچۆ، واوە مەچۆ؟
تۆ فریوی زێڕ و زیوی وان مەخۆ!
ئەو هەوەسبازانە جێی متمانە نین
هەر دەزانن گوڵ چنین و بەی ڕنین
وا وەرە، دەی وا وەرە، نێزیک بە لێم
بمدەیە مەی، بمدەیە مەی تا دەڵێم:
«مست مستم ساقیا، دستم بگیر!
تا نە افتادم ز پا دستم بگیر!»[٥]
جا کە سەرخۆش بووم بەدەنگێکی نەوی
بۆت دەڵێم ئەو شێعرە بەرزەی مەولەوی[٦]
«بشنو از نی چون حکایت میکند
از جدائیها شکایت میکند»
گوێم دەیە ئەی دیدە مەستی قیت و قۆز!
تا بنالێنم وەکو بلوێر بەسۆز

نابێ قەت نالّەی جودایی بێ ئەسەر
جا چ نەی بیکا چ پیاوی دەربەدەر
بۆیە نالّەم تێکەڵی نەی کردووە
شیوەنێکم پێیە نەی نەیکردووە
لێم گەڕێ با دەربڕم سۆزی دەروون
لێم گەڕێ با هەڵوەرێنم ئەشکی ڕوون
شیوەنی من شیوەنی ئینسانییە
بانگی ئازادی و گڕۆی یەکسانییە
شیوەنی من شینی کوردی بێ بەشە
ئەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە
با لە زارم بێتەدەر پشکۆی شێعر
با فراوانتر بکەم ناسۆی شێعر
پارچە گۆشتێکە دڵی من، ڕوو نییە
نالّەنالّی من درەنگە، زوو نییە
دەردی دووری... دەردی دووری کوشتمی
دەردی وشیاری و سەبووری کوشتمی
یادی یاران و وڵاتم ڕۆژ و شەو
لێی حەرام کردم قەرار و خورد و خەو
خەمەڕەوێنێک لێرە من ناکەم بەدی
چۆن پەنا بۆ مەی نەبەم، ساقی ئەدی!؟
نابینم خاک و وڵات و شاری خۆم
نابینم ناسیاو و دۆست و یاری خۆم
ڕوو لەهەر لایە دەکەم نامۆیە بۆم
نابینم جێژوان و کەونە لانی خۆم
ڕوو لەهەر لایێ دەکەم بێگانەیە

ژیـــن لـــە نێـــو بێگـــانـــەدا تـــەنگـــانـــەیـــە
شـــــەو دەکێشـــم شـــەونخـــوونی و بـــێ خـــەوی
ڕۆژ دەچێـــژم دەرد و داخـــی بـــێ ئـــەوی

***

چـــۆن نەنالّـــێ ئـــەو دڵـــەی پـــڕ هەســـتی مـــن؟!
چـــۆن لـــە ئـــەژنـــۆ ببنـــەوە دوو دەســـتی مـــن؟!
چـــۆن نـــەنالّـــێ ئـــەو دڵـــە ئەنگاوتـــەیـــە؟!
بـــەرد لـــە بـــەردی بێتـــــەوە دەنگـــی هـــەیـــە
ژانـــی ناســـۆری جـــودایـــیـــم چێشـــتووە
هەرچـــی خـــۆشـــم ویســـتووە جێـــم هێشـــتووە
هەڵبـــڕاوم مـــن لـــە یـــاری نـــازەنیـــن
دەرکـــراوم مـــن لـــە خاکـــی دڵ نشـــین
بـــوومـــە ئـــاوارە و پـــەڕیـــوەی دوور وڵات
کەوتمـــە نێـــو وردە داوی ڕێـــی نـــەجـــات
بـــەکرە شـــۆفـــاری ئـــەوی مـــووخـــەی چنیـــم
زیـــی مـــەم و زینـــان وڵاتـــی لـــێ تەنیـــم
کـــەوتمـــە نێـــو چاڵـــی دیلـــی وەک (مـــەمـــێ)
(یایـــە زیـــن) لـــە کوێیـــە هـــاواری کـــەمـــێ!
کـــوا قـــەرە تاژدیـــن، چەکـــۆ و عرفۆ لـــە کوێن؟!
بێنـــە هانـــام وەک پڵینگـــی چەنـــگ بەخوێـــن
(لاس)ە شـــــۆڕێک بـــووم غەنیمـــــی دوژمـــنان
ئێســـتە ئـــەنگـــــواوم بـــەتیـــری چڵکنـــان
وام بـــەتـــەنیایـــــی لـــەنێـــو خـــوێنـــا شـــەڵاڵ
کـــوانـــێ عێـــل و، کـــوانێ خانـــزاد و خـــەزاڵ؟!
زۆر لـــــەمێـــژە نـــارە نـــاری منـــی نەبیســـت

هەروەکو (شەمزین)، (شەمیلە)ی خۆش نەویست
وەک (سیامەند)ێ لە چۆڵ و بەندەنێ
جەرگی لەت کردم پەلی دارەبەنێ
شەتڵی جواناوم منی سارده برین
کوا (خەج) تا بۆم بگێڕێ گەرمە شین؟!
مانگی «کانوونێ بەچلوان دەرکرام»[٧]
وەک (برایم) لەو وڵاتە ڕاونرام
کوا (پەریخان) بەند و باوم بۆ بڵێ؟!
بۆ نەسووتێم نەبمە پۆڵووی سەر کڵێ؟!
ئەو لە زۆزان، من لە ئارانێ دەژیم
کێ دەڵێ ئەمنیش (وەلی دێوانە) نیم؟!

***

کوردەواری، ئەی وڵاتە جوانەکەم!
ڕۆڵەکەم! خێزانەکەم! باوانەکەم!
ئەی ئەوانەی قەت لەبیرم ناچنەوە
نێستە بمبینن ئەرێ دەمناسنەوە؟
ڕۆژگار هاڕیومی وەک نەسپۆنی ورد
هێز و توانای لێ بڕیوم دەردە کورد
بوومە گەپچار و دەکا گاڵتان بەمن
ئەو ڕموزنەی زەندەقی چووبوو لە من

***

ئەی ڕەفیقان، ئەی عەزیزانی وڵات!
ئەی بۆ هاوسەنگەری جەرگەی خەبات!
گەر دەنالێنم، نەمن پەککەوتە نیم
تێ دەکۆشم بۆ وەسڵ تاکو دەژیم

کـــۆششـــی مـــن زۆر بـــەجێیـــە و زۆر ڕەوا
چونکـــە قانـــوونـــی تـــەبیعـــەت وایـــە، وا:
«هـــر کســـی کـــو دور مانـــد از اصـــل خویـــش
بـــاز جـــویـــد روزگار وصـــل خـــویـــش»[٨]
ڕێگـــە دەبـــڕم، کـــوانـــێ هـــەنـــگاوم شـــلە
ڕاســتە بـــێ هێـــزم، دەکـــەم ئەممـــا ملـــە
هـــەر دەپێـــوم کێـــو و شـــاخ و چـــۆڵ و دەشـــت
دێـــم بـــەرەو کوێســـتان بـــەرەو باخـــی بەهەشـــت
دێـــم بـــەرەو زیـــخ و چـــەو و کانیـــاوی خـــۆم
چـــۆن لـــەوانـــە وەردەگێـــڕم چـــاوی خـــۆم
دێـــم بـــەرەو ئـــەو دار و بـــەرد و بـــەنـــدەنـــە
دێـــم بـــەرەو ئـــەو بـــاخ و مێـــرگ و چیمەنـــە
دێـــم بـــەرەو زوورک و تـــەلان و کەنـــد و لەنـــد
دێـــم بـــەرەو بـــژوێـــن و زەنـــوێـــر و زەمـــەنـــد
دێـــم بـــەرەو پانـــاوک و هـــەوراز و نشـــێو
دێـــم بـــەرەو ئـــەشـــکەوت و زەنـــدۆڵ و پـــەســـێو
دێـــم بـــەرەو بـــەفـــر و چلـــوورە و بـــەســـتەڵەک
دێـــم بـــەرەو شـــیخاڵ و ڕێچکـــە و ڕەشـــبەڵەک
دێـــم بەرەو لێـــڕ و چـــڕ و بـــەســـتێن و چـــۆم
دێـــم بـــەرەو هـــەڵـــدێڕ و گێـــژ و بـــەنـــد و گـــۆم
دێـــم بـــەرەو هـــۆبـــە و هـــەواری بـــاســـەفـــا
دێـــم بـــەرەو لادێ، بـــەرەو کانگـــەی وەفـــا
دێـــم ببینـــم نیشـــتمان و زێـــدەکـــەم
دێـــم ببینـــم خـــزم و کاک و دێدەکـــەم
دێـــم و دەگـــرم بـــازی بێـــری شـــۆخ و شـــەنگ

دێم و دەگرم دەستی دۆی جوان و چەلەنگ
دێم گراوی خۆم لە باوەش وەرگرم
دێم نەهێڵم بەرهەڵست و بەرگرم
دێم و هەڵدەمژم شنەی کوێستانی کورد
دێم و دەچمە شەوڕنی بێستانی کورد
دێم و دەشکێنم لەوێ جامی شەراب
ماچی شیرین نایەڵێ تامی شەراب
دێم و ناترسم لە پەرژینی بەزی
هەر پەری سەرکەوت و دێوەزمە بەزی
تا بمێنێ نووری چاو و هێزی پێم
دێم و دێم و دێم و دێم و دێم و دێم
دێم هەتا هەمبێ بڕست و بیر و هۆش
گەر گلاشم، کوردەواری و ئێوە خۆش!

(١و٢و٣و٤) لە فۆلکلۆر وەرگیراوە.

٥ نیوەی یەکەمی ئەم بەیتە هی شاعیرێکی هاوچەرخی فارس و، نیوەی دووەمی لە یەکەم مەئنویی مەولەویی بەڵخییە.

٦ مەولانا جەلالەددینی بەڵخی.

٧ لە بەیتی (برایمۆک) وەرگیراوە.

٨ شێعری مەولەویی بەڵخییە.

جوانی پەشیۆش

گوتی: ئەی بلبلە سەرمەستەکە بۆ خامۆشی؟
گوتم: ئەی نۆگوڵە خۆڕسکەکە کوا دڵخۆشی؟
گوتی: ئەی شاعیرە گەشبینەکە بۆ ڕەشبینی؟
گوتم: ئەی ناسکە تەڕپۆشەکە بۆ ڕەشپۆشی؟

۱۹۷۴

***

تاوانی بێ هێزی

لە کۆ ئەسرین دەبارێنم لەبۆ کوردی پەراگەندە
لە گەرمێن غەرقی ئارەق بووم و چاوم هەر لە سامرەندە
منی زنجیر پسێن لێرە ئەسیری بسکی جوانێکم
زەمانە گەرچی ئاڵۆز و پەشێوە، «کەڵ بەموو بەندە»
گوتی: «ئێوارە بازاڕێ» وەرە ماچت دەمێ، نەمویست
هەڵۆی کوێستانی کوردستانم و ناژیم بەدەستەندە
دڵم سەد هێندی دیکانە بەناز بشکێنی، دەنگ ناکەم
چ سوودێکی هەیە، کێیە پرسێ داد و گازندە؟!
جیهان و هەرچی خێر و خۆشییە بۆ هەڵبژاردانە
بەقانوونی تەبیعەت پاشەرۆک خۆرە ئەوی گەندە
ئەگەر تاوانی بێ هێزی نییە بۆچی لە دنیادا
بەشی من ماتەم و شینە، بەشی خەڵکی زەماوەندە
بەمردوویش نیشانەی گوللەیە ئەو کەللە پڕ شۆرە
ئەوێستاش دەرسی سەربازی دەڵێ ئەو شاعیرە ڕەندە
سەری تەعزیم لەبەر تۆ دانەواندن فەخرە بۆ «هێمن»
بڕی (حاجی) کە کێوی هیممەتت سەد هێندی نەڵوەندە

١٩٧٤

ئێوارەی پایز

لە ئاسۆیەکی دوورە دەست
ئاوابوو زەردەی پایزی
دەتگوت بووکێکی بێ نازە
پەردە جێ دێڵێ بە زیزی

***

پەڵە هەورێکی چڵکنە
گرتی سووچێکی ئاسمان
گەڵای زەردی دارێک وەری
زریان بردی بەرەو نەمان

***

جووتێک کۆتری سەر بەکڵاوە
هەڵکورماون لە سوانەیەک
دیارە لەو دەوروبەرانە
پێیان شک دێ هێلانەیەک

***

پاساریی سەرداری کۆڵان
فڕە و جیکەیان لێ بڕا
قەڵ فڕی... فڕی... تا ون بوو
هەر ڕووڕەشیی خۆی پێ بڕا

***

شەپۆلێک مۆسیقای بەسۆز
هات و ڕابورد بە بن گوێمدا
شوێنێکی بۆ خۆی کردەوە
لە ناخی دڵی تۆیێ تۆیمدا

***

ئاخر کۆڵی بۆ بردە ژوور
باربەرێکی درێژی ڕووت
دەرکی دووکانی گاڵە دا
مام حاجی و بەرەوماڵ بزووت

***

نازدارێکی چارشێو بەسەر
بەتەنیشتمدا تێپەڕی
بەغار هات و تووند قیژاندی
ڕووتەڵەیەک بە بەدفەڕی

***

کەمێک ڕاوەستا جا ڕابورد
ئەو لاوەی جادەی دەپێوا
دیاربوو خێسێکی دابوویە
ئەو شۆخە لە بن چارشێوا

***

کیژێک خۆی لە ژوور کۆتاوە
دەرکی حەوشەکەی پێوەدا
ئیتر شوێنەواری جوانی
بەدی ناکەم لەم نێوەدا

***

تـا تاریـــکان پـەیـــدا دەبـــێ
چـــۆڵ و چـــۆڵتـر دەبـــێ جـادە
نـە دێتـــە دەر کیـــژی لـەبار
نـە ڕادەبـــرێ لاوی ســـادە

***

هـەوا بـــوولێڵـــە، ئـاو لێڵـــە
گـــوڵ ســیس بـــووە، گـــەڵا زەرد
تـەنـــانـــەت ڕەنـــگـــی گـــۆڕاوە
ئـەم دیـــوار و دار و بـــەردە

***

تـەماشـــای هـــەر شـتێ دەکـــەم
ڕەنگـــی پایـــزی گـــرتـــووە
جوانی خـــۆی لـێ شـاردووومـــەوە
دزێـــوی ڕیـــزی گـــرتـــووە

***

چـــاوم لـــە ئاســـمان بـــڕی
دڵـــم هێنـــدەی دیکـــە گیـــرا
گـــەڵێک بیـــرەوەریـــی کـــۆنـــم
لـــەپـــڕ هاتنـــەوە بـــەبیـــرا

***

ئـــارام ئـــارام بـەلـــۆژە لـــۆژ
ئـەوا بـــەرەو مـــاڵ بـــووومـــەوە
نـــە کـــەس لـــە پێشـــمدا دەڕوا
نـــە کـــەس دیـــارە بـــەدووومـــەوە

***

نا نا ناڕۆم، مەلەی دەکەم
لەنێو دەریای مەندی خەیاڵ
داهێزاو و ڕووگرژ، تووڕە
دڵ پڕ تاسە، مێشک بەتاڵ

***

ئاخ، دیسان ڕووپەڕێک درا
لە ڕۆژ ئەژمێری تەمەنم!
ئاخ، دیسان شەو داهاتەوە
من هەروا دوورە وەتەنم!

***

ئاخ، دیسان چوومە ژێر باڵی
ڕەشی شەوگاری تەنیایی!
ئاخ، دەبێ دیسان بچێژم
ژەهراوی تاڵی جودایی!

***

ئاخ، دیسان دەبێ ڕابوێرم
لە ژوورێکی سارد و سڕدا!
دەگەڵ ئازار دەستەملان بم
تا بەیان لە نوێنی شڕدا!

***

دەڕۆم، دەترسم، دەلەرزم
لە پەلاماری مۆتەی شەو
داد لە دەس ئەم دڵەی بە خەم!
وای لە دەس ئەم چاوەی بێ خەو!

***

دەڕۆم تـــا ســـەر پێکـــەوەنێـــم
دەگـــــەڵ زام و دەرد و ئێشـــــم
دەڕۆم تـــا شـــەوێـــکی پایـــــز
مـــن شـــەونـــخوونـــی بکێشـــم

***

دوور قـــاقـــایـــەکـــم گـــوێ لێ بـــوو
دەتـــگـــوت گـــوللـــەم پێـــوە دەنـــێ
چـــۆن بـــە ئێـــــوارەی پایـــــزیـــش
ئـــی وا هەیـــە پـــێ بکـــەنـــێ!

***

خـــەیاڵـــــم ببـــــوو بـــــە وشـــــە
نـــەمـــزانـــی کـــەس بـــەدوامـــەوە
دەنـــگێکـــی لـــــەرزۆک و نـــــەرم
بەســـــــپایی جـــــوابـــی دامـــــەوە:

***

«بـــەڵێ هـــــەن و یـــەکجـــار زۆرن
بازرگانی فرمێســـــک و خـــــوێـــــن
بـــەڵـــێ هـــــەن و پـــێ دەکـــــەنـــن
بـــە ســـــەر بە هـــــەش، بە مل بـــە کوێن

***

بـــەڵـــێ هـــــەن و پـــێ دەکـــــەنـــن
بـــە مـــن، بـــە تۆ، بـــــە هـــــەزاران
بـــە داخـــی بـــــاوک کـــــوژراوان
بـــە هەنیســـــکی هـــــەتیـــویـــاران

***

بـــه نەزانـــی، بـــه نـــەخـــۆشـــی
بـــه تـــاریـــکان، به شـــەوەزەنـــگ
بـــه زنجیـــر، بـــه تـــەنـــاف، بـــه دار
بـــه گـــرتووخانـــەی تـــەڕ و تـــەنگ

***

بـــه بۆکـــوڕووز بـــه چـــڕە دووکـــەڵ
بـــه هـــاڵاو، بـــەگـــڕ، بـــەئـــاگـــر
بـــه تەم، به مـــژ، به هـــۆڕە، به دۆک
بـــه تـــۆفـــانـــی وڵات داگـــر

***

بـــه بـــوومـــەلـــەرزە، ڕەشـــەبا
بـــەســـووتمان و زیـــان و زەڕ
بـــه هـــەرچـــی خراپ و شـــوومە
بەگشـــت دەســـکری خـــوای شـــەڕ

***

بـــه نـاڵـــە، بـــه کـــوڵ، بـــه گریـــان
بـــه ســـینگ کوتـــان، بـــەڕوو ڕنیـــن
بـــه بەرگـــی ڕەش، بـــه چاوی ســـوور
بـــه گـــۆڕخانـــه، بـــەکۆڕی شـــین

***

بـــه کـــەلاوە، بـــه کـــونـــدەبـــوو
بـــه دیـــواری هـــەرەس هێنـــاو
بـــه داوێنـــی تیتـــۆڵ تیتـــۆڵ
بـــه ئانیشـــکی پینـــەکـــراو

***

بـــــە نـــووکـــە نـــووکـــی بێـــوەژن
بـــــە هـــانـــە هـــانی مـــانـــدووان
بـــــە زیَـــڕەزیـــڕی منـــداڵان
بـــــە نـــــووزەی نیـــوە زینـــدووان

***

بـــــە نـــــەڕە نـــــەڕی جـــەللادان
بـــــە قرمـــە قرمی شەســـت تیـــران
بـــــە ویـــڕە ویـــڕی قـــەمچییـــان
بـــــە ئەشـــکەنجـــەی ڕووناکبیـــران

***

بـــــە چڵکـــی یەخـــەی کرێـــکار
بـــــە کـــەفی ســـەر شـــانی جـــووتێر
بـــــە پەچە و ڕووبەنـــد، بە خـــەنجەر
بـــــە یـــەک نەبوونـــی مـــێ و نێر

***

بـــــە قەڵەمـــی بـــەزیـــوی کـــول
بـــــە زمانـــی لـــەبنـــدا بـــڕاو
بـــــە دەرکـــی داخـــراوی فێـــرگـــە
بـــــە کتێـــب و دەفتـــەری دڕاو

***

لـــــە قامـــووســـی ئـــەوانـــەدا
بـــەزەیـــی مـــانـــای نـــەمـــاوە
بێـــزیـــان لـــە بـــزە هـــەڵـــدەســـتێ
وازیـــان لـــە خـــوێـــن و زووخـــاوە

***

هـــەر دڵـــۆپـــی خـــوێنـــی لاوێ
بـــۆ وان یاقـــووتێکـــی ســـوورە
هـــەر تکـــەی فرمێســـکی کیـــژێ
بـــۆ وان مـــرواریـــی بـــەرمـــوورە

***

هـــەناســـەی ســـاردی ئـــاواران
کۆشـــکی ئـــەوان گـــەرم دەکا
لەشـــی ڕەق و زگـــی برســـی
جـــێ پارووبـــان نـــەرم دەکـــا

***

ســـەرمـــایەی وان لـــەگـــەڕدا بـــێ،
بـــا زۆر دەرک بـــەقـــوڕ گیـــرێ!
دۆلار لـــە بـــڕەو نـــەکـــەوێ
بـــا کـــۆڵـــەوار بـــێ داپیـــرێ!

***

دەبـــا خویـــن بـــێ و ســـەران بـــەرێ
چـــەرخـــی کارگـــەیـــان بگـــەڕێ
پێ دەکـــەنـــن، پـــێ دەکـــەنـــن
بـــە بڵێســـەی ناگـــری شـــەڕێ»

***

گـــوتـــم: «کـــەوابـــوو، ئاشـــنا!
بەشـــی ئێمـــە لەنێـــو چـــوونە»
گوتـــی: « نـــا، نـــا، دوور بنـــواڕە...
دوور بنـــواڕە... ئاســـۆ ڕوونـــە...»

بەرەو ئاسۆ

سۆفیی گۆشەی خانەقا بووم، ئێستە پیری مەیکەدەم
زاهیدی خەڵوەتنشین بووم، ئێستە مەست و مەیزەدەم
سەروی ئازادیش لەبار و دڵگەش و بەرزە، بەڵام
گیانەکەم من شێت و شەیدای لار و لەنجەی ئەم قەدەم
جیلوەیی جوانی لە هەرچیدا هەبێ خۆشم دەوێ
ڕۆژێ کوشتەی مینی ژوپ و ڕۆژێ گیرۆدەی شەدەم
هەر یەکەی بۆخۆی دەجوولێنێتەوە هەستی دەروون
زەردەپەڕ، کاروانکوژە، تاریک و ڕوونی سوبحدەم
ئاسمانی ساو و دەریای مەند و تارمایی چیا
سێوی لاسوور و بەهێی زەرد و هەناری گوڵ بەدەم
کێ وەکو من سارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشتووە؟
گا لە دەشتی گەرمەسێر و، گا لە کوێستانی گەدەم!
وەک شەپۆلی زێی خوڕم ساتێ هەدادانم نییە
گێژ دەخۆم، پێچێ دەدەم، من ڕۆڵە کوردی ئەم سەدەم
ڕێگە سەخت و پڕ لە کەند و لەند و هەڵدێرە و گەوە
هەر دەبێ ببزووم، دەبێ بشکێم، وچانی لێ نەدەم
سێبەری مەرگم لە پێشدایە و بەرەو مەنزڵ دەڕۆم

ناخی گۆڕی تەنگە جێگام، هەر تل ئاسا بێ قەدەم
من بەرەو ئاسۆ، بەرەو ڕووناکی باڵم گرتووە
چۆن بەرەو تاریکی دەخشێم، پاڵ وەشەیتانی دەدەم!
کانیی ڕوونم دی بەلێشاوی بەهار شلۆێ نەبوو
بەفری گەورەم دی چیای گرت و بەتاوێ بۆ قەدەم
ژینی کورتم دی پڕاوپڕ بوو لە شانازی و شەرەف
عومری زۆرم دی کە دوایی هات بەپیسوایی و نەدەم
ئاگری سینەم بلێسەی دێ و ولات ڕۆشن دەکا
تەو دەمەی خۆم وەک دڵۆپێک دەچمە نێو دەریای عەدەم

١٩٧٥

***

جوان ناسووتێ

دیـــــم کچێکـــــی لـــەبـــاری لادێیـــــی
بـــــۆ نـــوێـــژ ڕادەخـــــا بـــەرەڵبێنـــــێ
گوتـــم: «ئـــەی نازەنیـــــن کـــە ڕوخســـــارت
هـــەمـــوو باخـــــی بـــەهـــاری خـــــوا دێنـــــێ
بـــۆچـــی پێـــت وایـــە ئـــەو خـــودا گـــــەورە
هێنـــــدە بـــێ ڕەحمـــــە تـــــۆش بســـووتێنێ؟!»

***

سازی ناسازی

بلبلی بالشکاوی وەختی گولم
هەر شەپۆلان دەدا دڵی لە کولم
کوردی بەندیی بەیانی نەورۆزم
گڕی گرتووە دەروونی پڕ سۆزم
موغی بێ ئاگری شەوی یەلدام
چاوەڕێی چارەنووسی ناپەیدام
کەوی بێدەنگی نەوبەهارانم
گوڵی بێرەنگی چاو لە بارانم
کونجی جێژوانی چۆڵ و خامۆشم
سێبەری نازەنینی ڕەشپۆشم
دەستی بەربووی کچی گەڕی شاییم
هەستی خنکاوی لاوی سەوداییم
کێڵی گۆڕی شەهیدی گومناوم
تاکە داری کڕووزی بێ ئاوم
دەفتەری شێعری شاعیری ڕووتم
شەمی سەرگۆڕ و داری تابووتم
کونی گیراوی کۆنە شمشاڵم

خـــەونی ئاڵـــۆز و خـــاتیـــرەی تـــاڵـــم
ژیلـــەمـــۆی ئاگـــری بەیـــانـــانـــم
بـــاوکی فرمێســـکم و کـــوڕی ژانـــم
بـــاڵـــە ســـووتـــاوەکـــانی پـــەروانـــەم
شـــووشە بـــادەی بـــەتـــاڵی مـــەیخـــانـــەم
چڵـــە ڕێحـــانـــی دوورە دێـــراوم
ســـازی نـــاســـازی هەڵپـــەســـێرراوم
تکـــە ئـــاونگـــی ســـەر گـــەڵای زەردم
خـــەســـتەو و دەردەداری چـــی دەردم
ئاخـــریـــن تیشـــکی خـــۆری پـــایـــزم
شـــاعیـــری پیـــری تـــووڕە و زیـــزم
چـــۆن دەتوانـــم بـــە تـــۆ بڵێـــم مـــن چیم؟!
خـــۆم گومانـــم هەیـــە کـــە هـــەم یـــا نیم؟!

۱۹۷۵

***

ماچی خودایی

وەرە یـــــارم، وەرە ئـــــەی تـــــازە یـــارم!
وەرە ئـەســـــتێرەکـــەی شـــــەوگاری تـــــارم!
وەرە ئـەی شـــــاپـــەڕی باڵـــــی خـــەیـــاڵـــم!
وەرە ئـەی شـــەوچـــرای ڕووونـــاکی مـــاڵـــم!
وەرە خاســـــەکـــەوی ڕام و کـــەویـــــی مـــــن!
وەرە ئیـــلهامـــەکـــەی نیـــوە شـــــەوی مـــــن!
وەرە ئـــۆخـــژنـــی ســـینەی پـــڕ گـــڕی من!
وەرە پیـــــرۆزەکـــــەی بـــــەرزە فـــــڕی مـــن!
وەرە ئاونگـــی ســـەر پـــەلکـــی گـــوڵی ســـوور!
وەرە ئاورینگـــی گـــەرم و مەشـــخەڵی نـــوور!
وەرە ئـــەی ڕێـــژنـــە بـــارانـــی بـــەهـــاری!
وەرە شـــــێعری تـــــەڕی پـــــڕ وردەکاری!
وەرە ئـــەی نـــەونـــەمامـــــی باخـــــی ژینـم!
وەرە ئـــەی شـــــاگـــــوڵـــی مێـــرگـــی ئەوینم!
وەرە کـــاروانکـــــوژەی کـــاتـــی بـــەیـــانیـــم!
وەرە بیـــــرەوەری و ئـــاواتـــــی جـــوانیـــــم!
وەرە ئـــــەی بـــــوت هـــەتـــاکـــو بتپەرستم!

وەرە مەمکۆڵەکەت بگرم لە مستم!
وەرە ئەی (خەج)، وەرە ئەی (خاتووزین)م!
وەرە با بەژن و بالاکەت ببینم!
وەرە با دامێرێ ئاوات و تاسەم!
وەرە با بسکەکەت لادا هەناسەم!
وەرە با هەڵمژم ئەم لێوە گەرمە!
وەرە با هەڵگوشم ئەم ڕانە نەرمە!
وەرە جوانێ، وەرە نازت بکێشم!
وەرە وەک دەستەگوڵ داتنێم لە پێشم!
وەرە با بەس بکەم ئەو باوە باوە!
وەرە با بێن بکەم ئەو بسکە خاوە!
وەرە با دەس لە بالاکەت وەرێنم!
وەرە کوڵمەم لە کوڵمەی تۆ خشێنم!
وەرە سووربە لەسەر وادە و بەڵێنی!
وەرە کوردبە و مەکە پەیمان شکێنی!
وەرە گیانم فیدای چاوی ڕەشی تۆ!
وەرە با هەست بکەم گەرمی لەشی تۆ!
وەرە ماچم دەیە ماچی خودایی!
کە بێزارم لە ماچی سینەمایی!

١٩٧٦/١/١٢

***

دەستی تەزیو

حەیفە ئەو دەستە کە گوڵزاری دەنەخشاند، بشکێ
حەیفە ئەو دەستە کە دڵداری دەگەوزاند، بشکێ
حەیفە دەستێ کە بە لەرزی و بە تەزیوی دیسان
دوژمنی ملهوڕی زۆرداری دەلەرزاند، بشکێ

١٩٧٦

***

کوانێ؟

کوانێ ئەو پەنجە کە توندی دەگوشی مەمکی توند؟
کوانێ ئەو پێیە کە بۆ ژوانێ دەچوو گوندا و گوند؟
کوانی ئەو چاوە کە هەر جوانی دەبینی و چی دی
کوانی ئەو بیرە کە هەڵدەفڕی بەرەو بەرزی و دوند؟

***

جوانی بەس نییە

جـــوان پەرســـــتم، جوان پەرســـــتم
بـــەدیـــــداری جـــوانان مـــەســـــتم
کـــە دەبینـــم کیـــــژی تـــەرپـــۆش
گشـــت خەمێ دەکـــەم فـــەرامـــۆش
کـــە کیـــژی جـــــوان دەبینـــم
ســـــارێـــــژ دەبنـــــەوە بریـنـــــم
کـــە دەبینـــــم لـــەنجـــــە و لارێ
هەســـت ناکـــەم بـــە چ ئـــازارێ
کـــــە نـــــازداریێ ڕادەبـــــرێ
دڵی ســـــاردبـــۆوەم گـــڕ دەگـــرێ
کـــە چـــاو لـــە چـــاوێ دەبـــڕم
بـــە ئاســـــمانێـــــدا دەفـــــڕم
کە ڕێک دەکـوشم پـەنـــجەی نـــەرم
لـــەشـــــی ســـــڕم دەبـــێ گـــەرم
بـــزەی شـــــیرینی ســـــەر لێـــوێ
هـــەســـتی پیـــرانـــەم دەبـــزێـــوێ
نـــــازی شـــــۆخێکـــی نازەنیـــــن

دەمباتە بەهەشتی بەرین
بیرم لە بەرم دەڕوێن
کەچی کچم هەر خۆش دەوێن
کچ ئاواتی پیرۆزمن
خۆشیی دڵی پڕ سۆزمن
کچ نووری دیدە و چاومن
بەندی جەرگ و هەناومن
کچ ڕووناکایی ژینمن
کچ هەتوانی برینمن

***

بەڵام ژین هەر هەوەس نییە
جوانیش بەتەنێ بەس نییە

***

پەرستاری پەشیوش

پزیشکم شەرمەزار بۆوە کە نەیتوانی بکا چارم
دەبێ هیوام بە مان چەند بێ کە ڕەشپۆشە پەرستارم
دەڵێی چۆنی؟ چلۆنت تێگەیێنم دەرد و ئازارم
بەساغییش نەیتوانی هەستی من دەربڕێ گوفتارم

١٩٧٦

چاوێلکە

لـەو دەمـــەی ڕا دڵـــم لێـــی داوە بـــۆ ژوان
مـــن دێوانـــەی چـــاوی جوانـــم، چـــاوی جـــوان
گـــەرچـــی خـــەڵکی وڵاتـــی چـــاو جـــوانـــانـــم
چـــاوی جـــوانـــم نـــەدی تێـــر بـــەچـــاوانـــم
هەتـــا لاو بـــووم چـــاوی جوانـــم لـــێ ون بـــوو
پـــەچـــە و ڕووبـــەند و چارشـــێوم دوژمـــن بـــوو
نێســـتا پیـــرم و کـــەوتـــوومـــەتـــە ئاوێلکـــە
چـــاوی جـــوانـــم لـــێ ون دەکـــا چاوێلکـــە

١٩٧٧/١/٢٠

***

خۆزگە

خـــۆزگـــە وەک خـــۆر نەمدیبایـــە شـــەوی تار
خـــۆزگـــە تـــاوێ ڕام نەبواردبایـــە بـــێ یـــار
خـــۆزگـــە پیـــری کەلـــەلای نـــەدەکـــردم
خـــۆزگـــە لـــە یـــەکـــەم ژوانگـــەدا دەمـــردم

١٩٧٧

عیشق و ئازادی

ئەگەرچی شەو درەنگە ساقی بۆم تێکە کەمێکی تر
کەوا ئەمشەو سەری هەڵدا لە ناخمدا خەمێکی تر
لەبادە ئەم ژەمە تێرکە منی تینووی جگەرسووتاو
بەچی دیارە کە دەیبینم شەوێکی تر، ژەمێکی تر!
ئەوەندە دەردەدار و بێ پەرستارم کە پێم وایە:
لەسەر کێکی تەمەن هەڵناکرێ تازە شەمێکی تر
گەلێکم ڕۆژگاری تاڵ و شیرین ڕابوارد، ناخۆ
مەرگ مەودا دەدا دیسان ببینم سەردەمێکی تر!
گەیشتمە سەر ترۆپکی ئارەزوو ڕۆژێ، کەچی ڕوانیم:
لە پێشمدایە زەرد و ماە و سەخت و ئەستەمێکی تر
هەتا چارشێو بەسەر تۆوە دەبینم نازەنینی کورد
بەسەر بیبیلەکەی چاوی منا دەکشێ تەمێکی تر
نەما (خانی) هەتا چیرۆکی عیشقی ئێمە دارێژێ
دەنا هێشتا لە کوردستان دەژین (زێ و مەم)ێکی تر
پەپوولەی خۆشەویستی من لە شوێنێ ناگرێ ئارام
دەنیشێ و باڵی دەبزێوێ لەسەر سینە و مەمێکی تر
هەزار هێندە پەرێشان و سیاچارە بژیم هێشتا

لەنێو دڵدا هەمە ئاواتی خاڵ و پەرچەمێکی تر
هەتاکو دواپشوو ڕێبواری ڕێگای عیشق و نازادیم
ئەگەر بێجگە لە ناکامیش نەبینم بەرهەمێکی تر
کە فرمێسکم لەسەر ڕوخساری کێڵی دڵشکاو بینی،
گوتم: یاخوا لەسەر سوور گوڵ نەبینم شەونمێکی تر
شەوێکی چاوەنوارت بووم، نەهاتی گیانەکەم، وێستت
منی دڵ ناسکی شاعیر بگێڕم ماتەمێکی تر
خدر نیم بۆ تەمەن شێت بم بەکانیی ژینێ دانووسێم
ئەوەندەم ژین دەوێ تا دەم دەنێمە نێو دەمێکی تر
بەتۆ چارەی چلۆن دەکرێ دەروونی پڕ لە ناسۆرم
خەساری بۆ دەکەی دوکتۆری زانا مەرهەمێکی تر
بەهار و گوڵ، کەچ و مانگەشەو، شێعری تەڕ و بادە
لەوەی زیاتر جەنابی شێخ گەرەکتە عالەمێکی تر

۱۹۷۷

***

سوڕی دەوران

زەمانی زوو هەبوو میرێکی زۆردار
دزێو و دڵڕەق و خوێنڕێژ و لاسار
دڵی خۆش بوو بە ئازاری هەژاران
بەدەس ئەو چوون هەزاران و هەزاران
قسەی خۆشی دەگەڵ خەڵکی جوێن بوو
هەمیشە تیخی جەللادیی بەخوێن بوو
سەری زۆر لاوی جوانچاکی بڕیبوو
زگی زۆر پیاوی دڵپاکی درێبوو
ڕق و قینی لە نێو چاوان دەباری
دزی و سووتمان و کوشت و بڕ بوو کاری
بزەی هەرگیز نەبینرابوو لەسەر لێو
دەغەزری وەک یەکانە و بڕڕەکی کێو
درندەی هار و ماری بێ ڕەزا بوو
لە تاڵان و بڕڕێە شارەزا بوو
لە ترسانی وڵات پڕ ترس و ڕەو بوو
ڕموزنەی تاریکان و خێوی شەو بوو
گڕووگریان بەناوی ئەو دەکرد ژیر

لەوی تۆقیبوو هەم زارۆک و هەم پیر
مەکۆی جەردە و چەتان بوو دیوەخانی
غوڵام و نۆکەری بوون نانی نانی
لەوی بێزار بوو ئینسانی بەناموس
تەشی ڕێس بوو لە دەرکی ئەو زمان لووس
دەیانکرد خزمەتی وەک دیل و بەندە
هەتیوچە و سەرسەری و سۆدرە و سەهەندە
لە هەق بێزار و دڵ بەستەی ڕیایی
یەکەم تۆچینی کێڵگەی بێ وەفایی
نەیاری چاکە و یاری خراپە
خەزێنەی کون بڕ و شاری خراپە
پەڕی قاموسی ئەویان کردبوو داگیر
وشەی دار و تەناف و کۆت و زنجیر
بەڕاستی ملهوڕێک بوو دوژمنی گەل
لەبەر ئەو نەیدەوێرا کەس بڵێ: لەل
خودا ڕازی بوو لێی، ئەمما خودای شەڕ
لە خەڵکی بەربوو وەک گورگی نێو مەڕ

***

بەڵام کێژێکی بوو ئەو گەندە پیاوە
کە دەتگوت خوشکی ئاونگ و خوناوە
لەباریێ، نازەنینێ، کوڵمە ئاڵێ
نیگاریێ، دڵڕفێنێ، چاو کەژاڵێ
بەژن باریک و باڵابەرز و تەڕپۆش
یەسک سووک و ڕەزا شیرین و ڕووخۆش
هەنی جوانتر لە مانگی ئاسمانی

پەڕی ڕەشداڵی بوو ئەبڕۆی کەمانی
بسک ڕەشتر لە ڕۆژی ژێر چەپۆکان
پەشێواوێ کە ژیری بۆ پەشۆکان
کەزی خاوتر لە خاوی لا نواڵە
لە شەرمی کوڵمی سوور بۆوە گوڵاڵە
ئەوی تیری ئەوین جەرگی نەکوڵێ
ئەبوو ئاگای لە پێکانی مژۆڵێ
بزەی دەرمانی دەردی دەردەداران
وشەی وەک بەختەبارانی بەهاران
سەمای پەریان دەتگوت لار و لەنجەی
پەڕی گوڵ دەیەشاندن دەست و پەنجەی
کوڕەی هەردی دەهێنا گۆی مەمانی
لەلای وەی تامی دەسبازیی دەزانی
هەمووشێوەی لە بابی خۆی جودا بوو
فریشتەی پاکیی و خێری خودا بوو
تەبیعەت ئەو کەڕەی وا ورد تەنیبو
خودای جوانی لە خۆشیانی خەنیبو
دەگەڵ ئەو جوانییە خاوەن شەرم بوو
دڵی زۆر نەرم و خوێنی زۆر گەرم بوو
دەبوو جێی ئەو بەرزتر با لە هەوران
کەچی دەژیا لە ژووری ماڵی گەوران
دەبوو چەتری سەری باڵی هوما با
نەوەک ئاوا لە ڕووپۆشێ خزابا
دەبوو سواری قەڵاندۆشی هەڵۆ با
لە بەرزایی چیادا سەربەخۆ با

نـــەوەک لێـــی داخـــرابا دەرکـــی حـــەوشـــە
ژیـــابـــایـــە لـــە نێـــو ئـــەو غـــەور و خـــەوشـــە
دەبـــوو ژوانگـــەی لـــەکـــن ڕاوگەی کـــەوان بـــا
نـــەوەک وا چـــاو لـــە دەســـتی دەرکـــەوان بـــا
دەگـــەڵ پێـــرووبـــکا ڕاز و نیـــازێ
گـــەلاوێـــژی بـــەهـــاوڕازی بنـــازێ
بـــکا ســـەیـــرانی زەرد و مـــاه و ڕازان
لـــە خـــەو ڕابـــێ بـــەســـیرەی ســـەقر و بـــازان
گـــزینگ بنگێـــوێ کـــوڵمـــەی ئـــاگـــرینـــی
شـــنە ببـــزێـــوێ بســـکی پـــڕ لـــە چینـــی
دەگـــەڵ گـــوڵ پێکـــەنینـــێ فێنکـــی بـــەیـــانی
ســـەرانســـەر پـــڕ لـــە خـــۆشـــی بـــێ ژیـــانـــی
دەگـــەڵ بـــوڵبـــوڵ بڵـــێ حـــەیران و بـــەســـتە
خـــەڵـــک شـــەیـــدا بـــکا بەو شـــۆر و هـــەســـتە
دەبـــایـــە چێـــژی ئـــازادی بچێـــژێ
نـــەوەک فرمێســـکی نـــامـــرادی بـــڕێـــژێ
بـــە ئـــاونگـــێ بشـــوا ڕوخســـاری پـــاکی
لـــە پـــاکـــان ون نـــەبـــێ دیـــداری پـــاکـــی
دەبوو بـــوکشـــن دەس و پـــەنجـــەی لـــە گـــۆوەنـــد
«کـــوڕی، دیـــوانـــدڕی»، بـــەند هـــەڵبـــڕێ، ڕەنـــد
دەبـــوو جـــووتی ژیـــانـــی هـــەڵبـــژێـــرێ
نـــەوەک بـــابـــی بـــە ســـەوقـــاتـــی بنێـــرێ
قـــەفەس زیـــندانی تاوســـی شـــۆخ و مـــەســـتە؟
کچـــی جـــوان و لـــەبار و دەرکـــی بـــەســـتە؟
کچـــی بـــێ بـــەش لـــەنێـــو بـــورج و قـــەڵادا

دوڕە ئەمما لە دوڕ دورجی بەڵادا
دەبا هەر ئەتڵەس و دیبای لەبەر بێ
کچێک ڕوو بەستە و چارشێو بەسەربێ
بڵا پاژنەی لە زێڕبێ کەوشی جوانێ
کە دانرابێ لە دەرکی دەرکەوانێ
بەکاری چی دێ خشڵ و زێڕ و زێوەر
کچێکی نەشتە نێو خەڵک و جەماوەر
بەکاری نایە بەرگی جوان و مومتاز
کچێکی چاوی دووروابێ وەکو باز
لە ژاری تاڵترە خۆراکی چەوری
کچێک وەک ڕۆژ نەیێتە دەر لە هەوری
سیا چاڵی کچانە کۆشکی میران
هەزار خۆزگە بەکاولاشی فەقیران
بەقانوونی تەبیعەت ناژی بێ جووت
ئەوی ئینسانە، جا دارایە یا ڕووت
کچی میر و گەدا دڵیان هەیە دڵ
دڵیش ناکا لە دڵداری و ئەوین سڵ
ڕەبەن تامی ژیانی چۆن دەزانێ
ئەگەر «پێ»شی بگاتە ئاسمانێ
کەسێک جووتی نەبوو خۆشیی نەبینی
بەهەشت ناەێنێ ڕۆژێ دێر نشینی
کەسێکی ژینی بێ ژوان ڕابوێرێ
هەموو ژانی جیهانی پێ دەوێرێ
ئەوین مایەی ژیان و بوون و مانە
ئەوین ڕایگرتووە دەوری زەمانە

ئەوین نەبوایە پێی ناوێ بخۆی سوێند
جیهان چۆڵ بوو پەپووش تێیدا نەدەخوێند
ژیانی بێ ئەوین دەشتی نەبوونە
لە سایەی عیشقە ئەم دنیایە ڕوونە
ژیانی بێ ئەوین گشتی زیانە
کچیش نەیخوارد فریوی ئەم ژیانە
وەدووی دڵ کەوت و پچڕی بەند و پێوەند
دڵی خۆی دا بەلاوێکی هونەرمەند
هونەرمەندێکی پاکی بەرزە ئاکار
کە جارجار ڕێی دەکەوتە ماڵی خوونکار
هونەرمەندێ کە هەر نەغمێکی تاری
گڕ و ناورینگ و پشکۆی لێ دەباری
هونەرمەندێ کە دەنگی پڕ خورۆشی
بە بەندێ دەپەڕاند دەرد و نەخۆشی
هونەرمەندێ کە هەستی ناگرین بوو
دەروونی پڕ لە ناسۆر و برین بوو
هونەرمەندێ کە سووتاوی ئەوین بوو
هەموو ئەندامی سۆز و تاو و تین بوو
هونەرمەندێ کە زادەی دەرد و خەم بوو
زەدەی دەستی ڕەشی دێوی ستەم بوو
هونەرمەندێ بەزگ برسی و بەچاو تێر
لە شەڕ بێزار و دۆستی ئاشتی و خێر
هونەرمەندێکی عەسری فیئودالی
دڵی پڕ بوو، بەڵام گیرفانی خاڵی
شەوانی بەزم و شایی و شەونشینی

لـه درزی پـــهرد یـهکتـریـان دهبینـــی
کـه تێـــک دهڵقـا نیـگای پـڕ گفتـوگـۆیان
دهیـانـــدرکانـد بـهســـانی ڕازی خـــۆیان

***

کـــۆڕیش ســهوداســـهری کیـــژی ئـهمیـر بـــوو
لـه داوی خۆشـهویســـتیدا ئـهســـیر بـــوو
ئـــهویـــن نابینـــێ بـهینـــی قـــهوم و دینـــان
ئـــهویـــن نازانـــێ فـــهرقـــی تـــوێـــژ و چینـــان
ئـــهویـــن دوو دڵ دهکا مهفتـــوونـــی یهکتـر
لهکـــن ئـــهو وهک یهکـــن ئیســـلام و گـــاور
ئـــهویـــن خـــاتـــوو زڵێخـــای نـــهرم و هێـــدی
دهکـــاتـــه دیلـــی عـــهبـــدی زێـــڕ خـــریـــدی
ئهوینـــه شـــێخی ســـهنعـــانـــی غـــهریـــب زان
دهکـــاتـــه گـــاور و شـــوانـــی بـــهرازان

***

ئـــهگـــهر خـــاتـــوون گـــرفتـــاری ئـــهویـــن بـــوو
ئـــهوینـــی لاوهکـــه زیاتـــر بـــهتیـــن بـــوو
گـــڕی گـــرتبـــوو دهروونـــی پـــڕ لـــه جـــۆشـــی
له تـــاوانـــی نـــهمـــابوو هـــۆشـــی خـــۆشـــی
له ســـوێـــی ئهو شـــۆخـــه ئـــۆقرهی لـــێ بـــڕابـــوو
لـــه ژینـــدا ژان و ئێشـــی پـــێ بـــڕابـــوو
ئـــهوینـــی ئـــهو دووانـــه دوور بـــهدوور بـــوو
که دیواری قـــهڵای میـــری ســـنوور بـــوو
ســـنوور و شـــوورهو و تـــامـــان و پـــهرژیـــن
لـــه تامـــهزرۆی ئهوینـــێ تـــاڵ دهکـــهن ژیـــن

قـــەڵا ســـەخـــت و حـــەرەمـــخانـــە پـــڕاوپـــڕ
دەرک گـــــاڵـــــەدراو و دەرکـــــــەوان دڕ
مـــەگـــەر باڵـــدار بـــەســـەر کـــۆشـــکا فڕیبـــا
مـــەگـــەر لێمشـــت دڵـــی شـــووڕەی دڕیبـــا
مـــەگـــەر ڕۆژێکـــی بـــەزمی بایـــە خـــوونکار
کـــوڕیشـــیان بـــردبـــایـــە لـــێ بـــدا تـــار
لـــە درزی پـــەردە دیبـــای بـــەژنـــی یـــاری
لـــە ســـیحری تێپـــەڕانـــدبـــا ســـۆزی تـــاری

***

زەمـــان ڕابـــرد، پتـــر بـــوو هـــەســـتی دۆســـتی
بـــەڵـــێ هـــەســـتە کە میـــر نـــایـــەن دەرۆســـتی
لە دەوری هـــەســـتی کەس نـــاکێشـــرێ شـــووڕە
خـــەیـــاڵـــێـــش شـــارەزای پشـــتی ســـنووڕە

***

هـــەراســـان بـــوو کچـــی میـــری بـــەجـــارێ
گـــوتـــی: «بـــەســـیەتـــی بـــا ڕاســـپێرمـــە یارێ»
ژنێکـــــی ڕاســـــپاردە کـــــن هـــونـــەرمـــەنـــد
«ئیتر ئەو بێ بـــەشـــی و ســـووتـــانـــە تـــا چـــەنـــد؟!
خەمی دووری نـــەخـــۆیـــن، هـــەرچی دەبـــێ، بـــێ!
دەبـــا بـــێ و بـــڕۆیـــن، هـــەرچی دەبـــێ، بـــێ!
وەڕز بـــووم لـــەو ژیـــان و پنـــج و مـــۆڕە
بـــە ئـــازادی بـــژیـــم تاوێکـــــی زۆرە
هـــەمـــوو زێـــڕ و جـــل و نـــۆشـــین و خـــواردن
فیـــدای تـــاوێ دەگـــەڵ ئـــەو ڕابـــواردن
هـــەتـــا کـــەی مـــەینـــەتـــی دووری بچێـــژیـــن!

هەتا کەی بووکی ناواتمان بنێژین!
هەتا کەنگێ خەیاڵ بگرینە باوەش!
بلەرزێنێ مچۆرکی بێ بەشی لەش!
هەتا کەی ئەو نەبینم تێر بەچاوان!
لەسەر من داخرابێ دەرکی باوان!
هەتا کەی داخرێ سینگ و بەرووی من!
هەتا کەی نەشکێ تاسە و ئارەزووی من!
دەبا بێ و ڕوو بکەینە دوور ولّاتان!
نەجاتم دا لە نێو شووڕە و قەڵاتان!
ئەگەر مەردە، بەجەرگە، پاکە، سەرباز
دەبا بێ و من بکا لەوبەندە دەرباز!
نزا و پاڕانەوە و گریان و نااڵە
چ سوودێکی هەیە نووشتەی بە تاڵە
نەبێ باکی لە خوێڕیی دیوەخانان
بە پیاوان دێنەدەر گەوهەر لە کانان
بە زۆر بشکێ دەبێ دەرکی قەڵایە
دەنا ئەو دەرکە بۆ کێ ئاوەڵایە»

***

ئەوەی بیست لاوۆ گەشکەی گرت لە تاوان
گوتی: «ئامادە و سازم بە چاوان
دڵم ناوێ نەبێ قوربانی نازی
سەرم ناوێ نەبێتە بەردەبازی
ئەوا بۆی ئاوەڵایە باوەشی من
بەسە بۆمن کە ئەو بێتە بەشی من
لە ڕێی ئەودا بەخت کەم گەر ژیانم

بەسەربەرزی و بە شانازیی دەزانم
لە پێناوی ئەوا گەر بچمە سەردار
لە ژێر پێمدا دەبینم مەزن و سەردار»

***

شەوەزەنگێ بە زەبری زێڕ و بەرتیل
کراوە دەرکی زیندان بۆ کچی دیل
کچە گۆڕیەوە کۆشک و تاج و تەختی
دەگەڵ ئازادی و ئازار و سەختی
بە جووت ڕۆییەن دەگەل یاری وەفادار
بەرەو مۆڵکی ئەوین و ژینی ساکار
سنووریان هەڵبوارد و چوونە شاری
لەوێش فەرمانڕەوا بوو نابەکاری
لەوێش میرێکی زاڵم کاربەدەس بوو
لەوێش بێ چاووڕوویەک داربەدەس بوو
لەوێش زیندان و بەندیخانە پڕ بوون
گزیر و پاسەوان شوێن گێڕ و دڕ بوون
لەوێش هەر سەربزێوی باسی سەر بوو
لەوێش دنیا بە کەیفی بێ هونەر بوو
لەوێش ناپیاوی بازاڕی گەرم بوو
لەوێش باو باوی پیاوی بێ شەرم بوو
لەوێش پیسکە و درۆزن کاری باش بوو
لەوێش مەردایەتی و پاکی لە پاش بوو
کوڕ و کیژی لەباری پاکی ساکار
لە ڕێی ژینا لەوێ بوونە کرێکار
لە بۆ نانێک و بۆ یەک تۆزە پێخۆر

یەکێکیان بو بە پاڵە و یەک بە جلشۆر
ئەگەرچی زۆر گران بو ئەو ژیانە
بەڵام کەیفی هەبوو بەزمی شەوانە
بەڕۆژ ئاواره بۆ پێخۆر و نانی
بەشەو دەستەملان بوون تا بەیانی
لەشی ناسک کە ئازاری دەبینی
زمان دەیگوت ژیان چەند نازەنینی!
لەدنیادا نەبینرا نۆشی بێ نێش
کەسێک خۆشی دەوێ حازر بێ بۆ ئێش

***

ئەمیریان کرد کە لەو کاره خەبەردار
بە خۆی دادا وەکو ورچی بریندار
بەڕقدا چوو بە ناهەق خوێنی ڕشتن
گزیر و دەرکەوانی گرت و کوشتن
هەمیشە دەیگوت: «ئەی ئەو ئابڕوو چوونە
شتی وا نەیبووە وێنە و نموونە
کچی من بێ بە جووتی بۆره پیاوێ،
دەکوژرێ، خۆی لە ماڵی کابە باوی!
دەبێ من چۆن بژیم و چۆن بمێنم!
لەنێو هاوشانی خۆمدا سەر هەڵێنم!
کچی من هەڵگرن، وەڵڵاهی جوانە!
کچی من بۆ کچی گاوان َو شوانە!؟
لەنێو مسکێنی خۆم دەبمە پڵیتە
نەکوژم ئەو هەتیوە و ئەم سەڵیتە
نەیانهێڵم دەبێ لەو سەرزەمینە

لە شانم دادڕم ئەو پینە شینە
وەکارخەم دەسەڵات و هێزی زۆرم
بە خۆێنێ ئەو پەڵە و نەنگە وەشۆرم»

***

بەڕێی کردن گەلێ شەیتان و شۆفار
هەتا بیکەن لە حاڵی وان خەبەردار
تولەی شۆێنگێڕی بەردانە مڵ و مۆ
وەکار کەوتن لە ڕاوێچکە و لە بابۆ
چ ناپیاون ئەوانەی سوودپەرستن
دژی خاوەن دڵی شەیدا دەوەستن
چ سپڵەن ئەو سەگانەی گورگەمێشن
کەلاک بۆ گورگی بڕسی ڕادەکێشن

***

گەڕان شۆفارەکان قوژبن بە قوژبن
وڵاتیان دا سەراسەر سەنگ و سووژن
گەڕان شار و گەڕان دێهات و هۆبە
هەموویان پشکنی نۆبە بە نۆبە
گەڕان کێو و چیا و ئەشکەوت و زەندۆڵ
گەڕان کادێن و کەندوو و ئاخور و هۆڵ
سەروشۆنیان نەبوو پەیدا لە هیچ کوێ
کەسێ نەیدیبو دوو شەیدا لە هیچ کوێ
بە میریان ڕاگەیاند وەک ڕۆژە ڕەوشەن:
کە «لێرە نین، پەڕاندوویانە کەوشەن»
گوتی: «پێتان دەدەم ئەمجارە فەرمان
بچن بۆ وڵاتی دوور و دەورویەرمان

بـــڕۆن و ڕامـــەوەســـتن، هیـــچ مـــەترســـن
هـــەواڵـــی ئـــەو دووانـــەم بـــۆ بپـــرســـن
لـــەهـــەر کـــوێیە هـــەبـــن بیانـــدۆزنـــەوە بـــۆم
وەکـــو تـــاژیـــی بـــەکار بیـــانقـــۆزنـــەوە بـــۆم
«دەدەم پـــارە و خـــەڵاتـــی بـــاش بـــە ئێـــوە
کـــە بـــۆم دەردەس کـــەن ئـــەو دوو ســـەربـــزێـــوە
لـــە بـــان هـــەوران بژیـــن یـــا تەختـــی بـــەحـــران
لـــە داویـــان خـــەن بـــەفیـــڵ و فـــەنـــد و مـــەکران
گـــوتـــوویانـــە کـــە خـــزمـــەتـــکاری چـــاکـــی
دەبـــێ وەک داڵ بکـــەی بـــۆنـــی کـــەلاکـــی
لـــە ئێـــوە کار و تێکـــۆشـــان، لـــە مـــن مـــاڵ
دەتـــانهـــارم بـــەســـەریـــانـــا نـــەبـــن زاڵ»

***

قـــەڵای میـــران بـــەدەس نـــاکەس دەنـــەخشـــێ
کـــە «دار هۆرەی لـــە خـــۆی بێ زوو دەقـــەڵشـــێ»
نـــەگـــەر زێـــڕ و دراو دەوری نـــەبـــووبـــا
بلـــووری ژیـــن دەبـــوو غـــەوری نـــەبـــووبـــا
نـــەگـــەر پـــارە نـــەبـــووبـــا بیـــرەبـــڕوا
دەبـــوو زاڵـــم لە کـــوی وا دەســـتی بـــڕوا؟
ئەگـــەر خـــوێـــڕی نەکـــا میللـــەت فـــرۆشـــی
لـــە خـــۆی نابینـــێ زاڵـــم خێـــر و خـــۆشـــی
ئـــەگـــەر ئـــەســـپی غـــەرەز نـــاوێ قـــەڵـــەمباز
بگـــاتـــە جێی وەزیـــری ڕەنگـــە ســـەربـــاز
کـــە فیـــل و ڕوخ نـــەکـــەونە کلکـــەســـووتـــە
مـــەلیـــک ماتـــە بـــەدەســـتی پیـــادە ڕووتـــە

بـــــە مـــن ئـــەو هێـــرش و زەبـــــر و زوڵـــــم و زۆرە
بـــــەشـــی زۆری گـــــونـــاهـــی مفتـــەخـــۆرە

***

بڵاوبـــــووون خێڵـــــی شـــــۆفارانی بـــێ عـــار
لـــەدوای دوو ئـــاشـــــقی لاوی فیـــداکـــــار
گـــــەڕان شـــار و وڵاتـــــی دوور و نێـــزیـــک
دووان بـــە زمانـــــی فـــورس و تـــورک و تاجیـــک
یەکێـــک بـــووە مارگـــر و یـــەک بـــو بەدەرۆێـــش
یەکێـــک بـــووە حافـــز و یەک بـــوو بـــە دەســـکێش
یەکێـــک بـــووە لۆتـــی و یـــەک بـــوو بـــــە چاوەش
یەکێـــک بـــۆە ســـوالکەر و یـــەک بوو بـــە جاکەش
خـــــەیـــابـــان و شـــەقـــام و ڕێگـــــەیـــان گـــرت
هـــــەمـــوو جێیان تەنی، گشـــت جێگـــەیـــان گـــرت
کـــــچ و کـــوڕ بـــێ خەبـــەر لـــەو تـــۆڕە داوە
خەریکـــــی کـــــاری خۆیـــان بـــوون لـــە لاوە
ئەگەرچـــی ڕووت و پێخـــواس بـــوون و بـــرســـی
بـــەڵام کـــەم کـــەم نـــەیـــانمـــابـــوو مـــەتـــرســـی
بـــەســـەربـــەســـتی ژیانـــی ســـەر حـــەســـــیری
بـــــە قـــوربانـــی بـــێ تـــەخت و بـــەختـــی میـــری
چ خـــۆشـــــە ســـەربڵنـــــدی و بـــێ نیـــــازی
بـــە ئـــــازادی بخـــــۆی نـــان و پیـــــازی!
دەڵێـــــن یـــارێ گـــــوتـــی جـــارێ بـــەیـــاری[1]
«گـــــەڕیـــدەی شـــارەزای زۆر گـــــوند و شـــــاری
لـــەهـــەمـــووان خـــۆشـــتر و جـــوانتـــر چ جێیـــە؟
گـــــوتـــی: «ئـــەو جێیـــە خـــۆشـــە یـــاری لێیـــە»

کـه دڵ خـــۆش بـوو دڵـــۆ بـا دەربـکا دەسـت
شـەکـەت بـێ بـا لـەش و ئاسـوده بێ هـەسـت
دەسـێک بکـرێ بـەشـەو لـه ملـی نیـگارێ
بـه ڕۆژ مانـدوو ببـێ بـا هـەر لـه کـارێ
دەس و پەنجێـک که بـوکشـێ جـووتـه مـەمکێ
جـەمـام نـابـێ بـەکارێ تاکـو نـەشـکێ
کـه لێـو بمـژێ شـەوانـه لێـوی دڵـدار
بـه ڕەنـج کێشـانی ڕۆژێ نـاگـرێ بـار
که شـەو تێـر مـاچ و مووچ و گـازه کـوڵمه
چبـوو سـووتاو و تـاوانـگازه کـوڵمه
کـەسـێکی چێـژی ئـازادی بچێـژێ
لـەوەی بـاکـی نییـه ئـارەق بـڕێـژێ
بـەبـێ ڕایـەخ شـەوێ ئاسـووده دەنـوێ
کـرێـکارێ کـه یـار پشـتی بهـەنـوێ
بـەبێ پێخـەف شـەوێ گـەرمـوگـوڕە لـەش
کـه یـاری نـازەنیـن بگـرێ لـه بـاوەش
که شـەو دایـمالّی پـەنجـەی یاری جـوانی
بـەڕۆژ بـا هـەر جـەدەو بـێ پیـل و شـانی
کـه سـۆزی عیشـقی وان هـەردەم پتـر بـوو
هـەمـوو تـاوێکـی عـومـرێکـی خـدر بـوو
لـه نێـو شـۆفـارەکـانـدا خواجـەیـەک بـوو
عـەجـەب زیانـی خـورۆ و پیـرە سـەیەک بـوو
ئەمیـر بـۆ پاسـی نێـو مالّـی کڕیبـوو
نمـوونـەی پیـاو خـراپـی و دەم شـڕی بـوو
که خـۆی بێ بـەش لـه خۆشـیی ژیـن کـرابوو

هەموو دەرکی هومێدی داخرابوو
کە شەوقی عیشق و دڵداریی نەدیبوو
کە گەرمیی باوەشی یاری نەدیبوو
کە زیبک وَ غیرەتی مێریی نەدیبوو
کە خۆشیی پیاوەتی و نێریی نەدیبوو

***

دەروونی پڕ گریمانە و حەسەد بوو
هەتا حەز کەی بەخیل و شووم و بەد بوو
کە کوشتی پیاوەتیی ئەو دەستی تاوان
هەقی خۆی بوو ڕقی زۆر بێ لە پیاوان
کە وەک یەک بوون ژن و گاشە لەکن ئەو
نەبوو باکی بدا ئازاری ژن ئەو
چلۆن بڕوا ئەکەن ئینسانی بێ بەش
نەبێ بێ ڕەحم و بێ ئینساف ودڵڕەش
کە ئینسانێک وەکو حەیوان خەسیبێ
نییە سەیر گەر نموونەی ناکەسی بێ
بەئەمری میر ئەویش خۆی کردە سوالکەر
گەڕا شار و ولاتان ئەمسەر، ئەوسەر
هەتا ڕۆژێکی خواجەی دڵڕەقی پیر
لە ماڵێک دووربەدوور ناسی کچی میر
تەماشای کرد جلوبەرگی دڕاوە
سەر و پۆتڕاکی ئاڵۆز و بلاوە
بەرۆکی ئاوەلایە، سینگی ڕووتە
سەری ئەو کولمە ناسکەی تاوەسووتە
هەڵی ماڵیوە تا ئانیشکی بۆ کوڵ

دەڕێژێ ئارەقە زەنگوڵ بەزەنگوڵ
کەچی شادی لە نێو چاوان دەباری
کچی میرە و شەرم ناکا لە کاری
سەری سووڕ مابوو ئەو کابرا نەزانە
چلۆن گۆڕاوە ئەم دەور و زەمانە
«تەماشای ئەم ژیان و ڕێ و شوێنە
ڕەسەن زادە و کوڵ و ئەسڵ و سوێنە
بە دووی کارا گەڕان کووچە بە کووچە
لە بۆ خاتوونی وا تاوان و سووچە
بەشیر و شەکری پەروەردەکراوە
لە کۆشک و سەرسەرایاندا ژیاوە
هەمیشە خاوەنی کۆیلە و کەنیز بوو
جلوبەرگی هەتا حەز کەی تەمیز بوو
ئەوی دەستووری دابا جێ بە جێ بوو
لە خۆی زیاتر لە ژووری کۆشکێ کێ بوو!
دەیانکرد باوەشێنێ ئەمبەر، ئەوبەر
لە بن سێبەر کچی نەشمیلی ئەسمەر
کەچی نێستا لەبەر سووڕە هەتاوێ
پەڕۆ شۆڕی دەکا بۆ نان و ئاوێ
مەگەر باوکی پەکی کەوتووە لە تاڵان
کە ئەو نێستا دەکا جل شۆڕی ماڵان
دەبێ خواردبێتی میشکی گوێدرێژێ
دەنا بۆ نانی چۆن ئارەق دەڕێژێ
ئەوی بۆ ئەو کرا ، بۆ کێ کراوە؟
بەخوای وا دیارە نووشتەی لێ کراوە»

***

ئەوەندە تەسکە بیری گەندە پیاوان
دەکەن فەرقی کچی میران و گاوان
دەڵێن: کەنگەر و قوماش نابن بە وێڵداش[۲]
قسەی کەونە پیاوانە و قسەی باش
دەسەلمێنن بە پیاوی گەوج و ساده
کە: سوار هەر سواره، پیادەیش هەر پیاده[۳]
کچی میران دەبێ لیران وەخۆ خەن
کچی گاوان دەبێ پووشکان وەکۆ کەن
کچی میری دەبێ خۆشی ببینێ
کچی شوانی بچێتە نان چنینێ

***

کچی میری دەبینی باش و ئەفسووس
کچی میر نەیدەبینی پیرەجاسووس
دەمەو ئیواره ڕزگار بوو لە کاری
گراوە جا بەرەو ئامێزی یاری
بەڵام جاسووسی پەستی شوومی ناپیاو
بەدوای ئەودا دەچوو هەنگاو بە هەنگاو
تەماشای کرد کە لاوێکی قووڕاوی
لە ڕێگایەی بڕیوە سیله چاوی
کە یاری دەرکەوت بێ ترس و پارێز
بەرەو پیری فڕی گرتی لە ئامێز
لە هیچ کوێ دای نەنا تا بردیە ژوور
ئیتر ڕووی کرده ئەم ژووره خودای نوور

***

هەڵی نا جێی ئەوان و وەک کڕێوە
لە لاقانی وەرێنا هەر لەوێوە
تڕەختان و ڕکێفکوت کەوتە ڕێیە
لە خەڵکی وایە «کابرا ئاوی پێیە»؟
لە سوێی ماڵ و دراوی باڵی گرتبوو
خەیاڵی مووڵک و ماش و ماڵی گرتبوو
هەمیشە وایە کاری پیاوی نامەرد
کە سوودی خۆی دەکا تەنیا بەراوەرد
لە خۆی ڕازی بکا ئەو میری خوێنخۆر
دەروونی عاشقان با بێنێ ناسۆر
خەڵک تووشی بەڵایە بێ جەهەننەم
کە ئەو گیری کەوێ دینار و دەرهەم
هەتیو بار سووک نەبێ با باری قورسی
نەبێتە خوار جەنابی ئەو لە کورسی
بە کوچکێوە بدا جەرگی ژنی پیر
هەتا چەنگی لە جێگایەک ببێ گیر
بەوەی چی چیی بەسەردێ پیاوی بێ کەس
کە ئەو پارەی دەوێ و پارەی دەوێ بەس
بەوی چی ماڵی خەڵکی بێ خودان بێ
کە ماڵە جوانە کەی ئەو ئاوەدان بێ
بە کوشتن دا خەڵک ئۆردووِ بە ئۆردوو
پەکی پێ ناکەوێ ویجدانی مردوو

***

بە تاڵووکە گەیشتە دەرکی میری
بە گورجی خۆی گەیاندە کن گزیری

گـوتی : « زەحمـەت نـەبێ پێـی ڕاگـەیێنـی
هـەمە عـەرزێـک و عـەرزێـکی نهێنـی
گـرنگـە عـەرزەکەم ، ڕازێکـە ڕەنگ بـێ
هـە تـا زووتـر خـەبـەردار بـێ دەرەنـگ بـێ »

***

ئـەوەنـدەی پـێ نـەچـوو بـردیانە کـن میـر
گـوتـی: « ئـەی میری خـاوەن ڕاو و تـەگبیـر
لـە زیادی بـێ هـەمیشـە بـەخـت و هـاتت
پتـر بـێ و هـەر پتـر بـێ دەسـتەڵاتت
بـەجێـم هێنـاوە ئـەرکـی بـەنـدەگیی خـۆم
لـە سـایـەی تـۆوە خـایـەن بینـدراوە
چییـە فـەرمانـی گـەورەم ، وەختـی ڕاوە»
ئیتـر نـامـەردە پاشـەوپـاش کشـاوە
لـە خـۆشـیان ڕەنـگ و ڕووی میـری گـەشـاوە
هـەرای کـرد: « کـێ لـەوێیـە بێتـە ژووری»
بـە جـاری داوەریـن چەنـد زرتـە سـووری
گوتـی :«ئیـوە کـە خـزمـەتکاری خـاسـن
هـەمـوو ئـەو نـۆکـەرە بـاشـەم بناسـن
بکـەن ئێسـتا سـەراپا زێـروەشـانی
خـەڵاتـی گـەورەیـی دادەن بـە شـانی»

***

وەکـۆی کـردن لـە پاشـان گـەورەگـەورە
هـەمـوو دەسـتەونەزەر وەسـتان بـەدەورە
چ گـەورە گـەورە؟ بەندە و گـوێ لە مسـت بـوون
بـەرەو ڕووی ئـەو تـەواو بێدەنـگ و هەسـت بـوون

قسەپان و ڕەزاگران و دەغەڵکار
درۆزن، دووزمان، پەتیارە، بێعار
بەگژ خەڵکا دەچوون وەک نەڕێ دێوی
کە ئەو دیار با دەبوونە دێڵە ڕێوی
کە ئەو دەیگوت: «ئەرێ چبکەین بەیانی؟»
کە ئەو دەیگوت: «گەورەمان بۆ خۆت دەزانی»
گوتی: «ئەی گەورە گەورەی بارەگای من
بڵێن ئێستا چییە تەگبیر و ڕای من؟
دەڵێن ئەو دوو کەسەی لێرە هەڵاتوون
لە پاتەختی وڵاتێ نیشتەجێ بوون
کە دۆستی خۆمە میری ئەو وڵاتە
ئەمیرێکی بەزیبەک و دەستەڵاتە
دەڵێم چەند کەس لە ئێوە هەڵبژێرم
بچن، سەوقات و دیاریی بۆ بنێرم
بە نامە لێی بخوازم ڕانەوەستێ
دەس و پێی ئەو دوانەم بۆ ببەسستێ
بە ڕێیان کاتەوە بۆ دەرکی ئێمە
من ئامادەم ئەویش گەر کاری پێمە»
گوتیان: «صەددەق! قسەی میری تەواوە»
گوتی: « ئیتر قسەم پێتان نەماوە»

***

شەوێکی ڕەش وەکو بەختی ئەسیران
وەکو دواڕۆژی زۆردارو ئەمیران
نە مانگ دیار بوو نە ئەستێرەی گەش و جوان
تروسکەی لێ بڕابوو ئاگری شوان

دەروونـــی پیـاو خـــراپـــانـــە شـــــەوەزەنگ
کـــە داخنـــرێ بـــە بـــوغـــز و کینـــــە و ژەنـــگ
بـــەڕەواڵـــــەت کش، بـــەڵام پـــڕ کـــارەســـاتە
هـــــەزاران ڕازیَ تێـــــدا گـــــەرچـــی مـــاتـــە
لـــــە کـــــۆشک و گـــرتـــووخانـــەی دەرکـــەبـــەستـــە
یەکێـــک مـــەســـــتە، هـــەزاران زار و خـــەســـــتە
لـــە لایـــە لاو دراونـــــە بـــــەر شـــکـــەنجـــە
لـــە لای دیکـــــە ســـەمـــایـــە و لار و لـــەنجـــە
لـــە کـــونجـــێ بێـــــوەژن دەگـــــری و دەنـــاڵـــێ
لـــە کـــۆشـــکی بادەگێـــــڕە چـــاو کـــەژاڵـــێ
لە ســـووجـــێ باب لـــە سوێی ڕۆڵـــەی دەســـووتـــێ
لـــە قـــەســـــرێکـــی دەڕقســـــێ نیـــوەڕووتـــێ
کچی بـــێ بـــەش لـــە ژووری ئـــەشـــکی دەســـڕێ
کـــوڕی ئاغـــــاش بـــەپـــارە جـــوانـــێ دەکـــڕێ
هـــەتیوی بـــرســـی چڵمـــــی هـــەڵـــدەلـــووشـــێ
کـــــوڕی شـــێخ ئـــارەقـــی نابـــڕێ لە شـــووشـــێ
لـــەلایـــە چـــارەڕەش کـــەوتـــووە لـــە کـــــۆڵان
لـــەلایـــە پـــارە بـــەش دەکـــرێ بـــە کـــــۆڵان
لـــەلایـــە جامـــــی بـــــادە پـــــڕ کـــــراوە
لـــەلایـــە داری ئیعـــــــدام هـــــەڵخـــــراوە
بـــەڵێ ڕاســـــتە قـــەڵای مێـــرانە شـــەوگـــار
بـــــەڵام تێیـــــدا ونـــە تـــاوانـــــی بـــــەدکار

***

کـــچ و کوڕ نووســـــتبوون بێ خـــەم لـــە کـــەپـــرێ
نـــــەیانـــزانـــی کە دارۆغـــــە دەیـــانگـــــرێ

لە کـــوێ دڵـــداری پـــاکی چـــاکـــی ســـاکار
دەزانـــێ فێـــڵ و مـــەکـــری پیـــــاوی زۆردار
لـــە چیـــــن بێ یـــا لـــە ماچیـــــن بـــێ دیـــارە
کـــە ئاغـــــا دوژمنـــــی چینـــــی هـــــەژارە
لـــەلای خـــــۆیـــان هـــەیـــانە غیـــرەت و ڕەگ
لـــــەهەر شوێنـــێ هـــەبن تـــوخمـــی دەرەبـــەگ
لـــە چین کیـــــژی ئـــەمیـــرێ هـــەڵبگیـــرێ
لـــە مـــاچین کـــەســـــری شـــــانە بۆ ئەمـــیرێ
لـــە میـــــران هـــەرکـــەسێکـــی دڵنیـــــا بـــێ
لـــە ژینـــا تـــووشـــی خێـــــر و خـــۆشـــی نابـــێ
نـــــەیـــانـــزانـــی ئـــەوەی ئێـــــرەش ئـــەمیـــــرە
خـــــەریکـــــی ڕاو و ڕووت و ڕەش بگیـــــــرە
هـــــــتەتا لێیـــــان وەژوور کـــەوتن یـــەســـــاوڵ
لە خـــەودا ســـواری ســینگیـــان بوون نـــەخـــافـــڵ
نـــــەیانهێشـــــت ڕاپـــــەڕن، ببـــزوون، هـــەڵستن
دەس و پێیـــــان بـــە چـــۆڵـــەپێچـــە بـــەســـــتن
کـــە دوایـــــی هـــات لـــــەوی خانـــەبگیـــــری
بەڕێیـــــان کـــــردنـــەوە بـــۆ دەرکـــــی میـــــری

***

بـــــەیـــان ئـــەنگـــــووت و ســـــۆ فی تاکـــە تاکـــە
گـــوتیـــان هـــەســتین بچینـــە نـــوێـــژێ، چاکـــە
بڵێنـــد بـــــوو بانگـــەری کـــوێـــرێ خـــەواڵـــوو
گـــوتـــی: «بانگـــی بەیانـــی دەرەنگـــــە یـــا زوو
«دەبـــێ زوو بـــم هـــەتـــاکـــــو نـــەبـــڕێ نـــانـــم
«بە بێ دەســـــتنوێژ بـــدەم بانگـــــی بـــەیـــانـــم»

لە دارکێشی وەژان کابانی نوێژکەر
گوتی: «کابرا دەهەستە جل بکە بەر
کە بارت زوو نەکەی بۆت نافرۆشێ
وەدەستت ناکەوێ پارە و قورۆشێ
کەمی ماوە لەبۆ جێژنی بەراتێ
کراسی نوێ نییە بۆ شانی فاتێ»
ژنی پاڵە گوتی: «هەستە بەسە خەو
خرابی بۆ نەنووستی، فیلە، ئەمشەو
پەلەت بێ زوو بکە کارێ و بزانە
مەلا فەرموو کونی ڕۆژی بەیانە»
بەڕەت بردن گەیشتە ژووری ئاغا
تخێڵ بوو جا لە نێو بەندی وەتاغا
گوتی: «خانم بشێلە پێ و دەستم
درەنگ هاتووموەوە، وا دیارە مەستم»
جەنابی شێخ بە خێزانی دەفەرموو:
«هەتیوێکی بنێرە خانەقا زوو
بڵێ شێخ نوێژی کرد و نووستەوە بۆی
خەلیفە نوێژی بۆ خەڵکی بکا خۆی»
خەلیفە پێ کەنی و زانی چ باسە
گوتی: «باوکم بەقوربانی بێ، خاسە»
ولّات ڕوون بوو، کتێبی دەستی دانا
خەریک بوو تازە بنوێ لاوی زانا
کە دایکی کردیە هاوار و فریاد
بەخۆیدا دا، گوتی: «ئەی داد و بێداد!
چبوو تاوانی ئەم جووتە فەقیرە

کــــه وایـــــان لێ بـــکا ئـــەم گـــورگـــه پیـــره
ئـــەوه کـــــار بـــوو کـــه کـــردی ئـــەم یـــەکـــانه
پـــەژارەی خســـــته شـــــاری بـــەم بـــەیـــانـــه
بـــه قـــوربـــانـــت دەبـــم بینایـــــی چـــــاوان
قـــوبـــوولّـــی بـــۆ دەکـــەی تـــۆ ســـووچ و تـــاوان
خـــودایـــا بـــــەس بـــده دەســـــتی ئـــەمیـــری
خـــەراپـــــه، بـــەدفـــەڕه، بـــۆ خـــۆت خـــەبیـــری
هـــــەتـــا کـــــەنگێ دەدەی تۆ بـــــەخـــت و هـــاتـــی
دەزانـــی چـــــەنـــد دڕه، نـــەحلـــەت لـــه زاتـــی!»
گـــوتـــی: «دایـــه! چییـــه ئـــەم بۆلّـــه بۆلّـــه؟»
گـــوتـــی: «هەســـته، ســـەلّام لـــێ ڕابـــوو، ڕۆلّه!
ئەمیـــر ئـــەمـــڕۆ لـــەداری دان بـــــەجـــووتـــــه
کچـــۆلّـــەی خـــۆی و ئـــەو خـــۆش خوانـــه ڕووتـــه
لـــه شـــــاری کـــــەوتووه هـــــاوار و گـــــریان
دلّـــی گـــــەوره و بچـــووکـــان بـــۆته بـــریـــان»
ئـــــەوەی گـــوت کـــــەوتـــــەوه ئـــاه و نـــــزووڵـــه:
«خـــودایـــا چەند بـــەده ئـــەم میـــــره خـــوولـــه!
دلّـــی کـــوو هـــات بکـــــوژێ ئـــەم گـــوڵانـــــه!
لـــه یـــەکتـــــر کا بـــه ناهـــــەق ئـــەم دڵانـــــه!
خودای گـــەورە! بـــەدەس خـــۆتـــه هـــەمـــوو کـــار
لـــەســـەرمـــان لابـــەرە بـــێ دادیـــــی خـــوونـــکار
لـــەســـەر دلّـــــداری نـــــۆلاوان دەکـــــووژێ!»
کـــوڕ و کیـــژان لـــەپێـــش چـــاوان دەکـــووژێ!»
گـــوتـــی: «پارانـــەوه بـــێ کـــەڵکـــه، دایـــــه!
نـــوزووڵـــه قـــەت دەڕۆســـــتی زوڵمـــــی نـــایـــه

نەزانە تا کو خەڵکی ئەم وڵاتە
بەدەس میرانەوە ئەم دەستەڵاتە
دەئاژۆن، ڕادەدەن تا بلوێ بۆیان
هەموو کارێ دەکەن بۆ سوودی خۆیان
بپارێزن هەتا ئەم مۆڵک و ماڵە
وەبەر پێیان دەدەن مسکێن و پاڵە
ئەوان پێیان بڕێ دەسکەوت و قازانج
بەقۆڕ گیرێ دەبا سەد ماڵە کرمانج
ژن و پیاو و کوڕ و کێژان دەکووژن
قسە تۆند و قەڵەم تێژان دەکووژن
هەتا خەڵکی لە یەکتر وا نەبانن
ئەوان سواریان دەبن، سواریش دەزانن
«هەتا میرزا حەکایەت خوانی میرە
مەپرسە دایە لەم کوشت و بگیرە
هەتا کێژی هەژاران مەشکەژێنە
لە ماڵی وان هەیە ئەم بێنە بێنە
هەتاکو هێزی ئەم خەڵکە نەجووڵێ
هەزار پارانەوەت دایە بە پوولێ»
کە ژن زانی ئەویش ئینسانە وەک مێر
مەڕی میری ئیتر نایێتە سەر بێر
کە وریابوونەوە پاڵە و کرێکار
دەشێوێ ماڵی میر و مەزن و خوونکار
کە میرزا بوو بە ڕۆشنبیری تازە
هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی بێ کچی میر
قسێکی کرد کە پەندە بۆ کوڕی ژیر

«بە زۆر بشـــکی دەبـــێ دەرکـــی قـــەڵایـــە
دەنـــا ئـــەو دەرکـــە بـــۆ کـــێ ئـــاوەڵایـــە!
خـــەبـــات ڕزگـار دەکـا کـــۆیلـــە و ئەســـیران
لـــە ناخـــێ ڕادەکـــا مـــەزن و ئەمیـــران
بـــە ئـــەفســـانـــەی دەزانـــن ســـووڕی دەوران
غـــوڵام و ورکـــەخـــۆری دەرکـــی گـــەوران
بـــەڵام دەوران دەبـــێ ڕۆژێ بـــدا ســـووڕ
لـــەبەر گەوران نـــەبێ پشـــتی خـــەڵـــک کـــووڕ
کـــە گـــۆپـــاڵـــی خـــەڵـــک دەرهـــات لـــە خیزی
ئیتـــر نامێنـــێ میـــری گـــەورە فیـــزی»

١٩٧٨/٢/١

***

١. ئەم گوتەیە لەم دوو شێعرەی مەولەوییە بەڵخی وەرگیراوە:

گفـت معشـوقی بـه عاشـق کای فتـی
تـو بەغربـت دیـدەای بـس شـهرها
پـس کدامیـن شـهر زانهـا بهتـر اسـت؟
گفـت آن شـهری کـه در وی دلبـر اسـت

٢و٣. لە فۆلکلۆر وەرگیراوە

٤. لە فۆلکلۆر وەرگیراوە. کینایەیە لە بەپەلە ڕۆیشتن

٥. جساران کەڕوێشک لە لاندا دۆزینەوە هونەر بوو. تۆکەڕێک لە ڕاودا کەڕوێشکی دۆزیبایەوە دەیگوت تۆکەری ئاغای خۆم پێدەڵێن، هۆی... تەماڵە. لە هێندێ ناوچە پێیان دەگوت (دیاردی).

٦. میرەکان کە بانگی خزمەتکارەکانیان دەکرد ناویان نەدەبردن، هەر دەیانگوت: کێ لەوێیە؟

خاك

بـۆت نـــووســـیوم بـــۆت بنووسـم ئەمـــن چیـم؟
دونـــدی قـــەنـــدیـــل، گـــۆڕەپانـــی هەڵگـــورد نیـم
بـــــەرەو بـــــەرزی دەچـــــم ئـــەگـــەرچـــی وردم
خـــاکی بـــەرپێـــی تێکـــۆشـــەرێکـــی کـــوردم

***

شەرابی خەست

جێـــژنی نـــەورۆزە، شـــەرابـــم خـــەســـتترە
تـــا نـــەڵێـــن بـــولبـــل لە شـــاعیر مـــەســـتترە
جـــوانی گوت شـــۆخـــی لەبـــاری بـــادەگێـــڕ:
« ئەو کەســـەی ســـەرمـەستتـــرە، ســەربـەستترە»

«آنچنـــــانـــرا آنچنـــــــانتـــر میکنـــد»

شـــاعیری دەروەســـــت بـــەمەی دەروەســـتترە
چیمـــەنی شـــێلا بەشـــــایی کیـــژی کـــورد
وەی دڵـــم لـــەو چیمـــەنـــە پـــێ پـــەســـــتترە
مـــن بڕســـــتم لـــێ بـــڕا یـــا کیـــژی شـــار
زۆر لە کیـــژی دەشـــــتەکی بـــەیـــدەســـــتترە

١٩٧٨

***

خەوم نایە

بەیان ئەنگووت و شەو ڕابورد و من هێشتا خەوم نایە
دەخوێنن بولبول و قومری، بەڵام قاسپەی کەوم نایە
خەیاڵ دەمباتە جێژوانی شەوانی لاوەتی، ئەمما
خرینگەی بازنە و خڕخاڵ و بەرمووری ئەوم نایە

***

ڕێژنە

تۆ بەڵێنم پی بدە تا من بەڕەو ژوان ببمەوە
بمدەیە ماچێکی تەڕ لەم لێوە، با جوان ببمەوە
دەستی لەرزۆکم هەتا تێیدایە هێزی بەی گوشین
لێم گەڕێ تاوێ لە باخی سینە میوان ببمەوە
شەنگەبێری بسڕەوە فرمێسکی بێ شوانی ئیتر
ڕەنگە هێشتا لەو چیا و زۆزانە بۆ شوان ببمەوە
من گوڵی سەر گۆڕی ئاواتی لە میژینەم بەڵام
ڕێژنێکم لێ بدا پێم وایە بۆ ڕوان ببمەوە
شێخی سەنعان بۆ کچی گاور لە ئیسلام وەرگەڕا
من خەریکم بۆ کچە شێخێ پەژیوان ببمەوە

١٩٧٨/٧/١٩

بارگەی یاران

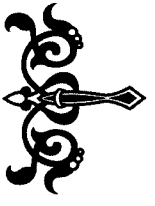

بەهاری زەرد

بۆ لەیلا قاسم

هەمیشە دەرد دەبینم دەرد دەبینم
درۆی دوژمن، دەهۆی نامەرد دەبینم
مەگەر زەردایی ناکەن چاوەکانم
کە ڕەنگی نەوبەهاری زەرد دەبینم

***

بە سۆزەی با کە سکڵی دڵ گەشاوە
دەروون پڕ سۆز و فرمێسکم خوناوە
لە دووی لەیلا بە واوەیلا و شیوەن
دەڕۆم و پۆڵی شینگێڕم بەدواوە

***

بزەی هاتێ گوتی: «ڕوونا کە ئاسۆم
وەرە جەللاد پەتت باوێژە ئەستۆم
ئەوە پەت نییە مێدالِّی ئیفتخارە
کە بوومە قارەمانی میللەتی خۆم

***

ئەوەی بیست شاعیر و گریا بەزاری
ئەگەرچی بەسترابوو لێو و زاری

گـــوتـــی: «لـــەیـــلا هـــەمیشـــە پـــایەداری
لـــە ژێـــر خاکـــا لـــە پێـــش چـــاوان دیـــاری

***

کـــە تۆ تۆزای لـــە چـــاوان وەک خـــــەوی مـــن
لە بســـــکت ڕەشـــــترە مانگـــەشـــــەوی مـــن
بـــڕۆ مـــــەجنون بـــە لـــــەیـــلای خـــۆت مـــەنازە
کـــە نـــاوبـــانگـــــی پتـــر ڕۆیی ئـــــەوی مـــن

گۆڤاری سروە ژمارە ۱ بەهاری ۱۳۶۴ - ۱۹۸۵

***

زیندە بە چاڵ

پـــڕ نەبـێ جـامـــی بـــەتاڵـــم تـــا کـــەی؟
نەشـــەکـێ بـــاڵـــی خـــەیـــاڵم تـــا کـــەی؟
هاوســـــەر و دەســـــتەمـــلانـــی ژانـــــم
گـیـانەکـــەم! نایـــەوە باڵـــم تـــا کـــەی؟
شـــــەو لـــــە تـــاریکـــــی و بێـــدەنگیـــــدا
ڕۆژەکـــــەم! بـــۆ تـــۆ بنـــاڵم تـــا کـــەی؟
هـــەر لـــە یـــادی ســـەری بســـکت دابـــم
گیانـــە! ناشـــوفتە بـــێ، حاڵـــم تـــا کـــەی؟
هـــەر منـــەتبـــاری شـــــەراب و مـــــەی بـــم
حەســـترەتی چـــاوی کـــەژاڵـــم تـــا کـــەی؟
هـــەر لـــە ماچـــی دەمەکـــەت بـــێ بـــەش بم؟
لێـــوی وشـــک و دەمـــی تاڵـــم تـــا کـــەی؟
هـــەوەســـی گـــەســـتنی کـــوڵمەم تـــا چـــەنـــد؟
ئـــارەزووی مشـــتنی خـــاڵـــم تـــا کـــــەی؟
شـــینە میـــوانـــی شـــــەوانـــی دووریـــــم
شـــادی، ڕوو ناکـــەیـــە ماڵـــم تـــا کـــەی؟
مـــن لـــە دووڕەنگـــی بـــــەدڵ بێـــــزارم

ڕەنگی زەرد، دیدەیی ئاڵم تا کەی؟
من وەکو هەنگێ هەڵاڵەم مشتوون
ژینی نێو گەند و هەڵاڵم تا کەی؟
من بەشێلانی چەمەن ڕاهاتم
هاتوچۆی نێو دڕ و داڵم تا کەی؟
بۆ سەرینچاوە و کانیاوی ڕووبن
هەڵوەرێ نەشکی زوڵاڵم تا کەی؟
من هەڵۆ بووم و چیا هێلانەم
ژێر چەپۆکی قەل و داڵم تا کەی؟
قەفەزی دژمنی بەدخووی دڵڕەق
هەڵوەرێنێ پەڕ و باڵم تا کەی؟
سەرە نێزەی ستەم و زۆرداری
بنجنێ سینگی مەتاڵم تا کەی؟
گورگی بێدادی لە گیانم بەربووە
ئێشی جێ گاز و قەپاڵم تا کەی؟
من پەلە قاژە و هاواری نەکەم
نەو بڵێ زاڵم و زاڵم تا کەی؟
کوتکی بێدادی هەر بکوتێ کاسە سەرم
کار نەکا دەست و زوخاڵم تا کەی؟
نەو کە زاری ڕقی دەرکێشاوە
من زمان بەستە و لاڵم تا کەی؟
پۆشتە و تێر و پڕ و خۆش لەوەڕە
برسی و ڕووت و ڕەجاڵم تا کەی؟
تەم و مژ، بەندەن و دەشتی گرتم
هەڵنەکا سروە شەماڵم تا کەی؟

بەس نەبێ دەسبەسەری و دەربەدەری
نەچمەوە نێو کۆڕ و کاڵم تا کەی؟
باخەوانانی جیهان پێم ناڵێن
بۆ وەری میوەیی کاڵم تا کەی؟
مانگ و مێریخی دەپێوێ ئینسان
منی کورد، زیندە بە چاڵم تا کەی؟
چاوەڕێی تیشکی هەتاوی هیوام
نەڕەوێ هەور و گەواڵم تا کەی؟

١٥ـ ١١ـ ١٩٧٦
لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

بەهار لەم دێ

لە گیاندانا دەگوڕێنم بژی هەر کورد و کوردستان
بە گوللەی دژمنانی گەل دڵیشم بێتە ڕاوەستان
پشووی دواییم دەخوێنم بۆ گوڵ و گوڵزاری ئەم خاکە
لە سایەی ئەم گوڵ و گوڵزارەیە بوومە هەزار دەستان
دەزانن زامی دیلی چەند بە ئێش و چەند بە ئازارە!
دەبێ رابێین هەتا ئێمەیش دەگەینە ڕێزی سەربەستان
خەتای خۆمانە تا ئێستا کە هەروا کۆیلە و دیلین
ئەوانەی شاد و ئازادن کەمێ زووتر لە خەو هەستان
نەتاندیوە کە ڕووباری خوێن بەردی دەقەڵشێنێ
وەهاش هەر زۆرداری دەستووتێنێ گڕی هەستان
لە مەیدانی شەڕانخێوی خەباتی قەڕنی بیستەمدا
سەرم سووڕما کە ئەسپی سووکەسواری کوردی بۆ وەستان
وەڵامی دامەوە پیرێکی ئازادەی جهاندیدە:
خەتای سواران نەبوو پێش سواره‌کانمان قورس و ناوەستان
هومێدێ بەرمەدەن ڕێگەی خەبات بگرن بڕۆنە پێش
تەماشای خەڵکی تێکۆشەر بەدیکتاتۆری چۆن وەستان
هەتا کەنگێ سیاچاڵی بە سامی دژمنی زاڵم

پراوپـڕ بـێ لـه ڕۆڵـەی گـەل جمـەی بـێ وا دەس بـەسـتان؟
هەتـا کـەی ئەشـکی خوێنینـی کچـه کـوردی بـرا کـوژراو
لـه جێـی بـاده و لـه بـەزمـی دژمنـان بـدرێتـه دەس مـەسـتان
مـەترسـن ڕۆڵـەکـانـی قـارەمـانـی گـەل لـه گیـانبـازی
لـه کـۆڕی ئـەم خـەباتـه بـێ وچانـه تاقـه یـەک کـەسـتان
سـەهـۆڵبـەنـدانی بێـدادی ئـەگـەرچـی تـووش و دژواره
بـەڵام لێـم سـوورە وەک ڕۆژێ بەهـار هـەر دێ لـه دووی زسـتان
بـه خـەڵکـی عـالـەمـی سـەلمانـدووه تاریخـی ئـازادی
دەبـێ زاڵـم لـەبـەر تێکـۆشـەران بـەرداتـەوه دەسـتان

١٩٧٧/١١/٩
له پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

پەوەز وەرد نابێ

زەوی! ئێستاش لەڕووت هەڵدێ بدەی سووڕ؟
نەڕووخای ئاسمانی پیری پشت کووڕ؟
کە حاڵی زارمان ئاوا دەبینن؟
کە ماڵی زاڵمان ئاوا دەبینن
کە مەرگی کاوەکانی چاک دەبینن
کە جەرگی کیژەکان پڕ چاک دەبینن
کە کوڕی شین، بەهاری سوور دەبینن
«ئەمین»ی نا ئەمین مەئموور دەبینن
کە بووکی سووری بێ زاوا دەبینن
کڕووزی بێ گۆنای ساوا دەبینن
کە سۆمایی لە چاو باوکان بڕاوە
بەرۆکی پیرە دایکان دادڕاوە
کە کوندی شووم لە گوندی کورد دەخوێنێ
کە گەنجی کورد دەگەوزێنێ دەخوێنێ
کە تەختی بەختی کورد بێ خێو دەبینن
«سولەیمانی» ئەسیری دێو دەبینن
بناری لێژ و ناهەمواری هەڵگورد

دەبینـــن بـــۆتە دەشـــتی کـــەربـــەلای کـــورد
بـــەنـــاهـــەق خـــوێنـــی تێکـــۆشـــەر دەڕێـــژن
شـــەهیـــدی بـــێ ســـەر و بـــێ شـــوێن دەنێـــژن

***

بـــەلاّم با تـــێ بـــگا ئـــەو دوژمـــنەی پـــەســـت
ڕەوەز ورد ناکـــرێ هـــەرگیـــز بـــەداردەســـت
دەبـــێ کـــونـــد هـــەر بـــەرەو ویـــرانـــە بفـــڕێ
هـــەڵـــۆ لـــەو کێـــوە ســـەربـــەرزانـــە نـــەبـــڕێ

۱۳۵۸/۰۲/۲۷
لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

بەهاری ئاڵ

لـــە مێـــژە ئاواتـــی منـــە
ببینـــم وڵاتـــی ســـــنە
زێـــدی کـــۆن و ڕەســـەنی کـــورد
بـــەدرێـــژایی تـــەمـــەنی کـــورد
ڕوانگـــەی هـــەزاران کارەســـات
بنـــە و مـــەتـــەرێـــزی خەبـــات
شـــووڕەی ســـەختـــی بـــەرەنگـــاری
پـــردەی وەختـــی فیداکـــاری
بـــۆســـەی پێشـــمەرگەی کـــۆڵنەدەر
گـــۆڕخانـــەی ســـوپای داگیرکـــەر
بچمـــە لانـــی بـــەچکـــە شـــێران
قەڵاگـــای تـــەنگانـــەی مێـــران
جـــێ پـــەیکانی تیـــر ئـــەنگێـــوان
جێـــی پێکـــانـــی دەس بـــزێـــوان
خاکـــی نـــەتـــەوەی نـــەبـــەزم
هـــەر گـــوتـــوویـــە ئـــەزم ئـــەزم

***

تێـــر تێـــر بـــڕوانمـــه دیمـــەنی
لـــه خـــۆشـیانی ببـــم خـــەنـــێ
چـــاو بگێـــڕم لـــه ڕژد و لێـــژ
تـــا بـــرینـــم ببـــن ســـاڕێـــژ
دانیشـــم لـــه بـــن دەوەنـــی
بـــڕوانمـــه مێـــرگ و چـــەمـــەنی
هـــەڵمـــژم هـــەوای زەنـــوێـــران
خۆ بـــدەمـــه بـــەر ئاوهـــەڵـــدیـــران
هـــەڵگـــەڕێـــم بـــه ڕاز و زەردان
بـــەردەمـــەوه جـــاڵـــه بـــەردان
لـــه بـــان ڕەوەزان بخـــوێنـــم
کـــەوی بـــەیـــان وەدەنـــگ بێنـــم
لـــەو ڕنـــوانـــه بکـــەم ڕەوت
دژمـــن بـــۆی نـــەکـــراون زەوت
لـــه مشـــارەیەک داگـــرم پـــێ
نـــەتـــەوەی کـــرد ســـەرەنگـــرێ
تـــۆزێ بـــەردێ بکـــەم بـــه کل
«کـــه گـــەردوون پێی نـــەداوه تل»
وەک گـــۆرانـــی هـــەورامان پیـــو
پێ بنێمه ســـەر «پێیلکـــەی دێو»
دانـــووســـێم بـــه کانیـــاوی ڕوون
ڕابکشـــێم لـــەســـەر هـــەڵـــەسوون
چـــەپکـــێ وەنـــەوشـــه بچنـــم
دەســـکێ ســـوێســـنه بـــڕنـــم
خـــۆم لـــه تیشـــێکی بکـــەم بەنـــد

هـەڵپـسـێنم چڵـێ گـیـا بـەنـد
ئەشـکەوتـێ نـەچـێ لـە بـیـرم
پـەناگـا بـووبـۆ باپـیـرم
بگـرم گـەوە و پێـچ و خـەمی
بچمـە سـەر دونـدی ئەسـتەمی
لـەسـەر کێـوی بـەرزی ئاڕێـز
کـوردسـتان بگـرمـە ئامێـز
بـە جـوانـی ئـەو خـۆڕسـکاوە
ڕوون بنـەوە ئـەم دوو چـاوە
ئـەم چـاوانـەی گـەلـێ مـاوە
لە سـوێی کـوردسـتان گـریـاوە
ئەم چاوانـەی فرمێسـکیان ڕشـت
بۆ کـوردێکـی دوژمـن دەیکوشـت
ئـەم چـاوانـەی داگیـرسـاون
هێنـد لـە شـینگایـان گـریاون
چـم پـێ دەڵێـن لێـرە و لـەوێ
مـن کـوردسـتانم خـۆش دەوێ
پێشـم بڵێـن ونـی و دێـوی
دەپـەڕەسـتم چـڕ و کێـوی
جـا دەگـەڕێمـەوە پێ دەشـت
بەلادێیـانـدا بکـەم گـەشـت
ببینـم دێـم و بـەراوی
بـووڕەی گاسـن لـێ نەدراوی
کێڵگـەی بـەڕێـژەو و نـەرمان
بـەڵام بـێ خـۆیـان و خـەرمـان

نه سەد، نە بناوان نە بەند
جۆگەی جۆماڵ نەکراوی مەند
نەستێری پڕ بووەی بۆگەن
پڕ لە لیتە و سێ سوو و جەگەن
جوتیاری ئازا و توند و تۆڵ
گاجووتی لەڕ و گاسنی کۆڵ
برسی هەژار بێ دەرەتان
ڕەوش و ڕووت و بێ تۆو و نان
دەستی قەڵشیو پێ ڕاگیراو
گیرفانی دڕاو و بێ دراو
پاڵەی سواڵە هۆنی بەگورد
چەقڵی چاوی دژمنی کورد
خانووی کاول و ڕەش و برش
هەر نانی ڕەق و دۆی ترش
بۆی کرا درۆ و دەڵەسە
کوا ڕێگاویان و مەدرەسە؟
نەک مافی جووتیار نەدراوە
لادێمان خاپوور کراوە
سەرگەردان بون لەنێو تۆڕا
بەوەی نییە نێویان گۆڕا
بۆ زەحمەتکێشی قارەمان
نە دوکتۆر هەیە نە دەرمان
بێ بەهرەن لە خوێندەواری
خوێندەواری و کوردەواری؟

***

هەتا هێزی خەڵک بزووت
بوو بەمەشخەڵی گەش بزووت
خەڵکی تێکۆشەر خۆی دەرخست
بەگژ ئەرتەش داچوو بەمست
ڕاپەرینێک بوو بێ وێنە
ولات دەتگوت، گۆمی خوێنە
دیکتاتۆر بۆ پاراستنی خۆی
کردی هەرچی کە دەکرا بۆی
بەدەستی ستەم و تاوان
ڕژا خوێنی شۆڕە لاوان
زۆرداری بۆ زۆر مانەوە
بەڕەق هاتە مەیدانەوە
بێ بەزەیی دەستی وەشاند
خوێنی ژن و پیاوی ڕژاند
زگی باوکی پیری سووتاند
ڕۆڵەی لەبەر دایک ڕفاند
ویستی خاکی پاکی ئێران
ئەوەندی دی بکا وێران
بەڵام خەڵکی لە گیان بێزار
دای نەنواند لەبەر زۆردار
لە تانک و تۆپ نەپرینگاوە
گوێی بە گوللە نەزرینگاوە
پێی داگرت، چەقی نەبەزی
تا داگیر کەر گورچووی تەزی

***

کوردیش بەشداری خەبات بوو
ڕۆڵەی ڕۆژی کارەسات بوو
لاوی گیانفیدای گیانفیدا
ئازایانە، شەهیدی دا
لە خەباتی خوێناویدا
لە هەڕەتی تەنگاویدا
کوردستان هەر بوو بە قەڵا
دیتی هەزار دەرد و بەڵا
ئێستا دەڵێ خوێنی گەشم
بۆ شۆڕش ڕشتوە کوا بەشم؟
دژی زۆرداری بووم، هەر وام
هەر دەمەوێ مافی ڕەوام
دەمەوێ بگەم بەنیاز
ناوم مەنێ جیاوازی خواز
کەچی پۆلێک کۆنەپەرەست
بۆ بێگانە بوونە داردەست
لە بەهاری ئازادیدا
لە کاتی خۆشی و شادیدا
خراپە کەوتەوە بەرەو
تەمایە ڕۆژ بکا بە شەو
سنەی جوانی خوێناوی کرد
درۆ و فێڵ و ناپیاوی کرد
ناپاک هاتەوە کایەوە
داوی بۆ خەڵک نایەوە
دەگرێ دەکوژێ دەبڕێ

شەڕ دەفڕۆشێ زگ دەدڕێ
ژن و منداڵ ناپارێزێ
لێمان دەگڕێ مەتەڕێزێ
ڕاوە ڕووتە و خانەبگیر
گرمەی تۆپەی و قرمەی شێست تیر
زەبر و زەنگی خۆی دەنوینێ
لاوان لە خوێن دەگەوزێنێ
کوردستان بەهاری ئاڵە
جا بەخوێن بێ یا بە گوڵاڵە

۱۰ ـ ۱ ـ ۱۳۵۸
له پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

فرمێسکی پونوو

تـــو گـــوتـــت: «من عاشـــقی ســـەوداســـەر و دینـــم دەوێ»
مـــن گـــوتـــم: «تاکـــو بـــە ئاواتـــت بگـــەی دینـــم دەوێ»
هـــەڵکـــەوێ تاوێکـــی چاوێکـــی لـــە دیـــدارت بکـــەم
تـــا بزانـــی کـــوانێ بـــۆ جـــوانـــێ دڵ و دینـــــم دەوێ؟
بـــزگـــۆڕی ڕەش دابـــۆشـــێ ڕوومـــەتی گـــەش تا بـــەکەی؟
شـــاعیـــری گـــەشـــبینم و کـــوا ؟ چاوی ڕەشـــــبینم دەوێ؟
نـــەی پەریـــزادی مـــەهـــابـــادی! ئەتـــو ون بـــووی لـــە مـــن
تـــۆم هـــەبـــێ لـــەکـــوێ پـــەریـــزادە و پـــەری چینـــم دەوێ
ڕووتـــــم و یـــاقـــووت و ئاوریشـــــمم لـــە بیـــر نـــاچێتـــــەوە
لێـــوی ســـوور و نـــاڵ و بســـکی خـــاو و چین چینـــم دەوێ
تـــۆ نـــەدیـــوی بـــۆیـــە شـــەو چـــاوم لـــە ئاســـمانێ بـــڕی
تـــۆ بـــەدی کـــەم گرشـــە گرشـــی مانـــگ و پەروینم دەوێ؟
تـــا وەکـــو ســـاقی ئـــەجـــەل نـــەمـــداتـــێ تـــاڵاوی نـــەمان
چـــاوە بڕکـــە، دەس بزێـــوی، ماچـــێ شـــیرینم دەوێ
ژوانـــی بـــن ســـیلە و پـــەســـیوی لاوەتـــی یـــادی بـــەخێـــر
بـــۆ نـــەوەی پیـــرانـــە نـــەمـــرم یـــادی دێـــرینـــم دەوێ
کوانـــێ نـــەو شـــەوگارە بێدەنگە لـــە ژوانگەی جـــێ هەوار؟

کـــچ ڕەوەک بـــوو مـــن گـــوتم: هێـــدی بـــە! حەجمینم دەوێ
کـــوانێ ئەو ڕۆژەی کـــە ســـەرچـــۆپیـــم دەگـــرت بانگـــم دەکرد
دۆم دەوێ، دۆی قـــۆڵ بـــەبازن و پـــەنجـــە نـــەخشـــینم دەوێ؟
شـــاعیرم، جـــوانی پـــەرەســـتم، دڵتـــەرم، شـــێتم، لـــەشـــۆق
کێـــوی بژوێـــن، دیمەنی جـــوان و دەشـــتی ڕەنگینـــم دەوێ
من بـــە فرمێســـکی ڕنـــووی کـــوێستانی کـــورد پەروەردە بـــووم
کـــوڵمـــی ئـــاڵ و چـــاوی کاڵ و ســـینگی بەفرینـــم دەوێ
خـــۆشـــەویســـتی مـــن کچـــە کـــوردێکـــە پـــاک و نازەنیـــن
بـــاخـــەوانـــە پیـــرەم و بـــاخـــی بـــەپـــەرژینـــم دەوێ
نـــامـــەوێ ڕوو بگـــرێ تـــا دەمـــرێ بـــە فێڵبـــازی و درۆ
یـــاری، نـــازداری، لـــەبـــاری، دیـــاری شـــەرمینـــم دەوێ
من تـــەشـــی ڕێســـێکی وەک شـــیرنی (وەفایی)م بـــۆ چییە؟
کیـــژی وریـــای چـــاوکـــراوەی فێـــرە زانینـــم دەوێ
بـــۆ دەبـــێ زێندیـــن لـــە زیندانـــم بـــکا چـــونکـــە گـــوتم:
«ئەز مـــەمم، خـــەستەی خـــەمم، کـــوشتەی ئـــەمم زینـــم دەوێ؟
نـــایـــەڵـــن قـــەت چێـــژی ئـــازادی بچێـــژم مـــن دەنـــا:
خـــوێنـــی شـــیرینم دەوێ کـــوا تـــەرمـــی خـــوێنینـــم دەوێ
بـــواری وەم نادەن لە نێـــو مێـــرگە (چەکـــۆ) هـــەڵتـــوتـــەکێم
چـــونکە پـــرسەی دایکـــی مـــل بـــە کـــوێن و ســـەر شینـــم دەوێ
نایـــەڵـــن ئاســـوودە دانیشـــم لـــە لاپـــاڵـــی چیـــام
قاســـپە قاســـپی خاســـەکـــەو، بێ گـــرمـــەیی مینـــم دەوێ؟
ئارەزوومـــە هـــەرچـــی ئینســـانە بـــە ئـــازادی بـــژی
چـــۆن گـــەلی دامـــاو و دیل و مـــات و خـــەمگینـــم دەوێ؟
نامـــەوێ خوێـــن بـــڕژێ یـــا بۆنـــی کەلاکـــی کـــۆن بکەم
ڕەنگـــی مێلاقـــە و گـــوڵاڵـــە و بـــۆنی نـــەســـرینم دەوێ

هەڵپەڕین و پێکەنین دەبزێوی هەستی ناسکم
کوا دڵی پڕ ئێش و ئۆف و جەرگی بەبرینم دەوێ؟
دەرزی ئاژن بوو دڵم لە سوێی شەهیدانی نەمر
بەس نییە، مەودام بدەن تۆزکاڵێ تەسکینم دەوێ
جێی گەرم، پاروویی نەرم خۆشە، بەڵام بۆ مافی خۆم
سێبەری ئەشکەوتی سارد و نوێنی بەردینم دەوێ
بۆ بەزاری مەزنیخوازی تاڵە وەک کەکرە و زەرەند
گەر بڵێم من پاسەوانی قەسری شیرینم دەوێ؟
دێوی شەڕ سمکۆڵ دەکا لێم و دەبوڵێنێ دەڵێ
بۆ لەسەردانی هەموو ئێوە تەورزینم دەوێ
بۆ فریشتەی داد بەسینەی پڕ لە کینە و داخەوە
هاتە کوردستان گوتی: ڕەجمی شەیاتینم دەوێ
سەقەز و سەردەشت و سابڵاخ و سنەی کرد غەرقی خوێن
سێی تری ویستن گوتی: بۆ سفرە حەوسینم دەوێ
کەی ڕەوایە بمدەنە بەر گوللە یا ڕاوم بنێن؟
گەر گوتم کوردم لە کوردستانی خۆم ژینم دەوێ
کورد مەگەر کونده کە هەر وێرانە بێ هێلانەکەی؟
نیشتمانی ئاوەدانی جوانی ڕەنگینم دەوێ
زۆر بە ئاواتم کە کوردستانەکەم بێ کێشە بێ
ئاشتیخوازم کوا ولاتی پڕ ڕەق و قینم دەوێ؟
تا نەهێڵم شوێنەواری نالەباری پەهلەوی
نەگبەتی زۆرداڕەکان و خۆشیَ مسکینم دەوێ
لاشەڕم، کوا بەدفەڕم ئەمما لەسەر مافی ڕەوام
دەست و چەک، ئیمان و هیوا و هەستی ئاورینم دەوێ؟
بۆ نەجاتی ئەم گەلە کۆیلە و هەژار و بێکەسە

گیانی پاک و بیری تیژ و ڕێگەی ناسینم دەوێ؟
بۆ بەگژداچوونی زۆرداری و هەژاری و ناهەقی
کارگەر و جووتێری ئاگا و مستی ئاسنینم دەوێ
سەخت و ناهەمواره ئەم ڕێگایە کوردی کۆنەدەر
بۆ خەباتێکی درێژخایەن گۆڕ و تینم دەوێ
دوای نەجات بۆ ئاوەدانی و خۆشی خاپووره وڵات
کۆمەڵێکی چاک و پاک و ڕاست و وردبینم دەوێ
بۆ خەباتی هاوبەشی یەکسانی تۆندوتیژی گەل
لاوی کارامەی بەجەرگ و کێژی سەنگینم دەوێ
کێژ و کوڕ بگەرن لە دەوری گۆڕی هێمن ڕەشبەڵەک
من کە شینگێڕی شەهیدانم لە کۆێ شینم دەوێ

مەهاباد ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۳۵۸
لە پاشەڕۆک دا بڵاوکراوتەوە

***

خانەنشین

بولبولێک بووم لە ڕکەیدا بە بەهاری ڕەنگین
دوور لە گوڵزار و لە دیداری گوڵاڵە و نەسرین
کازیوە، بۆ لک و پۆپی گوڵی باغی دەفڕێم
پەڕ و پۆم پێوە نەما، ئێمە ئیتر هێزی فڕین
دەستی ئەو ڕاوکەرە بڕزێ کە بڕی باز و بڕست
سووڕی سوورگوڵ بدەم و ڕوو بکەمە میرگی شین
من چریکەم هەموو سووچی چەمەنی پڕ کردبوو
ئێستە نایە لە گەروم بێجگە لە نالەی خەمگین
من کە شینگێڕی هەموو سوورە گوڵی پەڕپەڕ بووم
ڕەنگە هەر درکی پەڕیو لێرە بکا بۆ من شین
من کە بۆ دیتنی گوڵ هێڵی سنووردم دەپەڕاند
هەر لەسەر هەق گوتنێ ڕووتە کرام خانەنشین
شاوەڕێخنە دەگەڕێ وا لە دەراوی چۆمەڵ
دینی دینی گوڵە ئەو بولبولی دڵ پڕ لە ئەوین
تازە دڵخەستە و پەڕ بەستە بێ دەستەم من
وەرە دەر ڕاوکەری دڵڕەق لە کەلێن و لە کەمین
تێپەڕێ هێندە بە ناخۆشی ئەگەر ژینی دڕێژ
خۆزگە سەد خۆزگە بەوانەی کەم و ئاسوودە دەژین

ئاپۆلۆی ماچ

بـــه حیجـــابـــی نیســـلامییەوە دێـــم جوانـــێ
مـاڵـــه بابـــم ئـــای لـــەو خـــەڵـــه و خـــەرمانـــه
نـــەمـــدیبـــوو مانگـــی چـــاردە وا ڕووناک بێ
بـــەســـاوی پـــاک لـــەنێو جـــەغـــزی خـــەرمانە

***

گونـــاح نـــەبوو، تێـــم هـــەڵڕووانی، نـــەتـــرســـام
لـــه چـــەمـــۆڵـــه و جنێـــو و بـــۆڵـــه بـــۆڵی
ئـــەوی جـــوان بوو لـــه ڕووی ئـــەودا بەدیـــم کرد
هەنیـــه، کـــوڵمـــه، دیـــدە، بـــڕۆ، مـــژۆڵی

***

کـــه دیـــن نەبـــی، دینـــی دەگـــۆڕێ بـــۆ تـــۆ
ئـــەو تەرســـایەی بـــێ تـــرس ڕایمووســـی خاچ
کچـــی شـــەرمین بـــەڕوو ســـوووری دەنیشـــێ
لەســـەر ڕووی تـــۆ شـــەوێکیش ئاپۆلـــۆی ماچ

ورمێ ٦٣/٤/٢
لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

بارگەی یاران

دێت و ڕادەبڕێ وەکوو سەروی ڕەوان من چیبکەم؟
کە بەقوربانی نەکەم ڕۆحی ڕەوان من چیبکەم؟
قەدی ئەو شۆخە وەکوو دووخ و خەدەنگە ئەفسوس
پشتەکەم کۆمە وەکو ماڵی کەوان من چیبکەم؟
تاز هەنگاوی شلم کوانێ دەبێ بۆ شەوڕاو
جوانە زۆر جوانە بەڵێ ڕەوتی کەوان من چیبکەم؟
زەبری ئاوزەنگی بڕا و شل بووە دەستی جڵەوم
دێ دەنا پڕمەیی بۆر و بدەوان من چیبکەم؟
ژوانی خۆشی هەڕەتی لاوەتی دێتە خەونم
کاتی ئاویلکە لەگەڵ زیندە خەوان من چیبکەم؟
شەو هەتا ڕۆژێ لەبەر ئێشی لەشم نالەم دێ
دێتە گوێم دەنگی «گەلۆ» و «نیوەشەو»ان من چیبکەم؟
بارگەیان تێکەوە پێچا و بەڕێ بوون یاران
لەدنێ وا بەتەنێ پاشی ئەوان من چیبکەم؟
ژیانی من ئێستە وەکوو خۆری دەمی زەردەپەڕە
پێم نەما تین و گوڕ و هێز و تەوان من چیبکەم؟
سروە هات گونچە گوڵی باخە نەدەب پشکووتن

باخـــەوانـــی گـــەرەکـــە تـــازە جـــەوان مـــن چیبکـــەم؟
ئـــاو نەبـــوو ئـــەو دەمـــی هێمـــن مەلەوانـــی کـــورد بـــوو
ئـــاو شـــوکور زۆرە وەرن زوو مەلـــەوان مـــن چیبکـــەم

١٣٦٤
لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

***

تەوری جەور

دوژمنـــی کـــوردی نییـــە ئـەفلـەقی دڵـڕەق بـەتـەنێ
ڕیشـەیی خـەڵکـی عێـراقـــێ دەیـــەوێ هـــەڵبکـــەنـێ
لـە عێـــراق نـــاژی شـــتێکی بـەری چـاوی بگـــرێ
هـــەر بـــە تـــەورێ دەبـڕێ زاڵمـــە نـــەخـــل و دەوەنـــێ
عـــەرەب و کـــورد و تـــورک، ئـەرمـەنـی و ئـاشـــۆری
دەگـرێ، یـا دەکـوژێ، وەک بـوتـێ سـوجـدەی نـەبـەنـێ
زێـڕی چـــی؟ ئاســـنی ژەنـــگاوی و تیـــژە ســـەددام
کـــۆنـــە نـاســـۆری ئـــەون ئێستەکـە دێنـن تـەشـــەنێ
کـوشـــتی، ســـووتـانـدی و بـــردی لـە جنـوبـی ئێـــران
وەک مـەغـوولـێ کـە لـە خـۆی ڕازی بـکا ئەهریمەنـێ
ئـــەوی ئـــەو کـــردی بـەنامـەردی دەگـەڵ کـوردسـتان
شـەختـە نـەیکـرد بە گـوڵ و نـەســتەرەن و یاسـەمـەنـێ
مـووشـەک و بـۆمـــی لـە دێ و شـــاری وڵاتـــی هـەڵکرد
خـەڵکـی ئـاوارە بـوو بـۆ دەشـــت و تـــەلان و دەمـەنـێ
گوللـــە دابـــاری وەکـــو تـــەرزە لـەســـەر پیـــر و جـوان
تـەرزە کـوانێ بـەزەیی دێ بـە گوڵ و گیـای چـەمـەنـێ؟
وا بـــڵاو بـۆتـــەوە جـەیشـــی بـە پـــەلامـــاری بـەجـێ

تازە کۆ بێتەوە دژوارە بە بێڵ و بەشەنێ
خۆی بە نێرۆن و بە چەنگیز و بە هیتلێر زانی
نەیدەزانی دەدرێ مشتی گرانی لە چەنێ
دەستی بێگانە دێنەی دابوو کە خۆی هەڵدێرێ
کەچی ڕاچوو لە پەڕەی جەرگی پەلی دارەبەنێ
لەوەتەی هەڵمەتی شێرانەیی خەڵکی دیوە
خەوی تۆراوە، بەشەو ڕادەپەڕێ، ڕادەچەنێ
ماوەیەک مەستی مەیی بەرزەدەماخی بوو، بەڵام
کاتی وەی هات لە خومار بێتەوە لووت دابژەنێ
ئەو کە نەیهات بەزەیی قەت بە هەژار و بێکەس
ڕۆژی تەنگانە ئەوان چۆن دەبێ دەستی نەکەنێ؟
کەس نییە جەرگی بە کوچکێوە نەنابێ سەددام
چۆن دەبێ جەرگی ئەویش خەڵکی بە کوچکێوە نەنێ؟
چۆن دەبێ باکی نەبێ ئەو لە «أخ» و «أخت»ی عەرەب
چۆن نەجاتی دێ لەدەس مامەڕەش و پووزە نەنێ؟
ئەو کەسەی هانی دەدا ناگری شەڕ ڕۆشن کا
ناچتە هانای کە کەوت تێر و پڕیش، پێ دەکەنێ
تازە ڕزگاری لە دەس خەڵکی عێراق دژوارە
هێندە پێناچێ، هەموو دەورووبەری لێ دەتەنێ
چی لەدەس نایە ئەگەر خەڵکی عێراق ئەمڕۆکە
ڕاپەڕن، یەک بگرن، دەس دەنێ، ڕامااڵی دەنێ
ئەمەیە ئاقیبەتی شوومی لەخۆبایی بوون
چارەنووسی ئەمەیە دوژمنی خەڵک و وەتەنێ

بەهاری ١٣٦٤

شینگێڕی

بەبۆنەی بوردمانکردنی شاری بانە لە لایەن
باڵەفڕەکانی عێراق لە١٥ی جۆزەردانی ١٩٨٤

بـــانـــە وێـــرانـــە جگـــــەر بـــریانـــــە
لـــەش ســـــڕە، دڵ پـــڕە، چـــاو گـــریانە
بـــەم بـــەهارە گـــوڵی وێ پـــەڕ پـــەڕ بـــوون
وا بـــە دەردی خـــەزەڵـــی پایـــز چـــــوون
جـــەرگـــی مێلاقە لـــە داخـــان ڕەش بـــــوون
ئەشـــکی شـــــللێژە وەریـــن و گەش بـــــوون
پیـــر ســـولـــەیمـــان خـــەمـــی دیکە نـــابـــا
سیســـــــە دار و دەوەنـــــی ئـــاریـــابـــا
ئـــەوی شـــــین مـــاوەتەوە شـــــینگێڕە
هـــەر گـــەڵایـــەکـــی هـــــەزاران دێـــڕە
مێک و میـــراڤی بـــە هـــاوکاریِ یـــەک
چـــوونە سەر خـــەڵکی هـــەڤاری بێ چـــەک
زۆر بـــــە ڕقتـــــر لـــە قـــەراری جـــاران
بـــانـــە وێـــرانـــــە، کـــرا بـــۆمبـــاران

هەرچی خانوو بوو لە نزم و بەرزی
وەک دڵی عەسکەری بەعسی لەرزی
هەر بە زار خۆشە دەڵێن شەشسەد کەس
یا نەما، یا نە بەحاڵ ماویە نەفەس
مێشکە پژاوە لە نێو خۆڵ و خاک
لەت و پەت بوو لەش و ئەندامی پاک
چۆڵەمە، دیزەلە، ئەژنۆ دەرچوون
ماڵ نەما، یا نە ڕما، یا، سەرچوون
دەس پەڕی، مووڕە شکا سینەش چاک
ژنی پاک ڕۆیی، بڕا پیاوی چاک
باش بزانە گەلی دوڕناسی ورد
ئەوەیە، هەر هەقی ئەفلەق بۆ کورد
ئەوی هاوسەنگەر و پشت و پاڵمە
دیاری دا دیاری بڕەی ناپاڵمە
شەڕفرۆش بەعسییە ئەی ئێرانی
شەڕفرۆش چی گەرەکە؟ وێرانی
چ نەهاوەند بێ چ بانە و دزفوول
بەعسی وێرانگەرە ئێستا مەسئوول
شەڕفرۆش مووشەک و بۆمبێ داوێ
شەڕفرۆش ڕاحەتی ئێمەی ناوێ
زگی ناسووتێ بە حاڵی ئێمە
دڵی کوردە لە ڕقی ئەو کێمە
تێدەگا خەڵکی مەگەر مێشکی ڕزیو
چ دەکا بەعسی بە کوردی ئەو دیو
ئەم قەڵادزەی بە شەهید مەشهوورە

هـــەر بـــە ناپـــاڵمـــی بـــەعـــس خاپـــوورە
گەوزی لەم شـــارە لـــەنێو خـــوێـــن و خـــوڕ
بـــە ســـەدان پیـــر و منـــاڵ کیـــژ وکـــوڕ
گـــوندەکانـــی هـــەمـــوو لـــێ ڕووخانـــدن
ڕەزەکـــانـــی هـــەموو لێ ســـــووتـــانـــدن
کانییـــەکانـــی بەســـــمیت دارشـــــتن
یانـــی ســـەرچاوەی ژیانـــی ناشـــتن
دای لـــە ســـێدارە ئـــەوی بینـــاســـم
چـــەنـــد هـــەزاری وەکـــوو لـــەیـــلا قاســـم
بـــەزەیـــی کـــــوا لە دڵـــــی بـــەردیـــدا
شـــومـــری نـــاگـــاتـــێ لـــە نـــامـــەردیـــدا
بـــە قســـەی ئـــەو ئـــەوی خێـــرەســـەر بـــێ
دەیکـــوژێ بـــا کـــوڕی پێغەمبـــەر بـــێ

***

جێژوان

ئەو پەنجەی وا لە بێ هێزی دەلەرزێ
کۆشیویەتی مەمکۆڵەی باڵابەرزێ
ئەو ددانەی ئێستێ نەماوە تاقی
گەستوویەتی زۆر جار چەنەگەی ساقی
ئەو چاوانەی سۆمایی لێ بڕاوە
هێندە لە جوانان داگیراوە
ئەو لێوەی وا ئێستێ باری گرتووە
کۆڵمەی نەرم و نۆڵی یاری گرتووە
ئەو باهۆیەی زەمانە لێی بڕی هێز
کام کێژ جوانە گرتوویەتە نێو ئامێز
ئەو دڵەی وا ژوانی دەویست و جوانی
نێستا پڕە لە غەم و لە نیگەرانی
ئەو پێیانەی شەرزەی کردووە کوتر و کوان
ماندوو نەبوو قەت لە هاتوچۆی جێ ژوان

١٣٤٧

لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

دەرپەڕی لاوان

بـــڕۆ ڕێـــوی بـــەســـیەتی چـــاو نـــەزێـــری
پـــەلامـــارێ مـــەبـــە بـــۆ لانـــی شـــێری
گـــوتـــوویانـــە لـــە لانـــێ دەرپـــەڕێ شـــێر
هـــەمـــوو دژمـــن بەزێنـــە مـــێ و نێـــری
مـــەیـــە بـــۆ ئـــەم چیـــا نینـــۆک شـــکێنە
دزی ســـیرمە و گـــەرۆکـــی گـــەرمـــەسێـــری
بـــەتیکی ســـەخت و ئەســـتەم هەڵمـــەڕۆســـکێ
خـــەریکـــی شـــاخـــەوانان هـــەڵبـــدێـــری؟
ئـــەتۆ و ڕژد و ڕکـــە و هـــەڵـــدێـــر و تیـــرەگ
لـــە گیانـــی خـــۆ مـــەگـــەر بێـــزار و تێـــری؟
بچـــــۆوە بـــن گـــڕاڵـــک و کـــەنـــدەڵانـــت
ئـــەتـــۆ کەی فێـــری نێو سویســـن و کنێری؟
بـــڕۆ کلکـــت بنێـــوە نێـــو گـــەڵـــۆزت
هـــەلاتـــن ئیشـــی خـــۆتە باشـــی فێـــری
لە پێش تـــۆشـــدا شـــەهـــەنشاهـــانی خـــوێنـــڕێـــژ
خەریـــک بوون پێـــی نـــەهێڵـــن خێـــر و بێـــری
لـــەمێـــژە فێـــرە کـــوردی پاکـــی لاشـــەڕ

بـــەرەنـــگاری، فیـــداکـــاری، دڵێـــری
ئـــەتـــۆ هـــەر قاتڵـــی زارۆک و چـــووکـــی
بـــە دیـــل و پیـــر و بـــێ ئـــەنـــوا دەوێـــری
دەنـــا بـــێ شـَـک لـــەبـــەر دەســـرێژی لاوان
دەبـــێ وەک باڕەکـــەو هـــەر خـــۆت وەشـــێری
حیســـابی کـــاری خـــۆت گەر بـــاش دەزانی
لـــە مافـــی ئێمـــە بۆچـــی خـــۆ دەبوێـــری؟
کـــە لێـــت ڕووناکـــە ناهـــەمـــوارە ڕێـــگا
ئـــەدی بـــۆ ڕێ بـــە ڕێـــدار ناســـپێری
ئـــەگـــەر باڵـــی هومـــاش بـــێ، ســـێبەری تـــۆ
کـــە مافـــی کـــورد نـــەدەی ناچیتـــە ژێـــری
عەداڵـــەت گـــەر هەبـــێ پێویســـتە هەرکـــەس
لـــە ماڵـــی خـــۆی بـــکا خـــۆی چـــاوەدێـــری
چیـــای زاگـــرۆســـە زورگ و بـــەردەڵانـــە
فەلـــەک نەیکـــرد و نـــاکا بـــەردبـــژێـــری
بـــە تانک و تـــۆپ و میکـــی خـــۆت مـــەنازە
کە شـــوان کـــردی بـــە ســـەنگـــەر بـــەردەبێری
دەنێـــری چـــۆلـــەکـــە بـــۆ ڕاوی باشـــوو
کـــە جـــونـــدی بۆ شـــەڕی جـــووتێـــر دەنێـــری
کـــە ڕووناکبیـــر قـــەڵـــەم ڕۆکا لـــە چـــاوت
کەڕولاڵـــی نـــەوەک هـــەر کـــوتـــر و کـــوێری
لـــە بـــوختـــان و درۆت بێـــزارە یـــەکســـەر
لـــە شـــێخی خانـــەقـــا تـــا پیـــری دێـــری
گەلی کـــورد دەســـتی دا چـــەک هاتە مەیدان
تـــەماشـــای گـــەورە شـــوان و شـــەنگـــەبێـــری

که ترسابا لە کوشتن تۆرەمەی کورد
لە ناسمانی ژیان ونبوو ستێری
فیدای کۆڕی خەباتت بم کچی کورد
کە گیانباز و فیداکار و بوێری
ئەتۆ سەربەرز و ڕووسوووری و بە خوێنت
گولاڵەی سووری ئازادی دەدێری
فیدای لوولەی تفەنگت بم کوڕی کورد
کە دوژمن بەو تفەنگەت نابوێری
بە خەڵکی ڕاگەیاند دەست و تفەنگت
دژی زۆرداریی و داخوازی خێری
بۆ پێشمەرگە ڕۆڵەی باوەفای کورد
کە ناترسی لە ڕەنج و تاڵ و سوێری
لە ئاشتی خوازیی و سوڵحا نموونەی
لە حەملە و هەڵمەتا بێ باک و مێری

١٣٤٢ ـ ١٩٦٣
لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

چوارینە

بۆپۆستەری عومەر خاوەر

قـــارەمـــانـــی قادیســـــــە نامـــــەردە
مـــرۆکـــوژە، دزە، ڕێگـــــــرە، جـــەردە
نەتبیســـتووە چی کـــرد لە کـــوردی ئـــەودیو
ئـــەو زۆرداڕە فاشیســـتەی مێشـــک ڕزیـــو

گۆڤاری سروە، ژمارە۲، بانەمەڕی۱۳۶۷

***

گریانی پنود

بۆ شەهیدانی کوردی تورکیا

نـــەی دایکـــی شـــەهیدی کوردی
تـــــۆ وەکـــو چیـــــای ئاگـــری
لەبـــەر تـــەوژم و بـــا و تـــۆفـــان
ســـەخـــت و ڕەق و پێـــداگـــری
لـــە ئاســـت ئـــەم داخ و دەردانـــە
بـــە هیممـــــەت و خـــۆڕاگـــری
ســـــەرت ســـپی و بـــەفـــراوییـــە
دەروونـــــت کڵـــــی ئاگـــــری
کـــێ دەکا مـــــەنعـــی گریانـــــت
بـــۆ ڕونـــووی کوێســـتان ناگـــری؟

لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

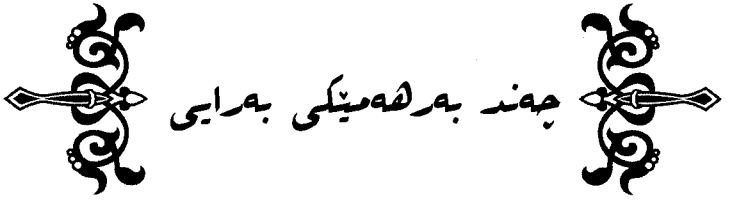
چەند بەرهەمێکی بەرایی

کوردم و...

کـــوردم و داوای حقـــوقـــی پایـــەماڵـــی خـــۆم دەکـــەم
ماڵـــی خـــۆمـــە مۆڵکی کـــورد؛ داوایـــی ماڵی خـــۆم دەکەم
مـــۆڵکـــی کـــوردســـتان ئیرســـی بـــاب و باپیـــری منـــە
ئیـــدعـــای حـــەق و میـــراتـــی حـــەڵاڵی خـــۆم دەکـــەم
هەروەکـــو بـــاران لـــە چـــاوم دێتـــە خـــوارێ ئەشـــکی خوێـــن
هـــەر زەمانێـــک بـــەرژەوەنـــدێکـــی لـــە حاڵی خـــۆم دەکـــەم
گـــەرچـــی لای ئاغـــا خـــەیاڵـــی خـــاوە میللیـــەت
مـــن لـــەلام باشـــە هـــەتـــا مـــاوم خـــەیاڵـــی خـــۆم دەکـــەم
مـــن لـــەدەس بێگانـــە قـــەت ناکـــەم شـــکایەت ئـــەی ڕەفیق
گـــەر شـــکایەت کـــەم لە چەنگـــی مـــام و خاڵی خـــۆم دەکەم
ناســـیحا بـــەس پێـــم بڵـــێ فیکـــری مـــەحاڵـــە فیکـــری تـــۆ
نســـحەتم نـــاوێ ئەمـــن فیکـــری مـــەحاڵـــی خـــۆم دەکـــەم
ڕۆژێ شـــێخم دیـــت و پێـــم گـــوت هەتبـــێ حیســـی میللیەت
پێـــی گـــوتم من چیـــم لـــەوانـــە داوە ســـەوالی خـــۆم دەکـــەم
مـــن ئیتـــر ماهـــوت و شـــاڵی ئەجنـــەبـــی ناکـــەم لـــەبـــەر
ڕانکوچۆغـــەی خـــۆم لـــە بووزووی ڕەنگی شـــاڵی خـــۆم دەکەم
چیـــدیکـــە زەحمـــەت لـــە بـــۆ منداڵـــی خەڵکـــی ناکێشـــم

عیلـــم و زانســـــت و هـــونەر فێری منـــداڵـــــی خـــۆم دەکـــەم
یـــا دەڕێـــژم خوێنـــی پاکـــی خـــۆم لەســـەر ئـــەم مەقســـەدە
یانـــە فیکرێکـــی بـــۆ بـــرای ڕووت و ڕەجاڵـــی خـــۆم دەکـــەم
چاوەدێـــری ڕۆژی خۆشـــی جێژنـــی ســـەربـــەســـتیم ئـــەمـــن
گـــەر مـــودارا وا دەگـــەڵ ئـــەمـــڕۆژی تاڵـــی خـــۆم دەکـــەم

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە۲، ساڵی
یەکەم،خەزەڵوەری ۱۳۲۲ـ ۱۹۴۳

***

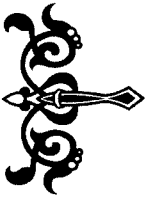

مەحکەمەی ئیستیقلال

«ئەم هەڵبەستەی زێروو چەند دڵۆپە فرمێسکێکە کە لە شینی شەهیدانی ڕێگای سەربەخۆیی کورددا ڕژتوومە و پێم وایە هەموو کوردێک چ خوێن گەرم بێت چ خوێن سارد بە خوێندنەوەی شێعرەکان بێ ئیختیار فرمێسک دەڕژێ و تووک و لەعنەت لەم مەحکەمە مەنحووسە (کە تروسکەی هیوای کوردی کوژاندەوەو سەربەخۆیی کوردستانی وەدواخست، بێ سووچ و تاوان ئەمری هەڵواسینی جەنابی شێخ عەبدولقادر و هاوڕێکانی دەرکرد و لە شینی ئەواندانەتەوەی کوردی بۆ هەمیشە دەسوێنەژنێ دانا) دەکا»

دوێ شەوێ گریام هەتا ڕۆژ، پێت بڵێم بۆچی برا
مەحکەمەی مەنحووسی ئیستیقلال وەبیرم هاتەوە
ڕیزەیان بەستبوو لە پێش چاوی منا گشتی هەموو
ئەم شەهیدانەی کە خنکاون بە سەد ناواتەوە
پاک بە کفنێکی لە خوێنا شەتڵ و لێوێکی بەبار
پاک بە ڕەنگێک و قیافێکی پەڕیوو و ماتەوە
هاتە گوێم لێکرا دەیانگوت ئێمە کوژراین بێ خەتا
میللەتی کورد تا بە کەنگی تۆلەمان ناکاتەوە

من لەسەر لوتکەی بڵیندی کێو لە حەق داوا دەکەم
تۆش بپارێوە جەنابی شێخ لەسەر ڕووی تاتەوە
بەڵکو ڕوحێکی بکا پێمان خوداوەندی ڕەحیم
چیدیکە ژێر دەس نەبین دیسان وەسەرمانخاتەوە
(هێمنا) پێت وانەبێ یەزدانی بێ هاواڵ و فەرد
کەیفەری ئەم زوڵم و زۆرە، بێ حیساب ناداتەوە

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە۲، ۱۳۳۲ - ۱۹۴۳

***

هەڵدەکەم

من کە بێدەنگم ئەوێستا چاوەنۆڕی هەل دەکەم
هەل کە بۆم هەڵکەوت ئەنجا باسکەمی لێ هەڵدەکەم
زۆر بە ئومێدی خودا لەو خاکە پاکەی دەردەکەم
دوژمنە بێگانە ئاخر چۆن دەگەڵ وی هەڵدەکەم
نابی چیدی داری من بخوات و لێی سوار بێ حەریف
داری دامەی خۆم لەبۆ لای خانی ئاغا هەڵدەکەم
نایەڵم تاریکی چیدیکە ولاتم داگرێ
خوا مەدەدکار بێ چرای زانستی تێدا هەڵدەکەم
وەک جگێن وایە زەمان هەرکەس جگی خۆی تێدەخا
تا چەقی هەمووان بهینێ من جگی خۆم پەل دەکەم
نامەوێ من سەربڵندی خۆم و دایم کۆشش
بۆ بڵیندی و بەرزی و ئازادبوونی گەل دەکەم
قەت دەگەڵ بێگانەکان وەڵڵاهی دانوم ناکوڵی
من کە شاهێنم چلۆن ئاخەر ڕەفیقێی قەل دەکەم
هەرکەسێ دەربارەی ئەو قەومە بەد بدوێ برا
وا دەدەم مستێک لە زاری من ددانی کەل دەکەم
هەرکەسێ بۆلای سنوور و سەرحەدی خاکی وەتەن

بـــێ، دەدەم بـــەردێک لە لاقی دەســـبەجـــێ نەو شـــەل دەکـــەم
هێنـــدە فێڵاویـــم کە دوژمـــن وێم کـــەوی تا هـــەردوو گـــوێ
قـــوم دەبێ، چـــونکە بە فێڵ ئـــەو تـــووشـــی لیتە و زەل دەکەم
خۆش بـــی بووزووی خۆم چ محتاجم بـــە پـــەشـــمی خاریجـــە
تاکـــو جـــاوی خـــۆم هەبـــی بـــۆ جامەیـــی مەلمـــەل دەکەم
ســـاردی و گـــەرمی ڕۆژگـــارم چێشـــتووە بـــەخـــودا گەلێک
بـــێ ئـــەوەی محتاجی کـــەس بم مشـــکلی خۆم حـــەل دەکەم
دوێ شـــەوێ دایکـــی وەتـــەن «هێمـــن» لەخەودا پێـــی گوتم
ڕۆڵـــە کردارت حیســـابە، کـــەنگـــی گـــوفتار حـــەل دەکـــەم

گۆڤاری کوردستان، ژمارە۲، ساڵی یەکەم،
۳۰ سەرماوەرز ۱۳۲۴، دیسامبر ۱۹۴۵

***

بەهاری زانین

ئەوا هـــات مانگی خـــۆشـــی خاکەلێوە
نـــەمـــا ســـەرما و بـــووران و کـــڕێوە
پـــەڵـــەک ڕەش کـەوتـــە کوێستانی ولاتمان
بـــە با و بـــاران و لـــەنگێـــزە و شـــڵێوە
لـــەکێـــو و کەژ گیـــا و گـــژ بـــەبـــارە
ئیتـــر دەرچـــوو مەڕومـــاڵات لـــە لێـــوە
لـــە لێـــوی جوگەلـــە مێلاقـــە ئـــەورۆ
لە گوین ســـەربازی سوور وێســـتا بە پێوە
نـــەوەک کاکۆڵی یارم بـــەڵکە ســـونبوڵ
وەکـــو ژاپـــۆن و ئەڵمانـــی پـــەشـــێوە
نەهـــەر دێوانـــە بـــۆ ســـەیر و تەماشـــا
ئەوێستا عاقـــڵ و زانـــاش لـــە کێـــوە
تەماشـــای مامی جووتێر کە لە دەشـــتا
بـــەدڵگـــەرمی خـــەریکی وەرد و شـــێوە
بەهـــارە گوڵ ســـەری هێنـــا دەرێ تۆش
هەڵســـتە کـــوردە چیـــدی ســـەر مەنێوە
هەموو قەومێک وەســـەرکەوتووە لە هەوراز

بەشـــی تۆ کوردە تا کـــەی هـــەر نشـــێوە
بخـــوێنە فێـــری زانســـت و هـــونـــەر بە
لە لای کوللی کـــەســـێ جاهیـــل دزێـــوە
وەرە فێـــــری تـــەمـــەدون بـــە عەزیـــزم
هەتا خـــەڵکـــی نـــەبێـــژن کـــوردە دێـــوە
مەبـــە مـــەنیووس و نـــومێـــدت قـــەوی کـــە
فـــریشتەی جـوانی ســەربـەستیت بـــەڕێـــوە
ئەوەنـدەت فـەرقـە ئازاد نیت وەکـــو خـــەڵک
دەنـــــا فـــەرقت نییە زەڕێک بـــەشـــێوە
ئـــەوەش مـــوژدەت دەمـــێ هەر بـــەو زووانە
دەبێ ســـاز، هەڵپـــەڕە جا تـــۆش لە جێوە
هەتـــا پێیێک لـــە بێرلیـــن بچنە پێشـــێ
سوپاس سوور، دێتـــە پێـــش ئازادی ئێـــوە
بژی مارشـــال ســـتالین پێشـــەوای ڕووس
کـــە ئـــازادی لـــەگێتـــی دابـــەشـــێوە

گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە ۱
ڕەشەمەی ۱۳۲۴ـ ۱۹۴۵

***

جێژنی ئازادی

نەوجەوانانی ژیر و وریای کورد
پیرەپیاوانی پیاو و ئازادی کورد
بێچووە شێرانی چاپک و بێباک
تازە لاوانی میللی و خوێنپاک
نەونەمامانی باغچەی ئاوات
کاربەدەستانی حیزبی دیموکرات
ئەی ئەوانەی چاو بە گریان بوون
دژ وداماو، کز و پەرێشان بوون
بۆ وەتەن ڕۆژ و شەو دەگریان زار
دیتو لەو ڕێیەدا هەزار ئازار
بەش بڕاو بوون لە خۆشی و شادی
دەرکرابوون لە باغی ئازادی
موژدەبێ لێو کە پاش گەلێک زەحمەت
پاشی زۆر ڕەنج و تاڵی و مەینەت
پاشی تاڵان و جەنگ و دەربەدەری
پاشی کوشتار و شین و قڕبەسەری
پاش وەی سەد مەزن، هەزار سەردار

لەسەر ئازادی رۆوینە سەردار
پاشی وەی سەد هەزار کوڕی لاوچاک
دەستی دوژمنان: لە خوێن و خاک
گەوزی بوو دایکی بۆی لە سینگی دا
بەزەیی هات بەحاڵی ئێمە خودا
یاریدەی داین و کردیە مەئمور
بۆنەجاتدانی کوردی، هۆردووی سوور
میللەتی کوردی بێکەسی ڕزگار
کرد، لەژێر چەنگی دوژمنی زۆردار
کوردەواری بەجارێ ئازاد بوو
کوردی غەمگین بەکەیف و شاد بوو
ئاشکرا هەڵکراوە بەیرەقی کورد
هاتەوە دەستی لاوی کورد حەقی کورد
تێپەڕی ڕۆژی ڕەش نەما دەمی خەم
ڕۆژی کورد هاتەدەر لەژێر مژ و تەم
بۆمە ئەو ساڵەکە چلۆن زستان
خۆشترە زۆر، لە مانگی جۆزەردان
گەرچی ئێستا نەماوە گوڵ لە چەمەن
وەک گوڵە ڕوومەتی کوڕانی وەتەن
ئیستەکانە تەواوی میللەتی کورد
کچ و کوڕ پیاو و ژن درشت و ورد
بێ خەم و لێو بەخەندە و شادن
بۆچی چونکو ئەوێستە ئازادن
ئەی برایانی میللی و دڵسۆز
ڕۆژتان باش و جێژنەتان پیرۆز

ئەوی ئاواتی ئێوە بو دیتو
نیشتمان سەربەخۆ و ئازاد بوو
بەیرەقی جوانی ئێمەیە ئێستا
دەیشەکێنی لەهەر بڵێندێک با
کاری خۆمان بەدەستی خۆمانە
ئێستە با کوێر بێ چاوی بێگانە
تا هەزار ساڵی دیکە ئیستالین
هەربژی یارەبی: بڵێن ئامین
چونکە دەربەست حەقی زەعیفانە
لاگری دیل و بێنەوایانە
بۆ ئەوەی بێکەسان بکا مەسروور
پایەداربێ و بمێنێ هۆردووی سوور
پێشەوامان بژی لەبۆ خزمەت
کردنی، دین و مەزهەب و میللەت
ڕەبی هەرکەس کە دوژمنی کوردبی
هەردوو چاوی دەرێ و ملی وردبی
بمرە (هێمن) کە تۆ لەسەر زیادی
مایەوە، چونکو دیتت ئازادی

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ١٢
٢٠ی ڕێبەندان ١٣٢٤، ٩ فوریە ١٩٤٦

دومەتەقەی دوو خوێندن!

سیراج ئۆغلوو:

یاخـــوا بـــەخێـــرێی ســـەرچـــاوەکـــانم
خـــوا دەوامـــــت دا ئـــارامـــی گیـــانـــم

نوری سەعید:

خـــۆ بـــێ ئـــەزیەتـــی، ئەلحەمـــلای چاکی
قـــەزا و بـــەڵا دوور بـــۆ وا خـــەمنـــاکـــی

سیراج ئۆغلوو:

چـــۆن خەمنـــاک نەبـــم زۆر پیـــس قەوماوە
دیســـــان کـــــوردەکان زۆریـــــان هێنـــــاوە
هـــەمـــوویـــان داوای حـــەقی خـــۆ دەکـــەن
گـــەف و هەڕەشـــە لـــە مـــن و تـــۆ دەکـــەن
دەڵێـــن ئـــەو خاکـــە خاکـــی کـــوردانـــە
نایـــەلێـــن چیـــــدی بیخـــــوا بێگـــانـــە
خـــۆ تـــــۆش دەزانـــی کـــە کـــــوردەواری
لە قیســـــمان بچـــی تـــووش دێیـــن هـــەژاری
گـــەنـــم و جـــۆی ئـــەوە رزق و بـــژیومـــان
بـــەنـــەوتـــی ئـــەوە ڕووناکـــە دیـــومـــان
ئـــەو گەنمـــە نەبـــێ لـــە برســـان دەمریـــن

ئـــەو نـــەوتە نەبـــێ شـــەوکـــوێرێ دەگـــرین
تـــەدبیـــرێـــک بکـــــە هـــەتاکـــــو زووە
تـــا هـــــەل و فـــرســـەت لـــەدەس نـــەچووە

نوری سەعید:

لـــەمنـــت نـــەکـــەوێ بـــۆ دابـــزڕکاوی
بـــۆچـــی وەکـــو کەر لـــە قـــوڕێ مـــاوی
ئەتـــو لەکنـــە خـــۆت تورکـــی خوێنمـــژی
بـــەدفەڕ، شـــــەڕانی، ڕێگـــر، پیاوکـــوژی
تورکـــی لـــەوەی پێـــش وا خوێـــڕی نەبـــوون
وەک گورگـــی برســـی بـــە خشـــەوە دەچوون
هەر ئێـــوە نـــەبـــوون لـــە دەورەی کـــەمـــال
لاقـــی کـــوردانـــو دەگـــرت وەک گـــەماڵ
ژن و منـــداڵ و گـــەورەتـــان کـــوشـــتن
خـــوێنـــی ملیـــۆن و نیـــوێکـــو ڕشـــتن
ئێســـتایش نەچووە بچـــی وەخـــۆکـــەونـــەوە
گـــــەورە گـــەورانیـــــان لـــــەدار دەنـــــەوە
بیانگـــرن بیانکـــوژن بیانخـــەنـــە نێـــوبـــەند
ئـــەفـــەنـــدم بـــەســـم ئـــەتۆ بـــدە پـــەنـــد

سیراج ئۆغلوو

منیـــش بـــەشـــی خـــۆم جـــەزرەبـــەم داون
بـــــەڵام داخـــــەکـــەم دانـــــەمرکـــــاون
کـــورد گیایـــەکـــە هـــەر چـــەنـــدی بیدروون
هـــەڵـــدەداتـــەوە دیســـان هـــــەڵـــەســـوون
تـــەدبیـــرێکـــی دی بکـــە ئـــەفـــەنـــدی
یـــابـــا عـــــەجـــایب بـــۆ وا دڵمـــــەنـــدی

نوری سەعید:

بـــرا مـــام ئینگلیـــس ئاغـــای خـــۆمانـــه
هـــەتـــا ئـــەومـــان بی خـــەمـــی چیمـــانه
پـــەنـــای بۆ دەبـــەیـــن دەیـــانـــکا چـــاره
فـــریـــویـــان دەدا بـــه پـــوولـــول و پـــاره
بـــۆیان ســـاز دەکـــا سەد شـــێخ و مـــەلا
بـــەســـەریان دێنـــی ســـەد دەرد و بـــەڵا
عـــەشـــیرەتەکان دینیتـــه ژیـــر بـــار
بـــەدرۆ و دەرەســـه بـــه پـــوول و دینـــار

سیراج ئۆغلوو:

عەجـــەب تەرتیبێـــک دەســـتت بـــه...
وەڵاتـــت پیـــس کـــرد هـــەســـته لـــه کنـــم
بـــاوی نـــەمـــاوه کـــەڵـــەک و دەهـــۆ
کـــورد فـــریو ناخـــوا ئـــەبـــەدی بـــەدرۆ
کوردی ئـــەو عـــەســـره هێنـــده شـــەیتانـــن
ئەمـــن و تـــوو و چـــەرچـــل بەکـــەر دەزانـــن
وا لا مـــەزهـــەبـــن کـــوردی ئـــەو دەورە
نـــەشـــێخیان مـــاوه نـــه مـــەلای گـــەورە
عـــەشـــیرەتـــەکان هـــەســـتان لـــه خـــەوێ
پشـــتیان لێـــک بـــەســـتـــووه نازادیـــان دەوێ

نوری سەعید:

کـــەوابـــێ بـــرا ســـەڵا لـــه خـــۆمـــان
مانگـــامـــان مـــرد و بـــڕاوه دۆمـــان

گۆڤاری هاواری نیشتمان ژمارە ۱
ساڵی یەکەم، خاکەلیوە ۱۳۲۵، ۲۹ مارس ۱۹۴۶

شینی ژنە کوردێك

١

هـەی داد هـەی بێـداد هـەی ڕۆ ڕۆڵـە ڕۆ
هـەی ڕۆڵـە داخـی گـرانـم بـۆ تـۆ
هـەی کـوێنـم دەبـەر ڕۆڵـەی جـەوانم
وەی قـوڕم وەسـەر مایـەی ژیانـم
دایکـەکـەت بمـرێ ڕۆڵـەی نـازدارم
دەک نـەژیـم پـاش تـۆ شـۆڕەسـوارم
نـەمێنـم لـە بـۆ دەسـت و جلـەوت
کـوانـێ؟ بـۆ نایـە ئـەوڕۆ هـەوهـەوت
هـەنـاوم ڕەش بـێ بـۆ قـژی ڕەشـت
جـەرگـم خـرابێ بۆ کـوڵمـەی گـەشـت
حـەیـف بـۆ چـاوی وەکـو بـادامـت
درێـغ بـۆ بـەژنـی وەک نـەونـەمامـت
ڕۆڵـە گیـان ئـەتـو هێشـتا جحێڵـی
چ وەختـی وەیـە مـن بـەجـێ بیڵـی
هـەی داد هـەی بێـداد هـەی ڕۆ ڕۆڵـە ڕۆ
بریـا مـردبـام مـن لـەبـاتـی تـۆ

٢

منـــی هـــەژاری پیـــری زگ ســـووتـــاو
چـــۆن پـــاش تـــۆ بژیـــم ئـــاخـــر شـــۆڕەلاو
کـــون کـــونە دڵـــم لـــەت لـــەتـــە جـــەرگـــم
بـــۆ تـــۆ تـــاقـــانـــەی جـــوانـــە مـــەرگـــم
شـــەرتـــە مـــن ســـەرم بـــۆ تـــۆ شـــین بکـــەم
هـــەتـــا بمێنـــم بـــۆ تـــۆ شـــین بکـــەم
گوڵـــە گەشـــەکەم بـــۆ ســـیس بـــووی وا زوو
بـــردت بـــۆ ژێـــر خـــاک هـــەزار ئـــارەزوو
بـــۆ بـــە جێـــت هێشـــتم بـــەدبـــەختـــت کـــردم
ڕۆیشـــتی بـــۆ کـــوێ بـــۆ چیـــت نـــەبـــردم
منـــت بـــە جـــێ هێشـــت لـــەو کەلاوەدا
بـــۆ خـــۆت ڕۆیشـــتی بـــۆ خـــزمـــەت خـــودا
هـــەی داد هـــەی بێـــداد هـــەی ڕۆ ڕۆڵـــە ڕۆ
دێ لـــە دەروونـــم لـــە ســـوێی تـــۆ بـــۆ ســـۆ

٣

دەزانـــی بـــۆ چـــی ڕۆڵـــەی نازەنیـــن
دەبـــەســـتم لـــەســـەر گـــۆرت کـــۆری شـــین
بـــۆیـــە نـــاگریـــم ئـــەی لاوی خـــۆشـــەویـــست
بـــە جوانـــەمـــەرگـــی تـــۆیان خســـت لـــە خاک
بـــۆیـــە دەگریم ئـــەو چـــەرخـــی چـــەپگـــەرد
مـــاوەی پێنـــەدای وەکـــو پیـــاوی مـــەرد
لەســـەر نیشـــتمان خـــۆت بـــە کوشـــت بـــدەی

هاوخوێنەکانی خۆت ڕزگار بکەی
بەخێوم کردی ڕۆڵە وەک بەران
تا بۆ نیشتمان بتکەمە قوربان
کەچی تۆی کوشت و نەیهێشت ناسمان
قوربانییەک بکەم من بۆ نیشتمان
هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
من و نیشتمان بێ کەسین ئەوڕۆ

٤

لە خاک و خوێنا ئەگەر گەوزیبای
لەسەر ئازادی و سەربەستی: بە خودای
غەمم نەدەبووی بۆت نەدەگریام
چون مردنی وا زۆر خۆشە بەڵام
ڕۆڵە بەمەرگی تەبیعی مردن
ئەویش بۆ کوردان عەیبە لەکن من
حەیف گیانەکەم حیزانە مردی
حەیف وەک پیاوی ئازا نەمردی
حەیف ئەی گەنجی خاوێن وەکو گوڵ
مردی و ئارەزووی من نەبوو حاسڵ
ئۆف ڕۆڵە مردی نەگەییم بە مراد
ئۆف ڕۆڵە مردی و کورد نەبوون ئازاد
هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
برینی جەرگم قەت ناکرێ پەڕۆ

گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە٣،
ساڵی یەکەم، بانەمەڕی ١٣٢٥ - ١٩٤٦

کوردەگیان

لــە غــوڕابی خــەوێــدای دوژمنــت بێــدارە کــوردەگیان
هــەڵســتە لــەم خــەوە ئیمڕۆکە جــەنگەی کارە کــوردەگیان

نیشتمان ،ژمارە۷،۸،۹، بەهاری ۱۳۲۴ـ ۱۹۴۵

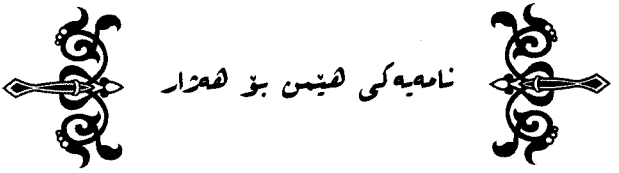

خۆشەویستەکەم پیرە هەژار

بۆیە پێت دەڵێم چونکە ئێستاکە شوکر هەر زەق و زیندووی (هەزاران منداڵە کوردت بەناوکراوە) ئەدی چیت لەو نەتەوە لێقەوماوە، داماوە دەوێ، هەرئەوەندەی لەدەست دێ. دەنا ئەگەر پێی کرابا کۆتەڵیشی بۆ دەڕازاندیەوە، بۆهەر گلەیی لە کورد دەکەی؟ ئەو شاعیرە عەرەب و فارسانەش کە ئێستا هێندەیان پێ هەڵدەڵێن مەگەر لە خزمەت خەلیفە یا بارەگای شا بووبن دەنا بە زیندی سەری فسیان پاک کردووە، ڕاستە سواڵ کیمیایە، بەڵام بۆ شاعیر نا. لەبەر چاوی خۆمان .. زۆری بە خوێڕی و پیریان هەڵکوت و لە برسان مرد. کێ من و تۆی ناچار کرد ببینە شاعیر؟ خۆمان ئەوەمان بە خۆمان کردووە. باوکی من کەمی بۆ من بە جێ هێشت؟ بۆ خۆم لەقوماری شیعردا دۆڕاندم.

باوکی تۆ پێی خوێندی ویستی بتکاتە مەلا (بەرخی بابم بۆ نەبوی؟) دەزانی ئەو فەقێ قادرەی تۆ ونت دەکرد ئەلان چەند دەوڵەمەندە؟ ئاواڵەکانی خۆمان کە بەقەد حەمە ئاشەوانیش لە عیلم و شەرع ناگەن، بە ڕیش و پەشم و کەوا و سیواکەوە، ئی وایان هەیە میلیاردێرە.

من لە میژە دەوەی گەییوم قەڵەم نانی پێ پەیدا نابێ. ئەو ساڵ لەو ملکەی باوکم بۆی بە جێ هێشتووم، تەواو بێ کەم و زیاد بە قەد شوانێکم پێ گەییوە، بۆ خۆم شاهید بووم ئەمساڵ مەلایەک کە پێم وایە لەتەواوی عومریدا دوو پەڕی کاغەز نەتوانیوە بە چ زمانی

دنیایە ڕەش بکاتەوە، سوێندی خوارد گوتی بەسەد هەزار تەن نابمە پێشنوێژ. جگە لە سەر فترە قەراری کرد میوە و تەڕەکاری و ماست و پەنیری لەسەر دێ بێ. بۆ خۆشت دەزانی سەر قەڵەمانە (ئاشی پێ دەگەڕێ) دبڕۆ بابی بابم هەر (قانون) وەرگێڕە. لەبیرمە جارێکی (وردی) ڕەحمەتی ڕەخنەی لە (کۆڕ) دەگرت کە بۆ وەرگێڕانی (شەرەفنامە) زۆریان پارە داوە بە تۆ، خەڵکی زۆر لێ بوو، گوتم کوڕینە و کچینە ئێوە شاهیدبن من دوو ئەوەندەی کۆڕ داویە بە هەژار دەدەم بە مامۆستا بەو شەرتە بتوانێ شەرەفنامەی کوردی و فارسی لە (سەقافەی کوردی) بۆ ئێمە بخوێنێتەوە. ئێستایس حازرم حاسڵی ساڵی داهاتووم بدەم بەو مەلایە کە قانوونی عەرەبی و فارسی بتوانێ بێ غەڵەت بخوێنێتەو. تازە تۆ قوڕی بۆ مامۆستا (عەلا)ی ڕەحمەتی دەپێوی کە خوا هەڵناگرێ لە هەموو کوردێکی باشتر حەقی قەڵەمی چەپرەکی وەرگرت.

با دەس لەوانە هەڵگرین، گۆواری ئەمجارەمان فیدای کتێبی دەرسی بوو. چاپخانە وەگیر نەدەکەوتن. کەچی ڕمێنی یەکجار لەسەرە. ڕۆژێ هەر پێمان دەکرێ کاغەزی کوڕ و کچە لاوەکان بخوێنینەوە. شتی باشیشمان بۆ دێن. گەیوەتە زۆر جێگایان و سەرەنجی زۆرانی ڕاکیشاوە. ئەم ئەژمارەشمان ئەوە نێزیک بە تەواو بوونە، تۆ نەفەری حەوتەمی تا پێرێ کە جەدوەلی حەلکراوی بۆ ناردووینەوە، پیم وایە خوا یاربێ بۆ بەهارێ دەیکەینە مانگانە، چونکە جگە لەو هەمو نووسینانەی بۆمان دێ شتی درێژیش زۆر دەنوسن کە لە ژمارەکەیدا ناحاوێتەوە و بۆ دوو ژمارەش نابێ. بەداخەوە کادرمان زۆر کەمە و هەموو شتێک دەبێ بۆ خۆمان جێبەجێ بکەین کە سەد دەردی تایبەتیشمان هەیە.

کتێبێکی پچووکی فارسی و یەکی باشی کوردیشمان هەیە کە خەریکین چاکیان بکەین و بۆ چاپیان بنێرین.

بەڕاستی (فەیزی زادە) شتێکی باشی کردووە و ئیزنیشی داوە دەستی تێوەردەین، ئێمەیش بەدڵداو خەریکین بەڵام کارمان هێندە زۆرە دەرۆست نایەن.

دوێنێ « از قضای رحمت» شێخ عەبدولقادری شەمزینی بەسەری کردبووینەوە. پێمان گوت ئێمە دراومان نییە، بەڵام ئەگەر تۆ دراومان بۆ لە مریدان بستێنی مەسنەوی (شێخ عوبەیدیللا) چاپ دەکەین. قەولی دا ئەوی پێی بکرێ بیکا. کاک (ساڵح مەحموود) فەرمووی من نوسخەیەکم لە لا هەیە ئەگەر لە لای ئێوەیە تەماسی دەگەڵ بگرە منیش لێرە سۆراخی دەکەوم. دەنا قازی نایدا.

هێمن

لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز ـدا بڵاوکراوەتەوە

نامەیەکی هەزار بۆهێمن

مام هێمن گیان سڵاو، دەم و لەوست دەڵێسمەوە

تا ئێستا دووجار بەهەزار دەردی سەری تەلەفوونەکەتم گرتووە، هەردووک جار تەشریفی شەریفت لەوێ نەبووە. دەگەڵ کاک ئەحمەد شەوێکی تا زۆر درەنگ خەریکی دیوانی نالی بووین، خودا ئەویشی وەک ئێمە تێدا گێژ کردووە. بەڵام قسەی خۆمان بێ غەڵەت پەڵەتی تێدا هەن و جاری وایە لامان سەیر بوو ئەتۆ چۆن لەبیرت چووە چاکی کەی... بەهەرحاڵ بەتەمام گەشتێکی پێدا بکەم و نەقدێکی لەسەر بنووسم چونکە نالی تا لێی وەکوڵی لێی پەیدا دەبێ.

کاکە گیان، زۆرتان قەرزارم تکایە وردە حیسابێک بکەن تا بۆتان بنێرم و قەرزداری نەمێنمەوە.

وەک ئێرانی دەڵێن: « بااجازه» شیعرەکانتم تەخمیس کردووی بەڵام گاڵتەوگەپێکیان لێ پەیدا بووە ڕەنگە خوێندەواران زۆریان کەیف پێ بێ، جا بەقەوڵی کاک ئەحمەد، ئەگەر گیانی سپۆرتت هەبێ و لیمان قەڵس نەبی و چاپی بکەی خراپ نییە، ئیتر کەیفی خۆتە. ئەڕێ تۆ دەنگ: نووسراوە (کرد در تاریخ همسایگان) دەترسم هەر ئەوەکەی (ناکام) بێ و بکرێتە فارسی، ئەگەر (کاک فاروق) بەشێکی دیکە لە تورکیەکەی (ئەولیاچەلەبی) کردبا بە کوردی یان فارسی زۆرباش بوو. دەنا ئەوەم پی شت نییە، سەیاحەتنامەی چەلەبی پێنج جلدە زۆری باسی کورد تێدایە.

توخوا خۆتان هەڵگوشـــن تا زستان ماوە ژمارە چوار دەرکەوێ چونکە بەهار بۆ باسی زســـتان نابێ. لەسەر دیوانی وەفایی کە (شیرین تەشـــیەکەی) لێ دەرهاێژراوە و تەڵاقی لەســـەر خوراوە کە هی وەفایی نییە، زۆر دڵتەنگ بووم، هەموو دونیا بیســـتوویە کە هی وەفاییە وئەمەش شـــاکاریەتی. دِەئەگـــەر ئی ئەو نییە ئی کێیە؟ دەبـــوو پینەیەکی بۆ بدۆزنەوە کە دابپۆشێ... دەبوایە تەنیا لە جیی وشەی (ڕانی لووسی) کە (موحارەبە دەگەڵ خودا) یە نوختە دانێن و چاپی بکەن.

ئەوا ئەمڕۆکە ۶۴/۱/۲۵ ە، کاک ئەحمەدی قازی لە مااڵی ئیمەیە زۆر ســـەلام و عەرزی ئیخلاسی هەیە، سەلامی من و دایکی خانی بۆ دایەخانم، چاوی سەلاح ماچ دەکەم. ئەگەر خات نەســـرینی جەعفەریت دیت بەسەرتە پێی بڵێ مەرد و نامەردەکەی هەر ئەو داستانی خێر و شەڕیە کە نیزامی لە (حەوت پەیکەر) دا باسی دەکا، بەڵام فەرقەکەی هەر ئەوەیە کـــە قارەمانی داســـتانی نیزامی کوردێکی مـــەڕدار بووە و زۆریش خۆشـــترە لەم مەرد و نامەردە. بریا هەر ئەوی تەرجەمە بکردایە. زۆرم ڕست بمبەخشە.

برات هەژار ۶۴/۱/۲۵

لەچەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز ـدا بڵاوکراوەتەوە

تەخمیسی بارگەی یاران
هەژار شێعری هێمنی تەخمیس کردووە

بارگەی یاران

۱

بەربەڕۆچکەش هەیە سەرمامە! شەوان من چبکەم؟
ئەم منداڵە کە بێ کراس و کەوان من چبکەم؟
دڵی بردووم کچەتیوی کەرەوان من چبکەم؟
دێت و ڕادەبڕێ وەکو سەروی ڕەوان من چبکەم؟
کە بەقوربانی نەکەم ڕووحی ڕەوان من چبکەم؟

۲

من نە شەرقیم و نەغەربیم و نە ئەمریکی، نەڕووس
نە موسوڵمانی بەڕاستیم و نە جووم و نە مەجووس
پیر و زوڕهانم و خورپەی دێ دڵم بۆکچی لووس
قەدی نەو شۆخە وەکو دووخ و خەدەنگە ئەفسووس
پشتەکەم کۆمە وەکو مالی کەوان من چبکەم؟

۳

سەرە لەرزۆک و قوڵ و جۆکە سل و زگ پەنەماو

لاملم خواره، پشووم سواره، پرووش و کزەچاو
چوار پەلم مل بوو، لەشیشم بووەتە لانکە شکاو
تازە هەنگاوی شلم کوانێ دەبێ بۆ شەوڕاو؟!
جوانە زۆر جوانە بەڵێ ڕەوتی کەوان من چبکەم؟

۴

بەزگی برسی خەوم نایە هەرچەند وەربکەوم
ئارەزووم هەر ئەوەیە نانی گەرم بێتە خەوم
وەکی ڕەشکێکی ڕزیو پس پسە گش قەڵف و گەوم
زەبری ئاوزەنگی بڕا و شل بووە دەستی جڵەوم
دێ دەنا پرمەیی بۆر و بدەوان من چبکەم؟

۵

دم دمی چی؟ ئەوە دوێنێ بوو ئەمن زۆر کەونم
دایکە وای ڕەحمەتی ئەو سایە کوتابووی تەونم
وشک و ڕەق بوومەوە تازە دەگەڕێم بۆ شەونم
ژوانی خۆشی هەڕەتی لاوەتی دێتە خەونم
کاتی ئاویلکە دەگەڵ زیندەخەوان من چبکەم؟

۶

خەڵکی پێی وایە لەخۆشیانە هەرا و گاڵەم دێ
نا براکەم لە دەسی زاڵمەکان زاڵەم دێ
ورتەیی کۆنە برینانی دەم ئاواڵەم دێ
شەو هەتا ڕۆژی لەبەر ئێشی لەشم ناڵەم دێ
دێتە گوێم دەنگی گەلۆ و نیوەشەوان من چبکەم؟

٧

لە چیایان و لە دەشتیان و لە لادێ و شاران
هیچ شتێک نێستە نەماوە وەکو جاری جاران
دەورە سەیرێ بەڕۆژی مژ و گۆپاڵ باران
بارگەیان تێکەوە پێچا و بەڕێ بوون یاران
لە دنێ وا بەتەنێ پاشی ئەوان من چبکەم؟

٨

دەچمە لای هەرکەسێ بۆ کارێ دەڵێی کوێر و کەڕە
یەک دەڵێ لاچۆ لەبەر چاو ئەوی تر ئێژی هەڕە
ئەوی بۆم ماوتەوە چاوی تەڕ و پێسی گەڕە
ژیانی من ئێستە وەکو خۆری دەمی زەردەپەڕە
پێم نەما تین و گوڕ و هێز و تەوان من چبکەم؟

٩

خۆم وەکو زەرنەقووتە و زارۆڵەکانیش ڕووتن
حەوتی وام هەن کە دەمی خواردنێ وەک حەو حووتون
دوێنێ ئێواری لە سەربانێ هەڵم خست تووتن
سروە هات خونچە گوڵی باخی ئەدەب پشکووتن
باخەوانی گەرەکە تازە جەوان من چبکەم؟

١٠

خاڵە باس یادی بەخێر ئەودەمی دایکی مردبوو
هەروەها وشک و برینگ نایە قەبر نەیشردبوو
دێیەکەی ئێمە هەموی دێم و تەڵان و گرد بوو

ئـــاو نـــەبـــوو ئـــەودەمـــی هێمـــن مـــەلـــەوانـــی کـــورد بوو
ئـــاو شـــوکـــور زۆرە وەرن زوو مـــەلـــەوان مـــن چبکـــەم؟

فەرھەنگۆك

ئا

ئادی: بەڵێ، ئەرێ

ئاران: گەرمیان، بەرانبەری زۆزانە

ئاژواندن: لێ خوڕین

ئاسۆگ: ئاسۆ، سوێ

ئاکار: ئەخلاق، ڕەوشت

ئالووده: پیس، ئالووده‌داوێن، داوێن پیس

ئالووده: تێکەڵاو

ئامێز: باوەش، باخەڵ

ئاوده‌نگ: هاوده‌نگ، هاونشین

ئاور:ئاگر

ئاورگ: ئاگردان، وەجاخ، کوانوو

ئاورینگ: پریشکی ئاگر(بەتایبەتی پڕپشکیک کە لە ئاستی سووربووە بێتەوە

ئاونگ: شەونم

ئاوەڵا: ئاوااڵە، کراوە

ئاویتن: هاویشتن

ئاویلکە: ئاوزەنگی، ئاوزنگ، هەنیسک، دوا پشووی ژیان

ئاویلکەدان: دواپشوودان، حاڵی سەرەمەرگ

ئۆخژن: هەست بە خۆشی کردن

ئۆگر: هۆگر

ئۆیە: پووڵەکە

ئەسپۆن: گیایە کە ریشەکەی وەک سابوون کەف دەکا. جاران لادێی هەژارەکان جلیان پێ ئەشوت

ئەستوندەگ: کۆڵەکەی ڕەشماڵ

ئەستەم: زۆر سەخت

ئەستێر: گوڵی دەستکرد، ئەستێرگ، ئەستێلک

ئەشک: فرمێسک

ئەنگاوتە: پێکراو

ئەنگڕان: زۆر قەڵەو بوون، زۆر دەوڵەمەند بوون

ئەوک: قوڕگ، گەروو

ئەوین: ئەڤین، عیشق، دڵداری

ئێخە: یەخە

ئیروو: تێر و پڕی، ئاسوودەیی، خۆش گوزەرانی

ب

بابردەڵە: لاواز، لەئەسڵدا واتە بابردوو

بابۆ: بۆن هەڵگرتنی مۆڵە

باڕ: بێچووی یەکسااڵەی باڵندە

باز: ڕێگا، ڕێباز

باڵۆرە: ئاوازێکی تایبەتی گۆرانی کوردیە بە شێوەی گفتگۆ لە نێوان کیژ و کوڕدا

بانوو: بستوو، زینوو، زیندوو

بانەمەڕ: کاتی ڕۆیشتنی خێڵ بۆ هەوار

باوێ: بهاوێ

برڕەک: بەرازی نێر

برست: توانا

بڕانگ: برژانگ، مژۆڵ

بڕۆێن: شوێنی گیا و گوڵی زۆر بێ، لەوەڕگەی زەمەند

بڕیو: مایەی ژیان، ئەوەی مرۆڤی پێ بژی

بستۆکە: کەلێکی بچووک، کێو یا بستوێکی بچووک

بستوو: بانو، زینوو، زیندوو

بستە: ئاسنێکە بەسەر ئاگراندا رادەهێڵدرێ

بسک: زولف

بڵا؛ با، دەبا

بن پشک: خوشکی بچووک کە بۆ ژن بە ژن دیاری کرابێ

بنکۆڵ: کۆڵینی بن برکەی بێستان

بنە: ئەو جێگایەی کە کەوی ڕاوی تێدا دەشارنەوە

بوکشن: بگوشن، بووشێرن

بوولێڵ: تاریک و ڕوونی نێوارە، بەرانبەری کازیوە

بۆدراو: چێشتێکە لە نیوە بریشکەی هاڕاو دروستی دەکەن

بۆرچین: مراوی مێ

بۆسە: کەمین، خۆ لە دوژمن داگرتن

بۆکڕووز؛ بۆنی سووتانی کوڵکە، خوری، موو

بەردەبێر: بەردێکە لە جیاتی کورسی لە کاتی مەڕدۆشیندا شوان لەسەری دادەنیشێ

بەرکۆژە: دوگمەی بەرۆک

بەرەڵبێن: بەربێنکە، بەرهەڵبێن، بەرڵبێنە، ئەو قوماشـــەی ژنان لە کاتی کارکردندا لە پشتێنەوە بەرەو خوار بەخۆیانەوەی دەگرن

بەرموو: ملوانکە، گەردەن بەند

بەڕۆچکە: بەرهەتاو، شوێنی هەتاوگر

بەڕەزا: گیایەک لە کوێستانان دەبێ

بەزە: بەزەیی

بەستە: داخراو، بەسراو

بەستێن: بەست، بەستووڕە، کەناری دەریا و ڕووبار

بەسپایی: بەئەسپایی، بەهێواشی

بەرگن: لووا خوریی بەرخ

بەروو: بەرۆک، سینگ و باخەڵ

بەکرە شۆفارە: مەبەست لەبەکری مەرگەوەڕە

بەلەک: نێوانی ئەژنۆ و پێ

بەندەک: ئەو پەتەی مرۆڤی پێ دەبەستن

بەندەگی: بەندەیی

بەندەن: کێو و تەڵان

بەیان ئەنگوتن: دەرکەوتنی سەرەتای بەیان

بەیبوون: گوڵێکی سپیی بۆن خۆشە

بەیدەست: ڕەوەک، ئەو ئاژەڵەی بە ئاسانی نەگیرێ، بۆ مرۆڤیش بەکاردێ

بێر: ڕێزکردنی مەڕ بۆ دۆشین

بێروون: بیابان

بێری: مەڕدۆش

بێزراو: لەبەرچاو کەوتوو، ناخۆشەویست

بێڵا: بەرهەیوان

بێوەی: بێ ئەوەی

بێن: بۆن

بیزا: گیایەکە کوێستانی، بڵندە و بۆنێو ژاڕ و ترشیات بەکاردێ

پ

پاراو: تێرئاو

پارده: دیواری وشکەبەرد (وشکەکەڵەک) کە لەدەوری کانی و شتی وای دەکێشن

پارێز: بەئەسپایی و بەدزی خۆ بۆ شتێک مەڵاس دان

پاشـــبارە: ئامرازی جووتە، دارێکە لە دەند و باســـکێش دەدرێ و دەستەکەوشەی تێ دەکوترێ بۆ ئەوی جووتیار دەستی پی بگرێ

پاناوک: تەختان و گۆڕایی لاقەدی چیا، پانکەشی پی دەگوترێ

پاشەڕۆک: پاشماوە، پاشخوانە

پالووە: خواردەمەنییەکە لە نیشاستە دروست دەکرێ

پاڵێن: پاش نیوەڕۆ، دوای نیوەڕۆ

پاوان: قەدەغە

پرزە: پێخوست

پرزەبڕان: بێ بەش، بوون، پەککەوتن

پروین: هەڵپروین، وەرین، هەڵوەرین

پۆتراک: سەروپۆتراک، سەروپێچ، سەروگوێلاک

پۆلوو: پشکۆ

پەپوو: پەپوەسلێمانە

پرینگانەوە: سڵەمینەوە، ڕەوینەوە، مەپرینگێوە: مەڕەوێوە

پزوو: ڕەنوو بەفری بچووک

پللار: دارێک کە بهاوێژرێ

پەراکەندە: پرژوبڵاو

پەرستار: هەمشیرە، ئافرەتی سەرپەرشتیکەری نەخۆش

پەپەڕۆچکە: پەڕەکەی ئاسمان، بەرزترین جێ لە ئاسماندا

پەڕەڕ: لای سەروو

پەڕکوو: جووڕە هەڵۆیەکی بچووکی دڕ و بەهێزە کە ڕەشە و سەربالّی سپییە

پەروا: باک، ترسان، سام

پەڕیوە: ئاوارە، دەربەدەر، ئاوەکی، ئاوگەلە

پەژارە: خەم، کەسەر، خەفەت

پەستوان: پەستانەوە، توند داگرتن

پەسیو: حاشارگە، نەدیو، پەنا، جێگایەک کە خۆی تێدا بشارێتەوە

پنـــج و مۆر: ئافرەت کە نەهێڵن لە ژوور بێتەدەر، ئەڵین پنج و مۆر کراوە، لەبنەڕەتدا پنج بەوە ئەڵێن کە گۆزە ئەشـــکێ یا ئەقڵەشـــێ، بە قســـڵ و موو پینەی دەکەن وەک بیدروونەوە

پێ بەقوونە: باڵدارێکە لە ئاودا دەژی و ناتوانێ بفڕێ

پێتروو: ئەستێرەی کۆ

پیل: لایەکی لەش لە شانەوە تا پەنجەی دەست

***

ت

تات: بەردی پانو ساف و لووس

تاوگە: تاڤگە، ئاوهەڵدێر، سەروەشێن، سۆلاڤ،

تاوڵ: ڕەشمااڵ، چادر، کۆن

تاوەسووت: هەرچی لەبەر هەتاو سووتابێ

تامان: تەیمان، پەرژین

تخێڵ: کەوتن لەبەر ناڕەحەتی و بێ هێزی یان لەبەر مەستی

تەرەختان: ڕاکردنی لە غار تووندتری ئەسپ و ماین

تڕۆپک: تڕۆپ، پۆپە، دوندی کێو، لووتکە

تفڵ: تڵف، منااڵ

تل ئاسا: تلاسا، تلاسابوون: خلیسکان، توو، توو: هەرگیز، قەت، بەهیچ جۆرێک

تۆ: تۆو، توو

تۆرەمە: نەسل، بەرە، تۆر، تۆرە

تووش: دژوار، سەخت، ناخۆش، بەدفەڕ

تووڵ: نەمام، خەڵف

تۆڵە: سەگی بچکۆلە (جۆرێکی تایبەتییە بۆ ڕاو بەکاری دێنن)

تەبایی: نێوان خۆشی، ڕێککەوتن

تەریدە: خراپە، تەریدە، ڕێگر

تەزوو: مچۆرک

تەشق: بەرزایی، پانایی، نێوەڕاست

تەشی ڕێس: ماستاوکەر و ڕیاباز و شان تەکێن

تەلان: هەرچی دەشتایی نەبێ

تەماڵ: دیاردە، دیاردی، دیتنەوەی کەرۆیشک لە لاندا

تەنێ: تەنیا

تیتۆڵ: پرنۆڵ

تیرەگ: یاڵ، تیلاک، تیلەگ

تیف تیفە: زۆر لووسکردن و جوانکردنی دەم و چاو

تێک دەڵقا: بەیەکدا دەچوو و یەکی دەگرتەوە

***

ج

جاکەش: قوڕومساخ

جدەو: سەقەتبوونی شان و قۆڵ، دەڵێن ئەو ولاخە بارەکەی ئەوەندە قورس بوو جدەو بوو

جگەگورگ: میچەگورگ کە بۆ شیرینی و بەختەوەری هەڵی دەگرن

جمین: ڕووخان، ڕمان، هەرەسهێنان، جمیو: ڕووخاو، هەرەسبردوو

جواناو: ئارەقەی سەرەمەرگ

جۆم: قوولایی بەرین و گەورەی قەدی چیا

جۆمالّ: پاککردنەوەی جۆگە

جەفەنگ: گەپ و گەمە و قسەی خۆش

جەمام: ئەستووربوون و ئێشانی مەچەک لەبەر کاری زۆر

جەندەک: کەلاک، تەرم، لەش

جێژوان: ژوانگە، شوێنی پیکگەیشتن

***

چ

چارشێو: سەرپۆش، پووپۆش، رووبەند

چاک: پیر، شەخس، پیاوچاک، مەزار

چڕ: دارستانی پڕ، لێڕەوار

چرگ: چرگ، باڵندەیەکی گەورەی کێوییە

چروک: پووچ، بێ نرخ

چزیلک: چزڵیک، ئەو پارچە دووگەی لەسەر ئاگر هەڵچزابێ و چەورایی پێوە نەمابێ

چلوان: چلەکانی زستان

چڵووک: پۆپەی دار

چورپە پۆپنکەی: جۆرە چۆلەکەیەکە بەیانان زوو دەست بە خوێندن دەکا

چەلەنگ: شۆخ و شەنگ، جوان، دەلال

چۆڵەپێچە: توند بەستن

چێنکە: ئەو شینایی تەرەزنەی کە هەمیشە شینە بە چیاوە

***

ح

حەرمخانە: ژوورە تایبەتییەکانی ژن و خێزانی پیاوی گەورە

حەوسین: لەنێو بەشێکی زۆری خەڵکی ئێراندا باوە شەوی جێژنی نەورۆز حەوت خۆراک کە بە پیتی سین دەس پێ بکرێن دادەنێن

***

خ

خاپوور: وێران، کاول، کەلاوە

خانە بگیری: لە مالّدا گرتنی کەسێک

خانومان: جوان، لەبار، شۆخ و شەنگ، چەلەنگ

خاو: گیایەکی زۆر گەرمی کوێستانییە

خڕ: شیو، دۆڵ، دەرە

خرمژن: دەنگی خشڵ

خرینگە: دەنگی خشڵ

خرینگەی بازنە: زڕەی بازنە

خلێنە: ددانی گەورەی لا سەروو

خم: خوم، هەش، هەژ

خواجە: لێرەدا بەواتەی ئەو کۆیلانە بە کارهاتووە کە دەرەبەگ و کۆیلەدار دەیانخەساندن و لە مالّەوە لە نێوان ژن و کچەکانیاندا کاریان پێ دەکردن

خودان: خاەون

خوول: غوول، گیاندارێکی ئەفسانەیی بەسامە

خووناوە: خوناوکە، وردەباران، نەرمەباران، بەواتەی ئارەقیش بەکاردەهێنرێ

خوونکار: حوکمران

خوڕێن: ئەو جێگایەی ئاوی بەخوڕ بڕوا

خومپارە: تۆپێکەی کە کەوانی دەڕوا

خۆرشت: شلە

خۆشخوان: دەنگخۆش

خوێنگر: خوێن داواکەر، خوێن ئەستێن، تۆڵەئەستێن

خۆشبەز: خۆشدەو، توندڕەو

خۆشخوێن: دەنگخۆش

خۆیان: کا و دەغلی وردکراو و لێک جیانەکراوە

خووساو: زوقم، سیخوار

خەرتەل: داڵ

خەسیبێ: خەسێنرابێ

خەڵف: نەمامی یەک ساڵە

خەنی: شاد، بەختیار، کامەران، ڕازی، دڵخۆش

خەوش: لەکە، غەور، خەش

خیز: زیخ

خێو: خودان، خاوەن

خێڵات: ڕەوەند، کۆچەر، ئەوکەسانەی دەچنە هەوار

***

د

دابا: بدایه

دابێژ: کون کون کردن

داپەڕاندن: سەربەرەوخوار ڕادان

داسوو: قەڵچێ، گوڵەگەنمی تازە لە بۆقە هاتووەدەر

دانگەڕێزە: داگەڕانەخوار

داروغە: حەســـحەس، پۆلیس، ســـەرۆکی ئەو کەسانەی ئێشکی شار دەکێشن، وەختی خۆی بەوانە وتراوە بە بازاڕدا گەڕاون بۆ ئاگاداربوون لە خەڵک نەوەکا ناڕەواییەک بکەن

دزێو: ناشرین، کرێت، دژی جوان

داهێنراو: داهێزراو

داوەستان: مەیین، نەبزووتنی دووکەڵ و مژ و شتی وا

داوەڵ: بووکە سەماکەر

داوێ: دەهاوێ

دڕدۆنگ: بەشک، دوودڵ

دژوێن: ئەسپێون، چڵکنی و ئەسپێونی

دڵبەستە: ئەوەی دڵی بە شتێکدا چووبێ

دڵۆ: ئەو توێژەی دەستی ڕەنجدەر هەڵی دەدا بە هۆی کارکردنی زۆر

دورج: سندووقی بچکۆلەی شتی گرانبا

دوند: بەرزترین شوێن، لوتکە

دووروابێ: دوورابێ

دۆ: ئەو کێژەی لە شاییدا لەدەستی کوڕدا بێت

دۆک: ئافەتێکە لە شێوەی شێردا بەسەر گەڵای تووتنەوە پەیدا ئەبێ

دەروو: ڕێبازی تەنگ

دەڕۆست هاتن: پێ وێران

دەســبێن: ڕستەیەکە شوان لە ئەســتۆی مەڕی دەکا تا ئەگەر نووست و مەڕ وەرگەڕا پێی بزانێ

دەستەمۆ: کەوی، ڕام

دەسکەنە: ڕنینەوە، درووێنەی بەدەست

دەسگر: دەسکرد

دەگرووێن: لە پێست دەردێن

دەگووێن: بڵ دەبن

دەغەڵکار: ساختەچی

دەمان: تووڕە، یاخی، سەرکێش

دیبا: قوماشێکی گرانبایە

دین: دیتن

دێد: خوشکی گەورە

دێرنشینی: دانیشتن لە دێری عیسایییاندا، مەبەست لە تەنیایی و دوورەپەرێزییە

***

ڕ

ڕابوون: هەستان

ڕاز: شاخ

ڕاوێچکە: هاتوچوی بەپەلە و بەردەوام

ڕام: دەسەمۆ، کەوی

ڕامووسێ: ماچ بکا

ڕژد: سەختترین هەوراز، ڕکە، هەورازی کووڕ

ڕنوو: کەوی بەفر

ڕکێفکوت: ڕاکردنی زۆر توندی وڵاخ لەگەڵ ئاوزەنگیدان لە لاقەبرغەی

ڕەپسە: ئاوەنیا، بەراو

ڕەشداڵ: قاڵاو، قەلەڕەشە

ڕەمانە: ڕەفیسکە، دیوی پشتەوەی ئەژنۆ. داسی ڕەمانە داسێکی باوێژرێتە ڕەفیسکە

ڕەو: هەڵاتن، هێرش، پەلامار

ڕەوە: گەلە

ڕەوەز: کەڵەکەبەردی قەدبااڵی شاخ

ڕەوەک: سرک، سڵ، ڕمۆک

ڕەند: نەترس، ئازا، جوانچاک

ڕێژنە: تاوە بارانی توند کە زۆر نەخایەنێ

ڕووان: ڕوانەوە، سەوەزبوونەوە

ڕوو: خار، هەردی زۆر ڕەق، بە بەفری زۆر بەستوویش دەڵێن

ڕووبەستە: ڕووداپۆشراو

ڕووپەڕ: پەڕە
ڕموونن: شتێکی ئەفسانەیی ترسناک و بەسامە
ڕموونە: ڕموونن

***

ز

زاکوون: ڕێکوپێک

زرتەسوور: زرتەبۆر، زەبەللاح

زریان: بۆرانی سەخت

زرێبار: دەریاچەیەکە لە مەریوان

زگار: پەرێشان، لێقەوماو، وەڕز، بێزار

زنە: تەڕنن، کانی زۆر بچووک

زورهان: زۆر پیر و کەنەفت

زووڕک: گردی بچکۆلە بچکۆلە

زۆنگ: زەلکاو

زەڕ: زیان

زەرد: ماە، شاخی زۆر سەخت و بەردەڵان

زەردە: تیشکی خۆر لە کاتی ئەنگوتن و ئاوابووندا، بزە، زەردەخەنە

زەرەند: ڕیشەگایەکە پێی دەڵێن کاڵەکە مارانە زۆر تاڵە و کرمی ئاژەڵە

زەندۆڵ: کەلەبەری ناو تاشەبەرد، قڵیشی گەورەی زەوی

زەنگۆڵ: زەنگۆڵ، تک،تک

زەنوێر: ناوچەی تەڕ و سازگاری کوێستان

زیبک: توانایی، هێز، بڕشت، دەڵێن فلانەکەس پیاوێکی بەزیبکە، واتە دەتوانێ کار بەڕێوەببا، کارامەیی

زێد: شوێنی لەدایکبوونی مرۆڤ

زیانی خورۆ: زیانبەخش و خراپە لێ وەشاوە

زێڕخرید: بەپارە کڕاوە، مەبەست لە بەندەیە

زێڕوەشانکردن: زێڕ بەسەردا هەڵدان

زیز: زوێر، تۆراو

زیل: زۆر ڕەش

زیل و بەم: دوو دەنگی مۆسیقای بەرز و نەوی

***

ژ

ژاوه: پرپر

***

س

ساتۆر: ئەنجنی گەورە

ساغر: پیاڵەی شەراب

ساک: باوڵ یان جانتای دەستی

سامرەند: کوێستانێکە لە کوردستانی ئێران

سانی: هاسانی، ئاسانی

ساو: ساماڵ، ئاسمانی بێ هەور

ساوین: سوون و تیژکردنی داس

سایە: کەوای شۆڕ و ئاوداميێنی ژنانە، سێبەر

سبات: خۆڕاگرتن، هونەرنواندن

سرتە: چپە

سروە: شنەبای نەرم

سەهەندە: خوێرپوو

سوالّە: چەپکە گەنمی دورواوە

سوانە: گوێسوانە

سووتمان: ئاگرکەوتنەوە

سۆدرە: فیتنە، سەربەسۆدرە: فیتنە هەڵگیرسێن، هاوواتەی سەهەندەشە، دەڵێن فلان کەس سۆدرە و سەهەندەیە

سوڕکە: گاشە، خڕکە، بەردی ئاماڵ زل کە بهاوێژرێ

سۆرانی: فەقیانە، ئەنگوچک

سۆنگە: هۆ، ئەسباب

سوێ: ئارەزوو، تاسە، هەوەس، ئاسۆ، ئاسۆگ

سوێنە: دەفرێکە لە گڵ دروست دەکرێ و لە باتیی تەشت بەکاردێ

سەر: سەرپۆتاک

سەرگەشتە: سەرلێشێواو

سەنگچن: وارش، پاردە، دیوارێک کە بەوشکەبەرد داندرابێ

سیاچاڵ: چاڵی ڕەش، بەندیخانە

سیاسووت: کاتی ڕاوەکەوی سەرەتای بەهار

سێبەنگی: پرچ ئاڵقەکردن

سیخوار: زوقم، خوسار

سیڕە: دەنگی هەڵۆ و سەقر و باز

سێرەگرتن: نیشانەگرتن

سێروو: ڕیشۆڵە

سیلە: گۆشە، سووچ، قولینچک

***

ش

شرت و شۆ: زۆر ناوزڕاندن

شنە: سروەبای نەرم

شەڵاڵ: ئەڵێن فلان کەس شەڵاڵی خوێن بووە، واتە لە خوێندا نوقم بووە، یا فلان کەس شەڵاڵی ئارەقە، واتە ئارەقێکی زۆری کردووە

شلۆژ: لیخن، قوڕاو، گۆڕاو، لێڵ، ڕەنگ

شۆرابە: شۆڕبوونەوە

شۆفار: بەدکار، خەفیە

شۆنە: زەوی ئاونەگر

شوور: گاکێوی

شەتەک: توندبەستن، توندپێچان

شەک: کاوڕی یەکسالّە

شەکۆ: پێمەڕەی بچووک بۆ ئاوداشتنی جێگای لێژ بە ئاوی کەم

شەم: مۆم

شەم و شەمزین: دوو دڵداری مێژوویی لە فۆلکۆری کوردیدا شەم (کچ) و شەمزین (کوڕ) بەیتێکی خۆشیان لەسەرە

شەمزاو: تێکچوو، بزڕکاو، شێواو

شەنگەبێری: ئافرەتی جوانی مەڕدۆش

بێری: مەڕدۆش

شەوبا: بای شەو

شەوپەڕ: فڕینی شەو، (بەتایبەتی فڕینی شەوانەی نێرەکەو لە جەنگەی مێ ڕۆژدا)

شەوڕن: ڕنینەوە بەشەو

شەوگورد: ژوانی شەوانە

شەوێن: لەوەڕاندنی مەڕ لە ئاخری شەودا

شێلگیر: سوور، پێداگری، وچان نەدان

شێلەگە: ئەو جێگایەی لە جۆگە ئاوی لێ دەشکێنن

شێو: کێڵانی هەوەڵ، یەکەم کێڵان

شیو: دۆڵی چکۆلە

***

غ

غەزین: مانگرتن، بەتایبەتی مانگرتنی بەراز

غەنیم: دوژمن

غەور: ژەنگ، تەم، لێڵایی

***

ف

فیئودالّی: دەرەبەگایەتی

فیّرگە: قوتابخانە

فیّڕ: پڕچ لوولکردن

***

ق

قرخەمەرەسی: بەزۆر ڕاکێشان، لە دوونەچوون
قرمژن: دەنگی تەقەی چەک
قورینگ: قوڵنگ
قوڵەشین: بە کەرۆیشک دەڵێن
قەدەم: ئەو هەڵمەی لە بەفری بەرهەتاوی گەرم هەڵدەستێ
قەڵەسابوونی: جووڕە قەڵێکی بۆر و ڕەش و دەنگ ناخۆشە
قەقنەس: باڵندەیەکی ئەفسانەییە دەڵێن لە ئاگردا دەژی

***

ک

کابە: کەعبە

کازیوە: تاریک و ڕوونی بەیانی

کاو: مراد، ئاوات، ئارەزوو، تاسە

کاولاش: ئاشی وێرانە، کینایەشە لە ماڵی هەژاران، لە خۆ بەکەم گرتندا ئەڵێن «ماڵی من بە کاولاشی خۆت بزانە»

کڵ: خەرمان و کۆمەڵی ئاگر

کل کردن: لادان

کڵۆش: دەغڵی وشک بوو

کوڕکوڕ: کەت، قەتی

کوڕەحەیران: یاری کچە حەیران

کوڕیژگە: کوڕی بچووک، لەبەر خۆشەویستی بە پیاو دەڵێن

کوڵ: جل شتن

کولێن: گەنجینەی نێو ڕەشماڵان

کوند: کوندەبەبوو

کوێن: تەختەی ڕەشماڵ کە لە مووی ڕەش تەنراوە. بەچەند کوێن تاوڵ و ڕەشماڵێکیان لێ دروست دەکرێ. نیشانەی ماتەمباری لە کوردەواریی کۆندا ئەوە بووە کوێن لە مل بکەن.

کۆ: پێڕوو، پەروین، کۆمەڵە ئەستێرەیەکە

کۆتەڵ: پەیکەر

کوچک: بەرد. سێ کوچکەیش لە بنەڕەتدا بەو سێ بەردە وتراە کە ئاگریان لە نێودا

کراوەتەوە و مە نجڵیان لەسەر دانراوە. دڵ بە کوچکەوە دان کینایەیە لە دڵ سووتاندن

کۆچکە: کڵاوی ژنەبڵباسان و منداڵانی موکریان

کۆختە: کۆخ

کۆدە: زەوییەکی نەرمە کە گیای لێبدروێ، گیای نەبەستراو

کۆست: زاوا، کۆست کەوتوو: زاوامردوو، ماڵ وێران بوو

کۆستەک: بەندی تیغ لەکالان ڕاگرتنی خەنجەر

کۆلارە: باڵندەی جووجەڵەخۆر

کووت: سەماد، زبڵ، پەین

کوور: گیسکی یەکساڵەی نێر

کەحلان: ئەسپی ڕەسەن، حدوود، کەحێل

کەسەر: خەم، خەفەت، پەژارە

کەرکیت: ئامرازێکە تەونی پێ دەکوتن

کەروێشکە: شەپۆڵی دەغل و گیا لەبەر با

کەڕەسیسە: پڕووشە، پەلەتاتە، وردەبەفرێکی ڕۆژی زۆر سارد ببارێ

کەزی: پەلکە، پرچی هۆنراوەە،پرچ

کەشم و نەشم: ناز و عیشوە، لەنجەولار

کەکرە: گیایەکی یەکجار تاڵە

کەڵپ: کەڵبە، ددانی پێشوو

کەما: گیایەکی بڵیندی گەڵادەرزییە

کەمانە: تیرێک کە وەشتێک بکەوێ و بگەڕێتەوە

کەمرە: پشکەڵی پەستراو لە ئاغەڵدا کە بۆ ئاوردوو بە کاری دێنن

کەند و لەند: بەرز و نزم، دەڵێن: ئەم ڕێگایە کەند و لەندی زۆرە

کەنێرە: گیایەکی گەڵا سێ پەلکەیە و گوڵی زەرد دەکا

کەودەری: کەوێکی گەورەیە و لە نزیک بەفری نەبێ ناژی

کەوشەن: سنوور

کەونەلان: کۆنە لانە، شوێنی جاران، مەبەست جێژوانە

کەوی: کڵێڵە،ڕنووبەفر، دەستەمۆ، ڕام، بەربار

گ

گاشە: بەردی گەورە

گاڵەدان: داخستن

گاووگەردوون: قوربانی، سەربڕینی حەیوان بۆ پێشوازی

گرانەوە:گیرانەوە

گراوی: دۆست، یار

گردەنشین: دوورەپەرێز و خۆ لەخەڵک بە دوورگر

گریمانە: گرێ

گڕووگر: منالّی گرینۆکی بە بیانووی وڕک گر

گزرە: گیای گێرەکراو

گزیر: کاربەدەستی ئاغا

گزینگ: گزنگ، یەکەم تیشکی هەتاوی بەیانیان

گشتەک: بەنی بادراوی دوعا لێ خوێندراو

گڵێنە: جامێک کە لە قوڕ دروستکرابێ

گۆپاڵ: گورز

گۆگەم: گیایەکی بەرزە گوڵی زەرد دەکا و بۆ ئاوردوو دەبێ

گوان: بڵ بوون

دەگوێن: بڵ دەبن

گورگەمێش: سەگێک کە هاوکاریی گورگ بکا

گوڵمەی ڕان: شلکەی ڕان، نەرمەی ڕان

گوڵووک: شاگوڵ، گوڵی هەرە گەورە و گەش

گوڵەشللێرە: گوڵێکی سوورە کە لەسەر گۆڕان دەنێژرێ
گۆد:گۆج، گێڕ
گۆشتە زوون: وەڕووهاتنی برین، چابوونەوەی برین
گوڵەتاجی: تاژیی نێر، نێرەتانجی
گۆوەند: شایی، چۆپی، داوەت، زەماوەند، هەڵپەڕین
گەرمک: ئاوێکی گەرم و مەند و تەنک کە زستانان نەیبەستێ و مراوی تێدا کۆببنەوە
گەدە: کوێستانێکی بەناوبانگی کوردستانی ڕۆژهەڵات
گەرمەشین: ماتەمێکی تێکڕایی، گریانێکی بە کوڵ
گەریدە: گەڕاڵ
گەماڵ: سەگ، کسۆک
گەوز: بڕی داس
گەواڵ گەواڵ: دەستە دەستە هاتنی هەور بە دوای یەکدا
گەوە: پێچی کێو، قۆرت، خوارەپێچە، لابەلا، بەر و نەوی لە قەدی کێودا
گێل گێلە: ئەو گوڵنگانەی ژن لە شەدەی دەپێچن
گیابەند: گیایەکی کوێستانی بۆنخۆشە
گیا سەری پێوەناوە: گیا لە هەڵدان و گەشەکردن دایە
گیشە:باقە و مەڵۆ گیای لەسەریەک دانراو

***

ل

لاپاڵ: قەدی کێو

لان: جێگای جانەوەری چوارپێ

لووربوونەوە: هێرش هێنان لە سەرەوە بۆ خوارێ

لوێچ: مشت، گوڵمە، مست

لۆدە: شتی وردی کۆکراوە کە درێژاودرێژیێ

لۆک: وشتری نێر

لووزەو: بە توند هەڵڕژان

لەدوڕ: لەناو

لەنگێزە: با و بارانی توند و بەهێز

لێڕ: دارستانی چڕ، لێڕەوار، جەنگەڵ

لێمشت: لافاو، سێڵاو، لەهی

***

م

ماتیک: دەرمانی سوورکردنی لێو، وشەیەکی بیانییە

ماشە: پەلەپیتکە، ماشەی تفەنگ، پەلەپیتکەی تفەنگ

ماشەر: کەڵاڤەی گەورەی بەنی ڕێسراو

مافنگی: نابووت، ڕووت و قووت

ماک: ماددە، ئەسڵ، ماکە

مالۆس: بەرازی مێ

مالّوو: ئامرازی لووسکردنی و تەختکردنی زەوی دوای کێڵان

مامەخەمــە: قارەمانی چیرۆکی فۆلکلۆری، کەســێک خەمی خەڵک بخوا و خەباتی بۆ نەکا

ماە: زەرد، شاخی زۆر سەخت

مچ و مۆڕ: ڕووگرژ

مشتە: چەرم کوتی پینەچی

مە: رکابەری، دەڵێن ئەم ئەسپە مە دەکا واتە پێش دەکەوێ

ملانە: زۆرانی، بەربەرەکانی، مە، خەبات، ڕقەبەری

مژۆڵ: برژانگ، بژانگ

موغ: پێشەوای ئایینی زەردەشتی

مووخ: مۆخ

مۆتە: مۆتەکە

مۆرە: زاری نەردێن و تاوڵە

مۆڵگە: شوێنی کۆمەڵبوونی ئاژەڵ

مەتەرێز: سەنگەر

مەشکەی گاوس: مەشکەی چەرمە مانگا

مەشکەژێن: ئافرەتی مەشکەهەژێن

مەڵاس: خۆماتکردن

مەندۆک: گیایەکی کوێستانی جوان و تام و بۆن خۆشە

مەهوەش: وەک مانگ

مەیزەدە: ئەوەی مەی زۆری سەرخۆش کردبێ

مـــێ ڕۆژ: کاتی ڕاوی مێ کەو، ئـــەو کاتەیە کە مێ کەو لە نێرەکەو وێن دەبێ و کورک دەبێ

مێری: مێردی، پیاوەتی

مێز: ئامێز، باوەش، باخەڵ

مێژوود: گیایەکی گوڵ شینە

مێشە: بێشە، دارستان

مێلاقە: گوڵێکی سووری پیاڵەییە کە نێوەکەی ڕەشە

***

ن

نارەنار: گۆرانی گوتن بەدەنگێکی کپ و خەمگین

ناسۆر: برین، زامی کون

نامۆ: غەریب

نایینێ: ناسووتێ، ڕووناکی نادا

نسار: لای سێبەر لە چیا

نسکۆ: ڕەتبردنی توند، خراپ سەرسمدان

نمەک خوردە: نمەک کردوو

نواڵە: جێگای نەرمان و بژوێنی چیا

نووسەکە: دڕکێکە بەشتەوە دەنووسێ

نوشتوو: نوشتە

نەترە: وڕە، هەترەش

نەتەوی: دوژمن، بەدخوا، نەتویست

نەڕ: وشتری تووکنی نێر

نەرد: تاوڵە، نەردێن

نەوەندە: ساردەکێڵ، دەغڵێکی پایزی درەنگ چێنرابێ

نێسکە: لەنجەولاری ئەسپ و تاژی

نێڵە: دەنگ و هاڵاوی بەتینی ئاگر

و

وڕێنگە: دەنگێکی نەرم و خۆش

وەتی: لەوەتی، لەوەتا

وەرد: دووبارە کێڵانەوەی زەوی پاش شێو

وەرهەم: نەخۆشییەکە لەبەر خەمی زۆر تووشی دەبن

وێت: پێت

وێرە: دەنگی هاوێشتنی بەرد و دار

ویزە: دەنگی گوللە

***

هـ

هات: بەخت، شانس، هێنان

هاووژان: وروژان، هاووژا، وروژا

هاوێر: لێک جیاکردنەوەی بەرخ و مەڕ

هۆبە: شوێنێک کە چەند ڕەشمالّی لێ کۆببێتەوە

هەترەش: وڕە، نەترە، زەهلە

هەتوان: دەرمان، مەڵهەم

هەدادان: ئارام گرتن، ئۆقرەگرتن

هەرزە: سووک، جڵّف، پەنتی

هەرزەگۆ: ئەوکەسەی قسەی سووک و هەرزە بکا

هەزاردەستان: بولبول، بلبل، شالوور

هەش: خوم، خم، سەربەهەش، ماتەمبار

هەڵپەرتاوتن: لک بڕینی درەخت

هەڵز: گیایەکی کوێستانییە بۆ خواردن و دەرمان بەکاردێ

هەڵکورمان: خۆماتکردنی باڵندە لە کاتی حەسانەوە یا کورکبووندا بەمەجاز، بەکەسێ دەوترێ بەوڕەزی هەڵتروشکابێ

هەڵکورمان: ماتبوونی باڵندە

هەڵەتانج: باڵندەیەکی ئاوی ســوور و سپی لە قاز بچووکتر و لە مراوی گەورەتر و زۆر جوانە

هەڵەموت: کێوی زۆر سەخت، هەزار بە هەزار

هەمزەل: دایمەسۆن

هەنی: تەختی نێوچاوان

هەنیە: ناوچاوان، نێوچاوان، ئەنی، تۆیل

هەوێردە: باڵندەیەکی بچووکی زۆر قەڵەوە لەناو شیناوەرد و هەرداندا دەژی

هەی دێ: دەنگدان، دەرکردن

***

ی

یاڵ: پاڵ، لاملەی کێو
یەساوڵ: یاساوڵ، پاسەوان
یەڵدا: درێژترین شەوی ساڵ
یەکانە: بڕەک: بەرازی نێر
یەکسەری: ڕەشکەی گەورە

***

هەواری خاڵی

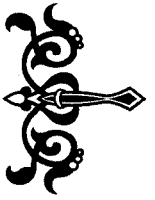

کتێبی دووەم:

هەرجەم نووسراوەکانی هێمن

هێمن، شاعیر و مروف

لەم کوردستانە گەورە و گرانەدا، کە دوژمنان بە چەقۆی سیاسەت وایان بەسەر خۆیاندا بەشبەش کردووە کە هەر پارچەی بە قەدەر چنگێکی نووقاوی ماوەتەوە، دەیان ساڵە پیاوانی لێهاتووی دەیانەوێت ئەو چنگانە لێکبکەنەوە تا ببنەوە بە دەستێکی کاملّی لەبار و خێر و بیریان بەسەر لە پیدا داچوڕێتەوە سەرلەشی وشکی خەڵکانی تریشەوە، ئا لەم کوردستانەدا گەلێک مێرخاس و ئازا و شاعیر و زانای وا هەڵکەوتوون کە بە ئەندازەی سەختی چیاکانی خۆی و ڕقی دوژمنانی خۆشەویستیان لە دڵدا بووە، گۆرانییان نەک تەنیا بۆ نەوالّە و زەنوێر و تافگە و گوڵ و زەماوەند و سروشتی وڵاتی خۆیان وتووە، بەڵکوو بەردەوام درووديان بۆ دەریا و بیابان و سروودیان بۆ سەربەستی خەڵکانی تریش وتووە، ئەو سنووربەندە فەرهەنگی و کلتووریە دزێوەی کە نەیاران بە مەبەستی چەقبەستن و شێواندنی ڕووی ڕاستەقینەی ئەدەب و مێژوو و سەرجەم کلتوور و ئایندەمانیان ڕەخساندووە ئێمە خۆمان لێی نەبان کردوە، هیچ کەناڵ و بوارێکی ژیانیان نیە جێ دەستی ئەفراندنی کوردێکی پیوەنەبێت، تەنانەت لەسەر تەختی گیانەڵانیشدا خوێنی بەهانا چوونی خۆمانمان داونەتێ، ئەگەرچی پاشان نە قەدرزانیان لی کردووین نە شەرمی خوێنەکەیان بە ڕووەوە ماوە! ئەمە تەنیا باسی ئەدەب و هونەر نیە، بەڵکوو باسی ئەو سەردەمانەیشە کە باهۆزی سیاسەت و ڕووداوە سەختە جیهانیەکان لە بۆسەی ون کردن و نشوستیاندا بوون، کە چی ئێمە بووینەتە قەڵا و سەنگەر و پشکۆی نێوکوانووی خەفەکراویان،

مێژوویی کۆن و نوێی ئێمە و خۆێشیان شایەتی دەیان نموونەی لەم بابەتانەن، ئەوەندەی ئێمە بۆخەڵکیمان کردووە، ئەوەندەی ســـەری خۆمان بۆفەرهەنگ و ئەدەب و چارەنووسی کەســـانیتر ئێشـــاندووە و قوربانی ماڵ و گیانمان بۆداون هەرگیز بـــۆ خۆمان نەکردووە، تەنانەت تێماندا هەڵکەوتووە کە لە بێ بڕوایی بە خۆ و هەســـتی بچووکیەوە حاشـــای لە رەگەز و بنەچەی کردووە و وەک هەتیوی لانە شێواو بەسەر خوانی بێگانەاندا دابەش بووە و بۆتە یەکێک لەوان، ئەمە ترازیدیترین خەتای مێژووی ئێمەیە.

لە نێو ئەم قەدەرە نەگریسەدا، کە دوژمنانمان بازووبەندی کۆیلایەتی لە قۆڵ بەستووین و گیانی هەســـت بە بچکۆلەیی خۆیشـــمان بڕستی لێبڕیوین و لە زۆر شوێندا زمانی دایکی لە بیر بردووینەتەوە، کەســـانێک هەڵکەوتوون وەک گەلاوێژی دەم ئاسۆ لەو تاریکستانەدا جریوەی ڕێنمایی بۆ پێکردووین و وەک عاشـــقە ئەفســـانەییەکان بـــەرەو ئەو خەونانەی بردووین کە ئاوێزی تریفەی مانگ و بەهەشـــتی ئازادی و ئارامی سەرزەوی بوون، عەشقی وڵات و ڕووناکـــی کردووین لە بووارێ ڕووناکبیری و ئەدەبماندا جوانی و ســـیحرێکی هیند دەگمەنیان بە زمان و موسیقایەکی ئەوەندە بەلەزیان بە گیان بەخشیوین کە تا سەر ئێسک خۆشەویستی خاک و خەڵک و نەتەوەیان پێبەخشیوین.

هێمنی شـــاعیری گەڵ و جوانی و خۆشەویستی و خەبات یەکێکە لەو سەرقافڵەچیانە. ئەو تەنیا شـــاعرێکی داهێنەری سەردەمی خۆی نیە، بەڵکوو فیداکارو شۆڕشگێڕ و مرۆڤ و سەوداســـەی دنیای ئەفراندن و عاشـــقێکی سەردەستەی سروشـــت و جوانیشە، بڕیاری خۆشەویستی کوردی لە دڵەوە داوە و بە کوڵ فرمێسکی شادی بۆ سەرکەوتنەکانی ڕشتوە. لە ناو جەرگەی شکســـتەکانیدا مرۆڤی خۆگر و بە شـــیعرە حەماسیەکانی هانی بەرەنگاری و هەســـتانەوەی نوێی داوە. هەر لە سەرتای تەمەنیەوە تێکەڵی سیاسەتی کوردی بووە و شیعرەکانیشی لەبەری ئەو درەختەن.

ســـاڵی ۱۹۴۲ کە لە خۆڕهەڵاتی کوردســـتاندا ژ.ک دامەزرا، هێمن بە تاسەوە پێشوازی لێکرد و بە پەرۆشـــەوە بووە ئەندامیکی هەرە چالاکی کۆمەڵە، ئەوسا هێمن لاوێکی تەمەن بیســـت ســـاڵ بوو. ئەمە یەکەمجاری بوو بچێتە ناو ڕێکخراوەیەکی سیاسیەوە، بە تایبەت حیزبێکی نەتەوەیی کورد کە هەموو خەونە خۆشەکانی و ئومێد بە ئایندەی ڕزگاری لەسەر بنیات نابێت، بۆیە بە کۆڵ و دڵەوە دەرگای لەســـەر گەلێک لە خولیای تایبەتی و ئارزووە شەخســـیەکانی خۆی داخست و گشتی بەخشـــیە ئەو ئاواتانەی کە حیزبەکەی بوی بەدی دێنێت، ئەوەتا خۆی لە (لە کوێوە بۆ کوێ)ی پێشەکی دیوانی تاریک و ڕووندا دەنووسێت:

(ئەندامەتی کۆمەڵەی ژ.ک گۆڕانێکی سەیری بەسەر منداهێنا، شەو و ڕۆژ لە بیری کۆمەڵەدا بووم، کە ئەویش ئامانجی ڕزگار کردنی نەتەوەکەم بوو، هەموو ئاوات و ئارەزووی تایبەتی خۆم وەلانا، ئیتر نەک تەنیا دەستم لە شەوداوەت و هەڵپەرین و ڕێبواز گرتن و لەسەر سوانە وەستان هەڵگرت، بەڵکوو وەک سۆفی تۆبەکار تووشی هەر کێڕ و ژنێکی کورد دەهاتم سەرم دادەخست و چاوم لێ نەدەکرد، چونکە ئەمەشم بە خیانەت دەزانی، بۆ خاتری کۆمەڵە من دەستم لە یارێک هەڵگرت کە بە گەورەترین مەحرووميەتی ژیانمی دەزانم و رابردنی زەمانیش لە بیری نەبردوومەوە و ناسۆری لە دڵمدا هەر ماوە)

لە گۆڤاری (نیشتمان)دا کە ئۆرگانی حیزب بوو هێمن زۆر چالاکانە کاری دەکرد و شیعر و نووسینی بڵاو دەکردەوە،پاشان بووە ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤارەکە. لە هەموو چالاکیە ڕووناکبیری و چاپەمەنیەکانی حیزبدا هێمن سوارچاک بوو.

لە ساڵی ۱۹٤۵ دا کە یەکەم کۆماری کورد لە مەهاباد دامەزرا شەهید قازی محەمەد بووە ڕابەری، هێمن هەر دەنگی دلێری شیعری و نووسەری باڵادەستی ئەو کۆمارە کۆڕپەیە بوو، هەر لەبەر ئەو ناوداریەی بوو کە قازی شەهید ناوی شاعیری میللەتی پێبەخشی. ئەو کۆمارە تاقانەیە کە خەونی دەیان ساڵەی کورد بوو هێند لە دڵی هێمن خۆشەویست و شکۆدار بوو کە زۆربەی شیعر سرودی ئاوازەی بۆ ئەو ڕسکا و دەیویست بەو زەخیرانەی مێشکی زۆر زۆر باڵای پێبکات و لە خەمی بڕەخسێنێت. کە دوژمنە دوور و نزیکەکانی کوردیش دوای تنیا ساڵێکی تەمەن چەقۆی بێ ئابروویی و نامەردیان لە گەردنی نا و پیلانی ساختە سیاسەتی بە مەرام نەگەیشتنی کوردیان پیادە کرد و داخێکی هەرە گەورەیان لە دڵی نیشتمان پەروەر و شۆڕشگێڕەکاندا نا، ئیتر هێمن دنیای لەبەر چاو تەڵخ و زرینگەی پیاڵە و ئامەنگی گۆرانی لێبوونە چەمەر. سێدارەکانی مەیدانی چوارچرا کە بۆقازی و هاوڕێکانی هەڵخران ئەمەندەیان کار لە هێمن کرد کە وەکخۆی دەڵێت: (دڵی منی بە ناسۆر ئەنگاوت، ناسۆرێک کە بۆتە تێراوێ و ئێستایش هەر وەبن دەداتەوە و هەڵدەداتەوە و بێ گومانم سارێژ نابێت و لەگەڵم دێتە بن گڵ) چونکە هێمن لە دڵەوە قازی خۆشدەویست و بەڕابەری ژیر و کوردی چاک و نەتەوە پەروەری دادەنا.

ئەم کارەساتە جگەربڕە سەری هێمنی بەرەو تاراوگە پێهەڵگرت . کۆستە گەورەکەی لە دڵ ئاخنی و بەرەو ماڵێکی هەتیوو کۆست کەوتووتر، بۆلای کەسانێکی لە خۆی دڵشکاوتر، بەرەو باشووری کوردستان هەڵفڕی، بەڵام ئەو ڕاستیەی دەزانی کە لە هەر جێگایەکی کوردستاندا، لە ناو دڵی هەر کوردێکی مەینەتباردا ئەو خانەخوێ و سەردەستەیە. بۆیە بۆ

ماوەیەک لەم هێلانەی دوای شەڕی جیهانی دووەمدا کە برسیەتی و نەبوونی و ماندوویەتی تا سەر ئێسک کاری لێکردبوو حەسایەوە، ترسی ژاندارم و سیخوڕانی ڕژیمی شاهەنشاهی لەسەر ڕەویەوە، چونکە خوڵکی ئەم دیو هاوەردو و پشتوانی بوون. بەڵام خولیا و خەونەکانی هێمن هەر لە بڵێسەدا بوون. ئەو دەیزانی وڵاتی داگیرکراو وەک مرۆڤی زیندانی وایە، هەست دەکات و چی لەدەست نایەت، ئەگری و کەسی بە فریادا ناگات، تەماشای زنجیرەکانی پێوپلی دەکات و توانای پساندیانی نیە، بە کورت ئەمەندە لە گەمارۆدایە کە بێجگە لەوەی خەم و ئازارەکانی بکاتە شیعر و پەیام چی تری لەدەست نایەت.

دوای ماوەیەک کە باری لای خۆیان ئارام و ترسی گرتن و تۆقاندنی نابێت دەگەڕێتەوە و بە کشت و کاڵ کردنەوە خۆی سەرقاڵ دەکات. بەڵام نە واز لە شیعر دێنێت و نە سەنگەری کوردایەتی چۆڵ دەکات.

ساڵی ۱۹۵۲ کە شۆڕشی گەلی ئێران بە سەرۆکایەتی دکتۆر موسەدق لە دژی شا و هاوپەیمانەکانی هەڵگیرسا، کوردستان کڵپەی سەندەوە و لە شارەکانیا بووە ئاهەنگ و شادی سەرکەوتن، هێمن لە شاری مەهابادا بووەوە بە شاعیرە شۆڕشگێڕ و دەرکەوتوەکەی جاران و هەزاران کەس شیعری (دەبڕۆ ئەی شاهی خائین بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ)ی بۆدەسەندەوە. کە دوژمنانی گەل و دەوڵەتە ئیمپریالیزمەکانی دۆستی شا پیلانی شکستی شۆڕشیان دانا و شایان گێڕایەوە ئێران ئیتر هێمن بە ناچاری ڕووی لە چیا و ڕێگای سەختەکان کردەوە و لە ناو خەڵکانی گوند و کون و ئەشکەوتاندا خۆی حەشاردا. مال و منداڵی تووشی گێرمە و کێشە و ناڕەحەتیەکی زۆر هاتن و هەر لە دوای ئەو کارەساتەوە ئیتر باوک و دایکی مردن و خۆی و ژنەکەی و سەلاحی کووڕی مانەوە.

لە کۆتایی سالانی شەستا، دوای ئەوەی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پەرەی سەند و ڕژیمی شایش بە ئاگر و ئاسن لە ڕووبا وەستا و گەلێک تێکۆشەری شەهیدیان لە بەندیخانەکانی توند کرد، ئیتر هێمن خۆی بۆ نەگیرا و لەگەڵ کۆمەڵێک لە ڕابەرانی حیزبی دیمۆکرات و تێکۆشەرانی ڕێگای کوردایەتی هاتنە باوەشی باشووری کوردستان و دەوامیان بە خەباتی خۆیان دا، پاشان لە سلێمانی و شارەکانی تردا نیشتەجێ بوون.

من لە دوای هەرەسی ساڵی ۱۹۷۵ی، شۆڕشی کوردەوە مامۆستا هێمنم بە چاکی ناسی، چ لە بەغدا و چ لە سلێمانی دەمبینی، چونکە منیش ئەوەندەم تامی ئەو شکستە لە دەمیدا تاڵ بوو کە مەگەر ڕووخانی کۆمارەکەی مەهاباد ئەوەی بە هێمن چێشتبێت،

منیـــش بریندارێکی تازەی چەقۆی ئـــەو دوژمنانە بووم کە هێمنیان تاراندبوو، گەلێک جار بەدەم ســـکالا و بادەی تاڵەوە شـــەومان بە ڕۆژ دەگەیاند، لە نیوەشـــەوی درەنگدا ئێمە دەکەوتینە وڕینگە وڕینگی ماملێ و و بەدەم (منیش مەحکوومی حەبســـی ئینفرادی)یەوە خەمی خەستمان هەڵدەڕشت، خەمی ئەوسای ئێمەی تازە کۆست کەوتوو تا سەر ئێسک و بە خەستی نائومێدیەکانی ناو چاوی بێورە و پرشنگە پڕ لە درەوشاوەکانی خەبات گێڕان بوو، هێمن بەردەوام بەدەم هەناســـەی پڕ لە دووکەڵیەوە دەیوت «ئێوە دەتانەوێت ماملێم لە بیر بەرنەوە» ئەو سالانە هاوخەم زۆر بون، بەڵام زیاتر لەگەڵ شێرکۆ بێکەس و حەمەی حەمە باقی و هاشـــمی کەریمی و کەریم شێخانی و سەباحی غاڵب و چەند برادەرێکی دی سەرمان بەسەر کوانووە ڕووخاوەکەدا دەژەند و وێڵی دوای (گۆدۆ)یەک بووین کە بێگومان بووین هەردەگات.

مام هێمن زۆر جار فرمێسکی لە چاوان بە قەتیس دەوەستا. یان دڵۆپەکان هوروژمیان دەهێنا و دادەکەوتن، یادگارەکانی زیندووتر دەبوونەوە، ئێمەی لە خۆیدا و خۆی لە ئێمەدا دەبینی. کورد لە کوێ بێت باری شکســـت و خەمەکانی بە کۆڵیوەیە و شاری یادگارەکانی پـــی ئاوەدان دەکاتەوە، بـــە داخەوە ئەمە میژووی ئێمەیە، لە هەر ســـوچێکدا خیانەتێک کروشکەی کردووە و لە ژێر هەر بنچکێکدا دەیان شکست و هەرەسی مەڵاسن. ئەو وڵاتەی بە بەهەشتی ناوزەد دەکەن بیجگە لە بۆکڕووزی هەناوی وێرانی گوند و شاری، دەربەدەری و لە ســـێدارەدانی خودانەکـــەی، کیمیاباران و ئەنفالکردنی خەڵکەکـــەی چ بۆنێکیتر بە هەناســـان دەدات؟ بۆ کڕووزی ئەم دووکەڵە لە ســـنگی هەر کوردێکی ئێرە و ئەوێدا کە هەســـتی کوردایەتی بـــەردەوام کێنگڵی پێبدات و خەوی لە چـــاو بتارینێت. هێمن لەوانە بوو کە ئەم هەســـتە گەرای لە گیان و خوێنا دانابوو، مەیتۆشـــی بۆ ئەوە بوو خەمەکانی خەســـتترین و برینەکانی زیاتر بێنەوە ســـوێ، بادەی بە پیرۆز دەزانی، چونکە هاودەم و دۆستی خەمەکانی بوو!

بـــۆ کـــەســـێکە مـــەی کـــە دەردی کاریـــە
بـــێ خـــەمێـــک بیخـــواتـــەوە زۆرداریـــە
بـــۆ کەســـێکە مـــەی دڵـــی پـــڕ بـــێ لـــە داخ
بـــۆ چـــی لێـــی بخواتـــەوە بـــەرزە دەمـــاخ

کە (نالەی جودایی) و (مەتەڕێزی شـــەڕەف) و(شـــەنگە بێریمـــان) لا دەخوێندەوە

ئۆخژنـــی دەهاتـــێ و ئارەزووی ئازادیەکەی باڵی دەگرت و ســـنوورەکانی دەشـــکاند پێی دەوتین: «من لێرە هەست بە ١٩٧٦ ناکەم، وادەزانم لە مەهابادم.»

ســـاڵی ١٩٧٦ یەکیەتی نووسەرانی کورد/ لقی ســـلێمانی لە هۆڵی یانەی مامۆستایان کۆڕێکی شـــیعر خوێندنەوەمان بۆ هێمن ساز دا. ئەوسا نووسەران لە گوڕوتینێکی سەرنج ڕاکێشـــدا بوون، دەیان ویست ڕەنگی شکست زەدەیی خەڵک و باری گلاوی سیاسی کورد بە ئەدەبی بەرگری قەرەبوو بکەن، بێ دەنگی چیا لە شاردا بتەقێننەوە، چالاکیە ئەدەبی و ڕووناکبیریەکانی نووســـەران سەرشـــاری ورە و هەســـتانەوەی پڕ لە ئیرادە بوون، چ بە خوێندنـــەوەی شـــیعر و چیرۆک چ لـــە کۆڕ و چ لە بڵاوکراوکاندا بە ڕاشـــکاوی پلاریان لە بەعس و پیاوە بوودەڵەکانی ناو سیاسەتی کوردی و هەڵخەڵەتاوەکانی فێڵی ڕژێم دەگرت، بانگەشەی لە دایک بوونێکی نوێ و گەش بینیەکی بابەتیانەی تریان دەکرد.

لـــەو کـــۆڕەدا کە ســـەدان کەس لە ناو هۆڵەکە خـــزا بوون یان لەبـــەر بێجێگایی بە پێوەوەســـتابوون هێمن شـــیعری خوێندەوە، ئامادە بووان تەنیا کەسانی ئەدیب و ئەدەب دۆســـتانە نەبوون بەڵکوو خەڵکانێکی سیاسی و شۆڕشـــگێڕ و نیشتمان پەروەریش بوون کە دەیانویســـت لە ڕێگای شـــیعرە بڵندەکانی هێمنەوە چاو و دڵیان ڕووناکتر بێتەوە کە پاریزگای ئەو ســـای ســـلێمانی و پیاوی متمانە پێکراوی دەوڵەت هاتە هۆڵەکە هیچی بۆ نەکرا، زۆر بە ساردی پیشوازی لێکرا، کەچی کە هێمن هات لەبەر چەپڵەڕێزان هۆڵەکە بە لەرزە کەوتبوو، کۆڕەکە شاعیری گەورە- کامەران موکری دەگێڕا و لە ژێر فشاری داواکردنی خەڵکێدا شیعرێکی خۆیشی خوێندەوە.

کۆتایی کۆڕەکە بە هورِاو خۆپێشـــاندانی خەڵکەکە شـــکایەوە، بەدەم سروودی «ڕێی خەباتمان چەند سەخت و دووربێ» لە هۆڵەکە هاتینە دەرێ، کەس لەبەر ئەو حەماسەتە پڕەدا خۆی بۆ نەدەگیرا، تەنانەت هەبوو دەگریا و فرمێســـکی شـــادی و دڵخۆشـــیەکەی بەســـەر ڕوویەوە دەدرەوشایەوە، یەکێک بوو لەو کۆڕانەی ئۆخژنی دایە دەروونی خەڵکانی مەرد و چاو داگیرکەرانی ســـوور و دڵی شۆفارەکانی کەیلی ڕق کرد، پیاوانی ڕژێم کەوتنە چاودێری کۆڕەکان و نووسەرە بە هەڵویستەکان، هێمنیش لەو چاوسوور کردنەوەیە دەرباز نەبوو، داوایان لێکرد جاری دی کۆڕ لە کوردستاندا نەگرێ و زوویش بگەڕێتەوە پایتەختی زیندانەکەی خۆیان.

هێمن لای خەڵکی کوردســـتان سونبولی موقاوەمەت و شاعیری ئازادیخواز و ئاوارەبوو، چامەی نائەی جودابیەکەی ئەگەرچی بە ڕواڵەت وەک شـــیعرێکی ڕۆمانسی و سۆزی تاکە

کەسێک خۆ دەنوێنێت، بەڵام لە گەوهەردا سکاڵا و ئازار و بڵێسەی ئینسانێکی کوردە کە مل بە کوین و ڕوو لە ئاسۆیە، هاواری گەلێکە نوقمی بەدبەختی وسەری گێژی یاریەکانی سیاسەتی دنیایە بەڵام نەمردووە و گیانێکی بە بزاوت و زیندووە. لەو شیعرەدا چەند زیانی تایبەتی هێمن ئەبینرێت ئەوەندیش ڕەنج و ئەمێدەکانی نەتەوەکەی بەرجستە ئەبن!

بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردووە
شێوەنێکم پێیە نەی نەیکردووە
لێم گەڕێ با دەربەرم سۆزی دەروون
لێم گەڕێ با هەڵوەرێنم ئەشکی روون
شیوەنی من شیوەنی ئینسانیە
بانگی نازادی و گروێ یەکسانیە
شیوەنی من شینی کوردی بێ بەشە
نەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە

هێمنی مرۆڤ و شاعیر و شۆڕشگێڕ زۆر لەوە زیاترە کە بە چەند ووشەیەکی لەم بابەتە هەقی ڕەوای خۆی بدرێتێ، شیعرەکانی شایستەی دەیان لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگانی زانستی و ئەکادیمین، خوێندنەوەیەکی بابەتیانە و سەردەمانەی گەرەکە کە پسپۆڕێکی بواری ڕەخنە و توێژینەوەی لێبێتەدەست، هێمن وەک خۆی هەڵوێستی وەک شیعر و ئەدەبی.

(بنکەی ئەدەبی و ڕووناکبیری گەلاوێژ) بە شانازییەوە لە پڕۆژەی چاپ کردنی کتێبیدا ئەم بەرهەمەی کردە نۆبەرە و پشکێشی ئەدیب و خۆشەویستەکانی هێمنی نەمری دەکات، (چەپکێ گوڵ، چەپکێ نێرگز) ڕەنگاڵەیەکی ئەدەبی یاداشتنامە، شیعر، پەخشان و چیرۆکی جوانی هێمن، لە ژیانیدا و لە دوو تۆێی کتێبێکدا بە چاوی نەیدیتن، بەڵام چاو لە ڕێیە، ئەمە یادگاری دوای مەرگیەتی کە بەریز کاک (سەلاح)ی کۆڕی مام هێمن کۆێ کردوونوتەوە، قەرزێکە لەسەر هەر دام و دەزگا و بنکە و مەڵبەندێکی ڕووناکبیری کوردی کە چاوی خوێنەرانی پێبگەشێنێتەوە. بنکەکەمان ئەم دەست پێشخەریەی بە ئەرکی زۆی زانی، ئەم کارە لە چوارچێوەی ئەو دەیان خولیا و ئارەزوو ڕووناکبیری و ئەدەبیانە دایە

که له پێشـــماندایه و بەخت یار و کورد بەرقەرار بێت بە ئەنجامیان دەگەیەنین، ئەمە بەر کولّە، بەلّام بەرکولّێکی ناوازە.

دروود بۆ گیانی نەمری هێمنی خەباتگێڕ و شـــاعیری گەورەی کوردایەتی و جوانی و سروشت.

ڕەووف بێگەرد

سەرۆکی بنکەی ئەدەبی و ڕووناکبیری گەلاوێژ

سلێمانی، ئابی ١٩٩٧

شاعیری گەل

ئەوڕۆ هەرکەس لە ئەدەبی کوردی شارەزا بێ ناوی هێمنی بیستووە . شیعرەکانی خوێندۆتەوە و بێگومان دەزانێ کە هێمن یەکێک لە شاعیرە هەرەبەرزەکانی کوردی سەردەمی ئێمەیە؛ بەڵام شیعری هێمن هەر لە سەرەتاوە لە چوارچێوەی ئەدیب و نووسەران دەرچووە؛ لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا بڵاوبۆتەوە و هەر لە سەرەتاشەوە لە دڵی هەموو کوردێکی دلسۆز و نیشتمانپەروەر کاریگەر بووە و ئەوانی بەرەو خەبات لە پێناوی ڕزگاری گەلی کوردا هان داوە . هێمن لە سەرەتاوە شاعیری گەلە و هەر بە شاعیری گەلیش ماوەتەوە . سی ساڵ زیاترە هەزاران خەباتکەری کورد پێکەوە لەگەڵ هێمنی شاعیر هاوار دەکەن:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لەدەس ئەم چەرخە سپڵە نابەزم مەردم ئەمن
من لە زەنجیر و تەناف و دار و بەند باکم نیە
لەتلەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

هێمن عاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردی کوردستانە . نیشتمانی، تەبیعەتی ولاتەکەی

باش دەناسێ و لەگەڵی پەروەردە بووە. لە «بەهاری لادێ» «بەهاری کوردستان»، «شەنگەبیری»، «فریشتەی پەپوە» و زۆر شعیری تریشدا نیشانی دەدا کە لە ناسین و ناساندنی تەبیعەتی کوردستان و جوانیەکانیدا چەندە شارەزا و مامۆستایە. جێگای سەرسوڕمانیش نیە هێمن لەگەڵ تەبیعەت گەورە بووە لە تەبیعەت ئیلهامی وەرگرتووە. کەسێک تەبیعەتی کوردستانی دیتبێ و نەک هەر دیتبێ بەڵکوو لەگەڵی تێکەڵاو بووبێ، هێمن بە ناهەق نازانێ کە دەڵێ:

بەهەشتە کوردەواری من بەهەشتە

هێمن لە شیعری خۆیدا زۆر جار باسی زۆرلیکراوی نەتەوەی دەکا، لە مافی خوراوی گەل دیفاع دەکا، ئارەزووی ئەوەیە کورد هەرچی زۆرتر لە ستەمی نەتەوایەتی رزگار ببێ، بوونی ئەو ستەمە بەسەر چاوەی زۆر بەدبەختی و کوێرەوەری و بێبەشی دەزانێ. لە «دواڕۆژی روناک»دا دەڵێ:

لەمێژ بوو هەقی کورد دەخورا بە فیڕۆ
لەمێژ بوو کورد بوو دەیکرد شین و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەڕێنی دوژمنیدا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکوو گۆ

هێمن بە تایبەتی زۆر پەرۆشی ئەوەیە کە لە کوردستانی ئێران زمانەکەی ئازادی پەرەئەستاندنی نیە، ئەدەبەکەی بڵاوناکرێتەوە، فەرهەنگەکەی پێشێل دەکرێ. لە» ڕۆژگاری ڕەش»دا دەڵێ:

داخرا دەرکی ڕۆژنامە
شکاون نووکی خامە
کوردی نووسین حەرامە
دوژمن دەڵێ بێتامە

دڕان کاغـــەز و دەفتـــــەر
گیران شـــاعیر و نـــووســـەر

هێمـــن نەتەوەکەی خۆی خـــۆش دەوێ؟ لەوەش زیاتر نەتەوەی خۆی دەپەرەســـتێ، بەڵام ڕقیشـــی لە هیچ نەتەوەیەکی‌تر نیە. لە هەموو دیوانی هێمن‌دا شـــیعرێک کە باســـی نەتەوەیەکی‌تـــر بە خراپە بـــکا یا کورد لە نەتەوەیەکی‌تر بە بەرزتـــر دابنێ بەدی ناکرێ؛ دیاردەیەک کە بە داخەوە لە دیوانی زۆر شاعیری کورددا بەرچاو دەکەوێ. نەک هەر ئەوە، بەڵکوو بە شەردۆستی یەکێک لە سروشتە تایبەتیەکانی شیعری هێمنە.

هێمن زۆر جار باســـی پیشەوا قازی دەکا و لە شـــیعرەکانی‌دا دیارە کە چەند ئە ڕۆڵە بەنرخ و هەڵکەوتووەی گەلی کوردی خۆش ویستووە. پیشەوای خۆشدەوێ چونکە:

زانـــا بـــوو، کـــوردپـــەروەر بـــوو
پێشـــــەوا بـــوو، ڕابـــــەر بـــــوو

بەڵام بۆیەش پێشەوا بە مەزن دەزانێ چونکە:

هـــــەر کـــــورد نـــەبوو، بـــەشـــەر بـــوو
خـــەمـــی خـــەڵکـــی لـــەبـــەر بـــــوو

هێمن گەلانی‌تری ئێرانی بە دۆستی گەلی کورد دەزانێ و لە خەبات و تێکۆشاندا بە برا و هاوالیان دادەنێ. لە «کورد و ئازەربایجانی»دا دەڵێ:

کـــورد و ئـــازەربـــایجانـــی هـــەر دوو داوایـــان ڕەوایـــــە
هـــەر بـــژیـــن و پایـــەدار بـــی یـــەکیـــەتی ئـــەم دوو بـــرایـــە

هێمن دیســـان لە ســـەرتاوە لە ناو نەتەوەی خۆشـــیدا هەموو چین و توێژێکی بە یەک چاو تەماشا نەکردووە و ناکا. لە شیعری بە ناوبانگی خۆیدا «دەیڵێم و بێباکم» دەڵێ:

ئـــەوی ئاغـــا بـــێ بیـــکارە
جـــەبـــوون و قـــەڵـــس و لاســـارە
دزی و ڕێگـــرتنـــی کـــارە
ئـــەمـــن دەیڵێـــم و بێبـــاکـــم
لـــە شـــەرم و شـــووڕەیی مـــردم
بـــە خـــۆم من چـــۆن بڵێـــم کـــوردم
کـــە ئاغـــا ئابـــرووی بـــردم
ئەمـــن دەیڵێـــم و بێباکـــم

لە «ئارەق و تین»دا زۆر بە جوانی و بە زمانی سادەی جووتیاران باسی نرخی کاری جوتیار بۆ کۆمەڵ دەکا و چەوســانەوەی جووتیاری نیشان داوە و دەریدەبڕێ کە ئینسانی زەحمەتکێش لە لای زۆر خۆشەویستە:

مـــن جـــووتیـــارم، مـــن جـــووتیارم
مـــن لـــەگـــەڵ هاوتـــا هـــاوکارم
مـــن بـــە ئـــارەق و ئـــەو بـــە تیـــن
دامانـــڕشـــتوە بناغـــەی ژیـــن
باســـکی مـــن و تیشـــکی ئەوی
بـــژیـــو دەســـتێنن لـــە زەوی
گـــەر جووتیـــار ئـــارەق نەڕێـــژێ
گـــەر هـــەتـــاو تیـــشـــک ناوێژێ
دانیشـــتوی نـــاو کۆشـــک و قـــەڵا
دەخـــۆن نانـــی گـــەڵاگـــەڵا؟!

لەشـــیعرەکانیدا بە هاسانی دەردەکەوێ کە هێمن لە ژیانی زەحمەتکێشانی کوردستان

بە تایبەتی جووتیاران لە نزیکەوە شـــارەزایە. لەوەش زیاتر خۆی تا پادەیەک لەم ژیانەدا بەشدارە. خۆی دەڵێ: «چاک خەریکی کاسبی بووم زۆر زوو فێری کشتوکاڵ بووم.»

فەلسـەفەی ژیانی هێمن ئەوە نیە کە دانیشێ و لە دوورەوە تەماسای ژیان و خەباتی گەل بکا و بۆ خۆی و یان بۆ گەل شیعر بڵێ. هێمن ئەو ئەسڵەی قەبووڵ کردووە کە ئەرکی شـیعری شاعیری گەلێکی زۆرلێکراو و تەنیا لێکدانەوە و خستنە ناو هۆنراوەی تەبیعەت و جوانی نیە. شـاعیر لە پێشدا ئینسانە، ئینسانێکە کە هەستی ناسکە و زوو دەجوڵێتەوە. چۆن شـاعیر بە مانای ڕاسـتی ئەم وشـەیە، دەتوانێ بەرامبەر بە هەژاری و کوێرەوەری و بێبەشـی گەلەکەی بێ لایەن بێ؟ لە نێوان ڕاسـتی و درۆدا، لە نێـوان ئاهورامەزدا و ئەهریمەندا، لە نێوان هەق و ناهەقدا ڕاستی هەڵنەبژێرێ، بە گژ ئەهریمەندا نەچێ و دیفاع لە هەق نەکا؟ بۆیە هێمن تەماشـاچی نیە و ناتوانێ تەماشـاچی بمێنێتەوە. بە هەموو هێزی خۆیەوە بە شـیعر و بە نووسـین هەنگاوی ناوەتە ناو مەیدانی خەبات و تا سـەر بەرەو ئاسـۆی ڕون، تا تڕۆپکی ڕزگار بوون یاریدەی گەلی خۆی دەدا. هێمنی شـاعیر لە هێمنی خەباتکەر جیا ناکرێتەوە.

بـــزانـــە تـــۆ ئـــەوەی ئـــەهلـــی هـــونـــەر بـــێ
دەبـــی یـــا دەسبـــەســـەر یـــا دەربـــەدەر بـــێ
هـــونەرمەنـــد و ژیانـــی خـــۆش مـــەحـــاڵـــە
هـــونەرمەنـــد ڕەنجـــەڕۆیـــە، ژینـــی تـــاڵـــە
منیـــش بابـــردەڵـــەی بـــەر گێـــژەڵـــووکـــەم
دەمێک لـــەو قـــولکە، تاوێـــک لـــەو چڵـــووکـــەم
منیـــش زۆرداری پـــرزەی لـــێ بـــڕیـــوم
منیـــش بـــەدکاری بـــواری لـــێ تـــەنیـــوم

یا لە «فرمێسکی گەش»دا کە بە قسەی خۆی لەو پەڕی تەنگانە لیقەوماندا گوتوویە، دەڵێ:

کـــوشـــتمی و شـــەش خانـــی ئومێدی لـــە من گرتـــن حـــەریف
مـــۆرە هـــەڵداوێـــم و بیهـــوودە بـــە تـــەمـــای دووشـــەشـــم

هێندێ شـــیعری تریش وەک «گریانی نیوەشەو» و « ئارەزووی فڕین» هەر نیشانەی نائومێدی شـــاعیر و پاکردنی لە پاســـت ژیانی تاڵە. لە ســـاڵی ۱۳۲۵وە هەتا ساڵی ۱۳۳۰ سەردەمی پاشکشەی جووڵانەوەی گەلی کورد و هەموو گەلانی ئێرانە. لە ساڵی۱۳۳۲ دا کە ئاسۆی خەبات ڕووتر بووە، هێمن لە «ئاواتی بەرز»دا جارێکیتر دێتەوە مەیدانی خەبات. هیوای بە خەباتی گەل زیاتر دەبێ و دەیەوێ بە شیعری خۆی لەم خەباتەدا بەشدار بێ:

فێـــری زۆر دەرســـــی بـــەکـــەڵک و باشـــی کـــردین تێشـــکان
جـــا ببینـــە ڕاپـــەڕیـــن و شۆرشـــی ئـــەم جـــاری کـــورد
وا گـــزینگیـــدا بـــەیانـــی جـــوانـــی ئـــازادی بـــە شـــــەر
ڕۆژی ڕووناکـــە، نـــەمـــاوە، زوڵمـــەتی شـــــەوگاری کـــورد
ئـــەو زمانـــە شـــیرنەی ئێمـــــە پـــــەرەی دەگـــرێتـــەوە
نـــادرێ چیـــــدی کتێـــب و دەفتـــەری ئەشـــعاری کـــورد

قۆناغێکی نوێ لە ژیانی گەل و شـــاعیردا دەست پێدەکاتەوە. ماوەی پاشەکشە دوایی دێ و گەلی کورد خۆی بۆخەبات دواڕۆژ ئامادە دەکا. نفووزی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە بە نهێنی تێدەکۆشێ، ڕۆژبەڕۆژ لە ناو کۆمەڵانی کوردستاندا زیاتر دەبێ. بەرەو هەوراز ڕۆیشـــتنی جووڵانەوە هەتا ڕۆژەکانی گەلاوێـــژی ۱۳۳۲ دڕێژەی هەیە، لە ۲۵ی گەلاوێژەوە هەتا ڕۆژی شـــوومی کودیتای ۲۸ی گەلاوێژ خەڵک لە شاری مەهاباد حوکمداری دەکا. لە ڕۆژی ۲۵ی گەلاوێـــژدا خەڵکی مەهاباد بە درشـــت و وردەوە هەمـــوو لەگەڵ هێمن کە بۆ یەکەمجار پاش چەند ســـاڵ لە کۆبوونەوەیەکی چەن هەزار کەســـیدا شیعر دەخوێنێتەوە، هاوار دەکەن:

بـــڕۆ ئـــــەی شـــاهی خانـــــن! بەغـــدا نیـــوەی ڕێیـــەت بـــێ

ئەو سەردەمە، سەردەمی نیوە دیموکراسیش زۆر ناخایەنێ. دەورانی ڕەشی پاش کودیتا دەسەت پێدەکا و هێمنی شاعیر جارێکیتر تووشی نائومێدی دەبێ و لە «تووڕەیی»دا دەڵێ:

لەو ولاتە کەسێک لە خەو ڕابێ
بەشی چارەڕەشی و خەم و سینە
تێگەییشتم عیلاجی دەردی من
مەستی و شێتی و نەزانینە

یا لە «چارەنووسی شاعیر»دا دەڵێ:

دەزانی بۆچی من هێندە پەریشان و خەفەتبارم
لەگەڵ بازاڕی ژیان غەیری هونەر نیمە چ سەرمایە
لەگەڵ چارەڕەشی و دوورەبەشی و نەگبەت دەبێ هەڵکەم
لە میژە چارەنووسی شاعیرانی کوردی هەر وایە

تاقی کردنەوەی سالانی درێژی خەبات بە هێمنی سەلماندووە کە خەبات دوور و درێژە، هەوراز و نشێوی هەیە، سەرکەوتن و شکستی تێدایە؛ بەڵام هێمن کۆڵنەدەرە:

ڕۆڵەی کوردم فێری هەوراز و لێژم
تا زۆر بڕۆم، زیاتر ئارەق بڕێژم
کورتتر دەبێ ڕێگای دوور و درێژم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا تڕۆپکی رزگار بوون
من پەروەردەی بن سێبەری نەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی ڕەش کەوتم

هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆ ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا تڕۆپکی ڕزگار بوون

هەوراز و نشێوی ژیان و خەباتی گەل لە شێعرەکانی هێمندا زۆر جوان دیارە. لەو کاتەوە کە دەستی بە شێعر گوتن کردووە هەتا ئەمڕۆ، شێعری هێمن ئاوێنەی قۆناخەکانی خەباتی گەلی کوردە. لە ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥)ڕا هێمن بە پێشوازی پێکهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە دەچێ و دەڵێ:

لە سایەی حیزبی دێموکراتی خۆمان
لە باڵدار تێپەڕی ئەورۆکە پێ‌ڕۆ
نەما داخ و پەژارە و ماتەم و خەم
زەمانی هەڵپەڕین و بەزمە ئێمڕۆ

لە ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤دا کۆماری مەهاباد دامەزرا هێمن «ئەوساڵ بەهارە بۆ ئێمە زستان» یا لە «ڕۆژی خۆشی»دا دەڵێ:

گەرچی زستانە بەفر داپۆشی ئەورۆ گشت ولات
خاکی پاکی ئێمە خەملیوە وەکوو باخی ئیرەم

بەڵام کۆماری مەهاباد تەمەنی کەمتر لە ساڵێک بوو. جووڵانەوەی گەلی کورد لە ئێران هەر وەک جووڵانەوەی سەرانسەری ئێران تووشی شکست بوو. هێمن لە «ڕۆژگاری ڕەش»دا تووشی نائۆمێدی دەبێ، وەک کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە تووشی نائومێدی ببوون:

بـــەفیـــڕۆ چـــووخـــەباتمان
داگیـــــــراوە ولاتمـــــــان
تێپـــــەڕی ڕۆژی هاتمـــــان
ڕووخـــا کـــۆشکی ئاواتمـان
لە پیاوی ئازا و ســـەرکـــەش
لە زەحمـــەتکێشـــی بێبـــەش
ئاخنـــــــراوە کـــونـــە ڕەش
نابینی کەســێ ڕوو گـــەش

بەتایبەتی شـــەهید بوونی قازی، هێمنی داخدار کردووە. هەم دۆســـت و مامۆســـتای لەدەست داوە و هەم پێشەوا و سەرکۆمار.

لـــەچـــوارچرای مـــەهـــاباد
لـــە کانـــگای بیـــری نازاد
دەســـتی ڕەشـــی ئیســـتیبداد
چـــەقانـــدی داری بێـــــداد
لـــەکـــاتی نیـــوەشـــەوا
لـــە جەنگـــەی شـــیرین خـــەوا
کـــــرا کـــــاری نـــــاڕەوا
لـــــە دار درا پێشـــــەوا

هەر لەو ســـاڵەدا هێمن لەبەر خەباتی ڕابردووی خۆی تووشـــی دەردی سەر دەبێ و بۆ ماوەیەک وڵات بە جێ دێڵێ. دیارە وەزعی سیاســـی تەئسیری کردۆتە سەر شێعری هێمن. لە «بابردەڵە»دا دەڵێ:

منیـــش ئـەی بلبلـی بـەنـدی وەکـوو تـۆم
وەهـــا دوورم لـە هێـلانـە و گـۆڵـی خـۆم
منیش وەک تـۆ لـە کیسـم چـووگـوڵی سـوور
منیـــش هێلانـەکـەم لێکـــراوە خاپـــوور
منیـــش بابـــردەڵـەی بـەر گێـژەڵـووکـەم
دەمێـک لـەو قوڵکـە، تاوێـک لـەو چڵووکەم

ئەو تووڕەیی و ڕەشی چارەنووسی شاعیر لە شێعرەکانی تریشدا هەر بەر چار دەکەوێ و هەتا ساڵی ١٣٤٠ (١٩٥٩) هەر بەردەوامە. لە «لە گلێنەی شاعیر»دا دەڵێ:

ئەگـــەر خـەرمانـی عـومـرم ئێسـتەکانێ پاکـی بـا بیبـا
بـە مـەرگـی تـۆ مچـوڕکیشـم بـە دڵـدا نایـە بـا بیبـا
هەمـوو عومـری ئـەبـەد تێیـــدا نییە خـۆشـی دەمێک مـەسـتی
خـــدر ئـاوی حـەیاتـــی بـۆ چبـــوو؟ فێـــری شـەرابی بـا

لە «ناسـۆری تەشـەنا»دا ڕاکردن لە ژیانی واقیعی، لەو حەقیقەتە تاڵەی کە شاعیر تووشـی بووە و نایەوێ قبووڵی بکا، بە تەواوی دیـارە. هێزی ئەوەی نییە ژیان بگۆڕێ، ڕێـگای نییە خۆی دوور بخاتـەوە، دەیەوێ ڕا بکا و بە یارمەتی مـەی روو لە دنیایەکی خەیاڵی دەکا:

چـۆن نـەبـەم بـۆ مـەی و مـەیخـانـە پـەنـا، تێگـەیـوم
لـەو وڵاتـە هـەمـوو شـت زۆرە، بـەنـی ئـادەم کـەم
شـەڕەبـایـە لـە چیـــاکان و هـــەوا تـــووشـە دەنـــا
وەکـوو شـەیتان دەمـەویسـت ڕوو لـە چیـای ئەسـتەم کـەم

ساڵەکانی ٤٧ ـ ١٣٤٦ کە ڕاپەڕینی چەکداری لە کوردستانی ئێران بەڕپا دەبێ هێمن خۆی تێیدا بەشدار نییە، بەڵام لەگەڵ ئەو ڕاپەڕینە دەژی. هیوای بە خەباتی گەل زۆرە، باوەڕی بەهێزترە. بۆ شەهیدانی ئەو ڕاپەڕینە دەگری، بەڵام شێعرەکانی پڕە لە هیوا و ئاوات بۆ سەرکەوتن. نیشتمانپەروەران بۆ تێکۆشانی هان دەدا. هێمن بیەوێ و نەیەوێ، دیسان و ئەو جارە بۆ هەمیشە لەناو مەیدانی خەباتدایە:

بۆ شەهیدێکی کە گەوزیوە لەنێو خوێن دەگریم
بۆ هەڤاڵێکی کە چوو بێسەر و بێشوێن دەگریم
تا بە دەستی پەری ئازادی لەسەر گۆڕی شەهید
گوڵە شللێرە لە گشت لایەکی نەڕوێن دەگریم

شێعرەکانی هێمن ئیتر بۆنی ناهومێدی لێنایە. چەند ساڵە قۆناخێکی دی لە خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران دەستی پێکردووە. قۆناخێک کە جێی هیوای گەلی کوردە. هێمنیش شاعیری وەفاداری گەلی کورد، هەم لە پێکهێنانی هەم لە دەربڕینی ئەو هیوایەدا بەشدارە. لە «مەتەرێزی شەرەف»، «شەنگەبێری»، «ئامێزی ژن»، «ترۆپکی رزگاری»، «شەپۆلی تۆڵە»، «شەو و شەیتان»، «گا و گەردوون»، «کاروانی خەبات» و لە «دەسکەوتی خەبات»دا شێعری کۆمەڵایەتی و شۆڕشگێڕی چ لە باری ناوەڕۆک و چ لەباری شێوەوە گەیاندۆتە پلەیەکی بەرزی ئەوتۆ کە کەمتر شاعیری کورد گەیاندوویەتی. هێمن ئامادەیە بۆ بەجێ گەیاندنی ئەم هیوایە خۆشی بەخت بکا:

خۆم دەسووتێنم هەتا بەزمی خەڵک ڕۆشن بکەم
کێ لە ڕێی خەڵکا وەکو شاعیر دەسووتێ، شەم نەبێ؟

لە سەرەتادا شێعرەکانی هێمن لە ژێر تەئسیری دوو ڕەوتی ئەدەبی دایە. وەک هەموو شێعری شاعیرانی کوردی سەردەمی سی ـ چل ساڵ لەمەوبەر تەئسیری ئەدەبی فارسی لەم شێعرانەدا دیارە. زۆربەی شێعرەکانی شێعری عەرووزین، وەزن و قافیەیان لەگەڵ

دەستووری شێعری فارسی ڕێک دەکەوێ. لە لایەکی‌تریشەوە شیعری شاعیرە کوردەکانی بەناوبانگ وەک «نالی» کە خۆی لە ژێر تەئسیری شێعری کلاسیکی فارسیدا بووە، تەئسیری کردۆتە سەر شێعرەکانی هێمن. بۆیە لە سەرەتادا هێمن شێعرەکانی شێوەی غەزەڵ و قەسیدە و جارجاریش مەسنەوی و دووبەیتی و هی‌تریان هەیە. هێمن ئێستاش هەر جار ـ جار دەگەڕێتەوە سەر ئەو شێوە کلاسیکە و هێندێ لە شێعرە تازەکانیشی هەر بەم چەشنە گوتراون. وەک «ئاواتی بەرز»، «گلێنەی شاعیر»، «دەسکەوتی خەبات» و هتد. لەم شێوە شێعر گوتنەدا هێمن دەستێکی باڵای هەیە. شێعرەکانی ڕەوانن، بە زمان جوان و بە مانا دەوڵەمەن.

پاش ماوەیەکی سەرەتایی شیعر کوتن، هێمن بەرەبەرە دەگەڕێتەوە سەر شێوەی ئەدەبی ڕەسەنی کوردی. خۆی لە قافیە و وەزنی شیعری کلاسیکی رزگار دەکا و شیعرەکانی لە بەستەی کوردی دەچن، لەو بەستەیەی کە شاعیر هەموو ڕۆژێ لە لادێ دەیبیسێ؛ بەستەیەک کە چوارچێوەی بۆ داڕشتنی شیعری کوردی لەبارترە و زمانی کوردی لە تەنگ و چەڵەمە رزگار دەکا و وەک چۆمێکی خرۆشانی لێدەکا کە بۆ لای دەریای بێ سنوور دەڕوا.

جار ـ جار کە ئینسان شیعری هێمن دەخوێنێتەوە، گۆرانی وەبیر دێتەوە. وا دیارە کە بە هەڵبژاردنی ئەم شێوە شیعر گوتنەدا «گۆران» لەسەر هێمن بێ تەئسیر نەبووبێ. لەم شیعرانەدایە کە هێمن دەگاتە ترۆپکی ئەدەبی کوردی و بە راستی ئەدەبی کوردی پێش دەخا.

هێمن شاعیرێکی ڕیئالیستە، ڕیئالیزمی ڕەخنەگرانە لە ناوەڕۆکی شیعرەکانی هێمندا بە تەواوی بەرچاو دەکەوێ. هێمن بارە هەرە گرینگ و ئەساسیەکانی تەبیعەت و ژیان و ئادەمیزاد بە چاوێکی ڕەخنەگرانەی شاعیرانە باس دەکا و کۆمەڵ بۆ بەرەوپێش چوون هان دەدا. هێمن زۆرجار لە هێندێ شیعری خۆیدا لە ناتورالیزم نزیک دەبێتەوە، ئەوەی کە دەیبینێ باسی دەکا و بە چاوی ڕەخنە سەیری تەبیعەت یان کۆمەڵ ناکا. هەروا بزانە دەیەوێ تابلۆیەکی تەبیعەت بکێشێ و بیخاتە بەرچاومان. بەڵام شیعری وای کەمە؛ وادیارە خۆشی ئاگای لێیە کە لە ڕیئالیزم دوور کەوتووەتەوە، زوو ناتورالیزم بەردەدا و دەگەڕێتەوە سەر ڕیئالیزم کە سەبکی بنەڕەتی ناوەڕۆکی شیعرەکانیەتی. ئەو ناتورالیزمە بە تایبەتی لە «بەهاری کوردستان» و «لەبیرم مەکە» و چەند شیعری‌تردا خۆی دەنوێنێ.

ژن لە شیعری هێمندا ڕۆڵێکی زۆر گرینگی هەیە. جوانی ژن ئیلهامدەری شاعیرە. سەرانسەری دیوانی هێمن ئەو ڕاستییە دەر دەخا کە وێڕای تەبیعەت و ژیان و خەباتی

گەل، ژنە کە هێمن بۆ شیعر گوتنەهان دەدا. شیعرەکانی هێمن لە سەر ژن نموونەی شیعری بەرزی کوردین. لە «کێژی لادێ»دا بە کچی کورد هەڵدەڵێ:

لاجانگت وەکوو گزنگی تاوێ
هەر بۆ خۆی جوانە، تیف تیفەی ناوێ
کوڵمەکەت وەکوو گوڵاڵەی گەشە
بێ سورمەش چاوە مەستەکەت ڕەشە
وەکوو فرمێسکی ئاشق ڕووناکی
وەکوو ئاونگی بەیانی پاکی

ئەو تابلۆیەی کە لە «بیرم مرکە»دا لە ژنی دەکێشێ، بەڕاستی جوان و نایابە، هەروەها لە «پەری شیعر» و لە «شەنگەبێری» و زۆر شیعری تردا هێمن مامۆستایی خۆی لە هۆنراوەدانان بۆ ژندا دەسەلمێنێ.

بەڵام ژن، بۆ هێمن تەنیا سەرچاوەی ئیلهام نیە. هێمن بۆ ڕزگاری ژنی کورد خەبات دەکا. لە «یادگاری شیرین»دا دەڵێ:

لادە چارشێوی ڕەشت بە دەرکەوێ کوڵمی گەشت
چون لە قەڕنی بیستەما زۆر عەیبە ئەو ڕووگرتنە

هێمن دەیەوێ ژن بەرلە هەموو شتێک خاوەنی مافی ئینسانی خۆی بێ و زۆرجار دژی زۆرداری و بێحورمەتی سەبارەت بە ژن دەنگی خۆی هەڵدێنێ. هێمن ژنی خۆشدەوێ، دەیپەرەستێ و نرخی هەموو جوانیەکانی ئەو دەستکردە نایابەی تەبیعەت دەزانێ؛ بەڵام لە لای هێمن خەبات بۆ ڕزگاری گەل، بۆ ئازادی کۆمەڵانی خەڵک لە ژن خۆشەویستترە. لە «ئامێزی ژن»دا دەڵێ:

بەڵێ سەختە یەکجار سەختە، دووری لە ژن، نامرادی
بەڵام لە ژن خۆشەویستتر لەلای من ئەتۆی ئازادی!

زمانـــی هێمـــن زمانی کوردی پەتی و جوانە. نە پڕە لە وشـــەی بێگانە و نە وشـــەی دەســـتکردی تێدایە. زمانەکەی زمانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە. بەڵام هێمن کە خۆی خەڵکی موکریانە، تەعەســـوبی بـــەکار نەهێناوە و بە زاراوەی موکریانی شـــیعر ناڵێ. بە تایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییدا زمانی هێمن نموونەی بەرزی زمانی ئەدەبی کوردییە و بێگومان لە پێکهێنانی زمانی پەسەندکراو (ستاندارد)ی کوردیدا تەئسیری هەبووە.

زمانی هێمن سادە و پەتی و رەوانە، هەم ئەدیب و نووسەری کورد پێی خۆشە و هەم نەخوێندەواری کورد لێی حاڵی دەبێ:

هـــــەزار خـــۆزگـــەم بـــە خـــۆت شـــوانە
کـــە بـــــەو مانگـــەشـــەوە جـــوانـــە
دانیشـــــتووی لـــــە رژد و هـــەڵـــدێـــر
پـــەنجـــە دەبـــزوێ لـــە بلـــوێـــر
لـــەگـــەڵ تـــەبیعـــەت هـــاودەمـــی
شـــادی، بـــەکـــەیفـــی، بێخـــەمـــی

«بەهاری کوردســـتان» فەرهەنگێکی بچووکی زمانی کوردییە، بە تایبەتی بۆ ئەوانەی هەر لە شار ژیاون و لە زۆر باری ژیانی لادێ ئاگادار نین، تابلۆیەکی ڕاستەقینە بە زمانێکی دەوڵەمەند و بێهاوتا دەخاتە پێش چاو. ئەو شیعرە و چەند شیعری تر کە باسی تەبیعەت و ژیانی لادێ دەکەن، بۆ شارســـتانی ئەوەندە وشـــەی نەبیســـتراویان تێدایە کە زۆرجار خوێنەر ســـەری سووڕ دەمێنێ و ناچار دەڵێ زمانی کوردی چەند دەوڵەمەندە و بەداخەوە خزمەتی نەکراوە. لە دیوانی وەک هێمندا شـــیعرە وەک «بەهاری کوردســـتان» بەڕاستی فەرهەنگێکی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە. شیعری هێمن لە تەشبیهی جوان ئاخنراوە:

خـــۆشەویســـتی گـــۆشـــەکـــەی تـــەنیایی هەر ئـــەژنۆکـــەمـــە
بۆیـــە رۆژ و شـــەو وەهـــا گـــرتـــوومـــەتـــە نێـــو باوەشـــم

لە «شەنگەبێری»دا ئەنجامی شیعرەکەی ئەمەیە:

زۆری نـــەمـــاوە بێتـــە بـــەر، نەمامـــی هـــەوڵ و خـــەباتـــم
لـــە داگیرکـــەر پـــاک بێتـــەوە خاکـــی پیـــرۆزی وڵاتـــم
چەک دادەنێـــم، گـــۆچانەکـــەی جارانـــم هـــەڵـــدەگـــرمەوە
تۆ هەر بێری بە، من هـــەر شـــوان، فریشـــتەی تاســـە و ئاواتم

هێندێ شـــیعری هێمن گەیشتووەتە پلەی هەرەبەرزی ئەدەبی کوردی کە یەکێک لەوانە «کاروانی خەبات»ە. بڕوانە چۆن باسی شەهیدبوونی ڕووناکبیرێکی خەباتکەر دەکا:

هـــەر چـــوار تـــەنشـــتی گیـــراوە
لـــە ســـەنگـــەرێکـــدا بـــە تـــەنـــێ
ئـــەو لاوەی بـــەڵێنـــی دابـــوو
هـــەتـــا مـــردن چـــەک دانـــەنـــێ
ڕووناکبیـــرێکـــی تـــا ئـــەمـــڕۆ
دەچـــوو بـــەرەو ئاســـۆگی ڕوون
هێشـــتا هیوای بـــە بـــوولێـــڵ بـــوو
بـــۆ لـــە گـــەمـــارۆ دەربـــاز بـــوون

بەڕاســـتی ئەوەی هێمن لەسەر گۆران دەیڵێ لەسەر خۆیشی راستە: «تاکی لە جوانی پەرەســـتیدا کەمە و وشـــە لە دەستیدا وەک مێوە، دڵتەپە و خۆش خەیاڵە و ناسک بینە، بە هونەرە و شارەزا و وشە ڕەنگینە»

هیوام ئەوەیە کە: هێمن سااڵنی درێژ لەناو گەلی کورددا، لە ریزی خەباتکەرانی ڕێگای ئـــازادی گەلی کوردا، تێکۆشـــانی خۆی لە پێنـــاوی رزگاری گەلەکەمان، لە پێناوی پێش خستنی زمان و ئەدەبی کوردی، هەر درێژە پێ بدا.

دڵنیام کە لە دواڕۆژدا هێمن زۆرجار پەری شیعر دێنێتە ژوانی خۆی و دیوانێکیترمان

پێشکەش دەکا کە شیعری کوردی جوانی تێدا بێ:

شـــیعرێک وەک خـــوناوەی بـــاران
شـــیعرێکَ وەک ســـرتەی دڵـــداران
شـــیعرێک وەکـــوو دەریـــای بـــێ بن
گـــەرمتـــــر لـــە باوەشـــــی ژن
شیعرێک ســـروودی شـــادی بـــێ
شـــیعرێک دەنگـــی ئـــازادی بـــێ

بە هیوای ئەو رۆژە
عبدوالرحمان قاسملو

شێرەژن

شـــارەکەمان، شارە بچووک و تووک لێکراوەکەمان ســـەقز یەکێکە لەو شارە کاولانەی کوردســـتان کە لە مێژووی تاریک و پڕ کارەســـاتی خوێناوی خۆیدا گەلێک جار تووشـــی پەلاماری درندانەی دوژمن و تالآن و برۆ و کوشـــت و کوشتار و هەلآت هەلآت و سووتمان، خاپـــوور کران و چۆل بوون بووە. ڕووی خۆشـــی کەمتر بە خۆیـــەوە دیوە دەتوانم بڵێم هەر نەیدیوە. بەڵی شـــەقز شـــارێکی تووک لێکراوە. تەنانەت پاش تێکچوونی حکوومەتی ڕەزاخان پاش فەوتانی ئەو قازاخە چەکمەڕەقە و ئەو دیکتاتۆرە خوێنمژە کە خەڵکی ئێران پشوویەکی هاتەوە بەر و ئاهێکی خۆشی لە دڵی گەڕا دیسان سەقز شوومترین و ڕەشترین ڕۆژانی تاریخی ڕابوارد.

ئەڕتەشی شاهەنشاهی پەهلەوی کە دەیانگوت ئاسمانی بە سەرنێزەوە ڕادەگرێ و زەوی لە بەر پێیدا دەلەرزێ لە ڕاســـت ســـپای هاوپەیماناندا بەری فوویەکی نەگرت.دەســـتی بۆ چەک نەچوو،تاوێکی بەربەرەکانی نەکرد،وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوو، وەک بڵقی ســـەرئاو پووچـــاوە. چەک فرێدان. بەجلـــی ژنانەوە ڕاکردن و خۆ لە تەویلـــەی ئاغا و دەرەبەگان ئاوێتـــن، تاکتیکی ئەو فەرماندە لـــووت بەرزانە بوو کە خەڵکیان بە دیل و کۆیلەی خۆیان دەزانی و لە سەردەمی دەسەڵاتی بیست ساڵەی ڕەزاخاندا کاریان زگ درین و گیرفان بڕین و هەژار چەوساندنەوە و دارا ڕووتاندنەوە بوو. بەڵام ئەو قارەمانانەی کە لە لێقەومانەکەی شەهریوەر دا دەمانچە و شمشیرەکانیان بە چارشێوێکی ژنان دەدا و چەکمە بریقەدارەکانیان بە کەڵاشـــێکی کرێ و کۆن دەگۆڕییەوە و باقیشیان دەداوە و خۆیان دەشاردەوە و لە بەر

دەستی خەڵکی، خەڵکی تووڕە و داخ لە دڵ هەڵدەهاتن،نازانم چۆن بوو پاش ماوەیەکی کەم سەروسەکوتیان لە سەقز پەیدا بۆوە؟ نە حەیا و نە شەرم، وەک نە بایان پێدا هاتبێ نە بۆران، بە بەرگی بە زەرق و بەرقەوە، بە سەردووشی مەنگوڵەدارەوە، بە چەکمەی ڕەش و خرینگە خرینگی مامزانەوە وەک ڕۆمێل لە خەیابانەکانی سەقز دا بە گەڕان و خۆ بادان و قەمچی هەڵسووڕاندن و پۆز لێدان.

بێجگەلە ڕۆمێلەکانی خۆ وڵاتی و خۆمالّی قیافەی نامۆ و سەیر سەیریش وەبەرچاو دەهاتن. ئەفسەری سوورە زرتە و قەڵەو و درێژ و زەلام، سەربازی ڕەشی،لاوازی مردەلۆخە، وا دیار بوو بێگانەن، هێندێکیان لەو بەری دەریاوە بۆ پاراستنی خۆیان هاتوونە ئێرە ئەوانی دیکەش لەئاسیای دوورەوە پست کراون و بە زۆری زۆردار هێنراونە ئەم وڵاتە کە لە پێناوی سوودی «ساحێب» دا ببنە قۆچی قوربان.

من ئەو دەمی نا کە مێرمندالّێکی چاو نەکراوە بووم، بەڵکە ئێستاش کە هەزار پەند و گۆڵمەزم بە سەر هاتووە و زۆرم چەرمەسەری و کوێرەوەری و دەربەدەری دیوە هیچ سەرم لە زاراوەی لەشکری دەر ناچێ. بەڵام لە بیرمە ئەو کەسانەی لەو سەردەمە دا سەریان لە سیاسەت دەخورا و دەمیان لە شتی وا وەردەدا دەیانگوت:

وەزعی ستراتێژیکی سەقز ئەوە هەڵدەگرێ. دەیانگوت هۆی گرینگی چارەڕەشی ئێمە هەڵکەوتنی جوغرافیایی ئەم شارەیە. دەیانگوت سەقز دەروازەی کرماشان و قەسری شیرین و تەنانەت ئەو دیوی سنووری ئێرانە کە کانگا نەوتەکانی دەربەست لەدەستی ساحێب دان. دەیانگوت شەپۆلی تووڕەیی و بیری دژی ئیمپریالیستی خەڵکی ئێران و جووڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلانی ئەم وڵاتە نەترەی ئیمپریالیسمی بردووە و مەترسی گەورەی بۆ ئیستیعمار پەیدا کردووە. زۆر شتی دیکەیان دەگوت کە من سەرم لێ دەرنەدەچوو و تێی نەدەگەیشتم.دەیانگوت هەر بۆیەش ئیستیعمار ناچار بووە ئەم ئەرتەشەی بە دەستی خۆی تەفر و تونای کردبوو سەرلەنوێ زیندوو بکاتەوە و گەورەکانی بکاتە نۆکەری خۆی و لە سەقز مۆڵیان بداتەوە. چونکە مردووی خۆیەتی و بە دەستی خۆی ناشتوویەتی و دەزانێ چییە و تێی ڕانابینێ دەس بکاتەوە، ئەم سوورفلانەی هێناوە نەخشەی بۆ بکێشن و ئەم دیلانەی هێناوە پشتی بگرن و خەریکە بە هەموو هێزی خۆی ئەم دەروانە، بپارێزێ.

لەو سەروبەندانە دا کە ئێمەی خەڵکی لێقەوماوی هەژاری سەقز لە ژێر جەزرەبە و ئەشکەنجەی ئەرتەشی شاهەنشاهی و ئاغاکانیدا لە ئاویلکەی گیان کێشاندا بووین، جووڵانەوەی ئازادیخوازی لە سەرانسەری ئێراندا بەرەوی ئەستاندبوو بەتایبەتی فیرقەی

دێمۆکراتی ئازەربایجان ڕۆژ بە ڕۆژ زنجیری کۆیلەتی لە دەس و پێی گەلەکەی دەپساند و بەن کەڵەوەی نیری دیلی هەڵدەبڕی و حیزبی دێمۆکراتی کوردستان ئاڵاهەڵگری خەباتی گەلەکەمان،بە ڕابەری ڕۆڵەی بلیمەت و هەڵکەوتی کورد پێشەوای خۆشەویست قازیی موحەمەدی نەمر، تەنگی بە ئیستیعمار هەڵچنیبوو و ڕەگوڕیشەی لە هەموو لایەک دا کوتا بوو و، لک و پۆپی بۆ هەموو مەڵبەندێکی کوردستان هاویشتبوو.

ڕێکخراوی حیزبی شارەکەی ئێمەش سەرەڕای ئەو هەموو کەند و کۆسپەی لە پێشدا بوو،لە ژێر چاوەدێری توندی شا و ئیستیعمار دا ئازایانە خەباتی دەکرد و ژیرانە چالاکی دەنواند و پەیوەندی نهێنی و بەردەوامی دەگەڵ مەرکەزی حیزب لە مەهاباد نەدەپچڕا و پەیکەکانی حیزب بە شەو و نیوەشەو هەر لە هاتوچۆ دا بوون، بەیاننامە و ڕۆژنامەکانی حیزب بە نێو خەڵکدا بڵاو دەکرانەوە.

پاش ئەوەی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان بە یەکجاری سەرکەوت و کاربەدەستانی تارانی لە موکریان و ئەولاتریش دەرپەڕاند و جمهووری کوردستان دامەزرا،هێزی گەل و پێشمەرگە گەمارۆی سەقزی دا ئیتر حکوومەتی تاران بە جارێکی زراوی تۆقی و حەزیای بریندارى ئیستیعمار بە تەواوی ئاوڕووڕا و گەزارەی دەرکێشا و ژەهری پیسی خۆی بە سەر ئێمە دا ڕژاند .ڕۆژ نەبوو پۆلیک لاو نەگیرێن، نەخرێنە بەندیخانەوە یا بەڕێ نەکرێن بۆ پشتی جەبهە .شەو نەبوو دەستەیەکی دیکە خۆ ڕزگار نەکەن و پەنا نەبەن بۆ کوردستانی ڕزگارکراو کە ئامێزی بۆ هەموو کوردێکی نیشتمانپەروەر و هەموو ئازادیخوازێکی جیهان ئاوالا بوو،لەو لاشەوە ئەو دەرەبەگ و خاین و خۆفرۆشانەی کە حیزب دەرتانی خەیانەت و خراپەی لێ گرتبوون و ماوەی نەدەدان خوێنی مسکین و هەژاران چیدی بمژن و ئێسکیان بکڕووسنەوە بە پەلە پڕووزە خۆیان لە ئامێزی شاهەنشا دەهاویشت. ئەم حەمەڕەزایەی ئەمڕۆ بێ شەرمانە دەڵێ من شای پێخواسانم و بەردی دڵسۆزی بۆ جووتیار و کرێکارلە سینگ دەدا .ئێستاش ئەو دەرەبەگانەی ئەو سەردەمی خەیانەتیان بە گەل و نیشتمانی خۆیان کرد بە زەبری نووکی نێزە دەکاتە نوێنەر و سەناتۆر.

بە کورتی سەقز بوو بە کەشتی نووح و لە هەموو تۆ و تەرەمەیەکی تێ خزا .چونکە تەویلەش نەمابوو جاشی تێ بکرێ ئاغاوەتەکانیان وەک گا و گوێ بە سەر خەڵکدا بڕی و بەزۆری لە مااڵن دایان مەزراندن. خاوەن ماڵ ناچار بوو لەو قات و قڕ و گرانییە بەسامەی کە لە کاتی شەڕ لە هەموو جێگایەک بە تایبەتی لە سەقز دا هەبوو لە زاری ژن و منداڵی خۆی بگرێتەوە و گا و گوێی شا دابەستێ. ئەگەر ئاغا بەرچایی ڕۆنی کەرە و هێلکە و هەنگوین و مرەبا و نیوەڕۆژی چڵاوکەباب و شێوی شەوانەی گۆشت و فرووج و قەلەموون

نەبوایە و شەو چەلەشی لێ برابا خاوەن ماڵ پێشمەرگە یا بە قەولی ئەوان «موتەجاسیر» بوو. دەسبەجێ ڕاپۆرتی لێ دەدرا و دەیانبردە دیژبان و تێر و تەسەل دەیان کوتا و سەر و گوێلاکیان دەشکاند و زۆر جاریش بێ سەروشوێن دەچوو.

لەو ســـەردەمیدا کە لە سایەی خەباتی حیزبێکی شۆڕشـــگێڕ و ئازادیخواز و زانایی و دڵسۆزیی پێشـــەوا و ڕابەرێکی بڵیمەت بەشێکی کوردستان هەر لە بەستێنی ئاراسەوە تا نیزیکترین گوندی سەقز ئازاد ببوو و گەلەکەمان لەو پەڕی خۆشی و ئازادی و سەربەرزیدا دەژیا و وەک دەڵێن «گورگ و مەڕ پێکەوە ئاویان دەخواردەوە» حاڵی خەڵکی شارەکەی ئێمە لە حاڵی کۆیلەکان گەلێک ناخۆشـــتر بوو. بۆیە من ســـەقزم نێو ناوە شـــاری تووک لێکـــراو. ڕۆژ نەبوو دیژبان، کاســـب لە دووکان نەهێنێتە خوارێ وەبەر شـــەپانی نەدا یا گزیری ئاغا کەشیدە لە ئەستۆی چەند حاجی نەکا و ئاتەگی چەند مەلا نەبڕێ. خۆ ئەوەی ڕاوێژکاران و کارناسانی بێگانە دەیانکرد ئەگەر لە ڕووم هاتبا بیگێڕمەوە مچۆرک بە لەشی هەموو ئینسانێکی خاوەن شەرەف و بە ناموووس دا دەهات.

ئیستیعمار هەمیشە لە شارەکەی ئێمەوە نەخشەی ڕووخاندنی جەمهووری دێمۆکراتیکی کوردستانی دەکێشا. چەند جار ئەرتەشی شاهەنشاهی شنگڵی لە خۆی دا و هێرشی بردە ســـەر سەنگەری ئازادی و بەرەنگاری پێشـــمەرگەی کورد بوو.بەڵام دیتمان چۆن بە شڕ و ڕەی گەڕایەوە وڕقی خۆی بە ئێمەی بێ چەک و بێ دەرەتان ڕشت.

داخـــی بە جەرگەم گەندەڵ فێڵی ئیمپریالیزم کاری خۆی کرد و شـــای خایین کوتوپڕ هێرشـــی هێنا سەر حکوومەتی ئازەربایجان وپاش ساڵێک تەورێزی قارەمان داگیر کراوە و ســـێڵاوی خوێنی تێدا جاری بوو.مەهاباد قیبلەی ئاواتی نەتەوەی کورد، لە هەر چوارلاوە ئابڵۆقە درا و بێ پشـــتیوان ماوە. جا ئەمجار ئەرتەشـــی شاهەنشاهی لە سەقزەوە بەرەو مەهاباد کەوتە ڕێ.ئەوەی نەدەبوو ببێ، بوو. کۆمارە خۆشەویســـتەکەمان ڕووخا، پێشەوا مەزنەکەمـــان بـــە خۆی و هاوڕێیەکانیەوە گیران. پێتان ســـەیر نەبـــێ ئەودەمیش یەکەم زەربەتی جەرگبڕ وەشارەکەمان کەوت و هەوڵ ڕیزی سێدارە لە سەقزی بێ فەڕ چەقی.

بەیانییەکی ســـاردی زستانی ســـەقز بوو،کاتێ خەڵک لە ماڵ وەدەرکەوتن چ ببینن؟! کافـــر نەبینێ، یازدە ســـێدارە چەقیبوو، یازدە ڕۆڵەی نەبەز، یـــازدە قارەمانی کۆڵنەدەر، یازدە پیاوی تێکۆشـــەری کوردیان پێوە هەڵاوەســـرا بوون. بەشـــی زۆری ئەم شەهیدانە لە عەشـــیرەتی پێشـــکەوتوو و نیشـــتمانپەروەری بەگزادەی فەیزوڵابەگی بوون کە مێژوو شاهیدە ئەم عەشیرەتە لە پێکهێنانی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان و دامەزراندنی کۆماری

کوردستاندا چ نەخشێکی گەورە و بەرچاوی هەبووە. لە نێو ئەم شەهیدانە دا ئەحمەدخانی فاروقـــی مەزنـــی بەگزادان و دوو برا نۆجوانەکەی دەبینران کە هێندە لە مێژ نەبوو بە فێڵ گیرابوون و بە تاوانی کوردایەتی بێ موحاکەمە و لێپرسینەوە حوکمی ئێعدامیان درابوو.

ئەفسەرێک کە ئەو حوکمەی پێ ڕاگەیاندوون لە زۆر جێیان و بۆ زۆر کەسی گێڕاوەتەوە:

نیوەشـــەو بۆ خۆم و چەنـــد گرووبان لەو ژوورەی ئەو ســـێ برایانەیان تێدا بەند کرد بوو وەژوور کەوتم، چرایان دایســـا تەماشام کرد ئەحمەدخان ئانیشکی داوەتەوە و سیغار دەکێشێ و براکانی لە خوارەوە بە ئەدەب لە سەر چۆک دانیشتوون.سام گرتمی، بە مینگە مینگ حوکمەکەم پێ ڕاگەیاندن.پێم سەیر بوو هیچیان نەبزرکان، هیچیان ڕەنگیان نەگۆڕا و ڕانەچەنین. ئەحمەد خان بە شێنەیی سیغارەکەی کووژاندەوە و گوتی:

«مـــن بیرم لـــەوە کردبووەوە، ئـــەم ڕۆژەم لە پێش چاو بوو و دەمزانی لەســـەر ئەم بیروڕایەی هەمە تووشـــی شـــتی وا دێم. بەڵێ، من کوردم، دێمۆکراتـــم، ئازادیخوازم، من دژی ڕێژیمی بۆگەنی پاشـــایەتیم و دژی دەسەڵات شووەمی بێگانەم و چارەنووسی پیاوێکی وەک من لە ئێرانی ئێســـتا دا هەر ئەوەیە. هیچ چاوەنۆڕی بەزەییم لەو ڕێژیمە نەکردووە و ناکەم. بەڵام شایەکەی ئێوە کە لافی کۆمەڵناسی لێ دەدا، دەبوو ئەوەندەی زانیبایە ئێمە عەشیرەتین و لە نێو عەشیرەتاندا تاوان هەر ئی مەزن و برا گەورەیە چونکە برای بچووک بە پێی ڕێوشوێنی عەشیرەتی ناچارە وەدوای براگەورە بکەوێ و لە قسەی نەچێتە دەر، لە بەر ئەوە نەدەبوو حوکمی وا زۆردارانە و بێ ڕەحمانە و ناپیاوانە لە سەر براکانم بدا.»

هێشتا ئەحمەد خان قسەی مابوو بیکا کە عەولاخان وەجواب هات و گوتی:

« کاکە گیان! کاکی بەڕێز و بەرزم! مایەی ســـەربەرزی بنەماڵەکەمان! زۆر جێی داخە کە لە ئاخری ژیانمدا قســـە لە قســـەی برا گەورەی خۆمدا بکەم و ئەم ڕاســـتییە بدرکێنم کە ئێمە زۆر لەپێش جەنابتدا ئەم بیرو براوەیەمان پەســـند کردبوو وچووبووینە نێو ڕێزی حیزبـــەوە. ئەگەر خودای نەکردە تۆش نەچووبایەی نێو ڕیزی حیزبەوە و ئەم بیروبڕوایەت قبوولّ نەکردبایە و ڕێبازی شەڕەف و کوردایەتی و ئازادیخوازیت نەگرتبایە و بۆ پاراستنی مولّک و ماڵ و شـــتی وا پشـــتت لە نەتەوەکەت کردبایە ئێمە لە ڕەســـمی عەشیرەتیمان هەڵـــدەدا و قەت شـــوێنت نەدەکەوتین. بەڵکوو پێم وایە یەکـــەم لوولەی تفەنگ، تفەنگی پێشمەرگەی کوردستان کە بەرەو سینگی تۆ ڕادێرابایە لوولەی تفەنگی براکانت دەبوو.»

حەمە خان کە تائێستا بێدەنگ بوو گوتی:

« ئەرێ ئەم کەند و کۆڕەی بۆ چییە؟ هەســـتن هەر ســـێکمان بڕۆین، بەرەو شەڕەف،

بەرەو شانازی، بەرەو مەرگی پیاوانە، یان باشتر بڵێم بەرەو ژیانی ئەبەدی».

ئەحمەدخان هەستا لاچاوی براکانی ڕامووسی و ئەوانیش دەستی ئەویان ماچ کرد و کەوتنە ڕێ.

تا ئێرە لە زمانی ئەو ئەفسەرە بیستراوە کە خۆشی کورد بووە .بەڵام لە بن دار دا زۆر کەس ئاگای لە ئازایەتی و پیاوەتی و نەترسیی ئەوان بووە و شیعاری کوردانە و ئازادیخوازانەی ئەم سێ برا قارەمانانەی بیستووە.

کاتێک ئەم هەواڵەدڵتەزێن و جەرگبڕە بۆ «زێڕوەشان» خانمی دایکی شەهیدەکان کە لە سەر بەرماڵ خەریکی نوێژ و دۆعا بوو دەبەن، لە پێشدا عاتیفەی دایکەتی تینی دەدا و بە نینۆک هەر دوو لا ڕوومەتە قەڵەوەکانی وا دەڕنێ کە خوێن لووزەو دەبەستێ. بەڵام زوو دێتەوە سەرخۆ و کوڵی دەنیشێتەوە و زۆر بە ویقار و ئارامی بەرەو مەیدانی ئێعدام دەکەوێتە ڕێ. لەو ئاپۆرە نیزیک دەبێتەوە کە بە خەم و پەژارە و گریانەوە کۆ بوونەوە .خەڵکەکە بە دیتنی ئەم خانمە بەڕێزە و ئەم دایکە دڵسووتاوە کە بە دەستی شا قەت کەسی نەماوە و وەجاغی کوێڕبۆتەوە لە گابۆڕ دەدەن.بەڵام ئەو ناگری،نێوچاوانی گرژ دەکاو لێوی دەکرۆژێ و سەربەستانە دەچێتە پێش. ڕێی بۆ دەکەنەوە تا دەگاتە ئەو ئەفسەر و سەربازانەی کە لە دەورەی سێدارەکان کێشک دەکێشن. ئەوانیش بێ ئیختییار دڕ دەدەن. دەگاتە بن داری کوڕەکانی کەمێک لەژێڵڵا تێیان دەفکرێ و دەڵێ:

« دەک ڕۆڵە ڕووتان سپی بێ وەک ڕووی دایکی خۆتان سپی کردووە. من بۆتان ناگریم، قوڕتان بۆ ناپێوم، شینتان بۆ ناگێڕم. چونکە ئێوە پیاوانە ژیان و پیاوانە چوونە سەر سێدارە. ئێوە لە سەر دزی و پیاوکوژی و خەیانەت و جاشەتی نەکووژراون. ئێوە لە ڕێگای ئازادی مە دا، لە سەر کوردایەتی، لە سەر ئابڕوو و شەڕەف و لە پێناوی ڕزگاری ئەم گەلە زۆرلێکراوە شەهید کراون و هەرگیز بە مردووتان نازانم.»

لەو حاڵەتە دا فەرماندە مچ و مۆڕەکەی سەقزیش تەریق دەبێتەوە ولێی دەچێتە پێش و سەرەخۆشی لێ دەکا، شێرە ژن بێ ئەوەی سپاسی بکا پێ دەکەنێ و دەڵێ:

« داخوا ئەم شۆڕە سوارانە دانابەزن؟»

گۆیا ئەمری شاهەنشا وا بوو سێ ڕۆژ تەرمی شەهیدەکان بە هەڵاوەسراوی بمێنێتەوە بەڵام فەرماندە وا لە بەرامبەر ئەم غیرەتەی شێرەژن دا شەرمەزار دەبێتەوە دەستوور دەدا تەرمەکان داگرن. «زێڕوەشان خانم» کوڕەکانی ماچ دەکا و لەو خوێنەی بە ڕوومەتیدا دێتە خوار لە کوڵمەیان هەڵدەسوێ،مەلایەک لەوێندەرێ دەبێ و دەڵێ: «خانم بۆ وا

دەکەی؟» جوابی دەداتەوە: « مامۆســـتا! کوڕێکی لە من بووبێ و شـــیری منی خواردبێ و لە کۆشـــی من دا پەروەردە بووبێ دەزانم لە مردن ناترسێ... بەڵام خۆت دەزانی پیاوی بـــێ گیان ڕەنگی دەپەڕێ. بۆیە کوڵمەیان ســـوور دەکەم تـــا دوژمنان بیرنەکەنەوە کوڕی زێڕوەشان لە مردن ترساون!».

١- ساڵی ١٣٥٠/ ١٩٧١ بە بۆنەی ٢٥ ساڵەی کوشتارەکەی سەقز ئەم داستانە لە کۆڕی یەکێتی نووسەرانی کورد لە بەغدا خوێندراوەتەوە و لە ژمارە ٢ی گۆڤاری «نووسەری کورد» دا چاپ کراوە.

٢- خەلیل خانی باوکی ئەم شـــەهیدانە ســـۆفییێکی بە ناوبانگ بووە، ڕەنگە داســـتانی حوسێنی حەلاجی بۆ خێزانەکەی گێڕابێتەوە،خوێن تێ هەڵســـوونی ڕوومەتی شـــەهیدەکان لە داستانی حوسێن دەچێ.

هێمن

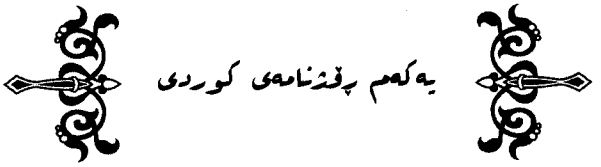

کەم مێژوونووسی ئێرانی هەیە ددانی خێری پێدا هێنابین، شتێکی وێچووی لەبارەماندا نووسیبێ، کەم یا زۆر سەروسەکوتی نەکوتابین، سەیرە، بەراستی سەیرە، لەوەتی مێژوو نووسراوەتەوە ئێمە وەکەس نەپرزاوین، هەڵمان نەکوتاوەتە سەر ملّک و ماشی کەس، دەستمان بەکڵاوی خۆمانەوە گرتووە با نەیبا. هەر دوژمن گەمارۆی ئێمەی داوە، هەر نەتەوەی تر پەلاماری بۆ ئێمە هێناوە، هەر بێگانە بەگژ ئێمەدا هاتووە، هەر زۆردار ویستوویەتی بمانگرێ، بمانکوژێ، بمانکوتێ، تاڵانمان بکا، خاو و خێزانمان وەدەشتێ بخا و ماڵ و حاڵمان لێ تێکوپێک بدا و ژیانمان بشێوێنێ. هەمیشە هەر داگیرکەران هێرشیان هێناوەتە سەر نیشتمان و زێدەکەمان و ویستوویانە وڵاتی باب و باپیرمان لێ داگیر بکەن. ئێمە ئەگەر دەستەوەکەریمان کردووە، ئەگە بۆ بەربەرەکانی پاپەریوین، ئەگەر داومانەتە چیا، ئەگەر ڕۆبووینە چەک، پێشی زۆردارمان گرتووە، بەگژ داگیرکەر داهاتووینەوە، تەنیا و تەنیا بۆ پاراستنی گیان و ماڵ و ناموسی خۆمان بووە.

جا جاری وا بووە قوربانیی زۆرمان داوە، خوێنمان بەلێشاو ڕژاوە، لەشمان بەکەڵەکە لە مەیدانێ بەجێ ماوە و منارە لە سەری شەهیدانمان دروست کراوە. جاری واش بووە بەدەستمانەوە هاتووە بەرسینگەمان لە دوژمن بڕیوەتەوە، دامان پەڵۆسیوە، دابڕ دابڕمان تێ خستووە، تەنانەت جوقەوارمان لێ بڕیوە، بەڵام لە هەموو حاڵێکدا هەق هەر بەلای ئێمەوە بووە. چونکە بەرگریمان کردووە، لە بناری چیا سەخت و هەزار بەهەزارەکانی

خۆماندا وەدەست هاتووین. بەرگریش مافی ڕەوای هەموو زیندەوارێکی سەر ئەم جیهانەیە و بەتاوان ناژمێردرێ. کەچی مێژووی زۆرداران بخوێنەوە، تەماشا بکەن، هەر ئێمە تاوانبار و گوناهکارین، هەر ئێمە پیاوخراپ و بەدناوین. بۆ؟ چونکە بێ هێز وبێ دەستەڵاتین. چونکە قەڵەم بەدەس دوژمنانەوە بووە. مێژوونووسەکانی بێگانە کە زۆربەیان بەنانی زۆرداران چاویان پشکوتووە و بەورکەی داگیرکەران بەخێوکراون پێیان لە ڕاستی خستووە و واقیعیان شاردۆتەوە. هەزاران جنێوی سەر بەکوڵکەیان پێداوین و قسەی سارد و سووکیان لە پارسەنگ ناوین و تووک و لەعنەتیان لێ کردووین، کە بۆچی دەستمان لەسەر دەست دانەناوە تا خاوەن شکۆیان بەهاسانی بمانکوژن؟ بۆچی چاومان دانەپشتووە تا بەکەیفی خۆیان دەستدرێژی بۆ ماڵ و گیان و ناموسمان بکەن؟ بۆ وەدەست هاتووین؟ بۆ بەرگریمان کردووە و بۆ بەجارێکی نەتواوینەوە؟ سەرانسەری کتێبی ئەو مێژوونووسانە پڕن لە هێرشی ناڕەوا بۆ سەر نەتەوەی زۆرلێکراو و بەشخوراوی کورد. بەڵام لە لابەلای لاپەڕەکانی ئەم کتێبە پڕ لە تەوس و پلار و لاتاوانەشدا جاروبار دەتوانین تڕووسکایی ڕاستی بدۆزینەوە.

بۆ نموونە لە نیوەی دووهەمی چەرخی بیستەمدا لە ساڵی ۱۳۵۰ی هەتاوی ۱۹۷۱ی زایینیدا کتێبێک بەناوی «اوضاع ایران در جنگ اول یا تاریخ رضائیه» نووسراوی (محمد تمدن) بڵاوبۆتەوە کە بەڕاستی پەڵەی شەرمە بەداوێنی زانستەوە. ئەم کتێبە کە کابرایەکی ئازەری بە فارسییەکی نارێک و ناڵەبار و پڕ لە غەڵەت و پەڵەت نووسیویەتی، پڕە لە جنێو و قسەی سووک و گاڵتەکردن بەگەلی کورد لە کوردستانی ئێران کردووە و وەک گوتوویانە «کارێکی پێ کردووین با بەدەواری شڕی ناکا». بەتایبەتی هێرشی وای بردۆتە سەر شەهیدی ڕێگای ڕزگاری گەلی کورد، قارەمانی کۆڵنەدەر سمایل ئاغای سمکۆ کە قەت ئەسکەندەر بەگی تورکمان خاوەنی «عالم آرای عباسی» نەیبردۆتە سەر ئەمیرخانی برادۆست، خانی لەپ زێڕین. بەڵام دەکرێ مێژوونووسێکی ورد و وریای کورد زۆر ڕاستی وا کە نووسەر بەراوەژووی نیشان داون لە لابەلای ئەم کتێبەدا بدۆزینەوە. بۆ نموونە ئەم نووسەرە باسی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دەکا کە پەنجا و چوار ساڵ لەوەی پێش (۱۳۴۰ی کۆچی) لە کوردستانی ئێران بڵاوبۆتەوە وئێمە زۆرمان لەسەر نەدەزانی، کلێشەی ڕۆژنامەکەشی چاپ کردووە. من لێرەدا دەمەوێ ئەوەی ئەم کابرایە لەسەر دەرچوونی ئەم ڕۆژنامە نووسیویەتی بکەمە کوردی. لە لاپەڕەی ۳۶۹ لەژێر عینوانی «سمیتقۆ و روزنامه کردی»دا نووسیویەتی:

ڕۆژێک شێخ عەبدوڵڵا «لەو پیاوە تێگەیشتووەکانی سمیتقۆ لە خزمانی سەید تەها»

هاتە لای من و لەنێو قساندا گوتی: ئاغا «یانی سمیتقۆ» دەیەوێ لە وەرمێ پۆژنامەیەک بڵاو بکرێتەوە، ئایا بەڕای تۆ بەچ ئەندازە و تیراژێک دەتوانین پۆژنامەیەک لەو شارەدا بڵاوبکەینەوە؟ کە هەم سەنگین بێ و هەم جوان و سەرنج ڕاکێش؟

نووسەر لە جوابی شێخ عەبدوڵڵادا وای گوت:

«بەداخەوە پیتەکانی چاپخانەی ئێمە زۆر کەمن، بەشی چاپی پۆژنامە ناکەن. شێخ عەبدوڵڵا کە ئەم وەڵامەی بیست، بەتوندی گۆڕا و حاڵی شێوا. منیش ترسام و لە هەڵەی خۆم گەیشتم و گوتم:

ئەگەر وێڕای کرێکارانی دەزگای خۆمان تێ بکۆشین لەوانەیە کەم و کوڕییەکانی نەهێڵین و بتوانین پۆژنامەکە بڵاوبکەینەوە. بەڵام دەبێ زۆر زەحمەت بکێشین تا ئامرازی پێویست ئامادە بکەین».

لێرەدا ڕەنگ و ڕووی شێخ عەبدوڵڵا کرایەوە و هیچ جوابی نەداوە. ئەگەرچی ئەو بەڵێنی دا کە هەقدەستی کاربەدەست و کرێکارانی چاپخانەکە بدا، نەدەکرا لەو پۆژیدا پشت بە بەڵێنی کوردەکان ببەستێ. چونکە سەرپێچی لە فەرماندە سمیتقۆ لەو هەلومەرجیدا گاڵتە بەگیانی خۆکردن بوو. پاش ئەوەی چەند ڕۆژێک لەو بارەدا بیرم کردەوە، عەقڵم بە هیچ کوێ ڕانەگەیشت. ناچار کتێبخانە و چاپخانەکەی خۆم داخست، شەوێ دەگەڵ نۆکەرێکم و چەند بەڵەدی دیکە لە شاری وەدەر کەوتم). لێرەدا نووسەر باسی ڕاکردنی خۆی دەکا و پێوەندی بەئێمەوە نییە و لە ئاخری لاپەڕەی ۷۳۰ دا دەست پێ دەکاتەوە:

بەڵێ پاش ڕاکردن و ئاوارەبوونی بەناچاری من، سمیتقۆ دەستووری دابوو کە کتێبخانە و چاپخانەکەم داگیر بکەن. مەلا محەممەدی تورجانی ناوێکیشی مەئمور کردبوو پۆژنامەی کوردی چاپ و بڵاو بکاتەوە و ئاغای مەلا موحەممەدی تورجانیش نەیکردبووە ناپیاوی بەشێکی لە کتێبە بەنرخەکانی کتێبخانەی من هەڵگرتبوو و بردبوویەوە ماڵە خۆی. هەر بەوەندەوە ڕانەوەستابوو، ناوی چاپخانەکەشمی گۆڕیبوو. تابلۆی چاپخانەی «تمدن»ی فڕێ دابوو و تابلۆی چاپخانەی «غیرەت»ی هەڵاوەسیبوو. پۆژنامەیەکیان بەزمانی فارسی و کوردی بڵاوکردبۆوە کە حەوتووی جارێک دەردەچوو. ناوی «پۆژی کورد شەوی عەجەم» بووە کە دوایە بۆتە «پۆژی کورد» و ئاخری بۆتە «کورد».

نووسەر چەند لاپەڕەی دیکەی بەباسی شەڕ و کێشە و کارەساتەکانی نێوخۆی ئەو سەردەمی ئێران ڕەش کردۆتەوە و دیسان بای داوەتەوە سەر باسی سمکۆ و نووسیویەتی:

«خەڵک کە بە هیوا بوون هێزی دەوڵەتی سمیتقۆ ڕام و بەردەست بکا، کە خەبەری

ڕاپەڕینـــی (لاهووتی) و کوژرانی (خاڵۆ قوربان) و ڕاکـــردن و بڵاوبوونی چریکەکانی ئەو و هاتنی ســـەید تەهایان بیســـت بەجارێکی ناهومێد بوون. لەو لاشەوە کوردەکان بەو زاڵ بوونانە ئازاتر و باو خۆشتر و لەخۆباییتر دەبوون.

ئەمجار سمیتقۆ بێجگە لە بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی کوردی «کورد» لە ورمێ ڕێکخراوێکی بۆ وەرگرتنی گومرگیش دروســـت کردبوو، لەهەر شـــتێکی کە خەڵک لە ورمێڕا دەیانبردە شارەکانی تر (مراغە ـ خۆ ـ تەورێز) گومرگی دەستاند و پەتەی چاپی بەکوردی دەدانێ. کوژرانی خاڵۆ قوربان لە ڕۆژنامەی کوردەکان، کە بەناوی کورد چاپ کراوە و بڵاوبۆتەوە، بەڵگەی بەنرخی تێدا هەن، ئێمەش لێرەدا بڵاوی دەکەینەوە.

نووسەر ئەسڵی پاشکۆی فارسی ڕۆژنامەکەی لە لاپەڕەی ٣٨٠ دا چاپ کردووە.

ئەوەتا منیش دەیکەمە کوردی.

کارەساتی کوژرانی خاڵۆ قوربان

لە پاشکۆی ژمارە دووی ڕۆژنامەی «کورد» چاپی ورمێ «هەواڵنووسی ئێمە دەنووسێ: کوژرانی خاڵۆ قوربان و شـــکانی لەشـــکرەکەی بۆ ئاگاداری خوێنەرانی خۆشەویست ڕوون دەکەمەوە. ڕۆژی ٢٨ ی ڕەمەزانی ١٣٤٠ لە کاتێکدا کە لەشـــکری کورد لەژێر فەرماندەیی «ســـەید تەها ئەفەندی» لە دەوروپشـــتی گوندی «قوزلو»ی خاکی هەوشـــار خۆی بۆ پەلاماربردنە ســـەر «ســـایین قەڵا» ساز دەکرد، خەبەری دەســـتدرێژی «خاڵۆ قوربان» لە «میاندواو»ەوە بۆ «شـــاروێران» و «ســـابڵاغ» بەهۆی دوو سواری سەرداری موکری گەیشـــت. هەر دەســـبەجێ ڕوو لە ســـابڵاغ کراوە. شـــەوی ٢٩ ی ڕەمەزان لە «بۆکان» مانەوە، بەیانی زوو ڕۆیشـــتن. دوو ساعەتی ڕۆژ مابوو مەزنی عەشیرەتەکان لە دەوروبەری گوندی «دەرمان» دەگەڵ ســـەید تەها ئەفەندی کۆڕی ڕاوێژ و وتووێژیان گرت، نەخشەی پەلاماربردنە سەر خاڵۆ قوربانیان کێشا، ئاوایان دانا:

«جانگیر بەگ» لە عێلی هەرکی، «ئەسکەندەر خان» لە خەڵکی برادۆست «هەمزاغا» لە عێلی مامەش «ئەمیر ئەسعەد»ی دێبۆکری و «سالار سەعید» لە خەتی «لاچین»ەوە بچن. بڕیاریان دا لە جەنگەی بوولێلی بانگی شـــێواندا، لە ســـاعەتی دیاریکراودا، لە سێ لاوە پەلامار بەرن و تەقە دەســـت پێ بکرێ. «ئەمیرولعەشـــایر» و «ئەمیر ئەسعەد» و «ســـالار ســـەعید» بەپێی بڕیاری گشتی لە تاریک و ڕوونی بەیانی ٢٩ ی ڕەمەزاندا لەسەر

کێوی «زاوا و بووک»ڕا لەشکری خاڵۆ قوربانیان کە لەسەر تەپکی «داشا مەجید» لەنێو سەنگەراندا دامەزرابوون، دایە بەردەستڕێژ. لە هەردووک لاوە شەڕ دەست پێ کرا.

سوارانی کورد نەیانهێشت شەڕەکە درێژەی بکێشێ، لەسەر جڵەوان ڕکێف کوت هەڵیان کوتا سەر لەشکری عەجەمان، خۆیان دەپاڵ هاوێشتن، بەلوولەی تفەنگان وە دەریان نان. هێندێک بەدیل گیران. هێندێک کوژران و سوارەکانی ئەمیر ئەسعەد «مترالیوز»ێکیان وەدەست کەوت. ئەسپ و یەستر و تفەنگێکی زۆریش گیرا. ئەمیرولعەشایر، ئەمیر ئەسعەد، سالار سەعید لەپاش ئەوەی لە کوشتن و بەدیلگرتنی سەربازەکانی «داشا مەجید» بوونەوە، چەند سواڕێکیان بەدووی سەربازە ڕاکردووەکاندا نارد. بۆ خۆشیان پەلاماریان دا قۆڵێکی دیکەی لەشکەری خاڵۆ قوربان کە لەسەر کێوی «خەزایی» بوون. ئەوانیش پاش تەقەیەکی کەم سەنگەریان بەتاڵ کرد و هەڵاتن.

هێندێکیان وەبەرهاتن کوژران و هێندێکیش بەدیل گیران. لەوێش ئەسپ و تفەنگێکی زۆر وەدەست کەوت. سوارەکانی سالار سەعید مترالیوزێکیان گرت. دەگەڵ کوو شکەستەی لەشکری ئەو دوو شوێنە وا بەشپرزەیی گەینەوە ئیندرقاش ترس لەنێو لەشکری خاڵۆ قوربان کەوت و پاک هەڵاتن. ئاغایانی مەنگوڕ و هەرکی و زەرزا جڵدانە لێیان وەخۆکەوتن و ئازایانە دایان گژانێ. لەو شەڕەدا خاڵۆ قوربان و چەند ئەفسەر و سەرباز کوژران. زۆریش بەدیل گیران. پیاوەکانی سەید تەها ئەفەندی ۳ تۆپ، سواڕەی مەنگوڕی تۆپێک و سوارەکانی هەرکی ۲ تۆپی گەورە و مترالیوزێک و ئەسباب و تفەنگێکی زۆریان بەتاڵان گرت. هێندێک دەڵێن سوارەی ئەحمەدی گوڵاوی ئاغای مەنگوڕ و هێندێک دەڵێن ئەحمەد خانی هەرکی خاڵۆ قوربانی کوشتوە.

شکستەی لەشکری خاڵۆ قوربان زۆربەیان گەڕانەوە بۆ وڵاتی خۆیان و دووسەد کەسێکیش چوونە تەورێز. کۆلۆنێل «نصراللە خان» فەرماندەی ژاندارمیش لە «صاین قلعە»وە بەرەو موکری وەڕێکەوت، بەتەواوی لەو ڕووداوە بێ خەبەر بوو. بۆ ئەوەی دەگەڵ خاڵۆ قوربان یەک بگرنەوە زۆر بەفیزەوە بۆ لای بوکان هات. ئەمیر ئەسعەد کە ئەو خەبەرەی بیست زۆر بەپەلە خۆی گەیاندە «ئەمیر ئاباد»ی تەنیشت بۆکان. کۆلۆنێل کە دەگاتە بۆکانێ و خەبەری کوژرانی خاڵۆ قوربان و شکان و بڵاوبوونی لەشکرەکەی دەزانی، فیزماڵکی دەداتێ، بۆکان بەجێ دێڵێ، بۆ «ساین قەڵا» دەگەڕێتەوە. سوارەکانی بەگزادە و سەرداری موکری وەدوویان دەکەون، ئەمیر ئەسعەد و ئاغاکانی دیکەی دێبۆکری بەڕکێف کوت خۆ دەگەیەنە یارمەتی سورانی موکری و بەگزادە. ئۆردووی ژاندارمری لە کێوی پشت

گوندی «ئالبلاغ» گەمارۆ دەدەن. زۆران دەکوژن و بەدیل دەگرن دەسکەوتیش گەلێکە. لەو پەلامارەدا «سوڵتان عبدالحمیدخان» ئەفسەری ژاندارمری کوژراوە. کۆلۆنێل دەگەڵ پاشماوەی لەشکەرەکەی شەوانە لە کێو دێتە خوارێ و بەلاڕێدا هەڵدێ. ئاغایانی بەگزادەی فەیزوڵڵا بەگی تۆپێکی گەورەیان گرت و ناردیان بۆ «چەریق». بەڕاستی ئازایەتی و لەخۆ بوردنی گشت ئاغایانی موکری بۆ جێبەجێ کردنی ئەرکی نیشتمانی و نەتەوایەتی جێگای سوپاسە. هیوادارم لەڕێگای هەق ناسییەوە ئەوەی لەو ڕۆژنامە تاقەکەماندا چاپی بفەرموون. ع. ش».

دیارە ئاغای «تمدن» ئەم باسەی بۆیە نەهێناوەتە گۆڕێ گۆشەیەک لە مێژووی ڕۆژنامەگەری گەلی کورد لە کوردستانی ئێران ڕووناک بکاتەوە، بەڵکو مەبەستی شتێکی دیکەیە و ویستوویەتی ڕق و قینی تایبەتی خۆی بەرامبەر بەسەرکردایەتی ڕاپەڕینی ئەو سەردەمی گەلی کورد دەربڕێ و بۆمان بگێڕێتەوە کە چۆن چاپخانەکەی لێ موسادەرە کراوە. جا بۆیە هیچ نەبنووسیوە ئەو ڕۆژنامەیە چەند لاپەڕە بووە، ئەندازەی چەند بووە، کەی دەرچووە، کەنگێ پەکی کەوتووە و لەسەریەک چەند ژمارەی بڵاوبۆتەوە. بەداخەوە ئەم کێشەش کە چاپکراوە، دەگەڵ ئەوەشدا کە ساڵ و مانگ و ڕۆژی دیارە، ژمارەی بەسەرەوە نییە. ئێمەش جارێ هیچ بەڵگەیەکی ترمان بەدەستەوە نییە. مەگەر لەبەر خۆمانەوە بێ بەڵگە لێکی دەینەوە و کەمێک لە ڕاستی نیزیک بینەوە.

ئەگەر قسەی ئەم نووسەرە بەڕێزە ڕاست بێ و ئەو ڕۆژنامە سێ جار ناوگۆڕێ کردبێ. ئەوە دەردەکەوێ کە ئەو ڕۆژنامە لانی کەم دەبێ سێ ژمارەی لێ دەرچووبێ. ئەم ژمارەش کە کێشەکەیمان لەبەرچاوە لە ڕۆژی ۱۲ ی شەوالی ۱۳۴۰ دا بڵاو کراوەتەوە. ئەگەر دڵنیابین هەموو جارێ لە ڕۆژێکی دیاریکراو لە حەوتوودا چاپ کرابێ، ئەوە دەبێ ژمارەی یەکەمی لە ڕۆژی (۲۷، ۲۸)ی ڕەمەزان و ژمارەی دووهەمی لە ڕۆژی ۵ ی شەوال و ژمارەی سێهەمی لە ۱۲ ی ئەم مانگەدا بڵاو بووبێتەوە. بەڵام من بۆ خۆم بەچەند دەلیل لەو حیساب و لێکدانەوەیە دڕدۆنگم:

۱ ـ هەرچەند من بۆ خۆم نەمدیوە، بەڵام لە گەورە پیاوانی ئەو دیو و ئەم دیوم بیستووە کە مامۆستا مەلا موحەممەدی تورجانی یا قزڵجی زانایەکی گەورە و ئەدیبێکی شارەزای کورد بووە. هیچ وێ ناچێ ناوێکی وا ناڕەبار «ڕۆژی کورد ـ شەوی عەجەم»ی بۆڕۆژنامەکەی هەڵبژاردبێ، با زۆریشی ڕق لە عەجەم بووبێ. لێرەدا دەمەوێ ئەو نوکتە ڕووناک بکەمەوە کە کوردی ئێران بەتایبەتی خەڵکی موکریان، کە گوتیان «عەجەم» مەبەستیان کاریەدەستی دەوڵەتە نەک ڕەشوڕووتی میللەت. دوور نییە یەکەم ژمارەی

پۆژنامەکە «رۆژی کورد» بووبێ، دوایە ناوی گۆڕیبێ و بووبێ بە «کورد».

۲ ـ نووسەر بەڕاشکاوی دەقی ڕیپۆرتاژی کۆڕانی خاڵۆ قوربانی لە پاشکۆی فارسی ژمارە دووی پۆژنامەی «کورد» ڕاستەوخۆ نەقل کردووە. لە ڕیپۆرتاژەکەدا نووسراوە شەڕی دەوری شاری سابڵاخ لە پۆژی ۲۹ ی ڕەمەزاندا کراوە و خاڵۆ قوربان لەو پۆژەدا کوژراوە. هەروەها هەر لەو ڕیپۆرتاژەدا هاتووە کە یەکێک لە سەرکردەکانی شەڕی دەوری سابڵاخ (ئەمیر ئەسعەد) خۆی گەیاندۆتە شەڕی کێوی ئاڵبڵاغ. ڕێگای نێوان سابڵاخ و ئاڵبڵاغ بۆ لەشکری هیچ نەبێ دوو پۆژی دەوێ، کەوابوو دیارە شەڕی کێوی ئاڵبڵاغ لە پۆژەکانی هەوەڵی مانگی شەوالدا ڕووی داوە. بەینی ئاڵبڵاغ و ورمێش بۆ پەیکی سوار چوار پۆژ دەبێ. بۆیە وام لێک داوەتەوە کە ئەم ڕیپۆرتاژە بۆ پۆژی ۵ ی شەوال نەگەیوەتە ورمێ و لە ژمارەی دووهەمدا کە بەحیسابی سەرەوەمان دەبێ لە ۵ ی شەوالدا بڵاو بووبێتەوە، چاپ نەکراوە. مەگەر وای دانێین کە لە نێوان سابڵاخ و ورمێدا خەتی تەلگراف بووبێ و ئەم ڕیپۆرتاژە بە تەلەگراف ناردرابێ، کە ئەویش جێی گومانە، یان پاشکۆیەکە لە پاشان چاپ کرابێ.

۳ ـ نەک هەر ئەو سەردەمی بەڵکو بەداخەوە ئێستاش ئەم شوێنە ماوە کە کورد سەروبەندی جێژنان دەست لە ڕەش و سپی نادا و لێی ڕادەوەستێ بۆ پاش جێژن. مەگەر پێمان وابێ مەلا محەممەدی تورجانی زادە ئەم پۆژنامەی وەک جێژنانەیەکی بەنرخ پێشکەشی نەتەوەکەی کردبێ.

بەهەر حاڵ پاش ئەم لێکدانانەوە دەگەینە ئەم پاستییە کە پۆژنامەی کوردی چاپی ورمێ لە ناخر و نۆخری ڕەمەزان یان لە هەوەڵ پۆژەکانی شەوالی ۱۳۴۰ی کۆچیدا بڵاو بۆتەوە. بەڵام جێی داخە کە نازانین چەند ژمارەی لێ دەرچووە و چۆن و بۆچی و کەنگێ پەکی کەوتووە[1].

---

۱ ـ سەرنج: نووسەر لە سەرتاسەری کتێبەکەیدا، ناوی (سمکۆ) بە (سمیتقۆ) دەبا.

ڕوونکردنەوەی هەندێک لەو ناوانەی لەم وتارەدا هاتوون:

ئاڵبلاغ: گوندێکە لە نێوان سەقز و بۆکاندا.

ئەمیر ئاباد: گوندێکە لەلای پۆژئاوای نیزیکی بۆکان.

ئەمیر ئەسعەد: عەلی ئاغای عەلی یار سەرۆکی عەشیرەتی دیبۆکری.

ئەمیرولعەشایر: قەرەنی ئاغای مامەش سەرۆکی عەشیرەتی مامەش.

ئیندر قاش: گوندێکی زۆر گەورەیە لە شیمالی شاری مەهاباد، نیزیک بە فەخرەقا.

خاڵۆ قوربان: یەکێک لە کوردە ئازادیخوازەکانی گێلان بوو کە دەگەڵ کوچک خانی جەنگەڵی لە ڕاپەڕینی جەنگەڵدا هاوکاری دەکرد، دوایە بای داوە و لای دا و بوو بە پیاوی دەوڵەتی ئێران.

خەزایی: کێوێکە لە شیمالی شاری مەهاباد هەڵکەوتووە.

داشا مەجید: تەپکێکە لە پۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

دەرمان: گوندێکە لە پۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

زاوا بووک: کێوێکی بەرز و سەختە لە پۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

سالار سەعید: عەلی بەگی حەیدەری بڕای شاعیری ناودار عەبدوڵڵا بەگ (ئەدەب).

سەرداری موکری: عەلی خان کوڕی محەمەد حسین خانی شەهید.

سواری ئەحمەدی کوڵاوی ئاغای: ئاغایەکی بەناوبانگی عەشیرەتی مەنگوڕ.

شاروێران: ناوچەیەکی گەورە و پڕ پیت و بەرەکەتە لە دەوروبەری مەهاباد. کەلاوەکانی دریاز پاتەختی موکریان لەو ناوچەدایە.

«صاین قلعه» ساین قەڵا: شارێکە لەبەری هەوشار.

فەیزوڵڵابەگی: عەشیرەتێکی بەناوبانگە کەوتۆتە نێوان سەقز و بۆکان.

لاچین: گوندێکە لە پۆژهەڵاتی نێزیکی مەهاباد.

لاهووتی: شاعیری بەناوبانگ و شۆڕشگێڕی ئێران.

هەمزاغا: بڕای قەرەنی ئاغای مامەش (ئەمیرولعەشایر).

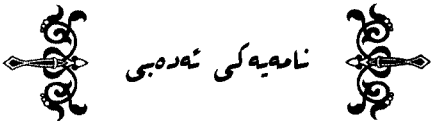

برای زۆر بەڕێز و خۆشەویستم کاک محەممەد مەلا کەریم!

دیارییە بەنرخەکەت گەیشت. مالّت ئاوەدان بێ وەک مالّی وێرانی منت ئاوەدان کردەوە. دەستت نەپزێ وەک ئۆخژنت خستە نێو دڵ و دەروونی ئاگرینم. هەر خۆش بی وەک خۆشیت هێناوە بۆ لای من.

لەمێژ بوو مالّەکەم چۆڵ و هۆڵ و بێ هەستوخوست بوو، وەک مەکۆی دزان چرای لێ نەدایسا. وەک دەروونی تاوانباران تاریک و تنووک بوو و وەک بسکی نازداران ئاڵۆز و پەشێو. کەس سەرانسوێی نەدەکردم. کەس دەرکی لێ نەدەکرمەوە ئەگەر میوانێکم هاتبا، خەم بوو، پەژارە و کەسەر و دەرد و ژان و ئازار و خەفەتیشی بەدواوە بوون. هەموو شەوم شامی غەریبان بوو و هەموو ڕۆژ بەرەبەیانی لەداردان. بەڵام لە سایەی ڕەنجی زانایانە و بەفیرۆ نەچووی تۆوە دیسان شادی بەمالّم وەربۆتەوە. خەم بۆی دەرچووە و دیزەی ڕەشم لە دوو شکاندووە. میوانم هاتوون. شیرینی شۆخ و شەنگ، شیرینی دەلال و چەلەنگ کە بەنازەوە لەسەر تەختی زێڕ دانیشتووە و خودای جوانی وەبیر دێنێتەوە. شەکەر دەبینم، شەکەری دڵڕفێن و تۆبە شکێن جامێ شەرابی یاقووتی لەسەر دەستە و مەیگێڕی کۆڕی دڵدارانە. ساز و ئاوازی «باربود»ی هونەرمەندی پەنجە ڕەنگین لە مالّەکەمدا دەنگ دەداتەوە، کیژە جوان و نەشمیلانەکانی ئەرمەنی و گورجی لە دەستمدا هەڵدەپەڕن و پێ دەکەنن. شاپووری زانا سەرگوزشتە و چیرۆکی کۆنم بۆ دەگێڕێتەوە. دەنگی کوڵنگی

فەرهادی بێ موراد لە گوێمدا دەزرینگێتەوە. نەخش و نیگاری (تاق وەسان) شوێنەواری کۆنی ولاتەکەم وەک پەردەی سینەما بەپێش چاومدا هاتوچۆ دەکەن. شەودێز لەبەر دەرکم نێسکە و سمکۆڵ دەکا و دەگوڕێنێ. بەڵام خوسرەوی بەپشتەوە نییە تا جلیت و تەقڵە و ڕمبازی بکا. ئاخر خوسرەوان ئێمەمانان ناخوێننەوە و ڕوو لە ماڵە هەژاران ناکەن. نیزامی و خانا بەسەر و سیمای ئاسمانی و شاعیرانەوە لەلای سەرووم دانیشتوون و شێعری تەپ و ناسکم بۆ دەخوێننەوە، ئەمەیان بەفارسی دەڵێ:

پریدختی، پری بگذار ماهی
بزیر، مقنعه صاحب کلاهی
شب افروزی چو مهتاب جوانی
سیه چشمی چو آب زندگانی
کشیده قامتی چون نخل سیمین
دو زنگی بر سر نخلش رطب چین
ز بس کاورد یاد آن نوش لب را
دهان پر آب شکر شد رطب را
به مروارید دندانهای چون نور
صدف را آب دندان داده از دور

ئەویان بەکوردییەکەی خۆمان دەڵێ:

قامەتش قیام قیامەت خێزن
خەرامەش ئاشووب ڕووی ڕەستاخێزن
پێشانیش پڕشنگ نوور جێش مەخێزۆ
حوسنش بووم قورس قەمەر مەبێزۆ
موژەش چون خەدەنگ شەهابی ئەنجوم
ئەر بگنۆ وە سەنگ تا پەرمە بۆ گوم

بەڵێ لە دەریای بێ لێوار و کەنار و پڕ شـــەپۆڵی شـــێعر مەلە دەکەم و لە گوڵزاری ڕەنگاوڕەنگی ئەدەبدا گوڵ دەچنم، هەر باســـی جوان و ئەوین و دڵداری دەبیســـم. دەڵێی تەمەنم لە نوێ نووسراوەتەوە و هاتوومەتەوە سەر حەدی چاردە ساڵە.

کاکی خۆم:

ئەو بەزم و ڕەزمە، ئەو خۆشی و شادییە هەموو شیرین و خوسرەوەکەی خانای قوبادی بۆ منی هێناون. جا چۆن سوپاســـت نەکەم و ڕێزت لێ نەگرم؟ کە ڕەنج و تێکۆشـــانی تۆ بۆتە مایەی خۆشـــی و شادی من. بەڕاستی بەساغکردنەوە و لەچاپدانی ئەم کتێبە نایابە کتێبخانەی ماڵانت ڕازاندەوە و ئەدەبی کوردیت بووژاندەوە.

ڕاســـت بڵێم من خانام نەدەناســـی زۆر زوو چەند پارچە شـــێعرم خوێندبۆوە و تێی نەگەیشتبووم. بیستبووم خەسرەو و شیرینی نیزامی وەرگێڕاوە و باشیشی وەرگێڕاوە.

بەڵام بڕوام نەدەکرد. چونکە یەک دوو شاکاری ئەدەبی فارسیم دیون کراونە کوردی و دەزانم چەند ناشیانە و بێ دەسەڵاتانە وەرگێڕدراون. دەترسام ئەوەش هەر وابێ. هەرچەن دەمزانـــی «ئەوڕەنـــگ» چاپی کردووە، هیچ هەوڵێکم بۆ پەیداکردنـــی نەدەدا. بەتایبەتی لە شـــێوەی گۆرانیشـــدا زۆر کۆڵم و بەزەحمەت تێی دەگەم. بەڵام پاش ئەوەی شیرین و خوســـرەوت بۆ ناردم زۆر شتم بۆ روون بۆوە و تێ گەیشتم خانا چ نەهەنگێکە لە دەریای شـــێعر و ئەدەبدا و لەخـــۆی ڕادیوە بچتە مەیدانی نیزامی گەنجەوی کە بەخوای شـــێعری فارسی ناسراوە و ناوبانگی جیهانی هەیە. شاعیرێکی فارس گوتوویەتی:

در شـــعر ســـه کـــس پیمبراننـــد
هـــر چنـــد کـــه «لانبـــی بعـــدی»
وصـــاف و قصیـــده و غـــزل را
فردوســـی و انـــوری و ســـعدی

کابرایەک لێی پرسیوە:

«ئەدی بۆ ناوی نیزامیت نەهێناوە؟»

گوتوویەتی:

«باوکم من باسی پێغەمبەرانم کردووە و هەقم بەسەر خواوە نییە».

خانای ئێمە چۆتە مەیدانی ئەو کەڵە شـاعیرە. لەوەتی شـیرین و خوسـرەوی خانام وەگیـر کەوتووە. خەوم لە خۆم حەرام کردووە و خەریکی خوێندنەوەی ئەو خەسـرەو و شـیرینەی نیزامیم. ڕاستە شـێوەی گۆرانی بۆ منی موکریانی گرانە. بەڵام بەیارمەتی ئەم فەرهەنگەی تۆ بۆت کردووە و بەکۆمەگی ئەو وشـە فارسـی و عەرەبییانەی خۆی بەکاری هێناون و بەیاریدەی خوسـرەو و شیرینەکەی نیزامی هیچ نەبێ تا ڕادەیەک لە مەفهوومی شـێعرەکانی دەگەم و چێـژی لێ دەکەم. ڕەنگە وەک خەریکم لە داهاتوودا باشـتری لێ ڕابێم. جارێ ناتوانم بەتەواوی ڕای خۆم دەربېرم. بەڵام لەم ماوە کورتەدا ئەوەندەم بۆڕوون بۆتەوە ناهەقت نەبووە ناوی شاکارت لێناوە. بەڕاستی خانا کەڵە شاعیرێکی مەزنی کوردە و کتێبەکەشـی شـاکارێکی ئەدەبی بەرز و نایابە. پێوەم ئەگەر مەرگ بەربینگم نەگرێ و ڕۆژگار بڕستم لێ نەبڕێ، شێعر بەشێعری شیرین خوسرەوی خانا و نیزامی لەبەریەک ڕانێم و بەراوردیان کەم و ئەگەر لە توانامدا بوو شـتێکیان لەسەر بنووسم. ئێستا ئەوەندەم بۆ ڕوون بۆتەوە خانا خوسرەو و شـیرینی نیزامی ڕاستەوڕاست وەرنەگێڕاوە. بەڵکو ئازادانە چیرۆکەکـەی کردۆتە کوردی. بەڵام زۆر لە ئەسـڵەکە دوور نەبۆتەوە. نەک نەمدیوە هیچ لە چیرۆکەکە بپەڕێنێ. بەڵکو هەسـتم کردووە لەجێ جێیان هەناسەی درێژتر بووە و پتر لەسـەر مەبەست ڕۆییوە. جا لە کوێدا سـەرکەوتووە و لە کوێدا سەرنەکەوتووە پێویستی بەلێکۆڵینەوەی زیاتر هەیە.

دیـارە فەرق لەنێوان دانان و وەرگێڕاندا زۆرە. هەرچەند دەزانین چیرۆکی شـیرین و خوسـرەو زادەی خەیاڵی نیزامی نییە و لە پێشیشدا گوتراوە. نیزامی سەرچاوەی وەک شـانامەی فیردەوسی لە دەسدا بووە و سـوودی لێ وەرگرتووە. بەڵام دیسان ئەو دانەرە و خانـا وەرگێـڕ، و دەبێ ئەو فەرقەمان لەپێش چاو بێ. ئەوەندەی بەتێگەیشـتنی خۆم بـەراوردم کردوون، لەباری نێوەڕۆکەوە خانام لـە بەرامبەر نیزامیدا بەداماو نەدیوە، بەڵام زمانی نیزامیم پێ ڕەوانتر و شـاعیرانەترە. ڕەنگبێ بڵێی لە فارسییەکە باشتر ڕاهاتووی، ڕاسـتە من خوسرەو و شـیرینی نیزامیم زۆر جار خوێندۆتەوە و تەنانەت شێعری نیزامیم بەدەرس خوێندووە و ئی خانام بۆیەکەم جار دیوە و زۆر شـارەزای زبانەکەی نیم. ئەمما هێندێک وشـەی عەرەبی خەتیبانە و ناشـاعیرانەم لە شێعری خانادا دیون کە لە شێعری نیزامیدا بەدی ناکرێن.

من وەرگرتنی وشە بۆ دەربڕینی مەبەست لە زمانی دەر و جیرانان ئێستاش بەشوورەیی نازانم، چ دەگا بەسەردەمی خانا. نیزامی بۆ کەمی کۆمەگ لە وشەی عەرەبی وەرگرتووە؟

بەڵام هێندێک وشە لە هەموو زماناندا هەن کە وشەی شێعر نین، لەو وشانە تەک و تووک کەوتوونە نێو شێعری خانا وەک ئەم شێعرە:

چـــۆن بـــە حوکـــم ڕات «لااحصـــی» صیفات
جـــەنـــاب ئـــەقـــدەس «جاعـــل الظلمـــات»

لە شێعری خواڕتردا وشەی عەرەبی زۆر بەکار هێناون. بەڵام وشەکانی وشەی شێعرین و مۆسیقایان تێدایە و شێعرەکانیان دزێو نەکردووە.

ســـیمای وێنـــەی شـــەمع تـــەجـــەڵـــای کـــۆی طوور
مـــدە ڕەوشـــا بـــەڵـــوطـــف خـــوداوەنـــد جـــە نـــوور

ئەم کێشەی نیزامی بۆ هۆندنەوەی شیرین و خوسرەو هەڵی بژاردووە کەمێک لە کێشی شـــێعرەکانی خانا گرانترە. دەتوانی بڵێی ئەوە بەڵگەی بێ هێزی نییە. خانا بەئانقەســـت کێشی خۆمالّی هەڵبژاردووە. ئەمما من ئیقناع نابم. چونکە دەزانم شێعری خانا ئەوەندەش خۆمالّی نییە و لە دیوانی شـــاعیرەکانی فارسدا نموونەی هەیە و ڕوون نییە کاممان لەوی دی فێربووین. حافیزی شیرازی دەڵێ:

گـــر تیـــغ بـــارد از کـــوی آن مـــاه
گـــردن نهادیـــم الحکـــم للـــه

کێشی شێعری نیزامیش ئەوەندە بۆ شاعیرانی کورد ئەویش بۆ شاعیرانی گۆران نامۆ و بێگانە نییە. چونکە یەکەم شـــاعیری ناسراوی کورد کە بەشێوەی گۆرانی شێعری گوتووە «بابەتاهیر عوریان» چوارینەکانی لەســـەر ئەم کێشە داناون. بەڵای منەوە خانا لە خۆی ڕانەدیوە خۆی لە قەرەی ئەم کێشـــە بدا. ئەم لەخۆڕانەدیتنە لەباری ڕواڵەتەوە کەمێک لە نرخی کارەکەی کەم کردۆتەوە. چەند خۆش بوو هەر لەســـەر کێشـــی نیزامی بایە. شتێک کە ســـەرنجی منی ڕاکێشا و ڕەنگبێ سەرنجی هەموو شێعرناسێکیش ڕاکێشێ، ئەمەیە: کە

خانا زۆر شاعیرانەتر و ئاشقانەتر دەستی بەکتێبەکەی کردووە و موناجاتەکەی تەپتر و پپ سۆزترە لە ئی نیزامی:

بەنام ئەوَ کەس شیرینی ئەرمەن
پەیدا کرد (فەرهاد) پەیشی بێ کوکەن
هەر سوب تا ئیوار نەپای بێستوون
تەقەی قولّنگش یاوا بە گەردوون
نەراش چەندین جەور، چەند جەفا بەردش
ئاخر بەناکام ئەڕوا سپەردش
تعالی جە صونع پەروەردگاریش
جە کاری شیرین شیرین کرداریش

کاکە گیان!

دیسان سوپاست دەکەم کە ئەم گەنجینە دارماڵەت بۆ ناردووم و بە مرواری و گەوهەرانت خەنی کردووم. بەڕاستی ڕەنجێکی زۆرت کێشاوە و کارێکی تەواوت لەسەرکردووە. یا من نەمدیوە یا تا ئێستا کتێبی هیچ شاعیرێکی کورد ئەوەندەی کار لەسەر نەکراوە. پێشەکیت بۆ نووسیوە. هەرچەندە بەبڕوای من کورتە و دەکرا پتری لەسەر بنووسی. ئەم جۆرە پێشەکی نووسینانە لەمێژە لە ئەدەبیاتی فارسدا بۆتە باو و ڕەنگبێ ئەوانیش لە ئەدەبیاتی ڕۆژئاوایان وەرگرتبێ. لە هێندێک بۆچوونیشدا ڕەنگە زێدەڕەویت کردبێ. بۆ نموونە هەر بەوەندەی باسی مۆسیقا لە شێعری خانادا هەیە مەرج نییە بیر بکەینەوە کە ئەو مۆسیقای زانیوە. چونکە باسی مۆسیقا لە شێعری نیزامیشدا هەیە و وێدەچێ لەوی وەرگرتبێ.

ڕەخنەیەکی ترم ئەمەیە سەرباسەکانت هەر بەفارسی هێشتوونەوە، دیارە مەبەستت ئەوە بووە ڕێز بۆ تێکستەکە دابنێی. بەڵام ئەو کەسەی ئەو سەرباسانەی نووسیوە فارسی باش نەزانیوە و هەڵەیان تێدان. براگیان! خۆ تۆ فارسی دەزانی تۆ خواکەی «تولّدشدن»تەعبیرێکی فارسانەیە؟

دیارە هەر دوو نوسخەی تێکستەکەت لەدەستدا بوون و زۆریش ئەمانەتت ڕەچاو کردووە. دەبوو کاتێک تووشی ناوی شوێن و مرۆڤان دەبووی چاوێکت بە خوسرەو و

شـــیرینەکەی نیزامیدا گێڕابایە تا هەڵەکانی تێکستەکانت ڕاست کردبایەوە. من کە تووشی ئەم شـــێعرەی خوارەوە هاتم سڵەمیمەوە. چونکە پێم سەیر بوو شاعیرێکی بەرزی خاوەن دەســـەڵاتی وەک خانا لە خۆڕا و بێ ئەوەی پێویســـت بێ قافیەی شـــایگان لەکاربێنێ و شێعرەکەی پێ دزێو بکا:

هـــــەر جـــە خـــــوررەم کـــــو تـــا ســـەرای بـــەغـــدا
نـــەقـــش گـــوڵ کـــەفتـــەن چـــون طـــوورەی طـــوغـــرا

چوومە سەر خوسرەو و شیرینەکەی نیزامی تەماشام کرد لەوێدا وا هاتووە:

زجـــــرم کـــــوە تـــا میـــــدان بغـــرا
کشـــیدە خط گـــــل طُغـــــرا بە طُغـــــرا

گومـــان لەوەدا نییە «خـــوڕڕەم» و «بەغدا» هەڵەی ئەو کەســـەن کـــە کتێبەکەی نووسیوەتەوە نەک هەڵەی شاعیر. ئەمجار ترسام و تووشی هەر ناوێکی گومان لێکراو ببام سەیرێکی فارسییەکەم دەکرد. دیارە ئی دیکەشی تێدان وەک (مهستان) لەباتی (کهستان) کە دەزانی مانانیان تەواو دژی یەکترە.

فەرهەنگەکەی کارێکی باشە و گەڵێک یارمەتی خوێنەر دەدا وشە فارسییەکانت ناتوانم بڵێـــم زۆر باش بەڵام بـــاش مانا لێداوەتەوە. لە دواییـــدا پیرۆزبایی ئەم کارە گرنگەت لێ دەکەم و هیوادارم خزمەتی گەورەتر بەئەدەبی نەتەوەکەمان بکەی.

برات هێمن، ۱۹۷۶/۱/۱۲

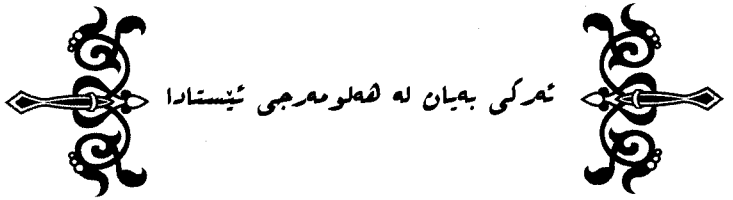

پاش برانەوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، پاش لەبەریەک هەڵوەشانی دەوڵەتی عوسمانی کەمالیستەکانی تورکیا بە هەلەهەل و پەلەپەل تێ دەکۆشان خەڵکی وڵاتەکەیان فێری ڕێوشوێنی ئەوروپایی بکەن. توند بەگژ ڕێوشوێنی کۆندا چوون. جلوبەرگی نەتەوایەتییان لە هەموو گەلانی ئەم وڵاتە قەدەغە کرد. خەریک بوون وشەی بێگانە، بەتایبەتی عەرەبی لە زمانەکەیان وەدەرنێن، خەتیان گۆڕی.

کاریکاتۆرێکی ئەو سەردەمیم دیوە کارێکی هونەرمەندانەی زۆر سەیرە. کاریکاتۆریست، زەلامێکی تورکی کێشاوە، پیتەکانی (ص، ض، ط، ظ، ث، ذ)ی لە تێڕێکی خستوون، سەریان لە تێڕەکە دەرهێناوە، لە وشترێکی ناون، بە تێڵا لە وشتر ڕاساوە و تێی ڕاخوڕیوە «گێدن عربستانە!»

هونەرمەند هونەری نواندووە، هەستی خۆی دەربڕیوە، خەڵکی وەپێکەنین خستووە. بەڵام ئایا کارەکە وا بە هاسانی بڕاوە؟ هەر کەس چ بڕ ئاگای لە نووسینی ئێستای تورکی بێ، ناچارە جواب بداتەوە «نەخێر».

ڕاستە خەتیان کردە لاتین و ئەم پیتانەشیان ناردەوە عەرەبستان. بەڵام هەرگیز نەیانتوانی ئەو وشانەی لەم پیتانە دروست دەکرێن لە زمانی خۆیان دەرباوێژن. پاش ماوەیەک هەڵسووڕ، داسووڕی شێتانە و تەپوتۆزی مندااڵنە هاتنەوە سەر ڕەوتەکەی جارانیان. ئێستا نووسەرانی تورک بەزمانێکی تێکەاڵو دەنووسن. بۆ نموونە ئەم چەند

دێڕانه له تازه‌ترین ڕۆژنامه‌کانی تورکی ده‌رهێناون:

«اجتماعی عدالت تامین یاسایش ساغلام محیط یاراتماق ایچون عموم خلق کتله‌لری متحدا چالیشمار ایدلار».

یا:

«سنین عشقی منی مجنون ایتدی. مشرق و مغربی سیراتیدم آخر داسنی سوییدم عزیزم». قسه‌ی خۆمان بێ، دار و به‌رد گوێی که‌پبێ، دوور له ڕووی که‌مالیسته‌کانی خۆپه‌رست ئه‌م دێڕانه به‌تورکییێکی زۆر پەتی نه‌نووسراون! به‌ڵێ شاعیر و نووسه‌ره‌کانی تورک به‌م زمانه تێکه‌ڵاوه ده‌نووسن و ئی واشیان هه‌یه ناوبانگیان به دنیادا بڵاو بۆته‌وه و نووسینه‌کانیان به زمانی زیندووی جیهان وه‌رگێڕدراون.

پان ئیرانیستی واش له ئێران پەیدا بوون که ده‌یانویست، به فارسی پەتی بنووسن. ئه‌وانیش برێکیان ته‌پوتۆز کرد، به‌م لاو ئه‌ولادا هه‌ڵسووڕان و گێچه‌ڵیان نایه‌وه. به‌ڵام فارس گوته‌نی: کسی تره برایشان خرد نکرد. «که‌س به ڕپه‌ی نه‌پێوان»، که‌س گوێی نه‌دانێ، که‌س لاسای نه‌کردنه‌وه. که‌م که‌س وێڕای ئابڕووی خۆی به‌رێ و ڕێبازی سه‌عدی و حافیز و نیزامی و مه‌وله‌وی به‌ربدا و وه‌شوێن چه‌ند که‌سی شێت و شووری بێ مایه و سه‌رلێشێواو بکه‌وێ، خۆیان پێ ڕانه‌گیرا و وه‌ک بڵقی سه‌ر ئاو پووچانه‌وه و ناویان له‌نێو ناواندا نه‌ما.

بیستوومه ئه‌فسه‌رێکی سیاسی ڕاپۆرتێکی زۆر گرنگی به‌خه‌یاڵی خۆی به‌فارسی (سره) بۆ دوکتۆر موسه‌دیق نووسیوه، موسه‌دیق هه‌رچی خه‌ریک بووه تێی نه‌گه‌یشتووه، له پەراوێزی ڕاپۆرته‌که‌دا نووسیویه‌تی: «خواهشمندم کاملا عربی بنویسید».

ئێستا شاعیر و نووسه‌ری فارسی وا هه‌ن به‌م زمانه تێکه‌ڵاوه شاکاره ئه‌ده‌بییه‌کانی بێگانه ده‌که‌نه فارسی و بۆخۆشیان شاکاری تازه و نوێ و پڕ نرخ و جوانی ده‌خوڵقێنن و نووسه‌ری وه‌ک: هیدایه‌ت، عه‌له‌وی، چوبک، ئه‌فغانی، ساعیدی و سه‌مه‌دیان لێ پەیدا ده‌بێ، شاعیری وه‌ک به‌هار، شه‌هریار، نیما، پەروین، سیمین و فروغ و شاملوو و نادر پوور و سوپهری که‌لێنی شاعیره گه‌وره‌کانی پێشوویان پڕ ده‌که‌نه‌وه. بۆ ئه‌وه‌ی بزانن فارسی ئه‌مڕۆ چۆن ده‌نووسرێ چاوێک به‌م چه‌ند دێڕانه‌ی خواره‌وه‌دا بخشێنن که له تازه‌ترین ڕۆژنامه‌کان ده‌رهاتوون: «تفکیک و تقسیم اراضی کشاورزی ممنوع اعلام شد».

«مالیات خرید و فروش در اراضی بایر خارج از محدوده شهری بطور تصاعدی دریافت میشود. معاملات شرطی و رهنی زمین برای اخذ وام ساختمان یا فعالیت صنعتی از موسسات دولتی مجاز بلامانع اعلام شد».

ئەو کەسانەی عەرەبی دەزانن بەهاسانی دەتوانن وشە عەرەبییەکان لەنێو ئەم دێڕانەدا بدۆزنەوە. بەڵام ئەگەر فارسی نەزانن لە مانای پستەکان ناگەن. چونکە لەسەر ڕێزمانی فارسی داڕێژراون و وشە عەرەبییەکانیان لەنێو خۆدا جۆش داوە.

ئازەربایجانی، ئەفغانی، پاکستانی، تاجیک، ئۆزبەکستانی و بلووچیش هەر وا تێکەڵاو دەنووسن. عەرەبیش کورد گوتەنی «بازە دەشگری و بەریش دەدا ئەگەر دەبەخشێ وەریش دەگرێ». زۆر تەبیعییە هەموو گەلی دنیا دەبێ ببەخشێ و وەربگرێ و تا بژی و نەمرێ.

لەم نێوەدا تەنیا ئێمەین وەک کەڵی کۆتانێ لە مەیدان چەقیوین، چاومان لە هەوا بڕیوە، فیزمان ناهێنێ لە کەس وەربگرین و ئاگاشمان لێ نییە چۆنمان لێ وەردەگرن. نازانم ئەم فیز و هەوایە، ئەم بەرزە دەماخییە و ئەم لەخۆبایی بوونە، لە کام پلەمان هەڵدەدێرێ، نازانم کەی سەرەنگرێ دەبین؟ نازانم چمان بەسەردێ نازانم بەم حاڵە دەگەینە کوێ؟ هەر ئەوەندە دەزانم زیانمان زۆر لێ دەکەوێ و زۆر شتی جوانمان لە کیس دەچێ.

مێژووی ڕۆژنامەنووسی ئێمە زۆر لە گەلانی دەوروبەرمان بەجێ نەماوە، «کوردستان» یەکەم ڕۆژنامەی کوردی کە لە ساڵی ١٨٩٨ - ١٩٠٢ دا بڵاو بۆتەوە فەرقێکی ئەوتۆی دەگەڵ ڕۆژنامەکانی گەلانی هاوسێ و دەوروبەرماندا نییە. لە سەرەتای ڕۆژنامەنووسییەوە ڕۆژنامەنووسەکانی ئێمەش وەک ڕۆژنامەکانی تورک و فارسیان نووسیوە و پێیان شووڕەیی نەبووە وشەی بێگانە لەکاربێنن.

ڕۆژنامەکانی سەردەمی شێخ مەحموودی نەمر کە لە سایەی ڕەنج و تێکۆشانی لاوی ڕۆژنامەنووسی زرینگ و پیتۆڵی کورد کاک جەمال خەزنەدارەوە سەرلەنوێ ژیاونەوە و ئێستا لەبەر دەستماندان، ئەو ڕاستییە بەتەواوی ڕوون دەکەنەوە.

پیرەمێردی نەمر ڕۆژنامەنووسی هەرە گەورە و شاعیری بەناوبانگی کورد لە «ژین و ژیان»دا ئارام و لەسەرەخۆ گۆڕانێکی باشی بەسەر نووسینی کوردی داهێنا. ئاگایانە و وشیارانە خەریکی بژارکردن و خاوێنکردنەوەی زمانەکەمان بوو وەستایانە وشەی عەرەبی و فارسی و تورکی لێ هەڵاوارد و وشەی ساکار و ڕەسەنی کوردی لەباتی ئەوان بەکارهێنا.

گەلاوێژ، گەلاوێژی گەش و بەرز، بە پرشنگی ڕوون و جوانی ئاسمانی ئەدەب و ڕۆژنامەنووسی کوردی ڕۆشن کردەوە، خەواڵووی ڕاپەڕاندن و شۆڕشێکی پیرۆزی ئەدەبی هەڵگیرساند. ڕێبازێکی ڕاست و ڕەوانی گرتەپێش، نووسەر و شاعیری پێگەیاندن و بەخەڵکی ناساندن و وەک درەختێکی بەبەر و سێبەر ڕەگاژوی کرد و وەچەی وەک «نیشتمان» و «کوردستان» و «هەڵاڵە» و ڕۆژنامەکانی دیکەی سەردەمی کۆماری

کوردستان لە مەهابادێ دەرکردن.

ناڵێم ئەویش زۆر تەواو بوو، ناڵێم کەموکوڕی نەبوو، ناڵێم کە ئەویش شـــتی بێ تامی تێدا چاپ نەدەکرا. بەڵام دەتوانم بڵێم ئەگەر ئەو ئەســـتێرە گەشـــە وا زوو ئاوا نەدەبوو تووشی ئەو شەوەزەنگە نەدەبووین کە سەرەدەری تێدا ناکرێ.

بەداخەوە ئەو تەپ و تۆزەی کە پاش شـــەڕی یەکەم لە تورکیا و ئێران هەســـتا و لەو وڵاتانە خۆی نەگرت. پاش شـــەڕی دووەم ڕووی لە کوردســـتانی عێـــراق کرد، ڕووی لەو پارچەی نیشتمانەکەمان کرد کە تا ڕادەیەک دەرەتانی کوردی نووسینی لێ هەبوو. لەوێدا وەستا، نەڕەوی، نەڕەوی و مەیی تا ڕۆژی ڕووناکی لێ کردینە شەوەزەنگ. شەوە زەنگێکی تاریک و تنووک و ئەنگوست لەچاو.

پیـــاوی بێ مایە و لەخۆبایـــی دەرفەتیان هێنا و قەڵەمیان فڕێ دا و ڕۆبوونە (بنووس) و (پێنـــووس) و (کتێب)یان دڕاند و (پەرتووک)یان بۆ لەبن هەنگڵ ناین. کاغەزەیان بەدەم بادا دا و (تیانووس)یان خســـتە بەردەس. شێعریان بەدرۆ و هەڵبەست زانی و هەزار ناوی ســـەیر و سەمەرەیان لە شـــاعیری کڵۆڵ و چارەڕەش نا، تا ئاخرەکەی بەهەستیاری برای بیســـتیاری ئامۆزای هەقـــی کەمتیار دەرچوو. قافیەیان بەتەنگی زانی و (ســـەروا)یان پێ بەراوەڵاتر بوو. لە قانوون دەرچوون و یاســـای چەنگیزخانی مەغوولیان بۆ خۆیان بەڕاست زانـــی. چونکە پۆلیس خزمەتی خەڵکـــی نەدەکرد (حەیتە...)یان بۆ ڕاژەی گەل هەڵبژارد. ئیمزایان نەخوێندراوە و (واژوو)ی پیرۆزیان لێ دا.

هەرکەس لەبەر خۆیەوە دەســـتی کرد بەوشە داتاشین و هەرچی بەقەڵەمی چەپرەکی داهات نووسی. بێ ئەوەی هەست بە بەرپرسی مێژوویی بکا. بەتایبەتی پاش ئەوەی رادیۆی کوردی لە ئێران و عێراق دامەزران، سەرلێشـــێواوی پتری پەرەگرت، نووســـەری بەرنامەی کوردی ناچارە تەرجەمەی دەقاودەق بکا. ناچارە ئەوەی بۆی دەنووســـن موو بەموو بیکا بەکوردی. بۆیە شتێکی لێ دەردەچێ کە کەس نازانێ چییە؟ من بەش بەحاڵی خۆم وەبیرم نایە جارێکیش گوێم دابێتە دەنگوباســـی ئەم ڕادیۆیانە چونکە هەر چۆنێک بێ لە فارســـی و عەرەبی و تەنانەت تورکی باشتر تێ دەگەم تا ئەم زمانەی پێی دەڵێن: کوردی!!!

هەرچەند لەم ســـاڵانەی دوایی خەڵک وشـــیار بۆتەوە و تەنووری نەزانانی لە خۆبایی دامـــرکاوە و بازاڕی بێ چاووڕوویی ئەوان لە برەو کەوتووە و ئیتر نووســـەرە لاوە خاوەن بەهرەکان بەشـــوورەیی دەزانن ڕەوتی مامۆســـتایانی نەزان هەڵگرن و ئەم وشە ناڕەسەنە دزێوانە لەکاربێنن. بەڵام داخی گرانم هێشتا بەتەواوی فڕێ نەدراون و جاروبار لەلایەک سەر هەڵدەدەنەوە. ڕاستیان گوتووە، بەردێک شێتێک لە چاڵاوی باوێ بەسەد ئاقڵ نایەتەدەر.

لەمێژ بوو بەئاواتەوە بووم شێعرێکی نوێی خۆش بخوێنمەوە، دەزانن ماوەیەکە شێعری شاعیرە لاوەکانمان ئەوەندە وێک دەچن کە پیاو تەنیا بەئیمزای شاعیر لێکیان دەکاتەوە. زۆربەیان بە (ئازیزەکەم) (دڵدارەکەم!) (خۆشەویستەکەم!) دەس پێدەکەن و ئەم وشە ناسک و جوانانە ئەوەندە دووپاتە کراونەوە، پیاو چ چێژی خۆشیان لێ ناکا. تا ماوەیەک لەمەوپێش وا بزانم لە (هاوکاری)دا بوو شێعرێکم خوێندەوە هەرچەند هەر لەسەر ئەم تاقە کێشە بوو کە ئێستا باوە و بۆتە (بەیتی بلە و نابڕێتەوە) و ئەگەرچی دیار بوو، شاعیر لاوە، بە پەلەیە، کەم ئەزموونە، بەڵام شێعرێکی جوان و ساکار و پڕ لە سۆز و هەست بوو. هەر دێڕێکم دەخوێندەوە هەزار ئافەرینم بۆ شاعیر دەنارد، ڕۆڵەم! چاوم! کەسی مامی! و شتی وام لە زاری دەردەپەڕین.

دەمگوت: ئۆخەی ئەگەر شاعیری وامان هەن کە ڕستەی «پێمان خاوس بێ» دەکەنە قافیە، ئی واشمان هەن کە مایەی هیوای دواڕۆژن. لەپڕ وەک گۆزێک ئاوی ساردم پێدا بکەن ڕاچەنیم، تێکڕا بووم، نەشەکەم شکا. خاوبوومەوە. نازانم ئەم شاعیرە خۆشەویستە چۆنی بێز هاتبوو وشەی داتاشراوی ناشیرینی ئێسکگرانی وەک «پەرتووک» بخاتە نێو شێعرەکەیەوە؟

نازانم بۆ بیر ناکەینەوە، ئێمەمانان کە خۆمان دەکوژین زامی ڕەش دەکەین، ئاوی چاومان ڕۆ دەڕژێ تا شێعرێکی بەکوردی دەڵێین. بۆچی ناوبانگمان لە چوارچێوەی شارەکەمان دەرناچێ. بەڵام ئەحمەدی خانی، کە پێویستمان بە قامووسی عەرەبی و کوردی و فارسی هەیە تا بتوانین شێعرە گران و قووڵ و جوانەکانی ساغ بکەینەوە تا ئێستا مەم و زینەکەی بەچەند زمانی زیندووی جیهان تەرجەمەکراوە؟

ئەگەر هێندێک کەسی نەخوێندەواری ساویلکە، بەڵام پاک و بێ فێڵ، هەستی توندی نەتەوایەتی و بیروڕای چەوت و نەزانانەی سیاسی، تووشی هەڵەی کردن و ئەم تەپوتۆزەیان بەرپاکرد. پیاوی فێڵاوی و خۆپەرست و تەنانەت ناپاکی وا هەبوون کە زانیمان فارسی زانی باش لە کوردستانی عێراق کەم بوون. لە فەرهەنگە کۆنەکانی فارسی گەڕان و وشەی سواو و لەکارکەوتە و فەرامۆشکاری فارسییان لەنێو قامووسە کۆنەکاندا دۆزییەوە و نابەجێ لەکاریان هێنان.

دیارە من پێم وا نییە ئەگەر نووسەڕێکی ئێمە لەکاتی پێویستدا بۆ دەربڕینی مەبەست وشەی بێگانە لەکاربێنێ قیامەت ڕادەبێ، دنیا بەقوڕ دەگیرێ، پردی سیرات دەپسێ و ڕووگە وەردەگەڕێ. بەڵام خۆ فریودان و خەڵک فریودان بە گوناهێکی گەورە و تاوانێکی خراپ دەزانم.

ئێمە نابێ گوێ بدەینە شۆوینستەکانی فارس کە دەڵێن کوردی شێوەیەکی فارسییە، بۆ خۆمان دەزانین زمانەکەمان زمانێکی سەربەخۆیە و ناترسین و نایشارینەوە کە خزمایەتی دەتەک فارسیشدا هەیە. زۆر باش دەتوانین وشەی فارسی وەربگرین وەک ئەوان کە لە وەرگرتنی وشەی کوردی و هیچ زمانێکی دیکە سڵ ناکەن. بەڵام هەق نییە لەباتی وشەی مەزن و گەورە، زەلام، زل، وشەی «بزرگ»ی فارسی بنووسین. یا لەجیاتی، جوان، چەلەنگ، دەلال و شەنگی خۆمان. وشەی «قەشەنگ» لە کاربێنین کە تورک و فارس کێشەیان لەسەر هەیە.

جگە لەوە ئەگەر پێویست بێ وشە وەربگرین، بۆ چی واز لەو وشانە بێنین کە لە مێژە تێکەڵی کوردی بوون و لە کوردەواریدا بوونە باو و وشەی نامۆ بکەینە باو. لێتان دەپرسم. دنیا، قەڵەم و غەزەلی عەرەبی، زیاتر بوونە کوردی یا گێتی، خامە و چامەی فارسی، سەیر ئەوەیە فارسەکان بۆ خۆیان پتر، وشە عەرەبییەکان دەکاردێنن بەبڕاوی من فرێدانی ئەو وشانەی لە کۆنەوە تێکەڵی کوردی بوون و نەخوێندەوار دەیانزانی کارێکی خۆڕاییە. ڕەنگە بەکوردێکی نەخوێندەوار بڵێی سەماوەر ڕووسییە و تەمانە ئینگلیزییە تێر و پڕ پێبکەنێ. کام کوردی نەخوێندەوار دەزانێ پێنووس و بنووس و خامە بەقەڵەم دەگوترێ و پەرتووک کتێبی مەلایە؟ خۆ باسی تەرخان و قاچاغ و ئاغا و خان و خانم و بیگ و بیگمی مەغوولی هەر نەکەین باشترە.

وشەی وا هەن ڕاستە زۆر بەڕەسەن کوردی نین. بەڵام ماڵی کوردن چونکە نەخوێندەوار دەیانزانێ و لێیان حاڵی دەبێ و بشمانەوێ لەبیریان ناچێتەوە.

بەڵای لە وشە داتاشینی نەزانانە کوشندەتر، ڕستە داڕشتنی هەڵەیە، ئەوەیان پتر جێگای مەترسییە. چونکە ڕێزمانەکەمان دەشێوێنێ. بژار کردنی وشەی ناڕەسەن گران نییە بەڵام هێنانەوە سەرەخۆی ڕێزمانی شێواو، ئەستەمە، دژوار بەڵکو ترسناکە.

دیارە ئەدەبی خۆمان ئەوەندەی خزمەت نەکراوە و پەرەی نەگرتووە کە هەستی فێربوونی ڕووناکبیر و خوێندەوارانی کوردی عێراق ڕازی بکا. ناچارن لە ڕێگای زمانی عەرەبییەوە فێربن و زانستیان بەرەو ژوور بەرن بیانەوێ یا نەیانەوێ دەکەونە ژێر تەئسیری زمانی عەرەبییەوە. بۆیە کاتێک دەنووسن ڕستەکان وەک عەرەبی دادەڕێژن. یا باشتر بڵێم بەعەرەبی بیردەکەنەوە و بەکوردی دەنووسن. ڕستەی وا دەبینم هەموو وشەکانی کوردی ڕەسەنن کەچی تێی ناگەم. چونکە لەسەر ڕێزمانی زمانی عەرەبی داڕژاوە. ئەویش زۆر لە ڕێزمانی کوردی دوورە. لەم ڕستانەی خوارەوە وردبنەوە کە هەموویانم لە وتارە پەسندکراوەکانی ئەم گۆڤارە دەرهێناون، کارتان بەوە نەبێ کێ نووسیونی بزانن ڕاست

نووسراون یا ناڕاست:

«وە کاتێک مرۆڤ جێگایەک بۆ خۆی دەگرێ لەناو ئەو جیهانە زەمانییەوە».

«لەبەر ئەوە سەرنەکەوتوون لە هیچ شتێکا لەم بارەیەوە».

«لەو کاتەوە مرۆڤ توانی لە دوورەوە بەکاروباری خۆی هەڵسێ».

«بەخێرایی بوونی مرۆڤ دەرچوو لە دەور و پشتی ئاژەڵی».

«کەڵکی چییە ئەو هەموو باسکردنە لەسەر زمانە».

زۆر ڕستەی لەوانەش شێواوترم دیون کە ئەگەر ڕیزم کردبان جێگایان زۆر دەگرت.

تەنانەت وتارێکم هەر لەم گۆرارە خۆشەویستەدا خوێندۆتەوە کە بەشی هەرە زۆری پاراگرافەکانی بە (وە) دەس پێ دەکەن کە بە هیچ جۆرێک دەگەڵ ڕێزمانی کوردی ناگونجێ.

تا ئێستا هەر زامم دەسنیشان کردوون و دەرمانم بۆ نەدۆزینەوە. بەڕاستی ئەگەر دەرمانێک بۆ ئەم دەردانە نەدۆزینەوە. هەر وا دێن وەبن دەدەن و تەشەنەی دەکەن و دەبنە تێراوی و بەهەزار شەخس و شێخ و پیر چارە ناکرێن.

بەبڕوای من نووسەری ئەمڕۆی کورد دوو ئەرکی لەسەر شانە و دەبێ هەر دووکی لە پێش چاو بێ. یەک نووسینی شتی چاک و پاک و جوان و بەکەڵک. دوو پاراستنی ڕێزمان و بووژاندنەوەی و بژارکردن و پەرەپێدانی زمانی کوردی. دیارە کەسانێکی بەزمانە زیندوو و خزمەت پێکراوەکان، کە قامووسی گەورەیان هەیە دەنووسن ئەرکی دووەمیان لەسەر شان نییە. بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکی یەکەم من وەرگێڕانم پێ باشترە. بەتەرجەمە هەم شاکارە ئەدەبییەکانی جیهان دەکەینە کوردی و هەم مەیدانی بەرفراوانترمان لەبەر دەس دایە و دەرفەتمان هەیە خزمەتی زمانەکەمان بکەین و بیری خەڵک ڕووناک بکەینەوە. بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکی دووەم دەبێ بەهەموو هێزمانەوە تێ بکۆشین ڕێزمانەکەمان بپارێزین، وشەی ڕەسەنی کوردی بەکاربێنین، وشەی داتاشراو فڕێ بدەین. لەبەر خۆمانەوە وشە دانەتاشین. لە شێوەی شار و نیشتمانی خۆماندا گیر نەخۆین، لەهەر شێوەیەکی کوردیدا وشەی جوانتر و سووکترمان وەپێش چاو هات هەڵی بژێرین. لەبیرمان بێ وشەی کوردی هەتا کورتتر بێ خۆماڵیترە. بۆ ئەوەی ڕستەکانمان کورت بن هەتا دەتوانین (واوی عطف) کەمتر بەدوای یەکدا ڕیز بکەین. لەکاتی پێویستدا لە بەکارهێنانی وشەی بێگانە نەترسین. لە نووسیندا بەپەلە نەبین کەم بنووسین و باش بنووسین. هەرچی نووسیمان بەجارێک و دووجار لە کۆڵی نەبینەوە. چەند جار دەس تێ وەردەین لەپێش ئەوەی نووسین بۆ چاپ بنێرین، پێمان شوورەیی نەبێ بەچەند کەسی لێزان و پسپۆری نیشان بدەین. ڕەخنە و

تێبینی دۆستانەی ئەوان قبووڵ بکەین. خۆپەرەست و بەفیز و بەرچاوتەنگ نەبین، لە خەڵک فێر بین و بۆ خەڵک بنووسین. ئەوەی بۆ چاپمان نارد ئەگەر دەسکاری باش کرا ئاگر نەگرین. ئەگەر جارێک بڵاو نەکرایەوە ناهومێد نەبین، چاومان نەچێتە پشت سەرمان، بەڕقدا نەچین و دەس لە تێکۆشان و نووسین هەڵنەگرین. ئەرکی سەرشانی هەموومانە بۆ بووژاندنەوەی ئەدەب و خزمەتی زمانی کوردی تێ بکۆشین.

بەڵام ئەرکی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا چییە؟

١ - تێ بکۆشین پاک و خاوێن و بێ غەڵەت چاپ بکرێ.

٢ - کورتە چیرۆکی باش و وتاری بەکەڵک و چاکی ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و زانستی و مێژوویی و رەخنەی بێ غەرەز و دۆستانە بڵاوکاتەوە.

٣ - زانایان هان بدا شتی باش لە زمانەکانی بێگانەوە وەرگێڕنە سەر کوردی.

٤ - وتاری هیچ نووسەرێک بۆ خاتری جێ و پایە و ناوبانگ و دۆستایەتی بڵاو نەکاتەوە. خوێنەر ڕازیکردن باشترە لە تۆراندن و دڵ یەشاندنی گەورە پیاوێکی شتی باش یا کوردی ڕەوان نانووسی، خزمەتی گەل لە خزمەتی تاقە کەسێک چاکترە.

٥ - پاراستنی زمانی کوردی لە هەموو حاڵێکدا لەبەرچاوبێ و بەگرنگی بزانێ.

٦ - هەموو وتارێکی سەرلەنوێ بەئیملایەکی یەکدەست بنووسێتەوە جا بیانێرێتە ژێر چاپ و خەڵکی لە پاشاگەردانیی ڕێنووسی کوردی رزگار بکا.

٧ - لە لاپەڕەی دوایی هەر ژمارەیەکدا چەند شت هەڵبژێرێ و داوا لە زانایان بکا تەرجەمەی بکەن و باشترینیان چاپ بکا. هەروەها هێندێک مەوزوعی خۆمانە بەگرێو دابنێ تا نووسەرەکان لەسەری بنووسن و جوانتریان هەڵبژێری.

لە هەمووان گرنگتر ئەوەیە دەستەیەک لە زمانزانەکان پێک بێنێ، ئەگەر بکرێ خەڵکی ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستان بن، تا ئەم نووسراوانەی دەستەی نووسەران لەباری نێوەڕۆکەوە پەسندیان کردوون لەباری زمانەوە تەماشا بکەن و ئەگەر پێویست بوو دەسکاری بکەن. پێم وایە ئەم کارانە زۆر گران نەبن. بەڵام زۆر بەسوود دەبن. بێگومان ئەگەر نووسەرەکانمان بزانن نووسینەکانیان ئاوا لە بێژینگ دەدرێن و تەتەڵە دەکرێن، بەسەرنجەوە دەنووسن.

مامۆستای شاعیرانی موکریان

وەک ئاگام لێ بێ بەســـەرهاتی ئەم شـــاعیرە مەزنە لەلایەن لاوێکی زانا و ئەدەبدۆست و لێزانەوە بەدوور و درێژی نووســـراوە و شـــێعرەکانی بەوردی شی کراونەتەوە و نەخشی بەرچـــاوی ئەم گەورە پیاوە لە ئەدەب و سیاســـەتی نیوەی یەکەمی چەرخی بیســـتەمدا، بەتەواوی ڕوون کراوەتەوە. با ئەم نووســـراوەش جارێ چاپ نەکرابێ و بڵاو نەبووبێتەوە. من لەخۆم ڕانەدی لەم بارەدا بۆ خاتری دوو شـــت چ بنووســـم. یەک نەمویست ڕەنجی ئەو بەفیڕۆ بدەم، دوو، من لەو بابەتە نووســـینەدا شارەزانیم. لەم بڕوایەدام هەر کارێک دەبێ پسپۆڕی خۆی بیکا.

هەتاو هەروا لەبن هەوردا نابێ، کورد هەر وا بەبێ بەشـــی و چارەڕەشـــی و لێقەوماوی ناژی. ئەویش هەر وا بەنەناســـیاوی نامێنێتەوە ڕۆژێک هەر دێ دیوان و بەسەرهاتی چاپ بکرێ و لەنێو نەتەوەکەیدا باشـــتر بناسرێ و تەنانەت پەیکەریشی بۆ دروست بکرێ. هەر ئەوەندەم ویست چەند نموونە لە شێعرەکانی بخەمە پێش چاوی خوێنەران.

بەشـــانازییەوە دەڵێـــم من بەمێرمندانـــی و لاوەتی زۆر جار ئەم شـــاعیرە مەزنەم لە نیزیکەوە دیوە. لە قســـە خۆش و جوان و بەتامەکانی، لە شـــێعرە بەرزەکانی لە پەند و ئامۆژگارییە بەنرخ و بەسوود و دڵسۆزییەکانی گەلێکم کەلک وەرگرتووە.

بەش بەحاڵی خۆم و پێم واشـــە بەهەڵە نەچووم. ئەم شاعیرە بەمامۆستای شاعیرانی نیوەی یەکەمی ئەم چەرخەی کوردستانی ئێران و بەتایبەتی مەڵبەندی موکریان دەزانم.

شـــاعیرەکانی پێش ئێمەی موکریان وەک شێخ ئەحمەدی سریلاوا و دوکتۆر شەوقی و خاڵەمین و ســـەید کامیل، ئەگەر نەشڵێن بیری نەتەوایەتی لەوی فێر بوون و جووتیاریان لەوی وەرگرتووە. ئێمەش شـــاعیرەکانی پاش ئەوان وەک هەژار و عەتری گڵوڵانی و هێمن پەیڕەوی ئەوانمان کردووە و دیارە شـــاعیرەکانی لاویش وەک سوارە و هاوار و مەحموودی و مەلا غەفوور، ئەم ڕێڕەوەیان بەرنەداوە.

ئەبولحەسەنی سەیفی قازی کوڕی میرزا قاسمی قازی براچوکەی میرزا فەتتاح و قازی عەلی و مامی پێشـــەوا قازی موحەمەدی نەمر و ســـەدری قازی شـــەهید و باوکی حەمە حوســـین خانی نەبەز و تێکۆشـــەر بوو. گـــەورە پیاوێکی زانـــا و ڕووناکبیر و خوێندەوار و کارامـــە و بەئەزموونی موکریـــان بووە. زیاتر خەریکی کاری سیاســـی و کۆمەڵایەتی و کشتوکاڵ و مڵکداری بوو. سووفی و دڵتەڕ بوو، شاعیری پیشەی هەمیشەیی نەبوو. کەچی لە ڕێزی شـــاعیرە هەرە بەرزەکانی کورد دەژمێردرێ، جگە لە زەوقی شاعیری، کۆمەڵناس و مێژووزان بوو.

لە شـــێعری دڵداریدا کە کەمی بەدەســـتەوە هەن، شـــاگردی قوتابخانەی شاعیری بێ وێنەی، پایە بەرزی، هەڵکەوتـــەی کورد (نالی) بووە. ئەگەرچی غەزەلە تەڕ و پاراوەکانی ناگەنە غەزەلی نالی بەڵام بەڕاشکاوی دەتوانم بڵێم شاگردێکی باشی ئەم قوتابخانەیە و زۆر کەمتر لە شـــاعیرەکانی دیکەی لاسایی کردنەوەی لە شێعردا هەیە، پێشینیان گوتوویانە: «لە شـــێر ترسان عەیب نییە» شـــاگردی باشی نالی بوونیش پایەکی کەم نییە. نالی لەو ئەســـتێرە پڕشـــنگدارانەیە کە هەر بەچەند چەرخ جارێک ئاسمانی ئەدەبی گەلێک ڕووناک دەکەنـــەوە و نموونەیان لەنێو هەموو گەلێکدا هەیە. مەرج نییە هەموو کەس وەک من بیر بکاتەوە. ئەمما منیش بۆم هەیە بڵێم هەرچەند پاش نالی گەلی ئێمە شاعیری زۆر بەرزی هەبوون. بەڵام هێشتا لەنێو کورددا شاعیرێک هەڵنەکەوتووە جێی نالی پڕ بکاتەوە، مەگەر دایکی نیشـــتمان لەدواڕۆژدا ڕۆڵەیەکی وا شـــیرین و نـــازدار و بلیمەتێکی وا گەورە و بێ وێنە لە ئامێزی خۆیدا پەروەردە بکا. بەڵام شـــاگردی باشی نالی بوون هونەرە. سەیفیش بەشاگردێکی گەورەی نالی دەناسم کە قوتابخانەکەی بەهۆی حەریق لە موکریاندا بۆتە باو. سەیف هاودەم و دۆست و شاگردی حەریق بووە.

سەیفی قازی لە شـــێعری نیشتمانی و شۆڕشگێڕانەشـــدا یەکەم شاگردی قوتابخانەی شاعیری نەمر فەیلەسووفی زانا و ڕووناکبیری کورد حاجی قادری کۆیی بووە. لە مەڵبەندی موکریان شاعیرێک ناناسین پێش ئەو شێعری نیشتمانی، ئەویش ئەوەندە حەماسی دانابێ.

سـەیفی قازی خۆی قوتابخانەیەکی نوێـی لە ئەدەبی کوردیـدا کردۆتەوە. بەیەکەم شاعیری کوردستانی دەناسین کە بای داوەتەوە سەر ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی و بەزمانی زەحمەتکێشان و ڕەنجبەرانی لادێ شێعری گوتووە. تێکۆشاوە تەعبیری ناسک و ڕەسەنی کوردانە لە شـێعری سـاکار و ڕەوان و جوانی خۆیدا بگونجێنێ. وشەی پەتی و ڕەسەنی کوردی لە کاربێنی و زمانەکەمان بەچەشـنێکی وەستایانە و شارەزایانە بژار بکا و وشەی بێگانە و نامۆی لێ دەرباوێژێ و بەشایەدی هەموو زمانناسێک لەم کارە بەنرخ و بەکەلکەدا زۆر سەرکەوتووە.

ئەم شـاعیرە بەرزە بڕوای وا بو و بڕوایەکی ڕاسـتیش بوو، کە دەبێ وشـەی پەتی و ڕەسـەن لە دێ و لە نەخوێندەوار فێربین و کێشـی شـێعر لە فۆلکلۆری کۆن وەرگرین و تەعبیـر و ئەزموونی کوردانە بەکاربێنین. بەڵام دەیگوت ئەم وشـە بێگانانەی لە کۆنەوە لـە کوردیدا جێگای خۆیان گرتـووە و نەخوێندەوار تێیان دەگا تازە بوونە کوردی و هەق نییە بیانگۆڕین یا وەدەریان نێین. ئەو دوژمنی بێ ئامانی وشـە داتاشـینی ناشیانە بوو و ئەو ناشـیانەی لە خۆوە نەزانانە، وشە دادەتاشن بە دوژمنی زمانی کوردی دەناسی. لەم ئاخرانەدا کە هێشـتا مابوو و وشە داتاشین ببووە باو. بۆ ئەوەی تووڕەی بکەی بەس بوو کە وشەیەکی داتاشراوی ناڕەسەنی نیشان بدەی و بۆ ئەوەی خەنی بکەی دیسان بەس بوو وشـەیەکی ڕەسـەنی کوردی بۆ بدۆزیەوە. تەنیا ڕەخنەیەکی لەباری زمانەوە لێی دەگیرێ ئەوەیە کە هەر لە لەهجەی موکریاندا زۆر شارەزا بوو و لەبەر نەبوونی قاموسێکی کوردی کەمتر ئاگای لە وشە جوان و ڕەسەنەکانی شێوەکانی دیکەی کوردی بوو.

قوتابخانەی سەیفی قازی لە کوردستانی ئێران بەتایبەتی لە موکریاندا شاعیری ئەوتۆی پێگەیاندن کە زۆریان بەمامۆسـتای گەورە ناسـراون و لە مامۆسـتاکەیان تێ پەڕاندووە. بەڵام هەقی مامۆسـتایی بەسـەریانەوە هەیە، چونکە ئەگەر ئەو ئەم ڕێچکەی نەشکاندبان دیارە هەر لەسـەر ڕێبازی وەفایی و ئەدەب و حەیدەری و ئەو جۆرە شاعیرانە دەڕۆیشتن کە لەباری زمانەوە پڕن لە وشـە و تەعبیری بێگانە. دیارە کارم بە پلەوپایەی شـاعیرانی هاوچەرخی ئەو نەداوە بەڵکو مەبەستم ئەوەیە ئەوان بۆ بووژاندنەوەی زمانەکەمان هەوڵێکی ئەوتۆیان نەداوە.

بەڵام سـەیفی قازی بەخۆی و شـاگردەکانیەوە لە ژیاندنـەوە و بووژاندنەوەی زمانی کوردیدا نەخشێکی دیار و بەرچاویان هەیە.

تـا ڕادیـۆ چەپڕەکەکانی کوردی بەوەرگێڕانی ناپوخت و درێژ و وشـە داتاشـەکانی

شارنشین و خۆپەرەست، بە داتاشینی وشەی ناشیرین و ناڕەبار و ناپەسەن زمانی کوردییان وا شێرپێو و شێرزە نەکردبوو. قوتابخانەی سەیف خزمەتی بەکەلکی بەزمانی کوردی کرد. وێستاش لە موکریاندا شاعیر و نووسەری وا هەن ڕێبازی ئەویان هەر بەرنەداوە و پەرەیان پێ داوە.

ئەوەش چەند نموونە لە جۆرەکانی شێعری ئەم شاعیرە کە پێم وایە ناتەواوییان تێدا هەیە. بەڵام لە دوور وڵات هەر ئەوەندەم بۆ پەیدا بوو بەهیوای ڕۆژێک کە دیوانی تەواوی چاپ بکرێ.

کوردینە

کوردینە! تا کەی ئێمە لە شاخان میسالی دێو
بێین و بچین و بۆمە نەبێ قەت خودان و خێو
خەڵکی هەموو لە شار و لە باخانە کەیفخۆش
ئێمە بڵاو و بێ سەرە ماوین لە دەشت و کێو
بۆ وانە هەرچی جوانە، لە جێ، دێ لە ژن، لە ماڵ
هەر شاخ و داخە بۆمە کوڕی ڕەش، کچی دزێو
بۆ ئاسمان دەڕۆن و لە بەحرا دەکەن سەفەر
هەر هەردە نیشتەگاهی مە، سەنعاتە وەرد و شێو
ڕەشماڵە ماڵ و کەشک و پەنیرە مەتاعی مە
قەسر و سەرایی خەڵکی دێیە پڕ لە زێڕ و زێو
هەر میللەتێک لەلاوە هەقی خۆی بەدەستەوە
کوردێک کە سەر هەڵێنێ دەڵێن بۆتە سەربزێو
بۆ چمانە ماڵ و سەر کە لەسەر سەروەری نەچێ
کوڕ نابێ قەت بترسێ لە زیندان و دار و چێو
گوردانی کوردەکان بەخودا ڕۆژی غیرەتە
دەستەنە خەنجەران و پیاوانە وەرنە نێو

سەرچوونی تەخت ڕۆینی سەرداری پێ دەوێ
خۆشیمە لەو شەهادەتی شێخانە نێو بە نێو
فیکرێ لە حاڵی خۆکەن و بگرین بەحاڵی خۆ
شاهان بەمەحوی ئێمە دەبەستن گرێ و گرێو
ئەو ژینی بەو زەلالەتە بۆچمانە چاوەکەم!
بمرین لە ڕێی نەجاتی وەتەن با بەنێر و مێو
تا کەی لە باخی خەڵکی بەزیزی و بەملکەچی
خۆشە لە باخی ملکی چینی هەنار و سێو
هەرچی دەبێ بڵا ببێ حەق هەر حەق «حەسەن»
نینە لە ڕێی وەتەن خەمی دەرکردن و جنێو

ئەمە نموونەی شێعری نیشتمانی و شۆڕشگێڕانەیەتی وا دیارە شینی بۆ شەهیدانی کوردستانی تورکیا گێڕاوە. جگە لەوەی زۆر پڕ سۆزە، زۆریش هاندەرە. ئاشکرایە وەک پیاوێکی سیاسی و پسپۆڕ لە گرێکوێرەی مەسەلەی کورد گەیشتووە و ئاگای لە فێڵ و دەهۆی دوژمنان بووە، بەو حاڵەوە نەتەوەکەی بۆ خەبات هان داوە. ئامۆژگارییەکانی لە بنەماڵەی نیشتمانپەروەری خۆیدا پتر کاریگەر بووە. وەک دەزانن جگە لە دوو برازا و کوڕێک، چەند خزمی زۆر نیزیکی لە عەشیرەتی بەگزادەی فەیزوڵڵابەگی لەپێناوی ڕزگاری کوردستاندا چوونە سەردار و بوونە قۆچی قوربانیی ئازادیی گەلی کورد. ئەمەش نموونە شێعری ئاشقانە و دڵداری سەیفە و دیارنییە کەی گوتراوە، شێعرناس دەزانێ چەن وردەکاری شاعیرانەی تێدا بەکار هاتووە و وشەی چەن ڕەسەن و جوانی کوردی تێدایە و قافیەیەکی هەڵبژاردووە وەک قافیەی شێعرە نیشتمانییەکەی ڕەنگبێ پێش ئەو هیچ شاعیرێکی کورد خۆی لێ نەدابن.

داوەڵی دڵ

دایم دڵم بەنالە و زاری و فیغان دەڵێ:
خۆش بەو شەوە کە ڕۆژی ڕوخی دڵبەرم هەڵێ
زولفت وەلادە ڕووت بنوێنە با دەفعەیە
شەو ڕابڕێ، ستارە نەمێنێ، قەمەر هەڵێ
تفڵی دڵم گڕووی شەکەری لێوی گرتووە
بەو زولفی میروەحەت مەکە مەنعم لە شەهدی لێو
تفڵێکە دڵ زەعیف و دەترسێ لە داوەڵێ
ئەو قافیەت بەسانی دڵی موددەعی حەسەن
تەنگە، درەنگە، مەیلی بەجەنگە، هەڵێ، مەڵێ

شاکاری هەرە بەناوبانگی سەیفی قازی بەڵکو یەکێک لە شاکارەکانی شێعری کوردی پارچە شێعری زستانە، بەشی زۆری کوردستان زۆزان و سارد و بەفرگرە، کەچی کەم شاعیری کورد دەناسین وەسفی زستانی کردبێ. مامۆستا لەم شێعرەدا تابلۆیەکی لە زستان و لە ژیانی لادێ نشین و ئاژەڵدار و زەحمەتکێشانی کورد کێشاوە کە بێگومان بێ وێنەیە. جگە لەوە بەزمانێکی سادە و ڕەوان و لادێیانە گوتراوە و فەرهەنگۆکێکە لە وشەی ڕەسەن و پاکی کوردی، پڕە لە ئامۆژگاریی سیاسی و کۆمەڵایەتی و تەنانەت ئابووری بۆ زەحمەتکێشان و دێنشینانی کورد. وردبوونەوە لەم شێعرە بۆمان ڕوون دەکاتەوە، شاعیر چەن ڕووناکبیر و ئازادیخواز و کۆمەڵناس و گەلپەروەر بووە. سەیر ئەوەیە سەیف خۆی لە چینی تەسەل و دەوڵەمەند بوو و لە کشتوکاڵ و ملکداری و دار چەقاندن و ماڵ بەخێوکردندا ناوبانگی ئێستاش هەیە و شوێنەوارەکانی هەر ماون، کەچی دەبینین شارەزای

ژیانی چینە هەرە هەژارەکانی ئەو سەردەمی کوردستان بووە و دڵی بۆیان سووتاوە و شینی دەگەڵ گێڕاون. ئەم شێعرە وەک بۆ خۆی ئیشارەی کردووە لە ساڵی ١٣١٢ی هەتاویدا گوتراوە کە زستانێکی زۆر درێژە و سەخت و قڕانێکی گەورە بووە و زۆر ماڵ لە ماڵ کەوتوون و زۆر دەوڵەمەند بێڵیان لە بن میچ چەقاندووە. شێعرەکەی وەک نامەیەک بۆ دۆستی خۆشەویستی عەزیز ئاغای عەبباسی کە ئەویش ئەهلی زەوق و حاڵ و سۆفی و دڵتەڕ بووە نووسیوە:

زستان

ئازیز ئارەزووت زۆری بۆ هێنام
فرمێسکم سوور بوو زەردی ڕووی لێنام
دیسان بەئاوری دووریت کەوتمە گیر
دنیام لێ ساردبوو بوو بەزەمهەریر
تا ناهومێد بووم لە هاتنی زووت
جەرگم بووە پولوو هەناسەم بزووت
هەوا بۆ حاڵم وەک شێتان دەگری
بەتەرزە و بەفر و باران و هەوری
هەردیش لەبۆ من هێندەی قوڕ پێوا
بەهاری دەگەڵ زستان لێ شێوا
گیا وگوڵی مێرگان بۆم سیسَ و زەرد بوون
بۆ شینی کەوان کەویان هاودەرد بوون
شینی بەهارە ئاسمان هەر دەگری
هەوریش ناڵە ناڵ ڕووی خۆی دەپچڕی

بـــزن و مـــەڕ ڕووتـــــن وەک ســـووڕە ســـاقە
یەک دانوو دەیکـــوشـــت یـــەک بـــەڵـــەبـــاقە
لـــەبـــەر بـــێ هێـــزی لـــە ترســـی ســـەرما
پشـــتینیان بـــەســـتن هـــەمـــووی جـــل کـــرا
بـــا لـــە کێـــو و چـــۆڵ خـــۆڵ وەســـەر دەکا
گریـــانـــی کێـــوان بـــەحـــران پـــڕ دەکـــا
داری مێشـــــە و بـــــاخ بـــەفر دایپـــۆشـــین
پـــاک دەڵێـــی مـــردوون کفنیـــان پـــۆشـــین
کەوی کـــوێـــستانێ لـــە قاســـپە کـــەوتـــن
بێهـــۆش بـــوون یاخـــو خەویـــان لـــێ کەوتـــن
جـــریـــوە و زریـــوەی چـــوڕە و چـــۆڵـــەکـــە
نایـــە و نـــەیانمـــا هێـــلانـــە و هێلکـــــە
لەگلـــەگ گـــەل کـــەوت، نەمـــا تـــەق تەقی
ســـێرووش لـــە ســـیرە و فیتنە و چـــەق چەقی
پـــاک پـــەشـــیمانن لـــە بـــۆ گـــەرمێنـــێ
بـــۆ دەهـــاتنـــەوە عـــەمـــرو نـــەمێنـــێ
قـــاز لـــە شـــەتـــاوان قـــاڕەی لـــێ بـــڕا
دوڕنـــای چۆمـــاوان زوڕنـــای لـــێ دڕا
لـــە درزی ئـــەرزی هـــــەوێـــردە دامـــــان
بـــێ هـــۆش بوونـــەوە ســـڕبوون لـــە ســـەرمان
وشـــک بوو دووپشـــک ئـــەو خواری ناڕاســـت
مشـــک کونـــی خـــۆی بەئـــاوات دەخواســـت
بـــۆق کـــە دەی قـــڕانـــد دەویـــی کـــردەوە
کـــەریـــش زەرینـــــی لـــــەبیـــر بـــردەوە
مـــار پاپۆکـــەی خـــوارد خۆڵـــی وەڕووی کرد

ژووشک ئارەزووی کەوڵێکی مووی کرد
لاڵ بم نابینم لە چیا و لە ڕازان
سیرەی هەڵۆ یان چریکەی بازان
لەبن بەردان مان هەر سەر مازەڵە
لە باخ و باخچان قەل و قشقەڵە
پووشی داپۆشی داڵدەی پاک بڕی
کەروێشک ڕیشەی پاک کرد و بڕی
بەفری بێ واده ڕەشانگی بڕی
ڕەشانگ و سپی پاکیان سەر بڕی
سەر بڕا گاشین پاش مانگا بۆره
لەباتی گاڕان ڕۆیی گابۆره
ڕۆژ هەتا شەوێ گەوره و بچووکیان
خێزانی ماڵێ گەوره کچ بووکیان
خەریکن لە باخ فریزوو دەردێنن
وەک شەونەمی گوڵ ئارەق دەڕژێنن
ئارەق لە هەنیان بەڕێز بژمێره
کێ دی لە ئاسمان بەڕۆژ ئەستێره
لە دەوری سەریان دەسڕۆکەی هەوری
وەک مانگی چارده لەنێوان هەوری
کەوتە سەر پیلان دەسڕۆکەی نوێژێ
کەژە هەوری گرت لە دەوری ڕۆژێ
دەسماڵی ملیان پشتێنی شلیان
چنار و لاولاو چاوی بە کلیان
زولفیان لەدوویان وەک ڕەشمار دەخشان
ڕەش بوون وەک شەوە بەڕۆژ دەدرەوشان

بـــەلـــەرزە دەچنـــــە فـــریـــــزوو ڕنیـــــن
گـــریـــان کاریانە لـــە جێـــی پێکـــەنیـــن
بـــۆ چنینـــــەوە کـــەڵـــەکـــەی دەکـــــەن
پـــــۆڵـــی کـــەوانن کە چینـــەی دەکـــــەن
پـــاچ و پێمـــەڕە و بێـــڵ لەســـەر شـــاندا
وەک فـــــەوجی حـــازر لـــەژێر فـــەرمانـــدا
هێنـــــــدە لاوازە مـــــــەڕ و مـــاڵاتیـــــان
قـــوربـــانـــی نـــاکرێ نـــادرێ زەکـــاتیـــان
گا لـــەبـــەر لـــەڕی هـــەڵنـــاگـــری نیـــری
نـــە مـــەڕ ماســـتی مـــا، نـــە مانگا شـــیری
لـــۆک چـــەمبـــەری بـــوو، مایـــن مشمشـــە
گـــا گـــوێ ڕەپەی گـــرت گـــامێش خشخشـــە
کـــەڵ و گامێشـــیان بـــوونە چـــەکچـــەکـــی
وشـــــتریان عـــەینی بێچـــــووی لەگـــلـــەکـــی
نایـــە فیتـــووی شـــوان لـــەســـەر شـــەوینـــێ
مێگـــەلـــی چێشـــــتاو لە کـــوێ دەنـــوێنێ؟
کوان شـــەنگـــــەبێری لە هـــۆبـــە و بـــانـــان
شڵقـــــەی مـــــەشکـــەیان بـــەری بـــەیـــانـــان؟
قـــــۆڵیـــان هـــــەڵـــدەکـــەن دەڵێـــی بلـــــووڕە
ســـــینگیان دەردەخـــەن پارچـــەیـــەک نـــووڕە
دەرزی بـــــەرۆکیـــــان کـــە دێـــــن دەرێنـــــن
مانـــگ لـــە ئاســـمانـــێ بـــۆ زەوی دێنـــــن
زولفـــــان لابـــــەلا دەکـــــەن بـــــەلادا
ڕۆژ هـــــەوری لـــەســـەر ڕووی خـــۆی وەلادا
قـــــەد و بـــاڵایـــان وێنـــــە نـــەمـــامـــان

کێ دی نەمامان بگرن شەمامان؟
کوێرم نابینم خێل بەرەو خواران
تەقڵە و ڕمبازی و هەو هەوی سواران
کوا «پیرووت ئاغا» سەرخێڵی کوردان؟
لە «قوڵەسەنی» ڕا بچێتە کوێستان
لە کوێیە «تاغی» ئەو چادری جوانی؟
تیپ تیپ میوانی سەر سفرە و خوانی
کوانێ سەید سەمەد ئەو مەردی ڕەشید
بۆ «مایەن بڵاغی» بچێ بەتەمهید
دێهات لێکی دەی چادر و هۆبانی
گیر ناکەوێ ڕۆن بۆ چەورەسانی
وەگیر ناکەوێ، ماست بۆ هەوێنی
دۆی هەڵگێڕیەوە یا بیکوڵێنی
پەنیر بووە ئیکسیر شیر ئاوی حەیات
هەر وەک ئەسکەندەر کەوتینە زوڵمات
شەماڵ و زریان دایم شەڕیانە
ئاغاوات شڕن کرمانج قڕیانە
زستانی ئەمساڵ دیارە پێنج مانگە
کا و گیا و مەڕ، بڕا لە دانگە
تەویلە و هۆڵ و هەیوان هەڵوەشان
پووش و قامیش و نااڵش دەرکشان
دران بەگاڕان وەک وێنجەی نوخشان
خرانە بەرمەڕ لە دانگە و حەوشان
کرمانج دەوڵەتی پڕ و پاتاڵ بوو
کۆچی دێ بەدێی بەمانگ و ساڵ بوو

ئەویش لە دەس چوو هێندە کۆچ مەکەن
کای سەر و نوێ کەن جووتی زۆر بکەن
حاسڵی عومر و لە زۆر و کەمی
داتان بەکا و گیا لەنێو عەجەمی
رێی کاکێشانی وەک کەهکەشانە
قەتاری وشتر وەک ئەستێرانە
کای زەرد و ڕزیو وەک لیرەی سوورە
وێنجەی ڕەش و شین پێستی سەموورە
قیمەتی کایە وەک کارەبایە
بۆتە قووتی ڕووح وێنجەی سەحرایە
باخان دابنێن داران بنێژن
نەجیب و ئەسڵ و کۆن و لەمێژن
حەیفە میللەتێ شەش هەزار سااڵ بێ
نۆکەری ماڵان ڕووت و ڕەجااڵ بێ
نۆکەری ماڵان عەیبە لە بۆ مە
کۆڵان هەڵگرین بە کۆمە کۆمە
چیدی دوژمنان بەخۆ خۆش مەکەن
بۆ بووزوو و کەپەنک باڵا پۆش مەکەن
تاکەی لە دەرکان کز و داماو بین
بێ مەزن و گەورە و سەر بێ کڵاو بین
هەر کەس ئارەزووی ماڵانی هەبێ
وەجاغی کوێر بێ منداڵی نەبێ
ئەو بەدبەختیەی لە کورد ڕووی دابوو
لەبەر نەخوێندن کۆزیان ساوابوو
واجبە خوێندن بۆ دنیا و دینی

پێغەمبەر فەرمووی بۆچوونە چینی
بەکوتە و شانامان میللەت دەمێنن
بەمیر و مەزنان شان دەشەکێنن
دەردی دڵ دەکەم کورت و کرمانجی
حەسەن کرمانجی چت لە دیلمانجی؟

***

خوسرەو جوانەگا بۆری مردار بوو
خواردنی فەیزوو و گەڵای بندار بوو
دەگەڵ خونچە گیان شینیان دەگێڕا
سااڵح و قادریان دەسەر دەگێڕا
کەرە بۆزیشیان لەسەر وەستایە
کوڵی گریانیان لە ئەوکی دایە
تازە مااڵنی تۆ داخوا چۆنن
ئەوانیش خەریک فەریزوو و کا کۆنن
دڵت تەنگ نەبێ تفاقت هەبێ
ئەوی تۆی نەبێ یاخوا هەر نەبێ
عومەر و عوسمان بووبەکری نازدار
بەناز گەورەبن هانامە چوار یار
جێژنی قوربانە خۆم قوربان دەکەم
خۆم بەقوربانی عەزیز گیان دەکەم
تاریخ هەزار و سێ سەد و دوازدە
بیستی فەروەردین داد و بێدادە

***

حاجی قادری کۆیی

ژیان ناپســـێتەوە، تەبیعەت ئەستێور نابێ، پۆژ و مانگ و ساڵ و چەرخ بەدووی یەکدا ڕێچکـــە دەبەســـتن. زۆر ئەحمەد، چاو دەکەنەوە، دەگەنـــێ، ژن دێنن و دەبنە باوک. زۆر فاتـــێ بەخۆدا دێن، بەبووک دەچن و زگ دەکەن. زۆر قادر لەدایک دەبن، پەڕەوازە دەبن، پیـــر دەبن و دەمرن. بەڵام کەم قادر بە حاجی قـــادری کۆیی دەبن، بوونە حاجی قادری کۆیی هەروا سووک و هاسان نییە. بەخۆ هەڵمساندن، با فیشکردن و لە خۆباییبوون پێک نایە، بەچەند دێر نووســـین، چەند قسە کردن و چەند شێعر گوتن تەواو نابێ. فیداکاری، گیانبازی و لەخۆبووردنی دەوێ. دەس لەخۆ بەردان دەگەڵ سوێری و تاڵی ڕاهاتن دەگەڵ سەختی و بەرەنگاربوونی دەوێ. پێویستی بەچاوی نەترس و کۆڵنەدان و نەبەزین هەیە.

حاجی قادر مەلایەکی زانا و شـــاعیرێکی ناسک خەیاڵ بووە. ئەگەر نیشتمانپەروەرێکی وا دڵسۆز و ڕاست و تێکۆشەرێکی وا گەرم و گوڕ و ئازادیخوازێکی وا کۆڵنەدەر و نەبەزیش نەبوویایە و لە گۆشەی مزگەوتێک یا کونجی خانەقایەک دەرسی گوتباوە و نوێژ و تاعەتی خـــۆی کردبایـــە و چەند غەزەلێکی کوردی لەپـــاش بەجێمایە. دیســـان ڕەنگ بوو لەنێو نەتەوەکەی خۆی ناوبانگی بکردبایە. - بۆ ئی وامان کەمن - بەڵام خۆشەویســـتیی حاجی هەر لەبەر زانایی و شاعیری نییە. حاجی کوردێکی پاک، تێکۆشەرێکی چاک، ڕەخنەگرێکی ئازا و بێ باک بووە. نەترساوە، نەبەزیوە، ناهومێد نەبووە، ماندوویی نەزانیوە، هەلپەرست نەبووە، ئیمانی تەواوی بەم شێعرە بەرزەی خۆی بووە کە دەڵێ:

مـــەرگ و ژین میســـــلی ســـێبەر و تـــاوە
ئـــەوی باقـــــی بمێنـــــێ هـــەر نـــــاوە

حاجی لە قوولایی دڵەوە نەتەوەکەی خۆشویســـتووە و نیشـــتمانەکەی پەرســـتووە. شارەزای مێژوو و جوغرافیای وڵاتەکەی بووە و بەتەواوی هەستی بەبێ بەشی و چارەڕەشی نەتەوەی زۆرلێکراوی کورد کردووە. دەسەوەستان و تەوەزەل و ترسەنۆک نەبووە، گەڕێدە و کارامە و ئازابووە و هێز و توانای خۆی بۆ ئازادیی نەتەوەکەی تەرخان کردووە.

حاجی لەنێو خەڵکدا ژیاوە، کۆمەڵی خۆی باش ناســـیوە، کەم و کوڕییەکانی بەچاوی خۆی دیوە، لە دەرد و ئازارەکانی گەیشـــتووە و نەک هەر دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە بەڵکو زانایانە و ئازایانە باسکی لە تیمارکردن و چارکردنی هەڵکردووە.

حاجـــی لەو ڕێـــگا پڕ خەتەرەدا، بەرەو ئەو ئامانجە بەرزە ڕۆیشـــتووە. هەموو ڕەنج و کوێرەوەری و تاڵ و ســـوێری و گیروگرفتێکی بەگیان و دڵ قبووڵ کردووە. نە وەستاوە و نە وچانی داوە و نە ترســـاوە و نە ســـارد بۆتەوە. گاڵتەی بەمەرگ کردووە و لە داوەڵێک نەپرینگاوەتەوە و لەبەر هیچ ڕووداوێک چۆکی دانەداوە.

حاجی بەگزادە و شێخزادە نەبووە، بەشیر و شەکر پەروەردە نەکراوە، لەسەر دۆشەگی پـــەڕی قوو پێ نەگەیشـــتووە، بەهەژاری و نەداری و بەهەتیوی و هەناسەســـاردی گەورە بووە. بەپێخاوســـی و لینگ ڕووتی وەدووی خوێندن و فێربوون و خۆ پێگەیاندن کەوتووە و دەڵێ:

بـــەبیـــرت دێ زەمانێـــک چـــووینـــە باڵـــەک
بـــەپێخاوســـی نە کـــەوشـــم بـــوو نـــە کاڵەک

حاجی ئینسانێکی واقیعی، ڕابەرێکی زانا و مەزن و ڕووناکبیرێکی شۆڕشگێڕ و بەجەرگ بووە، ئەو ویســـتوویەتی شۆڕشێکی قوواڵی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگی لە کوردســـتان بەرپا بکا. نەتەوەکەی لە ژێر دەستی و کۆیلەتی، لە هەژاری و نەداری، لە نەزانی و نەخوێندەواری نەجات بدا. ئەو ویستوویەتی بۆ بەجێگەیاندنی ئەو ئامانجەی خۆی لە هێز و توانای هەموو توێژ و چینەکانی کۆمەڵ کەڵک وەربگرێ.

حاجی بڕوای تەواوی بەمافی دیاریکردنی چارەنووسی گەلان هەبووە و کاتێکی دیویەتی کورد لەو مافە ڕەوایە بێ بەشە هاواری لێ بڵێند بووە:

هەر کـــوردە لـــە بـــەینـــی کـــوللـــی میللەت
بـــێ بـــەهـــرە لـــە خـــوێنـــدن و کێتـــابـــەت

یا:

میللـــەتـــی بـــێ کتێـــب و بـــێ نـــووســـین
غـــەیـــری کـــوردان نییە لـــە ڕووی زەمـــین

هۆی ئەم بێ بەشییەی زانیوە و ڕێگای نیشان داوە. چونکە تێگەییوە کە بەشی هەرە زۆری لێقەومانی گەلی کورد نەبوونی یەکێتییە. وای گوتووە:

تـــا ڕێک نـــەکـــەون قـــەبیلـــی ئـــەکراد
هـــــەر وا دەبنـــــە خـــرابـــە ئـــابـــاد
ئـــەنـــواعی میللەل لـــە گـــەورە تا چـــووک
خـــەملێـــوە مـــەمالیکـــی وەکـــو بـــووک
هەر کـــوردن ئـــەگـــەرچـــی پاکی مـــەردن
پامـــاڵـــی زەمـــانـــە مـــەحـــوی کـــردن

حاجی وێستوویەتی پێ بەپێی شۆڕشی سیاسی و جوولانەوەی ڕزگاریخوازی، شۆڕشی کۆمەڵایەتیش دەس پێ بکرێ. کۆت و زنجیرەکان بپسێنن، ڕێوشوێنە کۆن و ڕزیوەکان لە نێـــو بچن. لە زەمانێکدا کە ژن یانـــی نیوێکی کۆمەڵی کوردەواری وەک پیواز لەبن حەوت توێکڵدا شـــاردراوەتەوە، لە ســـەردەمێکدا کە ژن وەکوو کۆیلە و ئێخسیر چاو لێکراوە. لە حاڵێکدا کە ئەندەروونی شێخ و ئاغا و بەگەکان بەتەقلیدی «بابی عالی» پڕ بووە لە ناسک

و نازداری زێڕ خرید حاجی ڕووناکبیر چ بڵێ باشە؟

بۆچی فەرمووێتی نەبی ئەمین
اطلب العَلم و لو بالصین
نێر و مێ لەم حەدیسە فەرقی چییە؟
گەر مەلا نەهی فەرموو دینی نییە

حاجی بێ باک و ئازا، حاجی گەڵپەرست و نیشتمانپەروەر، حاجی تێکۆشەر و لەخۆبوردوو هەر بەوەندە ڕانەوەستاوە. بەتوندی و تووڕەیی، بەبێ پەروا و سڵکردن، ئازایانە و بێ باکانە بەڕاشکاوی لە چەرخی نۆزدەدا و پلاری وای لە شێخ و خەلیفەی درۆزن و دەسبڕ و سۆفی و دەروێشی بێکارە و خوێڕی و ڕەممالّ و مارگری تەوەزەل و مفتەخۆر گرتوون، کە ڕەنگبێ دوو پاتەکردنەوەیان لە بەشی سێهەمی قەڕنی بیستەمدا بۆ ڕووناکبیرێکی کورد لە زۆر شوێنی کوردستاندا بەگران تەواو بێ وەک:

خانەقا و شێخ و تەکیەکان یەکسەر
پێم بڵێن نەفعیان چییە ئاخر؟
غەیری تەعلیمی تەمبەڵی کردن
جەمعی ئەملاک و خەزنە کۆکردن

یا:

وشکە سۆفی بڵێ بەشێخی تەرەس
با بەسەرما نەیە میسالی هەرەس
کەر نەبێ کام مونەووەری خەڵەتان
بەن گرێ دان و تا بڕینو نەفەس؟

ئەم شاعیرە ڕاستگۆیە بەڕوونی لە فەلسەفەی ژیان دواوە و تەوژمی مادییاتی لەسەر

بیروبڕوای ئینسان بەڕاست زانیوە و ئەم پەندی پێشینیانی باش وەرگرتووە: «زگی برسی لە خواش ناترسێ» و وەستایانە تەعبیرێکی دیکە خستوویەتە ناو شێعری خۆیەوە:

سۆفی وەک خەستەبوو لە زیکری هەناو
سەد نوێژی دەدا بەکاسەیە ئاو
شیعە وەک تەشنە بوو لەسینە زەدەن
بەدە قەترەی دەدا حوسێن و حەسەن

یا:

خواردن و سەتری عەورەت و سوکنا
باعیسی ژینە بۆ گەدا و پاشا
حاڵەتی وایە چی لەسەر خاکە
غەیری عیسا دەڵێن لە ئەفلاکە

حاجی وێڕای نیشاندانی ڕێگای شۆڕشی سیاسی و کۆمەڵایەتی، ڕێگای شۆڕشی ئابووریشی وەک پسپۆڕێکی شارەزا زۆر ژیرانە بەنەتەوە پاشکەوتووەکەی نیشان داوە ڕەنگە ئەم فیکرەی لەم شێعرەی خوارەوەدا هەیە لە قەرنی نۆزدەدا بەبیری کەم زانای ڕۆژهەڵاتدا هاتبێ:

لە بەینی میللەتی خۆتان بەیاری
بکەن تەقسیمی شاخ و داروباری

یا:

ئەمەش تەنیا نییە سووچ و خەتاتان
لە کەسبیش خافڵن میسلی مەلاتان

یا:

لــە بەغــدا بــۆچــی خورمــا بێــت و لیمــوون
لــەبــۆ دەرمــان لــە ماڵ بــێ ڕۆنــی زەیتــوون
لــە ئێــوە کامتــان بــوو؟ یــەک دوو جارێــک
بکاتــە کیســەیــەک یــاخــو خــەرارێــک
دوو پێــی لێــدا لــە کــۆلا میســلی دۆشــاو
وەکــو ڕۆن ڕۆنــی زەیتــوون بێتــە ســەر ئــاو
وەیــا پێــی نێــژراوە چــەنــد نــەمــامێــک
لە نارنــج و تــورنــج و چــەنــد مــەقامێــک
بزانــن شــین دەبــێ؟ نابــێ؟ بــەبــەر دێ؟
لــە جێــگای ســاردوگەرمی چــی بەســەر دێ؟

***

بــــەراو دێمــــی ئێــــوە کیمیــــایــە
دوڕ و گــــەوهــەر، گــەز و مــازووی چیــایە؟
مــەعادیــن خاتری تــۆ بــێ لــەگــەڵ کان
گــەنمتــان زێــڕە، حــەتتــا زیــوە، زیــوان
ڕەژووی پاپــۆڕ و خــۆی و نــەوت و گۆگــرد
لــە کێــوی ئێــوەدا کــۆیــە وەکــوو گــرد

حاجی بڕوایەکی تەواوی بەشۆڕشی فەرهەنگی هەبووە و دەردی نەزانی و نەخوێندەواری بەدەردێکی کوشــندە زانیوە. تەنانەت خوێندنی کۆنیشــی بەدڵ نەبــووە و ڕەخنەی لێ گرتووە:

عولــەمامــان بــەقەولــی بــێ ســەر و پــا

پاکی خنکا لە بەحری وشکی هەوا
سەنعەتێ فێرنەبوون لەپاش تەحسیل
سەیری چۆن بۆ موناهی بوونە دەلیل

یا:

ئەی خەریکی ڕموز و ڕاز و نیاز
ئاوروپا فەننی گەیوەتە ئیعجاز
قوللەی ئیڤلی لە ئەفلاکە
عەکسی ئەو گەردیشی لەژێر خاکە

حاجی زۆر بە درێژی و ڕوونی باسی زانستی تازە و سەنعەتی نوێ دەکا و بۆ نموونەی زاڵبوونی نوێ بەسەرکۆندا دەڵێ:

بەقسەی موخبیر و وموئەرخی کۆن
میللەتی چینە چوار سەد میلیۆن
سەربەسەر میللەتی هەموو ژاپۆن
زۆر بەزەحمەت دەگاتە چل میلیۆن
ئەهلی ژاپۆن لە سایەی سەنعەتی چاک
سەیری چۆن چینی گرت و کردیە خاک

لەم شێعرانەوە دەردەکەوێ حاجی هەر خەریکی خوێندنەوەی کتێبە پەڕ زەردەکان نەبووە و زۆر خەریکی پێگەیاندنی خۆی بووە و لە ئەستەمبوڵ ڕۆژنامە و گۆوار و چاپەمەنی ئەو سەردەمی باش خوێندۆتەوە و ئاگای لە وەزعی جیهان و دەنگوباسی هەندەران بووە. ئەمەش نیسبەت بەمەلای قەرنی نۆزدەی کوردەوە شتێکی سەیرە. بەداخەوە ئێستاش لە کوردستان مەلای وا ماون کە پادیۆیان نەچۆتە ماڵ. هەر لەو سالانەی دواییدا دیتمان مەلای وای کورد هەیە کە چوونە سەر مانگی «ئاپۆلۆ»ی بەدرۆ دەزانی.

حاجی ئەوەندەی میللەتەکەی خۆش دەوێ وەک باوکێک لە پۆڵەی شیرین تووڕە دەبێ و قسەی سووک لە پارسەنگی ئەو کەسانە دەنێ کە منداڵی خۆیان نانێرنە مەکتەب و باسی بێگانەکان دەکا کە منداڵی خۆیان لەبەر خوێندن دەنێن تا لە ئەنجامدا ببنە گەورەی کوردان:

ئێستەکە ئامیرانی کوردستان
هەر لە بۆتانەوە هەتا بابان
ئەو هەتیوانی مەکتەبن یەکسەر
کوردەکان باردەکەن وەکوو ماکەر

حاجی تەوس و پلار دەگرێتە ئەو زانایانەی کە کوردن و بەزمانی کوردی نانووسن و ئەم میساڵە بەجێ و جوان و کەمێک توند و تیژەیان بۆ دەهێنێتەوە:

وەک مریشکێ کە ئەقڵی نەیهێنێ
بێتوو جووجکەی مراوی هەڵبێنێ
وەک بگاتە کەناری جۆگەلەیەک
نایەتە شوێنی بمری جووجەلەیەک
جێی ئەمی وشکە، جێی ئەوی ئاوە
تێدەگا، قوون درانی پێ ماوە

حاجی ئەو شایەر و بەیت بێژانەی کە شێعر و بەیتی کوردیان داناوە زۆر خۆشویستوون و ڕێزی لێ ناون و پێی هەڵگوتوون:

دوو عەلین شاعیرن وەکو حەسان
بەردەشان و حەریرە مەسکەنیان

ئەو هێرشی بردۆتە سەر ئەو خوێندەوارە کۆنەپەرستانەی نەخوێندەوارە هونەرمەندەکانیان لەپێش چاو سووکە:

ئێستە مەعلوومە بۆ هەموو میللەت
ئەی مەلای دەرس و موفتی ئوممەت
ئێمە بێ غیرەتین و بێ عارین
ئەوی نەیخوێندووە لەمە عارین

بەمەڕا دیارە حاجی چەند نرخی بۆ ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی داناوە. حاجی ناوی زۆر شاعیر و خۆشخوانی کوردی بەنەمری لە دیوانەکەیدا هێشتوونە، کە داخی گرانم بەشی زۆریان شوێنەوارەکانیان فەوتان و ناویشیان لە بیر چوونەوە.

حاجی قادری هونەری زانیوە و لە نێوان بەرهەمی هونەرمەند و ژیانی تایبەتی ئەودا فەرقی داناوە و دەڵێ:

مەلکەقۆڕ و حیماری با بەدناویش بن
شێعریان جوانە بەس نییە کوردن
گەرچی بەدناون و گەلێ وردن

حاجی نەمر لە نامەیەکدا کە بۆ دۆستە خۆشەویستەکەی، «جەلی زادە»ی نووسیوە باسی میکرۆب دەکا. ئەوە لە زەمانێک دایە کە دەرمانی دەردی منداڵە نەخۆشەکانی کورد بەڵغەم و تفی شێخ و تۆز و خۆڵ و داروبەردی سەر چاک و کوتەشالی سەید بووە.

حاجی قادر لە قووڵایی دڵیەوە ئیمانی بە دێموکراسی هەبووە. باسی دێموکراسی لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا دەکا و دیارە ئەوپەڕی ئاواتی ئەمە بووە ڕۆژێک ڕێژیمێکی ئەوتۆ لە وڵاتە پاشکەوتووەکەی ئەو، دابمەزرێ:

لە تەگبیری ئوموری ملکی خۆیان
شەریکن پینەدۆز و شوان و گاوان

لە جـــۆشـــین و خـــرۆشـــین پـــوورە هـــەنگن
بـــەمـــن چـــی کافـــرن یاخـــۆ فـــەڕەنگـــن

وا دیارە حاجی لەبارەی سۆسـیالیزمدا شـتی زانیوە. ئەوە بۆ من گەلێک جێی ڕامان و بیرکردنەوەیـە. ئایا نووسـینەکانی (مارکس) و (ئینگلـس) و هاوبیرەکانی ئەوان لەو سـەردەمەدا بەزمانی عەرەبی و تورکی و فارسـی کە حاجی لەو سـێیانەدا شارەزا بووە تەرجەمە کراون؟ یا حاجی بەپیری فێری زمانی دیکەش بووە. هیچ کام لەم دوو شـکانە دوور نیـن. چونکە ئەسـتەمبووڵ لەو کاتەدا ناوەندی ڕۆشـنبیری ڕۆژهـەڵات بووە. ئەم شێعرانەی خوارەوە تەماشاکەن تا ئێوەش وەک من بکەونە دوودڵییەوە:

وەکـو بیسـتوومـە بـۆ دەفعـی مـەسـائب
وەهـای تـەگبیـر کـرد ئـەو فکری سـائیب
هـەمـوو گـەورەی ویلایـەت ببنـە ئەحبـاب
وەکـو شەخسـێکی واحیـد بـن لەهـەر بـاب
هـەموویـان ببنـە یـەک تەعلیـم و نووسـین
وە یـەک بـەرگ و زمـان و ڕەسـم و ئاییـن

ئایا ئەم کەسـانەی حاجی بەشـاعیرێکی ناسیونالیسـتی توند دەناسـن هیچ بۆنی سۆسیالیسـتی لەو شـێعرانە، ناکەن؟ گوتم حاجی قادر زۆر وریا بیرتیژ و دووربین بووە دووری بیرکردۆتـەوە و باش لە مەسـائیل گەییوە. فکری زۆر لەپێش خەڵکی سـاکاردا بووە. ئێستا بۆ سەلماندنی قسەکەم دەبێ گەلێک بگەڕێمەوە دواوە و لاپەڕێک لە مێژووی خوێناوی نەتەوەکەمان هەڵبدەمەوە.

وەک دەزانین لە ساڵەکانی ١٩١٤ ـ ١٩١٨ دا ناتەبایی نێوان ئیمپریالیستەکان شەڕێکی جیهانی گەورە و ماڵ وێرانکەری هەڵگیرسـاند. پڕیشـکی ئاگری بێ ئامانی شـەڕ کەوتە کوردسـتانی خۆشەویستیش و وڵاتەکەمان بوو بە مەیدانی شەڕی نێوان تەزاریزمی ڕووسا و داگیرکەری عوسـمانی لەلایەکەوە و ئیمپریالیزمی فێڵاوی ئینگلیس و عوسمانی لەلایەکی ترەوە.

عوسمانییەکان کە دۆست و هاوپەیمانی ئیمپریالیزمی ئالمان بوون، بەئاشکرایی بۆ قازانجی ئەوان بەشەڕدەهاتن. ئەو شەڕەیان ناو نابوو «خەزا» و بەبیانووی دینەوە شێخ و مەلا و مەزنەکانی کوردستانیان فریو دا و کردە نۆکەری بێ جیرە و مواجیبی خۆیان. لەو شەڕەدا وڵاتەکەمان سووتا و خاپوورکرا. نەتەوەکەمان قڕ بوو و لەبرسان مرد و گەورەترین زیانی مێژووییمان پێگەیشت.

تەنیا لە موکریان چەند کەس بەڕابەری سەرداری موکری و شێخ بابا نەچوونە ژێر باری پرۆپاگەندا و درۆ و دەلەسەی عوسمانی، سەرداری موکری «حەمە حوسێن خان» کە نیسبەت بەزەمانی خۆی پیاوێکی ئاگا و سیاسی و خوێندەوار بووە. لە مەسەلەکە گەیشتووە و زانیویەتی «شەڕ لەسەر لێفەی مەلایە» نەک لەسەر دینی ئیسلام و ویستوویەتی ئەوەندەی بۆی دەکرێ نەتەوەکەی بێ لایەن بهێڵێتەوە. بەڵام ئالاهەڵگرانی ئیسلام و خەزاکەرەکانی عوسمانی ئەو و شێخ بابا و حەمەخانی بانی و سەیفەدین خانی سەقزیان بەو تاوانە ئیعدام کرد.

جا بزانین حاجی نەمەر، حاجی زانا و پێشکەوتوو کە لەو سەردەمەدا ئێسک و پرووسکیشی پزیون چەند لەوەی پێشدا لە فێڵ و تەڵەکە و خراپەی خەلیفەکانی عوسمانی گەیشتووە کە دەڵێ:

نەمە کەر میزە دەڵێن واریسی شەرعی نەبەوین
هەموو عەبدی سەنەمن باسی مەکە گەورەکەیان

یا:

تا لەژێر بەندی ڕۆمیان نەگرن
زەحمەتە قەدری بەیتی من بگرن

یا:

ڕوومی وکو گرێی موون کەس پشتیان پێ نەبەستی
کەوتوونە داوی خۆیان پەژمووردە مان و حەیران

گەورە گەورەکانی ئەو سەردەمی کورد قەدری بەیتی حاجییان نەزانی و دیمان چۆن لەژێر باری پوومیان مردن. دیارە مەبەست لە گەورە گەورەکان، شێخ و مەلا و خان و ئاغا و بەگ و پاشاکانی کوردە. چونکە نابێ لەبیرمان بچێ کە لەو سەردەمیدا کۆمەڵانی خەڵک چ ڕۆڵیان نەبووە.

حاجی ئەو هەموو بێ ئاگایی و کەمتەرخەمییەی دیوە. لە نەزانی و نەخوێندەواری و دواکەوتەیی نەتەوەکەی گەییوە، کەچی ناومێد نەبووە و بەهیوا بووە ڕۆژێک لە شێعرەکانی بگەن، خەبات بکەن و ڕزگار ببن و قەدری ئەو بزانن. خەمی ئەوەی بووە کە ئەو ڕۆژە بەچاوی خۆی نابینێ:

حەسرەتم هەر ئەوە لە دنیادا
حاجی دەمرێ بەدەورەتان ناگا

ئەو چاوەنۆڕی هیچ پاداشتێکی مادی نەبووە و بەڕاستی لە پێناوی گەیشتن بە ئامانجی پیرۆز و ئاواتی بەرزی خۆیدا وازی لە هەموو خۆشییێکی جیهان هێناوە و لەو بارەدا دەڵێ:

من لە دڵسۆزی ئەم قسانە دەکەم
وەر نەە، پەشمە لەلام، هەموو عالەم

حاجی زانیویەتی نەتەوەی کورد، با پاشکەوتووش بێ، با لە کاروانی شارستانیش بەجێ مابێ، تەوژمی مێژوو پاڵی هەر پێوە دەنێ و بەرەو پێشی دەبا. جا ئەو دەمی خەڵک لە قسەی حاجی دەگا:

ئەم قسەی ئێستە عەیبی لێ دەگرن
ئەو دەمەش دێ زەمانێ بۆی دەمرن
ئەم بەئەو ئەو بەئەم دەڵێ کاکە
سەیری قانوونی حاجی چەن چاکە
هەر چلۆنێ ئیشارەتی فەرموو

وەک کەرامەت هەمووی وەها دەرچوو

بەڕاستی حاجی لەو زەمانیدا قانوونێکی نوێی هێناوەتە کایەوە و خۆشی نرخی کاری خۆی زانیوە و تێگەیشتووە شێعرەکانی لە کوردستاندا شۆڕش بەرپا دەکەن:

حاجییە و شێعرەکانی وەک کاوە
ڕۆژێ دێتن درەفشی هەڵداوە

دیسان لە جێگایەکی دیکە بەبەیانێکی شاعیرانە و جوان دەڵێ:

ئیتفاقی دڵبەرێکی بێ کەدەر
حاجی ئەنواعی لیباسی کردە بەر
بێ جیاز و مارەیی دەیدا بەشوو
لەو هەموو کوردانە داخوازی نەبوو
عاقیبەت دەیخوازن و ئەممای دەمی
پیر بووە نازێ، کەل و کۆمە دەمی

حاجی عیشقی گەل و نیشتمانی لێ بۆتە سەودا و بەهیچ جۆرێ خۆی بۆ زەوت نەکراوە و نەیتوانیوە بێدەنگ دانیشێ و قسەی چاکی هەر بۆ کردوون و تا مردن وازی نەهێناوە:

بەسە حاجی دووسەد هەزار دەفعە
پێم گوتی: ئەم قسانە بێ نەفعە
چاکە هەر چۆنی تۆ دەڵێی وایە
تێبگە ئەم قسانە خۆڕایە
قوڕی کام جێ بکەم بەسەر خۆمدا

ئـــەوە لێـم بـــۆتـــە عیللـــەتـــی ســـەودا
بـــەقســـەی چـــاکـــە دەســـتیان دەگـــرم
تـــەرخـــی ناکـــەم بـــەلـــۆمـــە تـــا دەمـــرم

حاجی زۆر باشـــی زانیوە کە چوارچێوەی نەزم بۆ دەربڕینی بیروڕای سیاسی و تێوری فەلسەفی تەنگەبەرە. یەکەم شێعر لەبەر دەکرێ و دەپارێزرێ و کەمتر لەنێو دەچێ. دووەم حاجی ویستوویەتی زووتر کورد پێ بگەیەنێ. جارێ هەر ئەم وەسیلە بووە. زۆر ئاشکرایە لەو ســـەردەمیدا ئیمکانی ئەوە نەبووە هیچ کتێبێکی فەلســـەفی و سیاسی بەکوردی بڵاو بکرێتـــەوە و لەچاپ بدرێ و خەڵک بیخوێنێنەوە. بۆیە حاجیش لە ئاخری تەمەنیدا بڕیاری داوە هەر بەکوردی بنووسێ و ئەگەر چەند دێرە شێعری فارسی هەیە ئی هەڕەتی لاوەتی و فەقیایەتی ئەون. بەچی دیارە ئەم ئینسانە خاوەن بیرە، بیروڕای فەلسەفی و سیاسی خۆی نەنووسیبێ. بەڵام پاش حاجی چ میراتێکی ئەومان پێ گەیشتووە و دەس کەوتووە؟

حاجی وەک بەهەتیوی و هەناسە ساردی گەورە بوو و پێ گەیشت هەر وا بەهەژاری و نەداری و بێکەسی لە وڵاتی غەریبایەتی سەری نایەوە و تەنانەت نازانین لەکوێ نێژراوە و گۆڕەکەی پێ نازانین. بەڵام تێکۆشەران و ڕووناکبیرانی ئێستای کورد بەمامۆستای شێعری شۆڕشگێڕانەی دەزانن.

عەلی شاشو

هێشـــتا لاو نا، مێر منداڵ بووم، لە کۆنە بەیازێکدا پارچە شێعرێکی فارسیم خوێندەوە و لەبەرم کرد، ئێســـتاش لەبیرم ماوە، چونکە بەدڵمەوە نووســـاوە، ئەگەرچی بەداخەوە، نازانم شاعیرەکەی کێیە؟ ڕاستە ئەم پارچە شێعرە لەچاو سەنعەتی شێعرییەوە زۆر پوخت نییە و شـــاعیری سەنعەتکار هیچ کاتێک «جســـت» و «گفت» ناکاتە قافیە و «افغان» و «شـــتابان» بەقافیەی «شـــایگان» دەزانێ، بۆ خۆشـــم ئەگەرچی وەک جاری دیکەش گوتوومە و دەڵێم قافیە لە شێعردا مەرج نییە، بەڵام کێش مەرجە و ئەوە کە شێعر لە نەسر هەڵدەوێرێ. پێم وایە ئەم شـــاعیرانەی، شێعری عەرووزی دەڵێن دەبێ بەتەواوی ڕێعایەتی قافیـــە و ڕەدیف بکەن. ئەمما ئەم پارچـــە لە باری نێوەرۆکەوە گەلێک پڕ و دەوڵەمەند و بەهێز و هەستبزوێن و کورتە:

شنیدســـتم کـــه مجنـــون دل افـــگار
چـــو شـــد از مـــردن لیلـــی خبـــردار
گریبـــان چـــاک زد بـــا آه و افغـــان
بـــــه ســـــوی تربت لیلی شتابان
در آنجـــا کودکـــی دیـــد ایســـتاده

بـه هرجـا چشـم عبـرت برگشـاده
سـراغ قبـر لیلـی را از او جسـت
همـانِ کـودک بخندید و بـدو گفت
کـه ای مجنون تو را گر عشـق بودی
زمـن کـی ایـن تمنـا می نمـودی؟
میـان قبرهـا را جسـتجو کـن
ز هـر خاکـی کفـی بـردار و بو کن
ز هر خاکی که بوی عشـق برخاسـت
یقیـن دان تربـت لیلی در آنجاسـت

بەناوبانگترین چیرۆکی دڵداری لە ڕۆژهەڵاتدا داستانی لەیلی و مەجنوونە، کەم شاعیری عـەرەب، فارس، تورک و کورد دەبینی کە یادی ئەم گـراوی و دڵدارانەی نەکردبێ. کەم کـەس هەیە قەیسـی عامیری کە بەمەجنـوون ناوی دەرکردووە، نەناسـێ و نەزانێ ئەو لاوە عەرەبە ئاشـقی کچە عەرەبێـک بووە، باوکی کچەکە کە لە عێلێکی بەدەسـەڵات و زۆردار و دەوڵەمەنـد بووە، کیژەکەی نەداوە بەمەجنوون و داویەتی بەپیاوێکی وەک خۆی دەوڵەمەند. قەیس لە سوێیان شێت بووە، خێڵ و هۆبەی بەجێ هێشتووە ڕووی لە چۆل و بێروونان کردووە و لە ئینسـانان بێزار بووە و خووی بەگیانداران و درێندە و وەحشییەکان گرتووە و شێعری بەگراوییەکەی خۆی هەڵگوتووە.

داسـتانی لەیلـی و مەجنوون بۆتە هەوێنی شـێعری زۆربەی شـاعیرانی ڕۆژهەڵات و لـە ڕێگای ئەدەبی شـەرقییەوە چۆتە نێـو ئەدەبی غەربییەوە. بەبڕوای ئەدەبدۆسـت و شێعرناسـان مامۆستای مەزنی ئەدەبی فارسـی نیزامی گەنجەوی گۆی هونەری لە هەموو کەس ڕفاندووە و گرەوی بردۆتەوە و ئەو داستانەی لە گشت شاعیران باشتر داڕشتووە.

قەومییەتی نیزامی تا ئێسـتا بۆ کەس ساغ نەبۆتەوە و کێشەی لەسەرە. فارس دەڵێ فارسـە و بەڵگەی بەدەسـتەوە: «پنج گنج» و شوێنەوارەکانی دیکەی نیزامی وەباڵی بۆ دەکێشـێ. تورک دەڵێ بەم دەلیلەی کە گۆڕی پیرۆزی دەنێو ئێمەدایە و لە شـێعرەکانی ڕا دەردەکەوێ ئافاق خانمی ژنی لە جنسـی ئێمەیە دیارە تورکە، هەر بۆیەش گومبەزمان لەسەر دروست کردووە و ڕازاندوومانەتەوە. کوردی دۆ نەدیوی هەژاریش دەڵێ خوشکەزای خۆمە و ئەم شێعرەش بەبەڵگە دێنێتەوە:

چـون مـادر مـن رئیسـهء کُـرد
مـادر صفتانـه پیـش مـن مـرد

درێژدادڕی دەکا و دەڵێ ئەم پەندی پێشـینیان ڕاستە کە گوتوویانە: «خاڵان خوارزا مەزن کرد، مامان برازا بزر کرد». نیزامی لەژێر سێبەری خاڵۆ عومەری‌دا، پەروەردە بووە و پێگەییوە کەوابوو کوردە. منیش دەڵێم کابرا گوتەنی هیچیان پیاوی درۆیە نین. هەرسێک دەلیلیان هەیە و کەیخوداییان لەنێوان دەکەم و دەڵێم:

نیزامی لـەوەی مەزنترە لە چوارچێـوەی تەنگی نەتەوایەتیـدا بگونجێ و پەیوەندی بەمرۆڤایەتییەوە هەیە: هونەرەکەی مایەی شـانازی ئینسـانییەتە و بەشاعیرێکی مەزن و پیاوێکی گەورەی بناسن و کێشەی لەسەر مەکەن.

نیزامی بۆ خۆشی هەستی نەتەوایەتی و بەرچاوتەنگی بەشێعرەکانییەوە دیار نییە. بەو هەموو شـوێنەوارە جوانە فارسـییەوە منەت لەسەر فارس ناکا و نانێ: «عجم زنده کردم بدین پارسـی». ئەوینی بەتینی ژنەکەی کە دیارە چەندی خۆش ویستووە و پاش مردنی چ شـینێکی بۆ گێڕاوە بەرەو «پان تورکیزمی» نەبردووە. ناز و نەوازیشـی دایکی و نان و نمەک و جلوبەرگ و پەروەردەکردنی خاڵی نەیکردۆتە کوردێکی ڕووت. ڕەنگە هەرسـێک زمانی زانیبن. شێعرەکانی شاهیدن کە نەک هەر فارسی زانیوە بەڵکو لە ڕیزی گەورەترین شـاعیرانی فارسـیدایە. ئەدی بە چ زمانێک دەگەڵ ئافاق خانم دواوە؟ دەزانین تورک زۆر بەزەحمـەت فێری کوردی و فارسـی و زمانی دیکە دەبن، ئەو ژنە خۆشەویستەشـی خۆ کەڕ و لاڵ نەبووە، دواندن و لاواندنەوە و نازکێشـانی ویسـتووە. ئەم چیرۆکانەی دایکی بەمندالّی بۆی گوتوون بەئاشـکرایی لە شـێعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە وەک لەم شێعرەدا دەردەکەوێ:

کـردی خرکـی بـه کعبـه گـمَ کـرد
خـر بـاز جسـت و اشـتلم کـرد

کەوابوو کوردیشی زانیوە.

خانی شـاعیری مەزنی ئێمەش داسـتانی بەناوبانگ و درامی کەم وێنەی مەم و زینی

لەسەر ئوسوولی نیزامی دارشتووە، شێعرەکانی لەسەر کێشی لەیلی و مەجنوونەکەی ئەون و دیارە لەژێر تەئسیری نیزامیدا بووە. بەڵام جیاوازییەکی زۆر لە نێوان ئەم دوو داستانەدا هەیە. لە باری ڕواڵەت و شێوەدا، نیزامی لە پێشترە، هەرچەندە نەزمی خانی چەپی دەبەر نەزمی نیزامیدا نییە، کێش و قافیەی هەردووکیان تا دەستی لەسەر دابنێی سوار و ڕەوان و پاراوە. ئەمما زمانی نیزامی لە زمانی خانی سوارتر و لێک و لووستر و لەبەر دڵانترە. بەداخەوە کوردییەکەی خانی وشەی عەرەبی ڕەقی نامۆی وای تێدان کە قامووسی فێروزابادیش نەیگرتوون. ئەوەش هەروا بێ بنۆس و عیللەت نییە. خانی لە سەردەمی دەسەڵاتی بنەماڵەی سەفەویدا ژیاوە و هەموو فارسی زانێک دەزانێ لەو سەردەمەدا زمانی فارسی تووشی چ پاشەکشە و تەنگانەیەک بووە و دیارە زمانی کوردیشی دەگەڵ خۆی بەرەو هەڵدێر بردووە. دەنا زمانی کوردی ئەوەندەش هەژار و کەم وشە نییە، هێندە قەرزداری زمانی دیکە بێ.

بەڵام لەباری نێوەرۆکەوە بێ تەعەسووب، دەڵێم: «خانی لە پێشترە» ئەوەش لە خۆڕا نالێم. قارەمانی چیرۆکی لەیلی و مەجنوونی نیزامی هەردووک عەرەب بوون. ئەویش هەرچەند زۆر زانا بووە، تەبیعییە نەیتوانیوە وەک عەرەبێک شارەزای ڕێوشوێن و چلۆنایەتی ژیان و فەرهەنگی عەرەبی بێ. خانی چیرۆکە نایابەکەی لە بەیتێکی کوردی وەرگرتووە و قارەمانی کوردی هەڵبژاردووە. بۆیە هەتا پێی کراوە خۆی لە ئەفسانە پاراستووە و بەرەو واقیع چووە. تەنانەت ئەگەر بەوردی سەرنج بدەنە دڕامی مەم و زین بۆتان دەردەکەوێ لەزۆر جێگایان کە هاتووە لە واقیع دوورببێتەوە لە ئەستۆی خۆی داڕنیوە و دەڵێ: «بیستوومە، بۆیان گێڕامەوە و یا خەونیان دیوە». خانی هەژارپەروەری و دیفاع لە بێ دەسەڵات و چەوساوانی گەیاندۆتە ڕادەیەک کە هێندێک کەسی دیارە نەزانی هێناوەتە سەر ئەم بڕوایە کە ئەو سێ سەد و پەنجا ساڵ پێشتر بیرووباوەڕی چەپی بووە!!!

خانی وێدەچی خەریک بووبێ وەک نیزامی پێنج گەنج بنووسێ. جا توانیویەتی و شوێنەوارەکانی جگە لە مەم و زین بزر بوون و لەنێو چوون، بۆمان ڕوون نییە. هەر ئەوەندە دەتوانم بڵێم ئەو کە لە چل و چوار ساڵیدا مەم و زینی تەواو کردووە، دەبێ پێش ئەو، بەم دڵە پڕ هەستە و بەو تەبعە ڕەوانەوە، شتی دیکەشی نووسیبێ، نەوبەهار بەشی ئەوەندەی مەحتەل نەکردووە تا چل و چوار ساڵی هەر ئەو دوو شوێنەوارەی بێ. چل و چوار ساڵ تەمەنێکی نێونجییە، ئەگەر پتر ژیا بێ کە هیچ ڕوون نییە پاشانیش دەبێ شتێکی دی لە پاش بەجێ مابێ. ئەمما چمان بەدەستەوە نییە دیسان وەک، کوردێک شوکرانە بژێرم، ئەوەندەشمان لەدەسدا هەیە.

بێگومـــان خانی لـــە نیزامی فێر بووە کە لـــە دوایی مەم و زیندا ســـاڵی تەواوکردنی کتێبەکەی و تەمەنی خۆی بکاتە شێعر و بڵێ:

لـــەوڕا کـــو دەمـــا ژ غەیـــب فـــەک بـــوو
تاریـــخ هـــەزار و شێســـت و یـــەک بـــوو
ئیســـال گـــەهشـــتە چـــل و چـــاران
وی پیشـــــرەوێ گـــونـــاهـــــکاران

پێم وایە مامۆســـتای خوالێخۆشبوو سەججادی کە پاش مردووان هەر ڕەحمەت باشە، خراپ لەم دوو شێعرە گەییوە بەبۆچوونی من، خانی لە ١٠٦١ دا مەم و زینی تەواو کردووە و ئەودەمیش خۆی چل و چوار ساڵی تەمەن بووە. ئەو کەسانەی بەگوتڕە شت نانووسن و کەمێکی بیر لێ دەکەنەوە و مێژوو دەخوێننەوە دەزانن ئەو سەردەمە ڕەشترین سەردەمی مێژووی کوردە. چونکە سەردەمی کێشە و شەڕی نێوان دوو دەوڵەتی بەدەسەڵات و زۆردار و لەکنەخۆ مســـوڵمانی ئەو کاتە بووە. شـــەڕی بەینی سەفەوی و عوسمانییەکان زیاتر لە کوردســـتان و لەسەر زگی کوردی بەستەزمان و لێقەماو کراوە. زوڵم و زۆری ستەمکاران و لێقەوماوان و بێ هێز و بێ دەســـەڵات لەو ســـەردەمەدا هەستی نەتەوایەتی خانی بزاوتووە کە لە دیباچەی مەم و زینەکەیدا دەری بڕیوە و دەڵێ:

ئەز مامـــــە د حیکمـــەتـــا خـــۆیدا
کـــورمانـــج د دەولـــــەتا دنێـــدا
ئایـــا بـــە چ وەجهـــی مانـــە مەحرووم
بیلجوملـــە ژ بـــۆ چ بوونـــە مەحکووم

هەســـتی نەتەوایەتی خانی هەســـتی کوێری ناسیونالیســـتی نییە. هەستی ئینسانی شـــاعیرێکی حەسساس و بەشەردۆستە کە نەتەوەکەی خۆی خۆش ویستووە و بەمەحرووم و مەحکوومی دیوە و زگی پێی ســـووتاوە و دیفاعی لێ کردووە. خانی ئینســـانی خۆش ویستووە و ستەم و ناحەقی ئەم هەستەی تێدا بزواندووە کە لە بەدبەختترین و مەزلوومترین

ئینسانی کورد پشتیوانی بکا.

نیزامی و خانی وەک دوو شاعیری موسڵمان لە پێشەکی کتێبەکانیاندا حەمدی بینایی چاوان و ئاودێری دێمەکاران، خودای مەزنیان کردووە و بەخۆشەویستیی خودا و پێغەمبەری گەورە و نازدار و پیاوچاکیان هەڵگوتووە و هەر دووک لەو باسەدا سەرکەوتوون.

بەڵام کە وەک شاعیرەکانی پێشوو هاتوونە سەر باسی میر و مەزنان، بەتەواوی لێک جوێ بوونەوە، نیزامی پێی هەڵگوتوون یا ئەوپەڕی گلەیی لێ کردوون، بەڵام خانی بەئازایەتی کوتاونی و تاوانی کوێرەوەری و چەرمەسەری هەژارانی بێ دەرەتانی خستۆتە ئەستۆی ئەوان.

لە باقی مەبەستەکانی پەراوێزی داستانەکەیدا خانی وەک عاریفێکی لێزان و دڵسۆز دواوە و ئەوەندە بەخشندە و بەڕەحم بووە کە تەنانەت بەکرە مەرگەوەڕی بەدفەڕی، پاش کۆڕان و بوون بەچەقڵی مەم و زینان، بەخشیوە و بەخەونی پیاوچاکێک کردوویە بەدەرکەوانی دەرکی کۆشکی بەهەشتی مەم و زینان. ڕەنگە خوێنەر وەڕەز بووبێ و پێی وابێ زۆرم درێژدادڕی کردووە. بەڵام من پێم وایە زۆرم مێشکی خۆم کوشیوە تا ئەم باسە کورت بکەمەوە و بچمە سەر باسی عەلی ئاشق. ڕاست بێ یا ئەفسانە «دەگێڕنەوە زەمانی زوو لە ئاوەدانییەکی ئەم کوردستانەدا لاوێک ژیاوە کە ناوی عەلی بووە. عەلی گیرۆدەی داوی ئەوینی کچی مەلای ئاوەدانی بووە. مەلازادەی شۆخ و شەنگیش دڵی بەعەلییەوە بووە. ئەوینی ئەو کوڕ و کچە وەک ئەوینی لەیلی و مەجنوون و مەم و زین، ئەوینێکی پاک و خاوێن و ئاسمانی و دوور لە هەوا و هەوەس بووە. خوازبێنیکەری ناردوونە سەر کیژی مەلا. بەڵام شۆفار و ڕیاباز و دووزمان کە هەمیشە بوون و وا زووش بنەبڕ نابن، چوون دەکەڵیشەی مامۆستاوە و نەیانهێشتووە کچەکەی بداتێ و پێیان سەلماندووە مەلازادە بۆ بۆرە پیاو نابێ.

کوڕی سەوداسەر وەک قەیسی عامیری لە سوێی گراوییەکەی کە بەداخەوە ناوی نازانین شێت و دین دەبێ و ئاوەدانی بەجێ دێڵێ و دەس ڕەکێوان دەدا. نەمبیستووە دەگەڵ کێویان ببێتە هاودەم. بەڵام شەو و ڕۆژ بەشاخاندا گەڕاوە و بەیت و باو و لاوک و حەیرانی کوردانەی بەیارەکەی هەڵگوتووە.

جێی داخە لەوانە چمان وەدەس نەکەوتوون. بە چەقاڵە، بەڵاڵووکە کێویلکە، گێوژ و کرۆسک و گیا و گوڵی کوێستانان ژیاوە، جاروبار شوان و گاوان و ڕەوکەوان نانی ڕەقیان بەخێرا خۆیان داوەتێ، چەند وا ماوەتەوە ڕوون نییە. کچە مەلاش هەموو حەڵاڵی دونیای

لە خۆی حەرام کردووە و قەت لە ژوور نەهاتۆتە دەر و کەسی نەدواندووە و شەو و رۆژ گریاوە.

مەلای موسڵمانی کورد زگی پێیان سووتاوە و بەزەیی پێدا هاتوون و کچەکەی بەزۆرەملێ نەداوە بەکوڕی ئاغا یا کوڕە مەلایەکی وەک خۆی، یا بازرگانێکی دەوڵەمەندی شار، بۆ خۆی وەبەندەنان کەوتووە و عەلی کە ئیتر بە عەلی ئاشق ناوبانگی پڕییوە و بەهەزار زەحمەت دۆزیویەتەوە، دڵخۆشی داوەتەوە و بەڵێنی داوەتێ چیدی بەقسەی دووزمان و شۆفاران نەکا و کچەکەی بداتێ.

عەلی ئاشق هاتۆتە ئاوەدانی، مەلا نوشتەی بۆ نووسیوە، دایکی سەری دەپڵاو و گۆشتی گرتووە، دەستە براکانی دەوریان داوە و قسەی خۆشیان بۆ کردووە تا ژیوەڵە بۆتەوە و هۆشی هاتۆتە سەرەخۆ. مەلاش بۆ خۆی کچەکەی لێ ماڕە کردووە و بەجلووبەرگ و جیازی خۆی بۆی سوار کردووە. سواری کورد ڕمبازێنیان لە پێش کردووە، تەقڵەیان داکوتاوە و جلیتیان هاویشتووە. دەستە خوشکەکانی سەمایان لەپێش کردووە، دایکی زاوا و پیرێژنەکان ئاوێنەیان بەرەو ڕووی ڕاگرتووە، بەربووک سواری ئەسپی بارگە بووە، خزم و کەسوکاری پیاوی عەلی لە سەربانەوە شاباشیان بەسەردا هەڵاویشتووە، منداڵ تێک وەروواکاتوون و شاباش و نوغڵ و نەباتیان کۆکردۆتەوە، بووکیان لەسەر کورسی دابەزاندووە. دوو برازا پیلیان گرتووە و بەرەو پەردوویان بردووە. لەو حاڵەدا عەلی لەبەر بێڵایە ڕاوەستاوە و دەستی لە بناگوێ ناوە و ئەم بەندانەی پێ هەڵگوتوون:

مەجلیسی ئاشقان گیراوە
ساقی لەنێو ڕاوەستاوە
پیاڵەی عیشق نۆش کراوە
بەخێر هاتی پەریزادە
بەخێرهاتی
بەسەر چاوی دەمن هاتی
بەچیم زانی کە تۆ هاتی
بەدەنگی تۆق و خرخاڵان
عەلی عاشق!

ئەگەر عیشقت زمانی بێ
سەد جار عومرت زوو فانی بێ
حەیفە ئیخلاس پەنهانی بێ
مەلازادە بەخێر هاتی!
موتریب! لێ دە بینای سازت
بەختت سووتێ لە بۆ نازت
جووتێ ساقی گوارە زێڕن
مەی لە مەیخانان دەگێڕن
ئاشقان لەڕێ وەردەگێڕن
قوربانت بم ئەی بای وادە
تارا لەسەر لەیلم لادە
بەدەستووری حاکم زادە
مەجنوون یەکی دەردەدار بوو
بەتیری عیشق گرفتار بوو
چونکە لەیلی وەفادار بوو
مەجنوونەکەی لە کێوانم
دایم دڵ پڕ لە هیجرانم
بۆ خاڵی لەیل پەرێشانم
خۆزگەی بەفەرهادی چینێ
خەریکە لە سەنگ تاشینێ
ئەویش بۆ عیشقی شیرینێ
قوربانت بم شەماڵ وەرە
ئەو کاغەزەم لەبۆ بەرە
بیدە بەدەستی دڵبەرە
ساقیم دەوێ شەراب بێنێ

عـــەکسی خـــۆی تێـــدا بنـــوێنێ
ئێننـــالیـــلای لـــێ بخـــوێنێ
بـــەو چـــاوە گیانـــم دەســـتێنێ

کە دەگاتە ئێرە شادی مەرگ دەبێ و گیانی پاکی بەخودا دەسپێرێ و لەبەر دەرکی پەردوو دەکەوێ.

ئەوە بوو سەرگوزشـــتەی عەلی ئاشق مەجرووميی کوردەواری. لە بەیتەکانی کوردیدا زیاتر گراوی شـــینی بۆ کوڕە حەیران گێڕاوە، وەک شـــینی زین بۆ مەم، شـــینی خانزاد و خەزاڵ بۆ لاس، شـــینی خەج بۆ ســـیامەند، شـــینی سنجان و ئایشـــە گوڵ بۆ سواری خۆیان لێرەدا شـــینی کچە مەلا بۆ عەلی دیار نییە. دەزانن دەبوو چ شـــینێکی بۆ بگێڕێ؟ بەئاواتەوەم کە دەنگ خۆشە کوردەکان ئەم بەندانە وێڕای ئاهەنگی شمشاڵێکی مەحزوون بڵێن و شـــاعیرە لاوەکانمان ئەم چیرۆکە بکەنە داســـتانێکی شێعری درێژ. بۆ سەرچاوەی داستانی مەم و زین و لەیلی و مەجنوونی نیزامی هەر بەیتێکی وا نەبووە؟

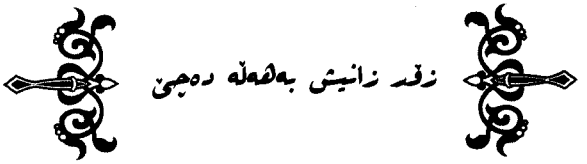

وتارەکەی مامۆستای مەزن و زانای کورد تۆفیق وەهبی بەڕێزم لە گۆواری پەروەردە و زانستدا وەبەرچاوکەوت و سەرنجی ڕاکێشام. پاش یەک دوو جار خوێندنەوە و چەند جار پێداچوونەوە هەر چۆنێک بوو شتێکم لێ هەڵکڕاند.

خودا مامۆستای گەورەمان ڕاوەستاو و پایە بەرزتر بکا. خۆی ڕێچکەی بۆ شکاندووین و فێری کردووین ڕەخنە بگرین و لە هەڵەی زمان نەبووڕین. کەوابوو ئەگەر کوردێکی ساکاریش ڕەخنەی لە مامۆستایەکی زۆرزان گرت. نە بەردی بەکابە داداوە، نە کوفری چوار ئیمامانی کردووە و نە دەبێ سەنگەسار بکرێ. چونکە جاری وایە زۆرزانیش بەهەڵە دەچێ.

پاش شێو و وەرددانەوەی پوخت و وردی وتارەکەی مامۆستا هاتمە سەر ئەم بڕوایە کە ماشاڵڵا، هەزار ماشاڵڵا ماموستا لەو دوور ولاتە وا لە (زانستی) خۆیدا سووتاوە و هەڵچزاوە و ئەوەندە توند لەبەر ڕاچووە کە بێ ئەوەی خۆی هەست بکا وەک هەموو ئینسانێک تووشی هەڵە دەبێ، دیارە هەڵەی پیاوی وا بەناوبانگ و جێ گەورەش وەک هەڵەی ئیمەمانان نییە و زیانی گەورە دەگەیەنێ.

لا حیاء فی الدین، پەرژینێکی قایم بێ، وتارەکەی مامۆستام زۆر شیرزە و شپرێو هاتە بەرچاو، ڕەنگە دەریای بێ بەستێنی زانستی مامۆستا وا شەپۆلان بدا کە ئەدەبی تێدا نوقم بووبێ و مامۆستا هێندە زمانی بێگانە فێربووبێ کە کوورددییە ساکارەکەی خۆمانی

لەبیـــر نەمابێ. یا ئەوەیان پتر وێدەچێ، زمانـــی زانا و زمانەوانان لەگەڵ هی بۆرە پیاو و کەپەکرمانجان فەرق و جیاوازییەکی زۆری هەبێ.

من وام لێک دابۆوە کە مامۆستا لە کاتی نووسینی ئەم وتارەدا بەفارسی بیرکردۆتەوە و بەکوردی نووســـیویەتی. چونکە شێوەی دارشـــتنی ڕستەکانی زیاتر وەک فارسی دەچن تا کوردی. بەڵام کوردێکی ئینگلیزی زانی خوێندەوار دەیگوت نا مامۆستا بەئینگلیزی بیر دەکاتەوە و بەکوردی دەنووسێ.

جا هەر چۆنێک بێ قســـەی من بێ یا هی ئەو مامۆســـتا بەفارســـی بیـــر بکاتەوە یا بەئینگلیزی ئەم ڕاســـتییە ناگۆڕێ کە ڕســـتەکانی وتارە بەنرخەکەی ماموســـتا زۆربەیان کوردانە دانەڕێژراون و تامی کوردی نادەن دەڵێن نا، فەرموون یەز دووڕە گەز نیزیکە ئەم عیبارەتە ســـەرلەنوێ بخوێننەوە و حوکمی لەسەر بدەن. «لەبەرئەوە دان نەنان بەهەڵەی زمانیـــدا پاش ئەوە پێ زانـــرا گوناهێکە لێ نەبووردنی». جارێ بـــا کارمان بەوە نەدابێ ڕســـتەکە مەبەست بەدەستەوەنادا و(دان نەنان) مانای ئیعتراف نەکردن و پێ لێ نەنانە. نەک چاو لێ پۆشین و خۆ گێلکردن کە وادیارە مەبەستی ماموستابووە. من دەڵێم ڕستەکە کوردانە دانەڕێژراوە و چاکی ســـەر نەگیراوە. «گوناهێکە لێ نەبووردنی» وشەکانی هەموو کوردین، بەڵام هەر کەس کەمێک فارسی بزانێ تێدەگا مامۆستا «گناهیست نەبخشودنی» فارسی لە مێشکیدا دارشتووە و گوناهێکە لێ نەبووردنی بەقەڵەمدا هاتووە. دەنا بۆ خاتری خودا کوردی چۆن وا دەنووسرێ؟ وتارە بەنرخەکەی مامۆستا بەداخەوە وشەی کلک و گوێ بڕاو و ڕستەی شێواوی تری تێدا هەن. بەڵام ناکرێ لەسەر یەک یەکی ئەوان بدوێم. کورد گوتوویەتی «چ کەوێژێک چ مەویژێک؟».

شـــتێکی ترم بەلاوە ســـەیربوو ئەویش ئەوەیە مامۆســـتا کە بەکوردی زانێکی گەورە ناوبانگـــی ڕۆییوە. چۆنـــە لەم وتارەدا بێ ئـــەوەی دامابێ و ناچار بێ وشـــەی بێگانەی بەکارهێناوە. بۆ نموونە لە باتی نەتەوە کە کوردییێکی ڕەســـەنە قەومی عەرەبی و لەباتی نێوان مەیانی فارسی نووسیوە.

دیارە من لەو کەســـانە نیم پێم وایە نووســـەری کورد هەقـــی نییە لە کاتی ناچاری و پێویستیدا وشەی بێگانە بەکاربێنێ و هەر کە وشەیەکی بێگانەم لەناو نووسراوێکی کوردیدا ڕەچـــاو کرد، پێم وابێ ئاســـمان کۆڵەکـــەی پەڕیوە و قیبلە کەچ بـــووە و پردی قیامەت پساوە.

بەڵام بەو حاڵەوە بەهەقی خۆمی دەزانم ڕەخنە لە مامۆستا تۆفیق وەهبی بگرم، چونکە

ئەو لەو کەسانەبوو کە ڕێچکەی پەتی نووسینی تەخت کرد.

مـــن لە ســـەردەمێکدا خەریکی کـــوردی فێربوون بووم کە پڕشـــنگی گەڵاوێژی گەش خەریـــک بوو وردە وردە ئاســـۆی لێڵ و تەماوی زمانەکەمـــان، ڕوون و ڕوونتر بکاتەوە و فۆلکلـــۆری ئەدەبیمان ببووژێنێتەوە و ئەدەبەکەمان بـــەرەو پێش بەرێ و بەردی بناخەی زمانی یەکگرتووی کوردی دابمەزرێنێ.

کـــوردی ســـاکار دەڵێ گوناهێکە بۆ لێ بـــووردن نابێ، گوناهێکە لـــێ بووردنی نییە، گوناهێکە ناکرێ لێی خۆش بی. بەبڕوای من ئەو کەســـانەی ڕســـتە لەسەر شێوەی زمانی بێگانە دادەڕێژن پتر زیان دەگەیەنن لەو کەســـانەی وشـــەی بێگانە لە کاردێنن. بەداخەوە دەبێ بڵێم کە ئەم مەترسییە هەڕەشە لە زمانەکەمان دەکا و زۆریشی پەرە گرتووە.

مامۆســـتای بەڕێز، دیسان نووسیویەتی «من بەم چەند وشە پێشەکییە ویستم زەمین ئامادە بکەم بۆ ئەوە کە گلەیی نەکرێ لێم کە دەس بدەمە کۆڵینەوە لە...»

مـــن جوتیاری کوردم دیبوو زەمین ئامادە بکا بـــۆ چاندنی توور و گێزەر و چەقاندنی تووتن و تەماتە. بەڵام لە زانای کوردم نەبیستبوو زەمین ئامادە بکا، بۆیە سەرم لێ شێوا و لە دڵی خۆمدا گوتم: خودایا زەمین ئامادە بکەم لێرەد چ مانەیەکی هەیە؟ خودا ڕاوەستاوی بکا مامۆستا لە داوێنی وتارەکەدا مانای لێ دابۆوە.

زەمیـــن ئامادە بکەم: حازر کردن «نەمردین و ئەم جۆرە مانا لێ دانەوەشـــمان دی» تێگەیشـــتم مەبەستی مامۆســـتا دەبێ «زەمینە»ی فارســـی بێ کە زۆر جار لە کوردیدا بەکاردەهێندرێ. بەڵام خوا هەقە ئێســـتاش نەمزانیوە مامۆستا بۆ وەک بەیتاڵی تەڕدەست باسکی لێ هەڵماڵیوە و کلکی پەڕاندووە و نەرگزەی بڕیوە و نژدی کردووە؟

بەڵام هەر لەو کاتەدا مامۆســـتا و هاوکارەکانی لـــە دەنگی گێتی تازەدا خەریک بوون فێری کوردی پەتی نووســـینمان بکەن. هەر ئەو پەلە پەلە و کوردی پەتی نووســـینە بوو بەجارێک ڕایەڵ و پۆی تێکداین و ســـەری لێ شـــێواندین و شاعیر و نووسەرە لاوەکانمانی بەهەڵە برد، تا گەیشتە جێگایەک شاعیر ببێ بەهەستیار و شێعر ببێ بەهەڵبەست و قافیە ببێ بەسەروا و خزمەت ببێ بەڕاژە و ئیمزا ببێ بەواژوو و ئێستاش هەر نەبڕێتەوە و تۆزی هەر بکا.

مامۆستا ئەو دەمی ئێمەی فێر دەکرد کە بەهیچ جۆر توخونی وشەی عەرەبی نەکەوین و وامان لێ هات هەرچی عەرەبی نەبوو بەکووردیمان زانی و ئەو خۆ لە عەرەبی پاراستنە سەدان وشـــەی دزێوی بێگانەی خستە زمانەکەمانەوە کە ئێســـتا بۆمان لەگێژەو نادرێن.

کەچی ئێستا خۆی لەباتی وشەی کوردی ڕەسەن و کۆن وشەی عەرەبی بەکاردێنێ، ڕەنگە مامۆستا بڵێ ئەم وشانەی من لەکاریان دێنم زۆر سواون و بوونە کوردی. بەڵام منیش عەرزی دەکەم بۆچی وشەی دنیا نەسواو بوو؟ نەببوو بەکوردی؟ هەموو پڕوپیرێژنێک نەیدەزانی؟ ئەی بۆ (گێتی) فارسیەت لە جێ دانا؟

با بێینە سەر ڕایەکەی مامۆستا لەسەر پەروەردە و زانست، ئەگەر پێویست بێ، (التربیه و المعرفه) ڕاست و ڕاست بکەینە کوردی ئەوە ڕایەکەی مامۆستا ڕاستە نە پەروەردە (التربیه)یە و نە زانست (المعرفه)یە. بەڵام بەداخەوە ئەزیش پێشنیارەکەی ئەوم پێ ڕاست نییە. چونکە نە پەروەریشت بەکوردی دەزانم و نە شناسایی.

پەروەریش ناوە چاوگەیەکی فارسییە. ئەم ناوە چاوگانەی کە (ش) دەبێتە پاشگریان لە فارسیدا یەکجار زۆرن و تایبەتی ئەم زمانەن. دیارە هاتوونەتە ناو کوردیشەوە، بەڵام زۆر بەهاسانی دەناسرێنەوە، بڕواناکەم بەو هاسانییەش کە مامۆستا فەرموویەتی بتوانین بیانکەینە کوردی. یانی بەلابردنی ژێر و زیادکردنی (ت) شکڵیان بگۆڕین.

بەڵا لە درۆیەدا من نازانم بەختیاری چۆنیان لەکار دێنن. بەڵام ئەوە چەند ساڵە لە کوردستانی ئێران و عێراقدا وشەی شۆڕیش بۆتە بنێشتە خۆشکە و لە کەسم نەبیستووە بڵێ شۆڕشت. ئەگەر مامۆستا وەک زمانەوانێک ئەم کارەی پێ ڕەوایە کە زمانی گەلێکی تر بڕووتێنێتەوە و زمانی خۆمانی پێ بڕاژێنێتەوە لە چی ڕاوەستاوە هەموو ئەم ناوچاوگانە وەبەر دەستوورەکەی خۆی بخا کوردی دەوڵەمەند بکا و فارسی لەسەر ساجی عەلی دابنێ. دەنا ئەم کلک پەڕاندن و کلک لێ نانە بێ سوودە. جا ئەو دەمی مامۆستا دەتوانێ لەباتی پەروەرشت و شناسایی، ئاموزشت و پەروەرشت پێشنیار بکا. هەم خۆی بحەسێنێتەوە و هەم ئێمە. مامۆستا دەزانێ لە ئێراندا (آموزش و پرورش) ئەوە چەند ساڵە جێگای (تعلیم و تربیت)ی گرتۆتەوە ئەگەر دەستوورەکەی مامۆستا ڕاست بێ فەرقێک لە نێوان آموزش، گنجایش آلایش، گرایش و پرورش دا نییە.

لە کوردستانی ئێراندا نەک هەر لە ئەردەڵان بەڵکوو لە زۆر شوێنان وشەی شناسایی بەکاردەهێنن. بەڵام ئەوە بەڵگە نییە بۆ کوردی بوونی ئەم وشەیە. لە کوردستانی عێراقیش بەشی زۆر ئیش بەکار دێنن لەباتی کار، بەڵام ئیش هەر تورکییە.

مامۆستا نووسیویەتی «وشەی زانست لە پاش جەنگی گێتیگری یەکەمەوە بڵاوبۆتەوە لە ناوماندا. بێ ئەوەی لەکوێوە هاتووە و بەپێی کام مادە دروست بووە، ئێمە ئێستا پەیمان بەوە بردووە کە شکلی زانست غەڵەتێکی دەستوورییە. ئەم وشە غەڵەتە، هەبێ

و نەبێ لەلایەن کەسێکەوە هاوێژراوەتە زمانەکەمانەوە کە هەرچەندە ئاگادار نەبووە لە فۆنۆلۆژی کورد و فارسی، زۆر بەپەرۆش بووە بۆ بڵاوکردنەوەی کوردی پەتی لە سلێمانیدا ئەو کەسە یا فەیلی بووە، یا کەلهووپی یا لەکی»

منیش ئەوەندەی لێ زیاد دەکەم و دەڵێم: ئەو کابرایە هەم زۆر گەپیدە بووە و هەم زۆر بەدەستەڵات چونکە ئەو وشەی هەر لە سلێمانیدا نەکردۆتە باو و بەشێکی زۆری کوردستانی پێ گرتۆتەوە.

دەگێڕنەوە دەڵێن حەریق شاعیری بێ بەش و چارەڕەشی کورد، جارێک دەردی دڵی دەکرد و دەیگوت: بۆ پاروەنانێک هەموو گوندێکی کوردستان گەڕاوم بەڵام نازانم سەرم بەهەموو ماڵێکدا کردووە یا نا؟ منیش وەک حەریق گەپیدەم و هەر لە پشت تەپی تەنیشت مەهابادەوە تا دەرگەزنی نیزیکی سلێمانیم دیوە و تەماشا دەکەم ئەو کابرایەش دێ بۆڕی نەکردووە و بەزەبری کوتک وشەی زانستی بەسەر هەموو دانیشتوانی ئەو مەڵبەندە فراوانە دابڕیوە. بەڵام زۆر پێش شەڕی یەکەم ڕاست یا غەڵەت زانست بەمانای عیلم بەشێکی زۆری لە کوردستان تەنیوەتەوە. بەڵام زانست پێم وایە جگە لە مامۆستا بەزمانی کەسدا نەهاتووە منیش نازانم زانست بەپێی کام مادەی دەستووری دروست کراوە بەڵام هەرچی کێشام و پێوام هەر سێ نوختەی لە زانشت کەمتر بوو. نازانم بۆ ئەوەیان غەڵەتە و ئەوەیان ڕاست.

١٩٧٣/٥/٣٠

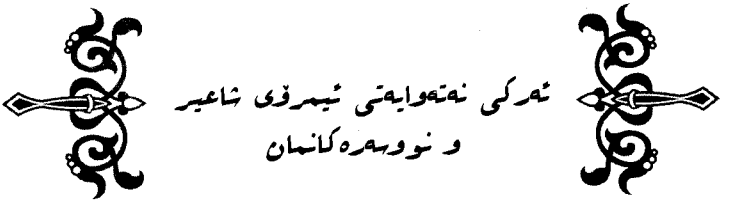

لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلاندا هەمیشە شاعیر و نووسەری ڕووناکبیر و پێشڕەو نەخشێکی گرنگ و بەرچاویان هەبووە و ئەرکێکی مەزن و پیرۆزیان بەجێ گەیاندووە.

یەکەم هاواری ڕزگاری نەتەوەکەمان لە گەرووی شاعیرێکی مەزن و هەڵکەوتوو هاتۆتە دەر و لە چیا بەرز و سەرکەشەکانی کوردستاندا دەنگی داوەتەوە و باپیرە خەونالووەکانی ئێمەی لە خەو ڕاپەڕاندوون و شیری پێ سوون و نارددوونی بۆ کۆڕی خەباتی ڕزگاریخوازی.

ئێستاش پاش ڕابردنی گەلێک مانگ و ساڵ دەنگی نێر و دلێری (خانی) وەک وەحی ئاسمانی لە گوێی تێکۆشەرانی نەبەزی نەتەوەی کورددا دەزرنگێتەوە و ئەو دەنگە زوڵاڵەیە ناهێڵێ وەنەوز و وێژینگ بدەن و خەو بیانباتەوە و لە کاروانی خەبات بەجێ بمێنن.

خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا ئێمڕۆ پێی ناوەتە قۆناخێکی نوێ. خەباتی گەلەکەمان خەباتێکە عادلانە و ڕەوا بۆ ئەستاندنی مافی نەتەوایەتی پێشێلکراوی خۆی. خەباتێکە لە دژی دیکتاتۆری و سەرەڕۆیی ڕژێمی کۆنەپەرستی پاشایەتی و بەشێکە لە خەباتی دژی ئیمپریالیستی و ئازادیخوازی گەلانی جیهان. گەلی ئێمە تێدەکۆشێ بۆ پێکهێنانی ئێرانێکی سەربەخۆ و دیموکراتیک بۆ کوردستانێکی ئازاد و خودمختار لە چوارچێوەی سنووری ئێراندا. گەلی ئێمە وێڕای گەلانی تری ئێران خەبات دەکا بۆ ڕووخاندنی دیکتاتۆری و تاراندنی ئیمپریالیزم لە وڵاتەکەمان.

ئەرکی شاعیر و نووسەرە پێشکەوتووەکانیشمان لە هەلومەرجی ئیمڕۆدا پشتیوانی

کـــردن و هاندانی تێکۆشـــەرانی ئەم قۆناخەی خەباتەکەمانـــە. ئەرکێکی گەورە و گرنگە، ئەرکێکی پیرۆز و خاوێنە و ئەرکێکی سووک و هاسانیش نییە.

شـــاعیر و نووسەرە نیشـــتمانپەروەرەکانمان لە قۆناخی ئیمڕۆدا بۆ بەجێگەیاندنی ئەم ئەرکە پیرۆزە دەبێ لەناو خەڵکدا بژین، لە کۆمەڵانی زەحمەتکێش و چەوســـاوەی خەڵک جوێ نەبنەوە. لە پێشەوە ئاگاداری وەزعی ژیان و بەرێچوون و خەباتی ئەوان بن و هەست بەئێش و ژان و ئازاریان بکەن. لە ژیانی ڕۆژانەی ئەوان ئیلهام وەربگرن و لەگەڵ تەجرەبە و زانستی خۆیان تێکەڵی بکەن و بیکەنە مایە بۆ نووسراو و شێعر.

شـــاعیر و نووسەری کورد دەبێ ئیمڕۆ قەڵەمی بەقازانجی زۆربەی گەلەکەمان بگەڕێ و بەزمانێک بنووسێ جوتیار و کاسبکار تێ بگا. دەبێ زمانی شوان و گاوان و سەپان بزانێ، دەبێ بۆ زەحمەتکێشان بنووسن و ئەوان هان بدا بۆ خەبات. نووسین و شێعری ئەوڕۆمان تا ساکارتر و بێ گرێ و گۆڵتر بێ، زیاتر خزمەت دەکا.

شـــاعیر و نووسەری ئیمڕۆمان دەبێ شـــوێنەواری شاعیر و نووسەرە پێشکەوتووەکانی جیهـــان موتاڵا بکەن و شـــتی تازە و نوێ فێربن و لـــە تەجرەبەی ئەوان کەڵک وەرگرن و بەرگی کوردی تەواوی لەبەر بکەن. شاعیر و نووسەری ئیمڕۆیان دەبێ لە دژی ڕێوشوێنی کۆن و ناپەســـەند خەبـــات بکەن و لە کردەوەی دزێو ڕەخنەبگرن و ڕێگای ڕاســـتی ژیان بەخەڵک نیشان بدەن.

شاعیر و نووسەری کوردستان نابێ ئەوەندە بەرزەفڕ بن کە خەڵک نەیانگاتێ و لەژێرڕا تێیان هەڵبڕوانێ و لە قســـەیان نەگا. لەبیریان نەچێ ڕۆڵەی ئەم گەلەن، لە باوەشـــی ئەو چیا و کەژەدا پەروەرزەبوون و دەبێ پاداشتیان بدەنەوە، پاداشتێکی مەعنەوی و بەکەڵک، پاداشتێکی جوان و ساکار، پاداشتێکی بەنرخ و بێ پێچ و پەنا.

بەداخەوە ئێستاش لە کوردستانی ئێراندا نووسینی کوردی تاوانێکی گەورەیە و بۆیەش ئەرکی گرنگ و گەورەی ئەدەبی لە ئەســـتۆی شـــاعیرەکانە. شێعر هاسانتر دەستاودەست دەکا، زووتر لەبەر دەکرێ و چاکتر بڵاو دەکرێتەوە و کەمتر بەڵگە دەداتە دەست دوژمن. ناڵێین ئەرکی شـــاعیرە پێشـــکەوتووەکانمان لە هەلومەرجی ئێستادا کە دیکتاتۆری باڵی ڕەشی بەسەر وڵاتەکەماندا کێشاوە، کارێکی هاسان و بێ مەترسییە. بەڵام هەر ئەو قسەی شـــاعیری گەورە و ئازادیخوازی تورک (نازم حیکمەت) وەبیر دێنینەوە کە دەڵێ: «ئەگەر من نەســـووتێم، ئەگەر تۆ نەسووتێی، ئەگەر ئێمە نەســـووتێین چۆن ڕووناکی لە تاریکی پەیدا دەبێ».

شـــاعیرە نیشـــتمانپەروەرەکانمان دەزانن گەلەکەمان ئیمڕۆ لە هەمیشە پتر پێویستی بەورینگەی خەمڕەوێن و ئاسمانی ئەوان هەیە . هەستی نیشتمانپەروەری و ئەرکی نەتەوایەتی و ئینسانی ناچاریان دەکا لە سزا و ئازار نەترسن و بێدەنگ دانەنیشن.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٣٠، سەرماوەزی ١٩٧٣١٣٥٢

وەڵامێکی دۆستانە

دۆستێکی زانا و ورد و خۆشەویستم کارتێکی بۆ ناردووم و نووسیویەتی:
«ئەم غەزەلە جوانەی بەم شێعرە تەڕ و ناسکە دەس پێدەکا ئی کام شاعیری کوردە؟

هێندە بێزاری کە زانیومە بەزاری نایەوە
دوور لە باڵاکەت سەرینی ناهومێدیم نایەوە

من هێندە بەهۆش و گۆش نیم هەر شێعرێکی لێم بپرسنەوە بزانم ئی کێیە؟ بەڵام بەهەڵکەوت خاوەنی ئەم شێعرە دەناسم و تەنانەت دەزانم بە چ بۆنەیەکەوە گوتراوە.

چونکە ڕەنگبێ زۆر کەسی تریش بن نەزانن ئی کێیە؟ بەم وتارە جوابی دۆستەکەم داوە تا هەم ئەو وەڵامی خۆی پێ بگا و هەم خوێنەرانیش کەڵکی لێ وەربگرن.

ئەم غەزەلە بەهەڵە لە دیوانی نالیدا چاپ کراوە، بەڵام ئی ئەم شاعیرە بەرز و ناسک خەیاڵ و نەمرە نییە. بەڵکو ئی شاعیری ڕەنجەڕۆ و چارەڕەش مەلا سالحی حەریقە.

دیارە شاعیری سەر بەنەتەوە بێ بەش و زۆر لێکراوەکان بەختەوەر و کامڕەوا نابن. هیچ شاعیرێکی کورد ناناسین ژیانێکی خۆش و باشی ڕابواردبێ. بەڵام لە هەموان چارەڕەشتر، لێقەوماوتر و هەژارتر حەریق بووە. ئەم شاعیرە مەزنە کە ئەگەر دیوانەکەی

بەڕێکوپێکی کۆکرابایەوە دەمانزانی یەکێک لە شـاعیرە هەرە باشـەکانی کوردە، ژیانێکی زۆر تـاڵ و تفت و پڕ لە کوێرەوەری ڕابواردووە، لە تەواوی ژیانیدا ئاهی خۆشـی لە دڵی نەگەڕاوە. لە سـاڵەکانی دوایی تەمەنیدا کوێر و کۆڵەوار و گردەنشین بووە و کەم بەختی پاش مردنیش یەخەی بەرنەداوە و بەنەناسراوی ماوەتەوە. بەشی زۆری شێعرەکانی فەوتان و ئەگەر نەفەوتابن هیچ نەبێ چاپ نەکراون، ئەوی چاپیش کراون ئاداریان بەسەر پاداڕەوە نییە.

چەند سـاڵ لەوەی پێش لاوێکی بەزەوق و شێعردۆست و زانا بەشی زۆری شێعرەکانی حەریقـی کۆکردبۆوە، دەتوانم بڵێم ڕێکوپێک بوون و یەکێک لە شـاگردەکانی هەرە زانای حەریقیـش کە هێشـتا مابوو یارمەتی دابوو منیش تەماشـام کرد و لێـی ڕازی بووم و حەریقیشـم ناسی و پێم وابوو، باشترین شـاگردی ناڵییە وەک بزانم نەیتوانی چاپی بکا، بەڵکو لەنێویش چووە. حەریق نەک هەر باشـترین شاگردی نالی بووە، بەڵکو قوتابخانەی نالی بردۆتە موکریان و شاگردی باشی لەو مەڵبەندەی کوردستان پێ گەیاندوون، ئەدەب، سـەید ڕەشـید، عەلی بەگی حەیدەری و سـەیفی قازی کە خۆی خاوەنی قوتابخانەیەکی شـێعرییە، هەموو شاگردی حەریق بوون. دەڵێن مشت نموونەی خەروارە ئەوە لە خوارەوە چەن شێعری بەنموونە دێنەوە. جا دەچمە سەر باسەکەی خۆم:

چاوەکـەم! دوێنـێ لـە گـوڵشـەن گـوڵ بەعیشـوە خـۆی نوانـد
نـەک نمـەک گیـر بـم، بـەمـەرگی تۆ قەسـەم هەر نـەم دواند

یا:

سـتـوونی قامـەتـی ڕاگـرتـووە بـۆ خێـوەتـی دینـم
خـودا بـۆ تـوولی عـومـری، ئـەو تـەناف و دارە نەپسـێنی

یا:

بەڵـەک بـوو کێـو و سـەحرا وەک دەڵـەک خـۆی دزیـەوە زسـتان
زەیسـتان چـۆن بـەری خسـت ئیتفاقـەن هێـزی پێـی نابـێ

حەریق هەر لە هەڕەتی لاوەتی و فەقیایەتیدا سۆزی سۆفیگەری لە دڵدا هەبووە، کاتێ شاکارە بێ وێنەکەی نالی بڵاو بۆتەوە کە دەڵێ:

عیشقت کە مەجازی بێ خواهیش مەکە ئیللا کچ
شیرین کچ و لەیلا کچ، سەلما کچ و عەزرا کچ
فەرقی کچ و کوڕ ڕەوشەن، وەک فەرقی مەهـ و میهرە
ئەم فەرقی شەو و ڕۆژە وەک فەرقە لە کوڕ تا کچ
مەهـ مەهـ لە مەهی سادە یەعنی لە قەمەر لادە
هەم شەمس و سووڕەییا کچ، هەم زوهرەیی زەهرا کچ
بیبینە گوڵی ژاڵە، هەم بێ بەرە هەم تاڵە
قەد سەر و سنەوبەر کوڕ، چاو نێرگسی شەهلا کچ
کوڕ وەک گوڵی گوڵزارە، ئەمما سەمەری خارە
وەک هەنگی چزووداره هەنگوێنی موسەففا کچ
کچ پەرچەمی چین چینە دوو مەمکی لەسەر سینە
وەک شانەیی هەنگوینە بۆ لەززەتی دونیا کچ
جەز لی سەمەر و سایە، بۆ سەولەتی ئەعدا کوڕ
ئەخلی سەمەری مایە بۆ دەوڵەتی دونیا کچ
کوڕ زیبی دەبستانە کچ شەمعی شەبستانە
بۆ بەزمی تەماشا کوڕ بۆ خەڵوەتی تەنها کچ
موو سەنبوولی ناشوفته دوڕ دانەیی نا سوفته
دەم خونچەیی نەشکوفته تێ فکرە کوڕە یا کچ
کوڕ ئایینەیی حوسنی تا وەک کچە مەنزووره
گرتی کە غوباری موو چینی کوڕ و مینا کچ
کوڕ تازە و تەڕ مادام سادە، وەکو خوشکی بێ
ئەمما کە ڕوا سەبزە دیبا کوڕ و زیبا کچ

بـۆ شـــەربـــەت و شـــیرینی فینجانە لـــەســـەر ســـینی
مـــەم تـــوحفەیـــی تـــوفاحی شـــەم عـــەنبـــەری بـــۆیا کچ
هـــەم گـــوڵبونـــی بـــێ خـــارە هـــەم مـــەزرەعـــی ئـــەزهـــارە
هـــەم مـــەخـــزەنـــی ئەســـــراوە ئـــەســـبابی مـــوهـــەییا کچ
جـــەننـــەت پـــری ویلـــدانـــە خادیـــم هـــەمـــوو غیلمانـــە
خانـــم کـــە تیـــان، حۆریـــن یەکســـەر هەمـــوو حەســـنا کـــچ
گەر ئـــەشـــرەفی مـــەحبووبە یـــووســـف کوڕی یـــەعقـــووبە
کـــچ بـــوو بـــەخریـــداری یـــەعنـــی کـــە زولـــەیخـــا کـــچ
ســـەددیقی عەزیـــز هـــەروەک یوســـف کـــە نەبـــی بـــوو کـــوڕ
ســـەددیقەیی مـــەعســـوومـــە وەک دایکی مـــەســـیحا کچ
بابێکـــی هەیـــە دونیـــا بـــۆ عیشـــقی مەجـــازی و بـــەس
(نالـــی) چییـــە؟ ئـــەو بابـــە ئـــادەم کـــوڕ و حـــەووا کـــچ

فەقێ ســـاڵحی لاو جوابی داوەتەوە جوابێکی وشـــکە ســـۆفییانە کە تەنیا ڕەبەنێکی دێرنشـــین دەتوانێ جوابە جەنگی ئەم شـــێعرەی نالی بکا کە لەسەر بناخەیەکی زانستی ڕەوان شناســـی داندراوە و فەلسەفەیەکی قووڵی تێدا گونجاوە. جگە لە هونەر و سەنعەتی شێعریەکەی کە گەیاندوویەتە ئەوپەڕی.

من جوابی فەقێ ساڵح بەدرۆ و فریو نازانم. بەڵکە بەناشیانە و لاوانەی تێدەگەم. مرۆڤ لە ســـەردەمی لاوەتی و بێ ئەزموونیدا زۆر پابەندی بیروبڕوای خۆیەتی با بیروبڕواکەشـــی دەگەڵ ئەقڵ و زانست و فەلسەفە زۆر یەک نەگرنەوە. وا دیارە حەریق لەکاتی جوابە جەنگی نالیدا زۆر لاو و بێ ئەزموون بووە و بەتەواوی بڕوای بەم قسانە هەبووە کە کردوونی. بەڵام گوتوویانە، شانامە ئاخرەکەی خۆشە. ئەو فەقێ ساڵحە بەگژ ماموستایەکی زانا و خاوەن ئەزموونی وەک نالی دا هاتۆتەوە و گوتوویەتی:

عیشـــقت کـــە حـــەقیقـــی بـــێ، تالیـــب مەبـــە ئیللـــا کـــوڕ
هـــەم حەزرەتـــی لـــەولا کـــوڕ هـــەم یوســـفی ئـــەولا کـــوڕ

عیشقێ کە بەقووەت بێ، مایل بەمووەت بێ
نەمدیوە کە تالیب بێ، ئیللا کە تەڵەب کا کوڕ
سەد حەیفە کە تۆ نالی بەم پیرییەوە منداڵی
«بەم تەرزە لە عیشق ئەدوێی زیبا کچ و دیبا کوڕ»

بەم بیروبڕوای وشکە سۆفیانەوە خوێندنی تەواوکردووە و چۆتە خانەقای شێخی بورهان و بۆتە سالیک. سالیک لە خانەقا بەو کەسانەیان دەگوت کە بۆ هەمیشە لە خانەقا دادەنیشن و خەریکی تاعەت و سلووک کێشان بوون و دەستیان لە دنیا هەڵدەگرت و ژنیان نەدەهێنا و بەڕەبەنی دەمانەوە. تەنانەت ئی وا هەبوون کە دەستیان لێ ژن و ماڵ و کەسوکاری خۆیان هەڵدەگرت و بۆ هەمیشە یا بۆ ماوەیەکی درێژ لە خانەقا دەمانەوە.

بۆ کەسێکی وەک حەریق کە تەبیعیترین هەستی ئینسانی بەعەیب داناوە و خۆشەویستی کچی بۆ پیاوێکی وەک نالی بەکاری منداڵانە ئەژماردووە جێگەی لەوەی باشتر کە قەت چاوی بەچاوی کچ نەکەوێ ، باشتر چۆن وەگیرکەوتووە؟ حەریق لە خانەقا ماوەتەوە، لەکن شێخ ماقوول بووە، خەڵک رێزی لێ گرتووە، تا بۆتە مامۆستای تایبەتی کوڕە شێخەکان. بەڵام هەوەسی پیاوانە و تەبعی شاعیرانەی حەریق ئۆقرەی لێ بڕیوە، نەیتوانیوە وەک سەید ڕەشید، مام وسێن، مەلا حوسێن، مام جەعفەر، یار مەمەد، کاکی شفەڵی و مەحموود دۆشاو و دەیانیتر تا مردن بەڕەبەنی بژی و بێ ژن و هاوسەر هەڵکا. بەدزی شێخ ژنی هێناوە و مااڵی پێکەوە ناوە. دوو زمان لە هەموو دەور و زەماناندا هەن. ئەم خەبەرە بەگوێی شێخ گەیشتووە و حەریقی لە خانەقا دەرکردووە.

سەرەتای چارەڕەشی حەریق بەتایبەتی لە باری مادییەوە لێرەوە دەس پێدەکا، لەسەر کچ تووشی کوێرەوەری و دەربەدەری هاتووە، عیشقی مەجازی ئەگەر بۆ هیچ کەس موجازاتی نەبووبێ، بۆ ئەو هەیبووە. لە زمانی خۆی دەگێڕنەوە کە: «بۆ پەیداکردنی پارەو نانێک هەموو شار و گوندێکی کوردستان گەڕاوم جا نازانم سەرم بەهەموو مااڵێکدا کردووە یا نا؟».

پاش ماوەیەک دەربەدەری، پێش نوێژی مزگەوتی حاجی حەسەنیان، کە ئەو دەمی لە قەراغ شاری سابڵاخ و مزگەوتی هەژاران بووە داوەتێ. مزگەوتی نێوبراو چ مەلای زانای پێ ڕازی نەبوون. ئێستاش هەر کۆڵکە مەلایەکی پێشنوێژی کوێرە دێیەکی بدەنێ، پێشنوێژی ئەم مزگەوتە ناکا.

سەرەڕای ئەم هەموو سووکایەتی پێکردنە حەریق هەر سۆفی بووە و عەقیدەی بەشێخی بورهان هەر ماوە و نەگۆڕاوە. بۆیە ئەم غەزەڵەی داناوە و بۆ سەید ڕەشیدی دۆستی گیانی بەگیانی و شاگردی خۆی و دەمڕاستی شێخی ناردووە. سەید ڕەشیدیش لە هەڵێکی لەباردا بۆ شێخی خوێندۆتەوە، شێخ بەزەیی بەحەریقدا هاتووە و بەخشیویەتی. بەڵام هەرگیز جێی خۆی نەگرتۆتەوە. ئەوەش غەزەڵەکەیە:

هێندە بێزاری کە زانیومە بەزاری نایەوە
دوور لە باڵاکەت سەرینی ناهومێدیم نایەوە
بۆ پیاڵەی مەیلی لەیلی قەلبی مەجنوون قابیلە
شۆڕشی شیرین لە ناڵەی کۆهکەن فامایەوە
بولبولێکی خۆش نەوا بووم، بۆ نەوای دەوری گوڵت
کێ وەکو هود هود حیکایاتی سەبای گێڕایەوە؟
بۆ کەناری سەوزەیی دەوری گوڵی ڕووت شین دەکەم
خاکی کۆی عیشقم بەبێژنگی سەرم بێژایەوە
کەوتە نێو خەرمانی عومرم ناگری تووڵی ئەمەل
سەد کەڕەت بارانی وەعزی لێدرا نەکوژایەوە
تیری مۆژگان، شیری ئەبرۆ، تاق و جووت دەنوێنێ پێم
تا بزانم ڕووحی شیرینەت چلۆن کێشایەوە
جێی نەزەر بوو حاشیەی زولفت لەسەر ئایەتی ڕووت
زۆر موتاڵام کرد، وەکو دەور و تەسەلسول مایەوە
تاقی میحرابی برۆت جێی نازە بۆ ئەهلی نیاز
سۆفی پێی وابوو کەچە، هێندە کەر بوو خۆی گێڕایەوە
شەمعی خووبان پرتەوێکی شەمسی ڕووی تۆی لێ کەوت
هێند حەیا و شەرمی بەخۆیا هات بەجارێ توایەوە

گـــوڵبژێـــرێکـــی زەریفـــم کـــرد لـــەنێـــو باخـــی خەیاڵ
خۆزگـــە مەردێکـــی «ڕەشـــید» بـــۆ شـــێخی بخـــۆندایـــەوە[1]

هیوادارم دۆســـتەکەم لێی ڕوون بێتەوە ئەم شـــێعرە ئی حەریقە و بەهەڵە ئاوەکی نێو دیوانی نالی بووە. دیارە بۆ کەســـێکی زۆر شـــارەزای شێعری نالی نەبێ هەڵەکە زۆر زەق نایەتە بەرچاو چونکە وەک گوتم حەریق شاگردێکی زۆر باشی قوتابخانەی نالی بووە. بەڵام بەداخـــەوە دەبێ بڵێم غەڵەتێکی زۆر گەورە و دزێو لە ئاخر شـــێعری غەزەلەکەدا کراوە: «ئەکل و شوربێکی زۆریفم کرد لەنێو باخی خەیاڵ» بەڕاستی دەبێ پیاو چەن بێ زەوق بێ تا تووشی هەڵەی وابێ، ئەڕێ ئەکل و شوربی نێو باخی خەیاڵ دەبێ چ تامێکی هەبێ[2].

---

۱ ـ من کچی حەریقم دیبوو کە پیرژنێکی گوج و ئیفلیج بوو. لە دیوی ژنانی خانەقا دەژیا و هەموو بەتایبەتی شێخ مەحمودی کوڕی شێخ و سەید ڕەشید زۆریان ڕێز لێ دەگرت و پێیان دەگوت دێدە.

۲ ـ جارێک حەریق هەجوی یەکێک لە کوڕەکانی شێخ عوسمانی تەوێڵەی کردووە، ئاغایەک بەناوی (اعظام الملک) لەسەر ئەوە پیشی تاشیوە. حەریق شکایەتی بردۆتە کن قازی عەلی مەلای وڵات، بەڕابەری قازی خەریک بوون ئاغاکەی تەمێ کەن. لەو کاتەدا کوڕە کوردێک لە قەباغکەندی کچە ئەرمەنێکی هەڵگرتووە کە باوکی پیاوی ڕووسی تەزاری بووە. ئەم کارە بجووکە زۆر گەورە بۆتەوە و خەریک بووە شەڕی عوسمانی و ڕووس و دەوڵەتە مەسیحییەکانی لێ پەیدا ببێ. سالّی کچی کابرایەک لە حەریق دەپرسێ ئەڕێ مەسەلەی ڕیشکەت چی لێ بەسەرهات؟ حەریق دەڵێ: بابەلێ ڕیشی من لە هینەکەی کچە ئەرمەنیدا ون بوو.

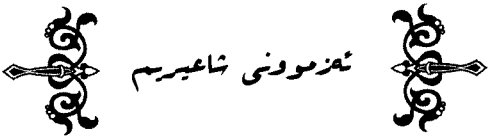

بەڕاستی نازانم چۆن هەستی گڕگرتووی دەروونی خۆم دەربېڕم، نازانم بە چ زمانێک شوکرانەی چاکەی ئێوەی خۆشەویست ببژێرم. زمان و قەڵەم لە دەربڕین و نووسینی ئەو لوتفەتان لاڵ و کۆڵن.

ئەگەر لەبیرتان بێ لە بەشی سەرەتای دیوانەکەم «لە کوێوە بۆ کوێ»دا وام نووسیوە:

«لێرەشدا دەمەوێ شتێک بڵێم بەپێچەوانەی زۆر هونەرمەندی کورد، من لە نەتەوەکەی خۆم ڕازیم کەس تا ئێستا بێ حورمەتی پێ نەکردووم. داوای دراو و ماڵیشم لە کەس نەکردووە تا بزانم دەمداتێ یا نا؟ لە لێقەومانیشدا نانیان داومێ و ڕایان گرتووم، شێعریشم تەنیا بۆ دەڕبڕینی ئیحساسی خۆم داناوە و هیچ هەقم نییە منەتیان بەسەردا بکەم.»

لە قوولایی دڵمەوە بڕوام بەو قسەیە هەیە «کاتێک گەرای شێعرێک لە مێشکمدا دەگوورێ و ڕووداوێکی جیهان سەرنجم ڕادەکێشێ، کاتێک مەسەلەیەکی ژیان هەستی دەروونم دەهاروژێنێ، من بەپەلەم هەرچی زووترە ئەوە هەستە دەربېڕم، خۆم لەو تەنگەژە و گێژاوە ڕزگار بکەم و بحەسێمەوە، کەوابوو چ هەقم هەیە منەت لەسەر خەڵک بکەم و بڵێم شێعرم بۆ داناون».

لە ڕێگەی شێعر و نووسینەوە وەک تاکێک لە کۆمەڵ تەنیا توانیومە ئەرکێکی سەرشانم

بەجێ بگەیەنم و لەباتی ئەوەی بەزمانی خوێندنم کە فارسی بووە، بەزمانی زگماکیم نووسیوە و ئەوەندەی لە دەستم هاتووە خزمەتی زمان و ئەدەبی کوردیم کردووە. ئەوەش ئەرکی نەتەوایەتی خۆمە و ئەگەر بەجێم نەگایاندبا، لەکن ویژدانی خۆم شەرمەزار و ڕووزەرد دەبووم و دیسان هەقم نییَە خەڵک منەتبار بکەم و چاوەنۆڕی پاداش بم. کەچی هەست دەکەم و دەبینم زۆر لە ڕادەی پێویست، زیاتر لەلایەن ڕۆڵەکانی گەلەکەمەوە ڕێزم لێ دەگیرێ هەر ئەم کۆڕە گەورە نیشانەی ئەوپەڕی ڕێزگرتنی ڕۆڵە پاکەکانی کوردە لە خزمەتکارانی بچووکی گەلەکەمان و دەبێتە هۆی پتر هاندانی ئەوان بۆ فیداکاری و گیانبازی پتر لە ڕێگای ئامانجی پیرۆزدا. لە (لە کوێوە بۆ کوێ)دا کەمێک ژیان و بەسەرهاتی تاڵ و پڕ لە کوێرەوەری خۆمم بۆ گێڕاونەتەوە.

دیارە لە بنی کوولەکەم نەداوە و لێفەم لەسەر هەتیوان هەڵنەداوەتەوە و ئەسکوێم لە مەنجەڵ نەگێڕاوە. زۆر نهێنی گرنگ و ڕازی نەگوتراو هەر وا بەسەرمۆری لە سنگمدا ماونەتەوە و دەیانبەمە ژێر گڵ. ئەگەر ڕۆڵەی گەلێکی لێقەوماو نەبوومایە و لە کۆمەڵێکی دواکەوتەدا بەڕێ نەچووبام. زۆرم لەو ڕازانەم دەدرکاند.

بەهیوام ئەگەر مەرگ بەربینگم نەگرێ و ڕۆژگار دەرفەتم بدا (کە کوێوە بۆ کوێ) بکەم بە کتێبێکی سەر بەخۆ و پەردە لەسەر ئەو ڕازانەوە هەڵدەمەوە کە زیان و قازانجیان تەنیا بۆ خۆم دەگەڕێتەوە.

بەبیرم نایە بەمنداڵی قەت بیرم لەوەی کردبێتەوە کە بەگەورەیی ببمە شاعیر و نووسەر و ئەدیب، پێم خۆش بوو ببمە دوکتۆر و ئەفسەر و شتی وا.

تا لە قوتابخانەی سەرەتایی بووم فەرقێکم لە نێوان دەرسەکانمدا نەدەکرد و لە ئینشا و ئیملا و حیسابدا دەرجەی وەک یەکەم دەهێناوە. بەڵام کە باوکم هاتە سەر ئەم ڕایە ئەگەر لە قوتابخانەی نوێدا بخوێنم بۆ دینەکەم زەرەرە دەبێ بچمە حوجرەی فەقێیان و ببمە مەلا و جێی باب و باپیرانم بگرمەوە و کەوای ئاودامێن لەبەر بکەم، مێزەری سپی ببەستم و سەڵتە و جوببە بپۆشم. گۆرانێکی فیکرم بەسەردا هات کە باری ژیانیشمی گۆڕی.

نازانم ئەو زوڵمەی باوکم لێی کردم و نەیهێشت بەئارەزووی خۆم بخوێنم و پێی بگەم و بمکا بەمەندیل بەسەر و عەبا بەشان وای بەسەر هێناوم، یا هاودەمی و هاونیشانی لەگەڵ ئەو مەلا و فەقێیانەی شێعری موتەنەببی و سەعدی و نالییان وەک ئاو لەبەر بوو. بەڵام نەیەندەزانی حەوت جار حەوت حەوت دەکاتە چەند؟ بەرەو دنیای شێعر و ئەدەبی بردم.

بەکورتی بۆم ناچێتەوە ســـەرێەک، بۆچی کە چوومە حوجرەی فەقێیان بەجارێک گۆڕام و ئاشـــقە شێعر بووم و لەباتی تەسرێفی زەنگانی و عوامیلی گورگانی دەستم بەخوێندنەوەی شێعری خاقانی و قائانی کرد؟ بەڵام فەرقی شێعری باش و خراپم نەدەکرد. هەر شێعرێک کێشی سوارتر و قافیەی گرانتر بایە بەباشترم دەزانی.

قەدیـــم لـــە وڵاتی ئێمە کە منداڵیان لەبەر خوێندن دەنا لە پێشـــدا گوڵســـتانیان پێ دەگوت (دیارە هەر تەقەی لەسەری دەهات) و هیچی لێ تێ نەدەگەیشت. بەڵام من کاتێک دەستم بەخوێندنی ئەم کتێبە بەنرخە کرد، تەواوێک گەورە ببووم و پلەی خوێندەواریشم تا ڕادەیەک بەرەو ژوور چووبوو مامۆستاکەشم زۆر باشی دەزانی و خۆی پێوە ماندوو دەکردم. خوێندنی گوڵستان و بۆستان دەرکی ئەدەبی فارسییان لێ کردمەوە.

لە شـــازدە حەڤدە ســـاڵیدا دەستم بەشـــێعر دانان کرد، چونکە زیاتر لەژێر تەئسیری شـــێعری فارســـیدا بووم، بەفارسیم شێعر دەگوت، شـــێعرەکانم کێش و قافیەی تەواویان هەبوو، وشـــەی شاعیرانەشیان تێدا دەبینرا. بەڵام لاســـایی کردنەوەی شێعری شاعیرانی پێشوو بوون و هەست و عاتیفەی خۆمیان تێدا نەبوو.

بەمنداڵـــی ناوبانگی چەند شـــاعیرێ کوردی وەک نالی و کوردی و ســـالم و وەفایی و شـــێخ ڕەزام بیســـتبوو. بەڵام نایشارمەوە شێعری کوردیم زۆر پێ خۆش نەبوو و گاڵتەشم بەفۆلکلۆری ئەدەبی دەکرد. چونکە تا ئەو حەلە هەر لە شار و لە حوجرەی فەقێیان بووم. ئەوانەش هەر گاڵتەیان بەگوتەی نەخوێندەوار دەکرد.

ڕووداوێک گۆڕینێکی ســـەیری بەسەردا هێنام. تووشـــی زانا و ئەدیبێکی گەورە هاتم، مامۆســـتا ئەحمەدی فەوزی یا مەلای ســـلێمانی خەڵکی ئەم شارە خۆشەویستە بوو، بەم ئاووهـــەوا خاوێنە پەروەردە ببوو. نازانم چۆن ئاوارەی وڵاتـــی ئێمە ببوو. لە کتێبەکەمدا نووسیومە:

«دەبێ بڵێم من دەسکردی فەوزیم ئەو هەڵی وشاندمەوە و تێکی هەڵشێلام و سەرلەنوێ دروستی کردمەوە، ئەو دەرکی زانین و فێربوونی بۆ کردمەوە. ئەو ڕێگای ژیانی پێ نیشان دام. بێگومان ئەگەر نەچووبامە خزمەت فەوزی و لەکن ئەو مامۆستایەم نەخوێندبا ڕێبازی ژیانم ئەو ڕێبازە نەدەبوو کە گرتم و پێیدا ڕۆیشتم و ئێستاش بەرم نەداوە. ئەو فێری کردم زەوقی ئەدەبیم چۆن تیف تیفە بدەم و مشـــتومااڵی بکەم، ئەو فێری کردم چۆن بنووســـم و چۆن شـــێعر بڵێـــم، ئەو فێری کردم وڵاتەکەم خۆش بوێ و پێـــی هەڵبڵێم. ئەو حاڵیی کردم، کوردی زمانێکی ڕەوان و بەربڵاو و دەوڵەمەندە و دەکرێ ئەدەبێکی گەورە و دنیای

پەسندی بێ، ئەو حاجی قادری کۆیی، نالی، کوردی، سالم، مەولەوی، حەریق، مەحوی و ئەدەب و وەفایی پێ ناساندم و شێعرەکانی ئەوانی بۆ شی کردمەوە. ئەو فێری ڕۆژنامە خوێندنەوە و ڕۆمان خوێندنەوەی کردم، ئەو دیوانی شاعیرە شۆڕشگێڕەکانی فارسی بۆ پەیدا کردم و هانی دام بیانخوێنمەوە و شتیان لێ فێربم. بەڵام سوێندی دام قەت بەفارسی شێعر نەڵێم، منیش ئەو سوێندەم نەشکاند».

هەر لەو سەروبەندەدا کە لە خزمەت فەوزی دەمخوێند مامۆستایەکی دیکەشم هەبوو کە وشەی ڕەسەنی کوردی فێر دەکردم و بەیت و باوی فۆلکلۆری بۆ دەگوتم. سەید عەولای من لە دەروێش عەبدوڵڵای مامۆستا (گۆران) - کە ئەویشم دیبوو هونەرمەندتر بوو، بەڵام من شاگردێکی ناسوپاس بووم و نەمتوانیوە شێعری بۆ بڵێم.

لە تەمەنی بیست ساڵییەوە بووم بەشاعیر زیاتر هەست و عاتیفەی خۆم دەخستە نێو شێعرەوە. بەڵام هێشتا دەستم لە گرانترین و بێ سوودترین جۆری شێعر، واتە تەخمیس شێعری شاعیرە مەزنەکان هەڵنەگرتبوو. ڕۆژێک ئاواڵێکم گوتی دەزانی ئەو تەخمیسانەی تۆ وەک چی دەچن؟ گوتم نا، گوتی: «وەک ئەوەیە نانی خۆت لەسەر خوانی خەڵک بخۆی». ئەو ڕەخنەیە وشیاری کردمەوە و دەستم لەو کارە بێسوودە هەڵگرت و ئەو تەخمیسانەی کردبوومن نەمهێشتن هەرچەند هێندێکیان ناوبانگیان پەیدا کردبوو.

یەک شێعرم لە گۆڤاری گەلاوێژدا بەناوێکی موستەعارەوە بڵاوکردەوە. شێعرێکی سیاسی ڕێکوپێک و ڕەوانە. ئەوەمی زۆرم شایی بەخۆ بوو کە شێعرم لە گۆڤاراندا چاپ دەکرێ. کەچی ئێستا خۆم لێ بێ حیساب کردووە و نامەوێ کەس بزانێ ئەو شێعرە هی منە. جارێک مامۆستایەک دەیفەرموو سەرگروشتە و نموونەی شێعری شەش هەزار شاعیری کوردم (الی ماشاالله) کۆکردۆتەوە و خەریکم چاپی بکەم. ئەو بەشەی کتێبەکەی پێ نیشان دام کە لە بارەی شێعری شاعیرەکانی موکریانەوە دواوە. دیتم شێعرەکەمی بەتەواوی وەرگرتووە و چەند دێڕێکیشی لەسەر بیری بەرز و زمانی پاراو و خەبات و تێکۆشانی شاعیر نووسیوە. بەڵام مێژووی لەدایکبوون و مردنی شاعیری نەنووسیوە بەمامۆستام نەگوت ئەوە منم. تا شەش هەزارەکەی نەبێ بە (٥٩٩٩)!!!

دووەم شێعرم لە ژمارە ٢ ی نیشتماندا نیزیکەی ٣٣ ساڵ پێش چاپ کراوە و لەلاپەڕەی ٥٢ ی تاریک و ڕووندا چاپ کراوەتەوە تەنیا شتێک لە شێعرەکانی ئێستامی هەڵداوێرێ

ئەویش خۆ هەڵکێشانێکی لاوانە و ڕۆشنبیرانەیە. بەکچە کوردێک دەڵێم وەک ژاندارکی فرانسەوی ڕابەڕە. وێستوومە بەخەڵک نیشاندەم کە ئاگام لە مێژوی ڕۆژئاواش هەیە. دەنا هێنانی ناوی ژاندارک لێرەدا هیچ جێگای نییە.

هەرچەند لە شێعرەکانی پێشوومدا سۆزی شاعیرانە و خەمناکە تا ڕادەیەک بەدی دەکرێ، بەڵام ئەو سۆزە لەپاش ساڵی ١٩٤٧ کە توندترین زەبرم لێ درا و گەورەترین موسیبەتم بەسەرهات لەتیفتر و گەرمتر و شاعیرانەتر کەوتە نێو شێعرمەوە، لە (بابردەڵە) دا کە ئەو ساڵی لە وڵاتی غەریبایەتی گوتوومە وا دەگەڵ بلبل دەدوێم:

منیش ئەی بلبلی شەیدا وەکو تۆم
وەها دوورم لە هێلانە و گوڵی خۆم
منیش وەک تۆ لە کیسم چوو گوڵی سوور
منیش هێلانەکەم لێ کراوە خاپوور
منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم
دەمێک لەو قوڵکە، تاوێ لەو چڵوکەم
لە نامێزی گەرم بێ بەش کراوم
وەکو تۆ تووشی ڕۆژی ڕەش کراوم
ژیانم پڕ لە ڕەنج و دەرد و داخە
ئەوە گیرسامەوە لەو کێو و شاخە
کەسێک ناپرسێ، نازانێ چلۆنم
لە یادان چوومەوە چیرۆکە کۆنم

ئەم سۆزە لە زۆربەی شێعرەکانی پاش ئەو ساڵەمدا هەیە و هەر بەتینتر بووە. لە فرمێسکی گەش، گریانی نیوەشەو، بۆسەی ڕۆژگار، تەپڵی ئەماندا بەرەو ژوور چووە. لە شەوگاری تەنیایی و شەوی شاعیردا بەجۆشترە. لەو شێعرانەی پاش تاریک و ڕووندا، لە ناڵەی جودایی و ئێوارەی پایز و سازی ناسازدا گڕی گرتووە. لە فرمێسکی گەشدا دەڵێم:

خـــۆشـــەویستی گـــۆشـــەیی تـــەنیایی هەر ئـــەژنـــۆکـــەمـــە
بـــۆیـــە ڕۆژ و شـــــەو وەهـــا گـــرتـــوومەتە نێـــۆ باوەشـــم
نابینـــی زەردە لـــەســـەر لێـــوی کـــەســـێ لـــەم شـــارەدا
گـــەر خـــەم و دەردی دڵـــی خـــۆمیـــان بـــەســـەردا دابەشـــم

لە گریانی نیوەشەودا:

شـــەوانـــە گـــەر نـــەکەم ئـــەم شـــیوەن و ناڵیـــن و گریانـــە
دەســـووتێنـــێ وجـــودم ئاگـــری ئـــەم جـــەرگـــە بـــریانە

لە خونچەی سیســـدا کە شـــێعرێکی ڕەمزییە و لە شـــینی شـــەهیدێکی لاودا گوتراوە دەڵێم:

ناڵینـــــی من بـــۆ خـــونچـــەیـــە
بـــۆ خـــونچـــە پـــەشـــێوە حاڵـــم
ئـــەم داخـــە لـــە دڵمـــدا هەیـــە
بـــۆیـــە هـــــەمیشـــــە دەناڵـــم
ئـــەو پێـــش پشـــکووتن ســـیس بووە
بـــەجـــوانـــە مـــەرگی مـــردووە

لە بۆسەی ڕۆژگاردا دەڵێم:

نیمـــــە ئاواڵـــــێ لە گـــۆشـــەی بێکـــەســـیدا خـــەم نـــەبـــێ
چاکـــە ئـــەو لێرەش وەفـــای هەر مـــاوە ســـایەی کـــەم نـــەبـــێ
لاپـــەڕەی ژینـــم هـــەمـــوو هـــەڵدەیتـــــەوە تێیـــدا نییـــە
باســـی فرمێســـک و هـــەناســـــە و شـــیوەن و ماتـــەم نەبـــێ

لە هێلانەی بەتاڵدا:

نییە باکم ئەگەر ڕاوچی شکاندوویەتی باڵی من
ئەمە سەختە کەوا ناگاتە گوێی کەس ناڵەی ناڵی من

شێعری وام هەن ئەم سۆزەشیان تێدا نییە و بۆ خۆشم لێیان ڕازیم:

من کە ناگاتە هەفتەیەک تەمەنم
بۆچی بگریم و بۆچی پێ نەکەنم؟

***

وەبەر من ناهێڵێ لێرە، مەی و ساقی جەنابی شێخ
دەنا لەولا، شەراب و حۆری با هەر بۆ جەنابی با
هەموو عومری ئەبەد تێدا نییە خۆشی دەمێ مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چ بوو فێری شەرابی با

***

بەمنداڵی لە لێوی ناڵی تۆم ئەستاندووە ماچێ
بەپیریش لەززەتی ئەو ماچە شیرینەم لەبیر ناچێ

***

پیر و زورهانم و ئێستاش دڵەکەم هەر دەیەوێ
سەر و ماڵم بەفیدای خاڵ و خەت و پەرچەم کەم
داستانی مەم و زین کۆنە کَچێکم گەرەکە
شلکە ڕانی بگووشم بۆنی لە سینە و مەم کەم

***

شـــێعرێک وەک ســـێبەری بـــژانگ
وەکـــو خـــەرمانـــەی دەوری مانـــگ
ڕێکتـــر لـــە گـــەڕی ڕەشـــبەڵەک
خـــۆشـــتر لە خـــرمژنی کـــرمـــەک
وەک شـــەراب بگـــەڕێ لـــە خـــوێن
خـــەمڕەوێـــن بـــێ و نـــەشـــە بـــزوێن
شـــێعرێک وەکو دەریـــای بـــێ بـــن
گـــەرمتـــر لـــە باوەشـــــی ژن

***

هـــەتـــا کـــۆمتر دەبێ پشـــتم، پتـــر هـــەڵـــدەکشـــێ مینی ژۆپ
ئیتـــر دەســـــتم بـــەداوێنـــی کچـــی ئـــەم شـــارە ڕا نـــاگا

من لەمێژە غرووری ئەدەبیم لە خۆمدا کوشتووە و هیچ بەماک و عەیبی نازانم یارمەتی فیکری لە ئاواڵ و دۆستانی خۆم وەربگرم، هەمیشە شێعر و نووسینەکەم بەدۆستانی لێزانم نیشان دەدەم و ڕەخنە و تێبینی بەجێ بەوپەڕی سوپاسەوە قبووڵ دەکەم. لەم ساڵانەی دواییدا بەتایبەتی زۆرم کەڵک لە هاوکاری دۆستانی شارەزام وەرگرتووە.

تا لە دێ دەژیام شـــێعرەکانم بـــۆ لادێییە نەخوێنـــدەوارەکان دەخوێندەوە تا لەباری زمانەوەی لێیان دڵنیابم.

یەکێک لە تایبەتییەکانی شێعری من ئەمەیە کە نەرم و ڕەق و سۆزی ئەوین و فیکری سیاســـی تێکەڵ دەکەم لە «شـــەنگەبێری»، «مەتەرێزی شـــەرەف»، «ئامێزی ۆن» و «پەری شـــێعر» و «یادم بکەن» و «بناری هەڵگورد» و تەنانەت «شەوگاری تەنهایی» و «ناڵەی جودایی»دا ئەم کارەم کردووە، جا نازانم تا کوێ سەرکەوتووم!!!

مەسەلەی زمانیش بەگرنگ دەگرم و تێ دەکۆشم کام وشە ڕەسەنە بەکاری بێنم. ئەوەی بەئەرکی سەرشـــانی خۆم و هەموو ئەدیبێکی کـــورد دەزانم، بەداخەوە من جگە لە زمانی

کوردی و فارسی چ زمانی دیکە نازانم. شارەزاییم لە ئەدەبی دەوڵەمەندی فارسیدا کەم نییە، کاتی خۆی زۆرم شێعری شاعیرەکانی فارس خوێندۆتەوە و کەڵکم لێ وەرگرتوون، شێعری شاعیرەکانی خۆشمان دەخوێنمەوە و کارم لێ دەکەن. پێم خۆشە شێعرێک بخوێنمەوە کە هەم ڕواڵەتی جوان بێ و هەم ناوەرۆک. بەڵام ئەگەر هەر لایەکیشی جوان بێ چێژی لێ دەکەم. وەک ئەم شێعرەی (نالی) کە هەم ڕواڵەتی جوانە و هەم ناوەرۆک:

دەورانییە وەک هێلەگی سەودا سەری گێژم
بۆیە بەدەقیقی مەسەلە هەرچی دەیڵێژم
هەر پەرچەم و پیشانییە فیکری شەو و ڕۆژم
هەر گەردەن و زولفە ئەمەلی دوور و درێژم

یا ئەم شێعرەی شێخ ڕەزا کە هەر ڕواڵەتی هەیە و قسەی خۆشە:

خواستی لێی ماچێ (ڕەزا)، زاڵمە نەیدایە گوتی:
ئەی خوا لەم کورە شێخزادەیە چەند بێ ئەدەبە

بۆ خۆم هەمیشە خەریکم شێعرێک دابنێم هەر دوو دیوی جوان بێ، جاری وایە توانیومە تا ڕادەیەک سەرکەوم و جاری واش هەیە بەلایەکیان ڕازی بووم.

ناتوانم لە پێشدا نەخشە بۆ شێعر بکێشم. کاتێک ئیلهام لە شتێک وەردەگرم و (گۆران) کوتەنی مەستم دەکا و دەمەوێ بیخەمە چوارچێوەی شێعرێکەوە، ئەمە من نیم چوارچێوە هەڵدەبژێرم. بەڵکو خەیاڵەکەیە کە چوارچێوە و قالبی لەبار بۆ خۆی دەدۆزێتەوە. من قسەم بێ کێش با زۆر جوان و قوواڵیش بێ بەشێعر نازانم. شێعر دەبێ کێشی هەبێ تا لە پەخشان جودا بکرێتەوە، جا قافیەی هەبێ یا نا هەر بەشێعر دەژمێردرێ.

ڕاستە قافیە شاعیری بێ دەسەڵات و کەم بین دەخاتە تەنگانەوە و دەبێتە بەرهەڵستی دەربڕینی هەست و بیری، بەڵام هەر قافیەش یارمەتی شاعیری خاوەن بەهرە و بەدەسەڵات دەدا بۆ دەربڕینی هەستی دەروونی بەوشەی جوانتر و شیرنتر. بەکارهێنانی تاقە کێشێک لە پایەی شاعیر کەم ناکاتەوە، بەڵام خوێنەر ماندوو دەکا.

هیچ گومان لە پایەبەرزی مەولەوی ڕۆمی و مەولەوی تاوەگۆزیدا نییە. کەچی من بەش بەحاڵـــی خۆم هەم لە خوێندنەوەی مەســـنەوی و هەم لە خوێندنـــەوەی دیوانی مەولەوی ماندوو دەبم.

دیوانی شاعیران وەک باخچەی گوڵانن. گوڵی باخچە تا ڕەنگاوڕەنگتر بن تەماشاکەران زیاتر ڕازی دەکەن. منیش وەک مامۆســـتا (گۆران)ی پایەبەرز پێم وایە کێشـــە خۆماڵی و فۆلکلۆرییـــەکان، کە لە باوک و باپیرانەوە بۆمان بەجێ ماون باشـــتر دەگەڵ تەبیعەتی زمانەکەمـــان ڕێک دەکەون. هەر لە منداڵییەوە گوێم بەلایەلایەی دایکی کورد کە لەســـەر ئەم کێشانەیە ڕاهاتووە و زمانم بە (هەلوور، بەلوور تەکامە) پشکوتووە کە ئێستاش نازانم مانای چییە؟

لە ســـەرەتای شاعیریشمەوە شێعرم لەسەر کێشـــی خۆماڵی داناوە (ئەمەگی گوڵان)، (بلوێری شـــوان)، (ڕۆژگاری ڕەش)، (بەهاری کوردســـتان) لە شـــێعرە کۆنەکانی منن، بەڵام وەک خۆم بەوەزنی عەرووزییەوە نەبەســـتۆتەوە لە کێشـــە فۆلکلۆریەکانیشدا گیرم نەخواردووە.

گومانم لەوەدا نییە ئەگەر (شەنگەبێری)م لەسەر وەزنی عەرووزی دابنایە ئەم چێژەی نەدەبوو و ئەگەر (گەرمەشـــین)م لەسەر کێشی مەســـنەوی مەولەوی نەگوتبایە عالەمێکم دەگـــەڵ خۆم نەدەهێنا گریان و ناڵە. بەکورتی من بڕیارم نەداوە کە لە کام قالبدا شـــێعر بگونجێنم لە شێعر دەگەڕێم خۆی قالب بۆ خۆی بدۆزێتەوە و ئارامی تێدا بگرێ.

ڕەنگە هیچ شـــاعیرێکی کورد بەزیندوویی سەری بەئەندازەی منی لەسەر نەنووسرابێ، پێم وایە ئەگەر دەزگای (هاوکاری) بێزار نەبووبا و بڵاوی نەکردبایەوە کە هیچی تر لەسەر تاریک و ڕوون چاپ ناکا، تا ئێســـتاش نووســـین درێژەی دەبـــوو. زۆریان پێ هەڵگوتم، مەمنوونیـــان کردم، بەڵام خـــۆم لێ نەگۆڕا. جنێو! بەڵێ جنێویـــان پێدام، بەڵام نائومێد نەبووم.

زۆر شـــت لە ڕەخنەکان فێربووم، بەڵام شـــتی سەیریشـــم هاتە بەرچاو. ڕەخنەگرێک نووســـیبووی لە دنیای تەکنیکدا ئیتر شـــێعری درێژ باوی نەماوە و بێ ڕەحمانە هەرچی شێعری درێژم هەبوو بەهیچی دانابوو. ڕەنگە ڕاست بێ و لە وڵاتە سەرمایەدارەکاندا کە دراو هەموو شـــتێکە کەم کەس وەختی هەبێ نەک شێعری درێژ بەڵکو هەر شێعر بخوێنێتەوە. بەڵام لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا کە وەختی کار دیاری کراوە و ساڵ بەساڵ لە دوایی دەدا وەخت بۆ خوێندنەوەی شـــێعری درێژ زۆرە. لە وڵاتەکانی دنیای سێهەمیشـــدا کام شێعری

من زۆر درێژە وەختی دەستێک دۆمینە ناگرێ، سەیر ئەوەیە لەو سەروبەندەدا نامەیەکم لەلایەن دۆستێکەوە پێ گەیشت کە لە وڵاتێکی هەرە بۆرژوازیدا دەژی و هەم دەخوێنێ و هەم کار دەکا. نازانم پاستی کردبوو یا نا، سوێندی خواردبوو کە سێ جاری تاریک و ڕوون خوێندووتەوە. چونکە خەڵکی لادێیە زیاتر ئەو شێعرانەی بەدڵ بووە کە لەسەر ژیانی لادێ گوتراون. (ئارەق و تین)ی بەباشترین شێعری من دانابوو. نووسیبووی تا ئێستا شێعری وەک ئەم شێعرانەم نەخوێندۆتەوە:

مەن جووتیارم مەن جووتیارم
مەن دەگەڵ هەتاو هاوکارم
مەن بەئارەق و ئەو بەتین
دامان ڕشتووە بناخەی ژین
باسکی من و تیشکی ئەوی
بژیو دەستێنین لە زەوی
گەر جووتیار ئارەق نەڕێژێ
گەر هەتاو تیشک ناوێژێ
دانیشتووی نێو کۆشک و قەڵا
دەخۆن نانی گەڵا گەڵا؟

ئارەق و تین شێعرێکی ئامادە درێژی منە. کە ڕەخنەگری ئێرە بەتاوانی درێژ بوون ڕەتی کردۆتەوە و لاوێکی کوردیش کە لە وڵاتی ئیمپریالیستیدا دەژی بەباشترین شێعری دەزانێ. کارم بەوە نەداوە قسەی کامیان ڕاستە، دەگەڵ ڕەخنەگری ئێرەم، شێعر تا کورت بێ باشترە، بەڵام ئایا کورتی و درێژی شێعر بەدەستی شاعیرە؟ بێگومان نا. شاعیر دەبێ کوڵ و کۆی هەستی خۆی بڕێژێ، جا ئەو کوڵ و کۆیەی زۆر بۆ دەڕێژێ یا درەنگ، بەدەس خۆی نییە.

سی و پێنج ساڵێک لەمەوبەر دەستی کچە کوردێکم لە کەلەبچەدا دی کە لە دڵی خۆمدا خۆشم دەویست بێدادی و ئەوین هانیان دام ئەم ڕووداوە بخەمە چوارچێوەی شێعرەوە. خۆم لام وابوو بەهەزار دێر شێعر ناتوانم هەستی خۆم دەربڕم. کەچی ئەم گڕە بەتینەی

دەروونم بەتاقە شێعرێک دامرکا:

ئەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم
تەماشاکەن چ سەیرێکە بەدەستی دیلەوە دیلم

بەڵام ئێستاش ناڵەی جودایم بەو درێژییەوە پێ ناتەواوە و دەزانم کۆڵ و کۆی دەروونی خۆم نەڕشتووە.

ئیلهامی شێعر بۆ من وەخت و ناوەختی نییە، جاری وایە بەڕێدا دەڕۆم یا سواری پاس بووم و شێعرم بۆ دێ زۆر جار لەنێو جێدا شێعرم بۆ هاتووە کە نەمتوانیوە بینووسمەوە و لەبیرم چۆتەوە بەڵام زیاتری شێعرم لە تاریکی و بێدەنگی نیوەشەودا خوڵقاون.

مرۆڤ هەرچەند بڕی و هەرچەند فێربێ هێشتا کەم فێر بووە و زۆر شتی نەزانیوە. وردبوونەوە لە شێعری شاعیرێکی باشی کوێر ئەزموونێکی بەنرخی فێر کردم. لە شێعری ئەو شاعیرەدا وەسفی نەرمی سنگ و گەرمی هەناسە و بۆنی بسک و شیرینی ماچ و ناسکی لێو و تەنگی دەمی یارەکەی کراوە. بەڵام باسی چاوی کاڵ و لێوی ئاڵ و کوڵمی سوور و کەزی ڕەش نەکراوە. وەسفی شنەی با، هاژەی باران، بۆنی گوڵ و ڕەقی بەرد و تامی میوە هەیە ئەمما باسی شەپۆلی ڕووبار، بەرزی چیا، گەشی گوڵاڵە و زەردی خەزان نییە زۆر بەهاسانی لێرەدا دەردەکەوێ کە شاعیری واقعیی ناتوانێ ئەوی هەستی پێ نەکا بیکاتە شێعر.

(گۆران)ی مەزنی خۆمان وەسفێکی چیاکانی هەورامانی کردووە لە ترۆپکە هەرە بەرزەکانی ئەم چیایانە بەرزترە، بەڵام کانی بەر تریفەی مانگەشەوی پێ لە دەریای بێ سنوور جوانترە.

لامارتین وەسفێکی دەریاچە دەکا کە بێگومان - بەزمانی فەرانسە - دیارە لە شەپۆلی دەریا بەتەوژمترە، کەچی کانی بەر تریفەی مانگەشەوی بەبەرچاودا نایە. هەردوو لاش هەقی خۆیانە نە ئەم لە لێواری دەریا ژیاوە و نە ئەو لە بناری چیا. شاعیر هەر لەو شتانە ئیلهام وەردەگرێ کە لە دەوروبەری هەن، دەیانبینی یا هەستیان پێ دەکا و لە نێوانیاندا دەژی.

ئەزموونی شاعیریش لە شێعریدا زۆر دیارە. ئەم ڕۆژانە من خەریکی بەراوردکردنی شیرین و خوسرەوی خانای قوبادی (خسرو شیرین)ی نیزامیم یا ڕاستەکەی بڵێم خەریکم

لەژێر ستێبەری فارسییەکەدا شێوەی کوردی گۆران بزانم. لە وەسفی شەوێکی مەستی خوسرەودا بۆم دەرکەوت کە خانای کوردی دۆ نەدیو تا ئەو دەمەی ئەو شێعرەی گوتووە قەت دەمی لە شەراب نەداوە و شێخی نیزامی هاونشینی شا و شازادایان زۆر جار لەبەر مەستی و سەرخۆشی بەکۆڵ بردۆتەوە ماڵ.

زۆرم سەر یەشاندن. زۆرم «من، من» بەزاردا هات کە قسەی نەزان و خۆپەرستانە. بەڵام ئەگەر نەزانیش بم خۆپەرست نیم و باسەکە ئەوەی هەڵدەگرت. هیوادارم لێم ببوورن. دیسان لە کانگای دڵمەوە سوپاستان دەکەم و خۆشیتان بەئاوات دەخوازم.

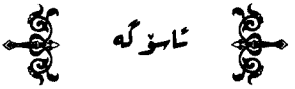

نووسەرانی بەڕێزی ڕۆژنامەی خۆشەویستی پاشکۆی عێراق!

بەداخـــەوە نەمتوانی زوو داخوازی ئێـــوە بدەمەوە. هیوای لێبوردنم هەیە. من ئەوەندە بەفیـــز نیم وەڵامی داخوازی دۆســـتان وە دوابخەم. بەڵام لەبەر دەردەداری و لەش بەباری قەڵەمم ڕۆناوە، کاغەزم ڕامووســـیوە و ماڵ ئاوابیم لە دنیای ئەدەب و هونەر کردووە. زۆر شێعر و نووسینی ناتەواوم هەن کە جارێ وازم لێ هێناون.

کچ و کوڕە خۆشەویستەکانی کورد زۆر نامەی جوان و پڕ سۆزم بۆ دەنووسن کە ناتوانم جوابیان بۆ بنووســـمەوە، دەترسم وا بزانن من لە بورجی عاجدا دەژیم و فیزم ناهێنێ دوو دێڕیان بۆ بنووســـم. کەچی من خۆم دەناســـم و دەزانم زۆر لەوەی بچووکتر و کەمترم کە ڕۆڵە پاکەکانی نەتەوەکەم ڕێزم لێ دەگرن. بەڵام بێ بڕســـتی و کەم بڕشـــتی ڕووزەردی ئەوانم دەکا.

ویســـتووتانە بیرەوەرییەکی خۆمتان بۆ بنووسم. بەڵام تا ئێستا کام کەسی ڕۆژهەڵاتی لە خۆی ڕادیوە بیرەوەرییەکانی خۆی وەک (ڕۆســـۆ) بنووسێ، تا من بوێرم. هەرچەند لام وایە ئەویش ئیعترافاتی تەواوی نەکردووە. چونکە ژیانی هەموو کەس دەمی وای تێدا هەیە کە ڕووی نایە بۆ نیزیکانی خۆی بگێڕێتەوە تەنانەت دەیەوێ لەبیر خۆشی بەرێتەوە.

من ژیانێکی پڕ کوێرەوەری و سەختم ڕابواردووە ئەڵبان نامەوێ بەبیرەوەی تاڵ و تفت بتانکەمە شەریکی خەمی خۆم لە شێعرێکمدا نووسیومە:

«شینم گەلێ گێڕا خۆشیم کەم دیوە
شادی دەڵێن هەیە، بەڵام نەمدیوە
هەڵوەدا بووم لە دووی پەری نازادی
تووشی نەبوم نە لەودیو نە لەم دیوە»

لە (لە کۆیوە بۆ کوێ)دا تا ڕادەیەک خۆم بەخەڵک ناساندووە. با بیرەوەری ئەوەتان بۆ بگێڕمەوە. چۆن هاتمە سەر ئەوەیەی بەسەرهاتی خۆم بنووسم. هێشتا وا پیر و کەنفت و کەلەلا نەبووبووم و ڕەنگی مردووانم لەسەر نەنیشتبوو. جارێک کابرایەک کە نمونەی نووسینم دیبوو و دەمزانی ئەم گۆمبەزە چ شەخسێکی تێدا؟ هاتە لام و کاغەز و قەڵەمی دەرهێنا و خۆی ئامادەکرد پرسی:

«ناوت چییە؟ باوک و باپیرەکانت ناویان چی بووە؟ کەی و لە کوێ لەدایک بووی؟»

زانیم ئەم کابرایە دەیەوێ لەسەر کەوڵی من نانێ بخوا؟ پێ کەنیم و گوتم:

«مامۆستا! ئەدی بۆ نافەرمووی کەی کۆچی دوایی دەکەی؟»

ئەوە هانی دام سەرگورشتەیەکی کورت و پڕ پێچ و پەنای خۆم نووسی. شەوێک دۆستێکی زۆر خۆشەویستم گوتی: «هێمن! نەحلەتی خوات لێ بێ ئەگەر (لە کۆیوە بۆ کوێ) تەواو نەکەی» گوتم برا: «من لەتۆ باشتر دەزانم چەن بۆشایی لە نووسینەکەمدا هەیە، بەڵام وەزعی سیاسی و کۆمەڵایەتی لەوەی زیاتری هەڵنەدەگرت. ئێستاش لەبەر کەم هێزی کارم بۆ ناکرێ. ناهومێد نیم. بەڵکو دەتوانم زۆر شتی دیکەی لێ زیاد بکەم بەڵام دڵنیام قەت تەواو نابێ».

با ئەوەشتان بۆ بنووسم ئەم ڕۆژانە دەسنووسێکم دی بەسەرهاتی چەند شاعیری کلۆڵی کوردی نووسیبوو. هێندێکیان دەناسم و دەزانم درۆی چۆنی بۆ هەڵبەستوون. منیشی بەسەر کردبۆوە. بڕوام پێ بکەن ئەم نووسەرە بەڕێزە هەرگیز منی لە نزیکەوە نەدیوە و نامناسی. کەچی نووسیویەتی «هێمن لە زمانی عەرەبیدا زۆر شارەزایە». ئەوانەی دەمناسن دەزانن من عەرەبی هەر نازانم. بیرم کردەوە بەزیندی سەری ئاوام لەبارەیدا بنووسن دەبێ کە لاقم درێژ بۆوە چ بنووسن؟

هەلم بۆ هەڵکەوتووە وەڵامی ڕەخنەگرێکی ورد و باش بدەمەوە کە گوتی: پاشماوەی گیانی چینایەتی لێت نەگەڕاوە لە پێشەکی تاریک و ڕووندا ناوی ژنەکەت بنووسی.

پەخنەیەکی یەکجار ورد و بەجێ بوو کورد گوتەیەتی: «خوویەکی بگری بەشیری تەرخی ناکەی بەپیری» ئێستاش نەچووە بچێ ژنەکەم ناوی «ئایشە»یە یادی بەخێر.

١٩٧٧/١٠/٢١

کورد بۆ گشتی شاعیرە!

ئەم جیهانگەڕ، پۆژهەڵاتناس، جوغرافیـــازان، مێژوونووس و تەنانەت فەرماندە دڵڕەق و خوێن خۆرانە و دیپلۆماتە فێڵەزان و چاونەزێرانەی بۆ هەر مەبەســـتێکی زانستی و هەر کارێکی لەشکری و سیاسی ڕێیان کەوتۆتە خاپوورە وڵاتی کوردستان، ئەم مەڵبەندە سەیر و سەمەرەی جیهان و کوردی لێقەوماو، زۆرلێکراو و پاشکەوتوویان دیوە و ناسیوە و چاک و خراپ، ڕاســـت یا درۆ، دوژمنانە یا دۆســـتانە شتێکیان لەسەر نووسیوە و هەموو لەسەر ئەم دیاردەیە یەکدەنگن کە «کورد گشتی شاعیرە».

من ناوێرم وا بەڕاشـــکاوی ڕای خۆم دەربېڕم و وشـــەی گشت بەکاربێنم، بەڵام دەوێرم وەبااڵیان بۆ بکێشم و بڵێم ڕاست دەکەن و کەم کورد هەیە شتێکی بەناوی شێعر نەگوتبێ تا خەڵک پێی نەبێژن «شەندە لە مەندە کەمترە».

نابـــێ وا بەســـاکاری بڕوانینە ئەم دیاردەیە. ڕەنگبێ هـــەروا بەخۆڕایی نەبێ کە کورد ئەوەندە شێعر دۆستە. ئەم دیاردەیە پەیوەندی دەگەڵ مەڵبەندی ژیان و چۆنایەتی باری ئابووری، سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی دانیشتووانی کوردستاندا هەیە.

ڕاســـتە کوردستان گەرمەســـێری قاقڕ و کڕاڵ و ڕووتەن و دشـــتی بەیتوون و بیڕوون و کاکـــی بەکاکی، بێ ئاو و کەم باران و دزێویشـــی هەیە. بەڵام بەشـــی هەرە زۆری ئەم مەڵبەندە، جوان و دڵگر و هەست بزوێنە. چیا سەربەرز و گەردنکێشەکانی کوردستان کە

دوندیان دە جەرگی ئاسمان چەقیوە، سەرنجی هەموو پێبواڕێک بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن، ئەم کەڵە پیاوانەی لە گیانی خۆیان ببوورن و بەچنگە کرکە بگەنە تڕۆپکی ئەم چیایانە، گەواڵە هەوران لەژێر پێی خۆیاندا بەدی دەکەن. هەوای سازگار و بێ خەوش و ئاوی زوڵاڵ و سارد و ڕوونی ئەم کوێستان و کەویانە، نواڵە زەنوێرەکان وا دەخەملێنێ، گوڵە جوانەکان وا دەپشکوێنێ و گیاوگژی مێرگە بژوێنەکان وا تێک دەچڕژێنێ کە باشترین شاعیریش لە وەسفی ئەواندا دادەمێنێ. خۆ باسی هۆبە و هەواری باسەفا، شمشاڵی شوان بگرە و بەردەی کابانی نازدار و شەنگەبێری کێل گەردن لە داوێنی کوێستان، کوا بەزمان و قەڵەم تەواو دەبێ، سیرەی سەقر و هەڵۆ، قاسپەی کەوی کوڕادە خواردوو، وڕینگەی بولبولی سەرمەست، جریوەی چوپە و چۆلەکە، مۆسیقایەکە کە کوێرانیش لە بەزمی بەهار بێ بەش ناکا، لێڕ و جەنگەڵی کوردستان بەو هەموو زوڵمەی لێی دەکرێ هێشتا فێنکایی دڵانە، کێڵگە و دەشت و کانیاو و ڕووبار و زێ و زناوی ئەم وڵاتە وشکەسۆفیش دەخاتە گۆرانی چ دەگا بەشەوگەڕی دڵتەڕی سەوداسەری دەنگ خۆش.

زارۆکی کورد دەگەڵ هاوێژڕا سەر پشتی لانک و بەدەسرازە پێچرا و سەرسینگەی پێ دادرا، گوێی بەئاهەنگی بلاوێنی لایی لایی دایکی زەحمەتکێش و هەژاری کورد ڕادێ. کە گیانی لە چەنگ نەخۆشی منداڵانە کە بۆ خۆتان دەزانن چۆن کۆڕپان لەبەر دایکان دەڕفێنن ڕزگار بوو، زمانی بە «حلوور بلوور تەکامە» ڕادێ کە گەورەتر بوو چ کچ بێ و چ کوڕ لەنێو زبڵ و زاڵ و پەین و پاڵ «حیلانە» دەکا و دەڵێ: «ئەمن و تۆ منداڵین، بەجووتەی دەسماڵین، لەنێو پەین و پاڵین» هەر دەستی داری گرت، دەچێتە بەر دەسلەوەڕ، بزن و مەڕی شەڵ و نەخۆش و ئەم بەر ئەوبەر شەڕە باڵۆرە دەکا.

کەم کچی وا هەیە کە گەیشتە دەوروبەری خۆناسین بچێتە بەر ئازەڵ، هەرچەند بوختانێ ناکەم بەچاوی خۆم دیومە قەیری کچ نەک هەر بەڕۆژی ڕوون بەڵکو بەشەوی تاریک چۆتە بەر مەڕ و شێوەخوار و شەوێنی داوە و ئاخری مەڕی باوکی لەچەری لەسەر حەوشە بەجێ هێشتووە و ڕەدواکەوتووە. بەڵام شتی وا کەم هەڵدەکەوێ. وەنەبێ کچ کە نەچووە بەر مااڵت بحەسێتەوە، نەخێر شیاکە ڕشتن، حەوشە ماڵین، تەپاڵە کردن، لیژەدەوە لێدان و دەوەڵان دانان کاری هەرە سووکنی، دەسکەنە، کێشە، گێرە، خۆیان ماڵین، باڵەکەو و گێژەو دەگەڵ باب و برایان دەکا. مەڕ و بزن و مانگا دۆشین و پەنیر کوشین و لۆرک و شیرێژ کوڵاندنەوە و مەشکە ژاندنیش دەگەڵ دایک و خوشکان فێر دەبێ. هێشتا ئەستێرە بەئاسمانەوە هەن هەڵدەستێ و ماستی جمک لە مەشکەی گاوس دەکا و وەبەر گوڕمانی دەدا و بەو حاڵەوە دەس لە شێعر هەڵناگرێ و پێی هەڵدەڵێ:

مـــەشـــکە بژێنە بـــەیـــانـــە
شـــەدە ڕەشـــمان مـیـــوانـــە
قـــەدری لـــەســـەر چاوانـــە
مـــەشـــکە ســـووڕێم نـــەژاوە
وەکـــــەف و ڕۆن گـــەڕاوە
کابانـــــم لـــــێ تـــــۆڕاوە
مـــەشکەمـمـــەشکەی مانگایـــە
لـــۆڵـــەپ لـــە دار خـــورمایە
شڵقەی گـــەییە بـــەغـــدایـــە
مەشـــکەم مەشکەی گارەشی
هـــەڵمان دا لـــە گاگـــەشـــی
مـــەشکەمـمـــەشکەی لەبڵێندی
لـــە دەرکـــی دەوڵـــەمـــەندی
لـــە خرینگـــەی بازیبەنـــدی

ئەم شـێعرانە و زۆر لەوانەش جوانتر دەڵێ تا مەشکە دەژێ و بەرەمەشکە ڕۆ دەکرێ، ئەم کێژە مەشـــکەژێنە دەگاتێ، باوکی یا ژن بەژنەی پێ دەکا و یا شـــیربایی وەردەگرێ، نۆشـــی گیانی نەبێ، ڕەنگبێ بۆ یەکەم جار شـــەوی خەنەبەندان دەستەخوشکان خاوێنی بکەنـــەوە و چڵـــک و چەپـــەری لە لاق و لەتـــەر و مەچەک و زەندی داماڵـــن و بەقەولی خۆیان بیڕازێننەوە و تارای ســـووری پێ دادەن و کە بووکنی هاتن بیبەن. دیســـان شێعر سەرهەڵدەداتەوە و شایەر دەڵێ:

نایەتـــە دەر نایـــەتـــە دەر، بـــووک یاخییـــە و نایـــەتـــە دەر
لـــە چیمەنان، لـــە چیمەنان، بـــووک یاخییـــە و نایـــەتە دەر
دایکـــی بووکێـــم دەکورکێنێ، بووک یاخییـــە و نایـــەتە دەر

مانگی هەنگوین و شتی وا کە لە شاران نێستا باوە لە لادێ نییە، بووک ئەوپەڕی سێ ڕۆژان لە کاروباری مالێ مەعاف دەکرێ، دووبارە، سـەوەی ڕیخ ڕشتن، لۆلەپ و دوژەنگی مەشـکە، وێژینگی گێژەو لە خزمەتی دان، سـەرباری ئەوە پرتە و بۆڵەی خەسوو، تەوس و لاتاوی دش و چەمۆڵەی هێوەرَ ژنیشی دێتە سەر، دیسان بووکی تازە پەنا دەباتەوە بۆ شێعر کە پێویست ناکا نموونەیان بێنمەوە.

هێنـدی پێ ناچێ ئەویش دەبێتە دایک و بەمندڵەکەی هەڵدەڵێ، بەپێی تەمەنی ناوی دەگـۆڕێ: دێد، خات، یای، پوور، دایکە و نەنەی پـێ دەگوترێ. ئەو کچۆڵەی حێلانەی دەکـرد و شـێعری بەپێکەنینەوە دەگوت کە کوڕیان بەئیجبـاری گرت دەردی دڵی خۆی بەشێعر دەکا و دەڵێ:

هـەڵنەگـری هـەی هـەڵنەگـری لـە پەهلـەوی زوڵـم و زۆر
ڕەببـی شـاپـور شـای بمـرێ هێنامـە ئـەحمـەدی کـوڕ

یا:

کـوڕم گـەورە کـرد بـەقـەندی شـاری
ڕەزا شـا بـردی لـە بـۆ ئیجبـاری

تەنانەت کە زۆر پیر بوو لە شـینگایاندا شینگێڕی دەکا و بەشێعر بەمردوو هەڵدەڵێ: خەڵکی بەتاڵانی دەچۆوە، مەڕە، بەرانە، یەختەیە، شـەکە، ئەمن بەتاڵانم چۆتەوە بەژنی باریک و قەدی زراو و چاوی دەبەڵەکە.

کەوابوو ژنی کورد دەگەڵ شێعر دەژی تا گڵەبانی چاوی دەکرێ. هەروەها ئەم کوڕەی کە بەمندالّی دەگەڵ کیژەکە حێلانە و شەڕە بالۆرەی دەکرد کە دەستی پاشبارەی گرت و توانی هۆگانێک وەسەرەوە بدا دەکەوێتە زەحمەت کێشان. بەدەنگی بەرزی خۆی و باوک و باپیری گاڕەش و گابەش بەنەقیزە تێیان دەوەژێنێ و دەڵێ: بارە، خەتە، هەڵێنە هۆ وەرە بەقوربانت بم، کە گای وچان دا دەنگی خۆش بێ یا ناخۆش گۆرانی دەڵێ:

بـــریـــا دەرزی بـام تیـــژ و تـــەنـــک بـام
دەروەزەوانـــی ســـینگ و مـــەمـــک بـــام

هەواکەی دەگۆڕێ و دەبێژێ:

هـــەڵـــم گرن ئـەوبـــەر ئـەوبـەر
بمبەنـــە مـاڵـــە بـاب نـــۆکـــەر
شـــینم بـــۆ بکەن شـــەدە بەســـەر

دەیکاتە ئایشیلێ مامان و دەڵێ:

بـــە هـــــەوران بـــەهـــارە
دەیخـــــوێنـــن کـــۆلارە
یارکـــۆڵـــەم لـــێ دیـــارە

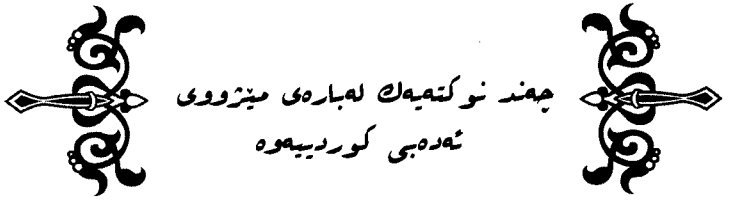

پۆژێکی هەرە گەرمی هاوینی مەهاباد بوو، دەگەڵ کۆنە دۆستێکی خۆشەویست، قسە خۆش، خوێن شیرین، پەزا سووک و ئەدەبدۆست و لێزانم دانیشتبووین، کەس ئاگای لە دڵی کەس نییە. منیش نەمدەزانی ئەم دۆستەم کە ماوەیەک بوو، یەکتریمان نەدیبوو چەند بەدیداری من شاد بوو. بەڵام بەدیتنی ئەو، دڵم فێنک بۆوە، کوڵ وکۆی دەروونم دامرکا و خەم و پەژارەی چەند ساڵی تەمەنم پەوی.

لە ژوورە گەرمەکەمدا کە هەرگیز پانکە و کوولێری بەخۆرە نەدیوە، لە تەنیشت یەک دانیشتین و گەرمی قسان بووین، قسەمان لە گرانی، کۆپین، لە کەسادی بازاڕ، لە نەفرۆشانی هێندێک شت و لە زەین و برەوی شتەکانی دیکە نکرد. باسی ئەنگڕان و هەڵمسان و دەوڵەمەندبوونی بەعزە کەسێک و داماڵان و هەژاری و نەداری بەعزێکی ترمان بەزاریدا نەهات. تەنانەت لە جووت و گا، جۆگە و جۆماڵ، بەند و بناوان، باخەوانی و شوانی و گاوانی کە تا ڕادەیەک سەرمان لێ دەردەچوو نەدواین.

ماوە تەنگ بوو، پۆژ درەنگ بوو، دەبوو زوو لێک جوێ بینەوە. بۆ بیستنی ئەو چەشنە قسانەی لەسەرەوە باسمان کرد ماوە زۆرە، ڕوو لە هەر شوێن و ماڵێک بکەی باس هەر ئەو باسەیە.

دەسمان کرد بەباسی ئەدەبی. چ بکەین هەردووکمان ئاشق بووین، نەخۆش بووین، نا نا گێل و گێژ بووین! کەسێک وەک ئێمە نەخۆش و ئاشق و گێژ و گێل نەبێ، دەزانێ

شـــێعر و شاعیری و ئەدەبدۆستی لە کوردەواریدا بەهیچ دەور و زەمانان نەبۆتە نان و ئاو. بەتایبەتی بۆ ئەو دوو کەســـە جگە لە ئاوارەیی و دەربەدەری و چەرمەســـەری چ سوود و قازانجی نەبووە.

با فیش و درۆ و دەلەســـە نەکەین، ئێمە ئێستاش مێژووی ئەدەبییەکی ئەوتۆمان نییە جێـــی متمانە بێ. بۆ نموونە نالی شـــاعیری گەورەی کـــورد ڕەنگبێ دیوانەکەی لە هەموو شاعیرێکی تری کورد پتر چاپ کرابێ. بەتایبەتی مامۆستا مەلا کەریم و کوڕەکانی ئەوپەڕی زەحمەت و ڕەنجیان لەسەر دیوانەکەی کێشاوە و ئەوەندەی هێزیان پێ شکاوە شێعرەکانیان شـــی کردۆتەوە، بەڵام بۆ ناساندنی خۆی هیچ بەڵگە و سەرچاوەیەکی بڕوا پێکراومان گیر نەکەوتووە. بەڕاستی من بۆ خۆم زۆر سوپاسی ئەو باوک و کوڕانە دەکەم.

ئەگەرچی لە هەڕەتی لاوەتیەوە خەریکی تێگەیشتنی شێعری نالی بووم، بەخوێندنەوەی کتێبە بەنرخ و نایابەکەی ئەوان پتر مانام لە شـــێعرە وردەکانی هەڵکڕاند. ئەوەی هێشـــتا تاریـــک ماوەتـــەوە و بەوتووێژی کاک عەزیز و شـــێخ تەهاش ڕوونـــاک نەبۆتەوە، ژیان و سەرگورشتەی ئەم شـــاعیرە مەزنەیە. ئەگەرچی دەڵێ: «لێوی تۆ ئاوی بەقا من خدرم» من دوودڵم ناوی خدر بووبێ. چونکە بۆ ئەو کەســـەی کە شـــاعیرە سەد داوی ناوەتەوە. ئەوی شـــاعیریش بێ دەزانێ ئاوی ژیان و خدر پێکەوە پەیوەندییان زۆرە و بە چی دیارە ئەوەش یەکێک لەم داوانە نەبێ کە ناویەتەوە. گریمان ناوی خدر بووبێ، باوکیشی ئەحمەد شاوەیس بووبێ، ناوی دایکی چییە؟ کام قورئان و کتێبی پەڕزەردمان لەدەس دایە، نەک ڕۆژ و مانگ بەڵکو ســـاڵی لەدایکبوونی ئەویان لەپشت نووسرابێ؟ دەزانین لە کوردستانی ئازیز تەرەبووە، ســـەری خۆی هەڵگرتووە و ڕۆیشتووە. ڕوونە بەخۆشی خۆی نەڕۆیشتووە چونکە بەئاشکرا دیارە زۆری پەرۆشی وڵاتەکەی بووە. جگە لەم دوو شێعرانەی کە تاسەی خۆی بۆ دیتنەوەی وڵات و دیداری دۆستان تێدا دەربڕیوە لە شێعرە ئاماڵ درێژ و پڕ سۆز و کوڵەکەیدا:

قـــوربانـــی تـــۆزی ڕێگـــەم ئـــەی بـــادی خـــۆش مـــروور
ئـــەی پـــەیکـــی شـــارەزا بـــەهـــەمـــوو شـــاری شـــارەزوور

ئەوپەڕی هەســـت و سۆز و پەژارەی خۆی دەربڕیوە و سەلماندوویەتی دەردی غوربەت چ دەردێکە؟ لەم دوایانەدا بۆتە باو و دەڵێن و دەنووسن لەو قەسیدەدا کە نالی بۆ سالمی

ناردووە وای گوتووە . بەڵام چۆن دەتوانن بسەلمێنن ئەم شێعرەی بۆ سالم ناردووە؟ دیسان تەماشای شێعرەکە بکەنەوە بزانن نالی تا قافیە مەودای داوە باسی شارەزوور، بەتایبەتی سلێمانی خۆشەویستی کردووە، تەنانەت پێشی زووری کاکە سوورپشی لەبیر نەچۆتەوە . بەڵام ناوی سالمی نەبردووە کە وا بوو، ئەوە سالمە ئازایەتی کردووە و جوابی نالی داوەتەوە . بەڵێ بەڕاستی ئازایەتی کردووە: یەک وێراویەتی جوابە جەنگی نالی کردووە کە کاری هەموو کەس نەبووە و پایەی شاعیری خۆی بردۆتە سەر، دوو، پەژارە و داخی دڵی لە نەمان و بنەبڕ بوونی بنەماڵەی بابان دەربڕیوە . سێ، ئازایانە زوڵم و زۆری بڵحە ڕۆمییانی ڕوون کردۆتەوە و چەند بەکوڵ و سۆزەوە دەڵێ:

زستانی ئەووڵین بوو، درا بەرگی شێخ هەباس
ڕۆمی ئەوەندە شوومە، لە شەخسیش دەدا زەرەر

دیارە سالم ئەو شێعرەی ناردووە بۆ شام تا بەدەس نالی بگا . بەڵام ناحەقم نییە بڵێم بەچی دیارە نالی نیشتەجێی شام بووە؟

«بۆ مولکی شامە نامەیی من سوویی نالییە»

وێدەچێ ئەو وەختە نالی لە شام بووبێ . بەڵام چوونی نالی بۆ ئەستەمبووڵ جێگای گومانە، چ دەگا بەوەی لەوێ ژنی هێنابێ و ژیانی ڕابواردبێ و هەر لەوێ مردبێ و لە فلان گۆڕستان نێژرابێ، گومانی تێدا نییە نالی چۆتە حەج و زیارەتی مەدینەی کردووە و شێعرناس دەزانێ و تێدەگا چۆنی بەبیابانی بێڕوونی بێ ئاو و گیای عەرەبستان هەڵکوتووە، چۆن سەنای خوا و خۆشەویستی خوای بەجێ هێناوە و دەگەڵ ئەوەشدا چەند مەزڵوومانە و هەژارانە و کوردانە چارەڕەشی و بێ بەشی کوردایەتی خۆی هەر لەبیر نەچۆتەوە و دەڵێ: «کوردی دەوری شارەزوورم» .

زۆر دوور ڕۆیشتم . بۆ باسی حەریق ئەو شاعیرە مەزنە کە مەکتەبی شێعری نالی هێنا موکریان و لەو مەڵبەندە هەر کەس شێعری کوردی گوتووە یا دەڵێ بێ ئەم لاو ئەولا لەوی فێربووە، نەکەم؟ تا ئێستا چی لێ نووسراوە و گوتراوە بەکەڵک بێ؟ من بۆ خۆم لەسەر ئەو شاعیرە گەورەی کە غەزەلی وەک:

هێنـــــــدە بێـــزاری کـــە زانیـــومە بـــەزاری نـــایەوە
دوور لـــە باڵاکـــەت ســـەرینی ناهـــومێـــدیـــم نایـــەوە

یا:

چاوەکـــەم دوێنێ لـــە گـــوڵشـــەن گـــوڵ بـــەعیشـــوە خـــۆی نـــواند
نەک نمـــەک گیر بم، بـــەمـــەرگی تـــۆ قـــەســـەم هیچ نـــەمـــدوانـــد

گوتوە، هەر ئەوەندە دەزانم، ناوی مەلا ساڵح بووە، نیزیکەی چەرخێک لەوەی پێش لەو دیوڕا هاتۆتە ئەم دیوە لە خانەقای لووســـاوکان یا خانەقای شێخی بورهان گیرساوەتەوە و زۆری عاقیدە بەشـــێخ بووە. نازانم لە کوێ، بەڵام لەســـەر شێعرێک «ئیعزامولمولک» - فێئۆداڵی مەشـــهوور - ڕیشی لووس تاشـــیوە. ئەوە بۆتە هۆی ئەوە بێتە سابڵاغ و ببێتە مەلای مزگەوتی حاجی سەید حەسەنی خزمی خۆم. ئەو کەسانەی چل پەنجا ساڵ لەوەی پێش چاویان بەو مزگەوتە کەوتبێ، دەگەڵ منن ئەگەر بڵێم برسیایەتی و هەژاری و ناچاری نەبووبـــا هیچ کۆلکە مەلایەکیش بەپێش نوێژی ئەم مزگەوتە ڕازی نەدەبوو. ڕەنگبێ پێش ســـاڵی ١٣٢٨ی کۆچی کە ساڵی وەفاتی شێخە، مردبێ و لە گۆڕستانی مەلا جامی نێژراوە و هەر خوا دەزانێ ئێســـتا گۆڕەکەی بناخەی خانووی کام موســـڵمان بێ. خوا بکەم لای سەرووی هاڵ یا میوانخانە بێ و نەکرابێتە حەمام و شتی وا.

مەهابادی ئێمە تاقە شـــاعیرێکی بەناوبانگی لێ هەڵکەوتووە کە خەیابانێکی خۆشیشی بەنێوکراوە، ئەوە جێگای شـــانازییە. من با خۆم منداڵ نەکەمەوە. زۆرم لەو کەسانە دیون کە شاگردی مەکتەبخانەی وەفایی بوون. بەڵام کۆنترین دیوانی دەسخەتی وەفایی لە بەغدا ســـەری هەڵدا و مامۆستا قەرەداغی زۆری نووســـی و کەمی لەسەر ژیان و مردنی وەفایی زانی. ئەگەر گوتم تاقە شاعیری مەهاباد میرزا ڕەحیمی وەفایی بووە، تا ئەو جێگایەی من بزانم ئەو شارە دڵگرە جوانە، قەت شاعیرگر نەبووە. چەند غەزەلێکی میرزا سەلیم ناوێک لـــە کۆنە بەیازانـــدا هەبوون کە پێم وایە لەبیر چوونەوە. ڕەنگە ئەو میرزایەش ســـابڵاغی بووبێ. دەنا شـــاعیرەکانی موکریان وەک ئەدەب، ســـەید ڕەشیدی شەهید، سەیفی قازی، میرزا لەتیفی قازی، خاڵەمین، حەقیقی، ســـەید کامیل، هەژار ئەگەر لەم شارەش لە دایک

بووبن، لە لادێ ژیاون جا بۆیە دەڵێم، زمانی کوردی خاوێن و ساکار دەبێ لە دێ فێربین نەک لە شـــار. جا با ئەو شـــارە، سابڵاغی پێشـــوو یا مەهابادی ئێستا بێ، کە هەتا بڵێی جوان پەروەرە. جگە لە چەند غەزەل و دوو بەیتی نەبێ لە شێعرەکانی مەلا حیسامەددین زیاتر نەمبیستوون کە خەڵکی بۆکان و دەوروبەری بوو. توخوا‌کەی ئەو تاقە شێعرە بەس نییە:

لێـــوی لـــەعلـــی جنێـــوی دابـــوو بـــە مـــن
قینـــــــی بنیادەمـــــە منیـــش گـــەســـتم!

کە بڵێن شـــاعیرێکی ناسک خەیاڵ و باش بووە؟ هیوادارم دیوانی تەواوی ئەو شاعیرە کۆ کرابێتەوە و ڕۆژێک بکەوێتە بەردەستان.

پێویست ناکا، من خۆم جحێڵ بکەمەوە، نیزامی گوتەنی: لە شەشی شەست ڕزگار بووم و بەرەو حەفتا دەچم و وردە هەنگاوی بەرەو گۆڕ دەنێم. تازە بەهیوا نیم جحێڵایەتی بکەم. گوێ سوانان بگرم. بەڵێ من پیاو بووم کە «شاعیرێک» بەکوێری لە برسان و لە خەمان عەمری خوای بەجێ هێنا. دیبووم دەمزانی چەند زانا و خوێندەوارە، چەند کۆمەڵناسە. لە پێنج خشتەکییە فارسییەکەی و قەسیدە کوردییەکەی: «شاعیر عوموم کەوتنە مەقامات و بۆڵەبۆڵ» دیارە چەند جامیعەناسە.

ئەگەر ددان بەوە دابنێین کە ئەدەبیاتی نووســـراوی کورد، مەبەستم فۆلکلۆری ئەدەبی نییە، ڕەوتی ســـەبکەکانی ئەدەبی فارســـی گرتووە، ناچارین بڵێین کەم شـــاعیری وامان هەبوون لە ســـەبکی خۆراسانیدا بەقەد «شاعیرێک» سەرکەوتووبن. قەسیدەکەی سێڵاوی مەهاباد، ئەو قەســـیدەی کە لە زمانی دەسەڵاتی ڕەزاخانی خوێنڕێژدا ڕەخنەی لە ڕەفتاری نالەباری کاربەدەستانی ئەو زەمانە گرتووە و بەو نیوە شێعرە دەس پێدەکا: «موددەتێکە نەفســـی حیز حوکمی خراوم لێ دەکا» شاهیدی قسەکەمن. ڕەنگبێ ئێستاش ئەو ئازانانە مابن کە بەئەمری شـــارەبانی ڕەزاخانی، مەندیلی مەلایان، شەدەی لاوان، چارشێوی ژنان، نێفەکی ڕانک و پانتۆڵ لەبەرانیان دەسووتاند، فڕێ دەدا، و دەدڕی و دەبڕی و ئەگەر کەس دیار نەبا بەبەرتیل ڕازی دەبوون. کە مەلا مارف لەبارەی ئەواندا گوتوویەتی:

دەچمە سەر چۆم و خەیابان یەک نەفەس ناسوودە بم
شەهرەبانی حازرە و داوای کلاوم لێ دەکا

بێ شک ئەو سجیل نووسانە زیندوون و ئەگەر ئەم شێعرە بخوێننەوە، تک تک ئارەق دەرێژن کە بۆ خۆیان دەزانن ئەو سەردەم چۆنیان خەڵک دەرووتاندەوە کە مەلا مارف لەباری ئەواندا گوتوویەتی:

سەیری خۆشتر من کە مەعروفم لەنێو ئەم شارەدا
تازە ئیحسائییە داوای ئیسم و ناوم لێ دەکا

لەبیرمە شەوێکی لە دیوەخانی میرزا ڕەحمەتی شافیعی، ڕەحمەتی خوای لێ بێ، کۆمەڵێک گەورە پیاو و شێعرناس کە ئەوی لەبیرم مابێ یەکیان مامۆستای مەزن تورجانی زادە بوو، تاریفی ئەو شێعرەیان دەکرد. کە مەلا مارف بۆ شافیعی ناردبوو. من بەئەدەب لەسەر چۆک دانیشتبووم و متەقم نەدەکرد تا گەیشتنە ئەم شێعرە:

جایێزەی شێعرم لە تۆ ناوێ مەگەر باری ڕەژی
تا سەر و ڕووی دوژمن و بەدخواهی تۆی پێ ڕەش بکەم

ئەو دەم وەدەنگ هاتم و گوتم ئەم شێعرە مانایەکی دیکەشی لە بندا هەیە ئەویش ئەوەیە کە میرزا ڕەحمەت ئەوەندەی دوژمن و بەدخواە هەیە کە باڕێک ڕەژیان دەوێ تا مەلا مارف ڕوویان پێ ڕەش بکا. مامۆستا تورجانی زادە تاوێک مات بوو و گوتی: «ئافەریم ڕۆڵە تۆ کێی؟» خۆم پێ ناساند گوتی: «لەکن کێت خوێندووە؟» گوتم: «لە خزمەت مامۆستا فەوزی» گوتی: «ئەوە بۆیە شتی وا دەزانی».

بەڵێ مەلا مارف ئەو کەسە بوو کە بەو هەموو زانست و هونەرەوە بەزگێک تێر و بەدوو زگان برسی بوو. دوایەش کە مرد وەک حەریق لە گۆڕستانی مەلا جامی نێژرا و گۆڕی ئەویش وەک گۆڕی هەزاران مەلا و سەید و پیاوچاک بەدەستی «وەرەهرام» تەخت کرا.

ئای ئەوانەی منداڵن قەبرستانی مەلا جامیان نەدیوە کە بێجگە لەوەی گۆڕستانی موسڵمانان بوو، هەزاران کێڵی مێژوویی و جوانی تێدا بوون کە هەموو موسڵمانان شاردیانەوە و لەنێویان بردن. من بۆ خۆم کێڵێکم دیبوو کە نەوێکی لوتفەلیخانی زەند هەڵی کەندبوو و بەخەتێکی زۆر جوان بوو. بەئاواتم گۆڕی مەلا مارف لە حەوشەی ماڵێک دابێ و گوڵکاری و چیمەنی بێ.

پێشەکیەک بۆ «پێکەنینی گەدا»ی هەمەن قزڵجی

شــەو درەنگانە، بێدەنگییەکی بەســام ژوورە ســارد و ســڕ و چــۆل و هۆل و نیوە تاریکەکــەی داگرتووم. لە خوێندنەوەی ئەم چیرۆکانە بوومــەوە، لە حاڵێکدا کە کارێکی زۆریان کردۆتە ســەر مێشــک و دەمارم و وردە فرمێسکیان پێ هەڵوەراندووم. بەئەسپایی دەفتەرەکــە دادەنێم. چراکــە دەکوژێنمەوە، لە جێگاکەم دەخزێم و چاو لێک دەنێم بەڵکو سەرخەوێک بشکێنم و خەم و پەژارەم بڕەوێنم.

کەچی خەیاڵ هەڵمدەگرێ، دەمبا... دەمبا... دەوەناو دەوەن و ڕەوەزاو ڕەوەز بەسەر بەفری ســەری کوێســتاناندا، بەنێو دارســتان و لێرە چڕۆپڕەکاندا، بەپێدەشت و گۆڕ و نەرمانەکانــدا، بەنواڵە زنوێر و بژوێنەکاندا، بەبەســتێنی چۆمی (تەتەهوو)دا بۆ شــارە خونچیلانەکەی مامۆســتا، بۆ بۆکان، بۆ بووکی شارەکانی کوردستان، بۆ کانگای ئەوین و دڵداری، بۆ مەکۆی خەبات و فیداکاری بۆ بەر ســەلای ســەرداری شەهید، بۆ سەر حەوز و کانیــە جوان و بەناوبانگەکەی، بۆ تەماشــای بــەژن و باڵا و خاڵ و میل و چاو و برۆ و کەزێ و ئەگریجە و پووز و بەلەک و ســەر و شــەدە و شــان و دەسماڵ و قەد و پشتێنی کیژە بۆکانیان، کە دەســتە دەستە و پۆل پۆل وەک مێگەلی مامز و ئاسک بەلەنجەولار و تاسکە تاسک دێنە سەر حەوز، وەگوزە سوور و نەخشاوەکانیان بەناز لە کانی هەڵدەدەن و وێنەیان لە ئاوێنەی ڕووبن و بێ گەردی حەوزەکەدا جیلوەیەکی ئاسمانی هەیە کە فریشتە و پەری وەبیر دێنێتەوە شعوور و زەوق مشتومماڵ دەکا و هەست و خەیاڵ دەبزوێنێ.

گوێم لە دەنگی ئەو منداڵە ڕەزا ســـووک و بزۆز و ڕووتەڵە هەڵوا فرۆشـــانە دەبێ، کە تەبەکی هەڵوا دەگێڕن و بەهەوایەکی خۆش پێی هەڵدەڵێن و هاوار دەکەن:

هەڵوای تەن تەنانی، هەتا نەیخۆی نایزانی

لە جێگاکەمدا ئەم دیو و ئەودیو دەکەم. بەناهومێدییەوە هەناســـەیەک هەڵدەکێشـــم و لەبەر خۆمەوە دەڵێم، خۆزگە و هەزار خۆزگە منیش وا پیر و کەنەفت و شەکەت و کەڵەلا نەدەبووم. ئەوەندەم هێز و گوڕ و تین و توانا دەما تا پڕ بەئامێزم لەو چیرۆکانە هەڵگرتبا و بەهەموو شار و لادێ و کووچە و کۆڵان و خەیابان و باژێڕی کوردستاندا گەڕابام و یەک بەخۆم هاوارم کردبا:

خەڵکینە ئەگەر شتی لە هەڵوا شیرینتر و لە گوڵاڵەی نواڵان بەبۆن و بەرامەترتان دەوێ وەرن، وەرن بخوێننەوە، بخوێننەوە تا ئاهی خۆشـــتان لە دڵ و دەروون بگەڕێ بخوێننەوە تا تامەزرۆییتان بشکێ، بخوێننەوە تا کوڵ و کۆتان دابمرکێ، بخوێننەوە تا کۆمەڵەکەتان باشـــتر بناســـن و لە دەرد و ئازاری بگەن. بخوێننەوە تا پتر شاییتان بەزمانەکەتان بێ. تا نەیخوێننەوە نازانن قەڵەمی ســـیحراوی مامۆســـتا قزڵجی چ شوێنەوارێکی بەنرخ و بێ وێنەی خوڵقاندووە. بیری ورد و خەیاڵی بڵیند و هەستی ناسکی ئەم نووسەرە بلیمەتە چ نموونەیەکی ئەدەبی بەرزی داڕشتووە و پەنجەی بەهێز و ڕەنگینی ئەم هونەرمەندە گەورە لیزگەیەکی چۆنی لە دوڕ و گەوهەر و مرواریی نایاب بۆ هۆنیونەوە؟

لـــە موکریان باوە دەڵێن: «بنەماڵـــەی قزڵجی وەک بێچووە مرواری وان هەر لە هێلکە هاتنەدەر مەلەوانن». مەبەســـتیان ئەوەیە ئەوی لەم بنەماڵە بێ، هەر لە منداڵییەوە زانا و پیتۆڵە. بەڕاستیش ئەم بنەماڵە بەڕێزە گەلێک ڕۆڵەی بلیمەت و زانای لێ هەڵکەوتووە، کە بێ ئەوەی بۆ خۆیان ویستبیان ناوبانگی زانست و هونەریان لە دنیادا بڵاو بۆتەوە.

مامۆســـتا حەســـەنی قزڵجی ڕۆڵەیەکی هەڵکەوتووی ئەم بنەماڵە گەورەیە، کە مایەی شانازی نەتەوەکەمانە. ئەو ڕێبازی باوک و باپیرەکانی نەگرت و ڕێگایەکی تری هەڵبژارد و لەباتی خزمەتی ئایین، کە ڕێگای باوک و باپیرەکانی بوو. خزمەتی ئەدەبی وەئەســـتۆگرت ئەویش چ ئەدەبێک؟ ئەدەبێکی بەرزی کۆمەڵایەتی.

یەکێک لە سیاســـەتە شـــوومەکانی ڕەزا خانی پەهلەوی لە ماوەی دەســـەڵاتی ڕەشی فاشیســـتی خۆیـــدا هەوڵی بێ وچان و بـــێ ڕەحمانە بوو بۆ تواندنـــەوەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا. بۆ جێبەجێ کردنی ئەم مەبەستە شەیتانییە، داب و شوێن و جلوبەرگ و ئەدەب و زمان و مۆسیقا و سەمای کوردی بەسەختی قەدەخە کردبوو.

بەڵام بەو هەموو هێزە شەیتانییەوە. نەک هەر کوردی کۆڵنەدەری بۆ نەبەزی و دەرۆستی نەهات. بەڵکوو ئەم سیاستە و ئەم زەبر و زەنگە بوو بەهۆی ڕاپەڕینێکی بەرینی فیکری لە کوردستاندا.

هەزاران پێچ و پشتێن و ڕانک و چۆخە و پەستەی پیاوی کورد و شەدە و هەوری و دەسماڵ و کۆڵوانەی ژنی کورد درا و سووتا، بەڵام جلوبەرگی کوردی وەک سوننەتێکی میللی هەر ماوە.

لە قوتابخانە و ئیدارە، تەنانەت لە کووچە و خەیابان هەزاران کورد بەتاوانی کوردی گوتن گیران، ئازاردران و سووکایەتییان پێ کرا. بەڵام زمانی کوردی وەک سەرمایەی نەتەوایەتیمان هەر پارێزرا. کورد نەتواوە و ئابڕوو تکاوی و ڕیسوایی مێژوو بۆ پۆلیسی ڕەزاخان مایەوە.

لەو سەردەمە تاریک و تنووک و ئەنگوست لە چاوەدا لە مەڵبەندی موکریان بۆ بەربەرەکانی دەگەڵ سیاسەتی تواندنەوەی کورد، کۆمەڵێکی نەێنی لە زانایان و ڕووناکبیران و گەورە پیاوانی کورد بەڕابەریی مامۆستا مەلا ئەحمەدی فەوزی، سەیفی قازی، پێشەوای نەمر، قازیی بۆکان شێخ ئەحمەدی سەریلاوا و گەلێکی تر لە ڕووناکبیری ئەو سەردەمە پێک هاتبوو کە ئامانجی ئەساسی و هەرە گەورەیان پاراستن و پەرەپێدان و بووژاندنەوەی زمان و ئەدەبی کوردی بوو. کتێب و ڕۆژنامەی کوردییان کە لە عێراق بڵاو دەبوونەوە بەزەحمەت پەیدا دەکرد و بەئیحتیاتەوە بەسەر لاوانی بڕوا پێکراودا بڵاو دەکردەوە تا فێری کوردی خوێندنەوە بن. ئەوان بەتایبەتی مامۆستا فەوزی دەستەیەک لاوی ڕووناکبیریان پێ گەیاندن کە لە دواڕۆژدا شاعیر و نووسەری زۆر خزمەتکار و بەناوبانگیان لێ هەڵکەوت. یەکێک لەدەس پەروەردەکانی و هاوبیرەکانی ئەوان کاک حەسەنی قزڵجیی خۆمانە. کە هەر لەو دەمیڕا فێری کوردی خوێندنەوە ببوو. ئەوەبوو دەگەڵ سایەی شوومی پەهلەوی لاچوو، تەمومژی چارەڕەشی و نەگبەتی کورد ڕەوی. وەک ئەستێرەیەکی گەش و ڕووناک و پرشنگدار لە ئاسمانی ئەدەبی کوردیدا دەرەوشایەوە. لاپەڕەی گۆوار و ڕۆژنامەکانی کوردیی بەنووسراوە جوانەکانی خۆی ڕازاندەوە.

لە سەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستاندا مامۆستا قزڵجی بێ ئەوەی سینگ ڕەپێش خا و خۆ ڕانێ، یەکێک لە خۆشەویستترین نووسەران و نیزیکترین دۆستانی پێشەوا قازی موحەمەدی ئەدەبدۆست و هونەرپەروەر بوو. بێجگە لەوەی لە ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزبدا دەینووسی سەرنووسەری گۆوارە جوانەکەی هەڵاڵەش بوو.

پێشەوا لە ئاخرین ڕۆژانی دەسەڵاتیدا خەریک بوو مامۆستا قزڵجی و چەند شاعیر و نووسەری لاو و تازەپێگەیشتوو بنێرنە دەرەوە تا بەقەولی خۆی چاو و گوێیان بکرێتەوە و شتی تازە فێربن. بەڵام بەداخەوە نەگەیشت و ئەم ئاواتەشی وەک زۆر لە ئاواتە پیرۆزەکانی نەهاتە دی.

وەک ئێستا لەبیرمە و تا گڵەبانی چاوم دەکەن لەبیرم ناچێتەوە. ڕۆژێکی سارد و سەهۆڵبەندنی مەهاباد بوو، خۆم کوزوو کردبوو و بەپەلە دەڕۆیشتم جێگایەکی گەرم و گوڕ ببینمەوە. تەماشام کرد پێشەوا لەبەر بێڵاکەی هاتوچۆ دەکا و ڕۆژنامەی کوردستانی بەدەستەوە و یەکێک لە نووسەرانی ڕۆژنامەکەی لەلایە. خەریک بووم فیزمانکی بدەمێ و خۆم ببوێرم. دیتمی و بانگی کردم. هێشتا دووربووم فەرمووی «دیوتە ئەم قزڵجییە چۆنی نووسیوە؟».

زانیم مەبەستی ئەم پارچە ئەدەبییە جوانەیە کە قزڵجی لەم ژمارەیەدا نووسیویە. گوتم: «بەڵێ دیومە و بەڕاستی چاکی نووسیوە. کاکی نووسەر هەڵی دایە و گوتی: بەڵێ چاک دەنووسێ بەڵام کەم دەنووسێ. پێشەوا بزەیەکی هاتێ و سەری ڕاوەشاند، ئەم دوو شێعرەی سەعدی خوێندەوە:

خاک مغرب شنیده‌ام که کنند
به چهل سال کاسه‌ی چینی
صد بروزی کنند در بغداد
لاجرم قیمتش همی بینی؟

کە خوالێخۆشبوو مەلا مستەفای سەفوەت ئاوای کردووە بەکوردی:

بیستوومە کەوا لە ڕۆژهەڵاتا
بەچل ساڵ ئەیکەن یەک کاسە چینی
لەمەردەشت ئەکەن سەدی بەڕۆژێ
بۆیە قیمەتی وایە ئەیبینی

دیســـان پووی لە من کرد و فەرمووی: «بریا زۆری وامان هەبان» و پێش ئەوەی من جوابی دەمەوە بۆ خۆی گوتی: «ئەگەر بۆ خۆمان بین زۆری وامان لێ هەڵدەکەون».

داخـــی گرانم زۆر زوو هێلانەکەمان لێ شـــێوا، ســـایەی ئەو پیاوە نیشـــتمانپەروەر و ئەدەبدۆست و هونەرپەروەر و قەدرزانەمان لەسەر وەلاکەوت.

قزڵجیش وەک زۆر لە نووســـەر و شـــاعیرەکانی کورد بێ ئەنوا و بێ داشدار و دڵسۆز مایەوە و لە دەس زوڵم و زۆری ڕێژیم ئاوارە و پەڕیوەی هەندەران بوو.

هـــەر بۆ خۆی دەزانێ لەم ماوە دوور و درێـــژەی لێقەومان و دەربەدەریدا چەن تاڵ و ســـوێریی ژیانی چێشتووە، چەندی ســـەرما و گەرمای دنیا دیوە، چەندی پەند و گۆڵمەز بەسەرهاتووە. چەن گیراوە و ئازار دراوە، چەن هەوراز و نشێوی پێواوە و ئەم دیو ئەودیوی پـــێ کراوە و بـــۆ پەیداکردنی پارووە نانێکی بێ منەت ناچار بووە بەو دەستەوەســـتانیی خۆیەوە، کاری چەن ساخت و گرانی بەدەنی بکا و سەر بۆ ناکەسان شۆڕ نەکاتەوە.

مامۆستا لە کۆڕی خەباتدا قاڵ بووە، خاراوە و لە کڵ هاتۆتەدەر. لەو هەموو کوێرەوەری و دەربەدەری و چەرمەســـەرییە، شـــت فێر بووە، زانستی بەرەو ژوورتر چووە. تەجرەبەی وەســـەر یەک ناوە، کۆمەڵی خۆی باشـــتر ناســـیوە، هەســـتی بەئێش و ئازاری کردووە و دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە و بۆتە فەیلەســـووفێکی پســـپۆڕ و نووســـەرێکی ڕئالیست و واقع بین.

پاڵەوانانـــی چیرۆکەکانـــی قزڵجی هیچ کامیـــان بۆ خوێنەرێکی کورد نەناســـیاو نین. هەموویانـــی لەنێو چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری هەڵبژاردووە. کارەســـاتی ژیانی ئەوان بەکوردییەکی ســـاکار، بەو زمانەی هەموو کوردێکی نەخوێندەوار و ســـاوێلکە لێی حاڵـــی دەبێ شـــی کردۆتەوە. خوێنەری ورد تێ دەگا مامۆســـتا قزڵجیـــی تا چ ڕادەیەک شـــارەزای زانســـتی ڕەوان شناســـییە و چۆنی ڕووحی پاڵەوانەکان ناسیوە و چۆتە ناخی دەروونیانەوە.

مامۆستا قزڵجی کۆمەڵی کوردەواریی زۆر باش ناسیوە. خوێنەر لەم کورتە چیرۆکانەدا نموونەی ژیانی دەربەبەکێکی چەکمەڕەق، کۆنە بەگێکی بارگین تۆپیو، شـــێخێکی دەسبڕ، دەرویشـــێکی زەرک وەشـــێن، جووتیارێکـــی زۆرلێکراو، بـــاب تۆکەرێکی زمـــان لووس، کاربەدەســـتێکی بەرتیل خۆری بێگانە، تاجیرێکی سووت خۆری تەماعکار، جاسووسێکی نیشتمانفرۆش، تەنانەت، ژنێکی چارەڕەش و بێ بەشی کورد دەبینی.

خوێنـــەر پاش خوێندنەوەی زۆربەی چیرۆکەکان پێکەنین دەیگرێ، بەڵام چ پێکەنینێ؟

پێکەنینێکی تاڵتر لە کەکرە.

ئەوەی بۆ کوردێکی دڵسۆز جێی داخ و خەفەتە ئەمەیە: کە دەگەڵ ئەوەشدا زیاتر ڕووداوەکانی نێوەڕۆکی چیرۆکەکان دەگەڕێنەوە بۆ سێ ساڵ لەوەی پێش کەچی دەبینی ئێستاش ئاڵۆگۆڕێکی ئەوتۆ لە وەزعی کۆمەڵایەتی کورددا ڕووی نەداوە کە ئەم چیرۆکانە تازەیی خۆیان لەدەس بدەن.

ئێستاش جووتیار بەچەشنێکی نوێ دەچەوسێنرێتەوە و لەبەر زۆری ئیجارە و قیست و سوورسات دەس لە زەویوزاری خۆی هەڵدەگرێ و ڕوو لە شاران دەکا. ئێستاش تونی حەمام پڕن لە هەژارە بێ جێورێیەکان. ئێستاش بازرگانی سووت خۆر و سفتەباز، شێخی کۆنەپەرست و دەسبڕ، دەرۆێشی فریودراوی زەرگ وەشێن لە کوردستاندا کەم نین.

ئێستاش دایک و باوکی کورد بۆ چارەی دەردی منداڵە نەخۆشەکانیان، دەس و دامێنی ئامینە خانی نووشتە نووس دەبن و زۆر ئامینە خانی بێ بەش و چارەڕەش ماون کە لەبەر وەزعی نالەباری کۆمەڵایەتی، هەوەس ناچاریان دەکا بەفێڵ ڕەشید فێرکەن نووشتەیان دەکۆشی باوێ.

ئێستاش سەرکار ڕەزایی پاسگاکانی کوردستان لە جەنابی سەرهەنگ ئیجارە دەگرێ و بۆ ئەستاندنی بەرتیل و سازکردنی پەڵپ و بیانوو حوسێن قوڵی هەر بەدەستەوەیە.

خوێنەرانی بەڕێز؛ من لەو سەرەتا کورتەدا ناتوانم مامۆستا قزڵجی بەئێوە بناسێنم. خۆتان کتێبەکەی بەسەرنجەوە بخوێننەوە تا ئەم نووسەرە هەڵکەوتووە بناسن و لەبیری بەرزی بەهرە وەرگرن.

با تێکڕا فەرمایشەکەی پێشەوای نەمرمان دووپاتە بکەینەوە و بڵێین: «بریا زۆری وامان هەبان».

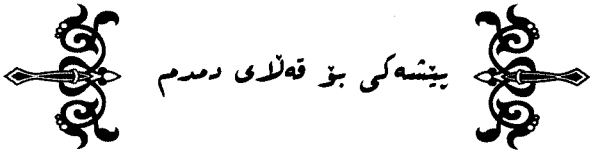

پێشەکی بۆ چاپی دەردم

بەدرێژایی مێژووی نەتەوەی کورد هەر کارەساتێکی گرنگی سیاسی و مێژوویی، هەر ڕووداوێکی کۆمەڵایەتی بەرچاو، هەر چیرۆکێکی تاڵ و شیرینی دڵداری و هەر شایی و شینێکی گەورە لەهەر مەڵبەندێکی کوردستان قەوماوە، خۆوێڕ و خۆشخوانە کوردە نەخوێندەوار و نەناسراوەکان لەسەر کێشی بڕگەی خۆمانە بەزمانێکی ساکار، بەڵام پوخت و پاراو و ڕەسەن و ڕەوان هۆندوویانەتەوە و ئاهەنگێکی تایبەتی خۆیان بۆ داناوە و پێیان گوتووە بەیت.

شایەر و بەیت بێژەکان ئەو بەیتانەیان لە کۆڕی دیوەخانی مەزنان، لە لامێردانی گەورە پیاوان، لە گۆشەی مزگەوتی گوندان و لە چایخانە و کاروانسەرای شاران بۆ خەڵکی تینوو و تامەزرۆ گوتووە. بەم جۆرە هەم نەیانهێشتووە ڕووداو و کارەساتەکان لەبیر بچنەوە و هەم زمان و فەرهەنگ و ئەدەبی فۆلکلۆری کوردییان ڕۆژ بەڕۆژ دەوڵەمەند و دەوڵەمەندتر کردووە.

ئەم بەیتانە سنگ بەسنگ و پشت بەپشت پارێزراون. دیارە بەپێی جێ و کات و وەستایی و ناوەستایی شایەر کەم و زۆر گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. زیاد و کەم کراون وشەی تازە و نوێ و باویان هاتۆتە نێو و وشەی کۆن و سواویان لێ دەراوێژراوە. بەڵام نێوەرۆکی مەبەست هەروەک خۆی ماوەتەوە.

لە سەردەمی ئێمەدا کە جیهان ئاڵوگۆڕێکی سەیر و بەپەلەی بەسەردا هاتووە. ئینسان

شەپۆڵی هەوای خستۆتە ژێر ڕکێف و ئاوەزنگی خۆی و ئاتۆمی قەڵشاندووە و لەسەر مانگ دابەزیوە. هەرچەند وەزعی کوردستان گۆڕانێکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە و نەتەوەی کورد هەروا لە کاروانی شارستانیەتی بەجێماوە و تەمومژی نەزانی و نەخوێندەواری لە ئاسمانی وڵاتەکەمان نەڕەویوە. بەڵام ئەگەر نووری کارەبا کوردەواری ڕووناک نەکردۆتەوە، ڕادیۆ و گرام و ڕیکۆردەر گەیشتۆتە کوێرە دێیەکانی کوردستانیش و دەتوانین بڵێین تیشکی زانست ناڕاستەوخۆ، کوردستانیشی گرتۆتەوە.

بەرنامەی ڕادیۆکان، ئیستوانەی گرامەکان و شریتی ڕیکۆردەرەکان خەڵکیان لە بەیت و باوی شایەر و هونەرمەندەکان بێ نیاز کردووە. بۆیە مەترسیی ئەوە زۆرە شاکارە بەنرخەکانی ئەدەبی فۆلکلۆریمان وردە وردە لەبیر بچنەوە و لەبیر چوونەوەشیان زیانێکی زۆر گەورە لە زمان و فەرهەنگ و مێژووی نەتەوەکەمان دەدا. هەرچەند زانایان و ڕووناکبیرانی کورد لە هەموو لاوە هەستیان بەو مەترسییە کردووە و هەر کەس بەپێی هێز و توانا و دەرفەتی خۆی خەریکی کۆکردنەوەیانن. بەڵام بەداخەوە دەرۆست نایەن و پێشگرییان بۆ ناکرێ.

یەکێک لە کارەساتە هەرە گەورە و خوێناوییەکانی مێژووی نوێی کوردستان کە پاش دابەشکردنی ئەم وڵاتە لەنێوان عوسمانی و قزڵباشدا ڕووی داوە، گەمارۆدان و گیرانی قەڵای دمدم و شەهیدبوونی ئەمیرخانی برادۆست، خانی لەپ زێڕین و هاوپەیمانان و دۆستانی ئەم سەرداڕە و مەزنەی کورد.

ئەم کارەساتە ئەوەندە خوێناوی و بەسام بووە، شا عەببасی سەفەوی شای خوێنڕێژ و پیاوکوژی ئێران، ئەوەندەی ڕق لە نەتەوەی کورد بووە، ئەوەندە زاڵمانە و زۆردارانە دەگەڵ ئەم نەتەوە بێدەرەتانە جوولاوەتەوە. ئەوەندەی خەڵک کوشتووە و وڵاتی خاپوور کردووە و ژن و منداڵی بەدیل بردووە. ئەمیر خانیش ئەوەندە پیاوانە ڕاپەڕیوە و ئازایانە وەدەس هاتووە و سەری بۆ شۆڕ نەکردۆتەوە و بەرگریی کردووە و ئەوەندە مەردانە شەهید کراوە کە ڕابردنی زەمان نەیتوانیوە تۆزی فەرامۆشی لەسەر ئەم کارەساتە دابێژێ و لەپێش چاوانی ون بکا.

شایەر و خۆشخوانەکان ئەم کارەساتەیان بەشێوەی جۆربەجۆر کردۆتە بەیت، لک و پۆپیان لێ کردۆتەوە و شاخ و باڵیان لێناوە. لە هەموویاندا دوو شت لە پێش چاو گیراوە: ئازایەتی و خۆڕاگریی ئەمیرخان و دڵڕەقی و بێ بەزەیی شا عەبباس.

لەنێو ئەم بەیتانای من لەم بارەدا بیستوومن هیچیان ناگەنە ئەم بەیتەی کە زانای

گەورەی ئاڵمانی «ئۆسکارمان» لە سەرەتای ئەم چەرخەدا لە پەحمان بەکری بیستووە و لە ١٩٠٥ دا چاپی کردووە و ئێستا لەدەس دایە. لە هەموو بەیتێکدا خەیاڵاتی شاعیرانە بەسەر واقعییاتی مێژووییدا زاڵ دەبێ. لەم بەیتەشدا ئەمە دەبیندرێ. بەڵام وا دیارە ئەم بەیتە زۆر پاش قەومانی کارەساتەکە نەگوترابێ، چونکە ناوی هێندێک کەس لە کاربەدەستانی قزڵباش و دۆستانی ئەمیرخان لەم بەیتەدا وەک خۆیان ماونەوە. مێژوونووسەکانی خۆمانە و بێگانەش لەسەر ئەو کارەساتەیان نووسیوە و سەرچاوەی هەموویان «عالم ارای عباسی» کتێبە بەنرخەکەی ئەسکەندەر بەگی تورکمانە.

ئەسکەندەر بەگ هەرچەند تۆکەر و نمەک خوردەی شا عەبباس و دوژمنی نەتەوەی ئەمیرخان بووە و داوای پەوای ئەو سەردارە مەزنەی کوردی بەلاساری و سەرپێچی و تەنانەت نمەک بەحەرامی و لەپێ دەرچوون داناوە و بەئاشکرایی جنێوی داوە و دەڵێ: «ئەرکی سەرشانی شای ئیسلام پەنایە ئاسەواریان لێ ببڕێ» بەڵام پیاو هەق بڵێ مێژوونووسێکی یەکجار ورد و وریا بووە و پووداوەکانی مێژووی سەردەمی شا عەبباسی زۆر بەسەرنجەوە تۆمار کردوون. جگە لەوە خۆی لە گەمارۆدانی قەڵای دمدمدا بەشداربووە و ئاگای لە هەموو کەین و بەینێک بووە.

ڕاستە ئەویش وەک هەموو دەسوپێوەندی شایان ڕیاباز و درۆزن بووە و زۆری تەشی لەبەر شا عەبباس ڕستووە و بەبەژن و باڵای ئەو شا بەدفەڕ و خوێنڕێژەی هەڵکوتووە و وای نیشان داوە کە تاوانی کوردان بووە کە دڵی ناسکی خاوەن شکۆیان شکاندووە و هەقی خۆیان بووە قەتلوعام بکرێن و بەو دەردە بچن. بەڵام دەگەڵ ئەوەشدا زۆر زانیاری تێدایە و سەرچاوەیەکی بەکەڵکە بۆ ئەو کەسانەی بیانەوێ لەبارەی قەڵای دمدم و سالّی موکری قڕانەکەدا شت بنووسن.

کارەساتی دمدم و موکریان کە یەکێک لە بەسامترین ڕووداوەکانی مێژووی کوردستانە، کە هەستی نەتەوایەتیی زانایانی کوردی جۆشاندووە، خانیی نەمر ئەم هەستە ئاگرینەی چل و چەند ساڵ پاش کارەساتەکە دەربڕیوە.

لەم سااڵنەی دواییدا زانای بەناوبانگ و نووسەری مەزنی کورد «عەرەب شەمۆ» چیرۆکێکی درێژی بەناوی قەڵای دمدم لەسەر ئوسلوبێکی نوێ و باوی ڕۆژ نووسیوە. نووسینی چیرۆکی مێژوویی لە مێژە لەناو گەلانی جیهاندا جێی خۆی کردۆتەوە. بەڵام ئەمە یەکەم چیرۆکی درێژە کە من بەزمانی کوردی لەم بارەدا خوێندوومەتەوە.

بەداخەوە من نووسینەکەی ئەوم نەخوێندۆتەوە، چونکە سەرم لە خەتی ڕووسی

دەرناچێ و کتێبەکەش بەخەتی ڕووسی چاپ کراوە. بەڵام مامۆستا شوکور مستەفا کە ئەم چیرۆکەی هێناوەتەوە سەر شێوەی کرمانجی خواروو و خەتی پەسندکراوی کۆڕی زانیاری دەڵێ: «دەستم لە نێوەرۆکی چیرۆکەکە نەداوە و هەر ڕواڵەتم گۆڕیوە».

مامۆستا عەرەب شەمۆ بەخەیاڵی بەرزی هونەرمەندانەی خۆی چیرۆکیکی شیرین و پڕ کارەسات و هەست بزوێنی خوڵقاندووە و خزمەتێکی گەورەی بەئەدەبی نەتەوەکەی کردووە. سەرتاسەری ئەم چیرۆکە بەتامە پڕە لە هەستی پیرۆزی ئینسانی، نیشتمانپەروەری و گەل خۆشەویستی.

چیرۆکی قەڵای دمدم نموونەی ئەدەبێکی ڕیئالیستی ڕەخنەگرانەیە کە لە ئەدەبی کوردیدا ئەگەر بێ وێنە نەبێ کەم وێنەیە. لە لابەلای دێڕەکانی ئەم چیرۆکەدا پەردە لەسەر واقعیی نەتەوەی کورد، بەلایەنی باش و خراپدا نیشان دراوە و بۆ ئەو بێگانانەی کورد باش ناناسن زۆر بەکەڵکە.

پاڵەوانانی ئەم چیرۆکە هیچ کام بۆ کۆردێک نەناسیاو نین. «شەباب» لاوێکی کوردی ئاسایی و ڕەزاسووکە کە هەموو ڕۆژێ لە ڕێباز و کووچە و کۆڵانان تووشی دەبین و قسەی دەگەڵ دەکەین. «دلبەر» کچە کوردێکی لەبار و نەشمیلانەیە کە لە هەموو گوند و شارۆچکێکی کوردستاندا نموونەی زۆرە و هیچ وێ ناچێ خەیاڵی نووسەرێک خوڵقاندبێتی. زۆر «هەمزە چاوەشمان» دیون و دواندوون. زۆر وەستای ئەرمەنی و ئاسۆری ئامرازی پێویستییان بۆ دروست کردووین. زۆر «ئەسکەندەرە پیرە» چیرۆکی کۆنیان بۆ گێڕاوینەوە.

کەم لاوی کورد هەیە لە دڵداریدا شەبابێک نەبێ. کەم کیژی کورد هەیە بڕوای بەپڕ و پووچ نەبووبێ و پەنای بۆ پڕ و پیرێژنان نەبردبێ و نووشتەی چەور و شیرینی و دەمبەسی بەمەلا نەکردبێ. چلدانە و شەمۆڵەی نەگریێتەوە. بن پشک و خوشکی بچووکی وەک (نەنێ)مان زۆر دیون کە دیاری و ڕاسپاردەی کاکیان بۆ دەزگیرانەکەی بردووە.

بەڕاستی مامۆستا شارەزایی تەواوی لە واقعیی ژیانی نەتەوەکەی هەیە و زانیارییەکەی خۆی زانایانە و وەستایانە لە لابەلای دێرەکانی ئەم چیرۆکە شیرینەدا نەخت و پوخت گێڕاوەتەوە.

هەوار و بانەمەڕ و ئاژەڵداری، هەرەوەز و دەستەوا و لەبەر شانە دانیشتن، خوری پشکنینەوە، تەشی ڕستن، لێک کۆبوونەوەی کچان، تەون هەڵاوەسین، وێنەی مافوورە گرتنەوە، مازوو چنین، ڕابواردن، داوەت و هەڵپەڕین، ژوان و دڵداری، جووت و گا و کشتوکاڵ

و ئاشـــەوانی، نوێژ و تاعەت، ســـواری و تەقلە و ڕمبازی و ڕاو و شکار و نێچیرەوانی، نان بەیی و میواندارێ، ژن زۆرهێنان و کچ فرۆشـــی و شیربایی وەرگرتن، نیشتمانپەروەری و فیداکاری و گیانبازی، خەیانەت و بێگانەپەرستی و ڕووڕەشی، هەموویان بەزمانێکی شیرین و ساکار و لەجێی خۆیاندا باس کراون و نرخی چیرۆکەکەیان زیاتر کردووە. مامۆستا نە لە نیشـــاندانی کرداری باشەکاندا زێدەڕۆیی کردووە و لە ڕاستی دوورنۆتەوە و نە کردەوە دزێو و ناشـــیرینەکانی شاردۆتەوە. مامۆستا لە سەرتاسەری ئەم چیرۆکەیدا تێ کۆشاوە ئاکاری پاک و کرداری چاک لەنێو کۆمەڵی کوردەواریدا بڕەو پێ بدا. دەیەوێ لاوانی کوردســـتان ڕاست و پاک و نیشتمانپەروەر بن و دۆست و دوژمنی خۆیان بناسن. دۆستیان خۆش بووێ و کۆمەک و یارمەتیی بدەن و باربووی لێ وەرگرن و دوژمنیان ناخۆش بوێ و ڕقیان لێ بێ و لەسەریەوە نەچن و فریوی نەخۆن هەر بەوە ڕانەوەستاوە و ویستوویەتی ئوسولی شەڕی پارتیزانی فێری شوڕشگێڕانی کورد بکا و تەنانەت ئەوەندە لەم بارە دڵسۆزیی نیشان داوە کە ناچار بووە لە واقیع دوورنێتەوە. بۆ ئەوەی شۆڕشگێڕانی کورد لە شەڕی شەوێدا فێری خۆشـــاردنەوە بکا. لە شەڕی شەمزیناندا ڕووداوێک دەخولقێنێ و هەمزە چاوەشی هێدی و هێمن و دڵســـۆز کە نموونەی فەرماندەیەکی هەرە باش و لەســـەرەخۆیە وا تووڕە دەکا کە ناچار بێ داگڕێتە سەربازێک و لێ بدا. چونکە جگەرەی داگیرساندووە!

بێگومان مامۆستا لێرەدا هێند بەتەنگ فێرکردنەوە بووە زەمان و مەکانی لەبیرچۆتەوە. ڕاســـتە لە زەمانی شا عەببـاســـدا پێی ئەورووپاییەکان بۆ ئێران کراوەتەوە و تەنانەت ئەو پادشـــایە برایانی «شیرلی» وەک ڕاوێژکەری سوپایی هێناوەتە ئێران و باڵیۆزی ناردوونە ئەورووپـــا. دوور نییە تووتـــن کە لە ئەمریکاوە هاتۆتە ئەورووپـــا گەییبێتە ئێرانیش. بەڵام تۆ بڵێی لە کوردســـتان لەو ســـەردەمەدا قەننەکێش هەبووبن؟ گریمان تووتنیش بووبێ و قەننەکێش هەبووبن. خۆ ڕەنگبێ مامۆســـتاش وەک من لەبیری بێ تا ئەم دواییانە کورد بە بەرد و ئەســـتێ ئاگری هەڵدەکرد و ســـەبیلە و قەننەیان دەکێشا و جگەرە هەر نەبوو. جگەرەکێشـــان و ئاگر هەڵکردن بۆ پارتیزان زەرەرەری هەیە و مامۆســـتای مەزن دەیەوێ ئەم ئەزموونە بەنرخەمان فێر بکا بۆیە تووشی ئەم هەڵە بووە.

بەداخـــەوە ئەم چیرۆکە بەنرخە هەڵەی وای تێدا هەن. کە بەهیچ بارێ ناکرێ چاویان لێ بپۆشرێ.

چیرۆکی مێژوویی ئەســـڵێکی هەیە و هەمووی زادەی خەیاڵی نووسەر نییە بەڵام شاخ و باڵی لێ دەنێ و لک و پۆپی لێ دەکاتەوە. لە چیرۆکە سەرکەوتووەکاندا هەمیشە ناوی قارەمانەکان و شـــوێنی گرنگی جوغرافیایی دەپارێزرێن. ئەو کەسەی مێژوویی دەنووسێ.

دەبێ شـــارەزایی تەواوی لە مێژوو و جوغرافیادا هەبێ تا بەهەڵە نەچن بۆ بەڵگە ئیشـــارە بەچیرۆکی «شـــەر و ئاشـــتی» تۆڵستۆی دەکەین. بێگومان مامۆســـتا لە من باشتر ئەم چیرۆکـــە دەزانێ. چونکـــە بەزمانی ڕووســـی خوێندۆتەوە. ڕەنگبـــێ چیرۆکی «ئەوەندە قارەمان» زۆر کەم بن. بەڵام چونکە تۆڵستۆی مەزن ئاگای لە مێژوو هەبووە و جوغرافیای وڵاتەکەی باش زانیوە ســـاڵی قەومانی شەڕان و ناوی قارەمانە دەرجە یەکەکانی و شوێنی شەڕگەکانی نەگۆڕیوە و پاراستوونی بۆیە خوێنەر قارەمانەکانی تریش بەقارەمانی خەیاڵی نازانێ و ڕووداوە پچووکەکانی نێو کارەســـات کە بەزادەی خەیاڵی نووســـەر نازانێ، جێی داخە مامۆستای خۆشەویستی ئێمە زۆر کەمی شارەزایی لە مێژوو و جوغرافیای کوردستان و ئێران هەبووە. سەرانسەری چیرۆکەکەی لەسەر خەیاڵی خۆی داڕشتووە بۆیە هەڵەی زۆر زەق و بەرچاوی لە نووسینەکەدا هەیە.

کەســـێک بیەوێ لەســـەر قەڵای دمدم بنووســـێ ناچارە بزانێ پایتەختی شا عەببـاس ئیســـفەهان بووە نەک تاران، شـــا عەببـاسێکی لە سەردەمی دەسەڵاتی ڕەش و زۆردارانەی خۆیدا زۆر شـــاری ســـووتاندن، زۆر قەڵای ڕووخانـــدن، زۆر ڕەوەی ڕفانـــدن، زۆر وڵاتی خاپوورکردن، ئیســـفەهانی وا ڕازاندەوە، وا ناوەدان کـــردەوە، کە پێیان گوت: «اصفهان نصف جهان» ئێستاش ئەو خانووبەرە و مزگەوت و باغانەی ئەو دروستی کردوون و بینای ناون، جیهانگەڕان بۆ ئیسفەهان ڕادەکێشن.

مامۆســـتا پێش نووســـینی چیرۆکەکەی مێژوویی ئێرانی نەخوێندۆتەوە، تا بزانێ ئەو شـــا عەببـاسەی ئەو باســـی دەکا چ دێوەزمەیەکی خوێنخۆر بووە؟ ئەگەر بەپەلە چاوێکی هەر بە (عالم ارای عباســـی) دا گێڕابا، کە مێژوونووسی تایبەتی شا عەببـاس نووسیویەتی، دەیزانی ئـــەو زۆردارە پیاوکوژە نێرینـــەی لە مەڵبەندی موکریان، لە بەشـــێکی گەورەی نیشتمانەکەمان بڕیوە و مێیینە وردەی بەدیل بردووە.

پێم وایە ئەگەر دەیزانی کە شا عەببـاس ئەوەندە زۆردار بووە کە نەتەنها هەزاران کەسی کوشـــتووە و هەزاران وەجاخی کوژاندۆتەوە، بەڵکە خۆشی وەجاخ کوێر کردووە و لە سێ کوڕەکانی خۆی دووی چاو دەرێناون و یەکی سەربڕیوە. تابلۆیەکی زۆر بەسامتر و ڕەشتر و نائینسانی تری لە شا عەببـاس دەکێشا.

مامۆســـتا نەک زۆر ئـــاگای لە مێژووی ئێران نەبووە بەڵکـــو گوێی نەداوتەوە مێژوو و جوغرافیای وڵاتەکەی خۆشی، دەنا هیچ نەبا دەبوو بزانێ «سلێمانی» زۆر پاش کارەساتی قەڵای دمدم دروســـت کـــراوە. من بەش بەحاڵـــی خۆم ناوی عەشـــیرەتی «بەڕووداڕم»

نەبیستووە کە مامۆستا دەڵێ خانی لەپ زێڕین گەورەی وان بووە. بۆ ئەوەی بزانین ئەمیرخان کێ بووە؟ و چۆن پێ گەییوە. ناچارین پەنا بەرین بۆ ئەو نووسراوەی دوژمن لەسەری نووسیوە، چونکە بۆ خۆمان سەرچاوەی کۆنترمان نین. خاوەنی «عالم آرا» دەنووسێ:

«پاش نەمانی شای بەهەشتی، کە ڕۆمییەکان مرخیان لە ئازەربایجان خۆش کرد، عێل و عەشیرەتەکانی کوردی سەر بەئەم دەوڵەتە بایان داوە و ڕەگەڵ ڕۆمییەکان کەوتن. شا موحەممەد ناوێک لە میرزادەکانی برادۆست بەفەرمانی خوندکاری ڕۆم کرا بەمەزن و خاوەن دەسەڵاتی برادۆست. ئەمیرخان سەری بۆ دانەنواند و ملی بۆ ڕانەکێشا، هەر دەمە ڕەگەڵ یەکێک لە ئەمیرەکانی گەورەی کورد دەکەوت. ماوەیەک لەکن عومەر بەگی حاکمی «سهران» ڕاییوارد. لە شەڕێکدا کە عومەر بەگ دەگەڵ دوژمنانی کرد، ئەمیرخان دەستێکی لە ئانیشکەوە پەڕی. ناوبانگی بەئەمیرخانی چولاق ڕۆیشت. لەو ساڵەدا کە ئاڵای بەرزی پادشائی لە ئازەربایجان دەشەکاوە و شا بەو پێ و قەدەمە پیرۆزەوە بەرەو نەخچەوان و ئێرەوان دەیاژۆا. ناوبراو هاتە بەردەرکی پادشایەتی و خۆی بە شاپەرست و خزمەتکار نیشان دا. خاوەن شکۆ ئاوڕی ڕەحمەتی لێداوە. مەزنایەتی و دەستەڵاتداری تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕی پێ بەخشی و نازناوی «خانی»دایە و سەری بەرزکردەوە. مەڵبەندی ورمێ و شنۆی کە سەر بەئازەربایجانە و لە سەردەمی شای بەهەشتیدا لەژێر فەرمانی یەکێک لە گەورە گەورەکانی قزڵباشدا بوو پێ ئەسپارد. لەسەر فەرمانی شا وەستا زێڕینگەرەکان دەستێکیان لە زێڕی سوور دروست کرد و بەگەواهیرات و مرواری بەنرخ ڕازاندەوە و لە باسکیان بەست. چونکە ئازا و مەرد بوو خاوەن شکۆ زۆری ڕوو دەدایە و گەلێکی چاکە دەگەڵ دەفەرموو. ئەویش دەستی خزمەتی لەسەر سینگ دانا. لەسایەی دڵسۆزی و چاودێری خاوەن شکۆدا ڕۆژ بەڕۆژ بەپەیژەی مەزنایەتیدا چووە سەر و لە هەموو هاوشانانی خۆی تێ پەڕاند. چەند ناوچە و مەڵبەندی لە ئەمیرەکانی کوردی سەر بەڕۆم ئەستاندەوە. بەپایەبەرزی و لەشکر زۆری ناوبانگی دەرکرد. زۆر لە خێڵەکانی کورد و لە ئەمیرزادەکان لە دەورەی هاڵان و خزمەتی ئەویان ڕەچاوکرد. هێندە پێ نەچوو هەوا و فیز لە سەری دا و لەخۆبائی بوو...»

مێژوونووسێک کە ئەمیرخانی بەچاوی خۆی دیوە و سەرەڕای ئەو هەموو دوژمنایەتییە، ئیعتراف بەئازایەتی و مەردایەتی دەکا و دەڵێ: «ئەمیرخان لە عەشیرەتی برادۆست بوو و لە شەڕدا دەستێکی پەڕیوە و شا عەببباس دەستی زێڕی بۆ دروست کردووە» بەڵام مامۆستا دەڵێ چونکە زۆری زێڕ بەخشیوە پێیان گوتووە: «خانی لەپ زێڕین».

مامۆســـتا زۆر بەوردی و درێژی باسی قەڵای دمدم دەکا. بەڵام بەو حاڵەوە بەپێویستم زانی ئەم کورتە باســـەی ئەسکەندەر بەگ لەسەری نووســـیوە، لێرەدا بێنمەوە کە دەڵێ: «لەپێش ئیسلامدا لە زەمانی ساسانییەکان (اکاسرە)دا هەر لەو شوێنەدا قەڵایەک هەبووە کە پێی گوتراوە (دمدم) و دەسدرێژیی ڕۆژگار خاپووری کردووە».

لە جێگایەکی دیکەدا نەخشەی قەڵاکەمان ئاوا بۆ دەکێشێ:

«ئەم قەڵایە لەســـەر دوندی کێوێکی یەکجار بەرز دروستکراوە کە یەکپارچە بەردێکی درێژووکە و تەسکە و وەک پشتی گا هەڵکەوتووە. لای شیمال و جنووبی دۆڵی زۆر قووڵن کە لە ژێڵا بۆ ســـەری دەبێ بەپەیژەی خەیاڵ بۆی بچی، لەبەر بەرزی پێویستی بەشوورە نییە و شـــوورەیان بۆ نەکێشاوە. دوو لایەکەی دیکەی کە پانایی قەڵاکەن، لای ڕۆژهەڵاتی پاڵی وەپانایی چیا داوە و شوورەیەکی زۆر تەواوی بۆ کێشراوە. بورجی زۆر بڵیندی هەن و دەرگایەکی بەرەو جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەوە بۆ عەرزی ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە و دەرگایەکـــی جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەوە بـــۆ عەرزی ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە کە ئەوەندە تەنگە بەزەحمەت ســـوارێکی تێوەدەچێ. سەنگەر بردنەپێش لە لای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە نەبێ ناکرێ. لە لای ڕۆژهەڵات تیرهاوێژێکی بۆ دەرکی قەڵای بمێنێ یەکپارچە بەردی سەخت و ڕەقە. لەبنەوە بوودڕی بۆ لێ نادرێ. کە بەردەکە بڕاوە بورجێکی زۆر بەرز و قایمییان لێ دروســـت کردووە کە بۆ خۆی قەڵایچەیەکە. تا ئەو بورجە بەردەس نەکرێ ســـەنگەر بردنە بن قەڵا محاڵە. ئاوی قەڵا لە حەوزێکی گەورەڕا دابین دەکرێ کە بەباران پڕ دەبێ. بەڵام لە لای شـــیمال لەنێو گەلیدا نیزیکی قەڵا، کانییەک هەیە. ئاوی زۆر کەمە ئەمیرخان جۆگەی بۆ کێشاوە ڕێی بۆ کردۆتەوە و دەحەوزەکەی کردووە. ئاوی ئەم کانییە لە ئێوارەوە هەتا بەرەبەیان، حەوزەکە پڕ دەکا. ئاوەکەی بەشـــی ڕۆژێکی قەڵانشـــینەکان دەکا. گومبەزێکیـــان لە ڕێکی عەرزی لەســـەر حەوزەکە هەڵخســـتووە کە لە پێش چاوان ون بێ. پێی دەڵێن (ســـولق)، بۆ پاراســـتنی حەوزخانەکە بورجێکیـــان بەپاڵ قەڵاکەوە هەڵچنیوە. لەلای جنووبەوە سەهۆڵدانێکیان سازکردووە کە بەبەفر و سەهۆڵ دەئاخندرێ. لە تەنیشـــت وێ حەوزێک هەیە تا ئەو بەفر و ســـەهۆڵەی لە هاویندا دەتوێتەوە و دەبێتە ئـــاو بەفیـــڕۆ نەڕوا و لەوێدا کۆبێتەوە و لە کاتی کەم ئاویدا بەکار بێ ئەو ســـەهۆڵدانەش قەڵایەچەیەکی لەسەر دروست کراوە و پاسەوان و تفەنگچی لەسەر دانراوە. بەوێش دەڵێن: (بوزلق) یا (قارلق)، ڕێگای ویش وەک ڕێگای (سولق) لە دەرەوەڕا ونە.

بەکورتـــی ئەم قەڵایە لە پێنج قەڵا پێک هاتووە. یەکیان ئەســـڵی قەڵاکە، یەک قەڵای خوارێ، یەک قەڵای سولق و یەک بوزلق و ئەوی دیکەیان بورجی گەورەی دەرەوەی دەرگای

ڕۆژهەڵات که لەپێشـــدا باسمان کرد. هەر پێنج ئەوەندە بەرز و قایمن که پەیکی تیژڕەوی بیر و مێروولەی خەیاڵ ڕێیان تێ نابا و وێیان هەڵناگەڕێ».

پێم وایە ئەگەر مامۆستا هەر ئەوەندەی ئەسکەندەر بەگ وەک دوژمنێک لەسەر قەڵای دەدەم نووسیویەتی دەخوێندەوە، جا واقیعییەتی مێژوویی بەو خەیاڵە بەرز و ناسکەی خۆی دەڕازاندەوە. چیرۆکە جوانەکەی دەگەیشـــتە ڕێزی شـــاکارەکانی ئەدەبی بەرزی نووسەرە بەناوبانگەکانی جیهان.

لە عالم ئارادا ناوی هەموو ســـەرکردەکانی قزڵباش و زۆر لە پاڵەوانانی کورد هاتوون. چەند خۆش بوو مامۆســـتا قارەمانـــی دەرەجە یەکی خەیاڵـــی نەخولقاندبان و قارەمانە ئەســـڵییەکانی ناوبردبان. جا کەیفی خۆی بوو بازرگانـــی عەرەبی ناو دەنا (ئیبن بەتوتە) یـــا نا. چونکە دەتوانین تەئویلێک بۆ ئەوە بهێنینەوە که ئەو بازرگانە بەناوی جیهانگەڕی بەناوبانگ کراوە و مەبەستی ئەو جیهانگەڕە نییە.

نامەوێ باســـی ئەوەی بکەم کەوا دیارە مامۆســـتا لە دوایی چیرۆکەکەیدا ماندوو بووە و پشـــووی وەک پێشوو درێژ و لەســـەرە خۆ نییە. چارەنووسی بەشی زۆری پاڵەوانەکانی نادیارە. چونکە ئەم شـــێوەم لە زۆر داستانەکانی ڕووس بەتایبەتی شاکارەکانی تۆڵستۆی مەزندا دیوە و مامۆستاش کەم و زۆر لەژێر تاوی ئەواندایە بۆیە هیچ لەم بارەدا ناڵێم. بەڵام دەوێرم بڵێم باسی گەمارۆدانی قەڵا و قەڵاداری ئەمیرخان و خۆڕاگری کوردان و بێ بەزەیی دوژمنی کورت بڕیوەتەوە. چونکە بەشـــی هەرە گرنگی کارەســـاتەکە که سەرنجی خۆمانە و بێگانەی ڕاکێشـــاوە و ناوی ئەمیرخانی لە مێژووی کوردستاندا بەنەمری هێشتۆتەوە ئەم بەشەیانە.

لەنێو کوردەواریدا باوە دەڵێن ژنی قەڵانشـــینەکان بەتایبەتـــی ژنەکانی ئەمیرخان لە قەڵاداریدا بەشداربوون و لە بەیتەکەشدا ئیشارەی بۆ کراوە. وەک دەڵێ:

«کێ بوو لە خاتوون پەروەرێ
گوتی: کاک ئاڵی ئەتۆ ماوی ئەتۆش هەڵێ»

هەروەها مەشـــهووڕە دەڵێن ژنەکانی ئەمیرخان و گەورەکان پاش گیرانی قەڵا و کوژرانی پیاوەکانی، خۆیان لە قەڵا هەڵداشتووە تا نەبنە دیلی دەستی دوژمنی بێ شەرم. لە بەیتەکە گوتراوە:

«کێ بوو؟ لە خاتوونی خانی
قبوول ناکەن کافرستانی

خۆمان هەڵدەدێرین لە چل کەوانی»

مامۆستا ویستوویەتی نەخشی ژیانی کورد لە خەباتی ڕزگاریخوازیدا بەرچاو نیشان بدا و جوانیشی نیشان داوە. ئەویش زۆر جوان باسی ئەوەی کردووە کە ژنەکان خۆیان کوشتووە. بۆیە داخم ناچێ نەیزانیوە کە یەکێک لە ژنەکانی ئەمیرخان کە ئەسکەندەر بەگ نەک بێژی نایە ناوی بەرێ بەڵکو قسەی سووکیشی پێ دەڵێ، شەش ساڵ پاش گیرانی قەڵا سەرلەنوێ قەڵا دەگرێتەوە. دڵنیام ئەگەر مامۆستا ئەوەی دەزانی چیرۆکەکەی دوو بەرگ دەبوو. چونکە ئازایەتی و فیداکاری ئەم ژنە کوردە بەشەرەفە خۆی بەرگێک چیرۆک هەڵدەگرێ.

مامۆستا باسی عەشیرەتی شکاک دەکا کە ئێستا لە دەوروبەری قەڵای دمدم دەژین، بەڵام لەو سەردەمەیدا هیچ ناویان نییە. کەچی باسی عەشیرەتی گەورە و بەناوبانگی جەلالی ناکا کە بەداخەوە لەو سەردەمیدا تەنیا عەشیرەتێکی کورد بوون یارمەتی شا عەباسیان داوە و بەشی زۆریان لەنێو قزڵباشدا بوون و ژمارەیەکی کەمیان لە سەنگەری شەرەفدا بەرگرییان کردووە.

مامۆستا ویستوویەتی بەئەنقەست بڵێ شەڕی کوردان زیاتر بەتیر و شیر بووە بەڵام لە ڕاستیدا ئەمیرخان تۆپ و تفەنگیشی بووە، لەباری چەک و قۆرخانەوە تەنگاو نەبووە. هەر بۆ ئاوی و تینوایەتی شپرزەی کردووە و وای لێ کردووە لە قەڵا بێتەدەر و شەهید بکرێ.

لە پێشدا گوتم من لە خوێندنەوەی خەتی ڕووسیدا کوڵم و چیرۆکەکەی مامۆستا عەرەب شەمۆم نەخوێندۆتەوە. جا بۆیە ناتوانم لەسەر شێوەی نووسینی ئەو چ قسان بکەم. بەڵام ئەوەکەی مامۆستا شوکور مستەفام چەند جار خوێندۆتەوە و بەڕاستی چێژم لێ وەرگرتووە.

عەیبی کار لەوەی دایە ئێمە تا ئێستاش زمانێکی ستانداردمان نییە کە کەس نەتوانێ لێی لادا. هەروا بەهاسانیش ناتوانین ئەم زمانە پێک بێنین و خۆمان لە پاشاگەردانی ڕزگار بکەین. ماوەیەکە هێندێک لە نووسەرە زاناکانمان بەکردەوە بۆ ئەم کارە بەنرخە تێ دەکۆشن.

دەوێرم بڵێم مامۆستا شوکور مستەفا یەکێک لە ئالا هەڵگرانی ئەم خەباتەیە و لەڕیزی پێشەوە دایە، مامۆستا وەک پیاوێکی زانا دەستی لە تەعسوبی ناوچەگەری هەڵگرتووە و لە نووسینەکانی خۆیدا هەوڵ دەدا لە هەموو شێوەکانی زمانی کوردی کەلک وەربگرێ و بەبڕوای من لەم کارە پڕ سوودەشدا سەرکەوتووە.

مامۆستا تێ دەکۆشێ کام وشە ڕەسەن و سووک و ڕەوانە و کام کینایە لەسەر زاران خۆشە بەکاری بێنێ. لەبەکارهێنانی وشەی داتاشراوی ناڕەسەن و درێو و ناشیرین خۆ دەپارێزێ. زۆر شارەزای ڕێزمانی کوردییە و لەژێر تەئسیری زمانی بێگانەدا نانووسێ.

مامۆستا خوێندەوار و ڕووناکبیرە، زۆر گەڕاوە، گەلێکی خوێندوەتەوە. زەحمەت و کوێرەوەری کێشاوە و ئەزموونێکی تەواوی وەسەریەک ناوە. لە سایەی ئەم ئەزموونەدا گەییوەتە ئەم قەناعەتە کە هیچ شێوەیەکی زمانی کوردی با زۆریش دەوڵەمەند و پڕ وشەبێ بەتەنێ ناتوانێ ببێ بەزمانی ئەدەبی نەتەوەکەمان. جا بۆیە ئەم ڕێبازەی گرتۆتە پێش کە لە پێکهێنانی زمانی ستانداردی کوردیدا بەشداربێ. سەرەڕای ئەوانە هەرگیز وەک پیاوێکی لەخۆبایی لە نووسینەکانی خۆی دڵنیا نییە و بەشووەیی نازانێ ڕاوێژی بەدۆستان و نیزیکانی خۆی بکا. ئەوەش ئاکارێکی باشە و پیاو دەگەیەنێتە ئامانجی خۆی. مامۆستا شوکور لەمێژە بەنووسەرێکی سەرکەوتوو ناسراوە. بەڵام بەبڕوای من لە نووسینی ئەم چیرۆکەدا خۆی گەیاندووەتە تڕۆپکی هەرە بەرزی ئەدەبی کوردی. لەپێشدا گوتم ئەم چیرۆکە لەچاو نێوەڕۆکەوە لە ئەدەبی کوردیدا ئەگەر بێ وێنە نەبێ کەم وێنەیە. ئێستاش لە خۆم ڕادەبینم بڵێم لەچاو ڕوالەت و فۆرمیشەوە هەر وایە.

هەزار و شەرەفنامە

وتەیەک لە پێشەکیی شەرەفنامەدا

تەرەسالّی وام نەدیبوو، هەوری رەش و چڵکن بەربینگی ئاسمانیان بەرنەدەدا، تەم لە سەران نەدەرەوی، باران هەڵی نەدەبرینگاند. رۆژ نەبوو چەند رەهێڵەی توند نەهێنێ و شەو نەبوو چەند رێژەی بەخوڕەم نەبارێ، شریخ و هۆڕی هەوران نەدەپساوە بەبێ نێوبڕ... بریسکەی دەدان...

لەنگێزە و باسریشک و قوڕوچڵپاو و جڵیتاو بڕستیان لەکەڵ دەبڕی، کەویە بەفر و ڕونوو هەرەسیان دەهێنا، زەوی دەجمی و ڕێوبان جمگەیان دەدا.

لەو بەهارە تەڕ و تووشەدا و لەو ڕۆژە گرژ و مۆنانەدا، لە بناری کێوە سەربەرزەکانی کوردستان، لە بنکەیەکی پێشمەرگە تووشی یەک هاتینەوە.

من و هەژار لە منداڵییەوە، هاواڵ بووین، وێکڕا پەڕەوازە و گەورە ببووین، هەڕەتی لاوەتیمان پێکەوە لەناو چوار دیواری قوڕماوی پڕ لە جۆڵاتەنەی حوجرەی کۆنە مزگەوتانەدا ڕابواردبوو... ئێستاش وا بەسەری پیری، پاش بیست و ئەوەندە ساڵ لێک دووری و هەڵبڕان و تامەزرۆیی یەکترمان دەدیتەوە... نەهاتی و لێقەومان هەردووکمانی کەنەفت و کەڵەلا و پیر و زوڕهان کردبوو. ئەو ئەستوور ببوو من لاواز، ئەو لەبەر ورگ و گەد و گیپاڵی پشووی لێ بڕابوو، من لەبەر کزی و بێ هێزی هەر لاکەی سەرم دەهات... دیسان سەرمان گەیشتەوە یەک و بووینەوە: یەکماڵ. ماڵی چی؟ دوو لێفەی شڕ و پەتوو، سەرسەرینی پەڕپڵاو و هەڵوەشاو، هەریەکە تەختە شکاوێک و بەهەردووکمان چرایەک و چادانێک و

دوو پیاڵەی ڕووکێش و ئاوخۆرەوەیەکی گڵینە و ئاوێ بێنە و دەستان بشۆ. ژوورەکەمان بەوشکەبەرد داندرابوو. دیوارەکانی خوار و خێچ بوون، لە هەموو لایەکەوە زگیان دابوو.

هیچ دیوێکی سواغ نەکرابوو، باگێڕەوەی نەبوو، ئاڵوودارەکانی کەڕواوی بوون و چەکەرەیان دەرکردبوو.

هەڵاشەکەی داچۆڕا بوو، بۆساردێکی پیسی لێ دەهات... هێندە تەنگ و تەسک بوو بەچیڕەچیڕ جێمان دەبۆوە. هێند تاریک بوو بەنیوەڕۆ چرای دەویست. هێند نەوی بوو، تێیدا هەڵنەدەهاتینەوە...

قسەی خۆمان بێ زۆریش تێر و پڕ نەبووین. دەگەڵ پێشمەرگە جوان و جحێڵەکان لەسەر خوانێک کۆ دەبووینەوە و ژەمەنانمان یەک بوو، زێدەپارووی چەور و نەرمی پیری چڵێس و گردەنشینمان بۆ دیاری نەکرابوو... گۆزەرانمان پێکەوە مێخۆش بوو: ترش وشیرن تێکەڵاو بوو، یادی ڕۆژانی ڕابردوومان دەکردەوە و دواڕۆژمان بەراورد دەکرد... ئەوەندەمان خۆشی و ناخۆشی بەسەر دڵ و مێشکدا تێ دەپەڕی کە وەک دەرویشەکانی چیرۆکی کۆن دەگریاین و پێ دەکەنین، گریانمان بەپێکەنین سواغ دەدا. یاخود بڵێین زۆر زۆر پێ دەکەنین و قاقا دەگریاین. شەوگار شەق دەبوو، لە بێداری بێزار دەبووم باوێشک دەمیان گەزێک پێدا دەچەقاندم بەوەنەوز و وردەوێژینگانەوە دەبیرەخەو ڕادەچووم و دەلێفە شڕەکەم دەخزام و دەمەویست سەرخەوێک بشکێنم و شەکەتی و کفتیم نەمێنێ. ئەو تازە وەخۆ دەکەوت: چوار مێردەکی لەسەر تەختە بێبەختەکەی بەپانەوە دادەنیشت، کاغەز و قەڵەمی لەسەر کۆشی دادەنا، کەوڵە تیسکنەکەی بەخۆی دادەدا. ملی خوار و سەری زل و شان و کەوڵی کە سێبەریان دەخستە سەر دیوار، ئەو شەولەبان و غوولی بیابانەی وەبیر دێنامەوە کە دایکم بەساوایی لێی ترساندبووم.

دیارە من لێم نەدەپرسی چ دەکەی؟ ئەویش نەیدەگوت چ دەکەم بەڵام دەمدی: شەرەفنامەی فارسی و عەرەبی لەدەوری خۆی دادەنان و لەبەر یەکی ڕادەنان و بەتێڕامان چاوەکانی بن چاویلکەی بازبازێنیان بەسەردا دەکردن. هەر لەبن لێوانیشەوە پرتە و بۆڵەی دەهات و ورتە ورتی بوو. جار لەدوای جاریش جیڕەی قەڵەمە بۆری دەهات... بەوەدا دەمزانی خەریکی وەرگێڕانی شەرەفنامەیە... کە وەختی خۆی بەفارسی لەسەر مێژووی کورد نووسراوە و بەچەند زمانێکیش تەرجومە کراوە. بەڵام وا دیارە هیچ کوردێک بەپێویستی نەزانیوە - یان دەخۆی ڕانەدیوە- بیکاتە کوردی...؟ چونکە:

شەرەفنامەی فارسی یان بڵێن فارسیی شەرەفنامە زۆر سەخت و گرانە و ئەمڕۆ

لەناو فارسی زمانانیشدا هەموو خوێندەوارێک تێی ناگا... بۆ ئەوەی ئەم ڕاستییە ڕوون کەینەوە دەبێ تۆزێک بەرەو پاش وەگەڕێین و سووکە ئاوڕێک لە ئێرانی زەمانی سەفەوی بدەینەوە.

سەفەوییەکان زۆڵە کوردی تازە ترکی لەڕێ دەرچووی دووڕەگ بوون و بەملهوڕی و گەلۆری دەژیان، لەژێر پەردەی ئایین و بەناوی وسێن و هەباسەوە شەڕیان بەخەڵک دەفرۆشت و لە کوشتار و تاڵان و برۆ بەولاوە نەیاندەزانی دنیا چ باسە... گوللە تۆپێکیان بەسەد کتێبی باش نەدەگۆڕیەوە، هونەری جوان و شێعری پڕ مانا و ڕەوان لەلای ئەوان شیر و مەتاڵ و تیروکەوان بوو، ئەگەر کاریان بکەوتبا نووسینیش، نووسەرێکی وایان دەویست کە بەپاروە بەرماوێک و چنگە دراوێک کلکەسووتەیان لەبەر بکا و کێچیان بۆ بکاتە گا و بەکەر بڵێ شێر و کوێر بەچاوتیژ دانێ و دز و بێ ویژدانان بەخدری زیندە قەڵەمداد بکا...

نووسەری هونەرمەند و کارامە و بڕوا بەخۆ شەرمیان لەخۆیان دەکرد و پێیان زۆر شوورەیی بوو ئاوڕوویان بەئاوەڕۆ داکەن و ویژدان بەگیرفان بفرۆشن... بەناچاری خزینە گۆشە و کەنارانەوە و هەڵوەدای شاران بوون و هێندێک لە هیند سەری هەڵدایەوە و گەلێکیش بێ ناوونیشان توایەوە...

خوێڕی و تۆڕیش کە ببوونە گۆشتی سەر چەپەر، بەبلوێری خاوەن زێڕ و زۆران کەوتنە سەما و سەر و گوێلاکی ئەدەبی فارسییان لەبەر پێدا پڵیشاوە و خمی لێ شێواو لەبەر یەک هەڵوەشا و ڕەتێنرا و نسکۆی برد و ئەگەر سەفەوی گۆڕیان گوم نەبووبا... لە مردن نەدەگەڕایەوە. لەپاش ئەوانیش هەتا درەنگ هەر خۆی بەسەر پێوە نەگرتەوە...

شەرەفخان لەو ڕۆژگارە ئەنگوست لەچاوەدا چاوی کردۆتەوە و لەناو تەپ و تۆز و گیژەڵووکەی سەفەویدا بەخۆدا هاتووە، لە ماڵی شادا ئەو فارسییە دزێو و بن شڕەی پێ خوێندراوە! بەڵام ئەو کابرا بڵیمەت و هەڵکەوتووە زۆر بەدەخۆ ڕادیوی باسکی لێ هەڵماڵیوە و لەو گێژاوە خۆی پەراندۆتەوە و هێناویە ئەدەبیاتە بێ لەزەتەکەی ئەو ڕۆژەی بەبا کردووە و لە کەوی داوە و بەردبژێری کردووە و بەدانستە سپی کردووە و تۆپکڵی فڕێ داوە و کاکڵێکی پاک و خاوێن و تێرگۆشتی لێ هەڵبژاردووە و لەسەر پەڕی شەرەفنامەی داناوە و بەنموونەی ڕەوانی و جوانی پێشکەش بە فارسی دۆستانی ئەو زەمانەی کردووە. بەڵام لە ڕاستیدا ئەو کاکڵە جوان و بەرچاوەش چونکە بەری داری ئەو دێمەکارەیە، هێندە ڕەق و چیڕە ددان دەشکێنێ... جا من هەرچەندە دەمزانی هەژار فارسی دەزانێ و زۆر

باشیشـــی دەزانێ... بەڵام لە دڵی خۆمدا پێم وا نەبوو دەتوانێ ئەو گابەردە لەســـەر شان دانێ و لەو کەل و بەندەنە رژد و کوڕە سەرکەوێ!!

وەرگێڕانی ئەو کتێبە ڕەق و زلە پشووی درێژ و جیکڵدانەی گوشاد و لە کارنەوەستان و ڕەنجی فەرهادی دەوێ... پیاوی دەوێ بەدرێژایی ســاڵ و مانگ ســێ ســەرەی لەسەر هەڵنەگــرێ و هەتا ئەو کەلاوە هەراوە لە هەموو لاوە ســەر نەگــرێ کاری بەکاری کەس نەدابێ... هەژاری وا شــل و شەوێق و پەڕژوبڵاو، لە لایەکەوە بەبنکە ڕابگا و لە لایەکەوە دەستە چیلەی گڕی شۆڕش بۆ ئێزگە کۆ بکاتەوە و لە لایەکی تریشەوە کارستەی ڕۆژنامە و شــەونامە ئامادە بکا... ســەرەڕای هەمووانیش وەرگێڕانی شەرەفنامەی شەرەفخانیش ســەربار بێ و ئەویش ڕاپەڕێنێ؟ هەیهوو!! چی بەسەر چییەوە؟ بڕوام وا بوو هەوایەکە لە کەللەی داوە و کرمێکە لەســەریدا دەجوولێتەوە هەر ســەرێکە و لێی وەڕەز دەبێ و وازی لێ دێنێ.

بەهار پیر بوو، باران وەســتانەوە، هەور ڕەوین، تاو خۆی نواند، تەم و مژ بوونە هاڵاو و دەگەڵ بەفری پار چوونەوە، گزوگومبەت گەرما شــاڵاوی هێنا و جڕوجانەوەر، ژیانەوە و دوژمنانی کوردســتانیش دەگەڵ تینی گەرما بووژانەوە، وەک ژەنگەسوورە هاڕووژان و دە ســەرچاوی نیشتمانپەروەرانی کورد هاڵان... ڕۆژانە لەبەر گڕەگڕی فڕۆکە و گرمە و زرمەی بۆمبا و تەق و تۆق و شەوانە لەبەر هاشەهاشی ماران کە بەدرزی دیوار و کون و کەلێنی باندا بۆ ڕاوی مشک و نانی وشک سەریان بەژوورەکەماندا دەکرد... ئۆقرەمان لێ هەڵگیرا و سانەوەمان لێ تۆرا و لە هێلانەکەی تەرە بوو...

بەر لەوەی بزانم شەرەفنامەی کوردی سەری بەکوێ گەیشت، چاری ناچار لێک هەڵبڕاین و هەریەکە بۆ لایەک بازرەبووین و وێڕای کەودەری دەگەڵ بەفران هەڵدەکشاین...

ساڵ پایزێکی درەنگ بوو، سیخوار لەبەر پەساران هەڵی نابوو. ئاور خۆشەویست ببوو، لە دەوری ئاوڕگی پڕ لە پۆلووی داربەڕوو دیسان ژیانی دووبراله دەقی جارانی گرتەوە...

ئێمەی وا ســوێر قسە هێشــتا لە چەنەچەنی چاک و خۆشی نەوەستابووین و هەژدەر هەژدەر قسەمان لە دەم دەردەپەڕی... هەستا و لەسەر دەلاقەوە لە کۆنە تەوراتێک نەوی و خســتیە ئامێزمەوە و گوتی: دەها بیخوێنەوە... بەڵام گەردنت ئازا نەبێ ئەگەر بەچاوی دوژمن سەیری نەکەی و ئۆباڵم بەملت ئەگەر هەر ڕەخنەیەک بەبیر دادێ، چاوی لێ بپۆشی و پێم نەڵێی... ئەگەر دۆســتی بمگریەنە و نامــەوێ قانەقدیلەم دەی... ئەگەر چرووک و پووکــت وەبەر چاو بێ و دەنگ نەکەی تووک لە منداڵت نەیە. منیش بەبێ فوو لەدۆکردن

لێفەکۆنم لێ ڕاخســـت و شـــانم لێ داخست و شەرەفنامەی فارسیشـــم لەلای خۆم دانا و هەژارنامـــەی کوردیم زۆر بەوردی خوێنـــدەوە و دەگەڵ ماکەکەیدا لەبەریەکم ڕانان و چۆنم هاتە بەرچاو، ئاوای دەگێڕمەوە:

پیاو هەق بڵـــێ دەربارەی مێژووی کورد هەرچی شـــەرەفخان بەدڵ نیازی لێ گرتووە و دەســـتی بۆ بردووە خســـتوویەتە ســـەر کاغەز. نوک و بەدی هەر لە سیر هەتا پیوازی زۆر بەدەســـپاکی ڕاگوێزراوە و بەرگە عەجەمییەکەی لێ داڕناوە و جوان و قازاخ شـــۆراوە و جلوبەرگی زۆر نایابی کوردی دەبەرکراوە و بەخشـــڵ و زێڕ و سســـڵەوپڵە و خرینگە و ئۆیـــەی کوردانە ڕازاوەتەوە و ئەگەر دەبینی هەزار قوڕعان دەخۆی: کە ئەو کتێبە هەرگیز بەبۆرە خزمایەتیش نەچۆتەوە سەر فارسی و هەر زکماک کوردییە و بەکوردی ڕسکاوە.

هـــەر کەس بزانـــێ تەرجەمەکردن دەبێ چۆن بـــێ؟ تێدەگا کە هەژار لـــەو هونەرەدا دوانەکەوتووە و بگرە زۆریش لەسەرە...

ئەوانەی ئەم کتێبە دەخوێننەوە و لەوانەیە پێیان سەیربێ کە هەژار ئەو کوردییە چۆن فێر بووە؟ بەڵام بۆمن کە لەگەپ و گەمەی سەر سەرانگوێلکانەوە دەگەڵی گەڕاوم و دەزانم چۆن ژیاوە لە کوێ ژیاوە و لە چەند سەرچاوەی هەڵێنجاوە... هیچ شتێکی سەمەرە نییە و بەلای منەوە باری خۆیەتی:

بەبڕوای هەموو کوردی زانێکی لە ڕاســـتی نزیک و لە شـــەڕە گەڕەک بەدوور تەنانەت بەبڕوای زۆربەی ڕۆژهەڵات ناسانی ڕۆژئاواییش لەناو زاراوەی سۆرانیدا شێوەی موکریان لە هەمووان پاک و ڕەوانتر ماوە و وشە و ڕاوێژی دەمی بێگانەی زۆر کەمتر تێ خزاوە. لەناو موکریانیشـــدا ناوچەی بۆکان لەو بارەوە سەرتۆپە... هەژار، موکریانییە و سەر بەناوچەی بۆکانە و منداڵی ئەو ناوە هێشـــتا ســـەریان لە هێلکە نەجوولاوەتەوە لە کوردیدا بلبلن و زمانیان هەتا بڵێی ڕەوانە...

بابی هەژار زانا و کوردپەرەســـت بوو، هەموو کوردستان گەڕابوو، کرمانجی و سۆرانی زۆر بـــاش دەزانی و لە ئەدەبی کوردی و فارســـی و عەرەبی و تورکیدا دەســـتێکی بالای هەبووە... هەژار لەســـەر کۆشـــی ئەو بابە زمانی گرتووە و قسەی خۆش فێر بووە و دڵ و مێشکی بەشێعر و چیرۆکی کوردی ڕاهاتووە...

لـــە دێ گەورە بووە، دەگەڵ منداڵان بەو کوردییە بێ گەرد و ســـاکارە دواوە، دەگەڵ کێژۆڵاندا لەوبەر لەوبەری چیاوە باللۆرەیان بۆ یەکتر هەڵداوە... شەرەجنێو و فڕ پێکدادان و تـــەوس و پلار و توانجی پیرێژنانی بیســـتووە... شـــەوانە بەلایەلایـــەی دایکە کوردی

موکریانـــی دەخەو ڕاچووە، بەیانی بەورینگە ورینگی دڵتەزێنی کیژە کوردی مەشـــکەژێن وەئاگا هاتووە... لە مزگەوتی لادێ، بەیت و لاوک و حەیران و گەلۆ، شـــەو و نیوەشـــەو و درکانە و ئازیزە و پایزە و سوارۆ، گوێچکەیان ئاو داوە...

بەمێرمندانّی لە خانەقای شێخێ بورهانی خوێندووە کە دەتگوت کەشتی نوحە و هەموو توخم و تۆوێکی لێ کۆببۆوە. هەر شـــێوە و زاراوەیەکت بویستایە دەبەردەست دابوو... لە پەڕێز و خێرۆکی پیران و زانایانی وەک: ســـەید ڕەشـــید و سەیفی قازی و شێخ محەمەد و مامۆســـتای فەوزی دەســـکەنەی کردووە و گوڵی هەڵگرتوونەوە... کە پێش گەیشتووە دۆست و هاونشینی شاعیران و نووسەران و کوردی زانانی وەک: مەلا مارف و خاڵەمین و قزڵجی و حەقیقی و جەوهەری و کاکە ڕەحمانی موهتەدی بووە کە لەو باوخۆشـــتر بوون و هەریەکەیان لە ئەدەبی کوردەواریدا دەریایەک بوون... لەبەر دەســـت و لەژێر چاوەدێری پێشـــەوا، «قازی محەمەد»ی ئەدەبدۆســـت و ئەدیب پەروەردا فێری ڕۆژنامەنووسی بووە و شـــێعری بەکۆماری کوردســـتان و شۆڕشـــەکەی هەڵگرتووە نازناوی شاعیری میللی پێ دراوە...

لـــە ژیانی ئاوارەییشـــدا بەدەردی خۆی گوتەنی: بەشـــەقی زەمانە فێری شـــێوە لێک جیاوازەکانی کرمانجی کراوە. لە ژیانی پێشـــمەرگەییدا شـــارەزای شارەزوور و شارباژێڕ و گەرمیان و بیتوێن و هەولێر و کۆ و خۆشناو و سورچی و باڵەکایەتی و ناوەدشت و گەلێک شـــوێنی تریش بووە و هەر پیرێکی کوردی زان و زیندووی دەســـت کەوتووە زۆر بەوردی دۆزیویە و هەرچی لە دەمیانەوە دەرچووە قۆزیویەتەوە ئەو هەمووی کۆکردۆتەوە بەکاوەخۆ لە بێژینگی داون و بنژیلی جودا کردۆتەوە و ساغ و پتەوی هەڵبژاردووە و بەمێشک و دڵی خۆی سپاردووە... ئیدی بۆ سەیرە کە هەژار کوردی زانێکی هەڵبژاردە بێ؟

هەژار بۆ تەونی ئەو کرە لەبار و ســـفتەی خۆی، شـــێوەی موکریانی کردۆتە تەخت و بۆ نەخش و وێنەکانی وشـــەی ڕەنگین و خۆڕەنگ و جوانی هەموو زاراوەکانی تێوەداوە و تا بۆی کراوە خۆی لە ڕایەڵ و پۆی وشـــەی نامۆ و بێگانە و کوردی داتاشـــراوی تاقۆڵا و ناڕەسەنی تازە پێداکەوتوو پاراستووە.

سەیر لەوەدایە دەڵێی شەرەفخان و هەژار لێکیان گێڕاوەتەوە. لە ڕۆژگارێکدا کە هەژار شەرەفنامەی کردووە بەکوردی، زمان و ئەدەبی کوردی لەبەر بێ سەروبەرەیی و بەرەڵڵایی خەریکە بەمەردی زمان و ئەدەبی فارســـی، زمانی ســـەفەوی بچێ... لە سایەی نەزانانی خۆپەســـندەوە ئاڵۆزی و شێواوییەکی زۆری تێ کەوتووە و مەترسییەکی گەورە هەڕەشەی لێ دەکا!

بێگومان هەژاریش هەستی بەو مەترسییە کردووە و لام وایە مەبەستی هەرە گەورەی لە وەرگێڕانی شەرەفنامە بووژاندنەوەی زمانی کوردی بووە و دەیەوێ لە مردنی بپارێزێ... جا چونکە مەیدانێکی فرت و فرەوان و پان و بەرینیشی بۆ هەڵکەوتووە و توانیویە و بەکەیفی خۆی قەڵەمی تێدا باژوێ و خزمەتێکی هێژا بەزمان و ئەدەبی کوردی بکا... هیچ بەدووریشی نازانم کە هێندێک لەو کەسانەی چەند ساڵە دەگەڵ ئەو خم لێ شێوانەی زمانەکەدا ڕاهاتوون نووسینی هەژاریان بەدڵ نەبێ... ئەوانەی لە دەباغخانەدا کار دەکەن بەبۆنی گوڵاو دەپشمن و سەرگێژە دەگرن و تا فێر دەبن ماوەیەکی دەوێ.

من لەو بڕوایەدام کە شەرەفنامەی هەژار دەبێ بکرێتە بەردی بناغە بۆ کوردی ئەدەبی و زمانی یەکگرتوومان. هیوادارم هەموو کوردێکی، کوردیخواز و دڵسۆز کەڵکی لێ وەرگرێ و هەژاریش هەر بەوەندەوە نەوەستێ و درێژە بەخزمەتکردنی زمانەکەمان بدا و درێغی نەکا...

١٩٧١

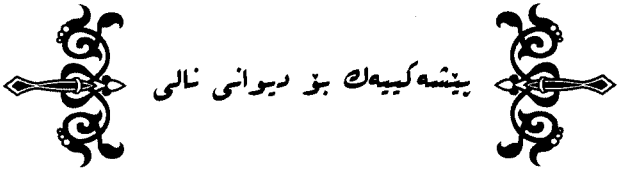

هەموو کوردێکی پاک، چاک، دیندار، دڵسۆز و ئەدەبدۆست، ئەگەر بەدڵ و گیان خۆی بەمنەتبار و قەرزداری مامۆستای هێژا و زانای کورد مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس نەزانێ ناهەقی دەکا. چونکە مامۆستا و کوڕە کارامە و لێزانەکانی بەهەموو هێز و توانای خۆیانەوە بەهیچ بارێک لە خزمەتی کوردی چارەڕەشی، دووڕە بەشی هەژار دڕێخیان نەکردووە.

بەڕاستی ئەم خزمەتە بەنرخانەی ئەم بنەماڵە چاکە، بەدین بەفەرهەنگ، بەزمان، بەئەدەب و ئاکاری کوورددییان کردووە شایانی ئەوپەڕی ڕێز و سوپاسە. یاخوا لەم لایە لە بەڵای لابەلا دوورێن. بەردی سارد و گەرمیان وەبەر پێ نەیە و لەولاش وەبەر ئاڵای پێغەمبەر کەون و حەشریان دەگەڵ حەشری پیاوچاکان بێ. پێموایە خزمەت بەکوردی زۆرلێکراو چاکەیەکە کە لەپێش چاوی بینائی چاوان بزر نابێ و پاداشی دنیا و قیامەتی دەبێ.

گەڕیدەیی و دەربەدەری ئەو سوودەی بۆ من هەبوو کە لە نێزیکەوە بەخزمەت مامۆستا بگەم و دەستی موبارەکی ماچ بکەم و بزانم کۆگای نور و دەریای بێ سنوورە.

جارێک دەگەڵ چەند مامۆستای گەورە و ماقوولّ لە بارەگای حەزرەتی غەوس لە حوجرە تەنگ و چکۆڵەکەیدا لە خزمەتی مامۆستا دانیشتبووین، من ئەو بیرەم بەمێشکدا دەهات ئەگەر هەموو نوسینە بەنرخەکانی ئەم مامۆستا کورتەبالّا، ڕەزاسووکە، خوێن شیرین و قسەخۆشە بێنی و لەتایەکی تەرازووی باوێ و جەستەی لاوازی خۆشی لە تایەکی

دیکه بخەی ئایا سەری وەمیچی حوجرەکەی ناکەوێ؟

دیـــارە ئەوینێکی پڕ ســـۆز، ئیمانێکـــی پیرۆز و ئیرادەیەکی قـــەوی و پتەو ئەم پیرە خاوێنە و ئەم زانا کەم وێنەی هان داوە کە لەو تەمەنەدا لە خزمەت بەزانســـت، بەئەدەب، بەئیسلامییەت و ئینسانییەت خافڵ و بێ ئاگا و شەکەت و ماندوو نەبێ.

باســـی یەک یەکی نووسراوەکانی مامۆستا وەک تەفسیری قورئانی پیرۆز و شەریعەتی ئیسلام و... نە بەمنی بێ دەسەڵات دەکرێ و نە لەو کورتە باسەدا دەگونجێ، ئەم ئەرکە لە ئەســـتۆی مامۆستایانی ئایینی و شـــارەزایانی ئەدەب و پسپۆڕانی زانستە کە هیوادارم کەمتەرخەمی نەکەن و شـــوێنەوارە بەکەڵک و باشەکانی مامۆستا پتر بەخەڵک بناسێنن. لەبارەی شـــەریعەتی ئیسلامدا ڕای مامۆستایەکی شارەزام پرسی، فەرمووی هەر کەسە بۆ خۆی بۆچوونێکی هەیە، من بەڕاشـــکاوی دەڵێم تا ئێســـتا کتێبی وا تەواو لەبارەی فیقهی شافیعیدا نەنووسراوە.

من لێرەدا دەمەوێ بەکورتی لەبارەی ئەم دیوانە شـــتێک بنووسم. بەبڕوای شارەزایانی شـــێعر و ئەدەب نالی یەکێکە لە گەشـــترین و پرشنگدارترین ئەستێرە بەرزەکانی ئاسمانی ئەدەبـــی کـــوردی. تەنیا ڕەخنە یا بەئەدەبتر بڵێم دەردی دڵێکی لە شـــێعری نالییان بوو ئەوەبوو کە تێگەیشـــتنی شـــێعرە ناســـک و وردە جوان و ڕەوانەکانی زۆر هاسان نەبوو، پێویســـتی بەشـــیکردنەوە، لێتوێژینەوە و وردبوونەوەی تەواو بوو. کەســـێک سێ زمانی عەرەبی، فارســـی و کوردی نەزانیبایە چاک لە شێعری نالی نەدەگەیشت. مامۆستای مەزن هەســـتی بەو کەم و کوڕییە کردووە بۆیە بەخۆی و بەکوڕانییەوە، هەســـتاون، تێکۆشاون ڕەنجیان کێشاوە و بەهەزاران زەحمەت نوسخەی دەستنووسیان پەیداکردوون لەبەر یەکیان ڕاناون و ئەو دیوانە بەنرخەیان شـــەرح کردووە. لە هەوەڵەوە پێشەکییەکی زانایانەیان بۆ نووســـیوە کە خۆی کتێبێکی سەربەخۆیە و خوێندنەوەی بۆ هەموو ئەم کەسانەی سەریان لە شـــێعر و ئەدەب دەخورێ پێویستە. لەدوایە شێعرەکانیان ڕاست کردۆتەوە. ماناکانیان لێداوەتەوە، هەڵسەنگاندووە و لەپێش خوێنەریان داناوە.

تا ئێســـتا کاری وا لە نێو کورداندا نەکراوە. زۆر کەس لەسەر نالییان نووسیوە، بەڵام کـــەس ئەوەندەی خۆ پێوە ماننـــدوو نەکردووە. ئەوانی باش بـــوون، ناتەواوبوون ئەوانەی نەزانانە نووســـرابوون هەر نەبان باشـــتر بوو. هیچ کارێک ئەویش کاری وا ئەستەم و گران بـــێ کەموکووڕی نابێ، ڕەنگە ئەو کارە گەورەش نەختە نەقســـێکی هەبێ، بەڵام بێگومان هاوتا و وێنەی نییە.

من بۆ خۆم پتر لە نێو چەرخە سەر و کارم دەگەڵ شێعری نالیدا هەیە ئەو سەردەمە کە وەک سوختەیەکی نەزان لە خانەقای شێخی بورهان بووم دەمدی مەلا زاناکان و موستەعیدە باشەکان لەسەر شێعری نالی دەڕۆن، ئەگەر نیوە خوێندەواری وەک منیان بۆ حاڵی نەبووبان، هیچ نەبێ سەرنجیان بۆ لای مەلە، لەو دەریا مەند و بێ بەستێنە ڕادەکێشان، چاپ بوونی نالی لەلایەن کوردی و مەریوانی وە دەروێکی بۆکردمەوە ئەگەرچی ئەم دیوانە نازدارە، بێ ئازارە دێو و دوژمنی پۆلیسی دەورانی ڕەشی پاشایەتی ڕەزاخان بوو بەدەس هەر کەسەوە گیرابایە هاواری سەر و ماڵی بوو، بەڵام من پەیدام کردبوو بەدزییەوە دەمخوێندەوە. موقبیل بەچاپکردنەوەی دیوانی نالی سەرەڕای ئەم کەموکوڕیانەی لە کاریدا هەبوو پتری بەرەو تێگەیشتنی شێعری نالی بردم. نێو و نرکە و هێرشی گیو لە نالیی نەتۆراندم تەنانەت چاپەکەی موەفەقیشم نەک جارێک دەیان جار خوێندەوە. خوالێخۆشبوو حاجی مەحموودی وەتەمیشیم کە بازرگان و ملکدارێکی پیر و خۆشزەوق بوو، باش دەناسی و بەو حاڵەوە دیتنی بۆ من هاسان نەبوو چونکە ئەو هاوین و بەهار لە دێ بوو، منیش هەر لادێیی بووم و کەمتر دەچوومە شار کە زستانان بەخزمەتی بگەم زۆرم کەڵک لە شێعر ناسیی ئەو پیاوە وەرگرت کە ڕەنگبێ کەم کەس مابن لە بیریان بێ ئەدیبێکی چەند بەئینساف و پیرە پیاوێکی چەند قسەخۆش بوو. ئێستاش بۆم ڕوون نەبۆتەوە ئەو بازرگانە زرینگە کە سەروکاری دەگەڵ گەز و جاو و کەتیرە و مازوو و خوری و مافووڕە بوو چۆن ئەو هەموو شێعرە کوردییە جوانانەی لەبەربوون. ئایا بەیاز و دەستنووسی باشی بوون و دەری نەدەخست یا حافیزەی وا بەهێز و قەوی بوو کە چی لەبیر نەدەچۆوە. بەڕەحمەتی خودای شادبێ. ئاخ و داخ چەن گەورە پیاومان بوون و حاجی قادر گوتەنی: «لەبەر بێ دەفتەری گووم بوون و فانی».

شەقی ڕۆژگار هەڵی داشتمە کوردستانی عێراق لەوێ زۆر نالی ناسم دیتن و باشترم نالی ناسی تا سەرم لە بەغدا هێنا دەر و بەخزمەت مامۆستا مەسعود محەمەد گەیشتم. تا ئێستا کەسم نەدیوە وا لە شێعری نالی بگا. گفتولفتێکی خۆشی بوو کە بەبەیانی سیحراوی خۆیەوە دەهاتە شیکردنەوەی شێعری نالی خۆی مەست و سەرخۆش دەبوو و گوێگری وەجۆش دەهێنا. داخم ناچێ ئەم مامۆستایە ئەوەندەی لەسەر شێعری نالی دەدوا ئەوەندەی نەدەنووسی تا کۆمەڵ پتری کەڵک لێ وەرگرێ. لە بیرمە لە دانیشتنێکدا کە مامۆستا بەعادەتی خۆی شێعری نالی شی کردەوە، یەکێک لە دانیشتوان لە منی پرسی بەبڕوای تۆ مامۆستا لەبارەی نالیدا زۆر زێدەڕەوی ناکا؟ گوتم: من لە تەنیشت مەهابادەوە لەلایەکەوە تا سەرچاوەی (زەڵم) و لەلای دیکە تا هاوینەهەواری سەرسەنگ گەڕاوم و

دەگەڵ زۆر مامۆستای گەورە دانیشتووم کەسم نەدیوە ئەوەندە شارەزای شێعری نالی بێ. کەچی دەوێرم بڵێم ئەو گەورە پیاوەش بەتەواوی لە شـێعری نالی نەگەییوە. مامۆسـتا مەسـعود فەرمووی بەخوا ڕاسـت دەکەی. من ئەو مەڵەوانە نیم بینم ئەوەندە درێژبێ کە بتوانـم لـە دەریای بێ بنی شـێعری نالی ئەو هەموو دوڕ و مرواریيانـە بێنمە دەر هەروا پەڵەقاژەیەکی ناشیانەیە دەیکەم. بەڵکو شتێکم وەبەر دەسکەوێ. زۆری پێ نەچوو ڕۆژێک لە خزمەت مامۆستا مەسعود لە کۆڕی زانیاری کورددا خەریکی کاربووم. کاکە حەمەی مەلا کەریم هاتە ژوور و گوتی: «ئێمە مانای وشەی (نەی سوار)مان لەو شێعرەدا نەزانیوە ئێوە چۆنی بۆ دەچن» زۆرمان بیر لێکردەوە و نەمانزانی. بێ ئەدەبیم کرد و گوتم: «مامۆستا ئەو کاتە من گوتم جەنابیشـت دیوانی نالیت بەتەواوی بۆ سـاغ نەبووەتەوە و تۆ گوتت ڕاست دەکەی من پێم وابوو تەوازوع دەفەرمووی بەڵام قسەکەم وەڕاست گەڕا...» گوتی: «ماڵە نالیت نەشـێوێ کێ سـەرەدەر لەو هەموو وردە داوانە دەردەکا کە ئەو ناوبەتەوە؟ من چووزانم نەی سوار چییە؟» ئیجازەم لێ وەرگرت و چوومە ژوورێ کاکە حەمە، هەرچی فەرهەنگی فارسی و کوردی لە کۆڕدا هەبوون سەنگ و سووژنمان دان و سەرەوبنمان دان و سەراوبنمان کردن و ئەو وشەمان نەدۆزیەوە. دیارە پاش ناهومێدبوون لە پەراوێزی لاپەڕە ٣٣٤ دا گوتوویانە دوور نییە نیزەدار بێ کە لە شـێعرەکەدا بێ مانا نییە. ئەو پۆژەی من گوتم کاکە حەمە حەیف فەرهەنگی دەوڵەمەندی دوکتۆر(موعین)مان بەتەواوی لەدەسـدا نییە. وێدەچێ ئەو ئەم وشـەی گرتبێ. ئێسـتاکە ئەم دێرانە دەنووسم فەرهەنگی دوکتۆر موعینم لەبەر دەسـدایە. ئەو فەرهەنگە گەورەش ئەم وشـەی نەگرتووە. بەڵام وشەیەکی تێدایە کە پیاو دەخاتە گومانەوە کە مەبەستی نالی ڕەنگبێ ئەم وشە بێ و ئەوانەی دیوانی نالییان نوسیوەتەوە بەهەڵەیان تۆمارکردبێ. فەرهەنگی موعین وشەی «نیساری» گرتووە بەمانا سوپاهی و لەشکری و دەڵێ. فیردەوسی لەبارەی تەبەقەی دووەم لە چوار تەبەقەی جەمشیددا دەڵێ:

صفـــی بر دگـــردست بنشـاندند
همی نـــام نیســـاریان خـــواندند

و هەروەها زیادی دەکا و دەڵێ وشەی (نیساریان) لە زمانەکانی ئێرانیدا سابیقەی نییە و بێ شـک موحەرەفی (artistar)ی پەهلەوی (ئوستایی raeslara) بەمانای (شەڕکەر

و سوپاهی) هاتووه و ئەم وشەیە لە فارسیدا بووەتە (ارتیشدار).

دۆزینەوەی ئەم وشـــە منی خستە سەر ئەم باوەڕە کە (نەی سوار) (نەی سیار) بێ، بەغەڵەت نووسرابێتەوە چونکە زۆر ڕوونە و بەهاسانی لە شێعرەکانی دەردەکەوێ کە نالی زۆر ئەهلـــی خۆیندنەوە و موتالاّ بووە. دەســـەڵاتێکی زۆری بەســـەر ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسیدا هەبووە. وەک بەئیشتیا لەسەریان نووسیوە گەڕیدە بووە و بەکوردستاندا گەڕاوە. ئەگەر واش نەبێ ئاشنایەتی ئەو دەگەڵ بابانەکاندا حاشای لێ ناکرێ. ئەوانیش کتێبخانەی ئەمیرانەیان بووە کە نالی کەڵکی لێ وەرگرتووە. تەماشـــای ئەو چەند شێعرە بکەن بزانن من بێ بەڵگە وا نالێم:

نالیـــا ئـــەم غـــەزەلـــە تـــازە کـــە تـــازەت گـــووتـــوە
بـــە دووســـەد مـــەســـنەوی لـــوبـــی لـــوبابـــی نـــادەم

***

نییـــە دەخڵـــم لـــە شـــانامە و مـــەســـافی غەیـــری ئـــەم نوکتـــە
کـــە کوشـــتەی بـــەنـــدی تـــۆیـــە هـــەر کەســـی ئـــازاد و ئازایێ

***

کـــە دیتـــم ڕەنگـــی ســـەد ڕەنگـــی، گـــوتـــم بابایـــی عەییـــارە
کـــە بیســـتم لەفظـــی بێدەنگـــی گـــوتـــم شـــیپوری شـــاپووڕە

بەڵـــێ بەم شـــێعرانەڕا کە ئەگەر ڕێزم کردبان زۆر پتریـــان جێ دەگرت دیارە کە نالی هەمـــوو جۆرە کتێبێک کە دەخڵـــی بەمەلایەتییەوەش نەبووبێ خوێندوەتەوە. کەســـێکی ئەسکەندەرنامەی ئەفســـانەیی خوێنبێتەوە و نەسیمی عەییار و شاپووری عەییار بناسێ، ئاشـــکرایە کە شـــانامەی فیردەوسی زۆر جار ســـەرەوبن کردووە و ئەم وشەی لە شانامە وەرگرتـــووە و ئەگەر ئەوەی زانیبێ کە نەی ســـیاری بەتەبەقەی دووەم لە چوار تەبەقەی زەمانی جەمشید گوتراوە ئەوە دەبێ شێعرەکە لە ئەسڵدا ئاوابووبێ:

دیـــده نیگهبانـــی یـــار، نالّـــهی دڵ نـــهی ســـیار
تیپـــی سریشـــکم هـــهزار ئاهـــه عهلهمـــداری مـــن

یانی چوار تهبهقهی زهمانی جهمشـیدی ڕیزکردبن و لهباتی تهبهقاتی لهشکری تورکان کـــه لـــه مهغوولییهوه وهرگیراون، (ئـــون) (یوز) (تومان) بهکاری بـــردن چونکه گومان لهوهدا نییه که ههزار پڕ بهپێســـتی (تومان)ی مهغوولییه. ئایا تاقمه مومتازهکهی ئهحمهد پاشـــای دۆستی وا تهبهقهبهندی نهکردووه و ئهو شێعره پڕ ڕهمزهی پاش نهمانی تاقمهکه نهگوتووه؟ جوابی بهمن نادرێتهوه. بهڵام دهغدهغهی له دڵمدا پهیدا کردووه.

ماوه شـــتێک لهبارهی نالیدا باس بکهم که تا ئێستا کهس لهو بارهدا نهدواوه. ئهویش ئهوهیـــه، جگه لهوهی نالی خهریکی پێکهێنانی زمانی یهکگرتووی کوردی بووه، شۆڕشـــی ئهدهبیشـــی کردووه. ئهم ڕهسمه ناله‌بارهی له دیوانی شـــاعیرهکانی پێشوودا ههبووه که لـــه ئهلفـــهوه تا یا بکهنه قافیه لـــه دیوانی نالیدا نییه. کوا قافیـــهی (ڵ) (ظ) (ذ) (ع) (خ) (غ) له دیوانهکهیدا؟ که دیوانی شـــاعیره ههره باشهکانیشـــی دزێوکردووه. له باتی ئهوانه شـــێعری وا ههیه که پیته تایبهتییهکانی کـــوردی بۆ کردوونهوه قافیه وهک (ێ). «تهشـــریفی نهوبههاره که عالهم دهکا نوێ» نالی بهپێچهوانهی بۆچوونی هێندێک شـــێعر نهناس که گوتوویانه ههر خهریکی دوو کار، شـــێعر و وشـــه ئارایی بووه و گوێی نهداوهته نێوهڕۆک، شـــاعیری بهتهواوی مهعنای کهلیمه بووه. شێعری تهنیا بۆ دهربڕینی ئیحساسی ناســـکی ئینســـانی گوتووه جگه له چهند پارچهی وهک وهسفی حوجره و گوێدهرێژهکهی و وهســـفی تهبیعهت که ئهوانیش له ئیحساســـی شاعیرانه بێ بهش نین. شێعرهکانی دیکه پڕن له ســـۆزی ئاشـــقانه و کوڵوکۆی دهروونی خۆی. بۆیه گوێـــی نهداوهته ئهو قاعیده و ئوســـوولّهی که زانســـتی عهروز شـــاعیری ناچار کردووه ڕهچاوی بکا. یانی غهزهڵ له حهوت شـــێعر کهمتر نهبێ و حهتمهن دهبێ تاق بێ. باشترین غهزهلی نالی ئهو غهزهلانهن کـــه له حهوت شـــێعر کهمترن یا جووتن. یانی نالی لههـــهر جێگایهک کوڵوکۆی دامرکاوه قهڵهمی ڕۆناوه و تا ئیحساساتی دانهمرکاوه قهڵهمی تاوداوه. ئهگهر له پارچه شێعرهکهی مهســـتووره وردببنهوه، تێ دهگهن ئهو نالییهی که وهســـتای قافیه بووه، لێرهدا ڕیعایهتی قافیهشی له چهند جێگا نهکردووه. دیاره دۆزینهوهی ئهو جێگایانه کاری ئهو کهسانهیه که دهزانن ڕهدیف و قافیه چن؟ بهڕهحمهتی خودا شـــادبن ئهو مامۆستایانهی بێ وردبوونهوه

و بێ ئەوەی بزانن شـــێعر چییە؟ فەرموویانە ئیحساسی شاعیرانە لە شێعری نالیدا نییە یا کەمە، توخودا خوێنەری خۆشەویستی شێعر ناس سەرنجێکی بدە ئەم دیوانە تا بزانی ئەو هەژارانە چەند لە شێعر ناسیدا کۆڵەوار بوون.

لە جێگایەکەی تریش باسم کردووە کە قوتابخانەی نالی بەهۆی مەلا سالّحی حەریقەوە لە کوردستانی ئێران بەتایبەتی لە موکریاندا برەوی پەیدا کردووە.

لەم سالّانەی دواییدا کتێبێک بەفارسی بەناوی (ایران امروز) بلّاوبۆتەوە کە لە نووسینی (ئۆژین ئوبین) ســـەفیری وەختی فەرانسە کراوەتە فارســـی. ئەم دیپلۆماتە لە سالّەکانی ١٩٠٦ ـ ١٩٠٧ بەســـابلّاخدا تێپەڕیوە و چەند لاپەڕەیەکی ناشـــیانەی لەسەر ژیانی کوردی ئەم مەڵبەندە نووسیوە کە سەرنج ڕاکێش نین. تەنیا ئەوەندەی سەرنج ڕاکێشە کە لەبارەی نالیدا نووسیویەتی:

لە نێوەڕاســـتەکانی چەرخی ڕابردوودا شاعیرێک لەنێو کورداندا هەڵکەوت کە ناوبانگی لـــە چوارچێـــوەی هۆز و خێڵ و زێدی خـــۆی زۆر وێوەتر ڕۆیی، نالـــی مەلایەکی خەڵکی سلێمانییە کە ئەمڕۆ شێعرەکانی لە دوورترین خڕ و شیو و دۆڵەکاندا ویردی زمانی کوردانە ئەم شـــێعرانەی، موفتی سابلّاخ، (کە لە جێگایەکی تر بەناوی مەلا محەمەدی موفتی ناوی بردووە) بۆ ئێمەی وەرگێڕان.

دیارە ناوبانگی نالی هەشتا پترە گەیوەتە سابلّاخ کە موفتی وای بەسەفیر ناساندووە. نازانین شـــێعرەکانی بە چ زمانێک بۆ سەفیر وەرگێڕاون. بەڵام پاش ئەو هەموو بەردەشۆر و دەســـکارییە هێشـــتا تام و خوێ و بۆن و بەرامەی شێعری نالییان پێوە دیارە. ئەوەش جوابێکە بۆ ئەو کەســـانەی دەڵێن نالی زیاتر بەشـــکل و وشە ئاراییەوە خەریک بووە تا نێـــوەرۆک و مەزموون. جارێـــک هەر لەو بارەدا لە کۆڕێکی ئەدەبیدا کە خوشـــک و برای عەرەبیشـــی لێ بوون گوتم توخوا ئەم شـــێعرەی نالی بۆ ئەم برا و خوشـــکە خورمانێژ و خورما خۆرانە کە فرچکیان بەخورما گرتووە بکەنە عەرەبی بزانین بۆ خۆیان یاری شیرینی خۆیان وا بەخورمای خۆمالّی شوبهاندووە کە کوردێکی شارەزووری کەلاش لەپێی مێوژخۆر شوبهاندوویەتی.

دەخیلـــت بـــم نەخیلـــی یـــا ڕوتابـــی
وەهـــا شـــیرین و ســـینە نـــەرم و دڵڕەق

هەموویان کە مەزموونی شـــێعرەکەیان بیست گوتیان تا ئێستا شێعری وا لەتیفمان لە عەرەبیدا لەو بابەتەوە نەبیســـتووە. هەموو دەزانین شـــێعر کە وەرگێڕدرا جوانی شێوە و شکل لەدەس دەدا.

لەپێشـــدا گوتم ئەم کتێبەش بێ کەموکووڕی نییە. بەڵام تا ئێســـتاش بێ وێنەیە. لە چەند جێگا نەزەری خۆم لە پەراوێزدا نووســـین. بەڵام چونکە ئینتیشـــاراتی سەڵاحەدینی ئەیوبـــی لە چاپکردنەوەی ئەم دیوانـــەدا بۆ ئەوەی کوردەکانـــی ئێرانیش دیوانێکی کەم غەڵەت و شـــەرح لێکراویان لەدەســـدابێ بەپەلە بوو هەقیشـــی دەدەمێ منیش نەمتوانی چاکی پێ ڕابگەم.

دیسان لەلایەن هەموو کوردێکی ئەدەبدۆستەوە سوپاسی مامۆستا و کوڕەکانی دەکەم.

نازانم کێ بوو نووسیبووی هەر ماڵێکی ئێرانی کە قورئانێکی پیرۆزی لەسەر تاقە دانابێ پێویستە دیوانێکی حافیزیشی لەبن بێ.

منیـــش دەڵێم خۆزگە هەموو ماڵـــە کوردێکیش دیوانی نالی لەژێـــر قورئانی پیرۆزدا دانابایە.

بەهاری ۱۳۶۴

پاوه تازی

ســـاڵ دره‌نگ بوو، پایز داهات، زه‌وی په‌نگی بزرکا، شـــینایی نه‌ما، تینی هه‌تاو که‌م بۆوه، پۆژ چیان به‌به‌ره‌وه نه‌ما، شـــه‌و درێژ و درێژتر بوون، هه‌وا فێنک بوو، په‌ز ڕندران، مشتاخ هه‌ڵخران، بێستان له‌به‌رکه‌وتن، برکه هه‌ڵکێشران، جێ تووتن شێو کرانه‌وه، ئاوێژه له به‌راو ده‌رچوون، ئه‌ستێر داریان لێ ڕاکێشرا، سه‌رچاوه قه‌وزیان گرت، بناوان هه‌ڵدێران، ده‌راو بۆگه و لێڵ بوون، پاوان و هه‌ڵه‌ســـوون، پێخوست و بۆڕه بوون، پێوره وێنجه داس پەڕێن کران، ڕه‌پســـته کۆڵه پنج بوون، نه‌وه‌نده تیشـــه‌یان چه‌ند په‌لکه بوو، ساردە کێڵ دندووکه‌یـــان دا، کا و گـــزره له کادێن کران، کۆده و پۆڵکه و نه‌رمه‌گیا له تایه و گیشـــه دران، تفاقی زستان داخرا، دێم کێڵ به‌هیوای بارانی ڕه‌حمه‌ت و هه‌قه‌پەڵه‌ی پایز، دێمه‌کار و ئیشـــکه‌که‌ندیان داچاند، جارجار هه‌وری ســـپی و ته‌نک به‌ده‌م باوه به‌په‌له به‌ئاســـماندا تێپه‌ڕین، چه‌ند پڕیشکی بڵاویان وه‌راند، دڵی شکارته‌که‌یڵی بێ زه‌وییان داخورپاند و ترسان نه‌وه‌کو ئه‌وه‌ندووکه ده‌غڵه‌ی ئاو مااڵن بۆیان داچاندوون گه‌نده‌نێ بن و به‌جارێک قووت بڕاو و بێ سااڵت بکه‌ونه‌وه، دار و ده‌وه‌ن خه‌زه‌ڵیان دا، مێرگ و چیمه‌ن بێ دیمه‌ن بوون، لاپاڵی بژۆێن بوونه ڕێچکه، نواڵه‌ی زه‌نوێر کاتۆر کران، ته‌لان و به‌نده‌ن ڕووتانه‌وه، ڕووباری خوڕێن له خوڕین که‌وتن، ڕێبواری خورێن له ته‌نکاویان دا، سوار بۆ بوار نه‌گه‌ڕان، گیابه‌رزه بوونه ئیشکه‌ڵ، دڕوو بوونه نه‌شته‌ر، تیکان بوونه په‌یکان، پێکوڵ و کونجی بوونه بزمار و ده‌رزی و له‌پێـــی گاله‌وه‌ڕێنی پێخواس هه‌ڵچوون و گرده‌نشـــینیان کرد، بابرده‌ڵه وه‌ک له‌شـــکری

بەزیو و شـــکاو ڕەتێنرا، خۆی بۆ نەگیراوە، بڵاو بوو، پووش و پەڵاش وەک ترســـەنۆک و دوورە پەرێزان خۆیان لە خوارە بایان گرت، لە نەدیو و پەسیو و بوودڕ و کەندەڵان خزین، هەوار خاڵی بوون، چادر و چیغ پێچرانەوە، ســـێپەک هەڵپەسێران، مەشکە بەرچیغیان تێ هەڵکێشـــرا و لەبن میچی قوڕماوێ نران، دۆدانە و شـــیر مەشک لە خەرارە کۆنان پێچران و لەبەر هەیوان و بێڵا بەســـینگ داکران، نێرەی بێ خێر هەڵاوەســـران، گوریس و پەتک هەڵوێزنران، شەنگەبێری قوڵچاغەیان داڕنی، بووزەڵە و بەربێنکەیان شانەوشان کرد، جامی مەڕدۆش و گادۆشکەیان لەبن پێڕک و هەرزاڵان ئاخنی، بێژینگ و دەستاڕیان وەکار خست تا زمهەڕ بۆ زستانی دوور و درێژ گێژەو بکەن، ساوار بهاڕن، بڕوێش بەبا کەن، بۆ دراو لێ بکەن. کاکی شوان کە لە کوێستانی مەزن و هەرواری سازگاری مەڕی لە چڕگەن دەچەقاوە و دەمی دەلەوەڕی پڕ و تەڕ و ناسک دەنا و یەکی لە یەکی دەرنەدەچوو، بۆ خۆشی لەسەر بەردێک دادەنیشـــت و قامکی لە بلوێر دەبزاوت و ئەوی لێی دەدا لێی نەدەداوە و پاشـــای بەسەپانی خۆی نەدەگرت، ئێستا بلوێری لە ماڵ داناوە، چونکە مەڕی کوێستان کە لەنگ و لۆر و دەغەزداری تێدا نەماوە و بێ چاوێنی بێ سمڕە و ساکەتەی دووگی دەڵێی لینگە دەســـتاڕە و پشتی گرێی لێ بڕاوە. کوا لە ئارانی قاقڕ و کڕاڕ دادەمەزرێ و دەچەقێتەوە؟ لە دەشـــتی کاکی بەکاکیدا پەڕ هەڵداوێ، پەڕەم پەڕەم دەبێ، هەر کرتکەی ڕوو لەلایەک دەکا، شوان ئەگەر وەک ددانی ماریش بێ، پێ ڕاناگا پێشی بگرێ، تێکی بکاتەوە، مەڕی قەڵەو و ســـاغ لە ئارانی بێ لەوەڕ چۆن چێشـــتاوان مۆڵ دەخوا، پاڵێنیان کۆڕ دەبەستێ، شێوەخۆران ڕادەوەستێ و شـــەوێنان لە حەوشەدا گیر دەبێ؟ شوان دەبێ چاوێکی ببێتە چوار چاو و خەو و خواردن لەخۆ حەرام بکا، گورگی فێڵباز و دز هەمیشـــە لە کەلێندایە شـــوان بخافڵێنێ، سەگ بخیچێنێ، تا کەلاک بســـتێنێ، کام مەڕی شاز و قەڵەوە بڕفێنێ و ئەگەر خودای نەخواســـتە شوان لەخەو بمێنێ و دەزبێنی نەگرتبێ مێگەل ڕابدا و یەکی نەهێڵێ و هەمووی بخنکێنێ، جا لەو حاڵەدا شوان کوا مەجالی هەیە لە بلوێر بتووڕێنێ و عالەمێک وەجۆش بێنێ؟

ساڵان لەم وەرزەدا کە کاری دێهات کەم دەبوو، سواغ و پینە و پەڕۆی بان و دەرک و دیواران تەواو دەبوو و ئاوردوو دادەخرا، جەنگەی ڕاوە تاژی دەهات. ڕاوەتاژی لە مێژە لە کوردســـتاندا باوە. تا نیوەی دووەمی ئەم چەرخە زۆر بەداب و دەستوور دەکرا، هەرچەند ئێســـتاش کەم تا کورتێک ماوە، بەڵام بەرەو نەمان دەچێ. دیارە هەر ڕێوشوێنێک بەسەر چوو، ئەم وشـــە و زاراوە و ئامرازانەی پەیوەندییان بەم ڕێوشـــوێنەوە هەیە، لەســـەر زار و زمانـــان نامێنـــن و وردە وردە لەبیر دەچنەوە، تەنیا لە بەیـــت و باواندا دەمێننەوە کە

تێگەیشتنیان بۆ بەرەی داهاتوو دژوار و ئەستەم و گرانە، خۆ بەناشکوری ناڵێم فەرهەنگ نووسـێکی ئەوتۆمان نەبووە و قامووسێکی وامان نییە ئەم وشە و زاراوانەی تۆمار کردبێ و لە نەمانی پاراسـتبێ، ئەم ڕۆژانە بۆ نووسـینی ئەم وتارە پەنام بۆ فەرهەنگی تاقانەی کوردی بۆ کوردی «خاڵ» برد، لەژێر وشـەی ڕاو و تانجی و تاژیدا شـتی وای نووسیبوو کابرا گوتەنی: «ئەزی تێدا شـەرمەزار بوومەوە». بۆیە ویستم ئەوەی لەبیرم ماوە و لێی دەزانم لەو بارەدا بنووسم تا قامووس نووسی دواڕۆژمان کەڵکی لێ وەربگرن و ئەو لاوانەی کە وەک من ئەدەبی فۆلکلۆریکی کوردی بەخەزێنەی زمان دەزانن سوودی لێ وەربگرن.

تاژی یا تانجی و تاجی تۆرەمە سەگێکی درێژ، ناسک، شووش و لەسەر لینگە. پێستی تەنک و ئاماڵ ڕووتەیە، جوان و ژیکەڵەیە، گوتوویانە: «تاژی ئازادەی سـەگانە» توند و تۆڵـە، باش لینگ دەدا و بەدەوامە و بەکەڵکی ڕاو دێ، تاژی تا زەنگەی بەرزتر، تەنگەی گورجتر، کەفەڵی بڵیندتر، پشـتی ڕاکشـاوتر و ئامال کوورتر، پەنجەی شووشتر، سەر و کەللە و دەم و لەمبۆزی باریکتر و ڕەقتر و درێژتر بێ پەسندترە.

وەک هەموو تۆرەمە سەگێک بەنێری دەڵێن گۆڵ و بەمێی دەگوترێ دێڵ، گۆڵ هەمیشە بۆ جووتبوون ئامادەیە، بەڵام دێڵ جارێک یا دوو جار وەبا دێ، زۆر پێشتر نیشانەی وەبا هاتنـی دیاری دەدا، جا ئەگەر خاوەنەکەی بخوازێ زووتر با بگرێ باشـتری تێر دەکا تا قەڵەوبێ و ئەگەر بەپێچەوانە نەیەوێ ئاوس بێ ئەوە لە ژوورێکی تاریکدا دەیبەسـتێتەوە تـا لەڕ و لاواز بـێ و لە با بچێتەوە. جووتبوونی تاژیش وەک هەموو جسـنە سـەگێک «پێوەڕوانی» پێ دەڵێن، دێڵ و گۆڵ پێکەوە دەنووسێن و تا ماوەیەک لێک جوێ نابنەوە، تەنانەت ئەگەر لە زمانی کوردیدا بەزایینی هەموو نینۆکدار و گواندارێک «جگە لە مالۆس کە سـمدارە» دەڵێن ترەکین - لەشـێرەوە تا مشـک - ڕەنگە بۆیە بێ کە زۆریان بێچوو دەبێ. تاژیش و سەگیش لەوان هەڵناوێرن، دەڵێن دێڵە تاژی بەحەفتا شەو ڕۆژ دەترەکێ. بەوەندە تووتکەی بەزگێک دەبێ دەڵێن کۆخێک، دێڵێک لە سێوە تا یازدە تووتک دەینێ، دێڵە تاژی هەشت گوانی ئەم بەر ئەوبەری هەیە، تووتکە تاژی لە پێشدا چاوی نووساوە و نابینێ، پاش چەند ڕۆژ چاوی دەپشـکوێ، بەقسەی کۆنە ڕاوکەران هەوەڵ تووتک و ئاخر تووتکی کۆخێک لەوانی دیکە باشتر دەردەچن، تووتکە تاژی زوو فێری تێکوشین خواردن دەبێ و ئیتر نیازی بەشـیری دایک نامێنێ، دێڵە تاژیی ترەکیو پێویستە زۆر باش بەخێو بکرێ و تێر بێ، دەنا زیانی خورۆ و ماڵانگەڕ دەبێ و پەکی ڕاوکردنی دەکەوێ، تووتک کە ژیوەڵە بوو، گوجووکی پێی دەڵێن و لەخۆیەوە فێری ڕاوێچکە دەبێ، ڕاوێچکەکردن تەمرینی ڕێکەوتن و ڕاو فێربوونە. گوجووکێک بۆ ئەوانی دیکە هەڵدێ و ئەوی تریش ڕێی دەکەون.

ڕاوکـــەری کۆن دەڵێن هـــەر گوجووکێک هەڵات دیارە لە خـــۆی ڕادەبینێ و بەگەورەییش لەوانی دیکە چێتر و خێراتر و بەکارتر دەبێ، گوجووکێک بەساڵەوەختێک سونوو یا سوونی دێتەوە و پێی دەڵێن شـــەک، نیشانەی سوون هاتنەوە ئەوەیە کە گۆڵ لە کاتی میزکردندا لاقی هەڵدێنێ، پاش ســـاڵێک دەبێتە خەرت و ئەمجارە تەمەنی بەخەرت حیساب دەکرێ. خێرایی و خوێڕیایەتیی تاژی تا نەبێتە خەرت دیاری ناکا، وا دەبێ شـــەک نۆرەش ناکا و کەچی بەخەرتی زۆر چێ دەبێ و بەپێچەوانە شەکی خێرا خوێڕی دەردەچێ.

ڕەنگەکانی تاژی

تـــاژی ڕەنگی جۆر بەجۆری هەیە، ســـپی، ڕەش، ســـوور، نەباتی، شـــێ، خەزاڵ، بۆر، تاڵە، شـــڵە، خورمایی، خەنەیی، گورگی، پڵینگی، قەزوانـــی، بازوو، بۆزقاجی و بەڵەک، ڕەشبەڵەک، سووربەڵەک و شین بەڵەک.

دەنگەکانی تاژی ئەمانەن

لووراندن، نووڕاندن، قرووسکاندن، نووزاندن، مڕاندن و ناسکاندن.

سیفەتەکانی تاژی

چێ، خێرا، تیژ، پەل، ڕەشکوژ، خۆشڕست، بەدڕست، هەرزە، قڕخەمەڕەس، دەمسارد، دەمگەرم، بەهەڵم و بەدەوام.

تاژی بەکاری ڕاوی ئاســـک و کێوی و کەروێشک دێ، چێترین و باشترین و بەکارترین، تاژی ئاسک کوژە، من کوێستانیم و ئاسکیش لە دەشت و گەرمیان دەژی و لە ڕاوە ئاسک شـــارەزانیم. مامۆستا عەلای ڕەحمەتی لە کتێبی «کوردواری» باسی ڕاوە ئاسک دەکا من

بەنەزانی خۆمەوە بەدڵم نەبوو، پێم وابوو هەڵەی تێدایە، ئەمما پیرە بەگێکی جاف جارێک باسی پاوە ئاسکی بۆ کردووم ئەوەتان بۆ دەگێڕمەوە، پاست و درۆی وەباڵ بەستۆی خۆی دەیگوت: زەمانی دەسەڵات و باوی بەگ و پاشاکانی جاف کە کۆچەر و پەوەند بوون باشترین تاژی و پەسەنترین ئەسپ لەنێو جافاندا هەبوو، لە موکریانیش ناوبانگی ئەسپی جافان بووە - پەنگبێ پاست بێ چونکە لە عەرەبان نیزیکن و جسنە ئەسپی عەرەبیش لە دنیادا مەشهوورە - دەیگوت: «پاشاکان تیپە سوارێکی باشیان هەڵدەبژارد، تاژییەکانیان وا فێر کردبوو کە پاویان دادەبەست و پستەیان هەڵدەکێشا و تاژی خۆی داویتە پێشکۆی سوار و مات دەبوو، کە ئاسک هەڵدەهات سواران بەو ئەسپە خۆشبەز و بەکارانەوە دەیان پەتاند تا دەیانزانی شەکەت بوون ئەمجار تاژییەکانیان بەردەدایە تا لە خۆڵی دەگەوزاند، هەموو پاوکەرێک خەنجەری دەبەردابوو و کێردی دەبان و تیژی لە دیوی ژووری خەنجەردا لە کالان چەقاندبوو بەو کێردە سەری ئاسکیان دەبڕی و پفیسکەیان کون دەکرد و لە بەن ساموپتەکەیان هەڵدەکێشا و بەتەپیزەی ئەسپەوە هەڵیانداوەسی».

کورد بەهەموو گیاندارێکی گواندار و سمدار کە کەوی و پام نەبێ دەڵێ کێوی، لە کێوە سەرکەش و شاخە سەخت و پڕد و هەڵەموت و زەرد و ماهەکانی کوردستاندا کێوی دەژین، کەڵەکێوی، گاکێوی، شوور، یەکجار کەم بوون و لەوانەیە پەگەزیان لەم حاڵەدا لە مەترسیدا بێ و هەر نەمێنن و نەمبیستووە ئەوانە بەتاژی پاو بکرێن، بیستووتانە کە کێوی بەتایبەتی پۆژانە لە شاخی هەرە سەخت و پەوەزی ئەستەم نابێتەوە، دەڵێن هەر جێگایەکی شاخ بارانی وێ بکەوێ کێویش دەتوانێ پێیدا بڕوا، دیارە تاژی لە جێگای وا کار ناکا.

بۆ پاوە کێوی بەتاژی بەرەگە دەنێنەوە. کێوی کە لەم شاخەوە بچێتە شاخێکی تر تیرەگ بەرنادا، یانی بەجێگایەکدا دەڕوا کە هەردووک دیوی کێوی لێ دیار بێ، جا پاوکەری شارەزا، تیرەگێکی پەچاو دەکەن و حاشارگەی لێ دروست دەکەن، ئەگەر گوێنی و گیابەرزی لێ هەبێ، کۆختەیەکی دوو میتری یا کەمتر ساز دەکەن و خۆیان و تاژییەکانیان لەوێدا مەڵاس دەدەن، ئەگەر ئەوەیان بۆ نەلوا وارشی بەردِ دروست دەکەن، کێوماڵ بەرێکی شاخ بەهەراو و هۆریا و تەق و پەق و چەقە چەق دەتەقێنن تا حەیوان بترسێ و بەتیرەگدا بپەڕێتەوە شاخی ئەوبەر و لەوبەرەگە هەڵەنگوێ، ئەگەر مەودای نێوان دوو کێو بەرین بێ و لە دوو جێگاوە بەرەگەی بۆ دەگرن. تا ئەگەر تاژی پێشەوە پاستی بکەن بەسەر بەرەگەی دووەمدا بکەوێ و پزگاری نەیە، تاژی قایم و بەهەڵم و فێڵاوی نەبێ نە دەگاتە کێوی و نە دەوێرێ خۆی لێدا، بەران و نێری قەیرە دەس دەکەنەوە و بەگژ تاژیدا دێنەوە و بەشەقۆن

تێی هەڵدەدەن و بریندارى دەکەن، وا دەبێ دەشیتۆپێنن. بەڵام تازی کە فێڵاوی بوو، هەر لە پاشـــڕا لە کێوی ڕۆ دێ و کە بۆی هەڵکەوت، باتووی دەگرێ و بڕســـتی دەبڕێ، ڕاوکەر دەڵێـــن هۆی ئەوەی تازی دەگاتە کێوی، ئەوەیە کێوی لە هەڵاتندا زۆر ئاوڕان دەداتەوە و مەحتەل دەبێ، دەنا زۆر بەباز و بردترە، کێوی بەتەڵە و شـــتی دیکەش دەگرن کە دێرەدا جێی باس نییە.

نەخۆشییەکانی تازی

سەگە بایی، شانەڕەقە، شەککە، سەبنێسی، هاری، سووزەنەک.

ڕاوە کەرویشک بەتازی

کەرووێشـــک گواندارێکە کە نینۆکی هەیە، گیا خۆرە، کلکی زۆر قوڵەیە، تووکی نەرمە، درێژایـــی لە بەرزایی پترە، پێشـــووی لە پاشـــووی کورتترن، بەباز و قنـــە دەڕوا، گوێی زۆر درێژن، ســـەری لەچاو لەشـــی زۆر گەورەیە، چاوی زەق و لەڕوون و نانووقێن. زیاتر بەچاوان دەبیندرێتەوە، دەڵێن مێیەکەی حەیز دەشـــوا، دەترەکێ و زەو و زووی زۆرە، لە جێگای سارد و گەرمدا هەیە. لە بژوێنترین کوێستانی کوردستاندا و گەرمترین و کڕاڕترین بێروونی عەرەبستاندا دەژی، بەبێچووی دەڵێن بەچ و کە پەڕەوازە بوو و توانی توند ڕابکا «سەپســـێن»ی پێ دەگوترێ، بەڕوالەت یەکجار بەســـتەزمان و بێ دەسەلات و ترسنۆکە و لەبـــەر هیچ گیانـــداری چوارپێ و باڵندەی پچووکی ڕاوی دەس ناکاتەوە، کەچی دوژمنی وەرزێڕ و ڕەزەوان و بێســـتانچییە. تا دەستی لەســـەر دابنێي بەزەڕ و بەدفەڕە، بەڕۆژ لە لاندا خۆی مەڵاس دەدا و بەشـــەو دەگەڕێ و دەلەوەڕێ، هیچ ناپارێزێ. بۆ باغ، بێســـتان، شـــیناوەرد و، ڕەپســـتە تەنانەت خۆیان و خەرمان وەک بەڵا وایە. بۆیە وەرزێڕ و باغەوان ڕقیان لێیە و بەتەپکە و تەڵە و خورده و داو دەیگرن. گۆشـــتی دەخورێ، دەڵێن تەمەنی بەوەڕا دیارە کە هەر ساڵە کونێکی لەبن کلک دەبێ.

نیزیکەی سـی، چل ساڵ لەوەی پێش کەم ساحێب مڵک و ئاغا و مەزنی کورد هەبوو، ڕموودەی ڕاوە کەروێشک نەبێ، دیارە ئەم کارەش بەستە بەدەست ڕۆین و نەڕۆینەوە بوو، ئاغای دەوڵەمەند ڕسـتەیان لە ئاوریشمی ڕەنگاوڕەنگ دەهۆنییەوە و گوڵینگی سیم پێچی جوانیان وێ دەخسـت. سەری گوڵینگداریان لە باسـکی ڕاستە یا ڕاست و چەپ لە شان دەکرد. قەڵادەیان لە قایشـی باش دروست دەکرد و بەئاوریشم دەچنی، زەنگوڵەی زەرد، زێو تەنانەت زێڕیان لێ دەدروو، سـەری دیکەی ڕسـتەیان لە ئاڵقەی قەڵادە هەڵدەکێشا. ئاغـای دێ بەخـۆی و بـاب نۆکەر و رەعیەت و سـوارەوە دەچووە ڕاو، لـەو جێگایەی زانیبایان کەروێشکگرە ڕاویان دادەبەشی و سوار سەفیان دەبەست، لەکێو یا بانوو سوارێک بەتاژییەکی کارامەوە سـەرڕاوی دەگرت، سەرڕاو دەبوو لەپێش سواراندا بێ و چاوی لەلای خوارێ بێ تا ئەگەر کەروێشکیان لە داوێنی تێبەردا وریا بێ و بزانێ ڕوو لە کام لا دەکا، ئەو دەبوو ڕاسـتە و ڕاسـت لە پێشدا بێ، ئەگەر تاژی خوارەوە نەیانکوشت و بەماندوویی گەیشـتە سـەرڕاو ئەو تاژییەکەی خـۆی بەرداتێ، دەبوو تاژی سـەربەرەوژێر بەرنەدا و ڕاوەستێ تا کەروێشک کەمێکی لێ ڕەت دەبێ، بەرڕاو سوارێک بوو کە باشترین و چێترین تاژی پێ بێ و کەمێک لە دوای سـوارانەوە بێ تا ئەگەر کەروێشـک پاش ڕاو بکا، تاژی خۆی تێبەردا، سـوارەکانی دیکە کە نێوانیان پێنج شـەش گەز پتر نەبوو، چ تاژییان پێ با یان نەبا، دەبوو لە ڕێکی یەک بڕۆن و هەر کەسـە لەلای سـەرووی خۆی ورد بڕوانێ و هەوڵ بدا هیچ بنچک و بەردێک نەبوێرێ، تا سـەف ڕاسـتتر و نێوانی سواران کەمتر بایە، کەروێشـک چاکتر دەبیندراوە یا زووتر هەڵدەهات، لانی تازە و کوێرە و لانی شەوێ دینێ نیشانەی ئەوەبوو. کەروێشک هەر لەو دەوروبەرەیە، جا دەبوو بەفیتوو یەکتر حاڵی بکەن سەف ڕاستتر و سوار خوردتربن، ورد بڕوانن و نەیبوێرن. کەم وایە کەروێشک لەبەر سەفی ڕاسـت و ڕێکوپێک و سـواری ئارام، بوێرێ ڕا بکا، خۆی لە لاندا مەڵاس دەدا و لە عەرزی دەخا، ڕاوەکەری لێزان بەتەماڵ دەیبینێتەوە.

ئەو سـەردەمی داب بوو ئەگەر نۆکەرێک یا رەعیەت سوارێک تەماڵی دیباوە دەیگوت: «نۆکەری ئاغای خۆم و ڕاوکەرانم پێ دەڵێن هۆی تەماڵە!» عادەت وابوو ئاغا و خزمەکانی تەماڵانە بدەن بەو ڕاوکەرە و خەڵاتی بکەن، سـوار لە دەوری تەماڵ کۆدەبوونەوە، پایزە، ئازیزە، گوڵێ گوڵێ، حەیران و گەلۆیان لەسـەر دەگوت و جاروبار دەهۆڵ و زوڕنا و سـێ تەپڵیشیان لەسەر لێ دەدا، ئەگەر بۆ خاتری سەیر نەبا بەهاسانی بەدەستی دەگیرا، بەڵام ئاغای گەورە بۆ سەیر دەچوونە ڕاو نەک بۆ ڕاوەگۆشت، جا بۆیە ئەسپیان وەسەر دەپەڕاند کە هەڵێ و تاژیی تێبەردەن، دوو یا سـێ تاژییان تێ بەردەدا، ئی وابوو چێ و دەمگەرم

بوو گوریسێکی نەدەبرد و لە سەفی سوارانی دەرنەدەکرد و هەڵی دەگرت و ئی وابوو خێرا و پەل و دەمسارد بوو، چەند جاری دەگێڕاوە، لێی دەدا، تێی ڕۆدەهات تا هەر خۆی یا تاژییەکانی دیکە دەگەینە نۆرە و هەڵیان دەگرت، تاژیی ڕەسەن کە کەرۆشکی هەڵدەگرت نەیدەشەمزاند یا بەدەمیەوە دەگرت یا چەمۆڵەی لەسەر دادەدا، سوارێک دادەبەزی و سەری دەبڕی و وەبەن سامورتەی دەخست، ئەگەر تاژی خوێڕی بایە نەیدەشکاندەوە و خوارەی پێ نەدەکرد و کەرۆشک ڕزگار دەبوو، ئەگەر باشتر بایە ڕاستی دەکرد و دەیگەیاندە سەر ڕاو یا لە کونی دەکرد، کەرۆشک هەمیشە بۆ لێقەومان کونێک ڕەچاو دەکا، بەڵام تا زۆری بۆ نەیە ناچێتە کونەوە. سەرڕاوی شارەزا لای کونێیان لێ دەگرت وا دەبوو لە زارکی کوندا دادەنیشتا و ئەویش خۆی لە باوەش داویشتن. ئەگەر چوو لە کونیشەوە بەپێچەک دەریان دەهێنا، لە هێندێک مەڵبەند بەتەماڵ دەڵێن «دیاردی».

خۆشترین کاتی ڕاوە کەرۆشک پاش بارانە. چونکە کوێرە و لانی تازە لە دوورەوە دیارە. وا دەبێ کەرۆشک لەو کاتەدا کۆنەلان دەکاتەوە کە ئەویش دۆزینەوەی بۆ ڕاوکەری شارەزا هاسانە، جگە لەوە بەر پێی تاژی کە ڕووت و بڵە، نەرم دەبێتەوە و ترسی کاڵە دڕانی نامێنێ، بەڕپێی کەرۆشک کوڵکنە و قوڕ دەگرێ و باشیش ناتوانێ ڕابکا و پێی دەڵێن کەڵاشە کردن، ئەو سەردەمە زۆری پێ ناچێ و وەختی نینۆک شکێن دێ. کە وشکەبەند پەیدابوو و کەرۆشک لان بەرەژێری کردەوە و ڕەپستە و باغی پاوانی داوە بەر پەلامار هێند قەڵەو دەبێ کە دەڵێن گورچیلەی دەبەزیدا ون بووە، ئەمجار بەسەر زەوی بەستراو و ڕەقدا وا هەڵدێ هەر ویزەی لەبەر پێی دێ، تاژی لە ترسی هەڵخلیسکان و نینۆک شکان ناوێرێ توند ڕابکا، هەر تاژییەکی لەکاتی نینۆک شکێن و سیخوار لە پشتدا بگاتێ نایابە. کە نوابەفری هەوەڵ کەوت و بارنی نەکرد باسی سەری کەرۆشکە، چونکە شوێنی دەگەڕێ و بەپێشووی کورتەوە هەر دەرناچێ. ئەو گیاندارە بەڕواڵەت گێل و گێژە کە زانی شوێنی دەگەڕێ زۆر فێڵەزان دەبێ، شوێنی جووتەیە، پاشووی بەجووت وەپێش پێشووی دەخا، ڕاوکەر کە تووشی ڕاستە شوێن هات دەزانێ کەرۆشک یا چۆتە شەوگەڕ یا گەڕاوەتەوە و بەپەلە دەیگێڕێ تا دەگاتە «دوولایی»، دوولایی ئەوەیە کەرۆشک بەسەر شوێنی خۆیدا دەگەڕێتەوە، لە جێگایەکی بازێکی بڵیند داوێ و لەسەر کەڵەکێک یا قەدی ڕەوەزێک دەکەوێ، دەبێ ڕاوکەر بەقەراغ دوولاییدا بڕوا و نەیشێلێ تا بزانێ کەرۆشک لەکوێ بازی داوە و وریا بێ پاش ڕاو نەکا و بازە نەبێ، «هەزارە» هەر وەک دوولایی وایە، بەڵام کەرۆشک چەندین جار بەشوێنی خۆیدا هاتوچۆ دەکا، وا دەبێ هەر لەنێو هەزارەدا دەکەوێ، وا دەبێ دیسان بازێکی دوور داوێ و لەهەر جێگایەک کەوت مات دەبێ.

شوێنگێڕی باش لە فێڵ و هەزارە و دوولایی کەرووشک دەگا و دەیدۆزێتەوە.

«کورتە» ئەوەیە کە کەرووشک دوای هەزارە و دوولایی بەقەد جێ جێخوونێک بەدەورە دەگەڕێ و ئەوەندەی پێدا دێ و دەچێ کە کەس سەرەدەر لە شوێنی ناکا، پاوکەری شوێنگێڕ دەبێ زۆر بەسەرنجەوە دەورەی کوتە بدا، کە نەڕوویبوو ئەوە دیارە لەنێو کورتەدایە ئەودەم دەبێ وەنێو کورتە بکەوێ، تا یا بیدۆزێتەوە یا ناچاری بکا هەڵێ. کە بەفر زۆر بوو و بەفر بەسەریش نەبوو کەرووشک ڕونوو بەفر دەکۆڵێ و دەچێتە نێو بەفرەوە، بەوە دەڵێن «خوزە»، کەرووشک لە خوزەدا بەوە دیارە کە جێی هەناسەهەڵکێشانی زەرد دەبێ و دیارە لێرەدا فێڵێک دەکا بەبن بەفرەدا ڕەهەندێک دەکۆڵێ و لە چەند جێگا خوزە دیاری دەدا. بۆ ئەوەی ئەو فێڵەشی لێ ببڕن، یەکێک بەتاڕییەوە لە نێوەڕاستە ڕادەوەستێ و ئەوانی دیکە خوزەکان دەشێلن، کەرووشکی خوزە زیاتر ناوێرێ ڕابکا و بەدەستی دەگیرێ. لە پێشدا گوتم کەرووشک تا زۆری بۆ نەیە ناچێتە نێو کون کە چووە نێو کون و دیاربوو و دەستی نەگەیشتێ، داڕێکی نەرم و درێژ دێنن سەری لەلە دەکەن و لە تووکی کەرووشکی بادەدەن و بەم دارە دەڵێن «پێچەک». ئەگەر بەوەش نەهاتە دەر، ئەمجار تەڵەی لێ دادەنێنەوە و دەیگرن، لە مانگی ڕەشەمەدا ڕاوە کەرووشک دوایی دێ، هەم لاواز دەبێ و بۆ خواردن نابێ هەم با دەگرێ، بەناوبانگترین چێشتێکی لە گۆشتی کەرووشکی دروست دەکەن «سەنگەسیرە»، لە کابانان بپرسن چۆن ساز دەکرێ!!!

ڕاوە ڕێوی بەنازی

کام منداڵی کوردە ناوی ڕێوی نەبیستبێ، سەدان ئەفسانە لەسەر ڕێوی لە فۆلکلۆری کوردیدا هەیە، خۆ لە پەندی پێشینیانیشدا ئەوەندە باسی ڕێوی کراوە هەر مەپرسەوەک:

ڕێوی خۆی لە کونەوە نەدەچوو قانگەلاشی بەکلکیەوە دەبردە ژوور، ڕێوی دەمی نەدەگەیشتە ترێ دەیگوت ترشە، ڕێوی کێچی دە کەوڵی کەووە، ڕێوی خۆی لە ئاوی خوڕ نادا، ڕاوە ڕێوی بۆ کەوڵییە و سەیری لە ڕاوە ڕێوی خۆشترە، وەک ڕێوی سیرمە خۆرە...

ڕێوی بەڕاستی جانەوەرێکی فێڵاوی و مەکربازە، نەوسن و بەزەڕە، هەموو شت دەخوا میوە و گۆشـــت و شـــتی وا، دوژمنی کەروێشک و مشـــک و باڵندەیە بەتایبەتی باڵندەیی پێڕۆیـــە. ئەوەندەی کەروێشـــک بۆ باغەوان و وەرزێر خراپە ئەویـــش ئەوەندە بۆ ئەوانەی باڵندەی کەوی و ماڵی ڕادەگرن جێگای مەترســـییە، تووشـــی ڕەوە قەلەموونێک بێ تاقی لێ دەبڕێ، مریشـــک و جووچک هەر ناهێڵێ، لە کێویش هەمیشـــە لە کەو و سوێســـکە و زڕەکـــەو و هەوێـــردە لە کەمیندایە، تەنیا کاری چاکی خواردنی مشـــکی کێوی و بەچە کەروێشکە، بەڵام ئینسان فێڵی لەویش دەبڕێ، بەڕاستی ڕاوە ڕێوی سەیری خۆشە، ڕێوی لە کوردســـتاندا زۆرە، وەک دەڵێن ڕاوی بۆ کەوڵییە، دەنا گۆشتی ئەگەرچی دەیخۆن، زۆر دزێو و ناشیرینە، دەڵێن وەک گۆشتی ژووشک بۆ باداری دەرمانە.

بەڕاســـتی هەقیانە ئەو کەسانەی دەڵێن «سەیری لە ڕاوە ڕێوی خۆشترە» ڕاوە ڕێوی زیاتر بەپیادە دەکرێ، ڕێویش وەک کێوی کە ترســـا هەمیشـــە تیرەگی کێو دەگرێ و بۆ کێوێکی دیکە دەپەڕێتەوە. دیارە لە کێو و شـــاخی ئەســـتەمدا ناژی. لە هەموو جێگایەک تەنانەت لە دەشـــتی نەرمانیش هەیە، دوو دەســـتە کێوماڵ کێوێـــک دەتەقێنن و هەرا و هۆریایەکی زۆر دەکەن تا ڕێوی بترسێ، ڕاوەکەرێک لە حاشەرگەدا بەرەگەی لێ دەگرێ تا کێوماڵەکان ڕێوی وا دەتەقێنن بەسەر بەرەگەدا بکەوێ، ئەودەم بەرگەگر تاژی تێبەردەدا. تاژی دەرناچێ، بەڵام دەستی دەگەڵ دەکاتەوە، گازی لێ دەگرێ، بەنینۆک دەیڕنێ، تاژی کارامە هەوڵ دەدا لە پشـــت ئەســـتۆی ڕۆبێ و ڕایوەشێنێ تا لە کاری دەخا یا لە قەفەزی پشتی ڕۆبێ و هەڵیدێرێ تا بڕستی لێ دەبڕێ. بۆ ڕاوە ڕێوی پێویست ناکا تاژی خێرابێ، ئەســـڵەن تاژی ڕەشکوژ و چێ لە ڕێوی بەرنادەن تاژی ڕێوی پێویست کوژ ئازا و قایم بێ باشترە نەک تیژ و گورج.

دوڕە یا «دووڕەگ» بۆ ڕاوە ڕێوی باشـــترە. دووڕەگ وەک لە ناوەکەیەوە دیارە جسنە ســـەگێکە لە جووتبوونی ســـەگ و تاژی پەیدا بووبێ، جا فەرق ناکا گۆڵ، ســـەگ بێ یا تاژی، هەرچەند ئەگەر گۆڵ تاژی بێ دووڕەگ جوانترە. دووڕەگ لە باسکە سەگ ڕووتەتر و بەرزەلینگتر و لە پاش تاژی لە هەموو جسنە سەگێک توندتر ڕادەکا، ئی زۆر خێرایان لێ هەڵدەکەوێ کە بۆ ڕاوە کێوی و کەروێشک تەنانەت گورگیش بەکاردێ، تۆرەمەی دووڕەگ و تاژی، پێی دەگوترێ «قەدەم».

خوێنەری خۆشەویســـت! بەم باســـە دوور و درێژە ماندووم کردی یا نەقڵێکی خۆشت بۆ بگێڕمەوە، کەمێک بێیەوە ســـەرەخۆ، دەڵێن ڕۆژێک ڕێبوارێک تووشی ڕاوکەرێک هات، تاژییـــەک و توڵەیەکی کونێ و دارێکی درێـــژ و تەڵەیەکی پێ بوو، گوتی: کاکە ئۆغر بێ،

چ دەکەی؟

- دەچمە ڕاوە ڕێوی.

- ئەوانە چن پێتن؟

- کاکە ئەگەر ڕێوی لەبەرم هەڵات، ئەوە تاژییەکەی تێ بەردەدەم، ئەگەر کوشتی باشە، دەنا لە کونێی دەکا، کە کونەکە زۆر قووڵ نەبوو ئەم دارەی لێ پێچەک دەدەم، دەیهێنمە دەر، ئەگەر زۆر قووڵ بوو، توڵەکەی لەباڵ دەکەم.

ئەگەر ئەویش بۆی نەهاتە دەر تەڵەی لێ دادەنێمەوە ئاخری پێوە دەبێ.

ڕێبوار گوتی:

- کەوابوو، بۆ ڕێوی خودا ماوە و بەس!

لەبارەی نەورۆزی پیرۆزدا زۆر شت کوتراوە و نووسراوە. مێژوونووسان دەڵێن ئەو رۆژە کە ئاور دۆزراوە خەڵک کردیە جێژن و ناوی نا نەورۆز، یا دەنووسن ئەو رۆژە کە کاوەی ئاسنگەر لە زەحاکی خوێنخۆر و زۆردار ڕاپەڕی و دوایی بەدەستەڵاتی زۆردارانەی هێنا، کرا بەنەورۆز.

تەنانەت لە هێندێک برادەری شیعەم بیستووە کە حەزرەتی عەلی سڵاوی خوای لێ بێ لەو رۆژەدا لەدایک بووە. هیچ کام لەم بۆچوونانە بۆ ڕەتکردنەوەی نابن. دۆزینەوەی ئاگر ئەو نیعمەتە گەورەی خودا، ڕاپەڕینی کاوە و لەناخ ڕۆکردنی زەحاکی زۆردار و لەدایکبوونی حەزرەتی عەلی ئەو سەردارە بەناوبانگەی ئیسلام هەموو بۆیە دەبن جێژنیان بۆ بکەی، بەڵام بۆچوونی من لەبارەی نەورۆزدا بۆچوونێکی لادێییانە و کرمانجانەیە. لەوەش ناترسم مێژووزانەکانی شارستانی پێم بڵێن کەڕە کرمانجی مێژوونەزان و نەخوێندەوار ئەوەت لە کوێ هێناوە.

من پێم وایە ئەم رۆژە پیرۆزە و ئەم جێژنە گەورەی زۆربەی گەلانی ڕۆژهەڵات پێوەندیی بەئابوورییەوە هەیە.

جا ئیجازە بدەن بەکورتی لەو بارەدا بدوێم. تا بزانن منی کەڕە کرمانج کەنگێ و لە کوێم دەرسی ئیقتساد خوێندووە تا قسەی وا زل بکەم.

بابە با نەخوێندەواریش بم! خۆ ئەوەندەم لە خوێندەواران بیستووە کە ئەو گەلانەی بەزمان گەلی ئێرانی دەدوێن لە ڕۆژگارێکدا کە نە من دەزانم کەنگێیە و نە ئەو کەسانەی

خۆیان بە مێژووزان و مێژووناس دەژمێرن بۆیان ساغ نەبۆتەوە چەند هەزار ساڵ دەبێ لە قەفقازەوە سەرەوژێر بوونەوە و هەر یەک بۆ لایەک ڕۆیشتن.

ئەم گەلانە هەموویان شوانەوێڵە و مەڕدار بوون و ژیانیان بەپێست و گوانی ئەم گیانلەبەرە خوێن شیرین و بەستەزمانە کە زۆر زوو دەستەمۆ بووە، دابین کردووە.

ڕوونتر بڵێم خۆراکیان لە شیر و پۆشاکیان لە خوریی ئەو حەیوانە بووە. جا بۆیە خۆشیان ویستووە و گەرمێن و کوێستانیان دەگەڵ کردووە و بەدوای هەوار و لەوەڕگەدا وێڵ بوون و گەڕاون. نە زۆر شارەزای نووسینەکانی «هیرۆدۆت»، «تەبەری»، «گزنفۆن»، «فردۆسی»، «مینۆرسکی» و «زێرنۆف» و ئەوانەم کە بنەچەکەی کورد بەرمەوە سەر کادۆخ و ماد و نازانم کێ و کێ؟...

بەڵام دەزانم کوردیش یەکێک لەو گەلانەیە لەپێشدا شوانەوێڵە بووە ئێستاش ئەگەر کارەساتی ڕۆژگار لێگەڕێ کەیفی لە شوانەتییە و وڵاتەکەشی بۆ ئاژەڵداری یا بەزمانی ئیمرۆ دامداری و دامپەروەری دەناڵی.

ئێستاش هەرچەند مەڕداری لە کوردستاندا بەداخەوە زۆر کەم بووە و دامپەروەرەکان کاتی بەران تێبەردانیان گۆڕیوە، بەڵام ئەو دابە هەر نەگۆڕاوە، هەر کەس کەرتکە مەڕێکی بێ ئەو ڕۆژە بەران دەمەڕی دەکا، میواندارێ لە جیرانان دەکا، مێوژ و خورما و شیرینی دەدا بەمندااڵن و ئەگەر خەڵاتێکی زۆر باش بۆ شوان لە ئەستۆی بەران نەکا، کاکی شوان نایەڵێ بەرانی ڕەنگاو بچێتە نێو مێگەل.

بەڵام زۆر دوور نییە هەر بەبیری من مەڕدار لە ئاخر و ئۆخری مانگی میهر بەرانیان دە مەڕ کردووە و جێژنی میهرەگانیان بۆ کردووە. دیارە ئەو جێژنە ئەوەندە، گەورە بووە کە عەرەب وەریان گرتووە و کردوویانە بەمیهرەجان و بەهەموو ڕۆژی خۆش دەڵێن میهرەجان.

مەڕ بەپێنج مانگ دەزێ پێشینیان دەڵێن بەرخ پاش سەد ڕۆژ ڕووحی وەبەر دێ و مەترسی بەر ئاویتن کەم دەبێتەوە. جێژنی سەدە کە ئێستاش لە زۆر شوێنی کوردستان دەیکەن و پێی دەڵێن «بێڵن دانا» پێوەندی دەگەڵ ئەم باسە هەیە. دوو مانگ پایز و سێ مانگ زستان دەکاتە پێنج مانگ و لە شەوی ئەوەڵی بەهاردا زەوی مەڕ دێ و جێژنی هەرە گەورەی مەڕدارە.

پێم وانییە پێویستی بەڕوونکردنەوە بێ بەرخی مەستە شیر پاشی سێزدە ڕۆژ دەبێ لە کۆز دەرکرێ و بەزاوەماک بیبەیە لەوەڕ. ئەوەش سێزدە بەدەرەکەمان.

ئەوەیــە بۆچوونی منی کەڕە کرمانج کە لە ژیانی باوکم بەســەر مەڕ پادەگەیشــتم و گەرمێن و کوێستانم دەکرد و بەپسپۆڕی ناوبانگم هەبوو. بەڵێ ماوەیەکی زۆر وێڕای شوانی شــەوگەڕ و شــەنگەبێری توند و تۆڵ لە کوێســتانە جوانەکانی کوردستانی ڕەنگین ژیانم ڕابواردووە.

زۆر پاڵێنیــان لە منداڕە مانگدا بۆ ئەوەی شــوانەکانمان نێــوەڕۆ، خەوی بر بکەن و شــەوانە مەڕ بڕەتێنن بۆ خۆم دەســتم داوەتە گۆچان و چوومە بەر مەڕ و لەو وەختانەدا بووە شێعرم بەتەبیعەت و خۆڕسک و ژیانی کوردەواری هەڵگوتووە.

جوانترین دیەن

نەدی و بدی نیم، وەک کارگ بەشـــریخەی هـــەوری بەهار هەڵنەتۆقاوم، ئەگەر هەڵۆی بەرزەفڕ نەبم بازی چاو دووراویش نیم، ئەگەر شێری خەوتوو نەبم خۆ ڕێوی گەڕیدەم.

نازپەروەردە و هەتاو نەدیو نیم، جەفاکێش و جیهان دیدەم. گەرمێن و کوێستانم لێک داوە، هەوراز و نشـــێوم بڕیوە، دەشـــت و بێروونم پێواوە، بەڕکە و ڕژد و تەرت و تەلانی ئەســـتەمدا ســـەرکەوتووم، بەخڕ و شیو و دۆڵاندا تێپەڕیوم، لە گەوە و کوێرەڕێ و لاپاڵان هاڵاوم.

لە کێوی سەرکەش و شاخی هەڵەموت و هەزار بەهەزار ئارەقی ماندوویی و شەکەتیم ئەستڕیوە. لە زێی خوڕ و چۆمی مەندم داوە. لە دەروو و گەرو و گایان ئاوابووم.

لە بناری کێوێکی بەرز و ڕەقەن و سەخت و قووچ لە دایک بووم، بەژەکی شێرە ژنێکی کورد ڕۆژووم کراوەتەوە و فرچکم گرتووە، لەسەر بێژینگ لە فێڵی ئاڵ و شەوە پارێزراوم، گوێزەبانەم بۆ کراوە و لە لانک نرام، ســـەر ســـینگم پێ دادراوە و بەدەســـرازە پێچراوم، لایـــە لایـــەی کوردیم بۆ کراوە و گوڵزاری موت و موورووَ کووژەکە و گوێ ماســـیلەم بۆ هەڵاوەسراوە، دارە دارەم کردووە، بەڕەوەڕەوە پێم کرتووە.

بەشـــیر و ماست و تۆێ شـــیر و پەنیر و مەیلە و لۆرک و شیرێژ و ڕۆن بەخێو کراوم، ئاوی سارد و زوڵاڵ و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوم خواردۆتەوە.

ژیوەڵـــە و پەڕەوازە بووم، لە نێو باخ و باخچە ئاڵووباڵوو، گێلاس، شـــێلانە، هەرمێ،

سـێو، ترێ، بادام و سنجووم ڕنیوە، لە بێستان هاروێ، ترێزوو، کالیار، شووتی، کاڵەک، گڕکە و فاتە بۆرم خواردووە.

لە دارە گوێزان جۆلانەم هەڵاوەسـیوە، بەسپی چناری بەرز و لووس هەڵچووم، شەوی مانگەشەو، قەرەقەرێ و خۆشاردنێکی و هەیجۆیەنم کردووە.

بەڕۆژ هەلووکێن، تۆپەڕاکردنێ و هەمزەلم کردووە، گەورەتر بووم فێری مێشێن و جگێن و ئەسکەملە بووم. بەجۆرابێن و کاڵەمستێن و فەنەی بێدەنگ و گەڕەلاوژە، شەوانی درێژی سـاردی زسـتانم گەیاندۆتە ڕۆژ، مژ و تەم، هەور و هەڵا و کڕێوە و باران و بەفری سپی و خاوێنی یەک نوام دیوە.

گەییومە تەمەنی مێرمنداڵی، فێری سواری و ڕاو بووم، ڕمبازی و شەڕانخێوی و تەراتم کردووە تەقڵەم داکوتاوە، جلیتم هاویشتووە و پێدادراوە.

دەسـتم بەجڵەو جەمام بووە، بەڵام ئەسپم لەسەر گوڵی مافوورە گێڕاوەتەوە، شوێنم گێڕاوە، شینکەی مات و مەلوولم لە خوزە و گەرمەلانێ دەرپەڕاندووە و تاژی چێ و خێرام تێبەرداوە.

سیاسووتی بەهارێ، کۆلکەڕەش و مێڕۆژان چوومە ڕاوەکەو و داوم چەقاندووە و تفەنگم تەقاندووە. لە نێوەوە چووم و سـەرەڕای ئـەو وەرزیش و یارییانەی لادێیانە خەریکی کار و کاسـبی بووم، ئاوم داشتووە، کەشـاوم کێڵاوە، مەڵەغانم گێڕاوە، گێرەم لێ خوڕیوە، خۆیانم هەڵداوەتەوە و لەبەر شنەی زریانی فێنک شەنم کردووە، مالووسکم زرینگاندۆتەوە، باڵەکەوم کردووە و خەرمانم هەڵگرتووە.

ئاژەڵداریـم کردووە، لە تـەڕ و قووڕی بەهاریدا، لەکاتی «بخـۆ و بلەرزە»دا چوومە هەواری زەنوێر و سـازگار و چادر و ڕەشماڵم لەسـەر کانی سارد و زوڵاڵ هەڵداوە، لەبن چادر دانیشـتووم و خوناوەی بارانی نەرمم دیوە، مەڕم لەبێر داوە و لابێرم گرتووە و زۆر جاریش خۆم لەسەر بەردەبێر دانیشتووم و مەڕم بۆ شەنگەبێرییان گرتووە، هاوێرم کردووە و زاوەماکم لێ خوڕیوە، مەڕی نەبانم گرتووە و بەرخی مێچکەم مێژاندووە.

پاڵێنـان مەڕم لە بەندەنی فێنک هەڵکردووە، مەڕم لەوەڕاندووە و بەرخم چەلاندووە و لەبەر خۆمەوە بەیت و لاوک و حەیرانم گوتووە، لە نواڵەی بژوێن و زەمەند، مەڕم شیوەخوار داوە و لە حەوشـەی گـەرم و بانەگردا ڕام گرتووە و دەزبێنم گرتووە و سـەگم لە ورگی دزوچنۆک و دڕندە بەرداوە و گیانی ئاژەڵی ترسەنۆکی بێ ئازاری فەقیرم پاراستووە.

شـەوێنان بەبزووتنی مەڕی دەسـبێنی ڕاپەریوم و بەوریایی چ تاریکەشەو بووبێ و چ

مانگەشـــەو و تا مەڕ تێری خواردووە و کەوتۆتەوە بەدوایدا ڕۆیوم و پاش ســـەرخەوێکی خۆش وەک شـــوانێکی باش پێش گزنگی هەتاو مەڕم لەبـــەر ڕۆژێکی کاتۆر هەڵکردووە و چێشـــتاوێ لە دەراوێکی خاوێن چێشـــتانگاوم داوە و هەڵم کردۆتە بـــەر ڕۆژێکی باگر بۆ نووستن و سانەوە و خۆشم لەبەر سێبەری گابەردێک سەرخەوێکم شکاندووە. پاش ئەوەی مێگەلەکەم ساوەتەوە، بەرەو تاوڵ نێری کێشم کردووە.

ئەوە ژیانی من بوو لە کوردەواری. بەڕواڵەت ژیانێکی ســـاکار و خۆش بوو بەڵام وەک پەزەکانـــم قەت ترســـی گورگم لـــە زگ دەرنەدەچوو، چونکە جاروبار گورگە مێشـــەکانی خۆمااڵـــی، گورگە برســـییەکانی بەرتیلخۆر، بەدفەڕ، پیاوکوژی ســـەردەمی تاغووتیان تێ بـــەردەدام و ئەوی خواردبووم لەبن ددانیان دەردێنام. ئاخری دەریان پەڕاندم و هێڵانەیان لێ شـــێواندم، پەنام بردە بەر ئەوانەی کە گیانیان لەسەر بەری دانابوو، لەوێش نەسامەوە زۆرم ناپاڵم و ڕاکێت بەســـەر ســـەریدا باری، زۆرم خانووی ڕووخاو و گوندی سووتاو دین. گەلێکم تەرمی شەاڵاڵی خوێنی شەهیدان دیت و کڕووزەی هەتیوی بێ دایک و باب و شینی دایکی ڕۆڵە کوژراو و هەناسەی هەژاری لێقەوماو بیست، گرمەی تۆپ دایانچڵەکاندم، وێزەی گوللـە لە پەسیوانی خزاندم.

لەو ماوەدا وەک حەریق دەڵێ: «گوند و شـــاری کوردســـتانی ئەودیو نەبوو نەیگەڕێم جا نازانم ســـەرم بەهەموو ماڵێکدا کردووە یا نا» لە سوونێ ڕا تا قەاڵدزێ ڕاپەڕیوم و تێ هەڵبوومەوە بۆ بەرزاییەکانی پشـــت هێرۆ و داگەڕاومەوە بۆ الی ماوەت و شـــینکایەتی. لە سەرچاوەی زەڵم ئاوم خواردۆتەوە... (وا دیارە ئەم وتارە ناتەواوە).

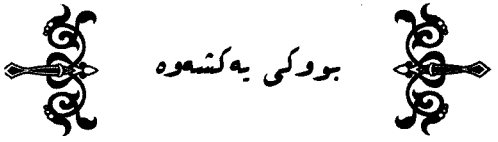

هەستا چووە دیوە تایبەتییەکەی خۆی، زوو جلە کوردییە جوانەکەی داکەند و جلی ئیدارەی لەبەر کرد تا بچێتە بیمارستان. دایکی خەریکی هەڵوێژاردنی دیوی بەر دەستان بوو کە دیتی، بەپێکەنینەوە گوتی:

- ئەیرۆ پەری بەو جلانەوە دەڵێی بارۆکەی کلک کێشراوی!

پەری وەڵامی دایەوە:

- دایە بەو جلانەوە لە بیمارستان باشتر دەتوانم هەڵسووڕێم، دەنا لیباس ئازادە و دەتوانم بەجلی کوردیشەوە بچمە بیمارستان. دایە دەمەویست عەرزت بکەم ئەگەر ئێوارێ دڕەنگ هاتمەوە نیگەران مەبە و دنیات لێ نەبێتە چەرمی چۆلەکەی، خاترجەم بە، نە ون دەبم نە گورگ دەمخوا، لە ماڵە کاک شەهابی خۆمان بانگ کراوم نەمارێ لەوێ دەخۆم و پاش نیوەڕۆ دێمەوە. ڕەنگە باپیریش بێتەوە. دوێنێ تەلەیفوونی لێ کردم و گوتی، کارەکەم تەواو بووە.

دایکی گوتی:

- ڕۆڵە گیان! برۆ بەخوا و پێغەمبەر و پیاوچاکانم ئەسپاردی. دەزانم نە گورگ دەتخوا و نە لەو شارە گچکەدا ون دەبی. بەڵام وڵاتەکەمان ئاڵۆز پڵۆز و هەرچی و پەرچییە. بەخوای تا دەگەڕێیەوە هەموو ڕۆژێ دڵم لە مستیدایە. ئەمما ڕۆڵە تۆ قەبرێکی بابت تێی

چووە هێندە نێرگس عەزیەت مەدە، زۆرم خۆش دەوێ، ژنێکی سەنگین و لەسەرەخۆ و بێدەنگ و بەستەزمانە. سەری ماوێژە سەر، فەقیرە، بەخۆیدا دەشکێتەوە و دڵی دێشێ، گوناحت دەگاتێ.

- دایە گیان ئەتۆ ئەو گێلە دەبنەوە بڕەت نەناسیوە. بەقەستی لە مەجلیسان خۆی وا نیشان دەدا، دەنا وەک ماری سووجبە بەگژ ئێمەدا دێتەوە و گەزارەی نیو گەز دەردەکێشێ و شوورت و شۆمان دەردێنێ و کارێکمان پێ دەکا با بەدەواری شڕی ناکا. نازانی کاک شەهابی هەژاری چۆن کوندە جەرگ کردووە؟

- کچێ دە مەپڕێسە ئەو ژنە فەقیرە مێشی لەبەر دەمی نافڕێ چۆن بەری نێو نرکە و تەوس و لاتاوی دیل بیلان و چەختی وەک تۆ دەگرێ؟

- دایە گیان بۆ خۆت دەزانی لە منداڵییەوە دەگەڵ نێرگسی دەستە خوشکم قەتمان دڵ لە یەکتر نەیەشاوە. دەزانێ قسەکانی من هەمووی گاڵتەی دۆستانەی نێو خۆمانە دەنا ڕاست دەکەی نێرگس بەڕاستی ژنێکی چاک و دڵپاکە.

ئەوەی گوت و خودا حافیزی لە دایکی کرد و ڕۆیشت. تا گەیشتە دەرکی حەوشە دایکی لە پەنجەرەوە تێی دەفکری و دەیگوت:

«دەک دایکت بەقوربانی ئەم گفتولفتە خۆشە، ئەم بەژن و باڵا بەرزە و ئەم ڕەوت و لەنجە جوانە بێ. یاڕەبی ڕۆڵە ئەوەندەی منت لێ ڕازیبە خوداش ئەوەندەت لێ ڕازی بێ. یا خوا ڕووسووری دنیا و قیامەت بی. بەبەختی چاک بی، دایکت مەرگت نەبینێ. خودایە شوکرانە بژێرم ئەگەر سواربت وا زوو لێ ئەستاندمەوە، ئەم جووتە گوڵە، ئەم کچ و کوڕە باشەت داومێ.

کاکە سوارەی مێردی دێد ئەستی و باوکی پەری و باپیر، پیاوێکی باش، خێرەومەند، قسەخۆش و تێگەیشتوو بوو. ئەگەرچی نەخوێندەوار بوو، بەڵام بەقەد حەوت مەلایانی دەزانی. چونکە بۆ خۆی زۆر زرینگ و وریا بوو و هەمیشەش وەختی بێکاری خۆی لە حوجرەی فەقێیان یا لە خزمەت مەلایان ڕابواردبوو، تا لە دێ بوو، زستانان هەر ئەو بانگی دەدا و قامەتی دەکرد. شەوانەش بێ شەوبوێر دەچۆوە حوجرەی فەقێیان و بەو دەنگە خۆش و زۆڵاڵەوە لاوک و حەیران و بەیت و باوی کۆنی بۆ دەگوتن و شت لەوان فێر دەبوو. بەیانیان پێش مجێور دەچۆوە مزگەوت، چرای هەڵدەکرد. کووڕەی پێوە دەنا و بەرماڵی ڕادەخست و کە نوێژ دەبوو بانگی دەدا. کە جەماعەت سەفی دەبەست ئەویش قامەتی دەکرد.

کاک سوار دەوڵەمەندترین ئامپای ئاوەدانی بوو، بەڵام چڵکن دەوڵەمەند نەبوو، سەخی و بەدڵ و دەس بڵاو بوو، حەوتووی جارێک مامۆستا و فەقێکانی بانگهێشتن دەکرد. لە هەموو کارێکی خێردا پێشەنگ و پێشقەدەم بوو، کەیخودایەکی باش بوو، خەڵک ڕێزیان لێ دەگرت و قسەیان قەبووڵ دەکرد، کێشە و نێوان ناخۆشی ئاوماڵانی عادلانە جێبەجێ دەکرد. ئێرەیی بەکەس نەدەبرد.

کاک سوار هەمیشە خاوێنترین و باشترین کەوا و پانتۆڵی دەبەر دەکرد. مام وسووی برای بەسەر کشتوکاڵ و مەڕ و پاتاڵ ڕادەگەیشت و کاکە سوار کاری زۆر سووکی وەک پاراو و شتی وا نەبا چی نەدەکرد.

کاکە سوار پیاوێکی کەڵەگەت، بەشان و باهۆ و سوارچاک بوو. هەمیشە ئەسپ و ماینی زۆر ڕەسەن و باشی ڕادەگرت و لە جلیت و ڕمبازی و شەڕانخێویدا کەس نەیدەگەیاندێ. کە مەدرەسەیان لە گوندەکەیان دانا کوڕ و کچەکەی خۆی ناردە فێرگە. مودیری هان دەدا کە دەرس باش بڵێ و هێندەی ئیحترام دەگرت و چاکەی دەگەڵ دەکرد کە مودیر شەرمی دەکرد بەقسەی نەکا. منداڵەکانی زۆر زیرەک و هۆشیار بوون و چاکیان دەخوێند. ساڵی ١٣٤٧ کە «ئووەیسی» کوشتارگای لە جڵدیان دانا و مام وسووی بەستەزمانی بەتاوانی ئەوەی کە دەستەیەک چەکداری شەوێک لە تاوڵێ ڕاگرتبوو گرت و پاش چەند ڕۆژ تیرەبارانی کرد، کاکە سواریش مەڕ و پاتاڵ و ئەسپ و ماینەکانی فرۆشت و دەستی لە جووت و ئاژەڵداری هەڵگرت و لەنێو شار خانوویەکی گەورە و خۆشی دروست کرد و دووکانێکی بەققاڵی دانا. لەوێش لە خێر و چاکە و هاتووچۆی مەلا و فەقێیان کەمی نەکردەوە. هەر پێنج فەرزەی بەجەماعەت دەکرد. بەڵام دەستی لە گوتن هەڵگرت. دووکانەکەی بوو بەمەکۆی ئەدەبدۆستانی شار. ئەو کەسانەی ئاشقە ئەدەب بوون، ئێواران لە دووکانی کاکە سوار کۆ دەبوونەوە، ئەو نوکتەی شیرین و قسەی خۆشی بۆ دەگێڕانەوە و بەیت و لاوک و گەلۆ و حەیرانی فێر دەکردن ئەوانیش شێعری شاعیرەکانی کوردیان بۆ دەخوێندەوە. سەیر ئەوە بوو، ئەو پیاوە نەخوێندەوارە مانای زۆر بەڕێوجێی لە شێعرە جوانەکان دەداوە و ڕەخنەی زانایانەی لە شێعری هێندێک شاعیر دەگرت کە بەڕاستی جێی سەرسوڕمان بوو.

کاک سوار تانوپۆی لە سەروڕیش کەوتبوو. بەڵام هیچ شوێنەواری پیریی پێوە دیار نەبوو. دووکانەکەی زۆر بەرمێن بوو چونکە هەموو کەس تێ گەییبوو کە ڕاست و دروست و بێ فڕوفێڵ و هەرزان فرۆش و دەس خاوێنە. هەموو خەڵکی دێهاتی دەوروبەر و ڕووناکبیری شارەکەمان سەودایان هەر لەوێ دەکرد. کاکە سوار دەیگوت ڕاستە ئیعدامی مام وسوو پشتی شکاندم، ئەوەی ئەو لە کشتوکاڵ و مەڕداری دەیزانی من نەمدەزانی، بەڵام هۆی

دەس لە جووت و گا و ئاژەڵداری هەڵگرتنم ئەوەبوو کە بتوانم بەمندااڵەکانم بخوێنم تا پێ بگەن و تێ بگەن.

خوا هەڵناگرێ کچ و کوڕەکەشی جگە لەوەی ئیستیعدادی باشیان هەبوو چاکیشیان دەخوێند. تا ئینقلابی پیرۆزی ئێران دەستی پێ کرد. هیچیان زۆر ناسراو نەبوون، بەاڵم لە سەروبەندی ئینقلابدا خۆیان دەرخست. بەتایبەتی پەری کە هەزاران شێعری حەماسی کوردیی لەبەر بوو. هەمیشە لە ڕیزی پێشەوەی خۆپیشاندانداا بوو و بەخوێندنەوەی شێعری شاعیرە شۆڕشگێڕەکانمان خەڵکی هان دەدا. دەنگخۆشی و زمان پاراوی لە باوکی بەمیرات گرتبوو. تۆڵەی مامیشی لەو ڕێژیمە بۆگەنە لەبیر نەچووبۆوە.

پاش ئینقلاب بۆ درێژەدان بەخوێندن چووە تاران و بوو بە نێرس و گەڕاوە بۆ شارەکەمان کە ژیان لێرەدا بێ مەترسیش نەبوو. بەاڵم پەری خزمەتی خەڵکی بێ دەرەتان و هەژاری بەاڵوە گرینگ بوو. لە بیمارستان کەس نەبوو دوعای بەخێری بۆ نەکا و خۆشی نەوێ، چونکە بەدەرد و مەرگی هەموو کەسەوە بوو.

باپیر سااڵێکی مابوو زانستگە تەواو بکا و ببێتە موهەندیس کە کاکە سوار لە بۆمبارانی شارەکەماندا لەبەر دەرکی مزگەوت شەهید کرا و خەڵکی شار بەتایبەتی کەسوکاری خۆی تازیەدار و ماتەمبار کرد.

بیست دەقیقەی بۆ وەختی ئیداری مابوو کە پەری گەیشتە بیمارستان، حەوشەی بیمارستان لە نەخۆش و بریندارانی ژاوەژاوی دەهات. تەماشای کرد جەندەکێک لەسەر دارەمەیت لەبەر دەرکی بیمارستان داندراوە، سااڵوێکی کرد و پرسی:

- ئەم جەندەکە چییە؟

پیاوێکی قەیرەاڵو هاتە پێش و گوتی:

- بیاڵمانێ ئەوە خێزانی منە و لەسەر تەراکتۆر هەڵدێراوە و هەموو لەشی هاڕدراوە و بێ حاڵە.

پەری بزەی لەسەر لێو نەما و بەکابرای گوت بیهێنە ژوور بزانم چی لێ قەوماوە؟ بەچوار کەسان دارە مەیتەکەیان هەڵگرت و بردیانە دیوی چاوەنۆڕی دوکتۆر. لێفە و سیپاڵەکانیان لێ کردەوە و لەسەر نیوە تەختێک ڕایان کێشا. پەری تەماشای کرد و تێگەیشت بەحاڵ ماوە و بەزەحمەت پشووی دێ. لە مێردەکەی پرسی:

- ئەوە بۆ وای بەسەر هاتووە؟

- خانم گیان، دوێنێ ئێوارێ بەتەراکتۆر دەچووینەوە، تەراکتۆرەکەم کەمێک چەپەی

کرد و ئەوەش وای بەسەرهات، بەنۆکەرت بم عیلاجێکی بکە. سێ منداڵی سەر و پێچکەم هەیە و کەسم نییە چاوەدێرییان بکا.

پەری لێوی خۆی گەست، بەڵام چی نەگوت. لەو حاڵەدا دوکتۆر هات و ئەویش چاوێکی لە بریندارە نیوە گیانەکە کرد و گوتی:

- زوو ببەنە دیوی عەمەل.

پەری هاتەوە نێو خەڵک شەهابی پزشکیاری دەگەڵ بوو، گوتی:

- شوکور ئێوە چاکن و ئەوە کاک شەهاب تەماشاتان دەکا. ئەوەی زانی پێویستی بەموعاینەی دوکتۆرە پای دەگرێ و ئەوەی بۆی دەرمان کرا دەرمانی دەکا، دەبێ ببوورن ئەو ژنە حاڵی باش نییە و ڕەنگ بێ عەمەلی بوێ و وەختی دوکتۆر زۆر بگرێ.

پاش سەعاتێک پەری هاتەوە نێو خەڵک، بزەیەکی شیرینی لەسەر لێوان بوو، مێردی ژنە بریندارەکەی بانگ کرد و گوتی:

- مزگێنیم دەیە ژنەکەت لە مردن ڕزگاری هات و ڕەنگبێ پاش دە ڕۆژی دی بگەڕێتەوە ماڵێ. بەڵام کاکە گیان! ئەو دەمی کە لە ژیانی ژنەکەت دڵنیا نەبووم دڵم نەهات سەرکۆنەت بکەم. ئێستا کە شوکر مەترسي و نیگەرانیم نەماوە پێت دەڵێم تەراکتۆر بۆ زەوی کێڵان دروست کراوە نەک بۆ موسافیرکەشی. ئێوە تا کەی دەس لەو تەماعە هەڵناگرن و ژیانی خۆتان و خەڵکی دەخەنە مەترسییەوە.

کابرا زۆری دوعای خێر بۆ پەری کرد و بەڵێنی دا کە لەوەودوا موسافیر سواری تەراکتۆر نەکا.

نیزیک سەعاتی سێ لە بیمارستان نەجاتیان هات و وێکڕا بەرەو ماڵی کاک شەهاب کە زۆر لە بیمارستان دوور بوو وەڕێ کەوتن. خوشکە نێرگس چارشێوەکەی لە خۆی وەرگرتبوو و چاوەڕوانی ئەوان بوو. کە نیزیک بوونەوە، خوشکە پەری بەدەست ئیشارەی بۆ کاک شەهاب کرد و ئەم شێعرەی بەدەنگێکی بەرز خوێندەوە:

هێند مونتەزیری تۆ بوو هەتا چاوی سپی بوو
نێرگس کە لەسەر یەک قەدەم و دیدە چەقیبوو

ئەم شێعرە ئەوەندە جوان و بەجێ بوو کە هەموویانی سەرەڕای ماندوویەتی و برسیایەتی وەپێکەنین خست. نێرگس چەمۆڵەیەکی لە پەری نا و گوتی:

- جەرگت ڕەش بێ کچەتیوە دەم هەراشە هەر دە قسەی زەلامت کردووە. خۆڵت وەتڕ و تیتۆڵان، بۆیە تەشک و داوێنت وا جوانە... پەری پێکەنی و گوتی:

- بەسی بڕێسە، وەرە پاروویەکمان نان بدەیە هەموو لە برسان لاترەی دەبەستین، بۆ خۆت تا ئێستا حەوت جەمت کردووە. ڕەنگە ئەوەی خەزوبەز بێ بۆ خۆت لرفت دابێ. دەک نەوست دەبەر پێت کەوێ.

پاش ئەو شەڕە دندووکە کە چوونە ژوورێ، ئەوان دەستیان، دەستۆی یەک کرد وەک دە ساڵ بێ یەکتریان نەدیبێ کەوتنە ڕامووسینی یەک. پاش ماوەیەک نێرگس ڕووی لە پەری کرد:

- باجە پەری توخوا ئەم شێعرە جوانە ئی کام شاعیرە؟... پێکەنی و گوتی:

- ئەگەر پێتان دەڵێم زیاتر موتاڵا بکەن بۆ ئەوەیە. ئەگەر کەمێک شارەزای ئەدەبی کوردی بای دەتزانی ئەم شێعرە جوانە ئی «نالی» شاعیری مەزن و بەناوبانگی کوردە.

تا نەهاریان کرد و پێکەوە بوون هەر لەسەر شێعری کوردی دوان، هەموویان لە شارەزایی و شێعرناسی و زەوقی ئەدەبی ئەم کچە سەریان سوڕما، زەردەی هەتاو بەحاڵ لەسەر ترۆپکی کێوە بەرزەکان مابوو کە خواحافیزی لە خوشکە نێرگس و کاک شەهاب کرد و لە حاڵێکدا هێشتا پەری گاڵتەی بەنێرگس دەکرد و ئەویش جوابە جەنگی دەکرد بەپێکەنینەوە لێک جوێ بوونەوە.

پەری کە گەیشتە بەردەرکی خۆیان و شوێنی تەگەرە ماشینی دی زانی کە ئەوە ماشینی خوازبێنیکەرانە کە موهەندیس پیرانی ناردوونیە سەر پەری. دوو مانگ لەوەی پێش موهەندیس کاغەزێکی بەئەدەب و جوانی بۆ پەری نوسیبوو و داوای لێ کردبوو ئەگەر پێی خۆش بێ دەنێرێتە سەری. پەری کە دووجار زیاتر موهەندیسی نەدیبوو لە وڵامدانەوە پەلەی نەکردبوو و کاغەزەکەی بەکاک شەهاب کە دەیزانی دۆستێکی باش و بەئەزموونیەتی نیشان دابوو. کاک شەهاب بێ ئەوەی ئەم ڕازە لەکن کەس بدرکێنێ تەحقیقی تەواوی لەسەر موهەندیس کردبوو و بۆی دەرکەوتبوو کە موهەندیسیش وەک پەری خەڵکی لادێیە و لەسایەی وریایی و زانایی خۆیەوە بۆتە موهەندیسی کشتوکاڵ و ماڵی باوکی هێشتا هەر لە گوندن و وەک خۆیان کرمانجن و لە هەموو بابەتەوە لایقی هاوسەری کچێکی وەک پەرییە و چەند ڕۆژ پێشتر وای کردبوو کە بەحوزووری ئەو لە جێگایەک یەکتر ببینن و قسەی خۆیان ڕووبەڕوو تەواو بکەن و هەردووک یەکتریان پەسەند کردبوو و قەراریان دانابوو، لەو ڕۆژەدا دایک و پووری موهەندیس بچنە خوازبێنی و تامی زاری دێدئەستی و

موهەندیس باپیر بزانن. کاک شـــەهاب ئەو میوانییەی بەو مەبەستە کردبوو کە پەری ئەو پۆژە لە مالّ نەبێ.

بەئەســـپایی دەرکەی کردەوە و چۆوە تەماشـــای کرد دایکی و خالّە خدری و باپیر لە دیوی بەردەستان دانیشتبوون، خالّە خدری پاش شەهیدبوونی باوکی بەسەر دووکانەکەیان پاڕەگەیشت کە وەژوور کەوت هەرسێک لە قاقای پێکەنینیان دا و دایکی گوتی:

- بیبی جان خانم چۆن کەڵەکی واشت لە بن سەریدان؟

پەری شـــەرمێکی کچانە دایگرت و ســـوور هەڵگەڕا و سەری داخست و یەکسەر چۆوە دیوەکـــەی خـــۆی و جلەکانی گۆڕین و بەخەیاڵ بوو ئەمشـــەو لـــە دیوەکەی خۆی وەدەر نەکەوێ. بەڵام زۆری پێ نەچوو دایکی هەرای کرد:

- پەری گیان! مالّی بابم لەوێ بەتەنێ چ دەکەی وەرە ئێرە.

پەری بەشەرمەوە چۆوە دیوی بەردەستان و بەئەدەب دانیشت. دایکی گوتی:

- پۆڵەگیان دەتزانی ئەمڕۆ خوازبێنیکەر هاتبوونە سەرت؟

- بەڵێ دایە گیان ئاگام لێ بوو.

- وەڵڵا کچم دایکی ژنێکی وێچوو و کەیخودا ژنە، بۆ خۆشـــی کە هەر لە ماشـــیندا دیم زۆر قۆزە. جا نازانم بۆ خۆت دەڵێی چ؟ بەیانی دێنەوە تا جوابیان بدەینەوە. باپیر هەڵی دایە و گوتی:

- خوشـــکێ گیـــان! من پیرانی باش دەناســـم کوڕێکی زۆر بەئـــەدەب و پاک و چاکە، مەدرەکی تەحسیلاتی بەرزیشی هەیە، جا دڵی خۆت دەزانێ.

پەری لە بن لێوان گوتی:

- بۆ خۆتان دەزانن.

دایکی گوتی:

- ئەوە بۆ دەڵێی مانگی شـــەرمێتە. لە کەنگێوە وا شـــەرمێون بووی ڕەپ و ڕاست بڵێ مێردی پێ دەکەم و ڕزگارمان بکە.

هەموو پێکەنین و ئیدی باسی ئەو مەوزووعەیان نەکردەوە. چەند ڕۆژ پاش، باپیر، کاک شەهاب و چەند کەسی دیکەی بانگهێشتن کردبوو. لە پڕ مەلا و دوو فەقێ و پیرەپیاوێکی خاوێن و ڕەزا سووکی دێهاتی وەژوورکەوتن، یەکێک لە دوو فەقێیەکان دەفتەرێکی گەورەی لەبن هەنگڵدا بوو. لەبەریان هەســـتان، وەلای ســـەرووبان خستن و لەسەر چۆک دانیشتن. مامۆستا سیغارێکی داگیرساند و ڕووی لە موهەندیس باپیر کرد و گوتی:

ـ ئاغا میرزا! مام ســـمایل بابی ئاغای پیرانییە و وەکالەتی شـــەرعی داوەتێ کە پەری خانم مارە بکا. ئێستا چ دەفەرموی؟

باپیر گوتی:

ـ مامە گیان پڕ بەدڵ سوپاستێ دەکەم و ئێمە لە ئێوە هەر خزمایەتی گەرمان دەوێ و ئیحترامی خوشکم و هیچی دیکە.

کورتی ببڕینەوە، ئەوێ ڕۆژێ پەرییان لە موهەندیس پیرانی مارە کرد. چەند ڕۆژ پاشان خەنەبەندانێکی خۆش بوو. باو باوی نێرگس بوو. وەک کەوی شـــەڕانی پەڕبازی لە دەوری پەری دەکرد و دابوویە بەر هێرشی لاتاو و تەوس و پللار. پەری دەستی لەبەر نەدەکردەوە، ڕۆژی پێنج شـــەمۆش هەموو لە ماڵی بووکی بوون. نێرگس وەک خولخولە هەڵدەسووڕا و پەزیرایـــی لە خەڵک دەکرد و جارجارە چەپۆکێکی بەپەریدا دەدا یا چەمۆڵەیەکی لێ دەنا و هەموویانی وەپێکەنین دەخست، لای بانگی شەوان تارای سووری جغ جغەداریان بەسەر پەری دادا و بووکیان سواری ماشین کرد و بەداب و دەستوورێکی کوردانە و موحتەرەمانە بەڕێیان کرد.

ئێوارەی جومعە بوو و ئیدارە نەبوو. لە ماڵێ دانیشـــتبووم و تەماشـــای تەلەویزیۆنم دەکـــرد. لـــە پڕ گرم و هۆڕ پەیدا بوو و تۆز و خۆڵ بەری ئاســـمانی گرت. هەواپەیماکانی بەعســـی شـــارە خونچیلانەکەیان دا بەر ڕاکێت و بۆمب. ئێمە بەپەلە خۆمان لە ژێرزەمین هاوێشـــت. هاڕە و زرمەی فڕۆکەی دوژمن و تەقەی دەســـرێژی دژی هەوایی خۆمان زراوی دەتۆقانـــد و گوێی کەڕ دەکرد. وەک ڕۆژی قەرەوەیس بـــاب ئاگای لە کوڕی نەبوو. پاش نیو ســـەعات کە هاتمە دەر دووکەڵەشینکە لە هەموو لایەکی شار هەڵدەستا و لەبەر بۆنی باروت و تۆز و خۆڵ پشـــوو هەڵنەدەکێشـــرا. بەتاڵووکە خۆم گەیاندە ماڵی کاکە سوار. دیار بوو ســـەدەمەی نەدیبوو. بەڵام دەرکی داخرابوو، کەس لە ماڵ نەبوو. بەنێو خەڵکی سەرلێشـــێواو و چاو بەگریاندا بەغاردان چوومە ماڵە موهەندیس پیرانی. بەداخەوە خانووە تازە و جوانەکەی ئاداری بەســـەر پادارەوە نەمابوو. کاک شەهاب و نێرگس و دێد ئەستی و باپیـــر، لە حاڵێکدا بانگ لەســـەر بانگیان لێ دەدا، خەریکی لابردنی خشـــت و بەرد و گڵ بـــوون، منیش وەک ئـــەوان لە گابۆڕم دا و خەریکی کار بووم. وردە وردە خەڵک هاتە یارمەتیمان. لەلای نیوەشـــەودا جەنازەی زاوای تازە و بووکی یەکشـــەوەیان لەبن خاک و خۆڵ دەرێنا.

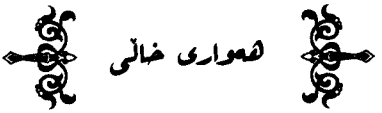

شـــەو ڕاشکابوو، موسەجەلەکەمان کاری دەکرد، شـــریتەکە ئارام ئارام هەڵدەوێزندرا. گۆرانییە کوردییە خۆشەکانمان یەک لە دوای یەک دەبیستن. هەر من و ئەو بووین. کەسی دیکەمان بەدەورەوە نەبوو. پیرە مات و بێدەنگ بوو، چاوە لێڵ و سیسەکانی لێک نابوون، جگەرە لەنێو ئەنگوســـتە ڕەق و تەقەکانیدا دووکەڵی دەکرد و بەخۆڕایی دەسووتا. دەنگی حەسەن زیرەک و خالەقی و مەلا حوسێنمان گوێ لێ بوو.

شریت گەیشتە سەر دەنگی «ماملێ» کە دەمزانی زۆری پێ خۆشە. کەچی لەپڕ وەک گۆزێکیان ئاوی ســـارد پێدا کردبێ. تێکڕا بوو، داچڵەکی چاوی هەڵبڕی، دەورووبەری خۆی بەســـەرکردەوە و بەدەنگێکی نووســـاو و لەرزۆک کە دەتگوت لە بنەبانی ئەشکەوتەوە دێ گوتی.

«کاکە بەسە تۆ خوا بێدەنگی بکە».

دەسبەجێ ئەنگوستم لەســـەر دوگمەی موسەجەلەکە داگرت. بەڵام سەرم سوڕما و لە دڵی خۆمدا گوتم:

«یانی چی؟ بۆ وای بەســـەرهات؟ بۆ ڕەنگی بزڕکا؟ بۆ پەشـــۆکا؟ بۆ تکای لێ کردم موســـەجەلەکە بکوژێنمەوە؟ خۆ ئەو دۆستی نیزیکی ماملێیە، ماملێی زۆر خۆش دەوێ و گۆرانییەکانی گەلێک پێ خۆشـــن. جاران کە گۆرانییەکانی ماملێمان لێ دەدا ســـەرتاپای

دەبوو بەگوێ و مووی لێ نەدەبزووت، دەبوو ئێمەش ورتەمان لەبەر نەیەتەدەر، دەنا لێمان تووڕە دەبوو، دەیگوت: دەنگی زوڵاڵ و ئاسمانی ئەم هونەرمەندە خەمم دەڕەوێنێ، کوڵ و کۆم دادەمرکێنێ ئۆخژنم دەخاتە نێو دڵ و دەروون».

ئەدی چۆنە ئەمشەو گۆڕاوە؟ بۆ نایەوێ گوێی لە دەنگی ئەم خۆشخوانە مەزنە بێ؟

دوو مـــژی توندی لە جگەرەکـــە دا دووکەڵی بەزار و تفنکدا هاتەدەر، بەتووڕەیی لەژێر جگەرەکەیدا کوژاندیەوە و هەڵی پرواند. دیســـان مات بۆوە، هەناســـەیەکی سارد و درێژی هەڵکێشـــا، لێوی کرۆشت، دەســـتی وەبەر چەنەی دا و چاوی بێ ترووکان لە سووچێکی ژوورەکە بڕی خەمێکی قووڵ، ئازارێکی بێ ئامان و دەردێکی گرانی لە سیمادا بەدی دەکرا. وەک پیرە هەڵۆیەکی باڵ وەریوی چەنگ شـــکاوی لە ڕاو کەوتووم دەهاتە پێش چاو. وێ دەچـــوو بیر لە ڕۆژانی خـــۆش و هەڕەتی لاوەتی بکاتەوە کە تازە بەهیوا نییە بگەڕێتەوە. لەمێژ بوو هاودەم و هاودەنگ بووین، باشم دەناسی و دەمزانی ئەو کاتەی کۆنە برینەکانی دەکولێنەوە و ناسۆرەکانی تەشەنە دەبنەوە و ژان لە دەروونیدا پەنگ دەخواتەوە، تووشی ئەم حاڵە دەبێ و پێی خۆش نییە بیدوێنن.

جاری وا بەجێم دەهێشـــت، لێی دەگەڕام بەتەنـــێ لەنێو خەمەکانیدا بتلێتەوە و خۆی دەرمانێک بۆ دەردەکەی بدۆزێتەوە. بەڵام ئەمجارە لێم بوو بەوەسوەسە نەمدەزانی بۆ وای بەســـەرهات؟ دەمەویســـت هەرچۆنێ بێ لەم ڕازە بگەم، جگەرەیەکم بۆ داگیرساند و دامە دەستی.

بزەیەکی تاڵ لێوە وشک و بەبارەکانی لێک هەڵچڕین ئەم بزە غیرەتی لەبەر نام بڵێم:

«مامـــە گیان! پێم ســـەیرە ئەوە بـــۆ لە ماملێ زیـــز بووی، خۆ تۆ جـــاران ماملێت بەهونەرمەندێکی گەورە ناو دەبرد و گۆرانییەکانت زۆر پێ خۆش بوون».

کەمێک بەتووڕەییەوە گوتی:

«من لە ماملێ زیز بووم؟ نا ئەم تاقە گۆرانییەم پێ خۆش نییە».

گوتم: «نەکا هەوای گۆرانییەکە ناڕەسەن بێ».

- لەبیرم بوو دەگەڵ ئەو هەموو ڕێزەی بۆ ماملێ دادەنێ ڕەخنەشـــی لێ دەگرێ و پێی ناخۆشە جار جار هەوای ناڕەسەن دەڵێ کە مایەی مۆسیقای بێگانەیان پێوە دیارە.

زۆر جار دەیگوت چونکە ماملێ خۆشـــخوانێکی گەورە و بەناوبانگە و دەنگی داخوازی زۆرن و لاوەکان وەدووی دەکەون زیاتر لەو کەسانەی ناشیانە و نەزانانە ئەم کارەی دەکەن، بەڵام خەڵک پێشوازیان ناکا زیان لە مووزیکی نەتەوایەتیمان دەدا.

گوتی: «کارم بەڕەسەنی و ناڕەسەنی هەوایەکەی نەداوە، دەنگی ماملێم لە هەموو حاڵێکدا پێ خۆشە، بەڵام تەعبیرێک لە شێعری سەربەندی گۆرانییەکەدا هەیە کە ئازارم دەدا و گەلێکم ئازار دەدا».

گوتم کام تەعبیر؟ «دەمەویست بەوردبوونەوە لە تەعبیرەکە پازەکە بدۆزمەوە و مەتەڵەکە هەڵێنم».

گوتی: تەعبیری گەییمە هەواری خاڵی. «ئەم تەعبیرە بیرەوەریەکی کۆن و تاڵم دێنێتەوە یاد، کە ڕابردنی ڕۆژگار و تاڵ و سوێری ژیان تا ئێستا نەیتوانیوە ژیلەمۆی فەرامۆشی بەسەردا بکا».

هەوداکەم هێندەی دیکە لێ ئاڵۆز بوو، دڵم هێندەی دیکە کەوتە خرت و پرت خوایە! دەبێ ئەم چەند وشە ساکارانە چ بیرەوەرییەک بخەنەوە یادی ئەم پیرە، زوڕهانە، ڕەنجەڕۆیە؟ کە لە ژیانی درێژ و پڕ مەترسیی خۆیدا تووشی کارەساتی گەلێک گەورە و گران و ڕووداوی فرە بەسام و تاڵ هاتووە. زۆری ڕەنج و کوێرەوەری و ئاوارەیی و دەربەدەری دیوە، سارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشتووە و شەو و شەونخوونی کێشاوە و لەگڵ بەدکاران ڕۆچووە و لەبەر زۆرداران دای نەنواندووە و لەپێناوی ژیاندا زۆر جار تا لێواری گۆڕ ڕۆیشتووە. نەمدەوێرا بیهاروژێنم، لە خۆم ڕانەدەدی لێی پرسم، دڵنیا نەبووم وەڵامم دەداتەوە، کەم وابوو پرێسکەی دڵی بۆ کەس بکاتەوە و پازە کۆنەکانی بدرکێنێ، ناچار بێدەنگ بووم و چاوم لە سەروسیمای پیاوانە و پیرانە بڕی، ئەویش کڕ و مات بوو. دیار بوو دەریای دەروونی شەپۆلان دەدا و کوورەی لە جۆشی هەناوی ئاورینگان داوێ.

پاش ماوەیەک بێدەنگی شریتەکەم لەدوو دا تا گۆرانییەکی دیکەی ماملێم دۆزیەوە، دەنگم دایە، پیرە هۆشی هاتەوە بەرخۆی، سووڕایی خۆشی و شادی لە کوڵمە سیس و چڕچ و بێ ڕەنگەکانیدا پەیدا بوو. بەتاسەوە گوێی بۆ گۆرانییەکە هەڵخست تا تەواو بوو.

بەزەردەخەنەوە گوتی:

«برا تۆ ئەوەم بۆ لێدە بزانە پێم خۆشە یا نا؟»

هەستا خەریک بوو بڕوا بەڕوو هەڵماڵاوی پێشم لێ گرت و گوتم: «پێت نەگوتم ئەم گۆرانییە چ بیرەوەرییەکت دەخاتەوە یاد و ئەوەندەت ئازار دەدا؟»

چڕڕا، لێوی لەرزین، نێوچاوانی گرژکرد و گوتی: «لەم دنیا پان و بەرینەدا هەموو کەس هێندێکی پازی ئەوتۆ لە سینەدا هەن کە بۆ نیزیکترین کەسیان ناگێڕێتەوە و دەگەڵ

خۆیان دەباتە ژێر گڵ. ئەم ڕازەی منیش لەوانەیە، تا ئێستا کەس لێی نەبیستووم. تۆش بیزانی چ قازانجت پێ ناگا و نەیزانی چ زیانت لێ ناکەوێ».

زانیم زۆر قەڵس نییە، بۆیە گوتم:

«نازانم بۆ ئەوەندەم پێ خۆشە لەو ڕازە بگەم، بەڵام ئەگەر درکاندنی زیانی بۆ تۆ هەبێ گرنەت لێ ناگرم».

زۆر توند کۆکی، دەستی بەسنگەوە گرت و دانیشتەوە و گوتی:

«پیاو واز ناهێنێ، لە کۆڵم نابیتەوە، دەوەرە بۆت بگێڕمەوە: ئەو سەردەمەی من لە تافی لاوەتیدا بووم، هێشتا شەپی دووەمی جیهانی نەقەوما بوو. دنیا ئەو هەموو ئاڵۆگۆڕەی بەسەردا نەهاتبوو، ژیان زۆر ساکارتر بوو بەتایبەتی وڵاتەکەی ئێمە لە ئێستاش پاشکەوتووتر بوو. هیچ شارێکی کوردستان بەرق و کارەبای نەبوو، هێشتا لە دێهات چرای پۆن گەرچەک و چۆڵە چرا مابوون و ئاگر بەبەرد و ئەستێ هەڵدەکرا. هەرچەند تاک و تووک ئۆتۆمبێل بەڕێگا ناخۆش و نامەموارەکانیدا ڕابردن. بەڵام هێشتا باشترین ماڵی سواری ئەسپ بوو. شازدە، حەفدە ساڵە بووم کە دەستم لە خوێندن هەڵگرت و چوومەوە دێ. باوکم ئەسپێکی زۆر جوان و باش و تفەنگێکی ڕاویی دامێ، وەک هەموو دنیام هەبێ وا بوو، زۆرم شایی بەخۆ بوو.

هەموو ڕۆژێ بەیانی زوو سوار دەبووم و بەدەشت و مەزرادا دەگەڕام، پاش نیوەڕۆیانیش دەستم دەدایە تفەنگ و دەچوومە ڕاو.

پایز داهات کاروبار لە کەمێی دا، ڕاو خۆشتر بوو، ڕۆژێک پیرە ڕاوکەرێک پێی گوتم کەو ڕەو دەستی پێ کردووە، کەوێکی زۆری تەرەکەمە لە فلان کێو کۆبوونەوە کە هەم ماندوون و هەم ناشارەزا ڕاویان خۆشە و کوشتنیان هاسانە، ئەگەر زوو لێیان وەخۆ نەکەوی، بەرەو گەرمێن دەڕۆن و لە کیس دەچن. بەیانی دەستم دا تفەنگ و لە لاقانم وەرێنا و خۆم گەیاندە چیا. ڕاستی دەکرد وەک خیز و خۆڵی کەو لێ بوو، هەرچەن ناشی بووم و ڕاوم نەدەزانی و باشم نەدەنگاوت، دیسان زۆرم کوشت. ئێوارێ ماندوو و شەکەت، بەڵام شاد و بەکەیف بەرەو ماڵ بوومەوە یەکەم جار بوو تووڕەکەی ڕاوێم ئەوەندەی نێچیر تێدابێ، لام دا سەر کانیاوێک کەمێک بحەسێمەوە. تەماشام کرد ڕەشمالێکی گەورە لەسەرچاوە کانیەکە هەڵدراوە. ڕێگام بەبەر دەرکی تاوڵەکەدا بوو، دیتم کیژێکی باڵابەرزی، بەژن باریکی، گەندومی کوڵمە سوور، چاو و برۆ ڕەش و کەزێ شۆڕی زۆر جوان و ڕەزا سووک لەبەر دەرکی چادر ڕاوەستاوە و تەشی دەڕێسێ. لێی نیزیک بوومەوە، بەڕاستی

حەپەسام و پێم لە بەند چوون، بەشەرمەوە سڵاوم لێ کرد. لام وابوو جوابم ناداتەوە و خۆی لە ژوورێ داوێ. کەچی بەڕووخۆشی جوابی دامەوە، بەگەرمی بەخێرهاتنی کردم و گوتی: فەرموو لادە چامان سازە پیاڵەیەک چا بخۆوە. گوتم: ڕۆژم لێ درەنگە، ناگەمەوە، بەزیاد بێ. بەڵام لە دڵی خۆمدا زۆرم پێ خۆش بوو لادەم و هیچ نەبێ تاوێک لە بەژن و باڵا و ڕەنگ و ڕووی ئەم کیژە ناسک و نازدار و شۆخ و لەبارە بفکرم، کە هەر ئەمجار چاوم پێ کەوتووە و نازانم خەڵکی کوێیە و کچی کێیە؟ خەریک بووم بڕۆم و تێپەڕم دەستی بەسوێندان کرد و گوتی: نابێ بڕۆی. چوومە ژوور لە لامێردانی، لێفەیەکی خاوێنی بۆ لەسەر لبادان ڕاخستم. چووە کولێنێ هێندەی فووی لە قەننەی کەی کەوڵێک نان و جامێک شیرێژ و ڕۆن و تاسێک دۆی ترشی ساردی لەپێش دانام. بۆ خۆشی شانی وە دیرەگی تاوڵێ دا و ڕاوەستا. تا پتری تێ دەفکریم زیاترم پێ جوان بوو نەمدەتوانی چاوی لێ بترووکێنم. ئەویش چاوی لە من نەدەترووکان، گوتم بۆ ڕاوەستاوی دانیشە. بێ پەروایانە زۆر لە نیزیکم دانیشت، ئەو لە من باو خۆشتر بوو، ڕەنگبوو یەک دوو ساڵ لە من بەتەمەنتر بێ، ئەو گەورە کچ بوو و من مێرمنداڵ، دیاربوو لە دڵداریشدا ئەزموونی زیاترە. وردە وردە، شەرمم شکا و لێم پرسی: ناوت چییە؟ کچی کێی؟ بەڕاشکاوی و بەدەنگێکی سیحراوی گوتی: ناوم هەمینە، کچی پیاوێکی مەڕداری دەوڵەمەند بوو ماڵیان ڕێگای چوار ڕۆژی کاروانێ لێرەوە دوور بوو بەدوای لەوەڕگەدا گەیبوونە ئێرە. گوتی: چوار بێریم دەگەڵن ناردوومنە ئاوردووان. خۆم پێ ڕانەگیرا گوتم: خۆشم دەوێی. بەنازەوە پێکەنی و گوتی ئەیەڕۆ! (کەنگر و قوماش نابنە وێڵداش). کورتی ببڕمەوە لە ماوەیەکی کورتدا نامۆییمان لە نێواندا نەما.

بەڵێنی پێدام هەموو ڕۆژێ پاڵێنی بۆم بێتە بن بەردێک کە لەودیوی چادرەکەیان بوو. هەموو ڕۆژێ بێ نێوبڕ بەبیانووی ڕاو دەچووم یا باشتر بڵێم دەفڕیم بۆ ژوانگەکەمان. هەموو جارێ کە دەچووم ئەو لەوێندەرێ چاوەنواڕم بوو. بەهیچ زمانێک ناتوانم خۆشی و شادی ئەو ماوەت بۆ بگێڕمەوە کە پێکەوە ڕامانبوارد. بەڵام خۆشترین دڵداریم بووە. ڕۆژێکیان بەعادەتی ڕۆژان دەستم دا تفەنگ و لە بەندەن هەڵبووم. هەوراز و سەربەرەژێرم نەدەزانی. وەک با دەفڕیم، دەمەویست زووتر بگەمە جێ ژوان، دەمەویست زووتر چاوم بەچاوی (هەمین) بکەوێتەوە، دەمەویست لەشە نەرم و گەرم و گوڕەکەی لە ئامێز بگرم. چاو لە چاوە جوانەکانی ببڕم. لێوە، ناسک و ئاڵەکانی بمژم. مەمکە تورت و خڕەکانی بگوشم. دەمەویست گوێم لە دەنگە خۆش و ناسک و خەمڕەوێنەکەی بێ. خۆی بەقوربان و سەدەقە بکەم هەرچەن زۆر نیزیک نەبوو. بەڵام زۆر زوو خۆم گەیاندێ. پشووم سواربوو هەناسە

بڕکەم گەیشتێ. چوومە بن بەردەکە کەسی لێ نەبوو دڵم داخورپا، بۆ نەهاتووە؟ بۆ دیار نییە؟ لێم نەتۆرابێ؟ نا نا دوێنێ بەخۆشـــی لێک جوێ بووینەوە. ئاگام لێ بوو تا ئاوابوو چەند ئاوڕی ئاسکانەی لێ دامەوە. باوکی بەکەین و بەینەکەی نەزانیبێ؟ ئەو پرسیارانم لە خۆم دەکرد و وەڵامێکم بۆ نەدەدۆزرایەوە، دەتگوت: لەســـەر پۆلان دانیشتبووم، حەجمینم لێ هەڵگیرا، ئۆقرەم لێ بڕا چیدی خۆم بۆ زەوت نەکرا. بەســـینگە خشـــکە لە بســـتۆکە ئاوابووم، ئەودەمی زانیم چم لێ قەوماوە؟ ڕەشماڵ لە جێی خۆی نەمابوو داگەڕام بۆ جێ هەوارەکەی، لەوێ دانیشـــتم. لێت ناشـــارمەوە تێر و پڕ گریام و شینێکی باشم گێڕا، قەت هەمینم نەدیتەوە. نازانم ماوە یا مردووە؟ ئەگەر مابێ دەبێ ئەویش وەک من پیر و کەنفت بووبێ، بەڵام هەرگیز فەرامۆشـــم نەکردووە و ئێســـتاش لە خەیاڵدا وەک کچە جوانەکەی ئەودەمیم دێتە پێش چاو. ناتوانم بەخۆمی بســـەلمێنم پیربووە و پیری دزێو و ناشـــیرینی کردووە. سی ساڵ بەسەر ئەو ڕۆژەدا ڕابواردووە. منیش دنیام زۆر قوونەکەو کردووە و لە تاڵی و ناخۆشـــییان ڕاهاتووم و ڕۆژگار خاڕاندوومی. بەڵام هەرچەن جارێک بەسەر هەواری خاڵیدا کەوتووم بەخۆم نەبووە گریاوم». مامە پیرە هەستا بڕوا لە حاڵێکدا کە گریانی لە ئەوکی گیرابوو و فرمێسکی لە چاواندا قەتیس مابوون، چەند هەنگاوێک ڕۆیشت و ئاوڕێکی لێ دامەوە و گوتی: «بۆیە گوتم ئەم گۆرانییە لێ مەدە!»

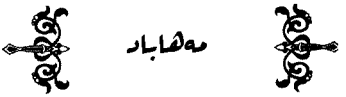

لەوەتی تووشـــی ئاوارەیی بووم، لەوەتی ولاتی خۆشەویســـتی خۆم بەجێ هێشتووە، لەوەتی لە یار و دیار و کەســـوکاری خۆم هەڵبڕاوم. هەموو ئێوارەیەک بێ نێوبڕ خەمێکی گران، ئاوازێکی بێ ئامان و ژان و برکێکی بێ دەرمان، ڕوو لە دڵ و دەروونم دەکا، ئۆقرەم لێ هەڵدەگرێ، ئارامم پێ ناهێڵێ و بڕستم لێ دەبڕێ.

ناتوانم لە ژووری دانیشـــم، پێـــم خۆش نییە کەس بەدەورمەوە بـــێ، حەز بەتەنیایی دەکەم، بێدەنگیم پێ خۆشـــە، پێم خۆشـــە ماوەیەک دەگەڵ خۆم، دەگەڵ هەســـتی خۆم ڕابیوێرم. هەور بێ یا ســـامااڵ، گەرم بێ یا ســـارد، خۆش بێ یا ناخۆش وەدەردەکەوم. کەمێک بەپێیان دەگەڕێم و بیردەکەمەوە. خۆ ئەگەر بتوانم لە ئاوەدانی وەدەریکەوم، کە لە گوێی کەندااڵێک، لەدەم ڕووبارێک، لەسەر بەردێک، لەبن دارێک دانیشم و لە ئاسۆ ڕامێنم، زۆر زوو سووک دەبم و دڵم دەکرێتەوە و جاری وایە هەست بەشادیش دەکەم.

لەم ڕۆژانەدا وەک هەموو ڕۆژێک پەژارە ســـواری شـــانِم بوو، خەفـــەت دایگرتم، ئازار هێرشـــی بۆ هێنام، حەجمینم لێ هەڵگیرا و ناچار بووم وەدەرکەوتم. هەوا نەرم و خۆش بوو، لە ئاســـمانی ســـاوی زســـتانیدا پەڵەهەورێکی پچووکیش بەدی نەدەکرا. هەتاوی بێ تیشـــک و تین وەک تەشـــتێکی پڕ لە خوێن لە ئاســـۆیەکی دوورە دەست بەرەو ئاوابوون دەچوو. کێ دەزانێ ئەمڕۆ لەو دنیا پڕ شەڕ و کێشەدا خوێنی ڕژاوی چەند کەسی بێ تاوانی دیوە و نااڵەی چەند بریندارێ بەجێماوی بیستووە؟

جگەرەیەکم داگیرساند. بەجادەدا ڕۆیشتم. ئەوەندەی با نەدەهات دووکەڵی سیغارەکەم داڕفێنێ و گەڵای دارەکانی ئەم بەر و ئەوبەری جادەکە ببزوێنێ. لام دا کۆڵانێک کە لە جادەکە ڕاستتر و ئارامتر و بێدەنگتر بوو. چەن ژن بەجلی ماڵێوە لەبەر دەرکێک لێک هاڵابوون، هەژدەر هەژدەر قسەیان دەکرد، قاقا پێ دەکەنین. بەکێ؟ بەچی؟ بۆچی؟ نازانم بەڵام خۆ هەموو کەس وەک من ئێواران خەمبار نییە. تا پتر هەڵدەکشام بێدەنگی زیاتر دەبوو.

سەگێکی گەڕۆکی، وریا و قووت و ڕەوەک کلکی لە گەڵۆزی گرتبوو، ملّ و مۆی دەکرد. قەپە گوڵێکی گەورە لەولاتر لەسەر چینچەکان هەڵتروشکا بوو، گوێی خشت بڕابوون پیر و کەنەفت بوو، لەبەر لاوازی هەموو پەراسووی دەبڕیران، لەمبۆزی بۆزی و بناگوێ و نێوچاوانی شوێنی کەڵپ و کۆنە بریناتی پێوە بوو، دیاربوو ڕۆژگارێک دڕ و شەڕانی بووە. دێڵە بەبای لە گەماڵان بڕیوەتەوە، بەچی مەعلووم گورگی نەخنکاندووە، هێلکە و ڕۆن و کولیچەی نەخواردووە و خۆشەویستی خاوەنەکەی نەبووە؟ بەڵام کە ڕەو کەوتووە و کەلاکی داوە، ئینسان، ئینسانی بێ وەفا، بەڕەڵڵای کردووە!

چاوە ڕووشکەکانی لەسەر یەک دانابوون، دەتگوت بیر لە سەردەمی گوجووکی و جحێڵی و خۆشەویستی و بەدەسەڵاتی خۆی دەکاتەوە. تێی ڕامام، زگم پێی سووتا، خەمی ئەویش بوو بەسەر باری خەمانم. ژنێک لە پێچی کووچەیەک وەدەرکەوت، ژنێکی شۆخ و شەنگ و جوان و چەلەنگ و کۆک و پۆشتە، قژ زەرد و چاوکاڵ و سوور و سپی و ڕووەت پان، باڵابەرز و بەژن باریک، مەمکە خڕەکانی، بڵووزە تەنگ و تەنکەکەی هەڵدا بوو، بەلەنجەولار دەڕۆیشت ئەو هیچ ئاوڕی وەمن نەدەدا. بەڵام من چاوێکی کڕیارانەم بەسەرتاپای داگێڕا، هیچ ئەندامی لەشیم نەبوارد. دەڵێن «بەندەی بێ عەیب نییە» بەڵام من نەمتوانی هیچ عەیبانی لێ بگرم. دەرفەتم هەبوو تێی فکرم، من لە ڕۆیندا پەلە ناکەم، دەگەڵ ئەوەشدا ئەو نەیدەتوانی جێم بێڵێ. چونکە دەستی کچێکی پچووکی زۆر ڕەزا سووک و ژیکەڵە و پاک و خاوێنی بەدەستەوە بوو و پێ بەپێی ئەو دەڕۆیشت.

پشیلەیەکی سوورباڵەکی کوڵکن و قەڵەو لە ماڵێک هاتەدەر. دیاربوو خۆشەویستی کابانە، تێروتەسەلە، جێی گەرمە و پاروویی نەرمە. کلکی قەف کردبوو، بەفیزەوە ڕاوەستا لووتی بەرزکردەوە. لە پڕ کچەکە دەستی ژنە جوانەکەی بەردا و ڕای کردێ. پشیلە نەبزووت، دەیزانی، پەنجە نەرم و نۆڵەکانی ئەم کیژە ئازاری نادەن.

ژنەکە وەپەلەکەوت، بەدەنگێکی زۆر ناسک و خۆش هاواری کرد، ناوێکی ئەوەندە

خۆش و پیرۆز یا هیچ نەبێ بەلای منەوە، خۆش و پیرۆزی بەزار داهات کە وەک برووسکە لێم بدا لە جێی خۆم وشـــک بووم. بەچاوترووکانێک نیزیکەی نیو چەرخی ژیانم، ژیانی پڕ تاڵی و سوێری، پڕ ل ڕەنج و کوێرەوەری، پڕ هەوراز و نشێوی خۆم وەبیرهاتەوە.

(گوێم بەهەڵە نەبیســت؟) ئەمە پرســیارێک بوو لە خۆم کرد. بەڵام شــۆڕە ژنەکە نەیهێشــت چیــدی دوودڵ بم. هەرای کــرد: «مەهاباد ڕۆڵە مەچــۆ دەترێن!» ئیتر خۆم پێ ڕانەگیرا، وەک شــێتان ڕام کرد. پشــیلەکە لەبەر من هەڵات، کچەکەم لە ئامێز گرت و تێر تێرم ماچ کرد. باش بوو ئەم فریشــتە پاکە لێم نەترســا و نەگریا بەسەیرەوە چاوە جوانەکانی لە چاوم بڕی. دایکی بەزەردەخەنەیەکی پەریانەوە لێم نیزیک بۆوە باوەشی بۆ کچەکە کردەوە، پێی گوت: «شــەیتان»؛ ئەمجار بەزمانی خەڵکی شارەکە سوپاسی منی کرد، بەکوردی گوتم: «من سوپاسی تۆ دەکەم کە ناوی وا شیرینت لە کچەکەت ناوە».

ئیتر ئەو پیاوە پیرە هەوەسبازەی چەن دەقیقە لەوەی پێش نەبووم، بوومەوە ئەو لاوە تازە پێگەیشــتووەی سی ساڵ پێش کە ســۆفیگەری سیاسیم دەکرد، کە بەچاوی برایانە تەماشــای هەموو کچە کوردێکم دەکرد. ئیدی بەچاوی هەوەس تەماشای ئەم ژنە جوانەم نەدەکــرد و وەک خوشــکی خۆم دەهاتــە پێش چاو. حەیف ئەو نەیهێشــت زۆر بەپاکی بمێنمەوە وەک هەموو ژنێکی بەپرســیار لێی پرسیم: «مامە خەڵکی کوێی» بەدرۆ جوابم داوە. درۆکەم هیچ زیانی بۆ ئەو نەبوو. بەهاســانی بڕوای کرد بەڵام من پێم خۆش نەبوو لەم دەمەدا درۆم بەزار دابێ و پاکییەکەم گەردی لێ بنیشــێ، چەن هەنگاوی تر پێکەوە ڕۆیشتین دەرکێکی کردەوە.

- نافەرموویت؟

- ئاوەدان بێ.

- خوا حافیز.

- بەخێرچی.

ئەو چۆوە ژوورێ، منیش ڕێی خۆم گرت چوومە بن ئەو دارەی کە زۆر ئێوارەی تریش لــە بنی دانیشــتووم. ئەم دارەی لە دوور وڵات بۆ من بۆتە «سـنگ صبـور» و زۆر جار پرێســکەی دڵم لەبن کردۆتەوە. ئەم دۆســتە بێ زمانەی ئاگای لە زۆر ڕاز و نهێنی ژیانی ئاوارەیی من هەیە و دڵنیام کە کەس لێی نابیستێ.

جگەرەیەکی دیکەشــەم داگیرســاند. مژێکی توندم لێدا و کەوتمە نێو دەریای خەیاڵ. مەهاباد بچکۆلانەکەی دەمێ دیم وەبیرهاتەوە، خەیاڵم زۆر بەئەو نەگیرســاوە. چووە بۆ

لای شـــاری مەهاباد. ئەو شـــارە خۆشەویستەی کە نیشـــتمانپەروەرانی کورد تەنانەت لە ولاتی غەریبیش کچی بەناو دەکەن. ئەو شـــارەی نیزیکەی پەنجا ساڵی تەمەنم لەوێ و لە دەوروبەری پابواردووە، ئەو شارەی شارەزای هەموو کووچە و سیلە و پەسیوێکی وێم. ئەو شارەی کە زۆر پۆژی خۆشم تێدا کردووە بەشەو و زۆر شەوی تاڵم تێدا کردووە بەڕۆژ.

ســـەرم بەماڵە هەموو خزمەکانمدا کرد. ســـەری هەموو دۆست و ئاشناکانم دا، هەموو شـــوێنە بەناوبانگەکانی شـــار گەڕام. گومبەزان، دەشتی عەلی ئاباد، کانی مام قەمبەران، تەپکی گڕاوان، تاقەدار، باغی سیسە و سێ ئاشانم وەک خۆیان هاتە بەرچاو.

کـــە ڕوانیمە خەزایـــی بەخەیاڵ لە بن ئەم تاقەدارە فڕیم و لە بـــن تاقەدارە پیرەکەی مەحموود کانی نیشـــتمەوە. لەپڕ شـــتێکم وەبیرهاتەوە کە لەمێژ ســـاڵە نەلێی دەترسم و نەبیری لێ دەکەمەوە. «مردن!» ئەو شـــتەی پیاوە هەرە ئازاکان لێی تۆقیون. ئارەزووم کرد پاش مردن لە بن ئەم دارە بنێژرێم.

هەودای خەیاڵم پســـا، هاتمەوە سەرەخۆ، بەخۆمدا شکامەوە، ڕەخنەم لەخۆم گرت و گوتم: «ئەمە چ ئاواتێکە مەگەر ئەتۆ نەبووی دەتگوت پاش مردن پیاو هەر چۆنێک بنێژرێ و لەهەر جێگایەک بشـــاردرێتەوە فەرق ناکا. تەنانەت دەتگوت هەق نییە مردوو زەوی لە زینـــدووان داگیر بکا. ئەگەر لەباتی هەر مردووێک نەمامێـــک بنێژرێ و کەلاکی مردووەکە بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکە لەبن نەمامەکە بکرێ تا پێی بەقەوەت بێ خزمەتی مرۆڤایەتی زیاتر تێدایە».

جوابی خۆم داوە:

«ڕاستە من وام گوتووە و ئێستاش پاش ئەوەی بەلێڕەوارەکانی کوردستاندا گەڕاوم و ئەم ڕاســـتییەم بۆ ڕوون بۆتەوە کە بەداخەوە مردووەکان لە زیندووەکان باشتر دارستانەکانمان بۆ دەپارێزن، دیسان لەسەر بڕوای خۆم هەر ماوم. بەڵام ئەم ئاواتەشەم هەیە. پاش مردن خۆڵەمێشـــی من دەبن داری مەحموود کانی بکرێ تا بەخۆڵەمێشی من ئەم دارە بەقەوەت بێ کە کەس نازانێ چەن ساڵە بەقەدی کێوە ڕووتنەکەی خەزاییوە دیارە؟»

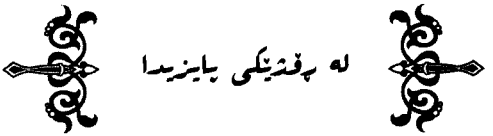

بۆ مامۆستا شڵماشی

پایزە ساردە، پەشەبای پایز وەک قەدیمیان گوتوویانە چ بەسەر دەواری شۆر دێنێ! وەک هەمیشە باری سەفەر دەبەستم، تووڕەکەیەک پڕ لە کاغەز و قەڵەم و دوو سێ نان... کوڕگەل پێم دەڵێن نەوسن، وەک پیرەمێرد کە لێی دەگێڕنەوە هەمیشە بابۆڵەی نان و کەبابی لە گیرفاندا بووە. منیش لە دەرەوە بابۆڵەی نان و پەنیرم لە گەڵدایە و گەرچی دەزانم هێندێک دوورتر، لە لادێ، دەرگای هەر ماڵێک بکەیەوە پێڵاوت لەسەر چاوی خاوەن ماڵە. نانی گەرم و پەنیر، یان ماست و هەر خواردەمەنیێکی دی کە شک بەرن لە میوان شاردراوە نییە.

خەڵکی ئێمە دەڵێن میوان حەبیبی خوایە و تەنانەت هێندێکیش لەسەر ئەو بڕوایەن ئێستا میوان دانەبەزیوە، پۆزی ئەو لەلایەن پەروەردگارەوە هاتۆتە ماڵەکەوە. دوای هێندێک ڕێ ڕۆیشتن، چەند لاپەسێو و هەوراز و نشێوێک و دێتنی ڕوانگەی سروشت و دیمەنی جوانی ئاو هەوەڵین قۆناغم گوندێکە کە خۆم ناوم ناوە مەڵبەندی ئازایان. (شڵماش) بەڵێ شڵماش. لە داوێنی زنجیرە چیای هومل چەند ڕەشماڵ لە پەنا یەک دان و هێندێکیش جیا لە یەک، وێنەی گوندەکانی لێک بڵاوی هۆڵەند و دانمارک و بێروت. لەگەڵ خەڵکێکی ئازا و نەبەزیو و هەوڵدەر، سااڵ دوانزەی مانگ لە هەوڵ و تێکۆشاندان. لە هۆڵەند و پاریس

و لبنان و وارشەو، هەرچی شوێنی جوان و بەدیمەنە بۆم مەڵێن! کە دڵگیر دەبم، چونکە شڵماش لە سەرووی هەمووانە و لە هەمووی ئەوانە جوان و ڕازاوەتر و بەدیمەنترە.

لەوانەیە هێندێک کەس بەوە تاوانبارم دەکەن کە لە نووسین زیادەڕەویم کردووە و وەک دەڵێن قەڵەم لە دەستی دوژمندایە، بەڵام من بۆ ئیسپاتی ئەو داواییەم چەند شاهیدێکم هەن، کە یەکێک لەوانە بولبولێکی مەهجورە و بەداخەوە ئێستا دەستم پێ ناگا ئەو ئێستا لەگەڵ هێندێک لە یاران لە وڵاتی غوربەت دایە... چاوەڕوانی ڕۆژێکە ئەو سەرماوسۆڵ و ڕەشەبایە لەعنەتییە لە وڵات بارکا و سڕ سیپاڵی تێک نێ و بۆ ئەبەد لەو وڵاتە گۆڕی گوم بێ، ئاخر ئەو پەروەردەی ئەو خاکە جوانەیە.

ئەو بولبولە دەنگ خۆشە لە (سەربانە و سابنێ و هۆمەرە و دارنیشان و چۆم پەمۆ) لەگەڵ گوڵاندا هاوئامێز و دەس لە مل بووە و ئەغیار وەک گورگی چاوبرسی بەغیلیان پێ بردووە، وەک بۆ خۆی پێی لێ ناوە لە (سەربانە) زۆر خۆشی ڕابواردووە.

لەو بولبولە دوور وڵاتە کە بگوزەڕێین، ئەو باڵندانە کە لە کاتی گەڕانەوە بۆ گەرمێن بەسەر شڵماشدا تێ دەپەڕن شاهیدن. سەرقافڵەکەیان وەچانێک دەگرێ و هاواری هاواڵەکانی دەکا و دەڵێ: نیوەی ژیانی ئێمە لە سیاکێو بەفیرۆ چووە، هاواڵان دەڵێن بۆچی، سەرقافڵە دەڵێ سەردانەوێنن و تەماشاییێکی خوارەوە کەن و ئەو دیمەنە جوان و ڕازاوە ببینن. وا چاکە بچینە خوارەوە و پشوویێک بدەین. بەڵام بەداخەوە و دیسانیش بەداخەوە، کاتێک دێنە خوار و نزیکی زەوی دەبنەوە بۆیان دەردەکەوێ کە سەرما و سۆڵێکی چۆن بەسەر ئەو مەڵبەندەدا زاڵ بووە و لەوەش خراپتر ئەو ڕاوچییە بێ بەزەییانە کە دەستیان لەسەر ماشەی تفەنگە و ها ئێستا گرمەی لێ بێنن ها تاوێکی دی، ئەوەیە کە بەگورجی تێ دەپەڕن و لەچاو گوم دەبن و بەرەو گەرمێن دەڕۆن و دەڕۆن...

بەڵام بەهیوای ڕۆژێکن کە لە گەڕانەوەدا دوور لە چاوی ڕاوچی و سەرما و سۆڵ و ڕەشەبا تاوێک لەو مەڵبەندە وچانێک بدەن. بەڵام ئێستا ڕۆژ بەڕۆژ تووشتر دەبێ و دەرەتانی ئەوە نییە.

بەڵام بەهار... ڕۆژی مەوعود... ڕۆژی دیداری یاران، ڕۆژی یەکتر دۆزینەوە و چاو لێکەوتنی هاواڵان، ڕۆژێک کە سەرما و زمهەریری زستان دەڕوا و گۆڕی گوم دەکا، خۆزگە بۆ ئەبەد بایە! گوڵەکان سەرلەنوێ سەر لە زەوی دێننە دەرێ، لە جاران چاتر و زۆرتر و بۆن خۆشتر، ڕێواس و مەندۆک و بیزا و کەما و گوڵە مێلاقە و وەنەوشە... هەریەک لەلایەک.

ئـــەو کاتە شڵماشـــیش وەک هەموو مەڵبەندێکی کوردســـتان دەبێتەوە مەکۆی یاران، بولبولی دوور وڵاتیش دێتەوە ماڵ و سەرلەنوێ بەدیداری گوڵ شاد دەبێتەوە.

دەڕوانمە دەوروبەرم لەژێر چنارە گەورەی ســـەرچاوی لە پێشـــەوەم هێندێک بەولاوەتر گوڕی پیرۆزی خوالێخۆشـــبووێک دەبینم کە بێ شک ئەهلی ئیمانە. مورشیدی گەورە مەلا حەمەدەمینی هەمەوەند، هەزاران فاتیحە و ڕەحمەت پێشکەش بەڕۆحی پیرۆزی و هەزاران هێنـــدەش لە کوڕە قارەمان و نەبەزەکەی، دەمەوێ قەڵەمەکەم بشـــارمەوە و... چی دی نەنووسم تا ئەو ڕۆژە... بەهار... بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و بەشاردنەوەی قەڵەمیش سێڵاوی ئەســـرینم بۆ ناشـــاردرێتەوە. چونکە دەڵێن کاسە کە پڕ بوو لەســـەریەوە دەڕژێ، سەرم دادەنەوێنم و بەدزیەوە فرمێســـکەکانم پاک دەکەمـــەوە، هەتا ئەغیار لە ڕازی دەروونم تێ نەگەن و بەترســـنۆک و بێ ورەم دانەنێن. نا ئەمن... هەرگیز ترســـنۆک و بێ ئیرادە نیم وەک ئەو کێوەی پشـــتم پۆڵایین و سەرکەشـــم. بەڵام ئێستا لێم گەڕێن بەو فرمێسکانە کە لە نووکی خامە دەڕژێنە سەر کاغەز، فرمێسکی چاوم بڵێسەی ئاگری دەروونم بۆ ماوەیەک خامۆش کەم و وەک ئاگرێک لەژێر خۆڵەمێشـــدا لە کـــورەی دڵم ڕای گرم، چونکە دەزانم بەکزەبایەک دیسان ئەو ئاگرە بڵێسەی لێ دێتەوە و سەرلەنوێ گڕ دەگرێتەوە.

هەتـــا بەهـــاری مەوعود، کە زۆر جوان و بەدیمەنە و دڵرفێـــن، هەتا ئەو ڕۆژە خواتان لەگەڵ. ڕەفیقان هیچم لێ بەجێ نەماوە و تووڕەکەکەم هەر لە شـــاندایە و کاغەز و قەڵەم و بابۆڵە نانەکە. دەروێشـــم و دەڵێن دەروێش لەهەر جێگایەک شـــەوی بەســـەردابێ، لێی دەنوێ.

بەڵام لە خەویشدا هەر لە بیری هاتنی بەهار و دیتنی هاواڵانم... و بێ دەرپێم و دەڵێن بێ دەرپێ هەر دوو گەزی جاو لە خەوێ دی...[1]

١٣٥٦/٨/٣٠

---

١ ـ ئەم نووسینەی هێمن موکریانی لە بنەڕەتدا نامەیەکە لە ٢٠ی خەزەڵوەری ١٣٥٦ی هەتاوی (٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٨) بۆ مەلا محەمەدی شڵماشیی ناردووە. سدیق ساڵح، گۆڤاری ئێستا، ژمارە ١٢، ئایاری ١٩٩٨

شیری بەدەستێکەوە بو و ڤەتاوی بەدەستی دیکەوە

نووسینی: دوکتۆر سادق جەلالی

چیـــرۆک لە ماڵێکەوە لە کۆڵانـــی (دو دختران) لە بن پیرە چنارێکدا کە گەلێک مۆمی سووتاوی لە دەورە کەوتبوون دەس پێ دەکا.

(هۆمیرۆس) تەنیا هەر حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسە بێژی فەلسەفە، مرۆڤایەتـــی و مێژووی گەلێک بوو، حەماســـە بێژی بیری پاکی ئینســـانان: پاڵەوانەکانی مێرخاس بوون لە سەرانســـەری ئیلیادیدا هەرگیز تووشـــی قســـەیەکی ئەوەندە ئینسانانە نابین:

شـــەرابی نـــاڵ بخـــۆوە خوێنـــی خەڵـــک مەڕێـــژە
تـــۆ خاکـــی، وەک ئاگـــر تـــوند و تیـــژ مـــەبـــە
ئـــەم نـــاوە ڕەنگینـــەی بخـــۆیـــەوە باشـــترە
لـــەوەی پیـــرێـــژن تـــووکـــت لـــێ بـــکا

نەزەری (برتراند راسیل) لە هەڵسەنگاندنی شانامە و ئیلیادەدا.

ناوی مەنســـوور کونیەی ئەبولقاسم فیردەوسی بووە: لە هەڕەتی لاوەتیەوە دوو هەتاو

لە دڵیدا بەجووت تیشـــکیان داوێشت. خۆشەویســـتی نیشتمان و ئەوینی کتایونی. ئێرانی دەپەرســـت کە نیشتمانی لە مێژینەی بوو، کتایونی خۆشدەویست کە وەک گورد ئافەرینی ڕۆستەم نەشمیل و شێر دڵ بوو.

زەردەپەڕی، ڕۆژێکی بەهاربوو لە بەستێنی ڕووباری (باڤ) لەسەر گابەردێک دانیشتبوو. هەتاوی جەنگەی زەردەپەڕی تەماشـــا دەکرد. خوێنـــی خۆڕ دەڕژایە نێو ڕووبارەوە. لاوی خوراسانی لەبن لێواندا دەیپرتاند:

- دەڵێی خوێنی سیاوەشە لە تەشتی زێڕیندا.

ئەمجـــار لە ڕێگایەکی چۆڵ و پێچاوپێـــچ کە بەکێوەکەوە دیار بوو ڕاما، نەســـوارێک ڕادەبرد، نە هەســـتی پێی ڕێبوارێک دەهات. ڕێگا چۆڵ و بەتاڵ بوو، لاوکۆڵەی خوراسانی کە مێزەرێکی ســـپی بەسەرەوە بوو و لفکەکانی بەنێو شـــاناندا بەردابۆوە، لەبەر خۆیەوە گوتی:

- ئەدی بۆ مێرخاســـان و شۆڕەســـواران بەو ڕێگایەدا بەپرتاو لێ ناخوڕن؟ بۆ کوڕژنی ئەسپیان لەو شێو و وەرد و لانەدا دەنگ ناداتەوە؟ بۆ هەروا هەرایان کپە؟

پرســـیارەکانی بـــێ وەڵام مانـــەوە، لەباتـــی وەڵام دەنگێکـــی ناســـک و ژنانە گوێی زرینگاندەوە:

- ئیتر مێرخاس و شۆڕەسواران نابینی، پاڵەوانان لە شیرینی خەودان، هەڕەتی لاوەتی بەفیڕۆ مەدە شێعرت پێشکەشی بەژن و باڵای من بکە.

فیردەوسی ڕووی وەرگێڕا کیژێک بەکوڵمەی ئاڵەوە، بەبرۆی کەوانیەوە، بەچاوی ڕەشی وەک چاوی کارمامزەکانی (دەشتی ئاهوان) بەرەوڕووی پێ دەکەنی، دڵی گەشایەوە:

- ئیتر مێرخاسێک نەماوە.

- کتایون چەند تەنیا بووم!

کتایون دەســـتی لەژێر چارشێو دەرهێنا، دەسبەندێک زێڕ لە مەچەکە سپی و قەڵەو و پڕەکانیدا دەبریسکایەوە:

- ها مەنسوور ئەمە ئەو کتێبەیە کە دەتویست.

فیردەوسی لاو بەپەلە کتێبەکەی لە دەستی ڕفاند، بەرگێکی چەرمی کۆنی تێ گیرابوو، لەبەر پرشـــنگی مانگ کە تازە ســـەری لەکەڵ دەرهێنا بوو و دارستانی چڕ و پڕ و چیای بەرز و ســـەوزی دەنگاوت. چاوێکی بەلاپەڕە زەردەکانیدا خشاند، بەزەحمەت چەند دێڕی بۆ خوێندرایەوە:

«کاتێک بیژەنیان لە چاڵاوا هاویشت،
مەنیژەی کچی ئەفراسیابی پیر،
ئاگادار بوو و...
بەخەم و ئەسرینەوە هاتە سەر چاڵاو، شەو تاریک بوو. تاریک و بێ مانگ بوو.
ئەفراسیابی پادشای تووران لە غورپابی خەودا بوو».

کتایون گوێی هەڵخستبوو، دەیەویست بزانێ پاش ئەوەی مەنیژە چووە سەر چاڵاو چ ڕووی دا؟ لەسەرەخۆ گوتی:

ئەم کتێبە چیرۆکی چەند خۆشی تێدا هەن.

فیردەوسی لەچاوە پڕشنگ تێ چەقیوەکانی کچەکە ڕاما:

- چاوڕەشی خۆم! ئەم کتێبە چیرۆکی ژیان و ئازایەتی و تێکۆشانی کەسانێکە کە لەسەر ئەم خاکە ژیاون. تۆ نازانی زۆر ئەم خاکە هەڵاڵە و شلێژ و سوێسن و بەیبوونی لێ دەڕوا، ڕۆستەم لە سیستانەوە بەڕەو مازندەران ئەسپی ڕادەدا ئارەش لەسەر ترۆپکی ئەلبورز زێی کەوانی دەکێشا ئاگری ئاورگەکان نێڵەیان دەهات و...

- دەزانی ئەمڕۆ خەڵک چیان دەگوت؟

فیردەوسی دەستە نەرمەکانی لەنێو دەستی خۆی گرت و گوتی:

- ئاسکۆڵەی دەستەمۆی من دە بڵێ! بزانم خەڵک چیان دەگوت؟

- دەیانگوت باوکت لە خەودا دیتوویەتی تۆ لە سەربانێکی بڵند هاوار دەکەی و دەنگت دەگاتە هەر چوار لای جیهان.

فیردەوسی دەستی بەڕەو ئاسمان هەڵێنا و گوتی:

- سەیرە، دەی چی دیکەش؟

- تۆ بڕوا ناکەی؟ باوکت لە مزگەوتی گەورە تەعبیری خەونەکەی لە (نجیب الدین) پرسیوەتەوە، ئەویش وەڵامی داوەتەوە و گوتوویە:

«ئەبولقاسمی تۆ ناوبانگ دەردەکا لە هەموو جیهاندا و لە هەموو ڕۆژگارێکدا». لاوەکە گوێی لەو قسانە گرت و کەوتە بیرکردنەوە.

لەو ڕۆژەوە کە دەچوو بۆ فێرگە ئاگرێک لە دەروونیدا بڵێسەی ئەستاندبوو، ئەم ئاگرە دەیسووتاند، دەیبرژاند، دەیکردە ژیلەمۆ، ئەم ئاگرە ئەستێرە بارانی دەکرد، ئەستێرە و ئەستێرە...

فیردەوسی خۆی دەخواردەوە، ڕەنجی دەکێشا، هەستی ئاگرینی دەمێک دانەدەمرکا.

لاو بوو، داوێن پاک بوو، نیشتمانپەروەر بوو، زانا و بەرزەفڕ بوو.

ئەگەر لەنێو شـــاعیرەکانی ئێراندا بگەڕێین، کەس لە فیردەوســـی مەزنتر نادۆزینەوە. حەماســـە بێژێک بوو کە تابڵۆی دڵپاکان و مێرخاسانی دەکێشا. شێری بەدەستێکەوە بوو و هەتاوی بەدەستی دیکەوە. شێرەکەی جەرگی ناپاکی دەنجنی و هەتاوی دەروونی پاکانی ڕووناکتر دەکردەوە.

وەنییە هەر من و تۆ بیناســـین، کتێبە نەمرەکەی فیردەوســـی لە سەرانسەری جیهاندا ناســـراوە. لێرەدا کە برتراند ڕاســـیل، پاش لەبەر یەک ڕانانی حەماسەکانی فیردەوسی و «هۆمیرۆس» ڕاستگۆیانە دەڵێ:

«هۆمیرۆس تەنها حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسەی مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەژیاندەوە».

فیردەوســـی فەلسەفەی گەورەی ئینســـانی دەڕازاندەوە لەپێناوی ژیاندنەوەی مێژووی گەلێکدا تێ دەکۆشا و دەگەڵ جەبری زەماندا بەربەرەکانی دەکرد.

با بچین لەســـەر گۆڕە پیرۆزەکەی فرمێسک بڕێژین، کوڵ و کۆ دامرکێنین. لە بەرامبەر ئـــەوەدا چۆک دابدەین. بەپیاوێک هەڵبڵێین کـــە پاک بوو، مەزن و لە دوایی ژیانیدا تەنیا و دەس تەنـــگ بـــوو، داخدار و ملتەبار بـــوو کەچی بەو حاڵەوە گەورەترین حەماســـەی خوڵقاند. فیردەوســـی بەوپەڕی ئەوینەوە خەریکی هۆندنەوەی شانامە بوو. هەرچەند پێش ئەو (دەقیقی) دەســـتی بەو کارەی کردبوو. بەڵام تازە دەســـتی پێ کردبوو کە بەدەستی کۆیلەکـــەی خۆی کوژرا و کارەکەی بەناتەواوی بەجێ ما و فیردەوســـی درێژەی بەو کارە دا.

ئیتر کەم کەس ڕۆڵە وەرزێری تووســـی لە کووچە و کۆڵانان دەدی ئەو لە دەریایەکی قووڵ و بێ بندا، لە باوەش شـــەپۆڵان باســـکی داویشـــتن. هەرچی لە کاری شانامەدا پتر دەچووە پێش وەک پشـــکۆیەکی شنە بیگەشێنێتەوە زیاتر گڕی دەگرت، بڵێسەی بەتینتر دەبـــوو، دنیا و ژیان و هەبوون و نەبوونی ئەو لە وشـــەیەکدا کۆکرابۆوە ئەویش «ئێران» بوو...

ڕۆژێک کتایون کچی چاوڕەشی خوراسانی کە کوڵمەکانی خڕ و خاڵ و چاوەکانی بادامی بوون و دوو گۆی بلوورین لەسەر سینگی دەلەرینەوە بەئەسپایی لە پلیکانی ئەو باڵاخانەی فیردەوسی تێ خزابوو سەرکەوت. پەردەی هەڵداوە کەمێکی تێ فکری. فیردەوسی خەریکی کاری خۆی بوو هیچ ئاگای لە دەورووبەری خۆی نەبوو، کتایون بەتەوسەوە گوتی:

- تۆ...؟! خۆزگە قەت ئەم کتێبەم بۆ نەدەهێنای. فیردەوسی بەو دەنگە ناسک و شیرین و پڕ توانجە ڕاچەنی و گوتی:

- ئاخ کتایون ئەوە ئەتۆی؟ گوڵی سەد ڕەنگم، دەگەڵ ئەم کتێبە کۆنە کە دوو هەزار ساڵ لە تەمەنی دەگوزەرێ وا خەریکم کە بڕوا بکە خۆشم لە بیرچۆتەوە. ئاخ تۆ نازانی چ خەزنەیەکی دارماڵە؟

شادی لە ڕوخساری فیردەوسیدا بەدی دەکرا. کتایون سوور هەڵگەڕابوو، بەشیرینی لێوە ئاڵەکانی دەگەست و بەناز گوتی:

- مەنسوور، بەهار دەشتی (تابران)ی گوڵباران کردووە. شینکە دەڕوێ، گوڵ دەپشکوێ هەور دەگری، هەموو لایەک پڕ لە جوانی و لە چریکە و گۆرانی و ستراندە، بەڵام تۆ تەنانەت ئەوین و دڵداری و ژوانیشت لەبیر کردووە.

کتایون ئەم قسانەی دەکرد و هات لەکن دۆشەکچەی فیردەوسی دانیشت و بەتووڕەیی و نازەوە کاغەزەکانی تێک وەردان، دیار بوو ئێرەیی پێ دەبردن. دیسان بەتەوسەوە پێی گوت:

- تۆ لە بیرت چۆتەوە بەهار هەڕەتی شادی و دڵداری و خۆشی و ئاهەنگە.

فیردەوسی لە چاوە ڕەشەکانی کیژۆڵەی تووس ڕاما و بەئارامی گوتی:

- گوڵەکەم! سوێند دەخۆم بەخاڵی ڕەشی گۆشەی لێوت کە دەڵێی جادووە لەسەر کانی ژیان ڕۆنیشتووە. دنیا لەبەر پێی تۆدا دەبینم، سەرتاپات بەزێڕ و زێو دەڕازێنمەوە، تۆ نازانی شەوی ئەو شەو خەو بێ و لە چاوی من نەکەوتووە، چاوم وەک چاوی ئەستێران خەوی نەدیوە ئەوێکی بەتین لە منداد دەگووڕێ، حەماسەیەکی نەمر لە منداد چەکەرەی دەدا. ئەی کچی باڵا بەرزی بەژن باریک تۆ نازانی، تۆ نازانی.

کتایون ئارام ئارام سەری فیردەوسی لەسەر ڕانی خۆی دانا، دەستێکی بەکاکۆڵە ئاڵۆزەکانی داهێنا و گوتی:

- ئێستا ئارام بگرە بنوو سەر وەسەرینی ڕانە نەرمەکانی من بکە.

فیردەوسی بەنارە نارە گوتی:

- کە پەردەیان لەپێش هەتاو لادا.

- بەیان ئەنگوت و خەو زڕا،

دیسان گوتی:

- کتایون ئەو کتێبە تۆ دات بە من دەریایەکی مەند و قوولە ئەو شانامەی بەدەستی

منەوە، ئاسمانێکی بەرزی پڕ ئەستێرەیە.

ئاگری ئێرەیی لە چاوە جوانەکانی کتایوندا بریسکایەوە و بەتووڕەیی گوتی:

ئەدی ئەستێرەکانی چاوی من؟

فیردەوسی کەزیە نەرم و درێژەکانی لە چەنگی گرت و بۆ لای خۆی ڕاکێشا و گوتی:

لە ئاسمانی چاوە ڕەشەکانی تۆدا هەزار ئەستێرەی گەش دەدرەوشێتەوە. ڕووناک، پاک و بێ گوناهـ .

چاوەکانی تۆ دوو چرای ڕۆشنی منن کە لەبەر ڕووناکی ئەواندا مروارییە نەسماوەکانی شانامە دەسمم و دەیانهۆنمەوە و بەرمووڕێکی نایاب دروست دەکەم و لە ئەستۆی بووکی شێعر و خەیاڵ نا، لە ملی میژووی ئێرانی دەکەم.

کتایون بەناز و شەرمەوە گوتی:

- ئەدی بووک و زاوایەتی ئێمە؟

فیردەوسی پێکەنی:

- بیست ڕۆژی دیکە مانگی محەڕەم دوایی دێ، جا پەنجە بلوورینەکانت لە خەنە دەگرم، تارایەکی حەریری سووری تەنکت بەسەر دادەدەم، پەردووت بەگوڵ و وەنەوشە دەخەملێنم.

کتایون لە خۆشیان وەک منداڵان شاگەشکە بوو و گوتی:

- دەی قسان بکە دەی، ئەو قسانەی تۆ چەند جوانن چەنە شیرینن.

فیردەوسی لە دوورە دەستەکانی دەشتی خوراسان ڕاما و گوتی:

- چاوە جوانەکەی تۆ دەڕوانێتە بەرەبەبانێکی دوور، دوور دەڕوانێتە ئەو ڕۆژانەی کە گزنگ کەوت. ئیتر من نەماوم مەنسووری تۆ ئیتر بۆتە خاک و خۆڵ، بۆتە تۆزی ڕێگای ئەو کاروانانەی کە شەودرەنگان لە دەروازەی تووس دەردەکەون بەڵام شانامەی من نەمرە. نا کتایون من نامرم، نامرم لە دواڕۆژدا دەزانن ئەو پیاوەی لە خوراسان ڕابوو، مەشخەڵێکی لە ئاگری زەرتەشت بڵێسەدارتری داگیرساند، لەبەر ڕووناکی ئەو مەشخەڵە، تۆوی ئەدەب، نا میژووی ئێرانی چاند. هەتا هەتایە زیندووە و نامرێ.

کتایون! ئەو کاتی خەڵک دەڵێن: ئەو پیاوە لە ساڵی ۲۲۹ ی کۆچی هاتە سەر دنیا. ڕۆڵە وەرزێرێکی پاک بوو. نیشتمانی خۆی دەپەرست بای نەورۆزی لە شنەی بەهەشت پێ خۆشتر بوو. بێ پەروایانە لە دەریای شێعردا مەلەی دەکرد، بەئیرادەیەکی مەحکەم، مەحکەمتر لە چیا بەدۆڵ و شێو و ڕکە و بەردەڵاندا ڕادەبرد، لە سەرما و گەرما لە دێو

و درنج نەدەترسا: نەبەزی تا گەنجینەی شێعری دۆزیەوە و پێشکەشی خەڵکی جیهانی کرد!

- من ئیدی نامرم زیندووم، تۆی شێعرم چاندووە.

ڕۆژ هاتن و ڕابردن، ساڵ بەسەرچوون، چۆن ساڵانێک؟ ئەو ساڵانەی ژیان و تەمەن و ماڵ و سامانی فیردەوسییان وەک حەزیا هەڵدەلووشی.

ماڵ و سامان و زێڕ و زیوی نەمابوو، بەڕەو پیری دەچوو بێ هێز و کەنەفت بوو، گنج و چین ڕوخساریان داگرتبوو. بەڵام بەدەستی ئەو شوورەی کۆشکێکی بەرز داڕێژرابوو کە بەختێکی نوورانی لەسەر دەرکەکەی نووسرابوو:

«کۆشکە بەرزەکان وێران و خاپوور دەبن، بەری با و باران و گەرما و سەرما ناگرن، من کۆشکێکی بەرزم لە نەزم دامەزراند کە با و باران زیانی پێ ناگەیەنن».

ورده ورده، تەمەنی فیردەوسی بەرەو ژوور دەچوو، پیری پەلاماری دەمێنا، هیچی نەما بوو، بەڵام بەو حاڵەشەوە شەو و ڕۆژی لەکن نەبوو هەمیشە سەری بەسەر شانامەی (ئەبو مەنسوور)دا دادەگرت و چیرۆکە کۆنەکانی دەخوێندنەوە و دەیهۆندنەوە تا پیری و دەستەنگی بەجارێکی شپرزەی کرد:

- ئەی ئەوەی ئەو چەرخە بەرزەت ڕاگرتووە!

- بۆچی بەسەری پیری منت هەژار کرد.

- تا لاو بووم چاکترت بەخێو دەکردم.

- بەپیری سووکت کردم.

- ڕۆژگار لەباتی جلّەو، وەکازی لەدەست نام.

- ماڵەکەم بڵاو بوو و حاڵەکەم شێوا.

فیردەوسی پەنجا و هەشت ساڵە بوو کە بیستی سوڵتان مەحموودی غەزنەوی چۆتە سەر تەختی پادشایەتی، بەبیری داهات شانامەی بەناوی ئەوەوە بکا، بەڵام نەیدەزانی ئەو پادشایە زۆر بەدفەڕ و خراپ و هەق نەناسە.

لەو سەردەمەدا ئاسمانی بەرزەفڕی فیردەوسی بەرەو تاریکی دەچوو، ئەستێرەکانی یەک یەک ڕادەخوشان بەردەبوونەوە و دەکەوتنە سەر خاکی نەهاتی و داماوی.

کارەساتێکی تاڵ و ناخۆش بوو، پیرە وەرزێری خوڕاسانی لەسەر ترۆپکی ناوبانگ ئەوەندە هەژار و نەدار ببوو کە ئیتر دووکەڵی لە ماڵی هەڵنەدەستا و ئاورگی لە دڵی ناهومێدان ساردتر بوو، لە پێناوی نیشتماندا تۆزکاڵ تۆزکاڵ دڵ و گیانی خۆی خستە ژێر

پێی مێژوو و حەماسەوە تا تواوە.

لە کاتێک کە زمان لووسی بێ مایە، لە بارەگای سوڵتاندا زێڕ و زیویان وەسەر یەک دەنا، ئەو لە ئاگری نیشتمانپەروەریدا دەسووتا و جگە لە خەم و فرمێسک و هەناسە بەشێکی نەبوو، بەو حاڵەشەوە هێشتا دووداڵ بوو:

- چ بکەم ئایا شانامەی بەدیاری بۆ سوڵتان مەحموود بەرم؟

- ئایا داچێندراوی سەوز و شین و جوانی خۆم بە کێ بسپێرم؟ ئەوانە نە قەدری زانست دەزانن و نەهەست دەکەن چ ئاگرێکی نەمر لە دڵی منداا بڵێسەی ئەستاندووە.

لەو سەروبەندەدا دەردێکی گرانی دیکەی وەک نەشتەر، لە دڵ ڕاچوو. ڕۆڵە سێ و حەوت ساڵەکەی نەخۆش کەوت. نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا، لەسەر سەرینی ئەو لاوە دوو دڵ دەکوڵین و دەیانکورکاند. دڵی کتایون و دڵی ئەبولقاسمی فیردەوسی.

شەوێکی ڕەش و تاڵ و گرژ و مۆن بوو، سێبەری مەرگ بەسەر سیمای لاوەکە کشابوو، کتایون یەک بەخۆی قیژاندی:

- تەماشای کە هیچ دەنگ نایە، هەموو بێدەنگن هەموو خامۆشن، هەموو مردوون، ئێمە برسین، تەواوی ماڵ و سامانی خۆت دانا تا چیرۆکی ڕۆستەم و سوهراب و بیژەن و مەنیژە و سوودابە و سیاوەش و کیومەرەس و هۆشەنگت کردە شێعر، تۆ چت پێگەیشت؟ چت بۆ ماوەتەوە؟

فیردەوسی هیچی نەگوت هەر چاوێکی لێ کرد، لە نیگای ئەودا تێشکان و لێقەومان و دەرد و ژان پەنگی خواردبووەوە. ئەو چی بەو ژنەی کە لەگەڵی پیر ببوو و بەو لاوەی کە مەرگ دەستی لە ئەوکی نابوو گوتبایە؟

هێشتا شەو پەڕ و باڵی ڕەش و شوومی هەڵنەوێزنیبوو کە کوڕ پشووی لێ برا و پێرەمێرد داخدار و تازیەبار بوو:

«من تەمەنم لە شێست و پێنجی هەڵبوارد،
ڕەوا نەبوو بەزێڕ و زیوی بگۆڕمەوە،
مەگەر سوودێک لە پەندی خۆم وەرگرم،
بیر لە مەرگی ڕۆڵە خۆشەویستەکەم بکەمەوە
نۆرەی من بوو بڕۆم ئەو لاوە ڕۆیشت
لەبەر دەردی ئەو لاشەی بێ گیانم».

لێرەدا بوو کە ناچاری تەنگی پێ هەڵچنی و قورسایی باری کارەسات شانی چەماند،

شانامەی کە ئاوێنەی ڕەنج و ئەوین و هەستی بەتینی خۆی و ئازایەتی و مێرخاسی دلێرانی ئێران بوو بەناوی سـوڵتان مەحموود تەواو کرد. لەو کارەدا ئەبولعەباسـی فەزلی کوڕی ئەحمەد نەخشێکی گرنگی هەبوو.

لـە کۆڵانی (دو دختـران) لەژێر پیرە چنارێک کە گەڵێکی مۆمی نیوەسـووتاوی لەبن کەوتبوون، پیاوێک کە سەر و ڕیشی هەموو سپی ببوو شەوێک دەستی کتایونی بەدەستە لەرزەکانی گرت و گوتی:

- شانامە تەواو بوو هەتاوی لاوەتی من و تۆش ئاوا بوو! ، کتایون کە کوڵمەکانی چرچ و بێ ڕەنگ و چاوەکانی پرووش ببوون گوتی:

- لەو ماڵەدا هێشتا مۆمێک دائیسێ.

- هێشتا ژیان درێژەی هەیە.

- هێشتا دڵێک لێ دەدا.

فیردەوسی زەردەیەکی خەمناکانەی هاتێ، خەمناکانە بەڵام بەرزەفڕانە و گوتی:

- ئەو مۆمە هێشتا ڕۆنەمرکاوە، ئێستا هەزار شێعر، شێست هەزار زێڕی پێ دەدەن.

بەیانی پیری چیرۆک بێژ بەرەو غەزنەین کەوتە ڕێ. فەزلی کوڕی ئەحمەد لەسـەر کار نەمابوو و دەرکرابوو، خاوەنی شانامە لە بارەگای سوڵتان مەحموود دۆست و پشتیوانێکی نەبوو کێ ئەو چارەنووسـە دەناسـێ؟ ئایا پیاڵەی بەرزەفڕی و خۆڕاگری پیاوە نەمرەکان بەدەسـتی کێ دەشکێ؟ بۆ چارەنووسی کەڵە پیاوان، زانایان و هونەرمەندان هەر تاریکی و تاریکییە؟

فیردەوسـی بەپلیکانی مەڕ مەڕی کۆشکی سوڵتان مەحموودا سەردەکەوت، سەربەرز بـوو وەک هەڵۆکانی دوندی چیا، شـانامەی وەک خەزنەیەکی دارماڵ لە گەوهەر و دوڕی نایاب لەبن هەنگڵدا بوو، شـانامە نەبوو، ئاوێنەیەک بوو کە دیمەنی ئاوات و ئارەزووەکانی لاوەتی و ڕەنج و ژان و دەرد و کوێرەوەری پیری خۆی تێدا دەبینی. تەمەنی لە هەشـتا نیزیک ببووەوە، دەسـتی دەلەرزین و شـانامەش گران بوو بەقەد گرانایی مێژووی کۆنی ئێران. هێزی کەم بوو، ئەژنۆی دەلەرزین، چاوێکی بەدەوروبەری خۆیدا گێڕا:

- کوان قارەمانەکانی من؟ پاڵەوانەکانی شانامە لەکوێن؟ کوان گیو و گودەرز و ڕۆستەم و تووس تا باسکی من بگرن؟

حەکیم ئەبولقاسـمی فیردەوسـی لە بارەگای سوڵتان مەحموود ڕاوەستا بوو. سوڵتان بەڕێزەوە تێی ڕاما شـانامەی کە لە حەوت بەرگدا بەخەتی عەلی دەیلەمی نووسـرابوو لێ

وەرگرت و چەند شێعرێکی خوێندەوە و ڕووی گرژ کرد و گوتی:

- ئەوەیە شانامە؟

- فیردەوسی وەڵامی دایەوە:

- ئەوەیە چیرۆکی کۆنی مێرخاسان و گەورە گەورانی ئێران.

- بەڵام من جگە لە باسی ڕۆستەم هیچ لەو کتێبەدا نابینم، لە لەشکری مندا هەزار پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە.

فیردەوسی سەری هەڵێنا، ملی قەف کرد، سینگی دەرپەڕاند، ڕاستەوخۆ و بێ پەروا چاوی لە سوڵتان مەحموود بڕی و گوتی:

- نازانم لە لەشکری سوڵتاندا چەند پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە؟ بەڵام ئەوەندە دەزانم دایکی ڕۆژگار ڕۆڵەیەکی وێنەی ڕۆستەم نەدیوە.

ئەوەی گوت و ئیزنی وەرگرت و ڕۆیی، سوڵتان مەحموود بەوەزیزەکەی گوت:

- ئەو پیاوە بەمنی گوت درۆزن، بەڵام من بەو حاڵەشەوە لەسەر ئەوەم جایزەکەی بدەمێ.

زۆر شەوان شانامەیان لە کاتی خەودا بۆ سوڵتان مەحموود دەخوێندەوە. بەڵام ئەو ناڕەحەت دەبوو، ئێرەیی ئازاری دەدا، ئازایەتی و پاڵەوانی و داوێن پاکی قارەمانانی شانامە دەیڕەنجاند هێندی ڕق هەڵدەستا وەختابوو شێت بێ.

لە ئەنجامدا دووزمانی پیاوخراپان کاری خۆی کرد. ئایا ئەوە خواجە حەسەنی میمەندی بوو کە ئەو کارە دزێوەی کرد و بەسوڵتان مەحموودی گوت: «قوربان! شاعیرێکی وا هەر دەبێ چەند درەمی بدرێتێ»، سوڵتان مەحموودیش بیست هەزار درەمی زیو جایزە بۆ نارد. ئاگری ڕەقی فیردەوسی بڵێسەی سەند، هەستی کرد ناپیاوان دەیانەوێ بیشکێنن بەڵام ئەو وەک کۆنە شوورێکی قایم خۆی ڕاگرت و هەرەسی نەهێنا. لە تووڕەیی سوڵتان نەترسا بەماندوویی و ڕق هەستاوی چووە حەمام. تەواوی دراوەکانی دا بەکیسەکێش و ئاوگر و حەمامچی و لە غەزنەین وەدەرکەوت و سەری خۆی هەڵگرت.

ئەو گەورە پیاوە شار بەشار ڕای دەکرد و سێبەری شوومی پیاوەکانی سوڵتان مەحموودی بەشوێنەوە بوو. تا خۆی گەیاندە مازەندەران ئەو مەڵبەندی کە زۆر لاپەڕەی شانامەی پڕ کردۆتەوە.

شەوی تاریک بوو، زەنگی کاروان دەشتی بێدەنگی پڕ زرینگ کردبوو، فیردەوسی لە مازەندەرانڕا بەرەو خوراسان دەچۆوە. کە گەیشتە دەروازەی (تابران) لەرزی و فرمێسکی

گەرمی بەپیشی سپیدا هاتە خوار و لەبن لێواندا گوتی:

- کــوا لاوەتی من؟ بۆ کوێ چــوون پاڵەوانەکانی من، هەموو ئاوابوون. ئاســمان بێ ئەســتێرەیە و وجوودی من بەتاڵ و بێدەنگە. ئێســتا تەمەنم نیزیک هەشتا ساڵە، هیوام بەجارێک با بردی.

پۆژی دیکە تێپەڕبوون، ســاڵی تر بەســەرچوون، تا لە بەرەبەیانی ساڵی ٤١١ یا ٤١٦ ی کۆچیدا، باڵندەی زامدار، ئەســتێرەی شــکاو و ئاوێنەی تۆز گرتــوو و هەتاوی گیراو، خراپە و دووڕوویی و فێڵبازیەکانی ئەم جیهانەی لێ وون بوون و مرد. دەنگێک لە ئاسمانی خوراسانەوە هات: فیردەوسی مرد، خوای شێعر مرد! .

یــاری پۆژگار ببینن، هەر لەو پۆژانەدا بوو کە ســوڵتان مەحموود پەشــیمان بۆوە و فەرمانی دا تا شێست هەزار دیناری زێڕ بۆ فیردەوسی بنێرنە تووس.

ئەمە گاڵتەی دزێوی پۆژگار بوو، زێڕەکانیان گەیاندە بەر دەرکی فیردەوســی کچەکەی کە لە شینی باوکیدا فرمێسکی دەڕشت و مووی دەڕنێوە کە جایزەی شانامەی چاو پێکەوت وەک شێتان پێکەنی و بەتووڕەیی گوتی:

- بڕۆن، بڕۆن نامەردینە، ئەو بەخششــە بەرنەوە خەزنەی ســوڵتان، من هەرگیز وەری ناگرم! لێ گەڕێن با گیانی باوکم لە ئاســمانەوە هــەروا بەرزەفڕ بێ هەروا بەرزەفڕ بێ... بەرزەفڕ.

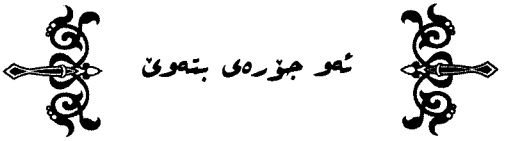

شەکسپیر

ڕۆژگارێـــک بـــوو ولاتی جوان و دڵگر و کانگەی ئەوین و دڵداریی فەرانســـە، بەرەڵڵا و هەرکەس هەرکەس بوو، کەس سەری بۆ کەس دانەدەنواند، کەس بەڕیەی کەسی نەدەپێوا، هـــەر لایەی بەدەس میر و مەزن و دەرەبەگێکەوە بـــوو. لە ناوچەیەکی ئەم ولاتە میرێکی زۆرداری، داگیرکەری، دڵڕەش فەرمانڕەوایی دەکرد. کە دەســـەڵاتی مەزنایەتی لەدەســـت براکەی خۆی دەرێنابوو، ملک و ماشی لێ بڕیبوو.

ئـــەو میرە لەدەس پیســـی و ناپاکی و مالپەرســـتیدا وێنە و هاوتـــای نەبوو. براکەی خۆی کە تا ڕادەیەک لەنێو خەڵکدا ناخۆشەویســـت بـــوو، دەرکردبوو. برای زۆر لێکراوی، لێقەومـــاوی وەدەرنراو پەنای بۆ لێڕەواری دووڕە دەســـت و چڕ و پڕی «ئاردن» بردبوو. لەوێ دەگەڵ چەند دۆســـت و ئاشـــنا و لایەنگری خۆی ژیانێکی شاد و ئازاد و بێ دەردی سەریان ڕادەبوارد.

وردە وردە ئۆگـــری ژیانی ســـاکاری جەنگەڵ بوو، خەم و پـــەژارەی بەدیتنی دیمەنە جوانەکانی خۆڕســـک دەڕەواند. ئاوی ســـارد و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوی دەخواردەوە. هەوای خاوێن و سازگاری زەنوێرانی هەڵدەمشت، کارگ و ڕێواس و گواردە و شیر و پەنیر و لۆرک و کەرە و هەنگوێنی کوێستانی لە چێشتە چەور و سوێر و تیژەکانی کۆشک باشتر پێ دەکەوت. دەرد و دەغەزی دەپەڕاند و ئازار و نەخۆشیی نەدەهێشت ڕۆژ بەڕۆژ ژمارەی،

لێقەومـــاو و دەرکراو و ڕاونراوی پتر لێ کـــۆ دەبوونەوە و دەوری قەوغاتر دەبوو، وەڕەزی زیاتر دەشکا و مەترسی کەمتر دەما.

ئەو میرە دەرکراوە کێژێکی هەبوو، تا حەز بکەی نازدار و لەبار و وریا و زانا و وشیار بوو. ئەوەندە گفت و لفت خۆش و خوێن شیرین بوو کەس نەبوو بەدڵ خۆشی نەوێ، نێوی «ڕوزلیندا» بوو.

ڕۆزلینـــدا لەوە ڕۆژەوە باوکی بۆ پاراســـتنی پەنای بردبووە «ئـــاردن» لە ماڵە مامە بەدفەڕەکەیـــدا مابۆوە. تا ئاودەنگ و هاودەمی «ســـلیا»ی کچی مامی بێ. ئەو گلدانەوە هەرچەند ڕۆژەکانی هەوەڵ سەخت و تاڵ و ناخۆش بوو، بەڵام ئەو جووتە کچە زوو تۆگری یەک بوون و بوونە دۆستی چاک و پاک و گیانی یەکتر.

چیرۆکی ئێمە لێرەوە دەس پێ دەکا، «ڕوزلیندا» ڕۆژێک وەک ڕۆژانی پێشـــوو، لەبەر پەنجەرەی ژووری «ســـلیا» بەوەڕەزی دەســـتی وەبەر چەنەی هەڵدابوو و بیری لە ژیانی پڕاو و هەڵوەشـــاوەی خێزانـــی خۆیان دەکردەوە و «ســـلیا»ش بەپەنجە نەرمۆڵەکانی دۆستانە پرچە خاو و جوانەکانی دادەهێنا.

لەو کاتەدا خزمەتکارێکی ئەمیر هاتە ژوور و پەیامی ئەمیری بۆ هێنان و گوتی:

ئێســـتا ئەمیر دوو پاڵەوانان بەگژ یەکدا دەکا دەفەرموێ ئەگەر وازیان لێیە ئەوانیش بێنە تەماشا.

لەو سەردەمەدا باو بوو کە پاڵەوانان لە پێش چاوی میر و گەورە گەوران زۆرانبازی بکەن و ئەوانیش بەفیزەوە لە ســـوێیان ڕاوەســـتن و ئەم کارە دزێوە و ناپیاوانە مایەی ڕابواردن و ســـەرگەرمی و دڵخۆشی پەسەنزادە بەدەســـەڵاتەکان بوو. «ڕوزلیندا» و «سلیا»ش کە زۆر وەڕەز و دڵتەنگ بوون بۆ تەماشـــا چوون. بەڵام بەداخەوە دیمەنەکە لەباتی وەڕەزیان بشکێنێ پتری خەمبار کردن. چونکە دیتیان مێر منداڵێکی ڕیوەڵەی، باریکەڵەی شووش و گشت خەریکە ئامبازی لەندەهۆرێکی مل ئەستوور و سینگ پان و دێوەزمەیەکی بێ کلک و شاخ و بەشان و باهۆ و بێ ڕەزا بێ.

جیاوازیی تەمەن، وێک نەچوونی لەش و ئەندام، نیشـــانەی کارامەیی و ئەزموون، دیار و بەرچاو بوو. هەموو کەس دەیتوانی بەهاسانی ئەنجامی ئەم بەگژیەکداچوونە نابەرامبەرە خەفەتبارە پێشـــبێنی بکا. کەچی لاوەکە هیچ نیشانەی ترسان و بزرکان و تێشکانی پێوە دیار نەبوو دەتگوت، لێی ڕوون و ئاشکرایە، زاڵ دەبێ و سەردەکەوێ و ڕووسوور دەردەچێ و بزەی هەر لەسەر لێوان بوو.

«ڕۆزلیندا» زۆر پەشێو و خەمبار بوو، ئارام ئارام لە کوڕەکە چۆ پێش، نیگای دڵرفێن و سیحراوی تێ بڕی. بەزمانێکی نەرم و شیرین پێی گوت:

«دەس لەم کارە منداڵانە و شێتانە هەڵگرە، چونکە ئەم کابرا زل و زەبەڵاح و بەهێزە لەوانەیە نەتهێڵێ و ژیانی لاوەتی تۆ بخاتە مەترسییەوە».

لاوە نەناسیاوەکە بەئەدەبەوە گوتی:

«داخـــی گرانم ناتوانم پەنـــد و ئامۆژگاری ئەم کچە نازدارە لە گوێی بگرم. من بڕیاری خۆم داوە، بەرەنگاری دەبم، ئەگەر سەرکەوتم شانازییە و ئەگەر تێداچووم، لەم دنیا پان و بەرینەدا تاقە کەسێک نییە دەنکێک فرمێسکم بۆ برێژێ!» لە حاڵێکدا چاوی بەتاسەوە لە چاوە پڕ شەرم و جوانەکانی کچەکە بڕیبوو گوتی:

«تەنیا ئاواتم ئەوەیە دڵسۆزی و خەمخۆری تۆ پشتیوان و هاندەرم بێ».

زۆرەوانێ دەس پێ کرا، «سلیا بەئاواتەوە بوو لاوی نەناسیاو سەرکەوێ. ڕۆزلیندا دەس بەدوعا بوو و دەپاڕاوە خودا لاوەکە لە شـــەڕی ئەم لوزەندەرە بپارێزی. بەتایبەتی ترســـی جوانەمەرگی ئەو پەریشان و هەراسانی کردبوو. تێ گەیشتبوو ئەم لاوەش وەک ئەو بێکەس و بێ پەنایە دڵەکوتەی گرتبوو، بۆ یەکەم جار لە ژیانیدا هەســـتی بەشتێک لە دڵی خۆیدا کردبوو، ئەویش هەستی ئەوین بوو».

بەپێچەوانەی بۆچوونی تەماشـــەکەران لاوی مێر منداڵ کە لەبەر کابرای بەگەد و گیپاڵ نـــەک هەر خـــۆی لەبەر ڕاگرت و چەقی، بەڵکو بەرســـینگەی لێ برپـــەوە، مەچەکەی لێ ئەنگاوت، ســـەر سمتەی دا و باو لەســـەر باوی هێنایە. تا کابرا بڕستی لێ بڕا شل بوو و فێڵی پێ نەما. ئەمجار بەهەردوو دەست بەرزی کردەوە و بەڕقەوە وای لە تەختی هەردی ڕاکێشا کە چوار پەلی هاوێشت و لەجێی نەبزووت و پشووی لێ بڕا.

چەپڵەڕێزان، هۆریاکێشان، دەنگی ئافەریم، دەستت نەڕێ، باوکم دەبەرت مرێ، ڕووی دایک و باوکت سپی بێ بەرز بۆوە. میر خۆی پێ ڕانەگیرا لاوەکەی بانگ کرد و لە ڕەسەن و بنەچەکەی پرسی:

«وەڵامی داوە کوڕە گچکەی (سیر ڕولاندبز)م. ئەمیر چرڕا، گرژ بوو، ڕووی لێ وەرگێڕا. باوکی دەناسی و دەیزانی یەکێک لە دۆستانی نیزیکی براکەی بوو».

بەڵام پلەی خۆشەویســـتی «ڕۆزلیندا» بەرزتر بۆوە و لە حاڵێکدا کە لە بنەوە دەستی «سلیا»ی دەگوشی گوتی:

«باوکم باوکی ئەم کوڕەی زۆر خۆش دەویست و متمانەی تەواوی پێ هەبوو». ئەگەر

دەمزانی پۆڵەی ئەو پیاوچاکەیە بەهیچ بارێک نەمدەهێشت توخوونی ئەو غوولە بکەوێ. بەپاڕانەوە بەئاهـ و فرمێسک داوێنم دەگرت و وازم پێ دەهێنا.

هەردووک چوونە لای کوڕەکە کە لە بێ مەیلی میر دڵی یەشـــا بوو، زۆریان لاواندەوە و دڵخۆشـــی دایەوە. کە هاتن بڕۆن «ڕوزلیندا» زنجیرێکی لە گەردنی بلووڕینی دەرهێنا و لە مستی نا و گوتی:

«ئەم یادگارە پچووکەم لێ وەرگرە. من لە ماڵی دنیا چیدی شک نابەم، دەنا تۆ بۆیە دەبووی دیاری زۆر بەنرختر پێشکێش بکەم.»

۲

(فرەدریـــک) فەرمانڕەوای داگیرکەر کە وەفای «ڕوزلینـــدا»ی دەگەڵ لاوەکە بینی و لەلای دیکەوەش باسی چاکی و پاکی و بەبەزەیی و بێ ئازاری پێ ڕاگەیاندبوو. بەڕقدا چوو و هاتە سەر ئەوەی برازاکەی لە ماڵی خۆی دەرکا.

پۆژێک کە دەگەڵ «ســـلیا» دانیشتبوون وەژوور کەوت و بێ شەرمانە و ناپیاوانە پێی گوت: هەر ئێســـتە دەبێ لێرە بڕۆی! هەرچی «ســـلیا» پاڕاوە و لاڵاوە و گریا و دەست و داوێنی باوکی بوو سوودی نەبوو. ناچار تکای لە باوکی کرد مەڕ! بدا ئەمشەوەش پێکەوە ڕابوێرن.

شەوێ تەگبیریان کرد و هاتنە سەر ئەوە بەجووت ڕابکەن و خۆبشارنەوە. بەیانی زوو یەک لە جلی لاوێکی توند و تۆڵ و ئەوی دیکی لە بەرگی لادێییدا بەدەرکی نهێنی کۆشک دەربازبوون و بەناشارەزایی ڕوویان لە جەنگەڵی «ئاردن» کرد.

هیچ کام نەیاندەزانی چییان بەسەردێ و ڕۆژگار چ بۆسەیەکی بۆ ناونەوە. ڕێباز نادیار و دواڕۆژ ون بـــوو. تەنیـــا ئامانجیان ئەوەبوو. ڕێگای دوور و درێژ ببڕن و زوو خۆبگەیەننە لێری «ئاردن» کە بەشـــکو میر لە وێندەرێ بدۆزنەوە ژیانی تاریک و تنووک و ســـارد و سڕیان لەبەر تیشکی بەتین و لاواندنەوەی ئەودا گەرم و ڕووناک بێتەوە.

«ڕوزلیندا» بەجلی پیاوانە و «سلیا» لە بەرگی کیژێکی لادێییدا بەنێو سەدان ڕێبواردا تێپەڕین و کەس نەیناسین. کاتێ پۆژئاوا بوو لە یەکەم حەسانەوەدا چونکە خشڵ و دراوی نۆریـــان پێ بوو توانییـــان ژوورێ پاک و خاوێن بگرن و خواردنـــی باش بخۆن و ڕاحەت بنوون.

«ئۆرلاندۆ» گچکەترین و لاوترین کوڕی «سیر ڕۆلاند» بوو. هەر لە سەرەتای ژیانەوە ڕۆژگار ژەهری ناکامی لە جامی کردبوو، هێشتا زارۆکێکی پچووک بوو کە باوکی هەمیشە بەجێی هێشتبوو و چارەنووسی بەبرا گەورەکەی «ئلیور» ئەسپارد بوو. «ئلیور» لاوێکی سووک و خۆش ڕابوێر و لە خۆبایی بوو. بەپێچەوانەی وەسیەتی باوکی هیچ ئاگای لە براکەی نەبوو و باشی پێ نەگەیاند. «ئۆرلاندو» دەگەڵ ئاواڵی گەڕۆک و سووکەڵە و خوێڕی و هیچ و پووچ گەورە بوو. بەڵام چونکە بۆ خۆی چاک و دڵپاک بوو بەبێکارە و دەستەوەستان دەرنەچوو، باش پێگەیشت. لاوێکی بوێر و نەترس و بەهێزی لێ دەرهات. ئەوە هەستی ئێرەیی و بێزاری کاکی بزواند و خەریک بوو بەهەر جۆرێک بێ سەری لە ناخی ڕۆکا و لەنێوی بەرێ.

بەم مەبەستە شوومە هانی دەدا بەرەنگاری پاڵەوانانی بەهێز و بێ ڕەزا ببێ بەڵکو بەدەس ئەوان بچێ. بەڵام بەختەوەرانە هەموو جارێ زاڵ دەبوو و ئەوانی دەشکاند و دەبەزاند. کە لەم کارە ناهومێد بوو، شەوێکی ژووری نووستنی ئاگر تێ بەردا کە بەهەزار زەحمەت و ناری عەلی ڕزگاری هات.

«ئادام» کۆنە خزمەتکاری باوکی کە بەشی زۆری تەمەنی لە خزمەتی ئەم بنەماڵەدا بردبووە سەر، لەم ڕازەی گەیاند و واداری کرد پێش ئەوەی نەخشە ناپاکەکانی کاکی جێ بگرن، ڕابکا و خۆی دەرباز بکا و وڵات بەجێ بێڵێ. چونکە دەیزانی چ شک نابا و هیچ دراوی نییە، پاشەکەوتی چەند ساڵەی خۆی دایە و بۆ خۆشی ڕەگەڵی کەوت.

کە گەیشتە جەنگەڵی «ئاردن» پیرە پیاوی کەنەفت و زوڕهان لە پێ کەوت، «ئۆرلاندو» ئەوی لەبن سێبەری دارێک دانا و بۆ خۆی بەباریکە ڕێیەکی لێرەواردا ڕۆیشت تا گەیشتە جێگایەک کە میر و دۆستانی خەریکی خواردن بوون. شیری لە کاڵان دەرکێشا کە بەزۆری خواردنیان لێ بستێنێ، بەڵام میر فەرمووی دا و بەڕووخۆشی گوتی:

«وەرە دەگەڵمان بخۆ».

«ئۆرلاندو» لەکاری خۆی پەڕیوان بۆوە و داوای لێبوردنی کرد، پاشان سەرگوزشتەی خۆی بۆ گێڕاوە و گوتی: «ناوی (ئۆرلاندو) و کوڕی چووکی (سیر ڕولاند)ە».

میر کە بیرەوەری زۆر خۆشی لە دۆستایەتی باوکی هەبوو گەلێکی بەخێرهاتن کرد و لە ناسینی ئەو زۆر شاد بوو ناردی پیرە پیاوەکەشیان هێنا و لەژێر باڵی خۆی گرتن.

٤

هێشتا حەوتوویەک بەسەر ژیانی «ڕوزلیندا» و «سلیا» لە جەنگەڵدا ڕانەبردبوو، ڕۆژێک «ڕوزلیندا» بەبن پیرە دارێکدا تێپەڕی و دیتی ناوی ئەو لە بەژنی دارێکی هەڵکەندراوە. بەلایەوە سەیر بوو...

هەروا دەگەڕا و تەماشای کرد ناوی بەدارێکی دیکەوەش هەیە، هەرچی سەری هێنا و بەرد بۆی نەچۆوە سەر یەک ئەوە چییە؟ ئاخری هاتە سەر ئەوەی لەم لێرەوارەدا فریشتەیەکی ئەفسانەیی هەبێ کە هاوناوی ئەو بێ لەو خەیاڵەدا بوو کوتوپڕ تووشی لاوێک هات کە خەریکی ڕاو بوو، کە باشی تێڕامـا «ئورلاندو»ی ناسییەوە، دڵی کەوتە لێدان و ڕەنگی بزرکا، لێی نیزیک بووەوە و گوتی:

«ناوت چییە؟»

گوتی: «ئورلاندو»

ئەویش ئەوینێکی شورت و گوم و ئاواتێکی بابردەڵەی لەڕەنگ و ڕووی ئەودا بەدی کرد و گوتی:

«ئەدی تۆ ناوت چییە؟»

«کانیمد»

پێکەوە گەڕان «ئورلاندو» بۆی گێڕاوە کە چۆن جارێکی لەوپەڕی ناهومێدیدا لەکاتی ملانەدا کچێکی جوانچاک و دڵپاک هومێدی وەبەر ناوە و شێت و شەیدا و گیرۆدەی خۆی کردووە لەو دەمەوە لە بیری نەکردووە و هەمیشە گۆرانی پڕ سۆزی پێ هەڵدەڵێ و ناوی لە داری جەنگەڵ هەڵدەکەنێ. «ڕوزلیندا» وەختا بوو لە هۆش بچێ و خۆی لە ئامێزی باوێ. بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخوڕی، جارێ وەختی خۆ ناساندن نییە، چاکی تاقی بکەوە و بزانە ڕادەی وەفاداری و فیداکاری چەندە؟ گوتی:

«من نەک (ڕوزلیندا) دەناسم، بەڵکو خزمایەتیشم دەگەڵ هەیە. وا چاکە هەرچی لە دڵت هەیە بۆ منی هەڵڕێژی تا هەمووی پێ ڕابگەیەنم».

«ئورلاندو» هەموو ڕۆژێ دەچووە کن دۆستە تازەکەی و وێکڕا دەچوونە نێو دار و دەوەن و گوڵ و گوڵزار و تەنیشت کانیاو و جۆبار و خەمی دڵی خۆیان دەڕەواند.

بەرە بەیانێکی زوو تازە گزنگ کەوتبوو. کە «ئورلاندو» هەستا و بەرەو دیداری دۆستەکەی ڕۆیشت. تەماشای کرد کابرایەک لەسەر چەقی ڕێگا ڕاکشاوە و خرپ خەوی

لێ کەوتووە. تێی فکری و برا گەورەکەی «ئلیور»ی ناسییەوە. پێی سەیر بوو ئەو فێڵباز و ترسنۆکە لێرە دەبینێ؟ ئەو زۆر لەوە ئازاتر و پتاوتر بوو کە تۆڵە لە دوژمنی خەواڵوو و بێ دەسەڵات بستێنێتەوە. بەڵام بەبێزاری لێی لادا و ڕووی وەرگێڕا و خەریک بوو تێپەڕێ و بڕوا و تەماشای کرد مارێکی شینی ئەنگێوی وەک دۆدانە دۆ، ملی قەف کردووە و گەزارەی دەرکێشاوە و دەهاژێنێ و بەرەو ئەو دەخوشێ. هەستی ئینسانی و خوێنی برایەتی هەموو ڕق و قینی لەبیر بردەوە، شیری هەڵکێشا و ڕای کردە ماری، لە پڕ نەڕەی دێڵە شێرێکی سەر تووتکان جەنگەڵی لەرزاندەوە، ئەو دەستە پاچە نەبوو، لەپێشدا مارەکەی بەزەبرێکی دوو لەت کرد و پاشان بەگژ شێردا هات. شەڕێکی خوێناوی ڕووی دا، شێری تووڕە پەلاماری دایە. ئەویش دای نەنواند، وەبەر شیرانی دا و شپرزەی کرد. شێری ڕق هەستاوی بریندار ئامبازی بوو و بەچنگاڵە تیژەکانی لایەکی شانی تا پەنجەی دادڕێ، بەڵام نووکی شیری ئەویش جەرگ و ڕیخۆڵەی شێری وە دەشتی خست و خستی و حەیاتی ڕەشی لێ بڕی.

«ئلیور» کە ئەو دیمەنەی دی ئەسرینی پەشیمانی بەچاواندا هاتە خوار. ئەوەندە بەخۆی داشکاوە و شەرمەزار بۆوە کە خۆی خستە سەر پێی براکەی و داوای کوشتن یا بوردنی لێ کرد. «ئورلاندو» کە دڵێکی پاک و بیرێکی ڕووناک و خاوێنی بوو لە باوەشی گرت و ڕابردووی لە بیر بردەوە و بەخشی. بەڵام خوێنڕێژی باسک و ماندوویی بڕستی لێ بڕیبوو، نیشانەی مەنزلی دۆستەکانی پێ گوت. ئەویش لەکۆڵی کرد و بردیەوە ماڵە «ڕوزلیندا» و کارەساتەکەی سەرلەبەر بەتەواوی گێڕاوە. «سلیا» و «ئلیور» خەریکی برژاندنەوەی باسکی و حەساندنەوەی کفتوکۆی لەشی بوون «ئورلاندو» شەرمەزار بوو کە بۆ ئەوەندە شەکەتە. «سلیا» بەپێکەنینەوە گوتی:

«پێت وایە دەگەڵ بێچووە پشیلە گەمەت کردووە، هەتیو! تۆ دێڵە شێری سەر تووتکانت کوشتووە» لەم حاڵەدا «ئلیور» چاوی لە چاوە جوانەکانی «سلیا» نەدەترووکاند. دیاربوو «سلیا»ش بێ مەیل نەبوو و جارجار بەناز پەنجەی «ئلیور»ی دەکوشی و وەڵامی داخوازییەکانی دەداوە «ڕوزلیندا» پاش تاوێک گوتی:

«ئورلاندو بێننە لای من باشترم ئاگا لێ دەبێ، بەڵام باسی پەرێشانی منی بۆ مەکە».

ئلیور کە دڵ و دینی لە پێناوی ئەوینی ئەم کیژە نابوو بەپەلە هاتەوە لای «ئورلاندو» و ئەوی لە ڕازی خۆی ئاگادار کرد و گوتی:

«لەخودای دەوێ (سلیا) بێتە ژنی ئەو».

ئورلاندو بزەیەکی هاتە سەر لێوان و گوتی:

«بچۆ لای و هەموو قسەی خۆتی بۆ بگێڕەوە. نازانی ئێستا تەنیایە و «کانیمد» دێتە لای من»

دوو دڵدار کە بەڕواڵەت دوو دۆستی گیانی گیانی بوون بەتەنێ مانەوە. «ئورلاندو» باسی ئەوینی «ئلیور» و «سلیا»ی گێڕاوە. پاشان گوتی:

«خۆزگە و هەزار خۆزگە ئێستا ڕوزلیندای خۆشەویستی منیش لێرە دەبوو».

«ڕوزلیندا» پێکەنی و گوتی:

«هیوابڕ مەبە سۆزی جوانترین بەرگی خۆت لەبەر بکە، وەرە بنکەی میر. ناردوومە خۆشەویستەکەت بێ تکای لێ دەکەم بێتە ڕەزا و شووت پێ بکا».

سۆزی میواندارێکی باش و جوان لە بنکەی ڕازاوە، میر، ئلیور «ئورلاندو» و ئەوانی دیکە چاوەنۆڕ بوون. لە پڕ دوو کچی جوان و چەلەنگ بەجلی خۆوڵاتییەوە دەس لەنێو دەستی یەکتر دەرکەوتن.

«ڕوزلیندا» خۆی بەسەر پێڵاوی باوکی دادا و تکای لێ کرد ئیزن بدا مێرد بە «ئورلاندو» بکا، میر لە خۆشی دیداری کچەکەی وەختا بوو باڵ بگرێ، دەستی دوو نۆ بووکانی لە دەستی تازە زاوا نا.

لەولاشەوە میری داگیرکەر کە تەنانەت کچەکەی خۆشی لە دەستانی ڕای کردبوو. بەری شەپۆڵی تووڕەیی خەڵکی نەگرت و پەنای بۆ دەیر برد، میری پێشوو سەرلەنوێ چۆوە سەر جێگای خۆی.

خەستەخانە ١٩٧٨/١١/١٠

پێزی نان بگرن

پیاوێکی باڵا بەرز، موو کەڕ و چاو کاڵ بوو، نموونەی پیاوێکی ئاڵمانی، پزیشک بوو، زۆر هێدی و لەسەرخۆ بوو، نیشانەی ئەندامەتی حیزبی بەیەخەیەوە دەدرەوشاوە.

پۆژێک بەمیوانی هاتە ماڵی ئێمە لە کاتی خواردندا ورکە نانێکی زۆر وردی لێ کەوت بەسەر سوڕمانەوە دیتم داهاتەوە و هەڵی گرتەوە و پێش ئەوەی من چ بڵێم خستیە زاریەوە.

ئەگەر جاران کارێکی ئەوتۆم بەئێرانێیەکەوە دیبا کە لە هەموو تەمەنیدا نان و خواردنی بەنیعمەتێکی ئاسمانی زانیوە و ڕێزی لێ گرتووە، زۆرم بەلاوە سەیر نەدەبوو، بۆچی ئێستاش خۆم ئەگەر لە کۆڵان و ڕێباز تووشی ورکە نانێک بم کە فڕێ دراوە یا وەریوە، هەڵی ناگرمەوە و فووی لێ ناکەم و لە کۆنە دیوارێکی پا ناکەم؟ تا نەبێتە پێخوست. بەڵام ئەو دوکتۆرە ئاڵمانییە کە هەمیشە تێر و تەسەل بووە و لە ئێروو و خۆشیدا ژیاوە. بۆ وای کرد؟ بیر کردنەوەکەم بوو بەپرسیار و گوتم:

«بۆچی ئەم ورکەت کە ڕەنگبێ پیسیش بووبێ خوارد؟»

بزەیەکی هاتێ بەلاّم بزرکا و نیگای تاریکی و پەژارەی لێ باری. پاش تاوێک ڕامان گوتی: «دەزانم خواردەمەنی هەیە و دەزانم ئێستا لە زۆر وڵاتان گەلێک شت وەگیر دەکەوێ و تەنانەت لە هێندێک ماڵان بەپێی فیلانە. ئێمەش لێرە لە ئیروودا دەژین، بەڵام

من مەرجم کردووە هەتا ماوم هەرگیز هیچ خواردەمەنیێک فڕێ نەدەم و خەسار نەکەم».

دوایە ئەم سەرگوزەشتەی بۆ گێڕامەوە:

«لاو بووم تازە لە زانستگەی پزیشکیدا دەستم بەخوێندن کردبوو، یەکێک لە دۆستانی کۆنم دۆزییەوە کە لە منداڵییەوە ئاشنا بووین. دەگەڵ خۆی بردمە کۆڕی لاوانی کۆمۆنیست ئەگەرچی دەترسام بەڵام چالاکی و هەڵسووڕانی ئەم لاوانە سەرنجی ڕاکێشام و ویستم بەم ئاگرەی لە دەروونی ئەواندا بڵێسەی گرتبوو خۆم ببووژێنمەوە و نەک هەر خۆم گەرم کەمەوە بەڵکو گڕێک لە دەروونی خۆم هەڵگیرسێنم.

ئەو دێوەزمەم ناخۆش دەویست کە وردە وردە سێبەری شوومی بەسەر وڵاتدا کێشابوو و هەموو کەلێن و قوژبنی تەنیبوو. ئەم لاوانە دەیانویست دەگڵ ئەو ڕاچن. کەم کەم لەوان نیزیکتر دەبوومەوە و ئەو تاعوونە ڕەشەم کە بریتی لە هیتلەر و حیزبی نازی بوو، باشتر دەناسی و لە جاران پتر ڕق و قینم لێ هەڵدەگرت و تێ دەگەیشتم چ تارماییەکی ڕەش و بەسام و مۆتەبەکی خوێنمژ هەڕەشەمان لێ دەکا و چ چارەنووسێکی شووم و دزێومان لە پێشدایە و دواڕۆژێکی چەن پڕ مەترسی چاوەڕوانمان دەکا.

ژیان و کار منی لەم لاوانە هەڵبڕی، ترس وای هەموو کەس داگرتبوو کە من نەمتوانی دۆستانی خۆم بدۆزمەوە. ئەوەندەی پێ نەچوو شەڕ هەڵگیرسا و منیش کە ئیتر پزیشک بووم ناردرامە جەبهە. دەڕۆیشتین و پێمان لەهەر جێیەک دەنا. چارەڕەشی، مااڵوێرانی، برسایەتی و ئازار و جەزرەبە و ئاگر و سووتمان و کێم و خوێن و نەخۆشی و مەرگمان دەگەڵ خۆمان دەبرد. من بەتاقی تەنێ لەنێو ئەو هەموو ئەفسەر و سەربازانەدا کە بەکردەوەی خۆیان دەنازین، خەفەتم دەخوارد. تەنیا کارێکی نەختێک باش کە لە دەستم دەهات ئەوەبوو بەنهێنی یارمەتی گرتووەکان بدەم. یا ئەو کەسانەی بەزۆری و بەبێگار خزمەتی خۆمان پێ دەکردن ئازار نەدەم و پاروو نانێک یا تۆزە دەرمانێکیان بەدزی و فزی بدەمێ.

زۆر زوو گەیشتینە وڵاتی پان و بەرینی شووڕەوی، لەوێ جاری وا بوو چەند مانگ لە جێگایەک دەماینەوە، من خەریک بووم لە فەرماندەکەم نیزیک ببمەوە. تا لە سایەی دۆستایەتی ئەودا ئازاری پترم هەبێ و بتوانم خواردن و دەرمان بدەم بەو ژن و کچانەی خزمەتمان دەکەن و ئەوەشم بۆ کرا. ئیتر هەموویان خوویان بەو کاری من گرتبوو جاروبار سەریان داوێشتە سەرم پێیان دەگوتم دڵتەڕ، جاری واش بوو ناویان دەنام دوکتۆری سوور. منیش بەکاوەخۆ کاری خۆم دەکرد و گوێم بەو گاڵتە و گەپانە نەدەبزووت. جونکە کارم

باش دەکرد و لە کارکردنم ڕازی بوون ئەفسەرە بەرزەکان دەگەڵم دۆست بوون. منیش ئاگام لە دزی و دەسپیسی ئەوان بوو، بۆیە کەس وێم نەدەڕست و ئازاری نەدەدام و دۆستیەی بۆ دروست نەکردم. دەنا شۆفار و دووزمان و جاسووس یەکجار زۆر بوون وردە وردە زمانی ڕووسی فێربووم.

«ڕۆژێک یەکێک لەو کچانەی دەمناسی بەپەشۆکاوی و سەرلێشێواوی لێم وەڕوور کەوت و گوتی: دوکتۆر دەستم بەداوێنت ئەگەر دەتوانی یاریدەم بدە. گوتم چ قەوماوە؟ چ کارێک لە دەس من دێ؟ گوتی: دایک و باوکم سەربان دێشێ و زۆر سەخڵەتن و ئێمە نازانین چ بکەین و چمان لە دەس نایە، ماڵەکەیان بەپەنا ماڵی ئێمەوە بوو. کارەکانم تەواو کرد و دەگەڵی چووم بڕێک دەرمانیشم برد. باش دەمزانی ئەم ژانە سەرە لە برسانە، چووینە نێو ماڵێک ئیتر چی تێدا نەمابوو چەن سیپاڵ، چەن تەختەی لەت و پەت چەند قاپەشکاو و کۆنە سەماوەرێک و چادانێکی گاوکراو و چەن پیاڵە نەبێ، خانوویەکی بچووک بوو کە شەپی شووم و ئێمەی داگیرکەر بێ ڕەحم گەسکمان لێ دابوو. لە تەنیشت تەندوور پیرێژن و پیرە پیاوێکی نیوە زیندوو تخێڵ ببوون. لە ڕوخساری ئەواندا تەنیا دوو چاوی ڕۆچوو بریسکەیان دەدا. بەپەنا یەکەوە ڕاکشابوون. وەک مردووان زەرد هەڵگەڕابوون. بێ هێز و لەڕ و لاواز بوون، نەیاندەتوانی قسە بکەن یا ببزوون. دوو سێ زارۆکی ڕەشوڕووت و کز و مردەلۆخە بەترسەوە تەماشای منیان دەکرد. تەماشام کردن پرسیم: چەند ڕۆژە چیان نەخواردووە؟ کچەکە بەکوڵی گریانەوە گوتی: حەوتەیەکە زەوادیان نەبڕیوە، بەنیگەرانییەوە گوتم: چما چتان نەبوو؟ بۆ زووتر بەمنت نەدەگوت؟ من ئەوشەو لە بەشی خۆم شتێکت دەدەمێ دەرخواردیان بدە.

کچەکە گوتی: دوکتۆر تۆ زۆر دڵسۆزی، بەڵام هەرچی دەکەم ئەم دووانە هیچ ناخۆن تەنیا جار جارە چۆڕێک ئاو نەبێ. نووزەی پیرێژنەکەم گوێ لێ بوو چوومە سەرینی تا باشتر، گوێم لێ بێ. دەیگوت ئێمە بەشی خۆمان ژیاوین نابێ پاروو لە زاری ئەم زارۆکانە بگێڕینەوە. هەرچی هەبێ با ئەوان بیخۆن، تا بژین، تا گەورە بن تا ڕۆژی خۆشتر ببینن دایکە بێدەنگ بوو، دیتم ئەو دوو پیرە فیداکارانە دەستی یەکتریان گرتووە و چاویان لێک ناوە، دەتگوت بەم کردەوە دڵی یەک دەدەنەوە و پێشی نالەی خۆیان دەگرن. ئەوکم گیرابوو، زمانم لە بەند چووبوو، لە بەرامبەر ئەم هەموو خۆڕاگری و پێداگرییەدا چم پێ نەبوو بیڵێم. ئەوان بەگیان و دڵ بەپیر مەرگەوە دەچوون. چەند حەبی ئیسپرینم دانێ تا کەمێک ژانە سەرەکەیان کەم بێتەوە. تەنیا ئاواتم ئەوەبوو وەک ئالمانییەک بن ڕێسمەی دەرکی ئەم ماڵە خاپووڕە ماچ بکەم و لە ڕاست ئەم هەموو زیبک و غیرەتەدا چۆک دادەم،

بەڵام بەداخەوە هەر ئەوەندەم توانی لەبەر ئەواندا کە ئیتر نەمابوون سەردانوێنم.

لـــەو ڕۆژەوە مەرجـــم کـــردووە خواردەمەنی هەرچی بێ نرخیش بـــێ زایە نەکەم و تا هەم لەســـەر مەرجی خۆم ڕادەوەســـتم. من لە نیزیکەوە بەڵێ زۆر لە نیزیکەوە دێوەزمەی برسایەتیم دیوە.

١٩٧٣/١٣٥٢

کورتەی ئۆدیسە

هومێر

شـــاری ئەســـتەم و شـــوورەداری «تروادا» پاش گەلێک قەڵاداری و دەستەوەکەری و بەرگری و شـــەڕ و کێشـــە و خوێنڕێژی و قات و قڕی بەدەس دەگیرێ و بەجارێکی تەخت و خاپوور دەکرێ.

هێرشـــبەرانی کۆڵنەدەر، پاڵەوانان و مەردانی گەمارۆدەر و دڵاوەرانی نەبەز، سەرخۆش لە بادەی زاڵبوون و ئازایەتی دەگەڕێنەوە بۆ نێو ماڵ و منداڵ و کەســـوکار و خاووخێزانی خۆیان.

لەم نێوەدا تەنیا «ئۆلیس»ی کەلـلەڕەق، ســـەربزێو و چاونەترسی پاتشای «ئاتاک» لە ترســـی هەڕەشـــەی «نپتۆن» خوای دەریایان هەڵوەدا و ئاوارە دەبێ. «پنلوپ» ژنە جوانەکەی و (تلماک) ڕۆڵە تاقانەکەی هەر چاوەڕوانن و چ سەر و سۆراغی نییە. ساڵ و مانگ تێپەڕین و ئەو هەر بێ سەروشوێنە. دوژمنانی «ئۆلیس» و گیرۆدەکانی ئەوینی «پنلوپ» دەرفەتیان هێناوە و مرخیان لەو نازدارە شۆخ و شەنگە و لەو ژنە جوان و چەلەنگە خۆش کردووە و هەریەکە خەریکن بەفێڵێک ئەم ژنە پاک و خاوێنە بەدەس بگرن. بەڵام «پنلوپ» ژیرانە هەر کامەی بەچەشـــنێ تەفرە دەدا و بۆ گەڕانەوەی مێردەکەی ڕۆژ ئەژمێری دەکا. لەلایەکی دیکەوە بەیارمەتی «مینروا» خوای ئەقڵ، کوڕەکەی وەدوای شووەکەی خستووە گێژاوی توند و تیژ و بێ بەزەیی دەریا جارێکی دیکەش پەلاماری شـــێتانەی بردە ســـەر کەشتی سەرگەردان و بێ پەنای «ئۆلیس» و پێش ئەوەی کەشتییەوانەکانی وەخۆکەون و

چارەیەک بدۆزنەوە. کەشتییەکەیان لە بەستینی «ئۆژیژی» لە قوڕ دەنیشێ ئەم دوورگە بنکەی ژنە جادووگەڕێکی زۆر جوان بوو کە ناوی «کالیسپو» بوو. هەر لە یەکەم نیگادا دڵی چوە سەر «ئۆلیس» و ویستی دەستی دەگەڵ تێکەڵ بکا و دەگەڵی بمێنێتەوە. بەڵام سەرداری مەزن دڵی لە جێگایەکی دیکە بوو. ئاواتی گەڕانەوە بۆ نیشتمان و زێدی خۆشەویست و دیداری ژنە وەفادارەکەی و ڕۆڵە نازدارەکەی دەیتواندەوە. بۆیە هیچ ڕووی نەدایە و خۆی تێ نەگەیاند. جادووگەریش بەڕق داچوو و سوێندی خوارد تا مابێ لەم دوورگەدا زیندانی و دەسبەسەری بکا.

«ئۆلیس» ماوەی هەشت ساڵ لەم دوورگەدا دەسبەسەر بوو. ڕۆژانە لە کەنار دەریا لەسەر گاشە بەردێکی دادەنیشت و فرمێسکی هەڵدەڕشت و بەخەمناکی لە ئاسۆ ڕادەما.

پەرێشانی و لێقەوماوی گەییبووە ڕادەیەک کە خودایان هەموو بەزەییان پێدا دەهات بەڵام «نپتۆن» خوای دڵڕەق و ڕق ئەستووری دەریا، بڵێسەی قینی دانەدەمرکاوە. ئاخر ئەو چۆن لە کەسێکی یاخی و سەرکێش و نەترس دەبووڕێ کە خۆی لەو بەکەمتر نەدەزانی؟

ڕۆژێ «میندروا» خودای ئەقڵ پێی زانی کە «نپتۆن» سەفەرێکی دوور و درێژی لەپێشدایە و وا زوو ناگەڕێتەوە بەهەلی زانی و ئۆلیسی سواری تەختەیەک کرد و ناردیەوە بۆ وڵاتی خۆی. بەڵام بۆ بەدبەختی نپتۆن ئەوەندەی پێ نەچوو و گەڕایەوە کە ئەوەی دی چاوی چووە پشتی سەر. یەک بەخۆی نەڕاندی و فەرمانی بەگەوالە هەوران دا. پاڵ وێک بدەن و شۆرابە بەر بدەنەوە و یارمەتیش لە ڕەشەبا و گێژەلووکە وەربگرن. بەم جۆرە فەرتەنەیەکی نایەوە کە بەچاوترووکانێک تەختەی ئۆلیسی چارەڕەشی تێکوپێک شکاند و ورد و خاش کرد. ئۆلیسی بێچارە کەوتە نێو نێرینەی دەریای بێ ئامان و وەپەلەقاژەکەوت. بەڵام لەم جەنگەڵدا (ئینۆ) پەری دەریایی بەچاوی ئەنگاوت و زگی پێ سووتا و تیتۆلێکی لە ڕووپۆشەکەی خۆی دڕاند و بۆی هاویشت و گوتی:

«لە نێوقەدی خۆتی ببەستە دەتگەیەنمە وشکایی»

ئۆلیس کە لە سەرەمەرگدا بوو بەقسەی کرد. بەڵام بووڕایەوە و ئاگای لە خۆ بڕا. کاتێ وەخۆ هاتەوە خۆی لە بەستێنی دوڕگەی (فیناس) دی.

ئەمشەوە «نازیکا» کچی فەرمانڕەوای (فیناس) خوای خوایانی خۆیانی لەخەو بینی:

کە فەرمانی پێ دا بەیانی زوو هەستی جلی باوک و براکانی بەری لە دەریا بشوا. بەیانی زوو دایکی چێشتێکی باشی دروست کرد و گۆزەیەکی شەرابی کۆن و دەفرێکی پڕ

زەیتوونی دایە و خزمەتکاری دەگەڵ ناردن بۆ لێواری دەریا.

کیژەکان تازە لەسەردەمی کەناری دەریا دەستیان بەیاری و گاڵتە و گەپ کردبوو. کە دیتیان کەڵەپیاوێکی بەشان و باهۆ و بەدار و بار و کەڵەگەت، بەڵام شپرزە و خوێناوی و بریندار لەبن گابەردێک هاتە دەر. خزمەتکارەکان کە چاویان پێ کەوت ترسان، زیراندیان و هەڵاتن. ئەمما نازیکا ئازایانە بەپیرییەوە چوو و ماندوو نەبوونی لێ کرد ئۆلیس کە لەبەر بێ هێزی و شەکەتی و برسایەتی توانی نەمابوو. بەسەرهاتی خۆی بەکورتی بۆ گێڕاوە. نازیکا، نان و چێشت و شەرابی بۆ دانا. تا تێر و پڕی خوارد و ئاهێکی هاتەوە بەر. ئەمجار پیلی گرت و بردییە کن باوکی «ئالینووس» فەرمانڕەوای دڵپاک و پیر و زوڕهان پێشوازێکی گەرم و بەخێرهاتنێکی زۆری لێ کرد و لە حاڵ و ئەحوالّی پرسی. ئۆلیس پاش ڕۆژێک حەسانەوە سەرگورشتەی خۆی وا بۆ گێڕاوە:

(من ناوم ئۆلیس کوڕی «لائیرتیس» پاتشای ئیتاکم لە سەرانسەری یۆناندا کەسێ نەبوو ناوبانگی منی نەبیستبێ و داستانی ئازایەتی و نەبەزی و تاریفی هێزی باهۆی منی نەزانیبێ. شووڕەتی دڵێری و بوێری من لە دنیادا نەما و گەیشتە حەوت تەبەقەی ئاسمان. بۆیە خودایان لێم تووڕە بوون و تووشی ئەو هەموو بەڵایانەیان کردم. نەیانهێشت بگەڕێمەوە زێد و نیشتمان و نێوماڵ و خێزانی خۆم.

کاتێک گەمارۆی تروادا دوایی هات. من لەشکرەکەی خۆم گێڕاوە و ڕووم لە وڵاتی خۆم کردەوە. بەڵام هەر لە یەکەم ڕۆژدا دەریا بەگژماندا هات. چوار شەو و ڕۆژ ئێمەی وەک زلە کایەک خستە بەر شەپۆڵە بێ ئامانەکانی خۆی. ڕۆژی پێنجەم شەپۆڵەکان هێوربوونەوە. خۆمان گەیاندە دوڕگەیەک کە ئی هۆزی «سیکۆن» بوو لە پێشدا ئێمە هێرشمان بردە سەر ئەو هۆزە وەحشییە و تاڵان و دەسکەوتێکی باشمان وەگیرکەوت. بەڵام بەیانی کوڕە کوڕەی هۆزەکە لێمان وەخۆ کەوتن و کوشتارێکی باشیان لێ کردین و بەزەحمەت خۆمان ڕزگار کرد.

کاتێک کەشتیی ئێمە کەوتەڕێ هەوا نەرم و خۆش بوو و هەتاوی بەتین و گەرم تیشکی زێڕین و جوانی خۆی بەسەر دەریای شین و هێمندا بڵاو دەکردەوە و چاو لە دیتنی تێر نەدەبوو. بەڵام ئەوەندە پێ نەچوو هەوا ئاڵۆز و تووش بوو. با و تۆفان و گەردەلوول، گێژەنەیان نایەوە. پاش نۆ ڕۆژ خەبات و بەرەنگاری ئازایانە لە بەستێنی دوڕگەی «کنار خۆران» لەنگەرمان گرت. لەم دوڕگەدا هۆزی «کنار خۆران» دەژین. بەشێکی ئێمە دابەزین و چوونە ئاوەدانی بەشکم نان و ئاوێک پەیدا بکەن. ئەوان لەوێندەرێ بەخواردنی

میوەیەکی شـیرین کە پێی دەڵێن «کنار» سـەرخۆش و گێژ و وێـژ بوون و لەبیرەخەو ڕاچوون و هێزی وەیان نەما لە جێگای خۆیان ببزوون. بەزۆرەملێ و پاڵەپەستۆ هەرچۆنێک بوو گەیاندمانەوە کەشـتی و بەپەلە دوورکەوتینەوە نەوەک فێری خواردنی ئەم میوە بین و هەتا دەمرین لەوێندەرێ دایکوتین.

سـەفەری ئێمە لە دەریای تۆفانیدا هەروا درێژەی بوو تا گەیشتینە وڵاتی «سکلوپ» یا سـەرزەمینی غوولانی یەکچاو. لەنگەرمان گرت و دەگەڵ دوازدە هاوڕێ بۆ پەیداکردنی تێشـووی ڕێگا بەڕکە و هەورازەکاندا هەڵگرین. لەوێ تووشـی ئەشـکەوتێکی زۆر گەورە بووین. کە بەڕێز، مەشکەشـیر، پێسـتە پەنیر، خیگە ڕوونی لێ داندرابوون. لە خۆشیان شاگەشـە بووین و هەڵپەڕین و چاوەڕێی خـاوەن ماڵی دەولەمەند بووین. تا بگەڕێتەوە و ئازووخەیەکی زۆری لێ وەرگرین.

کـە زەردە پـەڕی و ڕۆژ ئاوابوو پیاوێکی زل و زەبـەلاح و خوێنتاڵ و دزێو کە تەنیا چاوێکی لە نێوچاوان بوو. دەگەڵ گاڕانێک مەڕ گەڕایەوە ئەشـکەوت. پەزەکان هەموویان لـە خۆی قەڵەوتر بوون کە چـاوی پێمان کەوت و بەدەنگێکی وەک هەورە تریشـقە کە هەموو ئەندامانی لەشـمانی لەرزاند گوتی: ئەی بێگانـە کێن؟ لە کوێوە هاتوون؟ لێرە چ دەکەن؟ ئێمە لەسـەرەخۆ وەڵاممان داوە: ئەی خانەخوێی مەزن ئێمە پۆلێک لە لەشکری یۆنانیانین لە شـەڕی تروادا دەگەڕێینەوە. ماوەیەکە ڕێگامان لێ گۆڕاوە و ئازووخەمان لێ بڕاوە و چمان نەماوە و ئێستا پەنامان بۆ ئێوە هێناوە کە لە ڕێگای «زئوس»دا ئەمشەو پەنامـان بدەی و بەیانی کەمێکمان ئازووخە پێ کـەڕەم بفەرموێ. وەڵامی ئەو بەڕقەوە بۆ ئێمەی لێقەوماو ئەوەبوو: ئەی چارە ڕەشـینە ئێوە بەهەڵە چوون کە پێتان وایە ئێمە بەندەی زئوسـین خوای ئێمە نپتۆنە. ئەمجار هەستا و بەردێکی یەکجار گەورەی بەزارکی ئەشـکەوتەکە وەنا. پاشـان دوو کەسی لێ هەڵبژاردین و بەهاسـانی پچڕ پچڕی کردن و لەپێش چاوی ئێمە زۆر بەئیشـتیاوە خواردنی و پێکەنی گوتی شـێوی ئەمشەوم ناخۆش نەبوو. دوایە لەسـەر لۆدە کایەک کە لە قوژبنی ئەشکەوتەکە هەڵدرابۆوە لەسەر گازەرای پشت ڕاکشا و خرپ خەوی لێ کەوت. لەپێشدا ئارەقەیەکی ساردم ڕێ نیشت. بەڵام دوایە غیرەتم بزووت و ئاگرزی تووڕەیی هەموو لەشـی داگرتم و مووم لێ بوونە نەشـتەر. نیازم وابوو شـێرەکەم هەڵکێشـم و بەهەموو هێزی خۆم لەسـەر دڵی ڕۆکەم. بەڵام دوایە بیرم کردەوە ئەگەر بیکوژم دەبێ هەموومان لەم ئەشـکەوتەدا بمرین و بڕزین. چونکە دەمزانی جگە لە خۆی کەس ئەم بەردەی بۆ لە دەرکی ئەشکەوت ناکرێتەوە.

بەیانی زوو هەسـتا ئاگری کردەوە، پەزەکانی دۆشین ڕسقەکەی ڕەعەمەل هێنا و دوو

کەســـی دیکەی ئێمەی برژاندن و خواردنی و دەم و لەوسی لستەوە و مەڕەکانی دەرکردن و بەردەکەی بەزاری ئەشکەوتەوەنا. ئەو ڕۆژەی هەر ئەوەندەمان پێ کرا شینی دۆستانمان بگێڕین. دوای زۆر لێکدانەوە بیرێکم بەمێشک داهات. لە گۆشەیەکی ئەشکەوتەکەدا دارێکی زۆر گەورەی زەیتوون هەڵپەســـێردرابوو. دەگەڵ دۆســـتان بەزەحمەت نووکمان تیژ کرد و لە ئاگرمان نا تا باش داگیرســـا. شەو کە غوولی یەکچاو هاتەوە. چوومە لای و گۆزەیەکی شـــەرابی تونـــد و کۆنمان پێ مابوو بۆم برد و گوتم قوربان! ئـــەو دیاریییەت دەدەمێ بەو مەرجە بەرم بدەی. غوول وەری گرت و یەک بین بەســـەریەوە نا و گوتی: شـــەرابێکی زۆر بـــاش بوو. ئەی بێگانە ناوت چییە تا من وەبیرم بێتەوە. گوتم: قوربان ناوم هیچکەســـە دۆســـتان هەر پێم دەڵێن هیچکەس. گوتی: ئافەرین هیچکـــەس بەڵێنت پێ دەدەم تۆ لە دوای هەموان بخۆم.

شـــەراب کاری خۆی کرد، خاوی کردەوە، گێژ بوو و بەپشـــتەوەدا کەوت و لە غورابی خـــەوێ ڕا چوو. ئیتر خۆگنخاندن کەڵکی نەبوو بەیارمەتی شـــەش کـــەس لە یاران دارە زەیتوونمان لە ئاگردا سوور کردەوە و بەهەموو هێزی خۆمان لە تاقە چاوەکەمان ڕۆ کرد. چاوی ســـووتا و یەک بەخۆی نەڕاندی کێو و دەشـــت دەنگی دایەوە و ئەشکەوت لەرزی، هێنـــدەی پێ نەچوو ئەو غوولانەی لـــەم دەوروبەرە بوون داوەڕووکان. ئێمە هەموو خۆمان شـــاردەوە و چاوەڕوانی چارەنووســـی خۆمان بووین. غوولەکان لێیان پرسی: چ بووە؟ کێ وای لـــێ کردی؟ ئەو کە لە تاوی ئێـــش و ژان وەک مار جینگڵی دەدا لە وەڵامدا دەیگوت هیچکەس، هیچکەس، دۆســـتەکانی وای بۆ چوون ئەم بەڵایە «نیتۆن» بەسەری هێناوە و هیچ لە دەس ئەوان نایە و ڕێی خۆیان گرت و ڕۆیشتن.

غوولی بریندار و کوێر و کوتر بەردی زارکی ئەشکەوتی لابرد. تا مەڕەکان بڕۆن. دەستی بەپشـــتی هەموویان دادەکێشا تا بزانێ خۆمان بەپشتیانەوە قایم نەکردووە؟ تا بمانگرێ و تۆڵەمان لێ بکاتەوە. بەڵام ئێمە کە خۆمان بەبەر زگی بەرانەکاندا هەڵواسی بوو ڕزگاریمان هات. مەڕەکانیشـــمان وەپێش خۆماندا و خۆمان گەیاندەوە کەشتی. من گاڵتەم پێ کرد و گوتم: من پاتشای ئاشتاکم. غوولی نیوەگیان بەردێکی گەورەی هەڵکەند و تێی هەڵکردین. باش بوو دوورتر لە ئاو کەوت، دەنا لەوانەبوو کەشتییەکەمان غەرق بکا.

لەوێـــوە بەرەو ماڵ گەڕاینەوە. بەڵام ســـەفەرەکەمان چەنـــد ڕۆژ لەبەر تۆفان درێژەی کێشـــا. ڕۆژێک گەیشـــتینە دوڕگەیەکی پـــان و پۆڕ. کە زانیمان بنکـــەی «ئایوولووس» پاســـەوانی بایەکانە. کە بەسەرهاتی سەیر و ســـەمەرەی خۆمانم بۆ گێڕاوە. هەمبانەیەکی پـــڕ لە بای دامێ. گوتی: بەهێزی خۆم بایەکانم تێـــدا بەند کردووە، بەڵام نەکەی زاربێنە

زێڕینەکـــەی بەهیچ بارێـــک بکەیەوە. کە بایەکان بەڕەڵڵا دەبن و دەســـبەجێ پاپۆڕەکەت تێک دەشـــکێنن زۆرمان ســـپاس کرد و بەتیشـــوو و ئازووخەیەکی تەواوەوە کەوتینە ڕێ بەڵام دوو ڕۆژ لە ســـەفەری ئارام و ئاســـوودەی ئێمە تێ نەپەڕیبوو کە: هاوڕێکانم بیریان کردبووەوە کـــە «ئایوولووس» بێگومان گەنج و گەواهیراتێکی زۆری بۆ من لە هەمبانەکە کردووە و ڕەنگبێ، بەشی وانی لێ نەدەم. خۆیان پێ ڕانەگێرابوو و زاربێنەکەیان کردبۆوە. لەپڕ هەوا گۆڕا با هەڵی کردێ تۆفان پەیدا بوو. دیســـان گەمیەکەمانم کەوتەوە فەرتەنە و داڵی مەرگ بەســـەرماندا دەخولاوە. بەهەزار ناری عەلی گەیشتینە دوڕگەی «سیرسە»ی جادووگەری بەدفەڕ. لەوێش گوڵمەزی وامان بەسەرهات لە گێڕانەوە نایە. هەر چۆنێک بوو لەو موڵەکەش ڕزگاریمان هات. پاشـــان چووینە دوڕگەی «ترزیاس» شوانی مێرخاس زۆر پیاوانە و بەڕووخۆشانە دەگەڵمان جوولاوە. بەڵام هاوڕێکانم ئەوەندە تامەزرۆ بوون. چەند مەڕی ئەویان کوشـــتەوە و خوارد. «هیلوس» خـــوای هەتاو ئەو نامەردییەی بەدڵ نەبوو گازنـــدەی بردبووە بەر «زئوس» خودای خودایان بڕیاری دابوو تۆڵەیان لێ بکاتەوە. بۆي کە ئەو دوڕگەمان جێ هێشت تۆفان کەشتییەکەمانی تێک شکاند و بەتەنێ من دەرچووم، ماوەیەک لەنێو دەریادا مەلە و پەلەقاژەم کرد تا گەیشـــتمە دورگەی «ئوژیژی» هەشـــت ساڵ لەوێ دەسبەسەر بووم تا بەتەختەیەک نەجاتم بوو و ئێستا ئەوە لێرەم دەبینن).

کاتێک سەرگوزشـــتەی ئۆلیس دوایی هات هەموو زگیان پێ ســـووتا. پاتشای فیناس کەشـــتی بۆ ئامادە کردن و پیاوی دەگەڵ خســـتن و بەڕێی کرد. کە گەیشـــتنە بەندەرگە خودای ئەقڵ خۆی گەیاندێ و پێی ڕاگەیاند کە هەر ئێستا تەواوی دوژمنانی لە کۆشکەکەی ئەون و ئەگەر بەئاشـــکرایی بچێتەوە. لەوانەیە بەهەمووان ســـواری سەری بن و بەخۆڕایی بیکوژن. وا چاکە جلی هەژارانە لەبەر بکا و بچێتە کۆخی کۆنە دۆســـتەکەی «ئۆمائوس» ئۆلیس بەقسەی کرد و لەوێ لاوێکی جوانچاک و ڕێکوپێک و بەشان و باهۆی چاو پێکەوت بەدرۆشـــم زانی کوڕەکەی خۆیەتی. باوک و کوڕ پێک شاد و شوکر بوون و پاش نیزیکەی بیست ساڵ یەکتریان لە ئامێز گرت و ماچ کرد.

شـــەوێ بەجلی شڕەوە چووە کۆشکی خۆی. کە لە دەرکی وەژوور کەوت سەگە پیر و نەخۆشەکەی «ئارتوس» کلکەسووتەی لەبەر کرد، سواڵکەرێکی خوێری زانی ئەو ڕێبوارە، هەژارە، ڕووتەڵە جگە لە ئۆلیس نابێ کەسی دیکەبێ. دەسبەجێ خەبەری بۆ (ئاینتووس) کە یەکێک لە ســـەرداران بوو برد. ئەو گەرچی بڕوای بەســـواڵکەرەکە نەکرد. هەســـتا و چوارپایەکی بەهێزی خۆی لە تۆقی ســـەری ڕاکێشـــا. ئۆلیس تێـــک هەڵگلا و بەتووڕەیی

هەستاوە و خەریک بوو تۆڵەی بکاتەوە. بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخوری. ناچار لە سووچێک خزا. (ئاینتووس) دڵنیا بوو کابرا بەهەڵە چووە.

لە ژووری تالار هەرا بوو. (پنلوپ) کەوانە گەورەکەی ئۆلیسی بەدەستەوە بوو و دەیگوت:

«دوا هەلتانە هەر کەس توانی کەوانی مێردەکەم بکێشێ و تیرێکی پێ باوێ شووی پێ دەکەم».

هەموو ئەم پێشنیارەیان قبووڵ کرد و بەفیزەوە ئامادە بوون. بەڵام هەرچی قەوەیان دا بەخۆ و هەوڵیان دا نەیانتوانی کەوان بکێشن. تا لە دواییدا ئۆلیس هاتە پێش هەموو بەوە پێکەنین کە هەژارێکی پیر و زۆرهان دەیەوێ هێزی خۆی دەگەڵ هێزی لاوانی بەناوبانگ تاقی بکاتەوە. بەڵام بەپێچەوانەی بۆچوونی ئەوان کەوانی تا ئاخر کێشا و تیرێکی تۆندی هاویشت.

ئەمجار جلە شرپەکانی لەبەر خۆی داڕنی و نەڕاندی:

«ئەی زۆردارانی خۆپەرست ئەو کەسەی لە بەرامبەر ئێوەدا ڕاوەستاوە کەس نییە، ئۆلیس نەبێ کە پاش گەلێک ساڵ دەگەڕێتەوە ماڵی خۆی و دەبینێ دۆستانی خەیانەتی پێ دەکەن».

تلماکیش بەجلی زێڕکفت و ڕەنگاوڕەنگەوە هات و لە تەنیشت باوکی ڕاوەستا. ئۆلیس کەوانەکەی ڕاکێشا و تیرێکی لە ئەوکی ئاینتوو دا و لە حاڵێکدا کە جامی شەرابی زێڕینی بەدەستەوە بوو لە خوێنی خۆی گەوزی.

کە ئەو کوژرا ئەوانی دیکە وەخۆ هاتنەوە. بەڵام هەرچی لەنێزە و شیر و مەتاڵی خۆیان گەڕان نەیاندۆزینەوە. چونکە تلماکی ژیر و وریا لێی شاردبوونەوە مێزیان شکاندن و کورسیان دەس دانێ و ڕامااڵیان بۆ ئۆلیس برد. بەڵام لە بەرامبەر هێزی باهۆ و تیری گرچووبڕی ئەودا خۆیان نەگرت و توانایان نەبوو هێندە پێ نەچوو هەموو لە خوێنی خۆیاندا تلانەوە.

پاڵەوانی مەزن ژنە خۆشەویستەکەی لە ئامێز گرتەوە و پاش بیست ساڵ ئاوارەیی، بەختەوەری ڕووی تێ کردنەوە.

۱۹۷۸/۱۲/۴

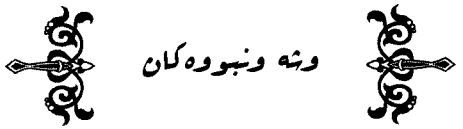

کاتۆل مەندیس

سەردەمێک لە مەڵبەندێکی زەنوێر و سازگار وەک بەهەشتی بەرین پەریزادێک رای دەبوارد کە لە شۆخ و شەنگی و جوان و چەلەنگیدا وێنەی نەبوو. بەڵام لە بێ بەزەیی و دڵڕەقی و دەسرەشیدا کەس دەسکی لەدوو نەدەکرد. لە مەڵبەندەکەی ئەودا خەڵک ژن و پیاو، پیر و لاو، وردە و زارۆک هەموو بەشێکی باشیان لە پیتی خۆڕسک پێ برا بوو.

کەس نەیزانی پەریزاد بۆ ڕقی لە پڕ و لە ناکاو لە دانیشتوانی ئەم مەڵبەندە پڕ خێر و بێرە هەستا؟ بۆ ئاورگی تووڕەیی بڵێسەی بەرز بۆوە؟ بۆ هاتە سەر ئەوەی بەگژیاندا بچێ؟ لەپێشدا بیری کردەوە تۆفانێکی توند و بەسام بەرپا بکا، کۆشکان بڕووخێنێ خانووبەران بڕمێنێ، کۆخان تێک تەپێنێ، کەپران ڕابێنێ، تاوڵ و ڕەشماڵ و چیغ و چادران ڕاڕفێنێ تا شوێنەواری ژیان و مان و بوون و گوزەران لەو نێوە نەمێنێ.

پاشی خەریک بوو، هەموو گوڵەگەش و بۆنخۆشەکان بپرووکێنێ، هەموو گیا شلک و تەڕەکان، هەموو دارە سەوز و بەرزەکان، سیس و ژاکاو و کلۆر و هڵۆڵ بکا. تا کەس خۆڕسکی دڵگر نەبینێ، تا کەس دیمەنی خەمڕەوێن نەبینێ و هەموو لایەک بکا بەبیابانێکی کاکی بەکاکی و بێ ئاو و شینایی و ئیشکارۆیەکی زووڕک و ڕەق و بیروونێکی چۆڵ و هۆڵ و شۆڕەکاتێکی خۆێڵین و سووتاو.

دوایە هاتە سەر ئەوە ناسک و نازدارەکان، تەسک و لەبارەکان، ڕەزا سووک و خوێن

شـــیرینەکان بکاتە ڕەووزنەی دزێو، پیرێژنی سەر بەسۆدرە، یاڵ یابووی لاجانگ بەڕشک، پورە گوڵنەتەڵەی ئەفسانەیی تا ئەوین و دڵداری، ژوان و شەوگورد و چاو بڕەکین و تاسکە تاسک، دەسبازی و ڕاز و نیازی دڵداری دوایی بێ.

بەوەشـــەوە زەرد نەبوو ویستێ گێژەڵووکە و ڕەهێڵە و لەنگیزەیەک، لە بەرد، لە ئاگر، لە مشکی و خۆڵەمێش، لە ژیلەمۆ و پزیلک بەسەر وڵاتدا ببارێنێ و هەموو زیندەوارێکیان وەبن دا.

پاش ئەوە، خەیاڵێکی وای بەدڵی داهات هەتاو داپۆشـــێ و تیشـــکی گەرم و بەتین و ژیانبەخش بتارێنێ تا تاریکی و ســـەرما و زوقم و ســـیخوار و سەهۆڵبەندان کاری خۆیان بکەن و گیانلەبەر نەهێڵن.

ئاخرەکەی وەک کۆنـــە دزێکی دەس پیس و دیواربڕێکی چاوچنۆک کەلێنی دۆزییەوە، پاش وردبوونەوە و بیر لێکردنەوە بڕیاری دا پســـتەیەکی ئینســـانی و سێ وشەی ئاسمانی لەبیر هەموان بەرێتەوە:

«تۆم خۆش دەوێ».

لە هەوڵەوە خەڵک نەیاندەزانی چییان لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە، تووشی چ بەڵایەک بوون، چۆنیان تانوپۆ لێ تێک چووە؟ تەنیا هێندێک دەیانزانی لەم نێوەدا شتێک بزر بووە. بەڵام هەســـتی پێ ناکرێ، کێژە جوانەکان کە جاروبار وێـــڕای دەزگیرانەکانیان دەچوونە ســـەیران و گـــەڕان و بووکە نازدارەکان کە دەگـــەڵ تـــازە زاواکان، دەچوونە نێو پەردە هەســـتیان دەکرد کە دەبێ ڕســـتەیەکیان پێ بگوترێ و بەشەرم و نازەوە وەڵامی بدەنەوە بەڵام کام ڕســـتە؟ هیچ لەبیریان نەمابوو، دەیانزانی ئەم ڕستە تەعبیرێکی شاعیرانەیە، لە چەند وشـــەی زۆر ناسک و شیرین دروســـت بووە کە پڕە لە تاسە و ئاوات و ڕاز و نیاز و هەست دەبزوێنێ و ئەوین دەجوولێنێ. ئەمما زمانیان گرێ درابوو. پەشۆکابوون، سەرسام بوون دەیانویست بپرسن، یارمەتی لە یەکتر بخوازن. بەڵام هەموو بێ هۆش و سەرگەردان بوون و چیان بەبیردا نەدەهات.

زەمان تێ دەپەڕی، کەچی خەم و پەژارەی خەڵک هەر زێدەتر دەبوو. گشـــت ئەوەندە هەراســـان و پەرێشـــان بوون. دەتگوت: خۆڵیان بەسەردا دابێشـــتوون. دەتگوت: هەموو جگەرگۆشـــەی شـــیرینی لەدەس داوە و ڕۆڵـــەی لێ ون بووە. هەرچـــی دەیانکرد ڕەمزی بەختەوەریی جاران و ڕازی شادیی پێشوویان بدۆزنەوە نەدەکرا و نەدەلوا.

وردە وردە هەودای دۆستایەتی پسا، بڵێسەی خۆشەویستی دامرکا. پشکۆی ئاشنایەتی

ژیلەمۆی نامۆیی بەسەردا کرا. لە هەموو لاوە ئینکەبەری، ئیرەیی، درِدۆنگی و دوژمنایەتی سەری هەڵدا، وشە باو و شیرین و خۆشەکانی وەک: گیانەکەم، جەرگەکەم، ئازیزەکەم، چاوەکەم، باوکم، دایکم، پۆڵەم، کچم، کوڕم، مامە، کاکە، دادە، بەتەواوی لەبیر چوونەوە.

گراوی لە کوڕە حەیرانان تۆران چونکە دەیانویست پستە خۆشەکەیان لێ ببیسن و ئەوانیش چاریان بێچار بوو. کابان مێردانیان ڕێ نەدەدا سەرجێ چونکە پێیان وابوو، سارد بوونەوە. بۆیە ئەم چەند وشەیان بەزاردا نایە. ڕێگای کانی و دەراوان نەدەگیران و ژوانگە چۆل بوون و بەقوڕ گیران.

خوایا! ئایا لەم جیهانەی تۆدا، بێ هەستی ئەوین، هیچ شت تام و بۆنی هەیە؟ ئایا ئەگەر ئەو پەریزادە ڕق ئەستوور و خۆپەرستە، ئەو مەڵبەندەی بەیەکجاری وێران و خاپوور کردبایە باشتر نەبوو لەوەی هەستی ئەوینی تێدا بمرێنێ؟

لەو مەڵبەندەدا شاعیرێکی لاو دڵتەڕ و خاوەن هەست دەژیا. حاڵی وی نەک لە خەڵکەکە خۆشتر و باشتر نەبوو بەڵکو پەشێوتر و تاڵتر بوو. بۆ دەربڕینی هەستی ئاگرینی دەروونی خۆی، لە ڕستە ونەکە دەگەڕا. بەتایبەتی پێش ئەوەی پەری دلاواز و بەدئاکار. ئەو بڕیارە ناهەمواڕە بدا و ئەو کارە ناڕەبارە بکا. ئەو غەزەلێکی ناسک و پڕ سۆزی دەس پێ کردبوو. کە هەموو قافیەکانی بەوشە ون بووەکان تەواو دەبوو. غەزەلی شاعیری لاوی، داماوی، دڵسووتاو، ناتەواو مابۆوە چونکە ڕستە پیرۆزەکەی نەدەهاتەوە بیر.

بەڕەبەیانێک شاعیری خەمناک و دڵتەنگ لە دەرەوەی ئاوەدانی لەبن داریک لەسەر جۆبارێک دانیشتبوو و بیری دەکردەوە:

خوایا! بۆ وام بەسەر هاتووە؟ بۆ بیرم شێواوە؟ بۆ وشک بووم؟ بۆ من ئاورگی هەست، دەریای شێعر و خودای قافیە نەبووم. بۆ ئێستا ناتوانم غەزەلەکەم تەواو بکەم؟ بۆ؟ بۆ؟

بەهەڵکەوت لەم بەیانە دڵڕفێنەدا پەری تیژباڵ و بێ خەیاڵ و دڵڕەق و بەدفەڕ هاتە ئەم شوێنە، تا شنەی بەیان هەڵمژێ، تا بۆنی گوڵان بکا، قاسپەی کەوانی گوێ لێ بێ، ورینگەی بلبلان ببیستێ، خوڕە و هاژەی شەپۆلی چۆمی خورێن دڵی شاد بکا.

لەپڕ چاوی بەشاعیری دڵتەنگی تێگیراو کەوت. دڵی داچڵەکی، تەزووی بەلەش داهات، دەریای ئەوینی خرۆشا، شێت و وێتی شاعیری لاو بوو. خۆی هێنا سەر ڕەنگی کێژۆڵەیەکی خونجیلانە و نەشمیلانە و خوێن شیرین و ڕەزا سووک و بەپاڵێیەوە دانیشت. بەنیگای پڕ هەوەس و بەناز و عیشوەی دڵڕفێن بەلەنجە و لاری شۆخانە، دڵی تەڕ و ناسک و جوانی پەرستی ڕفاند، دەستی ئاویشتە ئەستۆ و لێوی بەلێویەوە نا، تێری ڕاموسی و لە دەریای

خۆشـــی و کامەرانیدا نوقمی کرد. شـــاعیری بێ بەش و ناکام، بەم ئەوینە کوتوپڕە. بەم لاواندنەوە و لەزەت وەرگرتنە. یەکپارچە بوو بەکۆی ئاگر. دەتگوت: لەباتی خوێن، مســـی داخـــی لە دەماران دەگـــەڕێ. پەری لە ئامێزی گەرم وەرێنا گیـــان و لەش و دڵ و دینی پێشکێش کرد.

بەفەرمانـــی پەری دەروازەی ئاســـمانی شـــین کرایەوە، پەری و شـــاعیر وەک جووتە کۆترێکی سپی تیژباڵ بەرەو ئاسۆی بێ سنوور هەڵفڕین. ئەستێرە گەش و پرشنگدارەکان، وەک خەرمانێک ئاڵماس بەگرشـــە گرشـــە بەدەورەیاندا ســـووڕان و ســـووڕان و سووڕان. گالیســـکەیەکی زێڕی مرواری کوت کە ئەسپێکی سپی باڵداری تێ کرابوو. ڕاگیرا، سواری بوون و بەپانایی ئاســـماندا گێڕانی. بۆ خۆشیان نەیانزانی ئەم گەشت و گەڕانە ئەم شادی و سەیرانە چەندی درێژە کێشا؟

بەجووت هاتنەوە ســـەر زەمینی خاکـــی و هەر لەو مێرگ و چیمەنـــە ئارامیان گرت، شاعیری لاو وێڕای جریوەی مەلانی سەرمەست غەزەلی ئاشقانە و پڕ سۆزی وای بۆ پەری خوێندەوە کە ئاگری لە دەروون و هەناو بەردا و ئۆقرەی لێ بڕی پەری هەرگیز دەنگی وا زوڵاڵ و قســـەی وا خۆشی نەبیستبوو. کەچی بەو حاڵەوە گەردی خەم و پەژارەی لەسەر ڕوخسار نیشتبوو و پۆلی فرمێسکی وەک مرواری لە چاوان هەڵوەری، شاعیر بێدەنگ بوو، سەری سوڕما و بەشڵەژاوی بەسەر پێیانی داکەوت و گوتی:

(ئەی فریشـــتەی جوان، ئەی ئارامی دڵان! چت لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە؟ پاش ئەو هەموو خۆشی و ڕابواردنە بۆ دەگری و دەبارێنی؟ ئایا کەس لە گوڵ کاڵتری پێ گوتووی ئایا کەس دڵی ناسکی شکاندووی؟ ئایا کەس خەیاڵی ئارامی شێواندووی؟)

پەری لە حاڵێکدا کە فرمێسکی لەسەر کوڵمەی لە گوڵ ناسکتری دەسڕیەوە گوتی:

(بەڵێ خۆشەویســـتم، بەڵێ! لـــەم ماوەدا کە ئێمە پێکەوە ڕامانبـــواردووە تۆ هەموو شتێکت گوت مەگەر شتێک نەبێ کە هەر لە هەوەڵەوە گیانی من تینووی بیستنی بوو. تۆ لەنێو ئەم هەموو قسە خۆشانە و شێعرە تەڕانەدا، جارێک نەتگوت تۆم خۆش دەوێ).

هێشـــتا پەری قسەکەی تەواو نەکردبوو کە شاعیری دڵتەڕ هەرای شادی لێ بڵیند بوو و دەســـتی کرد بەهەڵپەڕین و ســـەما، ون بووەکەی دۆزیەوە کە ئەو هەموو ڕەنج و ئازار و مەینەت و کوێرەوەرییەی لە پێناودا کێشـــا بوو. وەک مەلێکی بەرزەفڕ بەســـەر مێرگ و چیمەن و گوڵ و گوڵزار و باخ و دارســـتاندا فڕی گەشـــتە شار و لە گۆشەیەک دانیشت و غەزەلەکەی تەواو کرد. ئەمجار بۆ خەڵکی خوێندەوە، خەڵک بەبیســـتنی شێعرەکە کەوتنە

ســـەما و هەڵپەڕکێ، ژیان دەســـتی پێ کردەوە، ئەوین لە دڵاندا پەیدا بروە. کیژە ســـرک و ڕەوەکەکان بەرەو ژوانگە بوونەوە، هەتاوی بەختەوەری تیشـــکی هاوێشـــت و تاریکی و سەرمای نەهاتی و ناهومێدی نەهێشت.

بەڵێ لەم دنیایەدا ئەگەر شێعر نەبووبا، هیوا، خۆشی، ئەوین، دڵداری و پێک گەیشتن مانای نەبوو و ئەگەر شـــاعیر نەبووبا تا پەیامی ئاســـمانیان بداتێ سەرما و سۆڵی ژیانی جیهان ڕەقی دەکردین.

لە فارسی تەرجەمە کراوە
١٩٧٨/١١/١٥

لامەزەبی خێرەومەند

بڵزاک

دوکتۆر (بیانشوون) شاگرد و پزشکیاری جەڕاح و تویکاری هەرە بەناوبانگ پرۆفیسۆر (دیپلۆن) بوو. ڕۆژێک بەڕێکەوت بەمەیدانی (سین سوولپیس)دا تێ دەپەڕی. مامۆستاکەی خۆی دی کە بۆ کلیسا دەچێ، سەعات نۆی بەیانی بوو، پرۆفیسۆر (دیپلۆن) کە هەمیشە بەگالیسکەی تایبەتی دەگەڕا، بەپێیان بوو و لەلای کۆڵانی (پووتی لیوون) ڕا دەهات کە کۆڵانێکی بەدناو بوو، ڕاست وەک کەسێک دەچوو کە بیەوێ خۆی لە یەکێک لەو ماڵە سووک و بەدناوانە ڕۆکا.

بیانشوون مامۆستاکەی خۆی باشی دەناسی و دەیزانی پیاوێکی ماددی و لەخوا بەدوورە. بڕوای بەئایین و مەزهب و زیندووبوونەوە و دنیای دی نییە. هەر بۆیەش سەری لەم کارە سوڕما و بەئەسپایی شوێنی کەوت و چووە کلیسا دیتی مامۆستاکەی کە بەقەدەر نووکی دەرزی بڕوای بەدین و ئایین و کلیسا و کەشیش و نوێژ و دوعا نەبوو، ئەوا لە سووچێکی کلیسا لە بەرامبەر کۆتەڵی حەزرەتی مریەمدا چۆکی داداوە و وا خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە ئاگای لە خۆی و دەوروبەری نەماوە. بەڕاستی پێی سەیر و سەمەرە بوو.

ترسا نەوەکو مامۆستاکەی ببینێ و لای وا بێ شاگردەکەی شوێنی دەگێڕێ و کێشکی دەکێشێ. هەروەک بەئەسپایی چووبووە ژوور ئارام و بێدەنگیش دەرکەوت و ڕێی خۆی گرت و ڕۆیشت. ئەم ڕێکەوتە چاوەڕوان نەکراوە بیری ئاروژاند بەلام گوێی نەدایە و

فەرامۆشی کرد.

سێ مانگێکی پێ چوو ڕۆژێک مامۆستایەکی زانستگا کە هاوکاری دیپلۆن بوو هاتە سەردانی و لەکن بیانشوون دۆستانە دەستی لەسەر شان دانا و گوتی:

«هاوڕێ! تۆم لە کلیسای سێین سوولیپس دی و بەلامەوە سەیر بوو؟ بۆم نەچووە سەریەک لەوێندەرێ چ دەکەی ئاخر تۆ و کلیسا؟»

دیپلۆن وەڵامی دایەوە: «چووبووم تەماشای قەشەیەک بکەم کە ئەژنۆی ئاوی هێناوە و دەبێ عەمەل بکرێ و شازدە خانم (ئانگوولیم) بەمنی ئەسپاردووە».

بیانشوون بەوە دڵی ئاوی نەخواردەوە، دەیزانی نەخۆشی وا لە کلیسا تەماشا ناکرێ بەخۆی گوت: «دیسان بۆ نوێژ و پاڕانەوە چووە».

لەو کاتەوە بڕیاری دا هەر چۆنێک بێ سەرەدەری لەم گرێ پووچکە دەربکا. لەبیری بوو چ ڕۆژێک مامۆستاکەی لە کلیسا دیبوو. ساڵی دواتر ڕاست لەو ڕۆژەدا چووە وێ و خۆی لە پەنایەک حەشار دا. چی وای نەکێشا دیپلۆن لە پێچی کۆڵانی (پووتی لیوون) لە گالیسکەی دابەزی و بەپەنایەکی ڕێگای کلیسەی گرتە پێش و خۆی تێ کوتا. بیانشوونیش بەدوای ئەودا چووە ژوور و ڕوانی مامۆستاکەی بەچۆکدا هاتووە و خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە. واقی بردەو و لەبەرخۆیەوە گوتی:

«سەیرە؟ لەلایەک بێ بڕوایی و بێ دینی و خوانەناسی و لەلای دیکەوە چۆک دادان و نوێژکردن و دوعا خوێندن؟»

کە نوێژ و پاڕانەوە دوایی هات و کلیسا بەتاڵ بوو و مامۆستاکەی دەرکەوت بیانشوون خۆی گەیاندە سەرپەرشتی کلیسا و پرسی:

«ئەرێ ئەو پیاوە ماقوولەی لەو سووچە نوێژی دەکرد و دەپاڕاوە دەناسی و ئایا زۆر دێتە کلیسا؟»

وەڵامی داوە:

«ئەوە پێ لە بیست ساڵ دەنێ من بەسەر ئەم کلیسایە ڕادەگەم. دیومە کە هەموو ساڵێ دوکتۆر دیپلۆن چوارجار بێتە ئێرە و خێر و خێرات بکا بەڕاستی خێرومەندە».

دەوری شاگردی بیانشوون تەواو بوو دیسان ڕۆژێک بەبەر کلیسای گۆریندا ڕادەبرد. بەدڵی داهات کە ڕەنگبێ مامۆستاکەی لەوێ بێ. چووە ژوور، بەڵێ دیپلۆن وەک جاران چۆکی دادابوو و خەریکی نوێژ و پاڕانەوە بوو.

بیانشوونیش لە تەنیشتی چۆکی دادا. کە نوێژ بەتاڵ بوو سڵاوی لێ کرد و خۆی پێ

ناساند. پێکەوە لە کلیسا هاتنە دەر گوتی:

«مامۆستا! جەسارەت نەبێ ڕازێک لەمن بۆتە مەتەڵۆکە و بۆ خۆشت نەبێ کەس ناتوانێ هەڵیبێنێ»

نەقڵەکەی لە سەرەتاوە بۆ گێڕاوە و لەسەری ڕۆیی:

«تۆ کەسێکی لە کاتی دەرس گوتنەوە و کارکردندا بەڕاشکاوی و ئاشکرایی دەڵێی بڕوات بەو خودایەی کە خەڵک دەیپەرستن نییە. ئەدی چ بۆتە هۆی ئەوەی بەپەنامەکی دەچی بۆ کلیسا و نوێژ دەکەی و دەپاڕێیەوە و تەنانەت خێر و خێراتیش دەکەی؟»

دیپلۆن گوتی:

«دۆستە لاوەکەم! من تازە پیر بووم و پێم لەسەر لێواری گۆڕە و هیچ پێویست ناکا ئەم ڕازە کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی لاوەتی و دەورانی خوێندنم لە تۆ بشارمەوە».

بیانشوون شان بەشانی جەڕڕاحی مەزن و زۆر بەناوبانگی پاریس کەوتەڕێ. وردە وردە گەیشتنە کۆڵانی کاتروان (چواربا) کە لە کۆڵانە هەژارنشینەکانی پاریسە. دیپلۆن لە بەرامبەر خانووبەرێکی تەنگ و تاریکدا کە وەک قەڵایەکی پڕ پێچ و لابەلا دەچوو، ڕاوەستا و گوتی: «وەرە سەر» و خۆی بەپلیکاناندا هەڵگەڕا، تا نوهوومی شەش سەرکەوتن لەوێ گوتی:

«چیرۆکی چوونە کلیسا و نوێژ و پاڕانەوە و خێر و خێراتی من لێرەوە دەسپێ دەکا. ئەو کاتە ڕۆژگارێکی یەکجار سەخت و ژیانێکی زۆر تاڵم ڕادەبوارد. هەم نامۆ و غەریب بووم و هەم برسی و ڕەشوڕووت کەوش و پێڵاوێکی باش و جلوبەرگێکی خاوێنم، نەبوو. ئەمڕۆ کە چل پەنجا ساڵ لەو سەردەمە تێ پەڕیوە. بیردەکەمەوە کە چۆن توانیم بژیم و بۆ لەنێو نەچووم. لە پاریسدا تەنیا و بێکەس بووم و بۆ خەرجی خوێندن و کڕینی کتێب هیچ بەهیوا نەبووم لە چ لایەک تەنانەت یەک شایی چییە پێم بگا. دەسکورتی و برسایەتی تووڕە و تۆسنی کردبووم درست و ئاواڵێکم پێوە نەمابوو و سەر و وەزعێکی واشم نەبوو کەس ئارەزووی دۆستایەتی من بکا. لەو ماڵەی لەپێش چاوتە نیشتەجێ بووم و دەرسی پزیشکیم دەخوێند و خۆم بۆ یەکەم ئەزموون ئامادە دەکرد، وام گوریس گەیبووە هیچکان، کە نە دەمتوانی بچمە پێش و نە بگەڕێمەوە دواوە و بڕیارم دابوو یا بمرم یا خۆم بگەیەنمە لای سەروو. قەرار وا بوو کەسوکارم مانگانە سی فرانکم بۆ بنێرن، بەڵام زۆر جار ئەم پوولە کەمەشم پێ نەدەگەیشت. باش دەمزانی پەیداکردنی ئەوەندووکە دراوەش بۆ ئەوان چەند دژوارە. پوورێکی پیرم بوو. سندووقێکی کۆنی جلوبەرگی کۆن

و نوێ لە سـندووقخانەکەیاندا دۆزیبووەوە و بۆی نـاردم. هیچ نەبێ خاوێن و پاگژبوون. بەڵام چونکە دراوی کرێبارم شـک نەدەبرد نەمدەتوانی ئەم جلانە وەربگرمەوە. هەمیشـە لەم دەرک و ئەو دەرکم دەدا بەڵکو بتوانم سندووقەکە وەربگرمەوە و خۆم کەمێک کۆک و پۆشـتە بکەم. تەنیا چارەم ئەوەبوو، بڕێک لە شتومەکەکان هەرزان فرۆش بکەم و ئەوانی دیکەم بۆ دەرچێ. لەم ژوورەی هاوسـێمدا پیاوێکی ئاوفرۆش خەڵکی (سین فلوور) دەژیا ناوی (بووژارت) بوو ئاشـنایەتی ئێمە هەر ئەوەندە بوو کە تووشـی یەک دەبووین وەک دوو هاوسـێ سـڵاوێکمان لێک دەکرد و چیدی. ڕۆژێک هەر ئەو پیاوە پێی ڕاگەیاندم کە خاوەن ماڵ ڕای ئەسـپاردووە چوونکە سـێ مانگە کرێم نەداوە. دەبێ ژوورەکەی بۆ چۆڵ بکەم. کە نیگەرانی و پەشـێوی منی هەسـت کرد گوتی: خەم مەخۆ بەتەنێ نی، منیش دەردەکا و بیانووی ئەوەیە کاری ئاوفرۆشی دەگەڵ وەزعی ئێرە ڕێک ناکەوێ و دانیشتوانی خانووەکەی وەزاڵە هێناوە. ئەو شـەوە سەختترین شـەوی ژیانی من بوو، بەیانی زوو لە خەو هەسـتام، بیرم دەکردەوە خوایا ئەم سر و سیپاڵە بۆ کوێ بەرم؟ خەریکی خواردنی نان و شـیر کە تەنیا خواردنی من بوو، بووم لە پڕ بووژارت وەژوور کەوت و گوتی: ئاغا گچکە! تۆ دەخوێنی و دەچیتە زانسـتگە. من منداڵی سـەر ڕێـگام لە هەتیوخانە گەورە بـووم و دایک و باوکی خۆم ناناسـم و قەت ئەوەنـدەم دراو نەبووە بتوانم ژن بێنم و ماڵ پێکەوە نێم. بۆیە وەک تۆ بێکەس و تەنیام داشـقەیەکم هەیە بێ شک دیوتە لەبەر دەرک ڕای دەگرم و ئاوفرۆشـی پێ دەکەم ئەم خرت و پرتەی من و شـتومەکەکانی تۆی تێدا جێ دەبێتەوە. ئێستا کە لێرەمان دەردەکەن دەڕۆین، بەڵکو بتوانین پەسیوێک بۆ خۆمان بدۆزینەوە و سـەر پێکەوە نێین. کوڕە خۆ ئێمە کۆشـکی پاتشایەتیمان ناوێ هەر هێندە تێیدا بحاوێینەوە بەسە و نوایەک بێ لە با و بارانمان بپارێزێ شوکری خوا دەکەین. گوتم زۆر سوپاست دەکەم، بەڵام من سێ مانگ کرێی ئێرە قەرزدارم و جگە لەمە سندووقێکیان کۆنە بۆ ناردووم کە دەبێ کرێباری بدەم و وەری گرمەوە و هەموو نەغدێنەم لە پێنج فرانک تێپەڕ ناکا. گوتی: گوێ مەدەیە خوا شـوکر کیسـەم بەتاڵ نییە بەشی ئەوانم هەیە، خەم مەخۆ خوا گەورەیە، هەستە خڕ بکەوە تا بڕۆین.

قەرزەکانی دامەوە و خرت و پرتەکانمان لە داشـقە نا و تەنافی هاوێشـتە شـانی و ڕۆیشـتین لە هەر جێگایەک نووسـرابوو (ژوور بۆ ئیجارە) ڕادەوەستا و پرسیاری دەکرد. کرێـی ژوورەکان زۆر گـران بـوون و بۆ ئێمە نەدەبوون هەرچی هەوڵمـان دا لە گەڕەکی (کارتیە لاتین) کە گەڕەکی خوێندکاران بوو ژوورێکی هەرزان پەیدا بکەین گیرمان نەکەوت ناچار بووین چاو لەوێندەرێ بپۆشـین درەنگانێ، ئێوارێ لە پاسـاژی بازرگانی لە بەشی

(حەوشـــەی پووهان) دوو ژوورمان کە لەم بەر و ئەوبەری پلیکان بوون بەشێست فەرانگ ئیجارەی ساڵانە بەکرێ گرت و بووینە ئاوماڵ. بووژارت هەرچۆنێک بوو پۆژانە سەد شایی پەیدا دەکرد و سەد (ئەکۆ)یەکیشی پوولی نەغد بوو و ئاواتی ئەوەبوو کە بتوانێ ئەسپێک و چەلەنگێکی ئافرۆشـــی پەیدا بکا و ببێ بەئاوفرۆشـــێکی ئابڕوومەند. کە لە حاڵ و باڵی مـــن ئاگادار بوو وازی لە ئاواتەکەی هێنا و گوتـــی: تۆ دەبێ بخوێنی و کاری تر لە کاری من واجبترە. ئیتر لەو پۆژەوە خەرجی منی وەئەســـتۆ گرت. هەر پێی دەگوتم ئاغا گچکە. شەوانە کە لەکار دەگەڕاوە لە ژوورەکەی من دادەنیشت و بەتاسەوە سەیری خوێندنەوە و موتاڵای منی دەکرد. ئەو پیاوە باشە کە تەمەنی خۆی لە چل ساڵ دەدا سەر تا پێ هەست و عاتیفە بوو، نەیدەزانی هەستی خاوێنی خۆی چۆن دەربببڕێ، دەیگوت لەم دنیایەدا هیچ زیندەوارێک منی خۆش نەویســـتووە ســـەگێکی بەڕەڵاّ نەبێ، ئەویش پێش ئەوەی دەگەڵ تۆ ئاشـــنایەتی پەیدا بکەم لەبەر پیری تۆپی. بـــووژارت وردە وردە، هەموو ئاواتی ژیانی لەسەر من ساغ بۆوە بەجۆرێکی وا کە تەواوی کەسوکار و هیوا و ئارەزووی بەتەنێ لە منداڵ کۆبۆوە. بۆ من لە دایک دڵســـۆزتر و بەبەزەییتر بوو. ئەوی باش بایە بۆ منی دەویســـت. حازر بوو خۆی هیچ نەخوا و هیچ لەبەر نەکا تا پێداویستییەکانی دەرس و کتێب و ژیانی ساکاری من جێبەجێ بکا. ئێمە پەیڕەوەکانی ئایینی مەسیح هەمیشە لەبارەی خۆپارێزی و چاکی و پاکییەوە دەدوێین. ئەم پیاوە ئاوفرۆشە هەموو ئەم سیفەتانەی تێدا کۆببوونەوە. بەڕۆژ کە لە کۆڵان و خەیابان تووشـــی یەک دەبووین لە حاڵێکدا کە تەنافی داشـــقەکەی بەشانەوە بوو و بەدوای خۆیدا دەیکێشا بەوپەڕی مەزنایەتی و دڵسۆزییەوە بزەی دەهاتێ دیاربوو کە چەند بەساغی و سەلامەتی و پاک و خاوێنی من دڵخۆش و شادە.

کەم کەم خوێندنم تەواو بوو و دەســـتم بەکاری پزیشکی و جەڕاحی کرد. دەبوو وەک پزیشـــکیارێک لە نەخۆشخانە بمێنمەوە. ئەم دوورببوونەوەی بەلاوە گران بوو. بەڵاّم وەسەر خۆی نەدەهێنا و باســـی نەدەکرد. پتری زەحمەت دەکێشا و خەریک بوو دراوی پەیدا بکا و بمداتـــێ تا مـــن بتوانم تێزی دوکتۆرام تەواو بکەم و لەچاپـــی بدەم، بەڵێنی دابوو هەر دەرفەتی بێ، سەرم بدا.

کە چیرۆک گەیشـــتە ئێرە پرۆفیســـۆر بەشاگردی پێشـــووی گوت: بیانشانوون ئەگەر ریسالەی دوکتۆرای من تەماشا بکەی دەبینی کە ئەوم بەناوی ئەو پیاوە جوامێرە نووسیوە و پێشکێشی ئەوم کردووە. کەم کەم لە نەخۆشخانە داماتێکم پەیدا کرد و توانیم دراوێک بۆ هێنانەدی ئاواتی لەمێژینەی ئەو پاشـــکەوت بکەم و ئاخری ئەســـپ و چەلەنگم بۆ کڕی لەلایەکەوە دەتگوت دونیایان داوەتێ کە بۆتە ئافرۆشێکی ئابڕوومەند. بەڵاّم لەلای دیکەوە

لەحاڵێکدا ئەوپەڕی ڕاستی و دروستی و پاکی و خاوێنی پێوە دیاربوو پرتە و بۆڵەی بەسەرمدا دەکرد و دەیگوت: ئەمە چت کردووە؟ تۆ تازە سەرەتای کارتە و پێداویستت بەهەزار شت هەیە و دراوت پێ دەوێ و لە ڕاستیدا ئێستا تۆ لە من موحتاجتری. شوکر لەشم ساغە و شانم زامی نەهێناوە و نیازم بەئەسپ نییە. کەچی دیاربوو لە خۆشیان خەنی بووە و لە پێستی خۆیدا ناحەوێتەوە کە دەبینێ من، منی بێ دەسەڵات و ڕووت بۆ خۆم بوومە پیاوێک و داهاتی خۆم هەیە. ئەمجار وازی لە من هێنا و بۆ لای ئەسپەکە چوو، دەستی بەیاڵ و بڕ و شانی و بدەوگە و پشت و کەفەڵ و لاق و لەتەریدا دەکێشا و چاوی لەخۆشیان گرشەگرشی بوو. جارێک دەیڕوانیە من و جارێک لە ئەسپەکەی دەفکری ئامرازی جەڕاحی من ئێستاش هەر ئەو ئامرازانەن ئەو بۆی کڕیبووم و بەیادگارێکی خۆشەویست هەڵم گرتوون. وردە وردە ناوبانگم دەرکرد و بەگەورەترین جەڕاحی فەرانسە و جیهان ناسرام. بەڵام ئەو پیاوە جارێک بەڕووی دانەدامەوە و لەکن کەس بەزاریدا نەهات کە لە سایەی پیاوەتی و جوامێری و فیداکاری ئەودا گەیشتوومە ئەم پایە. هەر خۆم باشم دەزانی ئەگەر دڵسۆزی ئەو نەبایە من نەک نەدەبوومە پیاو و نەدەگەییمە هیچ بەڵکو لەوانە بوو هەر نەشمێنم.

ڕۆژێک خەبەرم پێ گەیشت نەخۆش کەوتووە، دەستم لە هەموو کار و پیشەی خۆم هەڵگرت و خۆم گەیاندە سەری و دەرمان و پەرستاریم کرد. جاری یەکەم توانیم لە چەنگاڵی مەرگ ڕزگاری بکەم بەڵام بەداخەوە پاش دوو ساڵ نەخۆشییەکەی هەڵی داوە و بروزی ئەستاند. ئەوی بۆم دەکرا کردم، دەرمانی ئەوتۆم بۆ پەیدا کرد لە قوتووی هیچ عەتتاڕێکدا نەبوو، کاری وام بۆ ئەنجام دا لە چ کتێباندا نەنووسراوە. ئەوەندەم قەدر گرت لە هیچ پاتشا و خاوەن دەسەڵاتێک نەگیراوە. بەڵام داخی گرانم سوودی نەبوو. سەر تا پێم پڕ بوو لە قەدرزانی و نمەک ناسی و بەڕاستی حازربووم لە عومری خۆم کەم بکەمەوە و لەسەر عومری ئەوی دانێم. ئەمما بەداخەوە هەموو کار و زانستم، هەموو ڕەنج و تێکۆشانم، هەموو شەو و شەونخوونیم بەفیڕۆ چوو، بووژارت، بوژارتی خۆشەویست باوکی دووەمم یا باشتر بڵێم باوکی ڕاستیم لە باوەشمدا گیانی دا. وەسیەتنامەکەی بەخەتی عەریزەنووسێکی گشتی سەر شەقام نووسرابوو بەپێی ئەو بەڵگە هەرچی لە پاشی بەجێ مابێ مااڵی من بوو و تەنیا میراتگری من بووم دیارە ئەو وەسیەتنامە ئەو کاتەی ئامادە کرابوو کە لە گەڕەکی حەوشەی ڕووهان تازە ببووینە ئاومااڵی یەک. ئەو پیاوە نەخوێندەوارە خێوی ئیمان و بڕوایەکی یەکجار پتەو بوو حەزرەتی مریەمی گەلێک خۆشدەویست و لەبەر نەزانی و ساکاری ئەوی بەدایکی خوا دەزانی. دەگەڵ ئەوەشدا ئەو لە ئەوینی خوا و مەزەبی

کاتۆلیکی خۆیدا ســـووتابوو و دەشیزانی من بیروبڕوام دەگەڵ ئەو جیاوازە و ئیمانم بەخوا و کلیســـا و ئایین سســـتە، هەرگیز لەو بارەدا نەیدەدواندم و سەری نەدەهاویشتە سەرم و وای دەنواند کە هیچ دەربەســـتی بیروبڕوای من نییە. لە قووڵایی دڵمەوە دەڵێم: ئەی ئەو کەســـەی پێت دەڵێن خوا ئەگەر لە عالەمدا شـــوێنێک هەیە پاش نەمان پیاوچاکی بچنێ، بووژارتـــی من لەبیر مەکە ئەگەر لە ژیانیدا تووشـــی گوناهـــ و تاوانێکی وا بووە کە دەبێ ســـەزا بدرێ. لە ســـەرەمەرگدا داوای لێ کردم بەپێی ئایینی مەسیحی بینێژم. دڵنیام کرد کە داواکەی بێنمە جێ و ئەســـپاردم کە لە کلیســـا بۆی بپاڕێنەوە و نوێژی بۆ بکەن. لە نەخۆشیدا هەمیشە دەیگوت: دەترسم بمرم و نەمتوانیبێ، وەک پێویستە ئەرکی سەرشانم ئەنجام بدەم. بێچارە لە هەموو ژیانیدا ئازاری بۆ کەس نەبوو و لە بەرەبەیانەوە تا بوومەلێڵ ڕەنجی دەدا و ئارەقی دەڕشـــت و هێشـــتا لای وابوو خوای لە خۆی ڕازی نەکردووە. نازانم ئەگەر لە ڕاســـتیدا بەهەشتێک هەبێ و بووژارتی نەچێتێ ئەدی کێی لێ دەبێ؟ لەو پەڕی ساکاریدا مرد تەنیا کەسێکی دەگەڵی چووە سەر قەبران من بووم. منیش کاتێ گەورەترین دۆســـت و دڵسۆزترین سەرپەرشـــتی خۆمم بەخاک ئەسپارد بیرم کردەوە کە چۆن چاکەی بدەمـــەوە. ژن و زارۆک و کەســـوکار و خزم و نیزیکی نەبـــوو کە بیانخەمە ژێر چاوەدێری خۆمەوە. وەبیرم هاتەوە زۆر جار باســـی ئەوەی بۆ کردبووم خۆشە پیاو پاش مردن نوێژ و دوعـــا و خێـــر و خێراتی بۆ بکرێ. بەڵام بۆ ئەوەی بیر نەکەمەوە پێی قەرزدارم و دەبێ بۆی پڕ بکەمەوە هەرگیز خواهیش و داوای لێ نەکردبووم پاش مەرگی کارێکی بۆ ئەنجام بدەم. بەڵام خۆم هاتمە ســـەر ئەم بیرە کە تەنیا لەم ڕێگایەوە دەتوانم هەق ناســـی خۆم دەربخەم و ئەو چاکەی بدەمەوە کە هەرگیز و هەرگیز فەرامۆشی ناکەم کە ئەو ڕێوشوێنەی پاش مردنی بۆ جێبەجێ بکەم. بۆیە دەگەڵ کاربەدەستانی کلیسای سین سوولیپس قەرارم دانا کە هەموو ســـاڵێ چوار جار وەک باوە، نوێژ و دوعای گشـــتی بۆ بکەن ڕۆژی یەکەمی هەر چوار فەســـڵی ساڵ خۆشم دەچمە کلیسا و بەیادی دۆستی گەورە و لەدەسچووم نوێژ و دوعا دەکەم و من بە گیان و دڵ حازرم لەباتی ئەو سەزا بدرێم. تا ئەو زووتر بچتە ئەو جێگایەی پێی دەڵێن بەهەشت.

کە چیرۆک گەیشـــتە ئێرە دیپلۆن تاوێکی بێدەنگ بوو و دوایە ســـەری بەرزکردەوە و گوتی:

«دۆســـتی خۆشەویست! کەسێک کە خاوەنی بیروبڕوایەکی وەک منە لەوەی زیاتری لە دەســـتی نایە. لەو بیرەدا نیم کردەوەی من لەلایەن خواوە پەســـند نەکرێ. من بەهەرچی خۆشـــم دەوێ ســـوێند دەخۆم کە ئامادەم هەموو دار و نەداری خۆم بدەم تا بتوانم ئەو

بیروبڕوایەی بووژارت لە مێشکیدا بوو لە مێشکی خۆمدا بگونجێنم».

پاش ماوەیەک دوکتۆر بیانشـــوون لە ژوور ســـەرینی مامۆستای پایەبەرزی پڕۆفیسۆر دیپلۆن حازر بوو و ئەویش بەنۆرەی خۆی مرد. کێیە بتوانێ بڵێ مامۆستا دیپلۆن کە ڕۆیی بەئیمانەوە نەڕۆیی[1].

---

١ - ئەم چیرۆکە لە نووسینی بڵزاک، گەورە نووسەری فەرانسەیە. من لە ڕووی گۆڕینی فارسی مامۆستا جەمالزادە بەدەسکاری کەمەوە کردوومەتە کوردی.

تەنیا هەمیشە تەنیا

گی دو موپاسان

پاش خواردنی ژەمێکی تێروپڕ هەموو شـــاد و دڵخۆش بوون، یەکێک لەوان دۆســـتێکی کۆنم گوتی:

«پێم خۆشە کەمێک لە شانزەلیزە بگەڕێین».

وەڕێ کەوتین بەبن ئەو دارانەدا کە هێشتا تاک و تووک گەڵایان پێوە مابوو، ڕابردین هیچ دەنگێک نەدەهات جگە لەو زەنا زەنایەی هەمیشە لە پاریسدا هەیە و نابڕێتەوە، شنەبایەکی فێنک ڕوومەتی ئێمەی دەنگاوت. کۆمەڵە ئەســـتێرەکان بەئاسمانی شین و ساماڵەوە گرشە گرشیان بوو و پڕشنگی زێوینیان داوێشت. دۆستەکەم گوتی:

«نازانم بۆ شەوانە لێرەدا لە هەموو جێیان زیاتر بەئاسوودەیی هەناسەم دێ و دەچێ؟ بیرم پان و بەرین دەپێوێ، لەپڕ بروسکێک مێشکم ڕووناک دەکاتەوە کە بۆ تاوێک دەمەوێ لە هەموو ڕازەکانی جیهان بگەم».

پاشـــان ڕۆچنە دادەخندرێ، هەموو شـــت دەبڕێتەوە. هەر وا دەڕۆیشتین جار جار دوو ســـێبەرمان دەدی کە لە ســـیلەی دیوارێک دەلەرزین یا بـــەلای تەختێکدا تێ دەپەڕین کە دوو ئینســـانی لەسەر بوون و پێکەوە نووسابوون و دەتگوت دوو پەڵەی ڕەشن. ئاوازەکەم دەیگوت: «بێچارانە، نام ئاروورێنن، هەر ئەوەندە هەیە هەســـت بەبەزەیەکی توند و قوواڵ دەکەم».

لەنێو ڕازەکانی ئەم جیهانەدا تەنیا لە یەکیان وردبوومەوە، چارەڕەشـــی هەرە گەورەی

ئێمە لە ژیاندا ئەوەیە تا هەین تەنیاین، هەمیشـــە هەموو تێکۆشانمان ئەوەیە لە دەس ئەو تەنیاییە ڕابکەین «ئەوانەی لەســـەر ئەم تەختانە دانیشـــتوون وەک ئێمە و وەک هەموو کەســـی دیکە دەیانـــەوێ تەنانەت بۆ تاوێک بەتەنێ نەژین، کەچـــی هەتا هەتایە تەنیان، هەموو کەس کەم تا کورتێک لەوە گەیشتووە».

من ماوەیەکە ڕەنجی تەنیایی دەکێشـــم دڵنیاشـــم هیچ شتێک ناتوانێ دوایی بەم ڕەنجە بێنێ. گوێت لێیە هیچ شـــتێک، هەر کارێک بکەین هەر چەندی تێ بکۆشین قسەمان چەند نەرم بێ و باوەشمان چەند گەرم! هەمیشە هەر تەنیاین. من ئەمشەو تۆم بۆیە دەگەڵ خۆم گێـــڕا تا بەتەنێ نەچمەوە ماڵ. چونکە زۆر لـــە تەنیایی بێزارم. بەڵام قازانجی چ بوو؟ من قســـانت بۆ دەکەم تۆش گوێم بۆ ڕادەدێـــری، پێکەوەین کەچی تەنیاین، تێ دەگەی دەڵێم چی؟ لە کتێبی پیرۆزدا هاتووە: «چەند بەختەوەرن ســـاویلکەکان، ئەوان خۆ بەبەختەوەر دەزانن، ئەوان هەست ناکەن تەنیان. ئەوان لەو تەنیاییە شوومەی ئێمە ناگەن. ئەوان وەک ئێمە سەرلێشێواو نین» ڕەنگ بێ پێت وابێ کەمێک شێتم وا نییە؟

گـــوێ هەڵخە لەو کاتەوە هەســـتم بەتەنیایـــی کردووە. پێم وایە هەمـــوو ڕۆژێ بەرەو تاریکخانەیـــەک دەچم کە دیوارەکانی نابینم و نازانم بنەبانی لـــە کوێیە؟ بەو تاریکخانەدا دەڕۆم، بێ ئەوەی کەس ڕابەرم بێ کەس بەدەوروبەرمەوە بێ و کەس وەک من ئەم کوێرەڕێ باریک و تاریکە بپێوێ.

لەم تاریکخانەدا جگە لە دەســـتی خۆم هەســـت بەهیچ دەستی دیکە ناکەم. دەزانی چ دەڵێم؟ چەند کەسێک لەو ژیانە بێ ئامانە گەیشتوون. ئالفیرد دوو مووسە دەڵێ:

«کێ دێ؟ کێ بانگ دێڵێ؟ هیچ کەس تەنیای تەنیام. ئەی تەنیایی ڕەش و شووم».

بەڵام ئەوەی بر من بڕوایەکی تەواوە بۆ ئەو گومانێک پتر نەبوو، ئەو شـــاعیر بوو، ئەو تاپۆ و تارمایی دەخوڵقاندن ئەو بەڕاستی قەت بەتەنێ نەدەماوە کەچی من تەنیای تەنیام.

(گوستاو فلۆبیر) کە یەکێک لە چارەڕەشترین مرۆڤی جیهان و ڕۆشنبیرترین کەسی سەر زەوی بوو ئەم ڕستە کورتەی بۆ دۆستێکی خۆی نووسیوە:

«ئێمە لە چۆڵێکدا دەژین کە کەس ناناسێ».

ئایا زەوی دەزانێ لەو ئەســـتێرانەدا کە ئەوەندە لە ئێمە دوورن هەر پرشنگیان دەگاتە ئێمە؟ چ ڕوو دەدا؟ بەڵێ ئینسان زۆر لەوەش کەمتر لە هەستی ئینسانێکی دیکە ئاگاداره. ئێمـــە وەک ئەم ئەســـتێرانە لێک دوورین. زیاتریـــش تەریک بووینـــەوە. چونکە ناتوانین بیرکردنەوەی یەکتر شی بکەینەوە لە ڕازی یەکتر بگەین. تۆ هیچ شتێک لەو ئینسانانەی خۆ تێک هەڵدەسوون بەڵام ناتوانن یەکتر بناسن چارەڕەشتر دەبینی؟ ئێمە ئەوەندەمان یەکتر

خـــۆش دەوێ دەڵێی زنجیر کراوین. بەئامێزی ئاوەڵاوە لە پەنا یەکترین بێ ئەوەی بەیەکتر بگەین. تاســـەی نیزیک بوونەوە بەتەواوی هەست دەکەین. بەڵام هەموو بێ کەلکە. هەموو پەلەقاژەیەکەمان بێ ســـوودە، دەردی دڵمان، لە باوەش گرتنمـــان، لاواندنەوە خۆڕاییە. دەمانـــەوێ ئاوێزانی یەکتربین، لێک هەڵێین. خۆ لە ئامێز هاویشـــتنمان تەنیا دەبێتە هۆی ئەوەی تێک هەڵنگوین.

من هیچ کاتێک لەو کاتە خۆم بەتەنیاتر نازانم کە ڕۆچنەی دڵم بۆ دۆستێکم دەکەمەوە. چونکە باش ئەم پەرژینە بێ کەلێنە دەبینم کە لە نێوانماندا هەیە. ئەم دۆستەی بەرامبەرمە، چـــاوە ڕووناکەکانـــی دەبینم کە لە منی بڕیون. بەڵام گیانی لە پشـــت ئەم چاوانە نابینم. گوێم دەداتێ، بەڵام بیر لە چ دەکاتەوە؟ بەڵێ بیر لە چ دەکاتەوە؟ تۆ هەســـت بەم ئازارە ناکەی؟

ڕەنگ بێ لێم بێزاربێ، ڕقی لێ هەڵگرتبم، یا گاڵتەم پێ بکا؟ ئایا بیر لەوانە دەکاتەوە دەیانڵێم، تیزم پێ دەکا، یا بەگێژم دەزانێ؟ چۆن بزانم چۆن بیر دەکاتەوە؟ چۆن بزانم لە چی بیر دەکاتەوە؟ چۆن دەتوانم تێ بگەم ئەوەندەی خۆش دەوێم کە خۆشم دەوێ؟ و لەو ســـەرە پچووکە خڕەدا چ لێکدانەوەیەک هەیە؟ چ ڕازێکی سەر بەمۆرە بیرەکانی نەناسراوی ئینسانێک. بیری بزر و ئازاد، بیرێک کە ناتوانین سنوور و ڕێبازی بۆ دیاری بکەین. ناتوانین بەسەریدا زاڵ بین یا بیبەزێنین.

هەموو شـــتێک لە قووڵایی تاریکی (من)دا ڕادەگرین، لەو قووڵاییەدا کە کەس دەستی ناگاتـــێ، کـــەس ڕێی تێ نابا، کەس بۆی نادۆزرێتەوە. چونکـــە کەس نییە وەک من بچێ، کەسیش نامناسێ.

هیچ نەبێ تۆ ئێستا دەمناسی؟ نا بەشێتم دەزانی، تاقیم دەکەیەوە، دوورم لێ رادەوەستی لە خۆت دەپرسی:

«ئەمشـــەو بۆ وای بەســـەرهاتووە؟ ئەرێ تێـــت گەییوم؟» ڕەنگـــە بتوانی بۆ تاوێک بەختەوەرم بکەی. ژنن ئەوی دوورەپەرێزی خۆم باشتر نیشان دەدەن.

چارەڕەشـــی، داماوی، حەپەساوی، ئای چەندم ئەوانە لەدەس ژنان دیوە چونکە زۆر لە پیاوان پتریان هەستی تەنیا نەبوون بۆ پەیدا کردووم.

کاتێک پیاو تووشی ئەوین دەبێ هەست دەکا لە جاران بڵاوترە، هەست بەبەختەوەرییەکی بەرزتر لە بەختەوەریی ئینسانی دەکا. ئەم هەستەی لە کوێوە پەیدا دەبێ. لەوێڕا کە پیاو هەست دەکا ئیتر تەنیا نییە، تەرەکەمەیی دوایی هاتووە، چ هەڵەیەک؟

ژن کە تاســـەی ئەوین لە ئێمەدا تیـــن دەدا درۆیەکی گەورەیە، بیرەخەوە. من ئەوکاتە

شـــیرینەی دەگەڵ ئەو کەزەیە درێژە، کوڵمە ســـوورە، چاو جوانە کە نیگای هۆشـــی پیاو دەفڕێنـــێ ڕای دەبوێرم. دەزانی چۆنە؟ چ تراویلکەیەک چـــاوم فریو دەدا؟ چ بیرەخەوێک دەمباتەوە؟ وا دەزانم من و ئەو بۆ تاوێکی دیکە دەبینە تاقە کەسێک بەڵام ئەو دەمە قەت نایە. پاش چەند حەوتە چاوەڕوانی، هیوا، شادی، خۆشی، ڕۆژێک خۆم لە هەمیشە تەنیاتر دەبینـــم. پاش هەر ماچێک، پاش هەر دەســـتەملان بوونێک، پـــاش هەر لە ئامێز گرتنێک تەنیایی پتر دەبێ. شاعیرێکی (سوورلی پرودهام) دەنووسێ:

«لاواندنەوەیان، دڵخۆشـــی دانەوەیان، جگە لە تاسەیەکی بەسام و پەلەقاژەیەکی ناکام نین کە دەیانەوێ یەکەتی نامومکین لەنێوان گیان و لەشدا پێک بێنن». پاشان خواحافیز، تەواو بڕاوە، پیاو هێشتا ئەوەی بۆ ماوەیەک هەموو شتی ژیانی بووە، نەناسیوە و لە هەستی دەروونـــی بێ خەبەرە. لەوپەڕی نیزیک بـــوون و تێکەڵاویدا لە قووڵایی گیانی بێ خەبەرە. وشـــەیەک تاقە وشـــەیەک، هەڵەی پیاوی ڕوون دەکاتەوە. وەک بریسکێک کە لە تاریکیدا ببریسکێ ئەم کەنداڵە ڕەشەی کە لە نێوانماندا هەیە نیشان دەدا. دەگەڵ ئەوەشدا جوانترین دەمی ژیان ئەو دەمانەن کە شـــەوێک لە پاڵ ژنی خۆشەویســـتماندا بێ دەســـبزێوی ڕای دەبوێرین. با بەرزەفڕ نەبین، زێدەڕەویی نەکەین، چونکە هەرگیز دوو ئینسان نابن بەیەک. بەڵام بۆچی ڕۆچنەی دڵم ئاخنیوە، هەرگیز ئەوی لە دڵمدایە، مێشـــکمی خەریک کردووە، باس ناکەم چونکە باش دەزانم حوکمی تەنیایی هەتا هەتایەم دراوە. سەرنج دەدەمە هەموو شـــت بیروڕای خۆم دەردەبڕم. بیروڕاکان، کێشەکان، دیمەنەکان بۆ من گرنگ نین. ناتوانم لە هیچ کام لە زەمینەکانی فیکریدا دەگەڵ هیچ کەس هاوبەش بم. چەند وشەی زۆر ساکار و کورت بۆ وەڵامی پرســـیارەکانی ڕۆژانە بەکاردێنم جاری واشـــە زەحمەتی وەڵامدانەوەش ناکێشم و هەر بزەیەک لێوەکانم هەڵدەپچڕن. تێم دەگەی؟ لە مەبەستم حاڵی دەبی؟

شەقامی درێژمان تا تاقی نووســـرەتی «ئەتواڵ» پێوا. چونکە دۆستەکەم ئەم قسەی بەپەراوێزەوە کە من ئێســـتا لەبیرم نەماون بۆ کردم ئەویش زۆر بەکاوەخۆ. دوایە ڕاوەستا لە پڕ دەســـتی بۆ لای ستوونی (کرانیتی) میسری کە سەرگوزەشتی وڵاتەکەی بەخەتێکی سەیر لە پایەی نووسراوە و لە پاریس لەنێو ئەستێرەکاندا بزرە، ڕاداشت و قیژاندی «ئێمە هەموو وەک ئەم بەردەین».

بێ دەنگ و بێ ماڵاوایی بەجێی هێشتم. مەست بوو، زانا بوو شێت بوو یا ژیر بوو هێشتا نازانم. جاری وایە بیردەکەمەوە هەقی بوو جاری واشە پێم وایە ئاقڵی شێوا بوو.

چیرۆکی کوولەکە

یەکێ بوو، یەکێ نەبوو، کابرایەکی گاوان بوو، لە دەرەوەی شار لە ئەشکەوتێکدا دەژیا. وا هات ژنەکەی ئاوس بوو پاش نۆ مانگ و نۆ رۆژ و نۆ سەعات و نۆ دەقیقە خودا لەباتی زاڕۆکێکــی ژیوەڵە و خرپنە کوولەکەیەکــی دانێ، ئەوانیش کوولەکەیان لە کەلێنە بەردێک ڕۆکرد و لێی گەڕان.

ڕۆژێ گاوان ماندوو و مردوو لە بەندەنێ هاتەوە و لە تەنیشت ژنەکەی ڕۆنیشت، لە پڕ کوولەکە وەزمان هات و گوتی: «باوکە!» گاوان تێکڕا بوو و ترسا گوتی: «خودایە ئەوە چییە؟» کوولەکە گوتی: بۆ هەترەشت[1] چوو؟

ســبەینێ بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە. کچی ئەمیــر زۆر جوان و لەبار بوو بەناوبانگ بوو. کوولەکە گوتی: «لە بارەگای ئەمیر کورســییەکی زێڕ لەم بەر و یەکێکی زیو لەوبەر داندراون، ئەوی بۆ مااڵی دونیا یا نیازێکی دیکە بچێ لەسەر ئەوی زیو و ئەوی بۆ خوازبێنی بچێ لەسەر ئەوی زێڕ دادەنیشێ».

کابرای گاوان زۆر پاڕاوە گوتی: ڕۆڵە من زۆر دەسکورتم، زۆر نەدارم داوای وا لە ئەمیر بکەم دەسبەجێ لەسەرم دەدا.

کوولەکە بەتووڕەییەوە گوتی: «من دەڵێم بڕۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە».

---

۱ ـ هەترش چوون: زەندەق چوون، ترسان.

سـبەینێ گاوان گاڕانی ئاوەدانی بەرەڵڵا کرد و ڕووی لە کۆشکی ئەمیر کرد لە تالار و سەرسـەرایان وەسەرکەوت و چوو لە بارەگا لەسەر کورسی زێڕ دانیشت و گوتی: چش با ئەمیر لەسەرم دا و ڕزگاربم.

ئەمیر بەفیزەوە هاتە بارەگا و دیتی گاوان لەسـەر کورسی خوازبێنیکەران دانیشتووە زگی پێ سووتا و گوتی: «کاکی گاوان دەزانم تەنگدەست و بێ ئیرووی[1] دەڵێم بێ بەشت نەکەن». گاوان گوتی: «هاتووم کچەکەت بۆ کوڕەکەم بخوازم» ئەمیر گوتی: زۆر باشـە مەرجێکی هاسانت دەگەڵ دەبەستم، ئەگەر بردتە سەر کچەکەمت دەدەمێ.

- فەرموو

- سۆزی چل سواری سوورپۆش بە چل ئەسپی سوورەوە و چل نێزەی سوور دەبێ لە حەوشەی سەرا ڕابگری!

- بەسەرچاو!

گاوانی داماو بەدڵی شکاو و چاوی پڕ ئاو گەڕاوە دیتی ژنەکەی بەهاوار و بانگ دەگری، پاڵی بەپاڵیەوە دا و ئەویش لە بانگی دا و گوتی: «هەر ئەمڕۆم لەسـەر ئەم دنیام ڕوونە ماوە، بەیانی ئەمیر کام لە پێسـتی سەری داخنێ» ژنەکەی پرسی: چی گوت؟! گاوانەکە گوتی: «چل سـواری سوورپۆشـی بەچل ئەسپی سوورەوە[2] و لەگەڵ چل نێزەی سووردا لێ ویستم!»

- بابانم وێران بێ!

کوولەکە گوتی: «ئەوە چ شین و شەپۆڕێکە دەیکەن؟! لە فڵان جێ تاتە بەردێک هەیە زۆر گەورەیە، پێی دەزانی؟»

- بەڵێ.

- کونێکـی تێدایە، بچۆ دەم بەکونەکەوە بنێ و بڵێ: «ئەحمەد خان! موحەمەد خانی برات سڵاوت لێ دەکا و دەڵێ: سبەی پێش گزینگ چل سواری بەو حاڵ و ڕەنگەوە بنێرێ بۆ حەوشەی سەرای ئەمیر، هەر نیو سەعاتیان پێ دەچێ!».

گاوان چوو، ڕاسـپێری بەجێ هێنا، بەڵام کەس وەڵامـی نەدایەوە و گەڕاوە! کوولەکە گوتی: «چووی؟»

---

١ ـ ئیروو؛ مەعیشەت، گوزەران

٢ ـ بە کوردی بە ئەسپ ناڵێن: «سوور»، بەڵکو ئەگەر ڕەنگی تاریک و کلک و یاڵی ڕەش بوو پێی دەڵێن: «کوێت»، خپ ئەگەر ڕەنگی کاڵ بوو کلک و یاڵی لە ڕەنگی خۆی یا کاڵتر بوو پێی دەڵێن: «شێ»

- بەڵێ، چووم.

- دەبڕۆ بســـرەوە، خودا کەریمە. گاوان تێ خزا، بەڵام خەو چییە لە چاوی نەکەوت تا شەو بڕاوە ئەم دیو و ئەودیوی کرد و گینگلی دا.

ئەمیر بەجەللادی گوت: «بەیانی دەچی ســـەری گاوانی گۆشاگۆش دەبڕی چونکە ئەو مەرجەی دەگەڵ ئەوم بەستووە نەک هەر بەئەو، بەکەس جێبەجێ نابێ». تاریک و ڕوونی بەیانی جەللاد شیری سوو و دەرکەوت، تەماشای کرد چل سواری سوورپۆش بەچل ئەسپی سوورەوە و چل نێزەی سوور ڕێزیان گرتووە. ئەمیر هاتەدەر بەچاوی خۆی دیتنی.

لەولاشەوە گاوان کازیوەی بەیانی لە ترسان دەرپەڕی و چوو بۆ کرشکی ئەمیر، ئەگەر چوو چ ببینێ؟ هەرچی داوای کردووە ئامادەیە، لەخۆشـــیان شاگەشکە بوو و بەهەڵەداوان گەڕاوە.

کوولەکە پرسی: «ها باوکە سواوەکان هاتوون؟»

- بەڵێ، هاتوون.

«ئەدی لە چی ڕاوەســـتاوی؟ هەســـتە بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بێنە». گاوان چوو گوتی «میرم مەرجی خۆم بردە سەر». ئەمیر کچەکەی سوارکرد و گاوان جڵەوی کێشا و بووکی هێنا بۆ ئەشکەوت. ئێوارێ گاوان و ژنەکەی چوون بۆ ئاوەدانی، کچ بەتەنێ و بەخەمناکی لە ئەشـــکەوتدا مایەوە. لەپڕ کوولەکە شاتلۆڕەی بەســـت تا بەرپێی کێژەکە. کچ ڕاچەنی و گوتـــی: «خودایـــە ئەوە چییە؟» پاش تاوێک کوولەکە قەلشـــی و لاوچاکێکی لێ هاتە دەر. کچ نەک بەدڵێک، بەســـەد دڵ ئاشـــقی بوو. موحەمەدخان گوتی: کچی ئەمیری دڵت دەمگرێ؟. کچ بەشەرمەوە گوتی: «بەڵێ». لاو گوتی: دە هەستە قاوەم بۆ لێ بنێ بەڵام وریابە هەڵنەچێ، هەڵبچێ پێک نابڕێین. کچ گورجانە هەســـتا قاوەی وەسەرنا، بەڵام وای چاو لە لاوەکە بڕیبوو هۆشی نەما و قاوە هەڵچوو لە پڕ موحەمەدخان بزر بوو، کچ حەپەسا و ئەو شەوی تا بەیانی بەبانگ و سەڵا گریا و لە خۆی دا.

بەیانی کاڵەی ئاســـنی لە پێ کرد و گۆچانی ئاسنی بەدەستەوە گرت و ڕۆیی و گوتی: «پـــاش موحەمەدخانـــی حەڵاڵی دونیام لێ حەرام بێ، حەوت ســـاڵ بەو دنیایەدا گەڕا و گەلێکی کوێرەوەری و چەرمەســـەری دی، کاڵەکانی ســـوان و گۆچانەکە شـــکا و سۆراغی دۆســـتەکەی نەکرد. ڕۆژێک بیری کردەوە و گوتی: دەگەڕێمەوە و بەباوکم دەڵێم کۆشـــک و میوانخانەیەکم لەســـەر حەوتڕێیانێک[1] بۆ دروست بکا، هەر ڕێبوارێک هات سەرگوزشتەی

---

١ ـ لە فۆلکلۆری کوردیدا زیاتر چوارڕێیانم بیستووە.

خۆی پێ دەگێڕمەوە بەشـــکم ئەو کەسانەی دنیا گەڕاون خەبەرێکی موحەمەدخان بزانن و ڕەنجەڕۆ نەبم.

کچـــی ئەمیری گەڕاوە. باوکی کە وا کز و کەلـــەلای دی گوتی: «کچم گیان! بۆ خۆت تووشی ئەم ڕۆژە کرد؟»

باوکە گیان! گەڕانی ڕۆژگار و سووڕانی دەوران دەگەڵ ئازاردان یەک نییە».

ئەمیرگوتی: «کچم چت دەوێ؟».

باوکە گیان چم لەتۆ ناوێ ئەوە نەبێ کە لەســـەر حەوتڕێیانێک لە دەشـــتێ کۆشک و میوانخانەیەکم بۆ دروست بکەی تا هەر ڕێبوارێک بەوێ داهات چیرۆکێکم بۆ بگێڕێتەوە.

- «هەی بەســـەر چاو کچم گیان!» ئەمیر وەستا و کرێکاری وەکار خستن و کۆشک و میوانخانەیان دروست کرد. غولام و قەرەواشیشی[1] دانێ.

کـــێ هەموو ڕۆژێ لە بەیانەوە تا ئێوارەی درەنگ لە هەیوانی دادەنیشـــت و بەدووربین تەماشـــای دەکرد، هەر ڕێبوارێک بەوێندەرێدا ڕابردبا بەزۆر یا بەخواهیشت ڕایان دەگرت و میوانداری دەکرد و چیرۆکی پێ دەگێڕایەوە.

ڕۆژێک لە ڕۆژان پیاوێکی کوێر، کە کوڕێکی حەوت ســـاڵەی خۆی دەسکێشی بوو، لەم گونـــدەوە دەچوو بۆ ئەو گوند، ئێوارە بوو گەینـــە ڕووبارێک کە تاتەبەردێکی گەورەی لێ نیزیک بوو، پیرەپیاو بەکوڕەکەی گوت: «ڕۆڵە گیان! خەوم دێ ســـەرخەوێک دەشـــکێنم وریابـــە مـــار پێمەوە نەدا» کوڕەکە لەکن باوکی دانیشـــت و ئەویش خەوبردیەوە لە ناکاو دەنگێک لە تاتەبەردەکەوە هات و کوڕەکە لەخەو ڕاپەڕی، ترسا و گوتی: «ئەوە چییە؟» بینی وا مەنجەڵێک لە بەردەکە بەربۆوە و سەربەژێر هاتە خوار و لە ڕووبار کەوت و پڕ لە ئاو بوو و تێ هەڵبۆوە و چۆوەوە نێو تاتەبەردەکەوە، هەتیو چوو لە قەراغ ڕووبار ڕاوەستا و بیـــری کردەوە: ئەگەر جارێکی دیکە مەنجەڵ هاتەوە خۆی تیرادەکەم و دەچم بزانم نێو ئەو تاتەبەردە چی تێدایە؟!

کوڕ یەشکی کێشا تا دیسان مەنجەڵ خلۆربۆوە، لەنێوی دانیشت و چووە نێو تاتەبەرد، تەماشـــای کرد ئەشـــکەوتێکی زۆر جوانە و دیوارەکانی هەموو بـــەردی مەڕ مەڕن و چل تەختی خەوی لێ داندراوە. چوو لە بن تەختێک خۆی شـــاردەوە. پاش بەینێک چل کۆتر

---

١ - قەرەواش: وشەیەکی لێکدراوی تورکی و کوردییە، (قەرە) تورکییە، یانی ڕەش، (واش) ی کوردیش یانی ڕەنگ، واتە: کەنیزەکی ڕەش پێست.

لووربوونەوە ئەشکەوت، پەڕ و باڵی کۆتریان داماڵی و هەموویان بوونە لاوی جوانچاک، هەریەکە لەسەر تەختێ ڕاکشا، یەکیان خەمناک بوو تەنبووڕێکی دەس دایە و لێی دا و گۆرانی زۆر ئاشقانە و بەسۆز و کوڵی گوتن.

دایکی شیوی بۆ هێنان هەر کەسە بەشی خۆی بۆ دانان، بۆ موحەمەد خانیشی هێنا و گوتی: «ڕۆڵە! ئەوە حەوت ساڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خۆت بەو دەردە بردووە و هەموو شەوێ دەکڕووزێیەوە و ئێمەشت وەتەنگ هێناوە، بۆ خاتری خودا شتێک بخۆ».

- دایە! شیوەکەم بۆ لەبن تەختەکەم دانێ کە هێور بوومەوە دەیخۆم.

دایکی شیوەکەی بۆ وەبن تەختەکە نا.

بەیانی هەر چل لاو بوونەوە کۆتر و ڕۆین. کوڕەکە وەرەز بوو و بیری کردەوە: خودایە! دەبێ مەنجەڵ کەی بچێتەوە بۆ ئاو تا من خۆم ڕزگار بکەم؟ بێ شک باوکم هەستاوە و دەمکوتێ.

کوێرەش وەخەبەر هات. بانگی کوڕەکەی کرد ڕ جواب نەبوو، وای خەیاڵ کردەوە کە لە ئاو کەوتووە و خنکاوە. هەر هەرای دەکرد و دەگریا. بەیانی کە مەنجەڵ لە تاتەبەرد دەرکەوت کۆڕ خۆی تێ هاویشت، دیتی باوکی بەکوێرە کوێرە لێی دەگەڕێ و هەرای دەکا. بانگی کرد: باوکە! چییە؟

- لە کوێی؟

- من چوو بوومە ئەم گوندە گۆشت بکڕم. باوکی هەڕەشەی لێ کرد و گوتی: «منت لەو چۆڵە بەجێ هێشتووە و بەئەستۆی شکاوت چووی گۆشت بکڕی؟! تۆ لە خودا ناترسی؟!» کوڕەکە زۆر شەیتان بوو. دڵخۆشی داوە و خاوی کردەوە، دەستی گرت و ڕۆیشتن. کە گەیشتنە ڕووبار بواری دۆزیەوە و باوکی لە کۆڵ کرد و لە ئاوی پەڕاندەوە و ڕێی خۆیان گرت، لە حەوت ڕێیان کوڕەکە کۆشکێکی دی، بوولێڵی ئێوارە بوو، کچی ئەمیر بەدووربین دەیڕوانی کوڕێکی وەبەر چاو هات کە دەستی پیرێک دەکێشێ پیاوەکە زۆر پیر بوو هەشتا ساڵ دەبوو و کوێریش بوو کچی ئەمیر گوتی: «بەخودای ئەوە بێگومان زۆر نەقل و نەزیرە دەزانێ ئەمشەو هەر چیرۆکانی پێ دەگێڕمەوە. کە ڕێبوارەکان نیزیک کۆشک بوونەوە هەرای کرد: «مامە پیرە! لەم نیزیکانە ئاوەدانی نییە ئەگەر ناتەوێ لە چۆلی ڕابیوێری وەرە ئەمشەو میوانی من بە».

کوێرە گوتی: ئاوەدان بێ خاتوون! وەسەرکەوتن دژشەگیان بۆ ڕاخستن، دانیشتن.

وەختی شیوێ خواردنیان هێنا خواردیان قاوەیان هێنا خواردیانەوە، کچی ئەمیر

بەکوێری گوت: «مامە پیرە، تۆ دنیات زۆر دیوە، ولّاتان زۆر گەڕاوی، نەقلێکی خۆشم بۆ بگێـــڕەوە، من زۆر وەڕەزم و دلّم گیراوە. کوێرە گوتی: خاتوون! بەخودای من هیچ نازانم، کوڕی کوێرە گوتی: لەباتی ئەو من عەرزت دەکەم، باوکی ئانیشـــکی لە کەلەکەی کوتا و گوتی: «تۆ چیرۆک چووزانی؟» کچی ئەمیر گوتی: پیرە! ئێســـتاکە بۆ خۆت بۆم نالّێی دەلّێگەڕێ با ئەو شتێک بلّێ! کوێرە گوتی: «زۆر باشە خاتوون! با بۆت بگێڕێتەوە».

کوڕ بەباوکی گوت ئەوە چتە باوکە؟ کچی ئەمیر گوتی: «خوا بتپارێزێ دەم و کاوێژت چەند خۆشـــە» کوڕ گوتی: «کە گەیشتینە نیزیک ئاو دانیشتین باوکم خەو بردیەوە، من گوێـــم لێ بوو دەنگێک لە تاتەبەردێک هات»، کچی ئەمیـــر گوتی: «ڕۆلّە وەرە لە پەنام دانیشـــە و ڕاســـتەکەم بۆ بگێڕەوە»، کوڕی هێنا لە تەنیشـــت خۆی دانا ئەویش گوتی: «خاتوون! من دیتم مەنجەلّێک لە تاتەبەردەکە هاتە دەر سەر بەژێر خلۆر بۆوە و لە ڕووبار کەوت و پڕ ئاو بوو ودیسان لەکێو هەلّبۆوە، من چوومە لێواری ڕووبار دانیشتم کە مەنجەلّ هاتەوە من خۆم تێ هاویشـــت و چوومە ناو تاتەبەرد، ژوورێ ئەو تاتەبەردە ئەشـــکەوتێک بـــوو کە چل تەختی خەویان لێ دانابـــوو بوولێلّی ئێوارێ چل کۆتر هاتنەوە پەڕ و بالّیان وەراند و بوون بە چل لاوی جوانچاک هەریەکە لەســـەر جێ و بانێک دانیشت یەکێک لەوان ناوی موحەمەدخان بوو زۆر خەمناک بوو لەســـەر تەختەکەی دانیشت، تەنبووڕێکی دەس دایە لێی دا و گوتنیشـــی گوت دایکی شـــیوی بۆ هێنا، بەلّام نەیخوارد، دایکی هاتە کنی و گوتی: «حەوت ســـاڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خەم دەخۆی، تۆ ئێمەشـــت بەخۆتەوە تووشـــی پەژارە کردووە. ئەو گوتـــی: دایەگیان خواردنەکەم بۆ لەبـــن تەخت دانێ دوایە دەیخۆم. دایکی وای کرد، بەلّام ئەو دەستیشی بۆ نەبرد. بەیانی هەستان و بوونەوە کۆتر و لە شەقەی بالّانیان دا. من چاوەنۆڕ بووم تا مەنجەلّ بەرەو ئاو چوو خۆم تێ هاویشتەوە و لەوێ هاتمەدەر، دیتم باوکم لێم دەگەڕێ، دەستم گرت و ئەوە ئێستا لێرەین».

کچی ئەمیر بەکوێرەی گوت: «بێلّە کوڕەکەت بێ ئەو تاتەبەردەم پێ نیشـــان بدا ئەو کۆشکە و هەرچی تێی دایە مالّی تۆ و گەردنت ئازادبێ» بەیانی کوڕ وەپێش کچی ئەمیر کەوت و بردیە پەنا تاتەبەردەکە. تا نیوڕێ[1] لەوێندەرێ دانیشتن، لەپڕ دەنگێک لە تاتەبەرد هات و مەنجەلّ هاتەدەر و بەرەو ڕووبار خلۆر بۆوە، کچی ئەمیر خۆی تێ هاویشت و چووە نێو تاتەبەرد و کوڕیش بەرەو کۆشکی باوکی گەڕاوە.

کچـــی ئەمیر لەبن تەختی دەزگیرانەکەی خۆی شـــاردەوە و چاوەنۆڕ بوو. ئێوارێ چل

---

١ ـ نیوڕێ: نیوەڕۆژ، نیمەڕۆ.

کۆتـــر هاتنەوە و پەڕ و باڵیـــان لەخۆ کردەوە. کچ دیتی موحەمەدخـــان زۆر لاواز بووە. لەسەر تەخت دانیشت و تەنبووری بەدەستەوە گرت و گۆرانی بەسۆزی تێ هەڵکرد، دایکی شێوی بۆ هێنا و گوتی: ڕۆڵەگیان! دەبخۆ حەوت ساڵە لە سوێی پیرەژنێک ئاوات لە خۆت کردووە!

دایەگیان! لەبن تەختی بنێ دوایی دەیخۆم. نیوەشەو کچ دەستی موحەمەدخانی گرت، تەماشای کرد گراویەکەی[1] خۆیەتی گوتی: لەکوێوە هاتووی؟

- حەوت ســـاڵە من دەوری دنیات لێ دەگەڕێم. ســـبەینێ موحەمەدخان بەدایکی گوت: ئەمڕۆ نەخۆشم ناچمە گەڕان. ئەو ڕۆژەی نەچووە دەر و خۆشیان ڕابوارد.

موحەمەدخان بەکچی ئەمیری گوت: دایکم نایەڵێ تۆ بێنم هەستە ڕابکەین! بەڵام لەوێ کەڵەشـــێرێک بوو هەر شـــتێک قەومابا دەیخوێند. کە قووقەی بەرز بۆوە. دایکی ڕای کرد و گوتی: دەبێ شـــتێک لە موحەمەدخان قەومابێ کە ئەمـــڕۆ دەگەڵمان نەهات، کە دیتی موحەمەدخان نەماوە وەشوێنی کەوت. موحەمەدخان وێردێکی خوێند بۆ خۆی بووە شوان و ژنەکەی بوو بە مەڕ.

پیرێژن لێی پرسی: «شوانە ژن و پیاوێکت نەدیوە ڕاببرن؟».

- بەڵێ پێش پێی تۆ ڕابردن، ڕێی گرت و ڕۆیشـــت، بەڵام کەســـی نەدی دیسان گەڕاوە بۆ لای شـــوان، بەڵام شوان ون ببوو ئەمجار موحەمەدخان خۆی کردە ئاشەوان و ژنەکەی کردە ئاشـــێڕ. دایک کوڕەکەی ناســـیەوە و گوتی: ڕۆڵە! تۆ ناتوانی لە چنگی من دەرچی بەخودای ئەگەر ژنەکەت لەتۆ جوانتر نەبێ ســـێحرێکتان لێ دەکەم هەردووک ببنە تۆز و خۆڵ، ئەگەر جوانترین پیرۆزت بێ. موحەمەدخان دەستی ژنەکەی گرت و هێنای، پیرێژن تەماشای کرد بووکەکەی لە کوڕەکەی جوانترە، گوتی: «پیرۆزت بێ پێکەوە بژین».

ئیشاڵڵا وەک ئەوان بەمراد گەیشتن ئێوەش بەمراد دەگەن.

---

١ - گراوی: یار، دۆستی کچ.

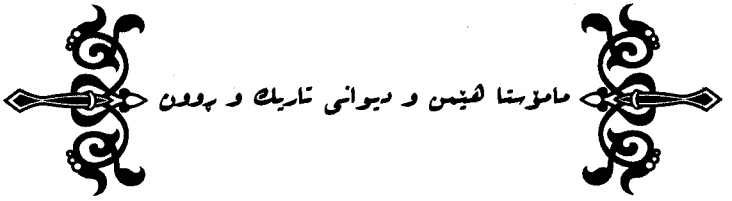

شنه ئامادەی کردووه

مامۆستا هێمن مامۆستایێکی گەورەی شێعری کوردییه هەروەها له پاڵ شاعیرێتی بەرزی خۆی وەکو رۆڵەیێکی کۆڵنەدەر و خەباتگێڕی کورد ناسراوه، وه هەڵکەوتنی شاعیرێکی وا بەتوانا و لەناو میللەتەکەمانا مایەی شانازی هەموو کوردێکه له هەموو لایێکی کوردستان. شاعیری نەبەزمان هەمیشه ژیانی خۆی لەپێناوی ئازادیخوازی میللەتەکەیدا بەگران نەزانیوه، تەنانەت وازی له هەموو خۆشییێکی ژیانی تایبەتی خۆی هێناوه، وەک لەو ماوەیەی ژیانیدا که دەستی له خۆشەویستەکەی خۆی هەڵگرتووه بۆ ئەوەی زیاتر خۆی بۆ خزمەتکردنی بزووتنەوەی ئازادیخوازی میللەتی کورد تەرخان بکات (هەروەکو له سەرەتای دیوانەکەیدا ئەڵێ). ئەوەی پاست بێ بەهەر شێوەیەک باسی مامۆستا هێمن بکەین لەم لایەنەوه ناتوانین بەتەواوەتی مافی خۆی بدەینێ، بەڵام بەباوەڕی من ئەو دێڕەی که نازم حیکمەت وتوویێتی تا ڕادەیەک بەسەر هێمنی ئینسان و شاعیردا ئەچەسپێنرێ... نازم حیکمەت ئەڵێ: «شاعیریان برد بۆ بەهەشت وتی: ئاخ نیشتمانەکەم»، ئەوەش لێرەدا بەئاشکرایی دیاره که چۆن مامۆستا هێمن وازی له ژیانی خۆشی و ماڵ و منداڵ هێناوه و ژیانێکی ئاواره و ساکارانەی لەدوور وڵات بۆ خۆی هەڵبژاردووه. هێمن (سەید موحەمەد ئەمین شێخولێیسلامی موکری) بووه و دایکی ناوی (زەینەب) و کچی شێخی بورهان بووه.

لە ١٩٢١ز لە گوندی (لاچین) نیزیکی سابڵاخ لەدایک بووە.

خوێنەری ئازیز، ماوەیەک لەمەوبەر مامۆستا هێمن گوڵبژێرێکی لە هەڵبەستە تەڕ و پاراوەکانی کردە چەپکە گوڵێک و لەژێر ناونیشانی (تاریک و ڕوون) لە دیوانێکی قەشەنگدا بڵاوی کردەوە و خستییە بەردەستی خوێنەران. جا بۆ ئەوەی زیاتر مامۆستا هێمنی شاعیر و ئینسان و ئاوارە بەخوێنەرانی هاوکاری بناسێنین بەپێویست زانرا چاومان پێی کەوێت و گفتوگۆیەکی لەگەڵا بکەین... بەڵام دوای گەڕان و بەڵێنی و چاوەڕوانی کردنێکی زۆر، بەهەزار حاڵ مامۆستا هێمنمان بۆ دۆزرایەوە و ئەو دانیشتنەمان لەگەڵا کرد، جا وا پێشکەش بەخوێنەرانی بەڕێزی هاوکاری ئەکەین:

*لە ژیاننامەکەتا دەڵێی ئەو قازانجەی کە لە شاعیریم کردووە ناوی دوور و درێژم لە کۆڵ بۆتەوە... کەچی لە شوێنێکی تری ژیاننامەکەتا دەڵێی ناوی نەێنی حیزبیم بوو... ئایا پەیوەندی شاعیرێتی بەحیزبێتیتەوە هەبوو؟

- لەو کاتەی کە بووم بەحیزبی من هەر شاعیر بووم وەلەبەر تەبیعەتی شاعیریم ناوی نەێنیم کرد بەهێمن کە بەتەبیعەت حەز لە بێدەنگی و سوڵم و ڕابواردنم پێ خۆشە بۆیە ناوی هێمنم هەڵبژاردووە.

* بەڵام شاعیر هیچ کاتێک هێمن نابێت...؟!

- بەتەبیعەت حەز لە هێمنی ئەکەم بەڵام ئەگەر هێمنی بۆم نییە ئەوە جیایە.

- یا وەک سالم لەبەر نەخۆشی ناوی خۆی ناوە سالم... تۆش لەبەر ژیانی ئاوارەییت ناوی خۆت ناوە هێمن.

* دوای دەرچوونی دیوانەکەت، ئایا هیچ شێعری ترت وتووە؟

- پاش دەرچوونی دیوانەکەم شێعرێکی درێژم وتووە کە کەم جار شێعری وا درێژم وتووە وە ئەم شێعرە تەئسیری شێعری فارسی تێدایە وە هۆی وتنی ئەوەبوو کە هەستم بەجودایی و غوربەت نەکرد وە توانیم لەم شێعرەدا ئەو هەستە دەربڕم کە تیایا دەڵێم:

بشنو از نی چون حکایت میکند
واز جدائیها شکایت میکند
ساقیا وا بادەوە وا بادەوە
ڕوو لە لای من کە بەجامی بادەوە

نابێ قـــەت ناڵەی جـــودایی بێ ئەســـەر
جا چ نـــەی بیـــکا چ پیـــاوی دەربەدەر
بـــۆیـــە ناڵـــەم تێکەڵی نـــــەی کـــردووە
شـــیوەنێکم کرد کـــە نـــەی نـــەیکردووە
شـــــیوەنی مـــن شـــیوەنی ئینســـانییە
بانگـــی ئازادی و گـــروی یـــەکســـانییە
شـــیوەنی مـــن شینی کـــوردی بێ بـــەشە
ئەو گـــەلەی حاشا دەکـــەن لێـــی و هـــەشـــە

دوای ئـــەوەش شـــێعرێکم وتووە لە مناجاتی مانگدا کە لەژێر ناوی (تریفەی ســـارد)هـ دەڵێم:

بـــــەڵێنـــــی ڕاگـــــەیانـــــدێ راســـــپاردە
گـــوتـــی بـــۆت دێتـــە بـــن ئـــەم پـــاردە غـــاردە
لـــە جێـــــژوانـــی لـــەمێـــــژە چـــاوەڕێتـــم
نـــــەهاتـــــی کیـــژی جـــوانـــی هـــەڵبـــژاردە
تـــەزووی گـــەرمم بـــەلـــەشـــدا دێ ئـــەگـــەرچی
تـــەزانـــدی شـــان و پیلـــم بـــەردی پـــاردە
وەرە بـــا ڕەنـــگ و ڕوخســـــارت ببینـــــم
بەمـــن چـــی تیشـــکی داوێ مانگـــی چـــاردە
گـــڕی ئـــەم ڕوومـــەتـــەی تـــۆ جـــوان و گـــەرمـــە
تریفـــەی مانگـــەشـــەو جـــوانیـــش بـــێ ســـاردە

* لەگـــەڵ ئـــەوەی دڵداریت نەکردووە تەنیا ماوەیێکی زۆر کورت نەبێ بەڵام شـــێعرە دڵدارییەکانـــت وەکو ئەوەی کـــە تەجرەبەیەکی دوور و درێژت هەبـــێ، ئەمە بەچی لێکی ئەدەیتەوە؟

- هەرچەند لەو ماوەیەدا دڵدارییەکەم لێ تێک چووە بەڵام هەســـتی ڕاســـتەقینەی ئەو ماوەیـــە لە ناخمدا مـــاوە، چونکە بێ بەش بووم لـــەم نیعمەتە، (حرمان) وای لێکردم کە شێعرەکانم بەم جۆرە بێت.

* ئەگەر ئەدیب نەبوویتایە حەزت ئەکرد ببیت بە چی؟

- زۆر دڵم خۆشە کە ئەدیبم وە ئەگەر نەبوومایە بەئەدیب حەزم ئەکرد ببم بەئەدیب.

* بەڕای تۆ ئەدیبی ئێستای کورد تا چ ڕادەیەک لە مستەوای مەسئوولیەت دایە؟

زۆریـــان توانیویانە بگەنە ئەنجام بـــەڵام کەممان توانیومانە مەســـئوولیەتی خۆمان جێبەجێ بکەین، زۆربەی ئەدیبانی کورد باری سیاســـی ڕێگەی گرتوون واتا هەر خەریکی ئـــەو دۆخە نالەبارەن کە کورد تیای بووە و ویســـتوویانە لەم لایەنەوە بگەنە ئەنجام بۆیە بـــاری کۆمەڵایەتیییان لەبیر چووە کـــە لایەنێکی گرنگی ژیانە و ڕەنگە بەلامەوە عەیبە کە بڵێین لەم سەردەمە لەباری کۆمەڵایەتیدا دواکەوتووین. بەڵام ئەبێ بەرەو باشتری بەرین.

***

شـــنە نـــەبزێوی ســـەری بســـکی ڕەشـــی
کـــە لـــەســـەر ڕوومـــەتـــی ئارامـــی گـــرت
گـــوێ مەدە ئـــەو قســـە کـــۆنەی کـــە دەڵـــێ
لـــەشـــکری کـــافـــرە ئیســـلامی گـــرت

ئەم شێعرەت بە چ مناسەبەتێک وتووە؟

- ڕۆژێـــک لە کۆڕی زانیاری دەگەڕامەوە و ســـواری ئۆتۆمبێل ببـــووم لەگەڵ کیژێکدا وەبایەکـــی تونـــد ئەهات کە هەر قژی تێک ئەدا ئەویش هـــەر خەریکی چاککردنەوەی بوو و بۆی نەئەکرا وە جوانی ئەو کیژە منی مەست کردبوو بۆیە ئەم شێعرەم بەدڵا هات.

* ئایا ئێمە ئەتوانین ســـنوور بۆ تەواوبوون و دەستپێکردنی قۆناغی ئەدەبی دابنێین؟ وە ئایـــا قۆناغی پاش گۆران دەســـتی پێ کـــردووە؟ وە چۆن ئەدەبی ئـــەو گەنجە تازە

پێگەیشتووانەی ئێستا هەڵدەسەنگێنی؟

- ئێمە ناتوانین سنوور لە نێوان قۆناغی ئەدەبیدا دابنێین تەنیا تەبیعەت شاعیرێک دێنێتە ناوەوە کە تازەکردنەوەیەک یا داهێنانێک لە شێعریا ئەبێ کە جیاواز دەبێ لەگەڵ شاعیرانی پێشوو. بەڵام بەنەسبەت قۆناغی گۆرانەوە تەواو نەبووە و هەر بەردەوامە چونکە تا ئێستا شاعیرێک پەیدا نەبووە کە لە مستەوای گۆراندا بێت وە تازەکردنەوەیەکی جیاوازی کردبێ لە هی گۆران. وە تا ڕادەیەک ئەم جیلە تازەیەی هەڵنەسەنگاندووە، زیاتر لەوەش گۆران لە کوردستانی ئێراندا زیاتر خۆشەویستترە و شێعرەکانیشی لەوێ بڵاوترە کە بەداخەوە تاکو ئێستا بەڕێکی کۆنەکراونەتەوە. من وەکو خەڵکیتر سەیری گۆران ناکەم کە تەنیا شاعیرێکە تازەکردنەوەیەکی بەسەر شێعر هێناوە، چونکە ئەو شێعرە کۆنە کلاسیکییەکانی کەمتر نییە لە هی تازەکانی، «گۆران گەڕاوەتەوە دواوە بەڵام گەڕانەوەکەی پێشکەوتووانەیە».

* ئایا کێشە هەیە لە نێوان شاعیرانی نەوەی کۆن و تازە، وە تا چ ڕادەیەک تازەکان پاش ١٩٧٠ توانیویانە هەنگاو بنێن؟

- بەڵێ کێشە لە نێوان شێعری کۆن و تازەدا هەیە بەڵام شاعیرانی تازە نەیانتوانیوە هەنگاو بنێن تەنیا زۆر کەمیان نەبێت لەبەر کەمبوونی تەجرەبەیان وە لەبەر مەغرووری.

* ڕات چییە بەرامبەر بەو شاعیرانەی کە بڵێ قۆناغی تازە دەست پێ دەکەم وە قوناغی گۆران بەجێ دەهێڵم وە هەنگاوی تازە دەنێم؟

ئەگەر توانی ئیقناعم بکات بەڕێزەوە سەیری دەکەم.

* هەتا ئێستا هەندێ کەس شێعری (حوڕ) بەشێعر دانانێ... ئایا تۆ ڕات چییە بەرامبەری؟ وە هەوڵدانت بۆ دانانی هەیە؟

- شێعری (حوڕ) بەلای منەوە شێعر نییە، بەڵام ئەگەر جوان بێ لەزەتی لێ وەرئەگرم وەکو پارچەیەکی ئەدەبێ بەرز. چونکە ئەبێ شێعر چوارچیوەیەکی تایبەتی هەبێ وە ئەگەر بەشێعری نەزانم هەوڵدانیشم نابێ بۆ دانانی، وە من ناڵێم شێعر هەر ئەبێ لە قالبی کۆندابێ بەڵام ئەبێ وەزن موراعات بکرێ، بەڵام قافیە زۆر گرینگ نییە.

* بەس بەلای خۆیانەوە وەزنی هەیە.

- من بەلامەوە وا نییە و کەسیش ئیقناعی نەکردووم.

* ئەگەر ناوەرۆکی شێعر گۆڕا مەرجە ڕوخساریش بگۆڕێ؟

بەلامەوە شێعر تەنیا ناوەرۆکەکەی بەرەوپێش بڕوات باشترە هەتا ئەگەر لە ڕوخساری

کۆنیشـــدا بێت، بۆ نموونە ئەم دوو شـــێعرە فارسییە هەرچەند لە کۆنترین قالبە بەڵام بیر (فکر)ی تازەترین ئینسانی تێدایە وە ئەتوانین بڵێین زۆر تازەیە:

ســـاحلی افتـــاده گفـــت گـــرچی بســـی زیســـتم
هیـــچ نـــەمعلـــوم شـــده کـــه مـــن چیســـتم
موجـــی فـــرو فولّتـــهء نـــرم بجنبیـــد و گفـت
هســـتم اگـــر میـــروم گـــر نـــروم نیســـتم

واتای دێڕی یەکەم:

ڕووبـــاری بـــەختـــی مـــن زۆر مـــەعلـــووم نـــەبـــوو کـــە من چیم

دێڕی دووەم:

شـــەپـــۆڵی ئـــارام بـــووەوە دەڵـــێ وەجـــوودی مـــن ئەوەیـــە ئەگـــەر نـــەبـــم نیـــم

* ئافرەتی کورد لە نووســـین و ئەدەبیاتدا دواکەوتووە هۆی چییە و چۆن چارەســـەر دەکرێ؟

مـــن تەجرەبـــە وا فێری کردووم کـــە جیاوازی لە نێـــوان کوڕ و کچـــدا نییە، بەڵام لەبەرئەوەی کە جنســـیان جیاوازە بەرهەمیشـــیان جیا ئەبێ، وە کـــەم دیاربوونی ئافرەت لـــە کۆڕی ئەدەبیاتدا ئـــەوە ناگەیەنێ کە لە پیاو بێ تواناترە بەڵکـــو کۆمەڵ ڕێگای نادا کـــە ئەو هەســـتەی هەیێتی دەری بڕێ وە نووســـەریش ئەو کاتە ســـەرکەوتوو ئەبێ کە هەســـتی ڕاستەقینەی خۆی بنوێنێ بۆیە هەتا کۆمەڵ ڕێگە نەدا ناتوانێ بێتە ئەم کۆڕەوە چارەسەرکردنیش لە خەباتێکی تونددایە دژی پیاو.

* ئایا جگە لە شێعر بابەتی تری ئەدەبیت نووسیوە؟

- گەلێ چیرۆکی کورتم نووســـیوە بەڵام چاپ نەکراوە وە ئێســـتاش لام وانییە بڵاوی بکەمەوە هەروەها وتاری سیاسیشم هەیە وەهەوڵدانی تەرجەمەشم هەیە وە ئێستا ڕۆمانێکی

فارسیم وەرگێڕاوە کە ئامادەیە بۆ چاپ لە نووسینی (مارک توین)ەوە بەناوی (شازادە و هەژار).

* ئەدیبی سەرکەوتوو ئەبێ چۆن بێ؟

- ئەبێ سەهلی مومتەنیع بنووسێ، واتا شتێک بنووسێ کە خەڵکەکە تێی بگا و بەرهەمەکەی ئەبێ جوان بێ و تەرخانی بکا بۆ کۆمەڵی خۆی وە لە گیروگرفتی کۆمەڵی بدوێ و چارەسەری بۆ بدۆزێتەوە، وەنابێ زۆر بڕوای بەبەرهەمی خۆی هەبێ بەڵکو ئەبێ تا ڕادەیەک دوودڵ بێ لێی، وە بەرهەمەکەی هەرچەند بەلای خەڵکەوە پەسند بکرێ و لەلای ڕەخنەگر سەرکەوتووبێ نابێ لە خۆی بایی بێ چونکە ئەگەر لەخۆی بایی بوو ئەوە بەرەودوا ئەچێ و ئەوەستێ.

* کام شێعر لە شێعرەکانت لەوانی تر بە بەرزتری دەزانی و بۆچی؟

- ئەوەی لە خەیاڵم بێت (کاروانی خەبات)م لە شێعرە هەرە چاکەکانمە لەبەرئەوەی هەستی ڕاستەقینەی خۆم دەربڕیوە بەرامبەر بەڕەفیقێکی خۆشەویستم وە لام وایە تیایدا سەرکەوتووم.

ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە ٢٣٤
١٩٧٤/٩/١٣

وتوویژ دەگەڵ هێمن

لەبەهاری ئەمسالّدا (١٣٧٦ی هەتاوی - ١٩٩٧ی زایینی) لە شاری نەغەدە، لەلای دۆستانی بەڕێز، کاک سەلّاح بەیگی، کاک یوسف فازلّی و... نەواری شەوی شێعرێکم وەدەست کەوت کە لە ڕۆژی پێنجشەممە (٣٠ی خاکەلێوەی ١٣٥٨ی هەتاوی - ١٩٧٩ی زایینی)دا، لە شاری مەهاباد بەڕێوە چووە. لەم شەوە شێعرەدا مامۆستا هێمن، سەید کامیلی ئیمامی، مەلا غەفوور دەبباغی، حوسێن شەریف پەناهی و ژمارەیەکی دیکە لە شاعیرانی کوردستانی ئێران بەشداریان کردبوو. لە ماوەی ئەو ســـێ ساعاتەی کە شـــەوی شـــێعرەکەی تێدا بەڕێوە چووە، هێندێک پرسیاری ئەدەبییان لە مامۆستا هێمن کردووە و هەمیشە بەوپەڕی دڵسۆزییەوە وەڵامی داونەتەوە.

لەژێرەوە چاوتان بەپرسیار و وەڵامەکان، دەکەوێ و لەگەڵ هێندێک بیروڕای مامۆستا هێمن ئاشنا دەبن.

دوای ئەوەی خوالێخۆشبوو مەلا غەفووری دەبباغی (حافز) شێعر دەخوێنێتەوە لە مامۆستا هێمن دەپرسن کە بیروڕای سەبارەت بەم شاعیرە چییە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

بەڕاستی مامۆستا مەلا غەفوور، جێی شانازییە بۆ شارەکەمان، یەکێک لە هونەرەکانی کە دە مامۆستادا دەبینم ئەوەیە کە سەرەڕای ئەوەی کە بۆ خۆی شارستانییە و بەناشکوریش نالّێم کوێر و ڕۆشندڵە، بەڵام لە شێعرەکانیدا، وشەی زۆر جوان و ناسک و ڕەسەنی کوردی دەبینم. حەتتا جێی تەعەجووبە بۆ من! من جارێکی لێیان پرسیم کە مامۆستای شێعری تۆ

کێ بووە؟ گوتم: ڕوودکی. من لە ڕوودکی فێر بووم، کاتێ شاعیر شتێک نەبینێ و لەمسی نەکا ناتوانێ شـــێعری لەسەر بڵێ. پێم وایە هەموویان خوێندوومانەتەوە. منیش بەمندااڵی ئەو شێعرەم خوێندووە:

«بـوی جـوی مولیـان آیـد همی
یـاد یـار مهربـان آیـد همـی
ریـگ هامـون و درشـتیهای او
زیـر پایـم پرنیـان آیـد همـی»

تەماشـــا دەکەن هەموو حیسی کوێرانەیە تێیدایە، لەمسە. هیچی تر نییە، بۆنی دەکا، حیسی دەکا لەبەر پێیدا. کەوابوو باسی دیتنی تێدا نییە. بەاڵم مامۆستا دیارە لە ئەسەری مومارەســـەی زۆردا، یانی لە ئەســـەری زۆر خوێندنەوەی شێعری شـــاعیر، گوێ لێگرتنی شێعری شاعیرەکانی دیکەدا، ئەو شتانەی کە ناشیانبینێ دەتوانێ جوانیان وەسف بکا. کە ئەوە بەعەقیدەی من هونەرێکی یەکجار گەورەیە. لێرەدا دەمەوێ نوکتەیەکتان عەرز بکەم. دوکتۆرێکی پۆشـــندڵمان هەیە لە کوردستانی عێراق. کە دوکتۆرە دە ئەدەبیاتی عەرەبیدا، کەچی بەڕاســـتی بێ یارمەتی ژنەکەی هیچی بۆ ناکرێ، ژنێکی خوێندەواری هەیە کە هەم ژنیەتی و هەم مونشـــییەتی... ئەگەر شێعر بڵێ بۆی زەپت دەکا، ئەگەر نەقد یا ئینتیقاد دەکا، ئینتیقادەکانی بۆ دەنووسێتەوە. ئەو دەیڵێ، ئەو دەینووسێتەوە. مامۆستا بەداخەوە لەوەش مەحرووەمە (هەموو خەڵک پێدەکەنن) نوکتەیەکی خۆشم لەسەر ئەو دوکتۆرە هەیە. ڕۆژێکی پێکەوە دەگەڕاین، ژنەکەشـــی دەگەڵ بوو، دیارە ژنەکەی خوێندەوارە. ژنێکی زۆر ماقوولیشـــە، چاوســـاغێتی. ڕەفیقێکی کوردی ئێرانی یادی بەخێر لێی پرسیم ئەرێ ئەوە کێیە؟ ئەو ژنە چییە دەگەڵ ئێوە دەگەڕێ؟ گوتم ئەوە عەسای مووسایە بۆمە.

لێرەدا کاک شەریف حوســـێن پەناهی شێعرێک دەخوێنێتەوە و پاشان مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

شـــێعری ئەو برایەمان درێژ بوو، شـــێعری (ملوانکەی شـــین)، وە ئەغلەب شـــاعیرە لاوەکانمان دەیانەوێ شـــێعریان درێژبێ. پێیان وایە بەدرێژ و کورتێی چاکە. ئەم شـــێعرە بەعەقیدەی من ئەگەرچی درێژ بوو و وەختیشـــی زۆر گرت بەاڵم کورت بوو، چونکە پتری دەبوو وەسفی زرێبار و شتی وا کردبا. بەوەی شێعرەکەی عەیبدار نەدەبوو. دەمەوێ لێرەدا

ئامۆژگارییەکی شاعیرە لاوەکانمان بکەم، پێیان وانەبێ شێعر بەدرێژیی چاک دەبێ، شێعر ئەوەیە کورتیش بێ وە شـــاعیری چاک ئەو کەســـەیە بتوانێ مەتڵەبی گەورە لە شێعرێکی بچووک دابڕێژی. ئەمما ئەو مەوزووعە دەبێ درێژبێ، وە بەعەقیدەی من کورتە. دەنا دوێنێ ئەو شاعیرە لە منی پرسی کوتی: تۆ کام شێعری خۆت خۆش دەوێ؟

من کوتم: نزیک بەچل ساڵ لەوەی پێش شێعرێکم گوتووە، تاقە شێعرێک تاقە بەیتێک و بـــۆم زیادە نەبـــووە هەتا مام، چونکە پێم وابوو تەواوی ئیحساســـی دەروونی خۆم لەو شێعرەیدا کوتووە. هەر یەک شێعرە، مەنزوورم ئەوەیە شێعر فێربن، دەڵێم:

«ئـــەســـیری بســـکی ئاڵۆزی کچـــە کـــوردێکی نـــەشـــمیلم
تـــەماشـــاکەن چ ســـــەیـــرێکـــە، بـــەدەســـتی دیلـــەوە دیلم»

دەوەیدا ئەوەی ئیحساسم بووە کوتوومە ئیدی چیدیکە نەماوەتەوە. کچی کورد بۆ خۆی دیلی ئیجتماعی کوردەواریە، منیش ئەســـیری ئەوم. تکا لە شاعیرە لاوەکان دەکەم گوێ مەدەنە شێعری درێژ و کورت.

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە دەڵێ بڕیاربوو بەپێی تەمەن، مامۆستاکان شێعر بخوێننەوە، ئێستا کە دەمەوێ داوا لە مامۆستا هێمن بکەم کە شێعرمان بۆ بخوێنێتەوە، دەترسێم پێی وابێ کە بەپیرمان داناوە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

وەڵڵا پێم وایە من زۆر لە پیری ناترســـێم، مامۆســـتای گەورەمان سەید کامیل ئیمامی لە پیری دەترســـێ، چونکو لێیان پرسی شاگردەکانت کێ بوون؟ هێمنی بەشاگردی خۆی قبووڵ نەکرد. ئەو وەختی ئەو شـــێعری دەگوت ئەمن منداڵ بووم. «پێدەکەنێ» عەرزت دەکەم کەوابوو منیش یەکێکم لە شاگردانی ئەو مامۆستا گەورەیە.

ئەوشۆکە ڕەفیقێک باسی ئەوەی دەکرد کە ئێوە بۆ ئەوەندە ئەهمیەت بەشێعر دەدەن. بەهونەرەکانـــی تر نادەن؟ من پێـــم وایە ئەوە لەبەروەی نییە ئەمـــە هونەرەکانی دیکەی کوردمـــان لەبەرچاو نەبێ بەڵکو لەبەر بێ دەرەتانییە. کورد پەنای بردووە بۆ شـــێعر کە زووتر بەگوێی خەڵک بگا. ئەوی بەشـــێعر دەیڵێین بەمەقاڵە نووســـیبامان نەدەگەیشـــتە گوێی خەڵکـــی. ئەمە ئیحتیاجمان بەڕۆژنامە هەیە هەتا بتوانین هونەرەکانی دیکەشـــمان نیشـــانی خەڵک بدەین. بریا ئەمەش چیرۆکنووسێکی وەک ســـەمەدی بێهرەنگیمان هەبا، دەبوو ئەوپەڕی ئیفتیخاری پێ بکەین. بڵێین چی؟ ڕەنگە هەشـــمان بن، ڕەنگە لەنێو ئەو

عالەمەیدا ئی وا هەبێ چیرۆکی چاک بنووسێ. ئەمما لە ڕابردوودا لە کوێی بڵاوکردباوە؟ چۆنی بڵاوکردباوە؟ ئەوەیە کە دیسان پەنامان بردووە بۆ شێعر کە زوو لەبەر دەکرێ و زوو دەچێتە ناو خەڵکەوە.

من زۆرم کۆڕی شێعر و شاعیری دیون، چونکە شەقی ڕۆژگار گێڕاومی بە وڵاتاندا و دیومە، عادەتەن ئەگەر شێعرێک گوێگر پێیان چاک بوو (ئەوە بۆیە نالێم داوای چەپڵە بکەم ها لە بیرتان نەچێ!) چەپڵەی بۆ لێ دەدەن بۆوەی دوو جاری بخوێنێتەوە. یەکێک لە شێعرەکانی مامۆستای کە زۆر بەرز بوو چەپڵەتان بۆ لێ دا، بەڵام بەداخەوە ئەو کەمتری ئەو کۆڕانە دیوە دەنا دەبوو جارێکی دیکەشی خوێندباوە تا چاتری لێ حاڵی بن. تکا دەکەم شێعری هەر شاعیرێکتان لەوەی پاش پێ چاک بوو پێی ڕابگەیەنن دوو جاری بخوێنێتەوە، با بێتە حیفزتانەوە. من بۆ خۆم شێعری تازەم نییە بەڵام پەنا دەبەمەوە بۆ دیوانەکەی کۆنم یانی بۆ نالەی جودایی کە لەوێدا شێعرێکتان بۆ دەردێنم.

بێگومان مامۆستای هەموو شاعیرە نیشتمانییەکانی کورد ئەحمەدی خانی بوو کە حەقمانە پێی بڵێین نابیغە چونکە زۆر لەپێش شاعیرەکانی دەوروبەری خۆشماندا حیسی میللییەتی تێدا بزووتووە، بەڵام هەر دەردی کوتووە دەرمانی نەکوتووە. دەڵێ کورد میللەتێکی لێقەوماوە و چیتر، ئەمما ئێمە شاعیرێکمان هەبووە بەناوی حاجی قادری کۆیی کە دەبێ هەموو بەحەق ئەم شاعیرە بناسین. ئەوەڵ شاعیرە کە ئەلحەمدولیلا موجەسەمەی بۆ دروست کرا. من هەرچەند شاعیری موناسبات نیم و، لە موناسباتدا شێعر نالێم بەڵام ئەو کەسانەی تاریک و ڕوونیان خوێندۆتەوە دەزانن کە شێعرێکم بۆ موجەسەمەی حاجی قادری گوتووە. بەڵام بەداخەوە جارێکی پاش موجەسەمە کە چوومە کۆیی و دیتم سەری موجەسەمەی حاجی قادری گوللەیەکی وێ کەوتبوو و کونی کزدبوو. ئەوە حیسی منی زۆر بزواند و غەزەلێکم گوتووە کە ڕەنگ بێ زۆری ڕەمز تێدابێ. بۆیە لە سانسۆر دەرچووە و لە نالەی جوداییشدا چاپ بووە. ئەگەر زۆری ڕەمز تێدا نەبووبا پێم وایە دەرنەدەچوو. بەئیجازەی ئێوە ئەو شێعرە دەخوێنمەوە:

لە کۆ ئەسرین دەبارێنم لەبۆ کوردی پەراگەندە
لە گەرمێن غەرقی ئارەق بووم و چاوم هەر لە سامڕندە
منی زنجیر پسێن لێرە ئەسیری بسکی جوانێکم
زەمانە گەرچی نالۆز و پەشێوە، کەڵ بەموو بەندە

کـوتـی ئێـوارە بـازاڕێ وەرە ماچـت دەمـێ نـەم ویسـت
هـەڵـۆی کـوێستانی کـوردستانم و نـاژیم بـەدەسـتەندە
دڵـم سـەد هێنـدی دیکانـە بـەنـاز بشـکێنی دەنـگ ناکـەم
چ سـوودێکی هـەیـە، کێیـە بپـرسـێ داد و گازەنـدە
جیهـان و هـەرچـی خێـر و خـۆشـییە بـۆ هـەڵبژاردانـە
بـەقانـوونـی تـەبیعەت پاشـەرۆکخـۆرە ئـەوی گـەنـدە
ئەگـەر تاوانـی بـێ هێـزی نییـە بـۆچـی لـە دنیـادا
بـەشـی من ماتەم و شـینە، بـەشـی خـەڵکـی زەماوەنـدە؟
بـەمردوویـش نیشـانەی گـوللەیـە ئـەو کـەللـە پـڕ شـۆرە
ئەوێسـتاش دەرسـی سـەربازی دەڵـێ ئـەو شـاعیـرە ڕەنـدە
سـەری تـەعزیـم لـەبـەر تـۆ دانـوانـدن فـەخـرە بـۆ هێمـن
بـژی حاجـی کە کێـوی هیممەتـت سـەد هێنـدی ئـەلـوەنـدە

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕ پرسیارێکی لە مامۆستا هێمن دەکا و دەڵێ:

مامۆستا تکایە بفەرموون کە جەنابتان زۆرتر دە چ حاڵێکدا، یانی زۆرتر لە چ کاتێکدا شێعر دەڵێن؟ هێندێک وەدەزانن شێعر لە وەخت و سەعاتێکی تایبەتدا دەگوترێ دەمانەوێ ئەوەی بۆ شاعیرە لاوەکانمان ڕوون بکەیەوە؟

ئەو وەختی منیش لاو بووم، پێم وابوو شێعر یەعنی قسەیەک کە وەزن و قافیەی هەبێ. منیش دادەنیشتم و کاغەز و قەڵەمێکم بەدەستەوە دەگرت و وەزن و قافیەیەکەم دەنەزەر دەگرت و شێعرم دەکوت. زۆر مەمنوونی باوکی خۆمم کە دیوانەکەی مندااڵی لێ سووتاندم دەنا ئەلعان بەدەست خەڵکییەوە مابا گاڵتەیان پێ دەکردم. بەڕاستی شاعیری هەروا وەزن و قافیە نییە، شاعیری دەبێ سۆز و دەروون و کوڵ و کۆێ ئەو شاعیرە بێ بخرێتە قالبی نەزم و ئاهەنگەوە. من زۆر جارم گوتووە هەرچەند بۆ خۆم بڕێکیش قافیە سازم بەاڵم زۆر ئەمیەت بەقافیە نادەم دەشێعردا، بەاڵم بۆ وەی شێعر و نەسر لێک بکەمەوە موعتەقیدم بەمۆسیقا و ئاهەنگ و وەزن دە شێعردا. من وەختێ شێعر دەڵێم کە بەڕاستی شێعر زۆریم لـێ بکا. تا زۆریم لێ نەکا، تا لە خەوم هەڵنەسـتێنێ، تا خەو و خواردنم لێ نەتۆرێنێ،

من شـــێعر ناڵێم. چونکه من دەتوانم مەقالەیەک بنووســـم، ئەگەر بمەوێ وتارێکی سیاسی بنووســـم بەنابەرین شـــێعر شـــتێکی دیکەیە کە کوڵ و کۆی دەروونی خۆمە دەو وەختەدا دەیڵێم. نازانم توانیومە لاوەکان حاڵی کەم یا نا؟ بەڵێ، شـــێعر شوعار نییە، ئەوڕۆ بیڵێي و ســـبەینێ بمرێ. شێعر ئەوەیە کە هەرنەبێ پاش شـــاعیرەکەی بەینێک بمێنێتەوە. زۆر شـــاعیری وام پێ شک دێ شـــێعرەکانیان دەپێش خۆیاندا دەمرن. ئەمما زۆر شاعیری وا هەبـــووە هەروەکو نالی، ئێمە تازە دەزانین، تـــازە تێ گەییوین ئەو نامرێ و قەتیش هەتا تاریخ هەیە نامرێ، کەچی هەر شـــێعری عاشقانەشـــی کوتووە، شێعری نیشتمانی و شتی کەمتر کوتووە، ئیللا شێعرێکی زۆر گەورە نەبێ کە بەشارەکەی خۆی هەڵکوتووە:

«قـــوربانـــی تـــۆزی ڕێگـــەتـــم ئـــەی بـــادی خـــۆش مـــرووڕ
ئـــەی پـــەیکـــی شـــارەزا بـــەهـــەمـــوو شـــاری شـــارەزوور»

کە ڕەنگبێ دە کەم زباناندا قەسیدەی هێندە وەسیع و جوان هەبێ.

لێـــرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە داوا لە مامۆســـتا هێمن دەکا کە لە بارەی ئەو شـــاعیرە لاوانـــەی کـــە لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا کە کۆڕەکە بەڕێوەچووە، شـــێعریان بۆ کێ بەرکێی ئەدەبی ناردووە، قســـان بکا «مامۆستا هێمن، مامۆستا هاوار (عەلی حەسەنیانی) و کاک مەجیدی نانەوا داوەری ئەم شێعرانە بوونە». مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

ئەو ســـێ کەســـانەی کە ئێوە هەڵتان بژاردوون، شێعری شاعیرە لاوەکان تەماشاکەن، ئەو ســـێ کەسەن کە موعتەقید بەشـــێوەی نوێ و کۆنن. ئەگەرچی ئەو ئیستلاحە ڕەنگە بڕێکیـــش غەڵەت بێ «کۆن و نوێ» شـــێعر ئەگەر چاک بوو هەمیشـــە تازەیە قەت کۆن نابـــێ. بەڵام وەزنـــی عەرووزی یا غەیرە عەرووزی وا چاترە. من بۆ خۆم پێم وایە شـــێعر دەهەر قالبێکیدا شێعربێ، شێعرە، چ دە قالبێکی نوێدا و، چ دەقالبێکی کۆنی عەرووزیدا. ئەگەرچی بەئیجازەی مامۆســـتا شـــێخ کامیل ئەوەی دەڵێم هەر شـــتێکی مەوزوون دەم دنیایـــەدا تۆ بخوێنییەوە بەهـــەر زمانێک، لە فاعیلاتون فاعیلاتێکـــی بچەی. کەوابوو من دەمەوێ شـــێعر ئاهەنگێکی هەبێ کە وەختێکی خوێندتەوە دەبیســـەردا تەئسیری هەبێ. یەکێک لەو شـــاعیرانە کە شـــێعری هێنابـــوو، بەعەقیدەی من پڕ خەیاڵترین شـــێعر بوو خەیاڵێکی شاعیرانەی زۆر جوانی تێدا بوو بەڵام ئاهەنگی مۆسیقای نەبوو. لەبەروەی داوام لێ کرد کە پتر حەول بدا مۆســـیقایەک دەو شـــێعرەدا دروست بکات با کارە شاعیرانەکەی

بەخۆڕایی نەچێ. ئەوەیە نەزەری من. شـــاعیرێک کـــە موعتەقیدە بەوەزن و قافیە، دەبێ هەموو ئوســـوولی کۆن ڕەعایەت بکا، دەنا بەنەزەری من شـــاعیرێک کە فەرقی ڕەدیف و قافیە نەکا و بەوەزنی کۆن شێعر بڵێ، بەعەقیدەی من دەبێ پتر بخوێنێتەوە جا ئەودەمی شێعر بڵێ. لەبەروەی هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە فەرقی ڕەدیف و قافیەیان نەکردووە. هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە ئاهەنگیان دەشـــێعردا نەبووە. هێندێکیشیان بۆیە قەبوڵ کران کە هەموو شتێکیان هەبووە. بەڕاستی من شاعیرێکی دی کە هیوای دواڕۆژم یەکجار زۆر پێیە، خەڵکی شـــارەکەی خۆشمان نییە، منەتیشی نییە، نە نانم دەداتێ و نە ئاو، نە مومکینە جارێکی دیکە ببینمەوە، کەچی پێم شاعیرە، ئەویش کاک شەریفە کە بەڕاستی خەیاڵی شـــاعیرانە یەکجار دە شـــێعرەکەیدا هەن، وە ئەو تەوازوعەم تێدا دی. وەختێکی داوەرەکان دەیانکوت ئەو شێعرە ڕەنگبێ نەقسێکی تێدا هەبێ بۆ خۆی بێ وەی ناڕەحەت بێ، بێ وەی کێشـــە لەســـەر شێعرەکەی بکا، بەقســـەی داوەرەکانی دەکرد. شاعیر دەبێ موتەوازع بێ هەتا بتوانێ ببێتە شـــاعیرێکی بەرز. دەبێ لەوەی نەترســـێ سبەینێ یەکێک ڕەخنـــەی لـــێ دەگرێ. هیچ شـــتێک دەو دونیایەیدا تەواو نییە و هەموو شـــتێک جێگای ئینتقـــادە. هونـــەر قەت تەواو نابێ و قەتیش و قەتیش تەواو نابێ و لەبەر وەی لە ڕەخنە نابێ بترسێین ئێمە. ڕەخنەشت لێ دەگرن دەڵێن ئەو شێعرەت خراپە، بەڵام نابێ بترسێی. کەسێکی حیسی شاعیرانەی هەیە دەبێ حەول بدا چاتر خۆی نیشانی ئەو خەڵکە بدا.

گۆڤاری سروە، ژمارەی تایبەتی (بێ تاریخ)

دەگەڵ مامۆستا هێمن

پێشەکی: ئەحمەدی شەریفی

ئامادەکردن: سەید سمایلی حوسێنی

پێشەکی:

لە ساڵی ١٣٦٢/ ١٩٨٣ وە، زەمزەمەی پێکهێنانی ناوەند و پەخشخانەیەکی چاپەمەنی و دەرکردنی گۆڤارێکی کوردی، وەک کەڵە مێشکی مامۆستا هێمنی تەنیبوو. بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە گرینگە، سەرەڕای وتووێژی دوور و درێژ لەگەڵ کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی، چەند کۆڕ و کۆبوونەوەی دەگەڵ کەسەیلی فەرهەنگی، بنووس و شاعیر، قەڵەم بەدەست و ئەدیبی کورد وەک یەزدانبەخش، عەلی حەسەنیانی (هاوار)، موهەندیس فاروقی کەیخوسرەوی، سەید حەمەدەمینی بەرزنجی (خاڵە مین)ی خوالێخۆشبوو، هەژاری ڕەحمەتی، خوالێخۆشبوو مامۆستا سەید تاهیری هاشمی، خالیدی حیسامی (هێدی) و... پێک ئانی و لەم بارەوە یەک دوو جار نامەی بۆ من نووسی و چەندین ڕا تەلەفۆنی کرد و دەیگوت: کوڕینە قەت دەرفەتی وا لەبار هەڵناکەوێ، با کات بەفیڕۆ نەدەین و بکۆشین گۆڤارێک دەرکەین. دەیانفەرموو ئەگەر ئەو کارەی بکەین و موبەسەر بێ، بۆ هەوەڵین جار لە مێژووی کوردستانی ئێراندا، ئێمە دەبین بەئاڵاهەڵگری گۆڤارێکی کوردی، کە میری (دەوڵەت) بەڕەسمی ئیزنی وەشانی پێ دەدا، دەبینە خێوی وەشانخانە وگۆڤاری کوردی و دەکارین خزمەتێکی فرە بەفەرهەنگ و ئەدەبی گەلە بێ بەشەکەمان بکەین.

دەبێژن خوا کاران وەڕاست ئەگێڕێ و هەرکەسێ لەسەر سەبران بێ، خێری وەڕێ دێ. ئەوەش لە مام هێمن ڕووی دا و پاش خۆ ماندووکردنێکی فرە، سەرەنجام زۆربەی کەسەیلی کـــە لەم بارەوە پێوەندی لە تەکا گرتبوون و ڕووی تێ کردبوون، بەگیان و دڵ بەهانایەوە هاتن و بڕیاری هاوکاریان پێ دا، کە یەک لەوانژی منی ڕەبەن بووم.

قۆڵ هەڵماڵدران، قەڵەم وەگەڕکەوتن، وتارگەل نووســـران، شێعری جۆر بەجۆر ناردران بـــۆ گۆڤارێکـــی بێ ناو کە بڕیـــار بوو هێمن سەرپەرشـــتی بکا. پاش چەند دانیشـــتن و قسەوباســـکردن، تەگبیر و ڕا هاتە ســـەر وەی کە گۆڤاری بێناو وەرزانە بێ و جارێ ساڵی چـــوار هەژماری لێ بوەشـــێ هەتا بزانین خوا لە داهاتـــوودا چ دەروویەکی تر وەدەکا. بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکەش، مامۆستا هێمن تاقمێکی لە کوڕگەلی خاس و ژیر و ژێهاتیی ورمێ و مەهابـــاد لە دەوری خۆی گردوکۆ کردن، یەک وتاری دەخوێندەوە، یەکی تر تایپی دەکرد، یەکـــی تـــر بەرگ و ڕووبەرگی بۆ گۆڤـــاری بێناو چێ دەکرد، ئەوی دی ژی خۆشـــخەتیی وەئەســـتۆ دەگرت... مام هێمن خۆشی بەســـەری پیری، خورتانە دەکۆشا و شەو و ڕۆژی لێ گۆڕابوون، نان و چای ببووە سیغار و گوتار و نووسراوەی هەڵدەسەنگاندن بەسەریاندا دەچۆوە، شێعری باشی شاعیرانی هەڵدەبژارد و بۆ هەوەڵین ژمارەی گۆڤارێک کە بڕیاربوو بێتە وەشـــان، ئامادەی دەکردن. هەرکات تەلەفۆنت لێ دەکرد دەیفەرموو: ســـەرن قاڵە و کاروبارن زۆرن.

پایزی ئەوێ ســـاڵێ، لە کرماشانەوە بۆ چەندەمین ڕا هاتمەوە مەهاباد و چوومە ورمێ و سەردانی مام هێمن، هەتا بزانم کاروباری گۆڤاری گۆرین بەکوێ گەییوە؟

گشـــت دامودەزگای گۆڤاری بێناو و دەرنەچوو، دوو سێ هۆدە بوو. مێز و سەندەڵی و مۆبڵ و شـــتی وا لە ئارادا نەبوون. لە هەر هۆدەیەک تەختە موکێتێک ڕاخرابوو و کوڕگەل لەسەر زگ لێی ڕاکشابوون و ملیان لێ قوت کردبۆوە و خەریکی خوێندنەوە و هەڵبژاردنی وتارەیل و شـــێعرگەل بوون. مامۆستا باڵنجێکی وەبن شانی دابوو و لەسەر تەنیشت پاڵی دابۆوە و خەریکی سیغارکێشـــان و بەوتار داچوونەوە بوو. سەرەڕای ئەوەی ژێر سیغارێکی گەورەی لەپێش بوو بەڵام دەوروبەری پڕ لە ســـووتووی ســـیغار بوو. هەر ســـەڵاوم کرد و منی دی هەستا سەر پێ و یەکدین دەباوەش گرت و سەروچاوی یەکن ڕامووسی و پاشان فەرمووی کاکە کوانێ؟ عەرزم کرد، چی قوربان؟

بەڕوو تەڵخییەوە فەرمووی نەکا نەتنووســـیبێ؟ مەگەر نەمگوت دەبێ لەســـەر گۆرانی ناوچەی کرماشان شتێ بنووسی؟

دەستم دەگیرفانی پان و بەریني دمرقۆپان ڕاکرد و وتارەکەم لەپێش دانا بەپەلە چاوێکی پێداخشاند و فەرموویی دەیدەم بە کەریم (کەریمی قەیيوومی)یش بەسەریدا بچێتەوە.

گوتم مامە ناوتان نا؟

پێکەنی و فەرموویی کوڕە منداڵ هەتا حەوتووی نەچێ نێوی نانێن. با جارێ ئێمەش هەموو کاروبارێکی ئامادەکەین و پاشان خۆ نێو قات نییە، خودا بۆ نێوێک کەریمە.

عەرزم کرد مامۆستا دۆستانی کرماشان سەرەڕای سڵاوی بێ پایان، زۆر ئارەزووی دیدارتن، دەیانەوێ بەرەو باشووریش بێی.

فەرموویی: کاکە ئەحمەد بەسەری تۆ. منیش دە تاسەی دیتنی سەید تاهیر و مامۆستا مەلا موحەمەد (خوالێخۆشبوو مەلا محەمەدی ڕەبیعی) و کاک مووسا (خوالێخۆشبوو مووسای گەرمیانی) و شێخ لەتیف (سەید عەبدولباقی هاشمی) و دۆستانی تر دام. خودا کارساز بێ زستانێ، یان سەرە بەهارێ دێمە زەیارەتی ئەو زاتانە.

زستان هات و هێمن نەهات. بەهاری ساڵی ١٣٦٣/ ١٩٨٤ داهات، لە سەرەتای مانگی گوڵان، ڕۆژێک لە ڕۆژان مامۆستا تەلەفۆنی کرد و فەرموویی دێمە سنە و لەوێڕا دێمە کرماشان، بڕیارمان وا دانا ڕۆژانی (١١ و ١٢) لە سنە بێ و ڕۆژی (١٣) بێتە کرماشان. فەرموویان ئێوارەی ڕۆژی (١٢)ی مانگی گوڵان لە سنە (شەوە شێعر)ێک پێک دێ. ئەگەر توانیت ئەتۆش وەرە و سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر لەگەڵ من بگەڕێوە کرماشان. بەڵێن وا داندرا پاش نیوەڕۆی ئەوێ ڕۆژێ لە سنە یەکتر ببینینەوە.

شەڕی داسەپاوی ڕێژیمی بەعسی و بۆردومانی پەیتا پەیتای شاری کرماشان، ئەوێ ڕۆژێي لێ کردینە شین و گریان. هەرکەس بەلایەکدا پەڕەوازەی گوندەیلی ناوچەی گۆران و هەورامان بوو، منیش ڕۆژی ڕوونم لێ بووە شەوی تار و بەرەو پشت چیای بێستوون و ناوچەی نەژیاوەران بۆی دەرچووم و نزیکەی حەوتوویەک نەمتوانی بگەڕێمەوە شار و لە دیداری مامۆستا لە سنە و کرماشان بێبەری بووم. بەڵام مامۆستا پاش تەواوبوونی شەوە شێعری سنە، سەرەڕای ئەمە کە دۆستانی وێ زۆری پێ دەڵێن مەچۆ کرماشان، دێتە ئەوێ و ڕەحمەتی سەید تاهیری هاشمی دەبینێ.

با ئەوەش بڵێم، ساڵی داهاتوو، یانی سەر لە بەهاری ساڵی ١٣٦٤ مامۆستا جارێکی تر هاتەوە کرماشان و ژمارە ١ی گۆڤاری «سروە»ی وەک دیارییەکی گرانبەها بۆ هێنابن. لەم سەفەرەدا دەرفەت هەموارتر بوو و توانیمان پێکەوە، دیدار و سەردانی

زۆر زانای گەورەی کرماشـــان بکەین و سەر لە شوێنەوارە مێژووییەکانی تاقی بوستان و بێســـتوون بدەین. مامۆســـتا بڕیاری دا لە دەرفەتێکی تردا، جارێکی تر بێتەوە کرماشان و بچینە ناوچەی هەورامان و گۆران و قەڵخانی و ســـەرپێڵی زەهاو، بەڵام مەرگ مۆڵەتی نەدا و ئەم سەفەرەی تر هەرگیز ئەنجام نەدرا. مامۆستا بەدیتنی شاری گەورەی کرماشان پڕ بەدڵ شاگەشـــە ببوو، دەیگوت: کوڕە قەت باوەڕم نەدەکرد شـــارێکی وا گەورە هەبێ کە خەڵکەکەی هەموو کوردبن و هەموو شـــێوە زاراوەیەکی تێدا بناخێڤرێ و هەموو جۆرە جلوبەرگێکی کوردی تێدا بەدی کرێ. ئارەزوومەندی ئەوە بوو دەفتەرێکی گۆڤاری ســـروە لە شـــاری کرماشـــان دابندرێ لەگەڵ زۆر ئاواتی تر کە بەدی نەهاتن. پاش کۆتایی هاتنی شـــەوە شێعرەکەی سنە برای شاعیر و نووسەرم کاک ســـەید «سمایلی حوسێنی»، ئەم وتووێژەی لە تەک ئەنجام دەدات و پاشان نەوارەکەی دەدا بەمن و، منیش ئێستا سەرەڕای ســـپاس لە کاک ســـمایل، دەقی ئەم وتووێژە پێشـــکەش بەڕەوانی پاکی مامۆستا هێمنی خۆشی نەدیو دەکەم.

ئەحمەدی شەریفی

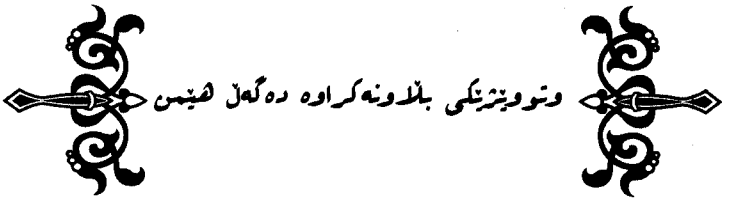

- لەبارەی شێعر و شاعیریدا
- سەبارەت بەزمانی یەکگرتووی ئەدەبیی
- چۆنیەتی دامەزراندنی گۆڤاری «سروە»

* ســـەید سمایل: ئێستاش پێمان خۆشـــە لەم فرسەتە کە دەستی دا و ئەم هەلە کە کەوتە دەستمان (بەختەوەرانە لە خزمەت تاقمێک لە ئەدەبدۆستاندا کۆبوونەوە و بەتایبەت مامۆستا هێمن ئەستێرەی پرشنگداری ئاسمانی ئەدەب و شێعری کوردی) کەڵک وەرگرین، لام وایە ئەمانەی کە ســـەروکاریان لەگەڵ ئـــەدەب و ئەدەبیاتدا ببێ، کەم تا فرە، گومانم نییە هیچ کەس هەبێ ناوی مامۆستا هێمنی نەبیستبێ، شێعرێکی لە مامۆستا لەبەر نەبێ و بەتێکڕایی ئەم شاعیرە پایەبەرزەمان نەناسێ...

ئەمانـــەی لە خزمەتیان داین: بریتین لە ئاغای کەریمی قەیووِمی و ئاغای جیهانی کە بەزاراوەی کوردی شـــیمال بەحســـمان لەگەڵ ئەکا و هەروەها ئاغای ئەسەدی کەرەمی لە مەنتەقە و ناوچەی کرماشان.

مامۆســـتا هێمن لەگەڵ بەخێرهاتنتان ئەگەر ئیجازە بفەرموێ یەکەمین پرسیارمان وا مەتڕەح بکەین کە جەنابتان لە چەند ساڵییەوە دەستتان داوەتە شێعر؟

مامۆســـتا هێمن: لە تەمەنی ١٠ ـ ١٢ ســـاڵیدا دەستم کرد بەشێعر گوتن. بەڵام شێعرم نەدەناسی کە شێعرم دەگوت، پێم وابوو شێعر ئەوەیە کە وەزن و قافیەیەکی لەباری هەبێ و ئەوی دیکە هیچ نییە. خۆشـــبەختانە ئەو شـــێعرانەی لەو تەمەنەدا گوتبوومن بەدەستی

باوکم دە ئاگر خران و ئەگەر مابان ئێستا خۆم دە ئاگرم دەخستن. بەڵام دە بیست و یەک ساڵیدا هەستم کرد کە شاعیر دەبێ چۆن بێ؟ لە بیست و یەک ساڵیدا، یەکەم شێعرم دە گۆڤاری «نیشتمان»دا بڵاوبۆوە، کە پێم وایە شێعرە، ڕەنگبێ لەباری شێوەوە نەگەیبێتە باری شێعرەکانی ئێستام، بەڵام لەباری ناوەڕۆکەوە کوڵوکۆی دەروونی خۆم بووە و دەرم بڕیوە. چونکە من پێم وایە، شاعیری واقیعي کەسێکە کە ئیحساس و کوڵوکۆی دەروونی خۆی دەربڕێ و بهێنێتە سەر کاغەز. دەنا قافیە ڕێکخستن و وەزن دروست کردنم پێ شاعیری نییە. دیارە وەکو کەلامێکی زیبا بەلامەوە خۆشەویستە، بەڵام دە ئیحساسی خۆمدا پێی دەڵێم نەزم، نەزمی جوان، شێعر بەشتێکی دیکە نازانم. ئەوە نەزەری منە لەبارەی شێعرەوە. وەک عەرزیشم کردی لە دە دوازدە ساڵی ڕا دەستم پێ کردووە، بەڵام شێعری کڕێ و کاڵم دەگوت.

* سەید سمایل: مامۆستا! کەوابوو بەمرووری زەمان، ئینسان هەرچی دە زەمینەی شێعردا کار بکات ئەو کڕێ و کاڵی و بەئیستلاح ئەو خامییە، پوختە ئەبێ و ئەگەیەتە مەرحەلەی تەکامول و ڕەخسان. نەزەرتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆستا هێمن: وەڵڵا نەزەرم لەم بارەشەوە فەرقی هەیە، شاعیریش وەکوو هەموو ئینسانێک فەرقی هەیە، هێندێک شاعیر، بەجەوەڵانێک لە ژیانیاندا دەگەنە تەکامول. وەنەبێ هەر تەجرەبە بێ. دەورانێک لەژیانیاندا دەگەنە تەکامول و تەواوبوون، وەکو مامۆستا گۆرانی گەورە، کە لە دەورانێکی عومری خۆیدا پێم وایە شاعیری وا بەرز هەر نەبووە و نابێتەوە. ئەگەر بڕوا بفەرموون، زۆر جەسارەتە ئەوەی عەرز دەکەم، شێعرەکانی دەورانی ژیانی ناگاتە شێعرەکانی ناوەڕاستی ژیان...

* سەید سمایل: مامۆستا شێعر هەیە کە بۆ مەقتەعی خاس لە زەمان وتراوە، یانی بەدەرد مەقتەعی خاس لە زەمان ئەخوات، نەزەرتان لەم بارەوە چییە؟ باش وا نییە شاعیر شێعرەکەی بۆ هەموو زەمانێک باش بێ، یانی واقیعیەتێکی مەلموس بێ کە هەموو زەمانێک قابیلی دەرک بێ؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم، ئەمن ئەو شێعرەی کە بۆ زەمانێکی تایبەتی دەگوترێ بەشێعری نازانم، بەشوعاری دەزانم. ئەمن پێم وایە کە شێعر ئەوەیە کە پاش مردنی شاعیریش زیندوو بێ. هەروەکو دەزانین سێ سەد ساڵ لە وەفاتی ئەحمەدی خانی مە ڕابردووە، ئێستاش شێعرەکانی هەر بەتام و خوێن. هەروەک بۆ ئەو ڕۆژەی گوتبن وایە، قەتیش کۆن نابن. شێعرێک کە ئیحساسات و عەواتفی ئینسان بەیان بکا ئینسانی واقیعی،

ئەوە شـــێعرە، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. هەتا شێعر مابێ و ئینسان مابێ، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. زۆر شاعیری وا هەن، پێش ئەوەی بۆ خۆیان بمرن، شێعرەکانیان مردوون. زۆر شاعیری واشمان پێ شک دێ با هەر باسی کورد نەکەین وەک حافزی شیرازی کە تازە ئێمە دەزانین کە شێعرەکانی چەندە لەگەڵ ژیانی ئەوڕۆی ئێمەن. ئەگەر ئیجازە بدەی دوو شێعری حافیزی بخوێنمەوە تا قسەکەم وەڕاست بگەڕێ:

بیـا تـا گـــــل برافشـانیم و مـی در ســـــاغر اندازیـم
فلـک را سـقف بشـکافیم و طـرح نـو در اندازیـم
اگـر غـــــم لشـکر انگیـزد کـه خـون عاشـقان ریـزد
مـن و سـاقی بهـــــم سـازیم و بنیـادش براندازیـم

ئایا ئەو شێعرە کۆن دەبێ؟ بەعەقیدەی من کۆن نەبووە.

* ســـەید سمایل: بەڵێ، مامۆســـتا ئەوەڵین شاعیری کورد کە بەکوردی شێعری وتبێ کێ بووە؟

مامۆســـتا هێمن: تەعبیری ئەوە بڕێک گرانە. بەڵام تا ئەو جێی ئەمن متالەعەم لەسەر ئەدەبی کوردی کردبێ، پێموایە ئەوەڵ دەنگێکی شێعری کوردی لە هەورامانەوە بەرزبۆتەوە، ناشزانم شـــاعیرەکەی کێ بوو. بەڵام سەیرە لە هەورامانەوە لەوپەڕی جنوبەوە، پەڕیوەتە شـــیمال... شێخ ئەحمەدی جزیری و فەقێ تەیران، ئەو شاعیرە ناسراوانە پێش ئەحمەدی خانی بەزاراوەی شـــیمال شـــێعریان گوتووە. بەڵام ئەحمەدی خانـــی ئیتر دنیایەکی بۆمە کردۆتەوە، کە بەڕاستی دەبێ خەڵکی کورد بۆ ئەبەد ئیفتیخار بەو شاعیرە بکات.

* ســـەید ســـمایل: مامۆســـتا گیان، هەروەک خۆت ئەزانی لە مەنتەقەی کوردستانا لەهجەی فرە هەیە، کە ئەم لەهجانە، هەروەک خۆتان ئەزانن، بەعزێکی جەڕەیاناتی تاریخی و بەهەرحاڵ مەوقەعیەتی جوغرافیایی بۆتە باعیسی مانی و بەعزێ لەو لەهجانە بەمروری زەمان قابیلی ئەوەن نەمێنن، بەعزێکیشـــیان بەهەوڵ و تەقەڵای خەڵکی لائەچن... جا بۆ شێعر لەناو لەهجە کوردییەکانا کامت پێ باشە؟

مامۆستا هێمن: ئەگەر بۆ خۆم موکریانی نەبام، پێم وابوو، لەهجەی موکریان باشترین لەهجەیە بۆ زمانی کوردی. بۆ زمانی یەکگرتووی کوردی، بەڵام دەترسێم ئەوەی بەتەعەسسوب دابنێن، کە ئەمن و تەعەســـوبیان نەگوتووە. مامۆســـتا جەمیل ڕۆژبەیانی دەفەرموێ،

موکریان بەمانای (موغ ڕێیان)ە، یانی ڕێگای ئەو موغانە بووە کە لە هەورامانەوە هاتوون، یا لە جێگای دیکەڕا، بە (دریاس/ دریان) کە کۆنە شاری موکریانە، بەوێدا ڕابوردوون و هەریەک لەوانە هێندێک وشەی کوردیان بەجێهێشتووە. هێندێک تەعبیری شێعریان بەجێ هێشتووە، ئەوانە ئێستاش لە موکریانا حیفز کراون (پاراستراون). ئەم لەهجە دەڕوا تا دەگاتە نزیک سولەیمانی. دیارە لەهجەی سولەیمانی تا حەددێکی لەگەڵ لەهجەی موکریانی، یانی لەهجەی شاری سولەیمانی نەک لەهجەی دێهاتەکانی فەرقی هەیە، یانی لەهجەی موکریانی ناوەڕاستە لە کوردستاندا. بەعەقیدەی من چاکترین لەهجەیە کە ئێمە بیکەینە بناغە بۆ ئەوەی زمانی یەکگرتووی کوردی لێ دروست بکەین.

* سەید سمایل: بەڵێ، کەوابوو هەم بۆ پەخشان و هەم بۆ شێعر؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ...

* سەید سمایل: مامۆستا گیان لەناو شاعیرە کوردەکانماندا، قەدیمەکان، یانی کلاسیکەکان، کامیانت بەلاوە باشتر و پاراوترە؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم من زاراوەی کلاسیکم لەبارەی شێعری شەرقیدا بەکەیفێ نییە. بەڵام شێعری عەرووزی و هیجایی بڵێن باشترە...

* سەید سمایل: یان شێعری تەقلیدی!

مامۆستا هێمن: ... بەڵێ شێعری تەقلیدی! عەرزت بکەم، بەعەقیدەی من، ئێمە شاعیرێکمان نەبوو لە نالی بەکارتر. ئەو شاعیرە بەبڕوای من هەر لەو وەختەدا دە بیری دروستکردنی زمانی یەکگرتووی کوردیدا بووە. ئەتۆ دیوانی ئەو شاعیرە بەدیققەت بخوێنەوە، تەماشا دەکەی وشەی هەریەکە لە لەهجەکانی کوردی تێدایە، جا ناسک خەیاڵیشی چ عەرزکەم، چ بڵێم؟! بەتایبەتی یاریی بەوشەکردنی مامۆستا نالی قابیلی موقایەسە نییە لەگەڵ هیچ شاعیرێکی تر. ئەگەر ئیجازە بدەن، دوو شێعرم ڕەنگە لەبەر بێ بۆتان بخوێنمەوە:

دەروانییە وەک هێڵەگی سەودا سەری گێژم
بۆیە بەدەقیقی مەسەلە هەرچی دەبێژم
هەر پەرچەم و پێشانییە فکری شەو و ڕۆژم
هەر گەردن و زولفە ئەمەلی دوور و درێژم

ئەو شێعرانەی بڕێک قووڵن، کە مانا لێکدانەوەیان وەختی دەوێ... بەڵام نالی بەڕاستی

شێعری (سەهل و مومتەنیع)یشی هەبووە.

ئەوەم زۆر گێڕاوەتەوە، جارێک کۆڕێکی ئەدەبی بوو، برای عەرەبی لێ بوو، پێم گوتن برا عەرەبەکان، ئەی ئەو کەسانەی بەخورما فرچکتان گرتووە، ئەی ئەو کەسانەی دەبن سێبەری دارخورمادا پەڕەوازە بوون، ئایا بۆ خۆتان شێعرێکی وا جوانتان لەبارەی خورمادا هەیە کە نالی دەفەرموێ:

دەخیلت بم نەخیلی یا ڕووتابی
وەها شیرین و سینە نەرم و دڵڕەق

بڕوا بکە، هەموویان گوتیان نیمانە...

* سەید سمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرموی شێعرێکی هەیە کە مەتلەعەکەی: «چییە گوارە گوناهی وا بەنەستەق/ بەگوێ هەڵتاوەسیوە، سەر موعەلەق؟!»...

مامۆستا هێمن: لەبارەی گوارەدا، شتێکی دیکەی جوانتری هەیە زۆر کوردانەیە: «سەراپای گوارە زەردی ترس و لەرزە/ دەڵێی عاسیی بووە لەو جێگە بەرزە»

(بەپێکەنینەوە) ئەوە کوردانەترە.

* سەید سمایل: بەتێکڕایی نالی لە سەنعەتی بەدیعی ئیمتیازێکی زیاتری لە شاعیرانی تر هەیە. شێعرەکانی فرە بەدیعی هاتێیا، مامۆستا گیان... نیما، قسەیەکی هەیە، ئێژێ ئەشێ ئینسان موسەلەت بێ بەسەر قافیەدا، نەک قافیە موسەلەت بێ بەسەر ئینسان. من وا دەرک ئەکەم لەم قسانە، کە حەتمەن وەزن و قافیە ئەبێ هەر هەبێ، مونتەها نەک حاڵەتی تەقلیدی و عەرووزی هەبێ، بۆچوونی جەنابتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆستا هێمن: منیش قسەیەکم هەیە، دەڵێم شاعیر دەبێ شێعر ئازاد بکات کە خۆی بۆ خۆی قالب بدۆزێتەوە، لە «ئەزموونی شاعیریمدا» کە پێم وایە چاپکراوە لەوێدا دەڵێم ئەگەر من نالەی جودابیم لە وەزنی مەسنەویدا نەگوتبایە، نەمدەتوانی کوڵوکۆی خۆم دابمرکێنم، بەڵام ئەگەر «پەری شێعر»م دە وەزنی هیجایێیدا نەگوتبایە هیچ تامی نەدەبوو، ئەوەیە بڕوای من. من شاعیرێکم دە پێشدا چوارچێوە دروست ناکەم بۆ ئەوەی شێعرێک دە چوارچێوە و وەزن و قافیەیەکدا بڵێم، لێدەگەڕێم شێعر بۆ خۆی دەیبینێتەوە. ئەگەر شێعر بێ دەتوانێ بیبینێتەوە، قافیەش ببینێتەوە. مامۆستا گۆران شێعری کوردیی نوێ کردەوە، گۆران پەنای بردەوە بەر فۆلکلۆری کوردی. کام شێعری گۆران تۆ هەڵدەبژێری، کە ئەو

دەناو فۆلکلۆری کوردیدا وەزنی نەبێ؟ بۆ نموونە، شێعرێکی کە زۆر بەدڵمە، نازانم لەبیرمە یان لەبیرم نییە. «کوردستان گەڕام، دۆڵاودۆڵ پێوام، نە لە شار و نە لە دێ، نەمدی کەس، وەک تۆ جوان بێ، تۆیت و بەس، کچە کوردێک دڵ پێی شادبێ، وەک فریشتە و پەریزاد بێ...». بەڵام تۆ تەماشا دەکەی لە بەیتەکانی کوردیدا ئەم وەزنە هەیە.

* کەریم قەییوومی: بەیتی خەزێمێ...

مامۆستا هێمن: بەڵێ، بەیتێک هەیە بەنێوی خەزێم، ئەوانەی هەموو تێدایە. نازانم لە بیرمە یا نا؟ کەریم ئەتۆ لەبیرتە؟ بەڵام ئەگەر هەمووشم لەبیر نەبێ، شتێکم لەبیرە کە دەڵێ:

سەد وەستام بۆ بێ لەلای شیرازێ
دووسەد وەستا بێ لەلای دریازێ
کراسێ بدروون بۆ بووکە نازێ
دە بڵا تەنک بێ، نەرم و شلک بێ
بۆ بووکە نازێ...

ئایا ئەوە هەر ئەو وەزنە نییە؟ ئەمما دە فۆلکلۆری کوردیدا ئیتیفاقەن قافیەش مەترەح بووە. ئەگەرچی ئەمن بۆ خۆم پێموایە مەترەح نییە قافیە بۆ شێعر. وەزنم پێ مەرجە، قافیەم پێ مەرج نییە. ئەگەر ئەتۆ فۆلکلۆری کوردی چاتر متالەعە بفەرمووی دەزانی کە ئەوان قافیەیان ڕەعایەت کردووە. تیکراری قافیەیان، وەکو لە شێعری عەرووزی یا تەقلیدیدا کە ئێوە دەفەرموون، کردووە. ئەوەیان پێ عەیب نەبووە، بۆ دەربڕینی مەتڵەبی خۆیان، زۆر جاریان تیکراری قافیە کردووە.

ئومێدوارم ڕۆژێک (توحفەی موزەفەرییە) کە پێشکەش کراوە بە کەرترین شای ئێران یانی موزەفەرەدین شا (گشتیان پێ دەکەنن) و هەر بۆیەش ناوی توحفەی موزەفەرییەیە، بەدەستتان بگا و بزانن کە بەڕاستی فۆلکلۆری مە چەند دەوڵەمەندە.

ئەم ڕۆژانە ئەدەبدۆستێکی کورد بۆی گێڕامەوە گوتی: «دەگەڵ جەلالی ئالی ئەحمەد چووبووینە دەماوەند. من ئەو شێعرەی گۆرانییەم گوت: من و دەماوەند ..... هاودەردین»...

* کەریم قەییوومی: ... شەرتێکمان بەست.

مامۆستا هێمن: بەڵێ، شەرتێکمان بەستەن... نا، (من و دەماوەند، شەرتێکمان کەردەن/ ئەو تەم و من غەم تا وەڕووی مردەن)

جەلالی ئالی ئەحمەد گوتی: ئەی خاک بەسەرمان، ئێمە لە داوێنی دەماوەند دەژین و وەک بەچکە کوردێک ناتوانین باسی دەماوەند بکەین.

* سەید سمایل: باسی وەزن و کێش و قافیەمان دەفۆلکلۆری کوردیدا کرد. مەسەلەیەکیتر کە بەنەزەرم لێرەدا ماوە، مەسەلەی هۆرەیە کە ئەوەیش هەروەکو بەیت ئەخوێندرێ (دەگوترێ). ئاهەنگێکی تایبەتی هەیە. مونتەها سەر بەئەوێستایە، بەشێک لە گاتاکانە. گاتاکانی ئەوێستا لە کۆنا بەئاهەنگی تایبەت خوێندراوە بەناوی (هۆرئامەنان)، کە دوایە تەسحیفی بەسەردا هاتووە و وشەی هۆرئامەنان بووە بەهۆرە. کەلیمەی هەورامانیش هەر لە هۆرئامەنانی ئەوێستاییەوە بووە. جا حەز دەکەین کە بیروڕای جەنابیشت سەبارەت بەهۆرە و مەنشەئی هۆرە بزانین کە ئەمڕۆش بەهەرحاڵ بەسوڕەتی ئاهەنگێکی قەدیمی هەر ماوە.

مامۆستا هێمن: من لە زمانەوانیدا شارەزاییم نییە. بەڵام لەبارەی ئەم کەلیمە تایبەتییەدا، بڕوام هەروەک بڕوای مامۆستای گەورەمان «زەبیحی»یە، کە پێموایە ڕاست دەکا کە دەڵێ هۆرە هەریەکێک بووە لە گاتاکان و زۆر بەئاشکرایی دیارە کە کەلیمەی هۆرە وەکو ئەهۆرومزا، ئەهۆرامزدا دێتە بەرچاو. پێموایە ئەو کەلیمە هەر ماوەتەوە.

* سەید سمایل: بەڵێ، ئەڵعانیش دە فارسیدا کەلیمەی «هوڕا» بۆ دەنگێکی مومتەد (کشاو) هەر بەکار ئەبرێ. ئەڵبەتە هۆرەش هەر دەنگێکی مومتەدە. ئەمن لەم باوەڕەدام کە «هۆڕای» ئێستای زمانی فارسیش هەر پاشماوەی هەمان «هۆرئامەنان» یان «هۆرا» بێ کە لە ئاوێستادا بووە.

مامۆستا هێمن: بەڵێ، خراپی بۆ نەچووی، بۆچی؟ دەکوردی خۆشماندا «هەرا» ماوە. «هەرا» یانی بانگکرن بۆ لای خوا. کەوابوو هەرچی ئەم «هێ»یانەی لە پێشەوەبێ و ئەو حەرفانەی تێدابێ، پێموایە مەڕبووتن بەگاتاکان. ئیتر ماون و تەحریف (سوان و جێگۆڕکێ) یان بەسەر داهاتووە و وایان لێهاتووە.

* سەید سمایل: مونتەها، ئەو هۆرە یان هۆرئامەنانی ئەو وەختە لە گاتاکاندا، بەعینوانی موناجات، بەعینوانی گاث و ستایش هاتووە.

مامۆستا هێمن: بەڵێ بەمانای دوعاکردن هاتووە. مومکینە هەر بەمانای دوعاکردن

بێ.

* سەید سمایل: ئەمڕۆ هۆرەش هەر ئەو حاڵەتی قەدیمییەی هەیە، یەعنی لە حاڵەتی شێوازی ئەمڕۆیدا نییە و هەر حاڵەتی کۆنی قەدیمییە.

* کەریم قەییوومی: شـــێوازیَ گوتنی هۆرە و خوێندنی هۆرە بۆ خۆی موشەخەسە کە جەرەیانی ئەو چۆنە، یەک نەوع عیبادەتە، یەک نەوع لاواندنەوەیە، یەک نەوع پاڕانەوەیە، ئەسڵەن لەحنی سیستیمی گوتنەکەی موشەخەسە.

* ســـەید سمایل: مامۆستا گیان! ئێســـتا ئەگەر ئیجازە بفەرمووی لە زەمینەی کاری ئەدەبی خۆتان پرسیار بکەین. ئێستا بەچییەوە مەشغوڵن، خەریکی کام کتێبن؟

مامۆســـتا هێمـــن: عەرزت بکەم وەڵڵا ئەمـــن ئەلعان کاری تایبەتیم نووســـینی کتێب نییە. ئەمن ئێســـتا خەریکم لە موجەلەیەکدا کاردەکەم کـــە بەزمانی کوردی خەریکین لە ورمـــێ بڵاوی کەینەوە. بەداخـــەوە کادرمان کەمن. زۆرمان هاوار کـــرد بۆ براکانی هەموو جێگایەک کە یارمەتیمان بدەن و بەڕاســـتی یارمەتیشیان داین. بەڵام بۆ خۆتان دەزانن کە وەزعێکی ناخۆش لەو وەختە ڕووی دا. بەداخەوە ئەو کەسانەی کە نامەیان بۆ ناردووین لە سەردەشتەوە، لە پیرانشارەوە، لە سەقزەوە، ئێمە کە جوابمان بۆ دەنووسینەوە، بەرگەشت دەبوونەوە. چونکە نازانین بۆ کوێ ئاوارە بوون. ئەمما ئەوەی کە ئێمە ئارەزوومانە ئەوەیە کـــە موجەلەیەکی فەســـڵی لانی کەم بڵاوکەینەوە. دیارە ڕەنگـــە دوایە ڕەخنەگرانی کورد ئەو مەســـئوولیەتەش باوێنە سەر ئەستۆی من. بەڵام دەمەوێ من ئەو موجەلەیە بەزمانی ئەدەبیی کوردی بڵاوکەینـــەوە. ئەمما ئەوە دەلیل نییە کە ئێمە لە موجەلەدا، لەهجەکانی دیکەی کوردیمان لەبیر بچێتەوە. ئێمە تکا لە هەموو قەڵەم بەدەســـتان دەکەین کە شێعر و پەندی پێشـــینیان، ئاداب و ڕســـومی کوردی بەلەهجەی خۆیانمـــان بۆ بنێرن کە ئێمە لـــە گۆڤارەکەماندا بڵاوی بکەینەوە. بەتایبەتی زۆرمان پێ خۆشـــە کە وێنەی دیمەنەکانی کوردســـتان بڵاوکەینەوە. ڕەنگ بێ خوا یارمەتیمان بدا یەکەم موجەلە یا گۆڤاری کوردی بێ کە مسەوەر(ڕەنگی) دەبێ، جا ئێوە و هیمەتی ئێوە.

* سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا گیان موجەلەکە ناوێکی تایبەتی هەس؟

مامۆســـتا هێمن: نەخێـــر، خەریک نین ناوێکی تایبەتی بۆ دروســـت کەین، ئەگەرچی هێندێک لە برایان ناویان بۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام چونکە موجەلەیەکی فەسڵییە جارێ ناومان بۆ دانەناوە، ئومێدوارم بگاتە جێگایەکی گەورەتر لە ناو.

* سەید سمایل: مامۆستا گیان، مەجمەعە عیلمییەکەتان، یا ئینتشاراتی سەڵاحەدینی

ئەیووبی جگە لەو مەجەلەیە کاری تری فەرهەنگی ئەکا؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ، تا ئێستا پێنج کتێبمان ناردۆتە ژێر چاپ و ئەلعان لەژێر چاپدان، کە یەکێک لەوان دیوانی نالی ئەو شاعیرە گەورەیە بەشەرحەوە کە مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیس و کوڕەکانی لە سەریان کردووە. ئەوی دیکە دیوانی وەفاییە کە شاعیرێکی مەهابادییە. دوو کتێبی نەسری هەن، یەکیش فارسییە (کرد در تاریخ بیگانگان) کە بەعەقیدەی من هەر دەبوو بەفارسی بێ هەتا برا فارسەکانمان بزانن ئێمە چ زەجرێکمان کێشاوە لە توولی تاریخدا. لەبەروەی ئەو کتێبەمان بەفارسییە. دەنا باقی دیکەمان ئەوی دەژێر چاپدان کوردین. پێموایە زۆر زوو دەکەونە دەستی خوێنەران ئینشاڵڵا.

* سەید سمایل: نیازتان هەیە کە ئێدامەی بدەن و کۆڕەکە هەر کاری ئەدەبی بکا؟

مامۆستا هێمن: عەرزم کردی، لەم ڕۆژانەدا لێیان پرسیم تۆ بۆ لە ورمێی، چدەکەی؟ گوتم ئەمن گەر کارمەندێکی ڕەسمیش بووبام ئەلعان بازنشستە بووم. بەڵام عیشق بەزمانی کوردی، عیشق بەئاداب و ڕسومی کوردی، عیشق بەخەڵکی کورد، منی وادارکردووە بەو پیرییە و بەو نەخۆشییەوە بچم و دەو مەجەلەیەدا کارێ بکەم، لەو کۆڕەدا کارێ بکەم. ئومێدەواریشم زۆر پتر سەرکەوتوو بین. بەڵام شتێکی کە لێرەدا دەمەویست بیڵێم ئەوەیە کە ئێمە کەشف و کەڕامەتمان نییە بزانین «ئاغای حوسێنی»یەک لە سەنەندەج هەیە و شاعیرە. دەبێ ئەو خۆی بەمە بناسێنێ جا ئێمە بزانین شاعیرە یان شاعیر نییە.

ئێمە دەفکری وەی داین کۆڕێکی زۆر گەورەتر تەشکیل بدەین. جا لەهەر جێگایەکی بوو. دەبێ بزانین کێ دەعوەت دەکەین بۆ ئەو کۆڕەی، بزانین کێ دەبێ لەو کۆڕەدا خاوەن نەزەربێ. لەبەروەی تکا لە هەموو ئەو قەڵەم بەدەستانە دەکەم کە کوردییان خۆشدەوێ، کە ئەو میللەتە بێ بەشەیان خۆشدەوێ، کە ئەو میللەتە لێقەوماوەیان خۆشدەوێ لە ناردنی ئاساری خۆیان درێغی نەکەن.

سەید سمایل: ئینشاڵڵا، هیوادارین کە هەموو لایەک بێن بەدەنگتانەوە. ئەوانە کە مایەیان هەیە و دەتوانن خزمەتێ بکەن بەکورد و فەرهەنگی کوردی بەدەنگتانەوە بێن و یارمەتیتان بدەن. ئەگەر ئیسە کەموکوڕییەکتان بێ، بەهەرحاڵ چون سەرەتای کارە، هیوادارین بەمرووری زەمان ئەم کەموکوڕییانە لابچن و جەنابت لەو مەجمەعە عیلمییەدا هەر بمێنێ ئیشاڵڵا بۆ داهاتوو.

مامۆستا هێمن: مان و نەمانی من موهیم نییە، ئێود بمێنن، زمانی کوردی بمێنێ، من دەبێ ڕۆژێک هەر بمرم، بەڵام نە کورد دەمرێ و نە زمانەکەی.

* سەید سمایل: مامۆستا گیان، من وەک بزانم نالّەی جودایی کە ئاخرین دیوانی ئێوە بووە کە گەیوەتە دەستمان، خەڵکیش حەتمەن چاوەڕانن کە لە ئایندەدا کارێکی ترتان بڵاوبێتەوە ئیشاڵڵا، ئایا خۆشتان بەتەمای ئەوە نین کە لە ئایندەدا دیوانە شێعرێکی ترتان بڵاوبێتەوە؟

مامۆستا هێمن: (بەپێکەنینەوە) وەڵڵاهی ئێمە تا ئێستا هەر قسەی جیدیمان کردووە، بەڵام با شۆخییەکیش بکەین. مریشک ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە، پێم وایە شاعیریش ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە. پێم وانییە دیوانە شێعرێکی تری منتان بەدەست بگا، بەڵام هەتا دەمرم دەنووسم، نەسر دەنووسم.

* سەید سمایل: مامۆستا، ئەو شێعرانەی کە بە بەهانە داتان ناوە بۆ بۆمبارانی بانە، بۆ بۆمبارانی پیرانشار، هەر ئەوانە بەشێوەی کتێبێک بڵاوبێتەوە باشتر نییە؟

مامۆستا هێمن: زۆرم کتێبی بچووک خۆش ناوێ، ون دەبێ لەنێو قامکاندا. ڕەنگە شتێکی وەک تاریک و ڕوونیشم تازە بۆ دروست نەبێتەوە.

سەید سمایل: مامۆستا شێعری فارسیت هەیە یان نا؟

مامۆستا هێمن: نەخێر.

سەید سمایل: تا ئێستا شێعری فارسیت نەبووە؟

مامۆستا هێمن: بەمندالّی شێعری فارسیم دەگوت، زۆر خراپیشم دەگوت، چونکە بەعەقیدەی خۆم تەسەلوتم بەسەر زمانی فارسیدا نەبووە. بڕواشم وایە قسەی حاجی قادری کۆیی زۆر بەجێیە، لەبارەی ئەو شاعیرانەی کە بەزمانێکی تر شێعر دەڵێن کە دەفەرموێ:

وەک مریشکێ کە عەقڵی نەهێنێ
بێت و جوجکەی مراوی هەڵێنێ
ناگا کە هاتوو گەیشتە جۆگەلەیەک
ناچێتە شوێنی کە بمرێ جوجەڵەیەک
جێی ئەوی ئیشکە، جێی ئەویش ئاوە
تێدەگا هەر قون دڕانی ژێ ماوە

* کەریمی قەیووەمی: ببووڕە مامۆستا، زۆر بەجێیە کە ئاغای «حوسێنی»یش شێعرێکمان لە شێعرەکانی خۆی بۆ بخوێنێتەوە.

* سەید سمایل: شێعرەکانی من ئەڵبەتە بۆ ئەوە ناشێن کە لە خزمەت مامۆستا هێمن و جەنابتانا بخوێندرێنەوە، بەڵام بەسەرچاو منیش لە شێعرەکانی خۆم قەتعەیەکتان بۆ دەخوێنمەوە، بەڵام ئیجازە بدەن سوئالێکی تر لە مامۆستا بکەم تا ئەندازەیەکیش خاریج لە بەحسەکەمان نییە.

مامۆستا هێمن: فەرموون.

* سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا هەژارت لە نەسرا پێ بەقەوەت تڕە یان لە شێعرا یان لە هەردووکیانا؟

مامۆستا هێمن: بەعەقیدەی من سوئالێکی بڕێک گرانە. هەژار لە نەزم و نەسردا، لە هەردووکیاندا زۆر قەوییە. بەڵام ئەوەی ئەمن پێی دەڵێم شێعر زۆر کەم لە شێعری هەژاردا هەیە، ئیلا لە (بەڕەو موکریان)یدا نەبێ کە سۆزی ئاشقانە و شاعیرانەی تدایە و تێیدا دەبینی.

* سەید سمایل: عیدەیەک لایان وایە کە مامۆستا هەژار لە نەسرا باشترە لە شێعر. لە نەسرا بەقەوەتترە. لەبەر ئەمە بوو ئەم سوئالەم عەرز کردن.

مامۆستا هێمن: بێگومان، عەرزت دەکەم کە هیچکەسمان نییە لە مامۆستا هەژار کوردیزانتر بێ، قەڵەمێکی زۆر جوانی هەیە، هەم لە نەسردا و هەم لە نەزمدا، بەتایبەتی دە تەرجەمەدا. یانی من تەرجەمەی خەیامی مامۆستا هەژارم پێ لە ئەسڵەکەی کەمتر نییە. جا ئەگەر حەملی نەکەن بەسەر تەعەسسوبەوە، پێموایە لە ئەسڵەکەی خراپتر نییە، چونکە هەم مەفهووەمی شێعرەکانی خەیامی هێناوەتەوە و هەم خزمەتی بەزمانی کوردی کردووە کەوابوو دوو خزمەتی کردووە ئەو لەوێدا.

* سەید سمایل: خەڵکیش تا ئەندازەیەک لەو باوەڕەدان کە خوێندنەوەی هینەکانی هەژاریان لا خۆشترە لە فارسییەکە. باوەکو عەلاقەشیان پێیەوە هەیە، بەڵام لەبەر پاراوی شێعرەکانی مامۆستا هەژار، حەز ئەکەن ئەو بخوێننەوە.

جا ئەگەر ئیجازە بفەرموون لە شێعرەکانی خۆشم هەرچەند قابیلی نییە، قەتعەیەک ئەخوێنمەوە:

کۆڵی گریان و نەسرینم وەکو چۆم دایە ناق ئیمشەو

لە خەڵوەتخانەیی غەمدا من و چاوێکی زاق ئیمشەو
لە کونجی نائومێدیدا لە پێمە کۆت و بەندی غەم
چلۆن ڕێگەی ئومێد ببڕم کە ماوم پێ لە فاق ئیمشەو
کە ڕۆیی، دین و دڵمی برد بەجارێ ئەو بەبێ ڕەحمی
لە دڵدا لێ ئەدا تاسەی دیار و ئیشتیاق ئیمشەو
لە مەیدانی ژیانمدا بەرەو ئاوات و ئامانجم
چییە ئەسپی مرادی من کەوا نادا وزاق ئیمشەو
لە هیجری ئەو مەلەک شێوە بەشم هەر دەرد و ناڵینە
خودا کەی بێ، نەجاتم بێ لەدەس دەرد و فەراق ئیمشەو
غەریب و مەنزڵی هیوام نشێو و پڕ لە هەورازە
چلۆن ئەم ڕێگەیە ببڕم، بەبێ تۆشە و تفاق ئیمشەو

مامۆستا هێمن: پێموایە ئاغای حوسێنی تەوازوعەکەت بێ جێ بوو، ئەو شێعرە لە ڕیزی غەزەلە هەرە جوانەکانی کوردی حیساب دەکرێ.

* سەید سمایل: تا ئێستا شێعرم قوربان بۆ کەس نەخوێندۆتەوە، یانی لای هیچ کەس نەم وتووە کە شێعرم هەیە. مەنزوریش لە خوێندنەوەی ئەوە، ئەمە بوو کە جەنابتان ئیزهاری نەزەر بکەن کە پەسەندی جەنابتان بێ.

مامۆستا هێمن: بەڕاستی جوان بوو کاکە.

* سەید سمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرموون، ئەمجار نۆرەی جەنابتانە کە بەدەنگی خۆشی خۆتان شێعرێکمان بۆ بخوێنیەوە.

مامۆستا هێمن: شێعرێک کە بۆ خۆم خۆشمدەوێ، شێعرێکە بەنێوی (ئێوارەی پایز). هەرچەند بەداخەوە لەگەڵ ئەم فەسڵە یەک ناگرێتەوە، دەبێ ببوورن لێم کە شێعری ئێوارەی پایز لە بەیانی بەهاردا دەخوێنمەوە، بەڵام خۆم پێم خۆشە:

لە ئاسۆیەکی دوورە دەست
ئاوابوو زەردی پایزی

دەتگـــوت بـــووکێکی بێ نازە
پـــەردە جـــێ دێڵـــێ بـــەزیزی
پـــەڵـــە هـــەورێکـــی چڵکنە
گرتـــی ســـووچێکی ئاســـمان
گـــەڵای زەردی دارێک وەری
زریـــان بـــردی بـــەرەو نەمـــان

(هتد)

سەید سمایل: خۆش بی مامۆستا گیان، بەڕاستی فرە بەتین و تەئسیر بوو، هیوادارین سەرکەوتووبی. مامۆستا هەروەک خۆت ئەزانی بۆ ڕێزلێنان بەبۆنەی حەفتەی موعەلیمەوە، بەشداریتان کردبوو لە ئاهەنگی شەوی شێعرێکا کە لە هونەرستانی سەنعەتیا ڕێک خرابوو، حەز ئەکەین بفەرموون نەزەرتان لەو بارەوە چ بووە؟ ئەو شـــەوە شـــێعرتان بەدڵ بوو یان نا؟

مامۆســـتا هێمن: بەڵێ بەڕاســـتی زۆرم بـــەدڵ بوو. بۆ هەموومان خـــۆش بوو، ئەوە پێشرەفتێکی زۆر گەورەیە، ئێمە دەبێ قەدری بزانین.

بەڵام لەبارەی شـــێعری شاعیرەکاندا، بەڕاستی شێعری وایان هەبوو لە ئەوجی شێعریدا بوو. هەروا شـــاعیری چاکیشـــیان دی کە شـــێعری خۆیان لەوێدا نەخوێنـــدەوە، بۆمەیان خوێندەوە کە بەڕاستی شێعری زۆر چاکیان هەبوو.

بەڵام هەر ئەو شـــەوە، کە دەو بەرنامەیەدا دوو شـــێعری زۆر درێژی من خوێندرانەوە، وەســـیەتێک دەکەم بۆ شاعیرە لاوەکان، تا پێیان دەکرێ شێعری کورت بڵێن با خوێنەر و گوێگر ماندوو نەکەن. چونکە ئەو برا کاشـــانییەی کە شێعری هەوەڵێی بەڕاستی سەرنجی منی ڕاکێشا، کە داوای شێعری دیکەیان لێکرد ئیدی ئەو تام و خوێیەی نەما...

هەر ئەوە بەسە بۆ ئەوەی ئێمە عادەت بکەین شێعری کورت بڵێین. چ لەوەی چاکترە کە گوێ نەدەینە قەواعیدی عەرووزی و نازانم قەواعیدی شـــێعر و لەهەر جێگایەکی ئیحساسی خۆمان بڕاوە، قەڵەمەکە دانێین و چیدیکە نەڵێین.

دیســـان نالی نەمر موبتەکیری ئەو شـــتەیە کە غەزەلە جوانەکانی ئەغڵەبیان چوار یا

پێنج شـــێعرن. ئەوە وەسیەتێکمە بۆ شاعیرە لاوەکان کە حەشو دەشێعریاندا نەبێ، دیارە شێعر بەپیاوی نییە، ئیحساس بەشاعیر نییە، وا دەبێ نابڕێتەوە و درێژ دەبێ. ئەمما ئەگەر ژێیان کرا کورتی بکەنەوە.

ئەوە وەسیەتی منە بۆ شاعیرەکانی لاوەکان.

* ســـەید ســـمایل: زۆر تەشـــەکور دەکەین لە ڕاهنومایییتان هەروا لە وتووێژەکەتان مامۆستا گیان.

تێبینی:

١ ـ لەکاتی ئەو وتووێژەدا، هێشتا گۆڤاری «سروە» ناوی لێ نەندرابوو.

٢ ـ کەریمـــی قەییوومی کـــە لەم وتووێژەدا ناوی هاتووە. نووســـەرێکی کارامەی خەڵکی مەهابادە و ماوەیەکی زۆر پیاوانە شان بەشانی مامۆستا هێمن بەنانەزگی سروەی هەڵسووڕاند. کاتێ مامۆستا هێمن کۆچی دوایی کرد، تەلەفۆنم لە کەریم کرد و پرسیم سروە چی لێ دێ؟ گوتی خوا یاریکار بێ هەتا چەند پۆژی دیکە وتارەکانی ژمارە ٥ی ئامادە دەکەم و دەیانهێنمە کرماشان و نیشانی مامۆستا سەید تاهیر و مەلا محەمەد و تۆیان دەدەم، ئەرخەیان بن ناهێڵم نەمانی هێمن ببێتە هۆی نەمانی ســـروە. لە زەمانی مامۆستا هێمندا، گۆڤاری «سروە» چوار ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە.

٣ ـ سەید سمایلی حوسێنی، شاعیر و نووسەری مەریوانییە و ئێستا لە سنە دەژی.

لە گۆڤاری «گزینگ»ی ژمارە ٢٣ بەهاری ١٩٩٩ بڵاوکراوەتەوە.

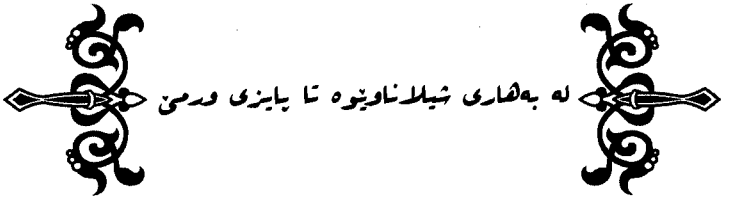

هاوینی ۱۹۸۵، دوای نزیکەی دە ساڵ دوورکەتنەوە، بۆ یەکەم جار گەڕامەوە بۆ کوردستان. لە وەرێن چوومە ئینتشاراتی سەلاحەددینی ئەییوبی و گۆڤاری سروە، کە ئەو دەم تازە دامەزرابوون، بۆ سەردانی مامۆستا هێمن، کە دە ساڵێ ڕێک بوو چاوم پێی نەکەوتبوو. دواجار کە یەکمان بینیبوو هاوینی ۱۹۷۵ بوو. ئەوەش چیرۆکێکی خۆشی هەیە، هیوادارم لە دەرفەتی دیکەدا بتوانم باسی بکەم.

ئێوارەی ڕۆژی ۱۹۸۵/۷/۲۵ لەگەڵ دۆستێکدا میوانی ماڵی مام هێمن بووین. ئەو شەوە تا درەنگێ دانیشتین و قسە و باسێکی یەکجار خۆشمان کرد. ئەم گفتوگۆیەشمان هەر لەو دانیشتنەدا ئامادەکرد. ڕۆژی دواتر ۷/۲۶، ماڵاواییم لە مام هێمن کرد و چووم بۆ سابلاغ. مامۆستا زۆری تکا کرد کە لە گەڕانەوەدا دوو سێ شەوی دیکە لەلایان بمێنمەوە، بەڵام بەداخەوە هەرگیز ڕێک نەکەوت و ئیدی چاوم پێی نەکەوتەوە. لەم ژمارەیەدا بەشی یەکەمی گفتوگۆیەکە بڵاودەکەینەوە. بەو هیوایەی پاشماوەکەی لە یەک یا دوو بەشی دیکەدا، لە ژمارەکانی داهاتوودا، بکەوێتە بەرچاوی خوێنەران.

فەرهاد شاکەلی[1]

۱- ئەم پێشەکیە هی ئەو کاتەیە کە کاک فەرهاد شاکەلی سەرنووسەری گۆڤاری هێژای «مامۆستای کورد» بۆ یەکەم جار وت و وێژەکەی بڵاوکردۆتەوە.

• لای میللەتانی دیکە، دەزانی شتێک هەیە پێی دەڵێن فەرهەنگی ناوداران.

- بەڵێ...

• ئەگەر لە فەرهەنگی ناودارانی کوردا ناوی هێمن بنووسرێ. دەتەوێ چی لەسەر بنووسرێ، چۆن بنووسرێ؟!

- بڕوا بکە، بنووسن شاعیرێکی لادێیی کورد بووە کە فەرهەنگی میللەتەکەی خۆی لە چوارچێوەی شێعردا بەخەڵک نیشان داوە. من بۆ خۆم پێم وایە هونەرێکی دیکەم نییە (جگە لەوەی) کە ژیانی میللەتەکەی خۆم نیشان دەدەم، ئەوەندەی توانیبم، ئەوەندەی شێعر ئیجازەی دابم، ئەوەندەی دەتوانای شاعیریمدا بێ...

• یانی لە ڕیزی شاعیراندا باس بکرێی...

- ئەگەر کورد نەبام، بەعەقیدەی من دەبوو لە ڕیزی نووسەرانمدا باس بکەن. بەڵام چونکە کورد هەلی وای بۆ هەڵنەکەوتووە کتێبی گەورە بنووسێ، یا رۆمان بنووسێ، یا داستان بنووسێ، حەتتا مەقالەی سیاسی بنووسێ... دەنا من بۆ خۆم پێم وابوو ئەگەر لە وڵاتێکی پێشکەوتوودا بام نووسەر دەبووم، لەپێش وەیدا شاعیریم.

• ئێستا بەهەر حاڵ تۆ شاعیری.

- بەڵێ ئەلئان شاعیرم.

• باشە بەلای تۆوە شێعر چییە؟!

- بەلای منەوە، شێعر کوڵ و کۆ و هەستی دەروونی ئینسانێکە. لەهەریەک لە حیسسەکانی ئینسانییەوە، یانی چ لە حاڵی شادیدا، دەربڕینی ئەم هەستە دەبێتە شێعر، چ لە حاڵی ناخۆشیدا، کە بەداخەوە، من بەشاعیری غەم مەشهوورم، چونکە ژیانیشم هەر سەرتاسەر پڕ بووە لە غەم و داخ و ئەویش هەر ئیلهامم لە نەتەوەکەم وەرگرتووە، چ بکەم؟! وەختێکی من شاعیری نەتەوەیەکی بووم کە هەمووی بۆ خۆی غەم و داخە، منیش هەر غەم و داخم دیوە. لەبەر وەی شێعرەکانم هەمووی بۆنی غەمی لێ دێ. زۆر کەمە، هەر نییە، لە تەواوی شێعرەکانی مندا خەڵک وەپێکەنین بخەن. هەر وە گریانیان دەخەن.

• تۆ باسی ئیلهاماتت کرد. بەلای تۆوە ئیلهام، بەو مەعنا کۆنەی کە دەگوترا، بەڕاستی هەیە؟!

- نازانم، ئەو ئیلهامەی کە پێت وابێ فریشتەیەک، یا پەرییەک، باوجوودێکی من ئەوەم گوتووە، یا شەیتانێک دێتە بن هەنگڵی پیاوی، وە شێعری پێ دەڵێ، من بڕوام بەوان نییە. بەڵام پێم وایە، دیتنی دیمەنێک یا بیستنی داستانێک، شتێک لە دڵی یا لە

خەیاڵی ـ شـــاعیردا بەدی دێنێ، کە ئەوە تەعبیری ئیلهام، لەبارەی ویدا دروستە و من بۆ خۆم، هەر ئەوەبووە، وەختێکی، مەسەلەن بۆ نموونە دەیگێڕمەوە، من بەشارێکی گەورەی وەک ســـولەیمانیدا، ئێوارێکی پایز ڕۆشتم، چۆڵ چۆڵم دیوە. ئا ئەمە منی هان دا شێعری (ئێوارەی پایز) بڵێم. وە خۆت دەزانی نە باســـی سولەیمانی تێدایە و نە باسی کوردیشی تێدایە. بەڵام ئێوارەیێکی پایز بوو کە من دیتم شاری سولەیمانی چۆل بوو. هەر ئەمە بوو بەباعیســـی ئیلهامی وەی ئەو شـــێعرە بڵێم. بەڵێ من ئەوە بەئیلهام دەبینم. لە ڕاستیدا، دەناسم...

* تۆ لێرەدا بۆ تاکە تێکستێ، با بڵێن بۆ تاکە شێعرێ باس دەکەی. بەڵام بۆ دەست پێکردن، بەشێعر نووسین، هەر کابراکە دەبێتە شاعیر، ئەوەیان چۆن تەفسیر دەکەی؟!

ـ بەعەقیدەی من، شـــاعیری واقعیی هەر ئەو کەســـەیە کە وەکو وێنە هەڵگرێک وێنە لـــە شـــت هەڵگرێ، بیخاتە ناو خەیاڵی خـــۆی و بەخەیاڵی خـــۆی بیڕازێنێتەوە. بەبڕوای من شـــاعیری واقعیی کەســـێکە کە لە ژیان ئیلهام وەرگرێ لە ژیانی ئینســـانی، لە ژیانی دەوروبەری خۆی. یەکێک لە نەزەرییەکانی من لەبارەی شێعرەوە گوتوومە و هێندێ کەس تەئییدی دەکا و هێندێ کەس تەئییدی ناکا، من پێم وایە شـــاعیر ناتوانێ لە چوارچێوەی دەوروبەری خۆی بچێتە دەرێ. یانی ئەلئان من شـــێعرێک لەسەر سوێدێکی، کە نەمدیوە، بیڵێم، پێم وایە شێعر نییە، خەیاڵێکە بۆ خۆم کردوومە... شتێکی بێتامی لێ دەردەچێ، بەڵام وەختێکی من لە وڵاتێکی دەرەوەی کوردســـتان دەمەوێ شێعر بڵێم، تەماشا دەکەم کوردستانم دێتەوە یاد. هەر وەکو لەبیرمە، لە جێگایەکی شاخاوی و بەردەڵان و جەنگەڵدا، شـــەوێکی نیوەشـــەو، من گوێم لە دەنگی بولبولان دەبوو، لای بەیان، کوردستانم هاتەوە بیری، وڵاتێکی دووریش بوو لە کوردستان، ئەو شێعرەم گوت:

بەیـــان ئـــەنگـــووت و شـــەو ڕابـــرد و مـــن هێشـــتا خـــەوم نایـــە
دەخوێنـــن بـــولبوبـــل و قـــومـــری، بـــەڵام قاســـپەی کـــەوم نایـــە
خـــەیـــاڵ دەمباتـــە جێـــژوانـــی شـــەوانێ لاوەتـــی ئـــەممـــا
خـــرینگـــەی بازنـــە و خـــرخـــاڵ و بـــەرمـــووری ئـــەوم نایـــە

هەرچی کـــردم، نەمتوانی لەو موحیتە، لەو دەوروبەرەی خـــۆم ئیلهام وەرگرم بۆ ئەو شێعرەی گوتوومە، هەر خەیاڵ بردمیەوە کوردستان و بازنە و خرخاڵی کچە کوردێک.

• تۆ پێت وایە بۆچی بووی بەشاعیر. بۆ نەبووی بەشتێکی تر؟

- بەڵێ... ڕەنگبێ ئەگەر پێشـــەکی تاریک و ڕوون بخوێنیتەوە، لەوێدا نووسیومە، من تا لە مەدرەســـەی ســـەرەتاییدا دەمخوێند، هیچ پێم وانەبـــوو ئەدەبیات چییە. لە هەموو دەرسەکانیشـــمدا هەر وەک یەک بَووم، یانی دەرســـی ڕیازیش و ئەدەبیشم هەر وەک یەک بوو. بەڵام وەختێکی چوومە حوجرەی فەقێیان بۆ دەرس خوێندنێ، لەوێ زۆر باسی شێعر و ئەدەب دەکرا و من لە پێشدا ئەوە شیفتەی کردم بۆ لای شێعر و ئەدەب. لە پێشدا پێم وانەبوو شێعر چییە؟!

پێم وابوو وەزنە و قافیەیە و هەرچی وەزنەکەی لەبارتر و قافیەکەی گرانتر بێ، شێعری چاتر ئەوەیە. بەڵام زۆری پێ چوو تا تێگەیشـــتم، شـــێعر بەیانی ئیحساسی شاعیرە. وە بەختەوەرم کە ئەغڵەب لەو یانی ســـەدی نەوەد و پێنج لەو شـــێعرانەی کە لەو وەختیدا، پێش وەی بزانم شاعیری چییە (نووسیومن) بەتڵاون، وە شکور نەبوونە بەڵا بەسەرمەوە، ئەڵعانەکانێ، حاشایان لێ بکەم!

• ئەوانەی کە باوکت سووتاندنی...

ئەوانە کە باوکم سووتاندنی... دەستی خۆش بێ...

• ئێســـتا، بەهەرحاڵ، ئەگەر خۆت ویســـتبێت یا نا، یەکێک لە شـــاعیرە گەورەکانی کورد. بەڵام کە ئێســـتە ئاوڕ بۆ دواوە ئەدەیتەوە سەیری شێعری خۆت ئەکەی، پێت وایە چیت خستۆتە سەر شێعر، چیی تازەت هێناوە؟!

- لەبارەی قالبی شێعرەوە پێم وا نییە شتێکی تازەم هێنابێتە گۆڕێ... وەکو بۆ خۆم لە جێگایەکی دیکەشـــم گوتـــووە و ئەلعانیش تیکراری دەکەمـــەوە، وەختێکی خەیاڵێکی شـــاعیرانە بەربینگم پێ دەگرێ شێعر ئازاد دەکەم بۆ خۆی قالب بۆ خۆی بدۆزێتەوە. من قەت دەپێشدا قالبم بۆ شێعر نەدۆزیوەتەوە تا شێعر لەو قالبەدا بڵێم... لەبەر وەی لەباری قالبدا تەنیا شـــێعرێکی، پارچە شـــێعرێکی کە من پێم وایە پێش من هیچ شاعیرێکی کورد دەو قالبەدا شـــێعری نەگوتووە (شـــەنگەبێری) یەکەمە، پێم وایە لەپێش مندا هیچ کەس دەو قالبەدا شـــێعری نەگوتووە... با ئەوەشـــت لەپێشدا بۆ تەشریح کەم، کە هیچ یەک لە شـــاعیرەکانی مە، قالبێکی نوێیان نەهێناوەتە گۆڕێ، من دەتوانم بەدرێژی بۆت ســـابیت بکەم، کە مامۆســـتا گۆران، کە ئێمە بەشـــاعیرێکی نوێی دەزانیـــن، هونەرەکەی ئەوەبوو گەڕاوەتەوە بۆ وەزنی هیجایی، کە وەزنی هیجایی وەزنێکی فۆلکلۆریکی زۆر کۆنی کوردە، یانی گەڕاوەتەوە بۆو وەزنەی.

● هەموو وەزنەکانی گۆران...؟!

- تەقریبەن، هیچی نییە لە فۆلکلۆردا نەبێ... یانی نەهەموو وەزنەکانی دیوانەکەی، ئەوەی پێی دەڵێن نوێیەکەی. ئەوی شێعری نوێیەکەی، ئەتۆ توحفەی موزەفەرییەی چاک بڕوانە، هەموو وەزنەکانی تێدایە. بەڵام ئەو بڕێکی کورت و درێژ کردوونەوە. مامۆستا گۆران دەڵێ:

کوردستان گەڕام
دۆڵا و دۆڵ پێوام
نە لە شار و نە لە دێ
نەمدی کەس
جوان بێ وەک تۆ
تویت و بەس
کچە کوردێ وەک گوڵ وابێ،
کوردستانێ پێ ناوابێ...

بڕۆ تەماشای توحفەی موزەفەرییە بکە، دەڵێ:

سەد وەستام بۆ بێ
لە لای شیرازێ
دوو سەد شاگرد بێ لای دریازێ
کراسێ بدروون بۆ بووکە نازێ
دەبڵا تەنک بێ، دەبڵا شلک بێ
بۆ بووکە نازێ.

هەر ئەو وەزنە نییە؟! مولاحەزە بفەرموو هەر ئەو وەزنەیە. مامۆستا گۆران هونەرێکی کردووە، گەڕاوەتەوە بۆ وەزنی هیجایی. ئەمن تەئیدی دەکەم کە دەفەرموێ ئەم وەزنە لەگەڵ تەبیعەتی زمانی کوردی پتر ڕێک دەکەوێ. وە بەعەقیدەی من پتریش ڕێک دەکەوێ. ئەمنیش عەقیدەم هەروەک وی وایە لێرەدا. ئەمما من پێم وایە مامۆستا گۆرانیش، ئەو کەسەی کە پێم وایە قەڕنی بیستەم شاعیری لەوی چاتری تێدا نەبووە لە بیرت نەچێ،

ئەوە دەلیل نییە کە من نەقد دەگرم یان باس دەکەم، لە ئیرادەتی من نیسبەت بەمامۆستا گۆران کەم ناکاتەوە مامۆستا گۆران، بەعەقیدەی من، بڕیاری خراپی دا لە ژیانی خۆیدا، کە دەفەرموێ ئیدی تازە من ناچمە سەر قالبی کۆن، پێم وابوو دەیتوانی شێعری دیکەی وەک دەرۆیش عەبدوڵڵاش هەر لە قالبی کۆندا بڵێ و میللەتەکەی ئەلعان ئیستفادەی لێ بکا. خۆ مەحدوود کردنی شاعیر دەقالبێکدا، یا دە چەن قالبدا، پێم وایە کارێکی ئاقڵانە نییە، بەڵێ...

● من پرسیارەکەم ئەوەبوو کە چت هێناوەتە شێعری کوردییەوە، چیی تازەت هێناوە، تۆ باسی شەکڵت کرد، بەڵام ئەی شتی تر؟!

- چی تازەم هێناوە؟! وەڵڵاهی... ئاخر من بۆ خۆم بڵێم چی تازەم هێناوە... بەڵێ شتی تازەم هێناوە ڕەنگبێ لەپێش منداا هەبوون، شاعیرە غەریبەکانی کوردستان، کە بەداخەوە هەریەکەی کەس نازانێ لە کوێ مردوون، وەک حاجی قادر یا وەک نالی، کە باسی دەردی غوربەتیان کردووە، بەڵام من پێم وایە زۆر نوێترم لەوانە لە (نالەی جودایی)دا باسم کردووە... ڕەنگبێ، بێ تەئسیر نەبووبێ شێعری بەهارەکەی حاجی قادر یا شێعرەکەی نالی بۆ سولەیمانی ناردۆتەوە، ڕەنگە ئەوانە هیچیان بێ تەئسیر نەبووبن دەمێشکمدا جووڵەیان کردبێ، بەڵام منیش دەردی غوربەتی خۆمم لە نالەی جودایيدا پێم وایە زۆر چاک تەشریح کردووە. ئەوە شتە نوێیەکە کە من هێناومە. زۆر شتی نوێی دیکەشم هەیە کە نازانم، ئەلعان لەو وەختەیدا، نە کتێبم لەپێشە و نە چی... بۆ خۆم ئەلعانەکانێ، بیر دەکەمەوە و هیچ ناتوانم شێعر بڵێم، چونکە هەرچی دەبوو بیڵێم گوتوومە، وەختێکی من گەرمەشین دەڵێم بۆ شەهیدێکی کورد، ئیدی تازە هەرچەند دەکەم لەوەی چاتر ناتوانم، پێم وایە، بڵێم.

● لەوە گەرمتر...

- لەوە گەرمتر ناتوانم شین بگێڕم... وەختێکی من باسی بەهاری کوردستانم کردووە، پێم وایە ئیدی نەقاشییەکم کردووە لە بەهاری کوردستان، لەوەی چاتر ناتوانم تازە نەقاشی بکەمەوە. وەختێکی باسی تەبیعەتی کوردستان دەکەم... هەموو... ئیدی لێم بڕاوە، وشەم لێ بڕاوە. تازە چی دیکە بڵێم؟! هەرچی بیڵێم تیکراری موکەڕەرە. وە لەوانەدا بەعەقیدەی من، نوێ... شتی زۆر نوێم هێناوە... نوێیان تێدا هەیە.

● باش بوو باسی زمانت کرد، کە دەبوو زووتر بتگوتایە، بەڵام وا درەنگتر باست کرد. ئێستە زۆر کەس پێی وایە تۆ لە زماندا زۆر شتت تازە کردۆتەوە، یانی ئەو زمانە

شـــێعرییەی کە تۆ بەکاری دەهێنی، چ وەکو وشە، وشەی تەنهای سەربەخۆ وەری بگری، چ وەک دەربڕین. هەندێ دەربڕین هەیە، ڕاســـتە، کۆمەڵێ وشەی ئاساییە و لەناو خەڵکا هەیە، بەڵام کە بەشـــێوەیەکی تازە پێکەوەت نا، دەربڕینێکی تازەش دروســـت دەکا. تۆ ئەوەت زۆر وەستایانە کردووە. بەڵام ئەمەت چۆن کردووە؟ ئەمەت چۆن بۆ دێ؟!

- ئـــەوە هـــۆی ئەوە بوو کە من بێچووە لادێیی بووم، وە زانیومە ئەو وشـــەیە خەڵکی نەخوێندەوار لە لادێدا چۆنی بەکاردێنن. وەختێکی من لە لادێدا دەژیام زیاتر شـــێعرەکانی خۆم لە پێشـــدا بۆ پیرێژنێک دەخوێندەوە تا بۆ ڕۆشنبیرێکی بخوێنمەوە، بزانم زمانەکەم چـــاک پێکـــەوە هاتووە، یان نە. و من لێرەدا مەمنوونی دێنشـــینی خۆم بووم. یەکێک لە شێعرناســـەکانی مەهاباد لەبارەی مندا دەڵێ: هێمن شـــاعیر نییە، شـــیلاناوێ کردوویەتە شـــاعیر. بەڵێ من لە شـــیلاناوێیەکدا دەژیام کە هەر چی لە شێعرەکانمدا هەیە، لەوێشدا هەیـــە. ئاو هەڵدێـــر دەڵێم، نازانم چ دەڵێم، ئەوانە هەموو لـــە دێیەکدا هەن، دیومن. ئەو گوڵانـــەی کە باســـیان دەکەم لەنێو شـــێعرەکانی خۆمدا، هەموو لە دێیـــەکان هەن و من عەقیدەم وایە ئەگەر برایەکی زەوقی شـــاعیری هەبێ، بەقەد من گەڕیدە با، کوردســـتانی گەڕابا، ئەویش دەیتوانی وشـــەکان وا جێبەجێ بکات. ئەلعان من، نووسەرێک کە ڕەنگبێ تۆش بیناسی و هەر لەو وڵاتەش بێ کە تۆ لێی، دیم، نووسینێکم دیوە، ئەو وشانەی کە من لە شـــێعری خۆمدا بەکارم هێناوە، ئەویش بەکاری هێناوە. ئەو بەکارهێنانەش هەر ئەوەیە عەرزم کردی، دێهاتی بەکاری دێنێ. مامۆستای من دێهاتی بووە.

● لە پرســـیارێکی پێشتردا باســـی نالەی جوداییت کرد. هەڵبەت بەلای منەوە، ڕەنگە بەلای زۆر خەڵکی دیکەشـــەوە، وەک ئەو ڕۆژەش بۆم باس کردیت، تۆ ئەگەر تەنیا ناڵەی جوداییشـــت هەبێ، بەســـتە. بەڵام ناڵەی جودایی چۆن دروست بوو، یانی بڵێین بەرهەمی ساتێکی عاتیفی بوو، بەکورتی چیرۆکی ئەو شێعرە خۆی چییە؟

- ڕەنگبێ بڕێک گران بێ بەڵام باوەڕم پێ بکە ئەم شێعرە وەک برووسکێک بەمێشکمدا هاتووە و لە ئانێکیشدا کە من هاوارێک بۆ غەریبی خۆم بکەم. ئەویش، بەڵێ، عیللەتێکی هەبـــوو. من لە بەغدایەکـــی گەرمی هاویندا، بەتاقی تەنێ، لەگـــەڵ یەک دوو ڕەفێقی زۆر فەقیـــر بەجێ مابووم و ڕەفێقەکانـــی دیکەم، کە ئەو دەمی لە بەغـــدا دەبوون، هەمووی چووبوونـــە ئەوروپـــا بۆ گەڕان، منیان لـــە بەغدایە بەجێ هێشـــتبوو. وە ڕەفێقەکانی لە بەغدایەشـــم پەیداکردبـــوون، کوردەکانی عێراقی، ئەویش هەموو وە شـــاخ کەوتبوون. من بەتەنێ مابوومەوە. ئەو غەم و داخ و دەردە وەک برووســـکێک دە یەک ڕۆژدا بەمێشـــکمدا هات، بەڵام بۆ ساز و پەرداخ کردنەکەی شێعرەکە ماوەیەکی زۆری توول کێشا.

• یەکەم جار کە نووسیت، هەموویت نووسی؟!

- نا هەمووم نەنووسیبوو، بەڵام تەقریبەن، دەتوانم بڵێم ئیسکلێتەکەم داڕشتبوو، بەڵام دوایە زۆری پێدا هاتم و چووم و، ئێستاش بڕواناکەم کە هەمووی بەدەستی خەڵک گەییبێ. بـا ئەو حەقیقەتە بڵێم، ئەگەر من لەو وەختەیەدا کە خەیاڵی ئەم شـێعرە لە مێشـکمدا هەبوو، ئەگەر من مەسـنەوی مەولەویم لە ئیختیاردا با، ڕەنگ بوو ئەو شـێعرە بەوجوود نەیە، ئەگەر مەسنەویم خوێندباوە...

• ئەو کەف و کوڵە.

- ئـەو کەف و کوڵەم دەنیشـتەوە. هەر ئەوەندە شـێعرەم لەبەر مابـوون کە لەوێ ئیستینادم پێ کردوون...

• بەکارت هێناوە...

- بەکارم هێناون... دەنا مەسـنەویم دە ئیختیار دابا ئیدی کەف و کوڵەکەم دەڕۆیی. ئەوەم بیستووە کە دەڵێن بەمامۆستا گۆرانیان گوت، گوتیان: بۆ شینت بۆ ڕەفیق حیلمی نەکـردووە، بۆ ئـەو پیاوە گەورە؟ گوتـی: وەڵڵا گریام. لەبەرئەوەی هەسـت و کەف و کوڵەکەم بوو بەفرمێسک، نەبوو بەشێعر. من بڕوام بەو حەقیقەتە هەیە کە ئەگەر پیاو بۆ شتێک گریا، ئیدی شێعری بۆ ناگوترێ.

• ئەم باسەی کە دەیکەی زیاتر پیاو بۆ ئەوە ڕائەکێشێ کە بیر لە تەکنیکی شێعر نووسین بکاتەوە، چۆنی دەنووسـی... یانی کەف و کوڵێک دێت، جـاری وا هەیە بەخوێندنەوەی مەولانایەک دەڕوا هیچی لێ نامێنێتەوە، جاری واش هەیە بەگریانێ قەرەبووی دەکەی...

- بەڵێ...

• بەڵام جاری وا هەیە ئەوانە هیچیان دادت نادەن، دەبێ بینووسی...

- دەبێ بینووسی...

• دەمەوێ زیاتر لەوە تێ بگەم، تەکنیکی نووسین لای تۆ چۆنە؟! دەنووسی و چاکی دەکەی؟! دەنووسی و وەکو خۆی دەیهێڵیتەوە، چۆنی دەنووسی؟!

- بەڵێ... من لەپێشدا کەف و کوڵەکەم دێنمە سەر کاغەز... بەڵام زۆر کەس وا بووە ئینتیقادی لێ کردووم کە تۆ زۆر دەسـت لە شـێعری خۆت دەدەی. من تا جێگایەک کە لێی بێزار دەبم هەر دەستی لێ دەدەم، هەر کەلیمەی دەبەمە پێشەوە، دەیهێنمە پاشەوە، قافیـەی جوان دەکەم، قافیەی ناهێڵم، نازانم... یەکێک لە ڕەفێقانی قەدیمم، کە ڕەنگبێ ئەلعان، ئەو دەعیەی نەهێنێ من بەڕەفیق بزانێ، دەیگوت جاری وا هەیە تۆ شێعری خۆت

خرادەکەی. هێندەی دەســـت لێ دەدەی، خرای دەکەی. من بەخۆم نییە ناتوانم دەس لە شـــێعری خۆم نەدەم. پێم وایە، بۆ خۆم پێم وایـــە چاکی دەکەم، خەڵکی واش هەیە پێم دەڵێن خراپی دەکەی. زۆری دەس لێ دەدەم، بەڵام...

● پیاو کە «لەکوێوە بۆ کوێ»کەت دەخوێنێتەوە و، ئەو پێشـــەکییەی کە بۆ تاریک و ڕوونت نووســـیوە، یان ناڵەی جودایییەکەت دەخوێنێتەوە، وا هەســـت ئەکا تۆ زۆر لە وڵات دوورکەوتوویتـــەوە... یانـــی وەک بڵێی هەزاران میل کەوتۆتـــە نێوان تۆ و وڵاتەوە، کوردستانەوە... بەڵام لەهەر لایەنێکەوە لێکی بدەیتەوە، تۆ لە کوردستانی عێراق بوویتە، نـــەک تەنیا لە عێراقی عەرەبا، کە ئەوەندە هەســـت بەغەریبی بکەیـــت. ئەی بۆچی ئەو هەســـتەی کوردســـتان وای لێ نەکردووی کە کەمتری بکاتەوە بابڵێین ئەوەندە هەســـت بەغەریبی نەکەی، وەک پیاو لە شێعرەکە و لە پێشەکییەکەدا دەیبینێ؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، من بەڕاســـتی با ئەو هەقیقەتە بڵێم، من نە تەنیا لە کوردســـتانی عێراق هەســـتم بەغەریبی نەدەکرد، بەڵکە پێـــم وابوو لە ماڵە خۆمم. وە بەتایبەتی ئەگەر دەچوومەوە شـــارەکانی کوردســـتان، ئەوە زۆر دەردی غوربەتی لە مندا دەکوشت. بەڵام عاتیفەی ژن و منداڵ... من شـــاعیرێکی ڕەبەنی وەک حاجـــی قادر نەبووم... تاقانەیەکم بەجێ هێشـــتبوو کە زۆرم غەم بوو... دیارە هەر کوڕە کوردەکانم زۆر خۆش دەویســـتن، بەڵام جێی وییان بۆ پڕ نەدەکرمەوە. خوشـــکم بەجێ هێشـــتبوو، برام بەجێ هێشتبوو... ئەوانـــەش... پیـــاو با زۆر درۆزن نەبێ، هەرچی کوڕە کوردێکم زۆر خۆش ویســـتبێ، پێم وانییە بەقەد کوڕی خۆم خۆش ویســـتبێ. بەڵام ئەو شـــێعرانەی کە زۆریان بۆنی غەریبی لێ دێ هەر ئەو شـــێعرانەن کە من دەساڵی ٧٤-٧٥ دا کوتوومن... ناوێرم... بۆچی بەنێو بڵێم... تەنیا موسەکینێکی هەمبوو، ناوەکەی نابەم، کابرایەک بوو، کوردێکی کە پێم وایە نەوێرابوو بچێتە شاخی، دەنا کێ هەبوو نەچووبێتە شاخی...

● ناوی مەحموود زامدار بوو.

- بەڵـــێ... وەڵڵاهی... ئیدی ئەوە تۆ دەیڵێی... دەچووم دەردی دڵی خۆم لەکن ئەو کەســـەی هەڵدەڕشـــت. بەڵێ مەحموود زۆری زەرەر لە خـــۆی دا، ئەگەر مەحموودیش لە شـــاخی بایە شێعری چاتریشم دەکوت... ڕۆژێ دەچووم لەکن وی خۆمم دەخافلاند... ئەو مەلعوونە نەیدەهێشت ببێتە شێعر (پێ دەکەنێ). با خاترەیەکی خۆشی خۆم و مەحموودت بۆ بگێڕمەوە. ڕۆژێک لە یەکیەتی نووســـەرانی کورد دانیشـــتبووم... مامۆستا عەبدوڕەزاق بیماریش لەوێ دانیشتبوو، بۆ خۆیشی لەوێ بوو... سێ چوارێک لەو بیمار و نازانم زامدار

و شـــتانە لەوێ بوون. ئەو کابرایە دەســـتی کرد بەکەرنامە خوێندنەوەی. دەپێش هەموو شـــتێکدا گوتی: کەر گیانلەبەرێکی هێمنە... کوڕە گوتم، هەتیوە بۆ هەژار نییە، بۆ زامدار نییە (هەموو پێ دەکەنن)، ئاخر، بۆ بیمار نییە، بۆ هەر هێمنە...؟! یەکجار زۆر خەجاڵەت بوو (هەموو پێ دەکەنن).

• بەشێکی زۆری تەجروبەی غەریبیت پێوەندی بەو ماوەیەوە هەیە کە لە عێراق، یا لە کوردستانی عێراق بووی... ئێستا ئەو تەجروبەیە چۆن دەبینی؟!

- مولاحەزە بفەرموو، شـــێعرەکانم تاریخیان هەیە. من ئەو موددەتەی کە لە کوردستان بووم، لەژێر ناپاڵم و تیزابی دوژمندا بووم، یەک شـــێعرم نییە کە باسی غەریبی تێدابێ... مەتەرێزی شـــەڕەفم لە شـــەڕدا گوتووە، بەڵام دەڵێم ئاوارەنیم، وا دەزانم لە ماڵم... بەڵام ناڕەحەتیەکەی من هەر ئەو وەختە بوو... ئەگەر تاریخی شـــێعرەکانم بخوێننەوە، هەر ئەو وەختەیە کە من هەست بەغەریبی دەکەم، کە لە بەغدا بەتەنێ بەجێ مابووم...

• کەوابـــێ ئەم غەریبییە، ئەم غوربەتەی لێرەدا بـــاس دەکرێ، غوربەتی زمانە، یانی پێوەندی بەزمان و فەرهەنگەوە هەیە، فەرهەنگی نەتەوایەتی میللەتی...

- بەڵێ...

• یانـــی تۆ غەریبییەکەت زیاتر لەوە دابوو کە لە وڵاتێکدا بووی، لە ڕووی زمانەوە لە ڕووی فەرهەنگەوە لێیەوە دووری... وا نییە؟!

- بەڵێ... ئەوە کامیلەن وایە... من کە نێزیک بە... نازانم دە ساڵ... یا هەشت یا نۆ ساڵ لە بەغدا مام، وێستا ئەوەندە عەرەبی فێر نەبووبووم کە بتوانم ئیحتیاجاتی ڕۆژانەمی پێ ڕەفع بکەم. دیارە ئەوەش موحتاج نەبووم. ڕاستییەکەی ئەوەبوو کە دەمتوانی هەمیشە بەشی ئەوەندە کوردێک پەیداکەم کە ئەگەر قاتێک بکڕم ببێتە دیلمانج و بۆم بکڕێ. دەنا پێم وانییە هێندەش نازیرەک بم کە زمان فێر نەبم... بەڵام... وەڵڵاهی ئیســـتعدادی زبان فێربوونیشـــم کەمە... ها... ئەوەت پێ بڵێم وەدوایە بەڕاســـتی من نەمدەویســـت ئەدەبی عەرەبیـــش فێرببم، چونکە تەماشـــام کردبـــوو کە قەت نابمە ئەدیبێکـــی چاکی عەرەب، ئەدەبی عەرەبی، ئەدەبیاتی عەرەبی بخوێنمەوە، یا نووســـینی عەرەبی بخوێنمەوە، مەگەر خەبەرێـــک زۆرم ئیحتیـــاج پێ بووبێ، خۆمم عەزیەت دابێ، دەنا قەت گۆڤار و شـــتی وام نەدەخوێندەوە. عیللەتیشـــی ئەوەیە کە بۆ خۆت دەزانی ئەدەبی عەرەبی چەندی زەرەر لە زبانی کوردی داوە. با حەقیقەتێک بڵێم، دیارە ئەو دەمی من نووسینە کوردییەکانی عێراقم زۆر دەخوێندەوە. تا لە کوردستان دەبوون، بەئیستلاحی ئێرە دەبیرستان، یا بەئیستلاحی

وێ سانەوی و شتی واتان دەخوێند، هەموو کوردییەکی خالیس و جوان دەنووسرا. لەگەڵ دەبوونە دوکتۆر، ماشاڵڵا عەرەبیتان فکر دەکردەوە و کوردیتان دەنووسی. وای چ بەدبەختێک بەسەر زبانی کوردیدا هاتبوو... ئەو عەرەبی فکر کردنەوە، هەستام بەو کارە (پێ دەکەنێ)... یەقوومو بیهازە لعەمەل... بەڕاستی زەرەری گەورەی داوە.

● با جارێکی دی بێینەوە سەر مەسەلەی دەربەدەری، یا ئاوارەیی و دوورکەوتنەوە لە وڵات... ئایا پیاو دەتوانێ بڵێ یەکێ لە هۆیە هەرە سەرەکییەکان لە شێعری تۆدا دەربەدەری و ئاوارەبوونە؟!

- نا عەرزت دەکەم ئەوە بۆ زەمانێکی مەحدوودە. شێعری من ئەگەر غەمناکە، هەموو لەبەر لێقەوماوی، چارەڕەشی، بەدبەختی میللەتەکەمە تێیدا مونعەکەس بووە، نە ئی خۆم، وەختێکی من لە تەمەنی بیست و دوو ساڵی دەڵێم:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن

باوەڕ بکەن کوڕە دەوڵەمەندێکی زۆر تێر و پڕ و پاک و خاوێن بووم، بەڵام میللەتەکەم تووشی ڕەنج و دەرد و حەسرەت بوو... (ئەمن) لێرەدا (هێمن) نییە، (ئەمن) میللەتی کوردە.

● بەڵام ناتەوێ ئەوەش بڵێی کە جوانترین شێعرت ئەوانەن غەریبی پێی گوتووی!!

با... نە ئەوە لەبەر وەش بووە کاکە، لەبەر وەی بووە من تەجروبەی شێعرم زۆرتر ڕۆیوەتە پێشێ... هەر غەریبی نەبووە، من تەجروبەی شێعریشم زیاتر بووە... ئەزموونی شێعرم هەتا تەمەن بەرەو ژوورتر چووە، بەرەو پێشتر چووە.

● ئەی کەواتە سەرچاوەی شێعر، لای تۆ، جگە لەوەی وتمان، کە ڕەنگە دەربەدەری جوانترین شێعری پێ گوتبی، چی دیکەیە؟!

- وەڵڵاهی... جوانیش زۆری تەئسیر لە من کردووە، جوانی دیارە بەهەموو مەعنای کەلیمەوە. بەڵام جوانترین شتیش لە نەزەر مندا ژن بووە، یان ئینسان بووە، کە دیارە جینسی موخالیفە، لە هیچ شێعرێکی مندا، تۆ پێم وایە، بۆنێکی وا نەکەی کە من تەمایولێکی غەیرە ئینسانیم تێدا بووبێ... بەڵێ... بەڵێ... تۆ هەر ناڵەی جودایی دەبینی لە شێعرە غەریبییەکانی مندا، ئەدی... شێعری وام هەیە کە ناڵەی جوداییش نییە، بەڵام بۆنی غەریبی لێ دێ، کە دەڵێم: یادم بکەن، زۆر سەیرە... بەڕاستی ئەو شێعرەی من کەم

کەوتۆوەتە بەر لێکۆڵینەوە و ئینتقاد. من پێم وایە لەو شێعرەیدا زۆر شتی نوێم هێناوەتە گۆڕێ. کە لە پێش مندا هیچ شاعیرێکی کورد لائەقل نەیکوتبێ. من دەڵێم:

لـــەو دەمـــەیـــدا گـــڕ دەگـــرێ مـــەیل و تـــاســـە
لەو دەمـــەیدا تێـــک هـــەڵـــدەنگـــوون هـــەناســـە

پێم وایە «تێک هەڵدەنگوون هەناســە» ڕەنگبێ ئەو تەعبیرە زۆر کەم بێ لە شێعری شاعیرانێ کە من بیاننناسم. ئەوەش هەر نەوعێک لە دەردە غوربەتەکەم... بەڵێ... جوانی لە هەموو شـــتێکی دی... جوانیش یەکێک بووە لەو شـــتانە کە منی هان داوە بۆ شـــێعر گوتن... جوانی تەبیعەت... دیارە پتر لە جوانی تەبیعەت، جوانی ئینســـان... ئینســـانی جینسی موخالیف.

• تۆ بڵێی لێرە باسی تەعبیرت کرد... لەو دەمەیدا تێک هەڵدەنگوون هەناسە...
- بەڵێ...

• ئەمـــە ئەگـــەر بەراوردی بکەی لەگەڵ ئـــەو دەربڕینە ئیحساســـاتیەی کە لە نالێی جودابیدا باست کردووە، ئەوەیان زۆر بەئاشکرا پێوە دیارە کە زیاتر شتێکی ئیحساساتییە و ڕەگەزێکی ماددی تێدا بەدی ناکرێ. بەڵام «تێک هەڵدەنگوون هەناســـە» شتێکی زیاتر ماددی نیشان دەدا. ئەمە بەڕەئی تۆ، دوو تەجرەبەی جیاواز نیشان نادا؟!

- با... با.. بەڵێ... بەڵێ دوو تەجرەبەی جیاوازە. بەعەقیدەی من لێرە مەحروومییەتێکی دیکە نیشان دەدا، لەوێ مەحروومییەتێکی دی. ئیدی پێم وایە زۆریش شکافتر نەڵێم... (پێ دەکەنێ)... چونکو هەر ماچی کچە سولەیمانیان تێری نەدەکردم بەتەنیا (پێ دەکەنێ)... چونکو باوکانە بوو... وەک عەرزم کردی، ماچیان نەئەدا بەشاعیرە لاوەکان، دەیاندا بەمن، چونکـــو پێیان وابوو بێ ئازارم (پێ دەکەنـــێ). بێ ئازار نەبام بۆ دەیاندا (پێ دەکەنێ)... نازانم تۆ ئەو شێعرەی منت دیوە، کە خەڵک ڕەنگبێ زۆری فکر لێ نەکردبێتەوە:

وەرە ماچـــم دەیـــە ماچـــی خودایـــی
کـــە بێـــزارم لـــە ماچـــی ســـینەمایی

لێرەدا ماچی سینەمایی ئەو ماچانەن کە وەکو بابێک ئەو خەڵکە منیان ماچ دەکرد...

پێم وایە ماچی بابانە بوو (پێ دەکەنێ) کردوومەتە ماچی سینەمایی...

• جگە لە دەربەدەری جگە لە خۆشەویستی نیشتمان، دیارە ئافرەتیش ڕۆڵێکی زۆری لە شێعری تۆدا هەیە... تۆ چۆن سەیری ئافرەت دەکەی... بەلای تۆوە ئافرەت بۆ شاعیر دەبێ چی بێ؟!

- پرسیارێکی زۆر گرانە، ڕەنگە گوێیان لێ بێ (پێ دەکەنێ) بەڵام چ بکەم، دەبێ جوابت بدەمەوە. من پێم وایە ئافرەتێک بەڕاستی بۆ ئینسانێک... یا ژنێک... من کەلیمەی ئافرەتیشم قبووڵ نییە، لە بیرت نەچێ، پێم وانییە لە «خودای جوانی» ڕا هاتبێ، پێم وایە لە (عەورەت)ی

• منیش لەم کاغەزەدا هەردوو وشەکەم نووسیوە...

- بەڵێ... با تۆ خواکەی ئێمە بڕێک لەسەر وەی بڕۆین... کێشەم زۆر لەسەر وەی بوو، دەمکوت ئافرەت «عەورەت»ە کە لە ئەدەبیاتی فارسیدا فەوقولعادە بەکارهاتووە، بەمانای ژن و منداڵ، بەمانای... حەرەم... یەعنی ئەم کەسانەی کە نابێ خەڵک بیانبینێ... کەوتۆتە زمانی کوردییەوە. لە کوردستانی ئێراندا تەنیا ئەو کەسانەی پێیان عەیبە باسی ژنەکانیان بکەن، ئەوان بانگی دەکەن ئافرەت... دەنا ئەگەر ناوی ژنەکەی بوێرێ بڵێ: فاتم، ئایش، نازانم... گوڵێ... چی... ناڵێ ئافرەت، ئیدی بانگی ژنەکەی دەکا.

زۆر سەیرە... ڕۆژێکی دەگەڵ یەکێک لە مامۆستاکان کێشەم بوو. دەیکوت ژن بەمەرحەلەیەک لە ژیانی ئافرەت دەڵێن کە کچێتی نەمێنێ... گوتم یانی ئەگەر کەسێک بچێتە حەمامی ژنانە، حەتمەن دەبێ کچایەتی نەمابێ (پێ دەکەنێ)... یا کابرایەک کە دەڵێ کەوشی ژنانە دەفرۆشم، ئیدی ئەمە هەر دەبێ بەکچی نەفرۆشێ... نا وانییە... ژن کەلیمەیەکی دژی پیاوە. کەوابوو ژن هێندەی کەلیمە ناسکە، هێندەش بۆ خۆی لەلای من ناسکە... بەڵام بەو حاڵەوە بەلای منەوە موحتەڕەمە. یانی ئەوەندە بەلای منەوە موحتەڕەمە کە دەگەڵ ئەو هەموو خۆشەویستییەی من دەگەڵ ژنم هەیە، خۆت لە من باشتر دەزانی، یازدە ساڵ من دەربەدەر بووم، ژنێکی دیکەم نەهێنا، چونکو پێم وابوو ژنێک بۆ ئینسانێک بەسە. دەنا پێت وانەبوو ئەمن لەو کوردستانی عێراقە پیرێژنێکم وەگیر کەوێ...

• ئەگەر بە (سیغە)ش بوایە...

- (پێ دەکەنێ)... ئەگەر بەسیغەش بووبا... بەڵێ...

• ئەوە پاشان دێمەوە سەر ئەو باسە... بەڵام شتێکت باس کرد کە تۆ وا دیارە ئەوەی

خۆتت لەبیر چۆتەوە . ئەو سەرەتا دوور و درێژەی تاریک و ڕوونت نووسیبوو، لەیەک شوێنا باسی خێزانەکەی خۆتت بەناو نەکردبوو... دواییش لەسەر ئەوە ڕەخنەیان لێ گرتی...

- بەڵێ

• ئەوە چی بوو...؟

- عەرزت دەکەم... من لەو ڕەخنەدا جوابم داوەتەوە، دەڵێم ئەوە پاشماوەی ژیانی چینایەتی بووە کە تەئسیری کردووە لەمندا و بەئیستلاحی فارسی، نازانم بەکوردی بڵێم چی، (ناخودآگاە) من باسم نەکردووە، دوایە لە مەقالەیەکی بچووکدا مەعزەرەتم خواستووە...

• دەڵێی «نەچووە بچێ»...

- نەچووە بچێ... بەڵێ... ئەوە پاشماوەی... جا ئەلعان کە ئەوە لەمندا نەماوە... ئیستاکە زەمان وای کردووە پێک گەیشتووینەوە، دیسان هەر لە شارێکی غوربەتین ئیدی...

• بەڵێ...

- ئەگەر من جارێکی بمەوێ کۆمەکێکی... وەکو دەزانم ئەتۆ لە ئەوروپایە... ڕەنگبێ... بەمالّە خۆت بکەی... ئەگەر من بمەوێ... ئەو مالّ دەمالّێ، بڵێم بیدە بەمن بڕێک گەسک لێ دەم، ئەو پاشماوەی چینایەتی تێدا ماوە، دەڵێ تۆ چۆن کاری ژنانە دەکەی؟! (پێ دەکەنێ)... دەنا من پاشماوەی چینایەتیم تێدا نەماوە...

• باشە... ئەگەر وابێ باشە... بەهەڵسوکەوت لەگەڵ ژندا، بابڵێین بۆ شاعیرێک... پێت وایە لە ڕێگەی دڵدارییەوە پیاو باشتر ژن دەناسێ، یا ژن هەر وەکو خۆی لە تەبیعەتدا هەیە...

- وەڵڵاهی، کاکە، من وەکو کوردێک تووشی ژن بووم. بۆ خۆت دەزانی داب و ڕوسوومی کوردی، دڵداریەکی... دڵداریەکەش هەر مەحدوودە، وەکو ئەو دڵداریەی کە دەزانم ئەتۆ دەڵێی چی... و من بەو شکافتەیە بڵێم... وەڵڵاهی پێم وایە، پیاو تەنیا وەختێک دەتوانێ ژن دەرک کا، کە ئیزدیواجی کردبێ، یانی ژنی هەبێ، ئەو دەمی دەتوانێ دەرکی کا... پێم وا نییە لە دڵداریدا پیاو بتوانێ ئەو تەجروبەی بێتە دەستی وەکو ژندارێک هەیەتی... عیشقێک، ئەوینێک یا عیشقێک پایەدارە کە ئەخلاقیشی لەگەڵ بێ. گوایە... ئەگەر تۆ سەیری دیوانەکانی من بکەی، من لە ساڵی ۱۳۲۵ ی هەتاویدا ژنم هێناوە...

ئەگەر تاریخەکان بەهی زاییەنی بڵێی... کە دەکەنە تەقریبەن چل و شەش، ۱۹۴۶ من

ژنم هێناوە. ئەگەر تەماشـــای تاریخی شـــێعرەکانم بکەی، شێعرە دڵدارییەکانی من هەموو پاش ژن هێنان گوتراون، ئەوانی کە تام و بوێیەکیان هەیە.

• کەواتە بۆ کێت وتوون...؟!

- کە وابوو زۆری شـــایی بەخۆ دەبێ، قسەکانمان توندە (پێ دەکەنێ)... کە وابوو پێم وا نییە بۆ شتێکی دیکەم گوتبێ...

• هەندێ بیروڕای جیاواز لە بارەی پێوەندی ژن و پیاوەوە هەیە، ســـیکس بەردەوامی دڵدارییە، لووتکەی دڵدارییە یا دڵدارییە، یا دڵداری لەگەڵ سێکســـدا دەمرێ... تۆ چۆنی دەبینی؟!

- من پێم وایە دڵداری لەگەڵ سێکسدا پەروەردە دەبێ و دەڕواتە لای سەروو...

• یانی بەلای تۆوە لووتکەیە؟!

- بەلای منەوە، بەڵێ، لووتکەیە... من زۆرم بڕوا بە عیشقی ئەفڵاتوونی نییە.

• ئەم جارە لەو گشتییەوە دێمەوە سەر تۆزێ تایبەتیتر، دەربارەی تەجرووبەی خۆت. دایکی سەڵاح، با بڵێین خێزانەکەت بۆ تۆ چی دەگەیەنێ؟! ئەمن ناویم لەبیر نییە...

- نێوی ئاییشە... بەڵێ...

• بەڵێ...

- وەڵڵاهی لە هەموو کەس خۆشەویســـتترمە لە ژیاندا، بێ ئەولا و ئەولای، با گوێشـــی لێ نەبێ...

• بۆ ئەمەیان گوێی لێ نەبێ ها...؟!

- بەڵـــێ گوێی لێ نەبێ، زۆر غـــوروور دەیگرێ (پێ دەکەنێ)... با غوروور نەیگرێ... بـــەڵام بەلای منەوە لە هەموو کەس بۆ من خۆشەویســـتتر بووە لە ژینمدا... و ئەلعانیش تەحەککومێکـــی کە گاڵتەم بەگیانی خۆم کـــردووە لە تەواوی ژیانمدا، دەگەڵ زۆر ملهوڕی گەورەدا موبارەزەم کردووە، خەباتم کردووە، لە موقابیلی ویدا، ئەلعان، زۆر بێ دەسەڵاتم. لە حاڵی حازردا زۆر بێ دەسەڵاتم... بەڕاستی دەبێ لەسەرم بکەنەوە (پێ دەکەنێ).

• ڕەنگـــە هەر تـــۆ وانەبی... تەجروبەی تـــۆ... نازانم ئێوە چەند ســـاڵ بوو یەکتان نەدیبوو؟!

- ئێمە... پتر لە دە ساڵ و نیو...

• بەڵێ...

- دەڵێن کە نازم حیکمەت... نازم حیکمەتیش تەجروبەیەکی وای هەیە...

• بەڵێ... دوای، وابزانم، یانزده یا دوانزده ساڵ که مونەووەری بینییەوە... ژنەکەی...

- بەڵێ...

• هەمووی هەر چوار مانگ لەلای مایەوە... ناردییەوە... ئیدی نەشیدییەوە... تۆ چۆن بووی؟!

- وەڵڵاهی... من پێم خۆش نییە تازە لێک جوێ بینەوە... تا ئەوەی پێی دەڵێن مەرگە و هادیموللەزات (هادم اللذات) لە یەکمان جوێ نەکاتەوە، پێم خۆش نییە، لێی جوێ ببمەوە، ڕاستییەکەی ئەوەیە. بەڵام بەڕاستی وەکو من، پاش گەڕانەوەشم ئیتر شێعری دڵداریم نەگوتووە و هەر مانایشی نەماوە بۆ من و ڕەنگبێ بڕانی کەلیماتە. یانی، بەڕاستی کەلیمەم بۆ جوانی لەدەست چوو. ئیدی هیچم نەماوە پێی بڵێم. ڕەنگە ئەوەش مەسەلێک بێ، کە ئیتر من چ بڵێم... من کەلیمەی کلاسیکم لەبارەی شێعری کوردیدا پێ غەڵەتە، بەڵام لە شێعری نەو ڕۆژەدا ئەوەی من لە بارەی ژندا دەڵێم:

بەڕیشی بۆزەوە سوجدەی دەبەم من بۆ جەمالی تۆ
ئەدی بۆچی دەیانگوت دار کە پیر بوو تازە دانایە

تازە ئیدی تەماشا دەکەم شتی وا لەتیغم نایەتەوە خەیاڵ و لەبەر وەی دەستم لێ هەڵگرتووە... بەهەزار زەحمەت توانیومە لەو بەینانەدا شێعرێک لەسەر حیجابی ئیسلامی بڵێم کە پێم وایە شێعرێکی خراپ نەبێ، ئەمما لەبەرم نییە ئەلعان بۆت بخوێنمەوە.

• ئەمە پیاو بۆ پرسیارێکی تر ڕادەکێشێ... بەڵام مەبەستم تۆ خۆت، وەکو مام هێمن، نییە. بەڵکو شاعیر بەگشتی، ژن هێنان بەلای تۆوە چۆنە، یەعنی شاعیر دەبێ ژن بهێنێ؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، ئاخر وەکو عەرزم کردی، من پێم وایە هێندێ کەس، دەگەڕێمەوە بۆ پرسیارەکەی تۆ، هێندێ کەس پێی وایە ئەگەر ژنی هێنا دادەمرکێ و هێندێ کەس... من بۆ خۆم ئەگەر ژنم هێنا بوومە شاعیر، بەڵام نازانم خەڵکی دیکە چۆنە؟

• تۆ پێت وانییە مامۆستا گۆران پاش وەی دایکی ڕووناکی بوو (دەبێ مەبەستی دایکی هێرۆ بێ، نەک دایکی ڕووناک ف.ش) ئیدی شێعری دەربارەی جوانیدا کەم کوتووە؟!

- جوانترین شێعرەکانی ئەوانەن کە لە بەینی ژن هێنانەکانی و دوای ژن هێنانەکانی گوتوونی...

گوتوویەتی...

بەڵێ...

● نازانم، چونکو تاریخیان نییە... بەداخەوە شـــێعری مامۆستا گۆران عەیبێکیان هەیە کە پیاو نازانێ... بیســـتوومە ژنە عەرەبەکەی زۆر جـــوان بووە، من کە نەمدیوە. پێت وا نییە دامرکابێ پاش وەی ژنە عەرەبەکەی بووە؟!

- وەڵڵاهی، وەک تۆیش باســـت کرد، نازانم، یانی لەبەرئەوەی تاریخەکەی پێوە نییە، پیاو نازانێ...

● بەڵێ... بەڵام من شـــاعیرێک دەناســـم، ئەلعان دەتوانم لێرە باسی بکەم، ئەمما پێم خۆش نییە لە زمان منەوە، ئەوە بکوترێ بۆ خۆت قســـەی لەگەڵ دەکەی. ئەمن پێم وایە مامۆســـتا هەژار لەگەڵ ژنی هێنا ئیتر شـــێعری جوانی نەگوت. لەگەڵ ژنی دووەمی هێنا شێعری عاشقانەی جوانی نییە... بەڵێ، لەبەرەو موکریاندا، کە دووربۆتەوە، بۆ ماوەیەکی لە براژنم دووربۆتەوە، بڕێک شێعری عاشقانەی جوانی تێدا هەیە، کە ئەویش بۆ ماوەیەکی موختەســـەر بووە. یا لە بابا هەژاری موکریاندا بڕێک عاشـــقانە شێعر دەڵێ، بەڵام تۆ پێت وا نییە زۆریان تەقلیدین؟!

- وایە... ڕاستە...

●بەڵێ...؟!

- ڕاستە وایە

بەڵێ... و من لەبیرمە کە هەژارێکی زۆر منداڵ پێش وەی ڕەنگبێ ئەو شـــێعرانەی لە ئاڵەکۆکدا بڵاوبووبنەوە، پێش وەی ژن بێنێ دەیتوانی شێعری عاشقانە بڵێ...

چـــاوت کە گۆشـــەدارە وەکو ڕۆژی نیشـــتمان
پەیـــدا دەکا هـــەرایـــەکی لـــەو کـــوردەوارییە

ئەو شـــێعرەی زەمانی زۆر منداڵی مام هەژارییە، زۆریش جوانە. ئەوە مەربووتە بەئەو ڕۆژەی کە لە پشـــتی گۆڤاری نیشـــتماندا چاپ دەکرا، تەماشـــا دەکەی ئەو شێعرەی زۆر جوانە...

● وایە...

- بەڵێ...

• ئەم دوو ســێ پرســیارەی دوای هەســتێکی وا بەپیاو دەدات، وەکو بڵێی شاعیر، کۆمەڵــێ قانوون هەیە کە دەیگرێتەوە، یا کۆمەڵێ چوارچێوە هەیە کە تەنیا بۆ شــاعیرە و ڕەنگــە بۆ خەڵکی تر نەبــێ. من بەش بەحاڵی خۆم ئەوەندە باوەڕم بەوە نییە قانوونی تایبەتی هەبێ بۆ شاعیر، کە خەڵکی دیکە نەگرێتەوە.

- بەڵێ...

• بەڵام، بەهەرحاڵ، دیســان یەک دوو پرســیاری لەو بابەتەت لێ دەکەم. بەڵای تۆوە پێوەندی نێوان شــاعیر و ئازادی چییە و... چۆنە؟ ڕەنگە وا ڕاســتتر بێ بڵێین نووسەر و ئازادی، چونکە مەســەلە تەنیا شــاعیر نییە... (ئەگەر ئەم پرســیارەم ئەمڕۆ بکردایە دەمگوت هونەرمەند و ئازادی - ف.ش).

- بەعەقیدەی من... بەڵێ... ئەفســووس... لەوەتی من قەڵەمم بەدەســتەوەیە قەتم هەســت بەئازادییەک نەکردووە کە قەڵەمی خۆم بەکەیفی خۆم بەردەم... پێم وایە قەید و قیوودێک هەمیشە هەیە کە شاعیر یا نووسەر ناتوانێ ئەو ئازادییەی حیسسی دەکا...

هەرچی دەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەســتم (لەڕاستیدا - هەرچەند - ف.ش) بۆی بێتە ســەر کاغەز. سەیرە... ئێوە پێتان وایە شاعیرەکانی غەربی یا ئەورووپایی، نووسەرەکانی غەربیش توانیویانە بەو هەموو ئازادییەی، بەرەڵڵایی، یا... نازانم چی شــێعر بنووســن؟ ڕەنگبێ هەموو کەس پێی وابێ ئیعترافاتی ڕۆسۆ زۆر سەریحە.

بەڵام تۆ فکر دەکەیەوە ڕۆســۆ شــتی شــاردۆتەوە یا نە؟! من پێم وایە زۆر شــتی شــاردۆتەوە... لە هەموو کەس سەریحتری نووسیوە، بەڵام ئایا شاعیرێک ئینسان نییە؟! ئینســانێک جارێک، بڵێی ڕۆســۆ، دەعومری خۆیدا جارێکی زگەشــۆرەی نەگرتبێ... تۆ تەواوی ئیعترافاتەکەی بخوێنەوە، قەت باسی وەی تێدا هەیە...؟! (پێ دەکەنێ)...

- جوانە...

- کەوابوو، کاکە بەڕاســتی قەت ئەو ئازادییەی کە ئێدەئاڵە بۆ شــاعیر و نووســەر... بەتایبەتی شەرقی، ئیدی بۆ خۆت دەزانی شەرق ئەوپەڕی... بەعەقیدەی من، ئەو ئازادییە، هەڵنەکەوتووە. جا ئەو جار بۆ من پترە، چونکو من...

- بەڵێ... لەپێش هەموو شــتێکدا چونکو کوردم... ئــەو جارەکانە ماوەیەکی دوور و درێژ، خۆت دەزانی... ئەوەشت با پێ بڵێم، ئەگەر نەکەوتبامە عێراق و، چاپەمەنییەکانی عێراق شێعرەکانیان بۆ چاپ نەکردبام و هەر دە مەتبووعاتی حیزبدا چاپ کرابایە. زۆر لە شــێعرکانم دەفەوتان. من نالەی جودابیم دەدا بەئۆرگانی حیزبەکەمان، دەیگوت بەمن چ

مەربووتە تۆ مەشـــرووب دەخۆیەوە یا نە... (هەموو پێ دەکەنن)... و ڕەنگبێ لە ناڵەی جودایی چاتر من شـــێعرێکم هەیە بە نێوی (ســـووڕی دەوران)، بەڕاستی هەر لە ناڵەی... ناڵەی جوداییدایە...

تێیدایە...

• بەڵێ...

- من لەوێدا پێشـــبینی ڕووخانی شـــام کردووە... دوو سێ ساڵ پێش ڕووخان... پێم وابوو...

بـــە ئـــەفســـانەی دەزانـــن ســـــووڕی دەوران
غـــــوڵام و ورتکـــــەخـــۆری دەرکـــی گـــــەوران
بـــەڵام ڕۆژێـــک دەبـــێ دەوران بـــــدا ســـووڕ
لەبـــەر گـــەوران نەبـــێ پشـــتی خەڵـــک کـــووڕ

• ببوورە... پێش ئەوەی بچمە سەر پرسیارەکەی تر...

- بەڵێ... من لەوەیدا زۆر...

• بۆچی پێت وایە ئەمە پێشبینییە؟! خۆ هەر زۆر کەس وای وتووە و واش دەڵێ کە زۆرداری نامێنێ، هەر دەبێ بڕووخێ و... یانی بووە بەقسەیەکی کە هەموو کەس دەیڵێ... (هەموو پێ دەکەنن)...

- وەڵـــڵا... ئەلعان ئەوەیە، ئیـــدی... من حەیاتم داوەتێ، خەڵکی دیکە... ئی خەڵکی دیکە با بردوویەتی... (پێ دەکەنێ)... بەڵێ، ڕاستە... ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە، بەڵام من دەمزانی کە زۆردار هەر دەڕووخێ... بەڕاســـتی هێندە نیزیکیشم پێشبینی نەکردبوو... ئەم ڕۆژانە برایەکی عێراقم دی، گوتی ئەتۆ وەسیەتنامەیەکت لەکن خوشکەکەی من هەیە، کە وەســـیەتت کردووە، نووســـیوتە کە ئەگەر مردم چی لێ بکەن. یانی من پێم وابوو لە کوردســـتانی عێراق دەمردم و تازە کوردســـتانی ئێران نابینمـــەوە... یانی ڕووخانی ئەو زۆردارەی بڕێک دوورتر بوو... پێم وابوو دوورترە... بەڕاســـتی ئینقلابی ئێرانی وەکو من دەخەیاڵی خۆمدا پێشبینیم کردبوو، پێم وانەبوو وا هاسان و وا زوو ئیمپریالیزمی پاشەکشە دەکا... ئەگەرچی ئێستاش نەیکردووە، بۆ خۆت دەزانی... ئەوەی زوڵم و زۆرە هەر دەیکا، بەڵام نیوە بەزیوێکی، بەڵکە بەزیوە ئیدی...

• دیسان یەکێ لەو شتانەی کە زۆر باسی لێوە دەکرێ، شاعیر و سیاسەت، یا نووسەر و سیاسەت. تۆ پەیوەندی ئەو دووانە چۆن دەبینی؟! سیاسەت شێعر ناکوژێ؟

- وەڵا بەعەقیدەی من، زۆر زەرەر دەدا لە شاعیر، زەرەری زۆر گەوەرەش دەدا، موقەییەدی دەکا، بەڵام بۆ کوردێک چ بکا؟!پێی وایە ئەوەش ئەرکێکە لەسەر شانی کە دەبێ بۆ ڕزگاری خۆی هەوڵ بدا... ئەمن لە وڵاتێکدا کە ژیانێکی نەتەوایەتی سەربەخۆم هەبا، پێم وایە قەت نەدەچوومە ناو سیاسەتەوە. یانی من پێم وانییە ئەدەب لە سیاسەت دووربێ... ئەوە شتێکی سەیرە... کە هەر کەس دەتوانێ نەوعێک لە ئەدەب بۆ خۆی هەڵبژێرێ... و ئەدەب، هەموو ئەدەبێک، کەم و زۆر لە خزمەتی سیاسەتدا هەر هەیە، بەڵام خۆبەستنەوە بەحیزبێک زۆر زەرەر لە شێعر دەدا. تۆ ڕەنگ بێ هەموو ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستانت، کە لە عێراق دەردەچوو و ئێمە دەرمان دەکرد، هەمووت...

• بینیومە... بەڵێ...

- بینیوتە و لەوێ کەم شێعری من دە ڕۆژنامەدا چاپ کراوە. ئەو شێعرانەی بێ ئیمزان زۆریان هی منن ئیدی. ئەو دەمەی من حەقم نەبوو هێمنیان لەبن بنووسم. ئەگەر ڕۆژگارێکی «تاریک و ڕوون» بڵاو نەبووباوە تۆ نەتدەزانی «گەرمەشین» هی کام شاعیرە، یا «کاروانی خەبات» هی کام شاعیرە، جا وەرە بەدوایدا بگەڕێ. دەبێ کێ بێ «کاروانی خەبات»ی گوتبێ، دەبێ کێ بێ «ئارەق و تین»ی گوتبێ... مەسەلەن شێعرێکی کە من بۆ تەرمی حاجی قادری کۆییم گوتبوو، ڕۆژنامەکەی خۆمان حازر نەبوو چاپی بکا ئیدی. دەیگوت تۆ تازە ئاشکرابووی و شاعیری ئەو شێعرەی، ئێمە دەمانەوێ شاعیری ئەو شێعرە ئاشکرا نەبێ. تەنیا شێعرێ کە من بەتەواوی، وەکو خاتیرەیەکی، لەززەتم لە شێعری خۆم بردووە، چونکو تەئسیری ئانی کردۆتە سەر خەڵک، ئەو شێعرە بوو کە من بۆ تەرمی حاجی قادری گوتوومە، بۆ کۆتەڵی حاجی قادر گوتم. لەو کۆبوونەوەی کۆیەدا، کاکە، تەئسیری ئانیی هەبوو لەسەر خەڵکەکەی کە لەوێ بوو. زۆرم ئەودەمی خۆ خۆشەویست کە دەتوانم شێعرێکی وا بڵێم...

بەڵام شاعیری کورد، وەک گۆران دەیگوت:

لەپێش هەموو شتێکا چونکو کوردم
چۆلەکەی ناو هەزاران داوی وردم

• هەرچۆنێ بێ، خۆ دەبێ کوردایەتی بکا...

- بەڵێ...

• کوردایەتی لە پارتایەتی جیا دەکەیتەوە؟!

- نەخێر... ئەوەیە عەرزت دەکەم... بەڵام پارتێک کە لە خزمەتی کوردابێ. وەختێکی مـــن پارتێکم دیت کە لە خزمەتی کوردا نەبێ، ئیدی بۆ دەبێ جاش بم کە من دەخزمەتی ئەو پارتییەدا نەبم؟! من دەتوانم لە رێگایەکی دیکەدا خزمەتی ئەو کوردە بکەم. بەداخەوە ســـەرکردەکانی مـــە زۆر بێ ئینســـافن، پێیان وایە هەر کەس دەگـــەڵ وان نەبێ دوژمنی وانە...

• بـــەڵام ئەگەر مەســـەلەکە لەو چوارچێوەیە ببینە دەرەوە کە مەبەســـت هەر تۆ یا شـــێعری کوردبێ، با هەر باسی شاعیر بەگشتی بکەین... ئایا شاعیر پێویستی بەوە هەیە لە ژیانیدا فەلسەفەیەکی هەبێ؟ خۆی بەفەلسەفەیەکەوە ببەستێتەوە؟!

- نەوەڵڵا... من زۆرم فەلسەفە لە شێعردا...خۆش ناوێ. من پێم وایە شێعر هەر ئەوەیە کە ئیحساســـاتی ئەو ئینســـانەی بێ کە خۆی پێ شاعیرە... بەڵام وا دەبێ هێندێک هەن شـــاعیری باش کە فەلســـەفە بەئەندازەیەکی باش دێننە بەرهەم. عەرزت دەکەم مولاحەزە بفەرموو فەلســـەفە ناسکی شێعر دەکوژێ. حاجی قادری کۆیی ئەو شاعیرە مەزنەی ئێمە ئیتر وێســـتوویەتی فەلســـەفەی کوردایەتی، ڕزگاری کورد، بخاتـــە چوارچێوەی، چونکو وەســـیلەیەکی دیکەی نەبووە ئەو بیروڕای خۆی بەکورد بگەینێ، ئیللا شێعر نەبێ، یەعنی نـــەزم نەبێ... لەبیرت نەچێ... من شـــێعر و نەزمیش فەرق دەکەم... حاجی قادر ئەگەر تەماشـــا دەکەی... تەماشای شێعرە غەرامییەکانی دەکەی شاعیرێکی تەواو بووە... بەڵام وەختێکی تەماشای شێعرە سیاسییەکانی دەکەی ئیدی گوێی نەداوەتە جوانی شێعر، هەر وێســـتوویەتی ئەو پەیغامەی پێیەتی، ئەو ڕیسالەتەی پێیەتی بەخەڵکی ڕابگەیەنێ. تەنیا کەسێکی کە من پێم وایە فەلسەفەشی هەبووە و شێعریش... حافزی شیرازییە، بەعەقیدەی من لە عەینی حاڵدا شێعرەکانی یەکجار زۆر جوان و پڕ مەعنان، شێعریشن، فەلسەفەیەکی زۆر گەورەش لە شـــێعرەکانیدا هەیە. نوێخوازییەکی زۆر گەورە لە شـــێعرەکانیدا هەیە کە ئێستاش بۆ من نوێن. مولاحەزە بفەرموو پاش نیزیک بەحەوتسەد ساڵ شێعرەکانی نوێن، ئەوڕۆکانەش نوێن... کەچی (مەسنەوی) کە بەڵای ئێمەوە زۆر کتێبێکی گەورەی فەلسەفی یا عیرفانییە، هەریەک شـــاعیر کوتوویەتی... دیوانی شەمس و مەسنەویش هەر شاعیرێک کوتوویەتی. لە دیوانی شەمسدا لەبارەی قالب و کەلیمات و ئەوەدا زۆر گەورەترە، بەڵام لە

مەســـنەویدا فەلسەفەکەی گەورەترە ... نازانم... لێرەش دەبێتە دوو ئینسان لە جێگایەکی توانیویەتـــی قالبی جوان، کەلیماتـــی جوان، فکری جوان لە شـــێعری خۆیدا بگونجێنێ. دەمەســـنەویدا زۆری گوێ نەداوەتە قافیە و وەزن و کەلیماتی جوان، هەر ویســـتوویەتی فەلسەفەکەی نیشان بدا، عیرفانەکەی نیشان بدا...

• باشـــە ئەم ئیمتیازە بۆ تەنها دەدەیت بەحافز خۆ شاعیرە سۆفییەکان، بەگشتی یا بڵێین ئەدەبی ســـۆفی، ئەگەر هەمووشی نەبێ، ئەوا بەشـــێکی زۆری، شتی زۆر جوانیان وتووە، ئەوجا ســـۆفیگەری نەک هەر لای ئیســـلام بەڵکە ئەوەی بەزمانانی ئەوروپایی پێی دەڵێن mysticism دەورێکی گەورەی لە ئەدەبدا بینیوە...

- جا ئەوە ســـەیرە کە منیش بەخیلافی، بەپێچەوانەی هەموو کەس حافزم پێ سۆفی نییە.

• من مەبەستم بەستنەوەی فەلسەفەیە بەشێعرەوە...

- بەڵێ...

• خۆ سۆفیزمیش...

بەڵـــێ بۆ خۆی فەلســـەفەیەکە. جـــا ئەو جار بێتە ســـەر ئەوە. ئەگەر بێیتە ســـەر سۆفیزمیش... هەن، شـــاعیری وا کە بەڕاستی سۆفیزمیان لە شێعردا زۆر جوان کوتووە، وەکو مەحوی خۆمان... یا مەولەوی خۆمان، ســـەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی بەڕاســـتی توانیویەتی؛ سۆفیزمی بەشتێکی مومتاز دەزانم، دەنا دیوانی شاعیرەکانی دیکەی فارسیش هی وای زۆر تێدایە... سەنایی باس دەکەی، عێراقی باس دەکەی، بەڕاستی ئەوانەش زۆریان هەن، شاعیری زۆر بەرز، سۆفیزمیان زۆر چاک هێناوەتە ناو چوارچێوەی شێعرەوە... بەڵام حافیز من پێم وایە زۆر بەرزترە لە سۆفیزمیش، پێم وایە عارفێکی زۆر گەورەیە کە دەڵێ:

بیـــا تـــا گل برافشـــانیم و مـــی درســـاغر اندازیـــم
فلـــک را ســـقف بشـــکافیم و طـــرح نـــو در اندازیـــم
اگـــر غـــم لشـــکر انگیـــزد کـــه خـــون عاشـــقان ریـــزد
مـــن و ســـاقی بهـــم ســـازیم و بنیـــادش براندازیـــم

کوا ئەوە لەگەڵ شێعری سۆفییەکی وەک یەک دەچێ، ئەوە شێعرێکە نازانم لە کوێیە. هەتا مەسەلەن خەڵک پێی وایە... خەییام زۆر مەشهوورە، کەچی، من سەیرە کە هیچ...

پێم وایە خەییام نە فەلسەفەی هەبووە و نە هیچ... پێم وایە شک و دوودڵی و تەردیدێک لە شێعرەکانیدا گونجاوە، کە بۆ خۆشی ئینسانێکی شەککاکە، کە نازانێ... من فەلسەفەی خەییامم هیچ بەلاوە فەلسەفەیەکی عەجایب و غەرایب نییە. ئیدی ئەوە عەقیدەی شەخسی خۆمە. خەڵکی دیکە نازانم تۆ چ بەراوردێکی لەوەی دەکەی کە من فەلسەفەی خەییامم زۆر پێ فەلسەفەیەکی سەیر نییە.

● ئەی جەلالەددینی ڕوومی؟ تۆ لە باشترین شێعرتا کە ناڵەی جوداییە، لە دوو شوێنا پەنات بردۆتە بەر جەلالەددینی ڕوومی... بۆچی؟

- بەڵێ... من پێم وایە عارفێکی یەکجار زۆر گەورەیە...

● لەبەر عارفییەکەی یا لەبەر شێعرەکانی؟

- عەرزت دەکەم... عەرزم کردی لە شەمسدا... لە دیوانی شەمسدا شاعیرێکی زۆر گەورەیە... لە مەسنەویدا ئەو شاعیرە نییە، یان ساحیبی ئەو قالبە کە لەوێدا ئیستیفادەی لێ کردووە، مەسەلەن «خود» و «بەد - بد» کە ئێمە ئەلعان تەلەفوزی دەکەین، زۆر جاری کردۆتە قافیە، کە ئەودەمی زۆر عەیب بووە، بەڵام گوێی نەداوەتە قافیە... ئەگەر تەنیا موقەدیمەکەی کە من... منیش هەر زۆر لە موقەدیمەکەی موتەئسیرم: بشنو از نی چون حکایت می کند.

کاکە، ئیدی ئەوە... ئەلعانیش ئەمن هەر تێیدا حەبسم... لە موقەدیمەی بەولاوەتر ناچم... پێم وایە موعجیزەیە، شێعر نییە... لە موعجیزەش گەورەترە... بەڵام لە دیوانی شەمسدا کە دەڵێ... تەماشای ئەو شتە جوان و تازەی، کە ئەلعانیش هەر تازەیە:

دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر
کز دیو و دد ملولوم و انسانم آرزوست

لەو دەمێوە لە ئینسان دەگەڕێ، ئێمە ئەلعانیش لە قەڕنی بیستەمدا... ئاخر و ئۆخری قەڕنی بیستەمدا هەر لە ئینسان دەگەڕێین...

● بەڵام دێوجین، ئەوەی یۆنانی، پێش ئەو، دەڵێن بەچراوە دەگەڕا، دەیگوت لە ئینسان دەگەڕێم...

- بەڵێ... ئیدی ئەو... بەڵام ئەو خستوویەتە ئەو زوبانە جوانەوە... لە ئینسان دەگەڕێ... بەڕاستی لە ئینسان دەگەڕێ...

• باشە پێت وانییە ئەم ئیعجابەی تۆ، ئەم خۆشەویستنەی تۆ، بۆچەلالەددین مەسەلە ئەوەیە تۆ زیاتر فارسی دەخوێنیتەوە...

- بەڵێ... جا من چ بکەم... غەیری فارسی و کوردی چ دیکە نازانم... زبانی دیکە نازانم غەیری فارسی و کوردی و... کوردییەکانیشمان... بەخوای... کاکە... مامۆستای وا هەیە دەڵێ... مێژووی ئەدەبی شەش هەزار شاعیرم کۆ کردۆتەوە، بەڵام ئەمن هەرچەند دەیانبڕێرم هەر قامکەکانم بەسن بۆ شاعیرە گەورەکانمان... بۆ شاعیرە گەورەکانی پێشوومان و لەنێو لاوەکاندا دەبینم هەن و ئەمما ئیدی وێستا کاڵ و وێستا مەجالیان نییە شێعر بڵێن و... چووزانم، هەزار دەرد و گرفتاری کە بۆ خۆت دەزانی بۆ شاعیری کورد هەیە. بەڵام شاعیرە گەورەکانی مە... مامۆستا عەلائەددین سەجادی، هێندەی گڵ لەسەر وییە، هێندە عومری لاوەکانمان بن کە دەیانەوێ مێژووی ئەدەبی کوردی ئینشائەڵڵا بنووسن... ئەو کتێبە زەلامە، پێم وایە دوازدە شاعیرە باسیان دەکا، کە هیچیشیانی نەتوانیوە بەخەڵک بناسێنێ ئەوەیە کە... کاکە چ بکەین... لەبەر وەی ڕوو دەکەمە ئەدەبی فارسی، بڵێم چی، ئەدەبی فارسی ئەدەبێکی دەوڵەمەندە.

• تۆ باسی حافز و مەولانات زیاتر کرد، ئەدەبی فارسی هیچی تری تیا نییە؟!

- هاهـ... شاعیری زۆر گەورەی تریش هەیە... مەسەلەن گەنجەوی، کە کەسیش نازانێ میللەتی چییە.

• دەڵێن کوردە...

کورد دەڵێ کوردە، چونکو دایکی:

گر مادر من رئیسهء کرد
مادر صفتانه پیش من مرد

ئەوە گومان لەوەیدا نییە دایکی کوردە. ترکیش دەڵێن ترکە، چونکو قەبری لە گەنجەیە و ژنێکیشی هەبووە بەنێوی «ئافاق» ترک بووە. بەڵام من عەقیدەم وایە نە لاوانەوەی ڕەئیسە خانمی دایکی کردوویەتییە کاژیک (پێ دەکەنێ)، نە ئافاق خانم کردوویەتییە پانتورکیست، نە... پیاو نازانێ بابیشی کێیە و بەڕاستی... بۆ خۆی... ناوی دەبا، بەڵام میلییەتەکەی ناڵێ بۆ خۆشی بەمیلییەتی نەنازیوە، وەک فیردۆسی دەڵێ:

بسی رنج بردم در این سال سی
عجم زنده کردم بدین فارسی

بەعەقیدەی من ئەو عەجەمی زیندوو کردۆتەوە بەپێنج گەنجەکەی، بەڵام نەیگوتووە زیندووشم کردۆتەوە... بەزمانی فارسی چاک دەردەبڕێ. ڕەنگبێ تورکیشی زانیبێ، تۆ پێت وایە پیاو دایکی کوردبێ و کوردی نەزانێ، بەعەقیدەی من زانیویەتی...

● دەبێ زمانی دایکیشی زانیبێ...

- ژنیشی کورد (بێگومان مەبەستی مامۆستا هێمن تورکە، نەک کورد. ف.ش) بێ، ئیدی چۆن، چۆن نازی ئەو خانمەی هێندەی خۆشویستووە... پێم وانییە بەڵاڵی ئەویش ڕازی بکات... بەزبانی بەینەلمیلەلی (بین المللی) ئەوە کوا جێبەجێ دەبێ (پێ دەکەنێ)... بەڵام «فارسی» پێی وا بووە موناسیبترە بۆ شێعرەکەی، بۆ ئیحساساتەکەی. و لە هیچ کوێ ناڵێ من بۆیەم ئەو شێعرە بەفارسی گوت پێم وایە فارسی چاترە لە تورکی یا لە کوردی. بەڵام تەواوی ئاسارەکەی، حەتتا بۆ نموونەش ئێمە نابینین ئەم کابرایە میسرەعێکی کوردی کوتبێ، وەکو هێندێک بۆ خۆت دەزانی، شاعیرەکانیمە، هی قەڕنی، تۆزدەمان، بۆوەی کە بڵێ فارسی دەزانین، ئەقەللەن... باوەڕ بفەرموو وەختێکی دیوانی مەحوی بڵاوبۆوە من زانیم مامۆستا گۆران فارسی باش نەزانیوە، چونکو کاکەی فەللاح بۆی گێڕامەوە کوتی: مامۆستا دەڵێ ئێوە شێعرەکانی مەحوی مەعنا نازانن، هونەری مەحوی لە فارسی گوتنەکەیدایە، وە حاڵێکی من دەزانم، فارسییەکانی بەداخەوە هەر کاوێژی کوردییەکانێتی (پێ دەکەنێ)... وە لە کوردییەکەیدا زۆر چاکی پتر دەربڕیوە، کەوابوو...

● ئەی مەولانا فارس بوو، تورک بوو، چ بوو، بەلای تۆوە؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، ئەویش... بڕوا... نازانم... لە بەڵخەوە هاتووە، بەڵخیش ئەو دەمی... فارسی زوبانێکی... ڕەواجی هەبووە، نووسین بەفارسی بووە، تۆ بۆ خۆت، کاکە فەرهاد، پێت وایە تاران بەقەد سولەیمانی تۆ فەرەیدوون و ئیرەج و نازانم گەرشاسب و... ئەوی تێدان... ئەسفەندیار و... وەڵڵاهی ڕەنگبێ، تاران بەقەد سولەیمانی سی ساڵ لەوەی پێش ئەسفەندیاری تێدا نییە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە کاکە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە، وای لێ کردوون کە پادشایەکانی عوسمانی، کە بۆ خۆت دەزانی خەلیفەکانی

عوسمانی ویستوویانه، هەمیشە شەڕیان بووە لەگەڵ فارس، کەچی بەفارسییان شێعر گوتووە بۆ خۆیان. من زۆر بەزەحمەت، لە بولغاریا بووم، فێری ئەو خەتە عەجایب و غەرایبەی بووم کە ئەوان پێیان دەنووسی، بۆ ئەوەی تابلۆیەکی بخوێنمەوە. پۆژێکی بەبەر دەرکێکدا پۆیشتم، تەماشام کرد لێی نووسراوە «مەیخانە» ئەوپەڕی تەعەجوبم کرد، گوتم کاکە مەیخانە چ دەکا لە بولغارستانێ؟! تەماشا دەکەم لێرەڕا پۆییوە، چۆتە تورکیە و لە تورکیەڕا، لەگەڵ تورکان چۆوەتە بۆ بولغارستان و لەوێ بە «باڕ»ێ کە تەواوی ئەوروپایی دەڵێن باڕ...

● لەوێ بۆتە مەیخانە...

ـ لەوێ بۆتە مەیخانە... کەوابوو ئەدەبی فارسی پۆییوە ئیدی... ئێمەی کورد، سەیرە، دیوانی خانای قوبادیت نازانم بەنەزەر گەییوە یا نا؟ ئێستاش، ئەمن مەم و زینێکی کۆنم، ئەلعان، لێرە لەکن پەفیقەکەت هەیە، کە ئەودەمی هەمزە بلاوی کردۆتەوە، سەر بەحسەکانی هەموو بەفارسی نووسیوە...

● ڕاستە...

ـ کەوابوو ئێمە پێمان وا نەبووە کوردی... بابی مە پێی وا نەبووە کوردی نەسری پێ دەنووسرێ. هەر پێی وابووە شێعری مومکینە پێ بکوترێ، ئەمما نەسری نابێ پێ بنووسرێ، حاڵێکی ئەمە دەزانین کە بەڕاستی دەتوانین پەخشانی زۆر بەرز بەزمانی کوردی بنووسین. من «شازادە و گەدا»م لە فارسیڕا، دیارە، تەرجەمە کردووە، هی مارک تۆینی. لەبیرمە بەموتەرجیمە فارسییەکەی، کە بەڕاستی جێی فەخری ئێران، وە ناتوانم بڵێم جێی فەخری کوردە، با وجوودی کە کوردە، چونکو خزمەتی بەزمانی فارسی پتر کردووە، بەداخەوە. کوردی وا باش نازانێ ئەگەرچی کوردیش دەزانێ، ئاغای محەمەدی قازی، کە ئەگەر ئیشانەڵلا ڕێت لە تارانێ کەوتووە بەخزمەتی بگە، بەڕاستی پیاوێکی زۆر گەورەی کوردە... ئەو... نازانم لە چ زەمانێکڕا وەری گێڕاوەتە سەر فارسی، منیش لەسەر فارسییەکەی وێڕا کردوومەتە کوردی. بەداخەوە ئێستاش چاپ نەکراوە. هەر لە عێراقیشم کردبووە کوردی. وە لێرەدا بەحسێکی دیکە دێتە گۆڕێ. من دەعەینی حاڵدا کە ناڵەی جودابیم دەگوت، بۆ ئەوەی کە برێکیش دڵی خۆم خۆش بێ و پێکەنینێک بێتە دڵم، شازادە و گەداشم تەرجەمە دەکرد کە کتێبێکی تەنز و... پۆژێکی عەرزم کرد، کوتم مامۆستا من شازادە و گەدام لەسەر فارسییەکەی تۆ تەرجەمە کردووە، دە زۆر جێگایاندا پێم وایە ڕەتم کردووە لە تۆ، بەڵام لە جێگای واشە زۆر دەست کورتم... کوتی-

تەوازوعـــی فەرموو ـ فەرمـــووی تۆ نەخێر هەر چاترت کردووە . بەڵام واقعییەت ئەوەیە، لە جێیەکی من گەیشـــتوومە باســـی هەژاری، فەقیری، نەداری، باســـی هەژاری و فەقیری و نەداری و چارەڕەشی و بەدەبەختی دەکەم، بەبێ شک چاکم کردووە، چونکو ئەوەندەم لە ئیختیاردایە و فرمێسک و ڕۆندک و نازانم چم لە ئیختیاردایە .

● لای فارس نەبووە ...

ـ لای فارس نییە . بەڵام وەختێکی دەگەمە تەخت و تاج و پادشـــا و تالاری پادشـــایی و پەردەی پادشـــایی و سفرەی پادشایی، تەماشـــا دەکەم منێکی کە لەسەر کەوڵی ڕەق نانـــم خواردووە، چۆن دەتوانم، ئەو کەلیماتانەی لە کوێ بێنم کاکە ... منێکی کە بەنان و ماســـت و لۆرک و شـــیرێژ پەیدا بووم، کوا دەزانم باسی خۆراکی پادشایانە بکەم و لەوێدا زەعیفم. من خۆم ئیعتراف دەکەم زەعیفم... لەباتی ئەعلا حەزرەتی قەدەر قودرەتی نازانم هومایەنفـــەڕی نازانم چـــی، ئێمە هەمانە و نیمانە خاوەن شـــکۆیە (پێ دەکەنێ)، ئەویش دروست کراوە بۆ خۆت دەزانی.

● باســـی نەسر و شێعر و ئەوەت هێنایە پێشەوە، باسێکی چاکە! زۆر کەس پێی وایە تۆ نەسرت لە شێعرت جوانترە!

ـ وەڵڵاهی منیش... هەر لە ئەوەڵی موساحەبەکەمدا کوتم، ئەگەر کورد نەبام، مەجبوور نەبووم ئیحساســـاتی خۆم بەشـــێعرەوە بەخەڵک ڕابگەینم، منیش پێم وایە نەسر نووسینم خۆشترە . وەنەبێ بۆ خۆم موخالیفی ئەو کەسانە بم کە وا دەڵێن.

● بێجگە لە ئەدەبی فارسی، ئەدەبی میللەتانیتر چی و چەندت خوێندۆتەوە، مەبەستم لە ڕێگەی فارسییەوە ...؟!

ـ بەڵێ... هەر لە ڕێگەی فارســـییەوە ... وەڵڵاهی، کاکـــە، من تەقریبەن ڕەنگبێ دوو ســـاڵ بێ، موتالەعەم لە کەمـــی داوە، چونکو کاری دیکەم هەیـــە، بەداخەوە موتالەعەم کەمە، دەنا پێم وایە تەواوی شـــاکارەکانی ئەدەبی غەربی کە بەفارســـی تەرجەمە کرابن خوێندوومەتەوە . مەســـەلەن پێم وایە هیچی چیخۆف و تۆڵســـتۆی و شـــۆلۆخۆف و ئەوە نەمابێ نەمخوێندبێتەوە .

● ئی دیستۆفسکی و شکسپیر؟!

ـ شکسپیر کاکە، من بەڕاستی لە شێعری تەرجەمە ... شێعری شکسپیرم خوێندوونەوە، بەڵام من لە شێعری تەرجەمەکراو ئەو لەززەتە نابەم کە ... وەختێکی هاملێت دەخوێنمەوە نازانم، بەڕاستی ناتوانم گەورەیی شکسپیرێک کە بۆ منی تەشریح دەکەن، بەو هاملێتەی...

دۆنی ئارام دەخوێنمەوە و شـــۆلۆخۆفی وا دەناسم. وەختێکی جەنگ و سوڵحی تۆلستۆی دەخوێنمـــەوە، وەختێک ئاناکارنینای دەخوێنمـــەوە، وەختێکی چیرۆکەکانی جەک لەندەن و ئەوی دیکە، نێوی چییە پیاو!! (خوشـــەهای خشـــم) هی کێیـــە، نازانم، دەخوێنمەوە، بەڕاســـتی ئەو نێوە ئەوروپاییانەش هێندە ناخۆش دێتە بەر گوێی پیاوی نازانم بیانڵێم. ئەمما، بەڵێ شاکارەکانی ئەدەبیاتی غەربم هەموو...

• جۆن شتاینبێکی ناوە...

- بەڵێ... بەڵێ... وەختێکی (خوشـــەهای خشم) دەخوێنمەوە دەزانم چی گوتووە... بەڵێ... بەڕاستی... باسی دۆمای کرد... ئەلیکساندر دۆما منی زۆر کێشا بۆ لای... دیارە بـــۆ خۆت دەزانی زۆر ڕۆمانتیکن نووســـینەکانی. بەڵام بەڕاســـتی پیاوی بەزەوق دەکەن، یانی پیـــاو ناتوانێ... فێری خوێندنـــەوەی دەبێ... وەختێکی ســـێ چەوەندەری دۆمای دەخوێنییەوە ئیدی ناتوانی دەســـت لە خوێندنەوەی هەڵگری. پێم وایە حەتا من لەبیرمە بەجەوانی چیرۆکەکانی پۆلیسیشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو...

• شەرڵۆک هۆڵمز و شتی وا...؟!

- بەڵێ... ئەوانەشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو. ئەم ڕۆژانە باسی ئەوانەم بەوانە کرد، دوایە دەســـتم بەخوێندنەوەکانی دۆما و نووسەرانی ڕۆمانتیکی فەرانسەیی... زیاتر ئەودەمی لە فەرانســـەوە شت دەکرا بەفارسی... باوەڕ دەکەی تۆ، من (بینوایان)ی: فیکتۆر هۆگۆم لە سێ ڕۆژاندا خوێندبێتەوە چونکو ڕەفیقەکەم بەئەمانەتی دامێ، گوتی لە ســـێ ڕۆژان زیاتر نابێ و هەموشـــم خوێندۆتەوە و ئەلعانیش کە دەیکەمەوە، ڕەنگبێ چل ساڵ ڕابردبێ بەسەر ئەو خوێندنەوەی منداا، ئەگەر دەیکەمەوە، تەماشا دەکەم دێتەوە بیرم، ئەودەمـــی هێندە بەدیققەتم خوێندۆتەوە. ئەلعان وا نیم، بەداخەوە، کتێبێکی دەخوێنمەوە لەبیرم دەچێتەوە. ئەمما بەمندالّی خوێندوومەتەوە، بەجەوانی خوێندوومەتەوە، تازە ئیدی تازەگی بۆ من نەماوە.

• باش بوو هێناتە ســـەر باســـی خوێندنەوە، تۆ چیت خوێندۆتەوە، چ دەخوێنیتەوە؟ یانی خوێندنەوەکانت زیاتر لە چ مەجالێکدان؟!

وەڵڵاهی کاکە، من بەڕاستی عەلاقەیەکی زۆرم بەداستان هەیە، ڕۆمان هەیە...

• تۆ خۆت شاعیری و داستان زۆرتر دەخوێنیتەوە...

- زۆرتر دەخوێنمەوە... زۆر سەیرە، باوەڕ بفەرموو وەختێ دیوانی شاعیرێکم وەدەست دەکـــەوێ، لە پێشـــدا موقەدیمەکەی دەخوێنمـــەوە. پێم وایە لە پێشـــدا موقەدیمەکەی

بخوێنمەوە تا بچمە سەر شێعرەکانی. پێم خۆشە بزانم نەسرەکە چۆن نووسراوە لە بارەیدا، ئەو شـــاعیرە چۆن بەمن ناســـێنراوە بەڵێ، ڕۆمان و داستان دەخوێنمەوە. بەڵام تۆ نازانی بەڕاستی لە فارسیشدا، بێجگە لەوەی تەرجومە کراون، ئەمجار خۆشیان، فارسی بەڕاستی نووســـەر و شـــاعیری گەورەیان هەیە، نووســـەری گەورەیان هەیە. باوەڕ بکە ئەو بەینانە کتێبێکـــم خوێندەوە، (از صبا تا نیما) ئەدەبی کوردی لە بەینی دوو شـــاعیردا، شـــاعیرێک کە...

• ئەدەبی فارسی...

- بەڵێ... ئی فارســـی...، بەڵێ... باوەڕ بفەرموو پیاو تەعەججوب دەکا، ئەو ئینسانە چەندی موتالەعە کردووە بۆ نووســـینی ئەو کتێبە، وە چۆنی توانیوە نەســـر نووسەکان و شـــاعیرەکانی لە (صبا) وە تا (نیما) - پێم وایە قەڕنێک یا قەڕن و نیوێکی بەینە هەمووی بەخەڵک ناساندووە. نە ئەوەی کە مەسەلا عیشقی هەمەدانی بابی نێوی سەید ئەبولقاسمی کوردســـتانی بووە، ئەوە موهیم نەبووە لە نـــەزەر ویدا، چی کوتووە ئەو کابرایە، ئەوە بۆ وی موهیم بووە، وە تەحلیلی کە ئەو کردوویەتی لەسەر ئەوە، کە بەداخەوە ئێمە وێستاش شـــتێکی وامان لە ئەدەبی کوردیـــدا نییە. ئەوەش هی چییە... من خودای نەخواســـتە، پێم وابێ کورد بێ ئیســـتیعدادە؟! نا... خودای نەخواســـتەش نییە، چونکو بڕوام بەوەی هەیە کە کورد بەئیســـتیعدادە، بەڵام مەجالی نییە کاکـــە. ئەلعان ئایە ئەگەر محەممەدی قازی مەجالی با، ئەو هەموو کتێبەی کە بەفارســـی تەرجەمە کردووە - ڕەنگبێ بۆ خۆشی حیسابیان نەزانێ چەندی کتێب تەرجەمە کردووە - بەفارسی تەرجەمە دەکرد؟! نا... پێم وایە ئەگەر لە کوردســـتانێکدا با بۆ کوردی تەرجەمە دەکرد. وە ئەلعان تەسمیمی گرتووە کە ئەوەی تەرجەمەی دەکا، حەددی ئەقەل حەول دا شـــتێ تەرجەمە بکا لەســـەر کوردی شت تێدابێ، کە ئەلعان کورد و کوردستانەکەی نیکیتینی لەبەر تەرجەمە دایە و ئەو ڕۆژانە پێم وایە، ئینشـــائەڵڵا دەگاتە دەستمان و ئەگەر منیش بمێنم یا خۆم تەرجەمەی دەکەمە ســـەر کوردی یا یەکی دیکە وادار دەکەم کە تەرجەمەی بکاتە ســـەر کوردی. یەکێک لە مامۆستاکان کتێبێکی عەرەبی... من نەمدی، ئەو دەمی چاپ نەکرابوو، گوایە، دەبێ پاش من چاپ کرابێ... قەتم لەبیر ناچێ و، ئەوە داخێکە لە دڵما. کوتم تۆ بۆ لەسەر ئەحمەدی خانی بەعەرەبی دەنووســـی، خۆ وێســـتا کـــورد ئەحمەدی خانی نەناســـیوە، بۆ عەرەبی دەناسێنی؟!... کوتی وەڵڵاهی کاکە ئەوە پوولی پتر تێدایە... باوەڕم پێ دەکەی، بۆ خۆم لێم بیستووە، ئایا من دەبێ چ بکەم ئەحمەدی خانی ناناسم وەکو... وەک ئەو دەیناسێ، یا وەک هەژار دەیناســـێ، من نایناسم. وە لەبەری پاڕامەوە، کوتم بریا تەرجەمەت نەکردبا

شێعر بەشـــێعر پێت ناساندباین... پێت ناساندباین خانی چییە، بەڕاستی خانی ناناسین، بەڕاستی نازانین چ بلیمەتێک بووە... بەخۆڕایی نییە کاکە، ڕەنگبێ لە جێگایەکی دیکەشدا نووســـیومە کە کاکە ئێوە چ هەرا و هۆریایەکتانە. شـــێعر هەر بەکوردی بڵێن و کەلیمەی عەرەبی تێدا نەبێ و... خۆ بۆ مەم و زین دەبێ تەماشـــای قامووســـی فیرووزئابادی بکەی تا لە کەلیمەکانی بگەی، بەڵام تا وێستا، بۆ خۆت دەزانی، بەچەند زمانی دنیایە تەرجەمە کراوە مەم و زین...

● بەزۆر زمان...

- بەڵێ... کەوابوو بەوەی کە: (ســـەرنامە بەنامی تۆیە ئەڵڵا) بەوەی پێم وا نییە خانی لەبەر چاوی دنیایە کەوتبێ، شاعیرێکی گەورەیە.

ڕاستە... خانی... ئەڵبەتە دوایی دێینە سەر خانی... خانی تەنیا شاعیر نییە، موفەککیرە، خاوەن بیرە، بیریارە، دەردی کاک مەسعوود دەڵێ... وە باوکی کوردایەتیشە...

● بەڵێ...

- یەکەم کەسە کوردایەتی کردووە و بەپرۆگرامیش کردوویەتی...

بەڵێ بەپرۆگرامیش... وە من... با ئەوەشـــت عەرزکەم، کە کوردایەتی، یا ناسیۆنالیزم لە شـــێعری خانیدا، دیفاع لە هەژارترین، چارەڕەشترین قەومی دنیایە بووە، وە حەتا ئەو کەســـانەی کە موعتەقید بەناســـیۆنالیزمیش نین، ئەگەر لە موقابیلی ئەوەیدا، ئەگەر بڵێم ئەوە ناسیۆنالیستە زوڵمە... ئەوە ناسیۆنالیستی نییە... دیفاع لە...

● بۆ خۆت دەزانی... ئەو باسەی کە زۆر جار خەڵک وای باس دەکەن... شەڕی نێوان، یا بڵێین پێوەندیی نووســـەر و ڕەخنەگر... تۆ چۆنی دەبینی؟! بۆ خۆت تەجروبەی خۆت لەو بارەیەدا چۆن بووە؟

- وەڵڵاهی، کاکە من، بەداخەوە، کەم ڕەخنەگری وام دیوە، کە لە کوردستاندا، لە خۆم ڕەخنەی باش بگرێ... بەڵام زۆر بڕوام بەڕەخنەگر هەیە. من پێم وایە ڕەخنەیە نووسەر و شـــاعیر دەکاتە نووسەر و شاعیر. وە هەر شاعیرێکی یا نووسەرێکی، لە ترسی ڕەخنەگر، دەســـتی بەقەڵەمەوە نەلەرزیبێ وەختی نووسینێ پێم وایە قەت ناگاتە... نازانم لە کوێدا خوێندوومەتەوە دەڵێ شاعیرێک بەڕەخنەگرێکی کوت، گوتی ئەمن دەچمە هەر جێگایەکی پەیکەری شـــاعیرێکی لێیە، بەڵام تا ئێســـتا پەیکەری ڕەخنەگرێکم نەدیوە لە هیچ کوێ. گوتی ئاخر لە سایەی ئێمەیە کە ئێوە...

● پەیکەرتان بۆ دەکرێ...

- پەیکەرتـــان بـــۆ دەکرێ... بەڵێ... من پێم وایە ڕەخنەگر زۆر باشـــە، وە بەداخەوە کـــورد... من... لە کوردســـتانی عێراق دەگەڵ مەتبووعات ســـەروکارم بووە، خەڵک زۆر دوژمنایەتـــی لەگـــەڵ پیاوی پەیدا دەکرد ئەگەر ڕەخنەی لێ دەگرت. تەنیا کەســـێکی کە ڕەخنەیـــان لێ گرت و ڕەخنەیەکی بەعەقیدەی من بەجێش نەبوو، هی دڵشـــاد محەممەد ئەمینە لەسەر من. خۆی لێ شاردمەوە، ڕۆژێکی لێی گەڕام، ماچم کرد، کوتم کاکە گیان، تۆ بوویە باعیسی ئەو هەموو هەرایەی...

• لەسەر تاریک و ڕوون کرا...

- لەســـەر تاریک و ڕوون... نەخێر، وەڵڵاهی بەکەیفی خۆتم لەسەر بنووسە... زۆریشم پـــێ خۆش بوو... ئەلعانیش هـــەر پێم وایە کە ڕەخنەگـــر زۆر زۆر دەورێکی گەورەی لە بووژاندنەوەی ئەدەب و فەرهەنگی میللەتێکدا هەیە.

• ئـــەی بڵاوکردنەوە چۆنە بەڵاتەوە؟ زۆر کەس پێی وایە کە پیاو مەجالی هەبوو بڵاو بکاتەوە، شـــتی خراپیش دەڵێ... وای لێ دەکا، حەز لە بڵاوکردنەوە کردن وای لێ دەکا کە شتی کاڵ و کرچیش بخاتە سەر لاپەڕان...

- وەڵڵاهـــی، کاکە، ئیـــدی،... من هەر ئەو ڕۆژانەش دەگەڵ مامۆســـتا هەژار لەبارەی وەیدا موناقەشـــەیەکمان بوو. من پێم وایە هەموو نووســـینەکانی ئەو کەسانەی دە پازدە کتێبیان نووسیوە، بەئەندازەی شێعری «شوکری فەزڵی»م بەلاوە موهیم نییە... هەر ئەو غەزەلەیشـــم لێ دیوە، ئەو پێنج شـــەش شێعرەی بۆ کوردی گوتووە. کار کە ڕووی ئێستە لە هەورازە سەرەولێژی نەکەی... (ڕاستییەکەی: ئیش کە ڕووی ئەمڕۆ...ف) من پێم وایە کـــەم و پوخت زۆر چاکترە، وەک زۆر و... لەگەڵ زۆر و بۆری یەکجار موخالیفم. پێم وایە کەمی بنووسی و چاکی بنووسی باشە.

• سانسۆرت پێ چۆنە؟!

- وەڵڵاهی لێی بێزارم...

• سانسۆری سیاسی ئەڵبەتە...

بەڵێ... بەڵێ... ئیدی... وەڵڵاهی لە هەموو نەوعە سانسۆرێکی بێزارم...

• ئەی هەندێ جار پیاو خۆیشی دەبێ بەسانسۆری خۆی...

- بەڵێ، لێی گەڕێ بۆ خۆی، یا نووسەر بۆ خۆی سانسۆری خۆی بکا...

• باشترە...؟!

- باشترە... دەزانی، سانسۆر زۆر لە زەوق دەدا! لە حەتتا سانسۆری ئەخلاقی، حەتتا

سانســـۆری نازانم عەقیدەتی. بەعەقیدەی من لێی گەڕێ، پێی بڵێ خۆت خۆت سانســـۆر بکە نووســـەر! نووســـەرێکی عەقلی وەی نەبێ خۆی خۆی سانسۆر بکا حەیفە هەر قەڵەم بەدەسەوە بگرێ.

● یانی لە کوردستانێکدا ئەگەر تۆ وەزیری ڕاگەیاندن بی، چ دەکەی...

- وەڵڵاهی ئەگەر (پێ دەکەنێ)...

● کە ناشبێ...

- بەڵێ... دیارە... (آرزو بر جوانان عیب نیســـت)، لە فارسیشـــدا شـــتی وا هەیە... بـــەڵام قەت ئەوەی نابینم. ئەمما ئەگەر بیبینم... ئیللا شـــتی خراپ نەبێ... ها... (پێ دەکەنێ).

● شتی خراپ چییە؟!

- شتی خراپ، لە باری ئەدەبییەوە ئەرزشی نەبێ، دەنا لە باری دیکەوە هەرچی دەیڵێ من سانسۆری ناکەم. بەڵام کەسێکی بەڕاستی ئەرزشی نەبێ و بیەوێ خۆ بەسەر خەڵکیدا بسەپێنێ ڕەنگبێ (پێ دەکەنێ) نەیەڵم شتی وی چاپ بکرێ...

● ئەی باشە، باشتر نییە ئەوەش بکەوێتە بەرچاوی خەڵک و خەڵک بۆ خۆی بڵێ تۆ خراپی...؟

- کاکـــە هێند دواکەوتووین، بەداخەوە. مامۆســـتا زەبیحی دەیکـــوت، بۆ خۆی هەزار جاری کوتووە، لە کتێبەکەشیدا نووسیویەتی. نووسیویەتی، من نامەیەکم لە بەروارەوە بۆ هاتووە، وەختێ کۆمەڵەی ژێ. کاف بووم، نووسیویەتی بەرواری...

● ئەوەندەی ئەوەندە...

- ئەوەندەی ئەوەندە... دەڵێ پەنجا ســـاڵە... من بۆ خۆم ئەودەمی بەتەئریخم زانیوە، پەنجا ســـاڵە خەریکـــم لەبیر خەڵکی بەرمەوە لەبیری ناچێتـــەوە. وە باوەڕم پێ بکە لەو نامانەی کە ئێســـتا بۆمان دێ، بۆ سروە دێ، ئەغڵەبی بەرواری نووسیوە... بڵێن چی... وەختێکی غەڵەت هاتە گۆڕێ... نازانم بۆ ئەو کوردە ئەو نەخۆشییەی هەیە، شتی غەڵەتی چاتر دێتە بیر...

● تۆ، ئەڵبەتە، سانسۆرت تووش بووە، سانسۆری داگیرکەرانی کوردستان...

- تەواوی ژیانی خۆم من لەژێر سانسۆردا بووم...

● ئەی سانسۆری کورد...؟!

- لەژێر سانسۆری کوردیشدا بووم.

• ئەوەیان چۆن...؟

- وەڵڵا، کاکە، ئەوەم دەتوانی ڕەفع بکەم. سانسۆری کوردم دەتوانی ڕەفع بکەم، بەوی دەوێرام. لەولایە، وەکو عەرزم کردی، وەختێکی ئەندامی حیزب بووم، سانسۆریان دەکردم، دەچووم لە جێگەیەکی دیکە بڵاوم دەکردەوە، یا ئەقەللەن دەمدایە دەسی خەڵکی...

• ئەی ئەو شێعرانەت کە بەبێ ناو لە کوردستاندا بڵاوت دەکردنەوە، مەبەستم لە ڕۆژنامەی کوردستاندا...

- بەڵێ ئیدی، ئەوە سانسۆرەکە بوو، بەڵام لە تاریک و ڕووندا شێعرێکم هەیە، کە دیارە ئەوەش دەبێ لەبیر نەچێ کە مەحەللییە. لە مەهابادا وەختێک کە من ئەو شێعرەم بڵاوکردەوە بەنێوی (ڕاوە بەران)، ئەوەڵا شوجاعەتێکی سەیرم کرد، کە چەکی ڕاویان، تفەنگی ڕاویان لە هەموو کەس ستاندبۆوە و کە لە عێراق تەقە هەیە، نابێ لێرە تۆ تفەنگی ڕاویان بەدەستەوە بێ، من وێرام، بۆ خۆشم ڕاوکەر بووم، ئەودەمی، ئەو ئیحساساتەی خۆم بڵاو بکەمەوە. لەوێدا بڕێکیشم گاڵتە کردووە. لە کوردستانی عێراق ئەو شێعرەی من زۆری دەنگ نەداوە، بەڵام لە کوردستانی ئێران ئەو وەختی، دەنگێکی عەجایبی داوە، چونکو ئەوەلا کەس نەیدەوێرا بڵێ بۆ شا چەکی لە خەڵکی ئەستاندەوە. من ئەوەم بڵاوکردەوە، بەڵام دە لیباسی جەفەنگ و شتی وادا ونم کرد. حەتا وایان لێ هاتبوو زابتەکان، ئەفسەرەکان، ئەفسەرەکانی ڕاوکەر، بۆ خۆیان هەموو لەبەریان بوو، ئەوانی کورد. مەسەلا دەوێدا دەڵێم:

ئیتر مەحموود بانادا سمێڵی
سمێڵ بادانی پێ عەیبە بەدێڵی
کە ڕاوکەر بێ تفەنگ ئەڵبەتە دیڵە
لە هەمووان دێلتریش مەحموود سمێڵە

لەوانەدا دوو سێ شێعری وای تێدا بوو کە پساوە، ئەلعان دێمەوە، پاش ئەوەی هاتوومەوە مەهابادێ، پێم دەڵێن بۆ ئەو شێعرەی تێدا نییە. خەڵکی مەهاباد لەبەریان ماوە، بەڵام سانسۆری حیزب ئەو شێعرانەی لێ پەڕاندن. هەرچی حەولم دا کە باوکم ئەقەللەن نوختەیان لە جێگا دانێن... گوتیان نا. کەچی شێعرەکە لەبیر خەڵکی ماوە. ئەوە سانسۆری حیزب بوو کە ئەمە کەلیمەی سووکی تێدایە. بڕێکم گاڵتە کردبوو، دوو

سێ کەلیمەی، ڕەنگبێ، دەگەڵ ویقاری (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتە ئامێز درێژ دەکاتەوە. ف) سیاسی یەکی نەگرتباوە، لێیان فڕێ داوە.

● ئێستە کە ئەندامی پارتی نیت، یا ئەندامی پارتییەک نیت، زۆرتر باسی سیاسەت و باشتر باسی سیاسەت دەکەی. ئەودەم بۆ نەتدەکرد...؟ لە تاریک و ڕوونیشدا وات نەگوتووە، یا پێشانت نەداوە کە سانسۆری حیزبیش و کوردایەتیش تەئسیری لێ کردووی...

- ئەوەش هەر سانسۆری حیزبە کاکە (پێ دەکەنێ)، مەگەر تاریک و ڕوون کێ بڵاوی کردۆتەوە؟! حیزب بڵاوی کردۆتەوە، خۆ من بڵاوم نەکردۆتەوە.

● ئەی ئێستە چۆن سەیری تەجروبەی سیاسی خۆت ئەکەی؟!

- قەرار وا نەبوو لە سیاسەت قسە نەکەین...؟!

● نا... مەبەستم ئەوە نییە بەدرێژی باسی بکەی، تەنیا وەک یەکێ لە تەجروبەکانی، سەرچاوەکانی شێعر لای تۆ، هەڵبەتە سیاسەتیش دەورێکی بینیوە. ئێستە چۆن سەیری ئەو ژیانە دەکەی کە لە سیاسەتدا بردووتە سەر؟!

- وەڵڵاهی من ئەلعانیش بەجێی شانازی خۆمی دەزانم، چونکو پێم وایە کورد هەر بەشێعر ڕزگاری نەدەبوو... لە ڕژێمی تاغووتیدا، پێم وابوو کە دەبوو سیاسەتیشی بۆ بکەی، حەتتا چەکداریشی بۆ بکەی. لەشەڕی سێ مانگەی لەگەڵ لیبرالیزم و بەنی سەدردا من چەکداریشم کرد، بەو پیرییەی خۆمەوە. ئەلعان «بەردە هێمن» مەشهوورە کە لەبن بەردێکی دانیشتووم و هێلیکۆپتەرم وەبەر تفەنگان داوە. بەدەست و تفەنگیش خوێڕی نیم، ئەمما پێم وابوو بەنەفعی ئیمپریالیزم کورد نابێ دەست بداتە چەک ئیدی. من دەو بڕوایەدام، ئەلعانیش هەر دەو بڕوایەدام کە ئیمپریالیزم دەیتوانی لە شەڕی ئەووەڵی جیهانیدا کوردستانێ بەوجوود بێنێ، زۆر بەئاسانی دەیتوانی، نەیکرد، بەتایبەتی ئەو ئیمپریالیزمەی فەرەنسە، کە بەحاڵەتێکی برا کوردەکانی سووریەمان بەلەش و خوێن هەموو شتێکی خۆیانەوە، ئیحساسیان کردووە. تاریخ نیشانی داوە ئەگەر ئیمپریالیزمی فەرەنسە یاریدەی کەمال ئەتاتورکی نەدابا، بەو زووانە شۆڕشی کوردی تورکیەی دانەدەمرکایەوە. ئێمە چۆنمان هیوا بەوەی بێ. ئەوەیە کە من، ڕاستییەکەی، وەکو ئینسانێکی دژی ئیمپریالیزمی ئەلعان لە سیاسەتدام.

● ئەوجا با بچینە سەر شێعری کلاسیکی کوردی یا هەر ئەدەبی کلاسیکی کوردی...

- بەڵێ...

● چەند شارەزاییت لێ هەیە؟

- بەڵێ، وەڵڵاهی هەر لە پێشداش گوتم من کلاسیک نالیم، کاکە، چونکو... من دەڵێم، عەرووزی، کۆن، نازانم... هەرچی دەڵێ... وەڵڵاهی زۆر شارەزام من.

● کلاسیک کە دەڵێم، لێرەدا مەبەستم تەنیا شەکل با بڵێن فۆرمی شێعر نییە، بەڵکە هەر وەک قۆناغێکی تاریخی ناوی کلاسیک دەبەم... هەر ئێمەش نین، میللەتی دیکەش هەموو وان...

- ئێمە دوو نەوعمان ئەدەب هەیە، بەڕاستی... ئەدەبیات، شێعر هەیە... نابێ بڵێین ئەدەبیاتمان هەیە بەتەواوی مەعنای کەلیمە... دوو نەوعمان ئەدەبیات هەیە، نووسراو و نەنووسراو، یانی ئەوانەی وەک شاعیرەکانی لە جزیری، فەقێ تەیران و لە جزیر پا دێیە خوارێ... ئەگەر ئەوانە دەڵێی من شاعیری زۆر گەورە دەنێو وانەدا دەبینم. ئەگەرچی زۆر چاک لەهجەی گۆرانی نازانم من - با نەو حەقیقەتەش بڵێم بەڵام وەختێکی بەراوردێکم کردووە لە بەینی شیرین و خوسرەوی خانای قوبادی و نیزامیدا هیچ بەکەمی نازانم لە نیزامی، لە نیزامی بەکەمترم نایەتە بەرچاوی. وەختێکی مەم و زینی لە موقابیلی یەکێک لە پێنج کتێبەکانی نیزامیدا دادەنێم، ئەگەر مەم و زین دە موقابیلی لەیل و مەجنوونی کە هەر لەسەر ئەو وەزنە دانراوە، موقابیلیان بکەین، ئەمن پێم وایە لە باری مەعناوە، مەم و زین چێتر و فەیلەسووفانەترە. وە بۆیەش زۆری بەموەفەق دەزانم قارەمانەکانیشی کوردن، سەحنەی داستانیشی هەر کوردستانە، فەرهەنگ هەر فەرهەنگی کوردییە. داب و ڕەسم هەر داب و ڕەسمی کوردییە، بەڵام نیزامییەکی لە گەنجەیرا دەچێ بۆ خۆڵی عەرەبستانی نەیتوانیوە ئاداب و ڕوسووومی عەرەب وەکو عەرەبێک بەیان بکا. دیارە فارسییەکەی زۆر ڕێک و دروستەرە لە کوردییەکەی خانی. دەگەڕێینەوە بۆ نالی و مەحوی و ئەوانە، بەڕاستی پێم وایە شاعیری زۆر گەورەن وە زۆرم ئیمان پێیانە... شاعیرەکانی قەڕنی بیستوممان...

● ئەی شێخ ڕەزا...؟!

- وەڵڵاهی کاکە، شێخ ڕەزا بەڕاستی نازیمێکی چاکە...

● نازیم...؟!

- نازیم، فەرقی هەیە بەعەقیدەی من. یەعنی توانیویەتی وەزن و قافیە و قالبی زۆر جوان دروست بکا. بەڵام شێعرەکانی سەرفی نەزەر لەوەی هەجون، تەنز نین...

● ئەی ئەوە، بەڕەئی تۆ، تازە نییە؟ شتێکی تازە نەبوو لە ئەدەبی کوردیدا؟!

- نەخیر... دە ئەدەبی کوردیدا تازەن، بوچی...

• ئەی زمانی شێخ ڕەزا، بۆچی پیاو باسی ئەوەش نەکا...؟!

- ئای... زۆر، زۆر... بەڕاستی ڕەوانە...

• زمانێکی زۆر سوارە...

- زۆر ڕەوانە... زۆر سوارە... عەرزم کردی، من لەبارەی وەزندا شێخ ڕەزای زۆر بەگەورە دەزانم و لەباری وەیدا کە تەعبیری کوردانەیشی هێناوەتە ناو شێعری خۆیەوە، کە لە پێش ویدا دیارە لە شێعری نالیدا کەم تا کورتێک دەبینرێ، لەبیرت نەچێ، بەڵام:

کارێ کە غەم و دەردی فەراقت بەمنی کرد
سەرما بەهەتیو، با بەدەواری شڕی ناکا

ئیدی کوردی کوردییە. لەبەروەی شێخ ڕەزاشم... بەڵام بەداخەوە شێعرەکانی زۆریان ڕووی مەجلیسیان نییە ئیدی... دەڵێی چی... تۆ خوداکەی... ئەوە لەکن خۆمان بێ ئیشائەڵڵا، خۆ ئەوەی بۆ هەموو کەس لێنادەی... ڕۆژێکی کچەکانی تەلەبەی بەشی کوردی دانشکەدەی بەغدا هاتنە لام هەموویان پێدەکەنین...

• جا کوا کچمان هەبوو...؟!

- بەدی، سێ چوارێکمان هەبوو...

• نیوەیان لەپیاو دەچوون.

- هاها... وا... هاتنە لام، پێدەکەنین سەیر. کوتم بەچی پێدەکەنن؟! کوتیان وەڵڵا مامۆستا عەلائەددین سەجادی ئەوڕۆ لەسەر دەرسی باسی شێخ ڕەزای بۆ کردووین و ئەو شێعرەشی بەنموونە خوێندۆتەوە:

بەو جووتە گونە من کە دەڵێی عەنتەری نێرم
لێم لادە نەوەک بتخەمە بەر حەملەیی کێرم

دەیگوت مامۆستامان بۆ خۆمان وەک عەنتەری نێر هاتبووە بەرچاو (هەموومان پێدەکەنین)... هەموو پێدەکەنین، بەڕاستی ئەگەر لەبیرت بێ ڕەنگبێ، مامۆستا ئەگەر

ڕووتت کردباوە، ڕەنگبێ لە شـــتێکی ســـەیری بکردایە... بەڵێ... شێخ ڕەزا، بەداخەوە، شـــێعرەکانی، بڵێم چی، بۆ پێکەنین دەبن، بۆ خۆشـــی دەبن. بەڵام کاکە، شـــێخ ڕەزا، ئەو کەســـەی شارەزای ئەدەبی فارسی بێ، زۆر شـــاگردی عوبەیدی زاکانی بووە، زۆریش لەوی شـــاعیرتر بووە، یانی، موســـەللەتتر بووە بەسەر وەزن و قافیە... بەڵام ئی شێعری عوبەیدیزاکانی دەعەینی حاڵدا کە جنێوی داوە، کە هەجوی کردووە، نەتیجەیەکی موسبەتی لە شـــێعرەکانی وەرگرتووە، بەداخەوە شـــێخ ڕەزا هەر جنێوی داوە، بۆ خۆت دەزانی... ئەم جنێودانە وە نەبێ بۆیە بووبێ ئیســـلاحی جامیعەی بکا... دەنا حاجی قادری کۆییش جنێـــوی گـــەورەي هەیە. بەڵام هێمن لـــە موقابیلی وەیدا دەڵێ: وەکـــو باڵی پەری پاکە جنێوت... چونکو جنێوەکەی موســـبەت بووە. لەوبەری ئەم نەقدەم لە شێخ ڕەزا هەیە... و پێم وایە، با ئەوەش دەربارەی شـــێخ ڕەزا بڵێم: هیچ کوردێک لە شێخ ڕەزای ئەلعانیش فارسی چاکتر نازانێ...

● فارسی؟

ـ بەڵێ بەعەقیدەی من، ئەلعانیش، لەو کوردستانەی ئێرانیدا، کە هەموومان بەفارسیمان خوێندووە، هیچمان ناتوانین شـــێعری فارســـی وەکو وی بڵێین. مەحشـــەرێکە لە شێعری فارســـیدا کە پیاو هەر سەری... تەعەججوب دەمێنێ. ئەڵبەتە من دەگەڵ فیکرەکەی یەک نیم، بەڵام تەماشای ئەو دوو شێعرە دەڵێ:

رســم فرنگیــان کلــه از ســر فکنــدن اســت
تعظیــم چــون کننــد خداونــد جــاه را
مــن اکتفــا بشــیوەی ایشــان نمــی کنــم
هــم ســر بــه پایــت افکنــم و هــم کلاه را

کە ڕەنگبێ شـــاعیرە مەدداحەکانی فارس بۆ خۆیان مەدحی وای پادشایان نەکردووە، ئەمما پێم وایە هیچی نەداوەتێ چونکو کورد بووە... (پێدەکەنێ)... بەڵێ...

● ئەی مەلای جەزیریت پێ چۆنە؟

ـ وەڵڵاهـــی کاکە، توخواکەی من شـــتێکی نازانم بۆ دەبێ بـــەزۆری... من کرمانجی وا نازانـــم... حەتتـــا کاک هەژارم ئینتقـــاد کرد، کە تۆ دەڵێی ئەوە لەگـــەڵ مەولانای ڕۆمی هاوشـــانە... پێم وایە بڕێک زێدەڕەویت کردووە لەوەیدا. بەڕاستی شێعرێکی بۆ خوێندمەوە

کـــه من موتەوەججیهی نەبووم، ئەلعانیش لەبیرم نییە، هۆ وەتا دیوانەکەشـــی، بەداخەوە فرســـەتی وام نییە تەماشـــای بکەم، بۆم نابینرێتەوە. تەماشـــام کرد بەڕاستی عارفێکی گەورە بووە. ڕەنگبێ جەلالەددین شـــێعری وای نەبووە. کە وابوو هەژار بەخۆڕایی هێندەی پێ هەڵنەکوتووە. بەڵام ئەوەی ئەگەر مامۆســـتایەکی کرمانجی چاتر دەزانن لە من، ئەگەر بەوان بڵێی... من گۆرانی چاتر دەزانم لە کرمانجی... بەڕاستی لە کرمانجیدا زۆر کۆڵم... ئەگەر عەرزت دەکەم بڕێک لە خانیدا شارەزاترم ئەوەیە کە ئەوەڵا زۆر پترم خوێندەوە... دە بێکاریدا توانیم مەم و زین چاکتر بخوێنمەوە.

● بەکرمانجییەکەی یا ئەوەی هەژار؟

- بەکرمانجییەکـــەی. هی هەژاریش یارمەتی دام، پیاو حەق بڵێ، ئەویش یارمەتی داوم ئیدی. وەختێکی شێعرێکی تێ نەگەیشتووم چووم تەماشای هەژارەکەشم کردووە. تەماشام کردووە، ئەگەرچی ئەگەر تەماشـــای پێشـــەکی توحفەی موزەففەرییە بکەی هەژارم نەقد کردووە کە نەیتوانیوە فەلسەفەکەی خانیمان پێ نیشان بدا.

ئەو ڕۆژانەش تووشی ئەدیبێکی زۆر گەورەی کورد بووم بەنێوی سەید تاهیری هاشمی، کە ئێوە نایناســـن... بەڕاســـتی گەورەیە. ئەو، حەتتا ئینتقادی لە مامۆستا مەلا کەریمی بوو کە بەخۆڕایی شـــەرحی لەســـەر نالی کردووە. دەبێ شـــاعیر لێی گەڕێی، هەر کەسە وەکو دەریاییک، بەشـــی خۆی لێ هەڵێنجێنێ. حەیفە... حەیفە ئەو کەسەی لە نالی ناگا، تێی بگا... لێی گەڕێ با تێی نەگا... بەڕاســـتیش ئەوەندەی جوان فەرموو. حەتتا لەسەر مەلای جزیری کاک هەژاریش ئەو نەقدی هەر هەبوو. دەیکوت مامۆســـتا هەژار دەبوو ئەو کەلیمانەی بۆ ئێمەی گۆران موشـــکیلە بۆمان بکاتە فارسییەک، یا کوردییەکی سۆرانی، با تێی گەیشتباین، ئیدی لازم نەبوو ئەو شەرحەی لەسەر بکا. ئەو عەقیدەی وایە...

● سەیید تاهیری هاشمی...

- بەڵێ... بەڕاستی ئەدیبێکی گەورەی کورد. ئەدەبناسێکی گەورەی کورد.

● ڕەخنەگرێکی باشیشە وا بزانم...

- ڕەخنەگرێکی باشە...

وتارەکانی لە ڕادیۆ کرماشـــانەوە دەیخوێندنەوە شـــتێکی بەڕاستی نایاب بوون. بەڵێ، عەرزت دەکەم، ئەو جار کتێبخانەیەکی زۆر عەزیمی کوردی هەیە. دەیگوت پتر لە بیســـت دیوانی مەولەوی...

● دەستنووس مەبەستت...

ـ دەستنووسی هەیە. بەڵێ وە دەیگوت وەختێکی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس خەریکی مەولەوی بوو، لە منی نووسی کە ئەتۆ عەقیدەت چۆنە... بنووسە، ئەو شتانەی کە مەشکووکی هی مەولەوین، یا هی مەولەوی نین. گوتی وەڵا هەموو بۆ نووسی، بەداخەوە هەمووی چاپ کردووە (پێ دەکەنێ)... کوتی ئەوەی ئێوە لە سروەتاندا چاپ کردووە یەکێک لەوانە بوو کە ئەمن بەمەشکووک پێم موعەپڕەفی کردبوو و من دڵم نەهات دەو مەجلیسە خوسووسییەیدا بڵێم کە کتێب لە عێراقێدا هەتا ئەستوورتر بێ پتری پووڵ لێ وەگیر دەکەوێ... دڵم نەهات ئەوەی عەرز بکەم (پێ دەکەنێ) بەڵێ، گوتی، زۆریان بەمەشکووک دەزانم ئەوەی ئەو هەیەتی. من شتی چاترم هەیە. وە ئەوەی کە ئێمە لە سەفحەی دووەمی...

● سروە.

ـ لە سروەدا نووسیومانە: هەرچەن مەواچان...

● ئەوە هی خانای قوبادییە...

ـ خانای قوبادییە، خەڵک بەنەوعی دیکەی بۆ ناردوویەن: «مەحزووزەن هەر کەس وەزوان خوێش»، ئەو دەڵێ: دڵشادەن... عەرزت دەکەم، دەڵێن «ئەوڕەنگ» وای دروست کردووە. ئەوەمان لە زمانی مامۆستا تاهیری بیستووە، دەڵێ من دەستم لێ نەداوە، وەرن نوسخە ئەسڵییەکەتان نیشان دەم خۆی وای نووسیوە. ئەم کەسانەی تەسەڕوفیان تێدا کردووە پاش وی تەسەڕوفیان کردووە...

● ئەی مەولەوی...؟! سەید عەبدولڕەحیم.

ـ بەڵێ... سەیید عەبدولڕەحیمیش هەر ئەو چاکی دەزانێ.

● نا، مەبەستم وەکو شاعیرێک چۆنی دەبینی؟

ـ من زۆر بەگەورەی دەزانم. زۆر سەیرە، بارەها، لە بیرتە کە لە عێراقیش ئەگەر دەیانکوت بەموناسەبەتی، مەسەلەن، وەفاتی (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز درێژ دەکاتەوە. ف) تەوفیق وەردی شێعرێک بڵێ (پێ دەکەنێ)، من شێعرم بۆ نایێ بەموناسەبە، دەمکوت من شاعیری موناسەبات نیم، کەچی ئەم کابرایە هەموو شێعرەکەی موناسەبەتە، کەچی دەهەموویدا، بۆ خۆت دەزانی، گەییوەتە ئەوج، پێم وایە...

● ڕاستگۆ بووە، ئەوەیە مەسەلە...

ـ بەڵێ زۆر ڕاستگۆ بووە...

● بەڵام ڕەنگە لە هەمووی جوانتر ئەوانە بن کە بۆ عەنبەر خاتوونی نووسیون؟!

- پـــەک، پەک، پەک، پەک... بەڵێ، بەڵێ، پێم وانییـــە... دیارە لە بیرت نەچێ کە، نازانم شـــێعری کامەیانە، پێش وەی، حەمەغای دەربەند فەقەرەیە، نازانم چی، کە ئەویش لەسەر گڵکۆی تازەی لەیلێ...

● ئەحمەد بەگی کۆماسی...

- کۆماســـی بێ، یا نازانم، بەڵـــێ... گڵکۆی تازەی لەیلێ دەپێـــش عەنبەر خاتووندا کوتراوە. ئەگەر ئەوە نەبا، یانی ئەوەشـــمان لە ئیختیاردا نەبا، دەبوو بەقەتعە شـــێعرێکی عالەمی ناسرابا، بەڕاستی. پێم وانییە کەس شینی بۆ خۆشەویستی خۆی گێڕابێ، وەک ئەو دووانە هەردووکیان گێڕاویانە. هەردووکیان زۆر چاکن... بەڵێ... و خۆشەویســـتی عەنبەر خاتوونی هەر لە مەرگەکەیدا دیار نییە. ئیدی، لە نەخۆشییەکەیدا کە جەرگی بۆ دەکاتەوە، دڵی بۆ دەکاتە هەنار و دەڵێ کون کونی کەو بۆنی پێوەکە، هەنار بۆ هەڵامەت...

● ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە؟!

- بەڵێ. ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە... بەڵێ... نەخێر، شتێکی سەیرە. باوەڕ بفەرموو شـــێعرێکمان... قەرار وایە مامۆستا تایەر بۆمان بنووسێ، ئەگەر ئیشائەڵڵا سروە گەیشتە فەسڵی زستانێ. بۆی، خوێندینەوە مەفهوومەکەم لەبیرە ئەگەر شێعرەکانم لەبیـــر نەبێ، مەفهوومە بۆ خۆت دەزانی، کـــە... ئەگەر بیکەینە زبانێکی دیکەش ئەو تام و بۆنەی هەر هەیە، دەڵێ زســـتانە و عوزری هەیە بۆ دیتنی... بچێتە خزمەت شێخەکەی، شێخی سەراجوددین، زستانە. ناتوانم بێم، پیرم، نازانم چم، ئەمن ناتوانم بێم، بەفر ڕێگای گرتووم، بەڵام ئەو کەســـانەی شەوقی زیارەت زۆری بۆ هێناون، من ڕێگەکەیان پێ نیشان دەدەم زۆر بەئاســـانی بڕۆن بۆ لای وی، ئەویش ئەو ڕێگایەیە کە هەناسەی من بۆ خزمەت شـــێخ کردوویەتیەوە، ڕەشانگە... هێند گەرمە هەناسەکەم، بەڕەشانگەکەیدا بڕۆن دەگەنە تەوێڵە... ئایا تا ئێســـتا فکری وا ناســـکت... پێم ئایە زۆر کەم هەیە. لەســـەر زستانی ناشیرینی چەند جوان... ئەوی کردووە، بەڵێ...

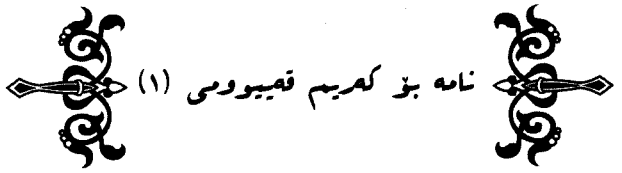

نامە بۆ کەریم قەیوومی (١)

نووری چاوم کەریم گیان:

بەم نیوەشەوە سارده، سڵاوێکی گەرمت پێشکێش دەکەم. وەبیرم دێ کە تازە عەلائەددین پەیدا ببوو کاک مامەندی شەختانێ هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی بێ و دەگەڵ نووری خودای وەخەبەربێ، خەبەر دەزانێ و بەپەلە پیاوێک دەنێرێ بۆی بکڕێ و بیهێنێتە شەختان. سەرتان نەیەشێنم زۆری پێدەچێ عەلائەددین دەگاتێ. بەداب و دەستوور لە دیوەخان هەڵدەکرێ کاک مامەندی ڕەحمەتی خۆی ڕێ دەخا و تەماشا دەکا تینێکی ئەوتۆی نییە دەڵێ: «ئەوەیە عەلائەددین؟» دەڵێن: «بەڵێ». دەفەرموێ: «هەر سێک تەڵاقی دە مامەندم کەون و کچی خۆم... بێ تسی مامەندی گەرمترە» منیش ئێستا وام بەسەرهاتووە. منێکی بەمندالّی لەبن کورسی ڕەژی کوورانێدا پەرەوازە بووم، بەمێر مندالّی و لاوی و ئەکابری لە لاچین و شیلاناوێ لە تەنیشت کوورەی سووربۆوەی سەختەداری بەتین دەنوستم، بەپیریش تووشی گەرمای بەغدا بووم و لەو ئاخرانەشدا دیسان لە کورسی بەرکەمران خزاوم. ئەمساڵ ئەوە تووشی ورمێ بووم. گوتیان بابم ئەتۆ لەو قەلاقووچکەدا بەکوورەی نەفتی ئەم زستانە نەک مەقاوی دەگری بەڵکو تووشی ئیپلیگیش دەبی و سەکەت دەبی. وا چاکە خانوویەکی شووفاژدار بگری. پاش هەوڵ و تەقەلایەکی زۆر شوفاژم پەیدا کرد. هەر ئێستاکە ئەم نووسراوەت بۆ دەنووسم سەعات سێ و نیوی پاش

نیوەشـــەوە کە لە سەرمان دەرپەڕیوم و پاڵم وەئاسنی شوفاژ داوە. بەڵام ئەگەر لەترسی دایە خانم وێرابام «بەقوربانی بەژن و باڵای بم» سێ بەسێ تەڵاقم دەخوارد تسی خانباغی گەرمترە لەو شووفاژە.

کەریم گیان! مزگێنیت دەمێ دیزەی ســـەروپێمان لەسەر سێ کوچکان دامەزراند، بەڵام جارێ ئاورمان کەم وەبەر داوە. هیوادارم ئەگەر لەســـەرمان ڕەق نەبم و لەبرســـان بەلادا نەیـــەم و بەکلکەلەقـــە بگەمە بەهارێ وای بکوڵێنم هەل و پەل بێ. بەڵام کوا ئەوە بەتەنێ بەمنی پیری سەرمابردەڵە دەکرێ. باوی ئێوەیە ئەی نووری چاوی هەموو کوردێکی ڕاست و دروســـت و ئەدەبدۆســـت بگەنە هانام. ئێوارەی ڕابردوو لەلام بوون دەیانگوت هازا گۆ و هازا مەیدان. پێشـــنیارم کرد لەپاش دیوانی حەریق کتێبێکی شـــێعری بەناوی «تەبیعەت لە شـــێعری کوردیدا» ئامادە بکەین. بیرم کردەوە بـــۆ خۆم بەتەنێ چم پێ ناکرێ، واش دەستەوەستان نیم. ئەمما دەمدی شتێکی باش دەردەچێ بۆیە پەنام بۆ ئێوە دۆستانی لاو هێنا. تکایە بێ هەدادان خەریک بن لە بەهاری «سێمان» و «نالی» و «حاجی قادر» و «پایزە»وە دەس پێ بکەن، تا دەگاتە زســـتانی سەیف هەر کەس لەبەر خۆیەوە خەریک بێ نەواران بێنێتە ســـەر کاغەز، دیوانان بپشکنن. ســـەفەران بکەن، خەڵکی تازە ببینن. پێویســـت ناکا هەر شێعر بێ. نووســـینی تۆم دیوە ڕەنگە زۆری وەک تۆ هەبن نەیانناسم بەپەخشـــانی جوان وەســـفی جوانی تەبیعەت بکەن. کاک عەلی حەسەنیانی بێ ئەزموون نییە بیبینن. بۆ خۆتان خۆپەســـەندی وەلا بنێن، لێک هاڵێن. دیارە هەر بەوەندەوە زەود نابین. خەریکی کۆکردنەوەی هەموو جۆرە فۆلکلۆرێک بن. پەندی پێشینیان، گۆرانی باش، حەیران، گەلۆ و چیرۆکی منداڵان، کوڕە ئەگەر خۆ سەخڵەت بکەین زۆر هەژار نین. ئاغای خانباغی خوا ڕاوەستاوی بکا، قسەی خۆشی قسەخۆشەکانی سابڵاغێ و خۆی ئامادە بکا، ئەحمـــەدی بەحـــری خەریکی کۆکردنەوەی پەندەکان بێ، هەر کـــەس بەقەد خۆی. دیارە من چاوەڕوانی یارمەتی پیاو و ئینســـانانم، لە باڵندە و دڕندە و بڕندە داوای هیچ ناکەم. ڕەش ئەحمەدی «تحفه مظفریه»ی پێ شـــک دێ. دەکرێ خاوەنەکەی ئەوەندە، پیاوەتی بکا و یارمەتیان بدا. دەســـبەجێ دەگەڵ عەلی تەماس بگرە. بۆ خۆت و هەر کەسی دیکە پاش جێژن دەتوانن ســـەرم بدە و کەللەپاچە تەماشـــا بکەن. من بەهیوای ئێوە خۆم لەو قاڵمەقاڵە هاویشـــتووە. وەباڵی کوردتان بەئەستۆی ئەگەر خۆتان ماندوو نەکەن. قاسم و ســـمایلی پاکزادت لەبیر نەچێ. لە ئێستاوە دیمەنێکی بەهاری کوردستان بۆ پشتی کتێب ئامادە بکەن. کە هاتی زۆر قسە دەکەین.

برات هێمن

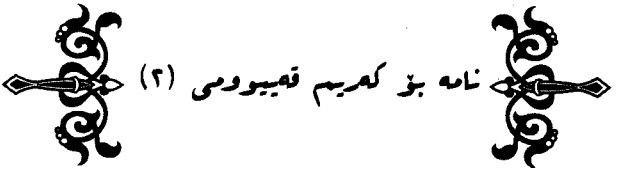

کاک کەریم

نووسینەکانت لەبارەی شاعیری پایەبەرزی کورد (سالم) دا پەسندکراو و ئەوە لە گۆوارەکەماندا چاپ بوو و سوپاست دەکەین. ئێمە وامان دانابوو کە لە هەر ژمارەیەکدا شاعیرێکی مەزنی کورد بناسێنین. بۆ خۆمان مێژووی ئەدەبی مامۆستا مەلا عەلائەددینی خوالێخۆشبووەمان لە دەسدا بوو بەڵام زۆرمان پێ جێگای موتمانە نییە. چەند کەسی دیکەش نووسینی ئامادە جوانیان لەسەر شاعیرەکانی کورد بۆ ناردبووین. بەڵام چ بکەن هەر ئەو سەرچاوەیان پێ شک هاتبوو و کەڵکیان لێ وەرگرتبوو. بۆیە بەدڵمان نەبوو. ئەوەی تۆ هەرچەند بەداخەوە سەرچاوەی وات نەبووە کە سالم باشتر بناسێنی دیسان کەلین پرکەرەوە بوو.

بەڕاستی سالم شاعیرێکی مەزنە و باش نەناسراوە. کەسێکی زۆر شارەزای ئەدەبی دەوڵەمەندی فارسی نەبێ ئەگەر سالمیش باش نەناسێ عەیب نییە. وا دیارە ئەگەر دیوانی سالمت لەدەسدابایە بۆ تۆیەکی کە شارەزای ئەدەبی فارسیی، ناساندنی سالم دژوار نەبوو.

کەسێکی لە وردەکاری شێعر بگا و دیوانی تەواوی شاعیریشی لە دەسدابێ چۆن ئەو شێعرە جوانە بەڵکو کەم وێنەیەی سالمی لەبیر دەچوو کە دەڵێ:

قـــەراری ناشـــق و قانوونـــی حیکمـــەت زیـــددی یـــەک هاتـــن
کـــە تەســـکینی برینـــی دڵ بەنفحـــەی زولفـــی موشـــکین بوو

یا:

بەعیشـــوە و غەمزەیـــی مەعشـــووقە ناشـــق کێـــو لەبـــن دێنـــێ
بـــە لای ســـالم کەننـــەی بێســـتوون موژگانـــی شـــیرین بـــوو

چ بنووسم، کوڕە بەگیانی تۆ هێندەم نووسیوە چم لە «نووسیندان»دا نەماوە دیسان بۆ خاتری تۆ بۆ خاتری کەسێکی بەدڵ خۆشم دەوێ و هیوادارم خزمەتکارێکی باشی گەلە بێ بەش و چارەڕەشـــەکەمان بێ، بۆ کەریمی ئازیزم ئەم چەند دێرە دەنووســـم و ئەم دوو شێعرەی خۆم کە زۆرم خۆش دەوێن تۆمار دەکەم:

تـــەک و تەنیـــام و عەزیرانـــم کـــوان؟
بۆنـــی گـــۆڕخانەیـــی لـــێ دێ جـــێ ژوان
نامـــەوێ پاشـــی نەمـــان بـــۆم بگـــری
ئێســـتە ماچـــم بدەیـــە کیـــژی جـــوان!

۶۴/۷/۱۷

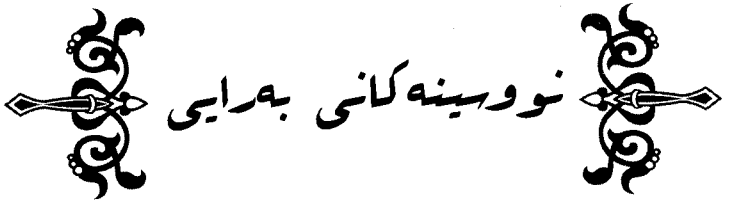
نووسینەکانی بەرایی

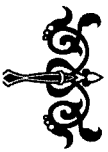

خۆت بناسە

خۆشەویستەکەم: خۆت بناسە بزانە تۆ کێی؛ مێژوو بخوێنەوە و تێبگە لە چ ڕەگەزێکی، ئەگەر بڕوا بەمێژوونووســـەکانی خۆمان ناکەی، ئەگەر وەکو جۆلّاکە بەسەردڕی خۆت ڕازی نی، بڕوا بەبێگانەکان و بەڕۆژهەلّاتناســـەکان بکە بزانە ئەوانە دەربارەی تۆ، باب و باپیری تۆ، خاک و نیشتمانی تۆ، چی دەلّێن و چی دەنووسن.

ئازیزەکەم: تۆ کـــوردی، تۆ لە نەتەوەکی خاوێنی، تـــۆ ڕەگەزێکی پاکی، باپیرەکانی پێشووی تۆ هەر لەم خاکەدا (کە کوردستانی پێ دەلّێن و ئێستا تۆی تیا دەژی و داخەکەم هەر لەتەی بەدەست کەسێکەوەیە) ژیاون، بەلّام چۆن ژیانێک؟ وەک تۆ دیل و ژێردەستی دراوسێکان بوون؟ نە بەخوا ئەوان سەربەست و سەربەخۆ بوون و ئازاد ژیاون.

گیانەکەم؛ کوردەگیان بەقســـەی برای خۆت بکە، لە خەوی نەفامی هەلّســـە تۆزێ لە حالّی خۆت وردبەوە هۆشت بینەوە بەر خۆت، قۆلّت هەلّماڵە بەهەموو هێزی خۆت بقیژێنە بڵێ: ئەمنیش ئادەمیزادم، حەقی ژیانم هەیە ئەمەوێ وەکو خەلّک ئازاد و سەربەست بژیم سەربەخۆییم دەوێت و حەقی مەشروعی خۆم داوادەکەم، لە دیلی و ژێردەستی دراوسێکان جارس بووم و ئەمەوەیت ڕزگاربیم.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ۲، خەزەلّوەری ۱۹۴۳/۱۳۲۲

ڕۆژی کارە

چاکە بەرژەوەندێکی لە حاڵی خۆمان بکەین و بزانین بۆچی وەپاش کەوتووین؟ بۆ چما ئێمە لە ڕەگەزی ئەو میللەتە نەجیبە نین کە بەگوێرەی مێژوو ئیقراری هەموو مێژووزان و پۆژهەڵاتناسێک یەکێک لە میللەتە هەرە گەورە و لەمێژینەکانی پۆژهەڵاتە، مەگە ئێمە لە نەتەوەی ئەو قەومە غەیور و دلێرە نین کە لاپەڕەکانی مێژوو پڕن لە شەرحی ئازایەتی ئەوەوە بەعالەم دەسەلمێنن کە قەت لە چ دەور و زەمانێکدا هیچ دراوسێک نەیتوانیوە ئاسوک پەڕێنی و بچێتە نێو سنووری مولک و نیشتمانی ئەو. ئەدی بۆچی ئێستا وامان بەسەرهاتووە؟ بۆچی هێندە وەپاش کەوتووین و بووینە ژێر چەپۆکەی هەموو کەس؟ ئەگەر کەمێک بیر بکەینەوە و تۆزێک لە حاڵی خۆمان وردبینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە مایەی چارەڕەشی و بەدبەختی ئێمە هەر ئەم نیفاق و دووبەرەکییەی ناو خۆمانە، کە وابێ لەسەر هەموومان لازم بەڵکو واجبە بۆ ڕێکخستنەوەی براکانمان تێکۆشین ڕەگوڕیشەی دووبەرەکیی لەبن بهێنینەدەر و یەکیەتی و برایەتی لە هەموو کوردستاندا دامەزرێنین.

ئەی برا خۆشەویستەکان، ئەی لاوە بیر ڕووناک و خوێندەوارانی کورد؛ مایەی ئومێدی ئەو قەومە لێقەوماوە ئێوەن، ئەوڕۆ ڕۆژێک نییە ئێوە بێدەنگ و هەست دابنیشن و لە قوژبنێک بخزن. کاتی ئاسایشت و تەمبەڵی ڕۆیی، جەنگەی هەوڵدان و تێکۆشان و ماندووبوونە، بەڵێ ئەمڕۆ ڕۆژی کارە و نابێ قەت لە کارکردن ڕاوەستن، دەنا ئەو هەوڵەتان لەکیس دەچێ و زەحمەت وگیرتان دەکەوێتەوە.

لازمە بەدڵێکی پڕ هیواوە بەهەموو هێزی خۆتان بۆ ڕزگارکردنی نیشتمان وە نەجاتدانی هاوخوێنەکانتان کۆشـــش بکەن هیچ شتێک نابێ ببێتە پێشگری کارتان بەنەیروی یەکێتی و برایەتی ئەو کەســـانەی کە دەبنە بەرهەڵستی پێشکەوتنی ئێوە و حەز بەلەناوچوونتان دەکەن، لەناوبەرن.

ئەگـــەر ڕۆژگار یارمەتـــی ئێوەی نەدا ئەگەر چەرخی چەپگـــەرد بەمرادی ئێوە نەگەڕا مەبەزن و مەیدان بەتاڵ مەکەن و دڵنیابن بەســـەر هەموو قۆرت و تەگەرێکدا زاڵ دەبن و لە هیچ کەس و هیچ شـــتێک مەترسن خوا پشتیوانتانە و هەمیشە ئەم وتارەی پێغەمبەری گەورەی ئیسلام و ناردراوی خۆشەویستی یەزدان کە دەفەرموێت:

«کار بکە و دڵنیابە بەئاوات دەگەیت!»

لەبیر بێت و بیکەنە سەرمەشقی هەموو کارێکتان تا یارمەتی یەزدان حەقی مەشرووعی خۆتان لە بێگانە دەستێننەوە.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ۵، ڕێبەندانی ۱۹۴۴/۱۳۲۳

سکالایەک لەگەڵ نیشتمان

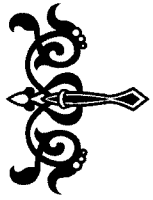

ئەی نیشتمانی خۆشەویستم، بۆیە هێندەم خۆش دەوی چونکو ئەمن ئێستا کە لاوێکی توند و تۆڵم لە پێشـــا کۆرپەیەکی لاواز و ســـاوا بووم لە دامێنی تۆدا گەورە و پەرەوازە بـــووم و گەیشـــتوومە ئەم پۆژە گەورەی وەک (حەزرەتـــی محەمەد «ص») و گوێیان لە قورئان خوێندنی دەبوو ئیمانیان پێهێنا، یا لە حاڵێکا کە کتێبە ئاســـمانییەکەی ئەم زاتە پەردەیەکی ئەســـتووری لە نێوان خۆیان و هەوا و هەوەســـی ناپاکەکەیان ئەکێشا و پیاوە زانا و تێگەیشتووەکانی لەوان بەزیاتر دەزانی و دەیفەرموو:

«هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون»!؟

خوێنەرە خۆشەویســـتەکان ئەگەر نموونەیێکو لە ژیانی عەســـری خۆمان نیشان بدەێن ســـەرتان سوڕنامێنێ ئەویش ئەمەیە: ئاغایێکی کوردی عێراق، بەڵکو سەردار عەشیرەتێک یەک دوو ساڵ لەمەوبەر نامەیێکی بۆ ئاغایێکی کوردی ئێران نووسیبوو: «کە دەستی من و دامانی تۆ نەکەی بەهیچ باریک لەپێناوی کوردایەتیدا تێبکۆشی چونکو کوردایەتی مانای ئەمەیە هەموو لاوە خوێندەوار و گەنجە تازەپێگەیشتووەکان بێنە سەرکار و ئێمە لە ژووری دیوەخانا دابنیشین».

ئێمـــە نازانین خوێنەرە بەڕێزەکانمان چەندە فەرق لەنێـــوان ئەم ئاغا کوردە عێراقییە خۆشەویســـتە و (ئەبو جەهل) و (ئەخنەس) دائەنیـــن بەڵام ئێمە ئەڵێین: ئەی بەبڕین چی دەستێکی بۆ زیانی نەتەوەی خۆی داوێنی مەردوم ئەگرێت ئێوەش بڵێن ئامین.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ۶، پەشەمەی ۱۹۴۳/۱۳۲۲

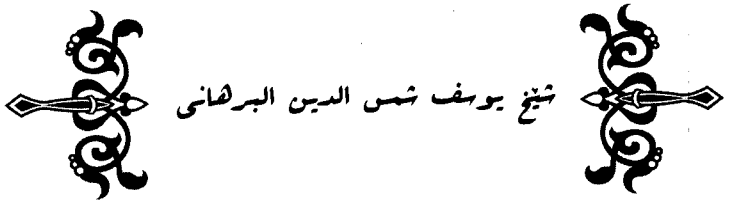

«چەندێک لەمەوپێش بەسەرهاتێکی دوور و درێژی ئەم زاتەم نووسیبۆوە و پێشکەشی ئیـــدارەی ناوەندیم کردبوو تا بۆ چـــاپ بنێرنە دایرەی چاپەکانـــی کۆمەڵە، بەڵام عەینی ڕیســـالەیان بۆ ڕەدکردمەوە تا چاوێکی تری پێدا بخشـــێنم، ئێســـتا خەریکی ئەو کارەم بەڵام تا حازربوونی بەســـەرهاتی موفەسەڵی شێخ، چەند دێرێک دەربارەی ژیانی ئەم زاتە دەنووسم».

کە میری گەورەی ڕەواندز لە داگیرکردنی وڵاتانی (سۆما و برادۆست بووەوە ١٢٤١ هـ)، بەوڵاتی لاجاندا دەگەڕاوە ڕەواندز، بەگوندی (نەڵۆس)دا کە گوندێکی زل و دارای قەڵاتێکی بڵێندە ڕادەبرد خەڵکی ئەم گوندە کە بە (بەگزادە) نێویان کردبوو، پێیان وابوو میر شکاوە و بەشپرزەیی هاتوونەوە، دەســـتیان کردە گەپ پێدان و «قەبو، قەبو»یان لێداناوە؛ میر ڕقی هەڵســـتا گەڕاوە کوشتارێکی زلی لێکردن، تەنیا ژنێک بەکوڕێکی ساوای مەمک مژەوە ڕزگاری بوو بۆ لای (ســـابڵاخ) هەڵات لە گوندی (عیساکەند) جێگیر بوو، کوڕەکەی (وسوو) بەخێوکرد تا گەورە بوو کرا بەگوێڵکەوانی (ئاغا). بەڵام (وسوو) کە دیتبووی لە مزگەوتێ فەقێیـــان دەخوێنن ئەویش ئارەزووی خوێندنی کرد، هەمـــوو بەیانێک دەچووە کن مەلای ئاوەدانی دەرسی دەخوێند تا ببێتە (مەلا!).

ئاغا کە زانی (وســـوو) دەرســـی دەخوێنێ بانگی کرد و لێی تووڕە بوو گوتی: ئەگەر جارێکی دیکە بزانم دەرست خوێندووە دەتکوژم، بەڵام هەڕەشەی ئاغا گیانی پاکی (وسوو)

ی لـــە خوێندن نەگێـــڕاوە و ئیجازەی لە دایکی وەرگرت و ڕۆیشـــتە شاری (ســـابلاخ) لە مزگەوتی (ڕۆســـتەم بەگ) دەســـتی بەخوێندن کرد. چەندێک علومی دینی خوێند پاشان ســـەودای تەسەوفی کەوتە مێشـــکێ، وەکو دەگێڕنەوە خەونێک دەبینێ پێی دەڵێن وەرە شێخ عوسمان بانگت دەکا، ئەویش لەبەر سادەیی خۆی وا دەزانێت شێخ فەقەت لە (مەکە) و(مەدینە)ی دەبن، دەســـت دەداتە گۆچان و تووربنی نان و ملی ڕێگا دەگرێت، نازانم لە چی شارێکی کوردســـتانی عێراق پیاوێک پرسیاری لێ دەکا: «بۆ کوێ دەچی؟» وەڵامی دەداتەوە دەڵێ: دەچم بۆ (مەکە)ی خزمەت شـــێخ عوســـمان، کابـــرا پێدەکەنی و دەڵێ: «فەقێ، شێخ عوسمان وا لە تەوێڵە»، ئەو نێزیک بوونەوەی ڕێگا دڵخۆشییێک بۆ (وسوو) سازدەکا، ڕێگای تەوێڵە دەگرێتە پێش دەخزمەت حەزرەتی شێخ عوسمان (سراج الدین)دا تا چەند ساڵ ڕیازەت دەکێشێت پاشان لەلایەن ئەم زاتە موعەزەمە ئیرشادی بۆ موکریان دەدرێتێ، پاڕانەوە و تکای زۆریش نەیتوانی باری ئەم وەزیفە قورسە لەسەر شانی (وسوو) یاوەکو حەزرەتی ســـیراجوددین فەرموویانە (مەلا وسوو) لابەرێت، بەناچاری دێتە موکریان لە گوندی (بورهان) دادەنیشـــێت مەشـــهور دەبێ بە (شمس الدین البرهانی)، دوای چەند ساڵێک دەچێتە گوندی (شەرەفکەند) لە زەوییێکی بێ کەلک خانەقاییێک بیناەدەنێ و دەست دەکا بەئیرشـــاد. لە ســـاڵی (١٢٢٨ هـ) دەتەمەنی ٩٧ ساڵیدا لەم جێگایە وەفاتی کردووە و نێژراوە.

شـــێخ یوسف پیاوێکی زۆر موتەعەســـیب بووە بۆ قەومی کورد، هەمیشە بەکوردییێکی پەتـــی دواوە، بەفەرمانی ئەم زاتە موقەدەســـە گەلێک کتێبی شـــەرعی وەکو (ابن حجر) لەلایـــەن مەلاکانەوە کراوەتە کوردی، ماڵ و دراو نەیتوانیوە هیز بخاتە ســـەر مێشـــکی، دەوڵەمەند و هەژار لەبەرچاوی وەکو یەک بووە خوای لێ خۆش بێ.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٩.٨.٧، بەهاری ١٣٢٣/١٩٤٤

ئەدەبیاتی تازەی سۆڤیەت

نامەی کچێکی دێل

هەڵبەستەی: ئارکاد

خۆشەویستەکەم

غەم و دەردی من یەکجار زۆرە، لە درێژایی شەقامی مژوایدا گۆڕاییەکانی ئێمە لەپێش چاو ون دەبن، ئەمن بەخڕ و دۆڵاندا دەبەن و بۆ لای شـــاری مەرگم ڕادەکێشـــن، بەتەنێ هـــەر ئەمن نیم بەڵکە هەموو کچانی گوندەکەم دەگەڵن. خواهی نەخواهی لە کەســـوکار و مالّـــی خۆمان دووربووینەوە، ئاواڵەکانم هەموو بەتـــاو دەگرین، بەڵام ئەمن لەبەر زۆربەی غەم و فرمێســـکم لە چاویدا قەتیس ماوە. ئاواتم هەر ئەوەندەیە کە کازیەکانی خۆم وەبەر ئەو چەرخانە بدەم کە هەمیشـــە دەسووڕێن، بەڵام سوودی نییە، دەگەڵ ئەو کێشکچیانەی ئاگاداریمان دەکەن هیچ ناکرێ!

خۆشەویستەکەم

لەو کاغەزە ژاکاوە نامەت بۆ دەنووسم، ناتوانم بڵێم ئەو وتانە بەخوێنی خۆم دەنووسم چونکو خوێن دەرەگ و دڵی مندا بەستوویەتی. بەڵکە ئەو نامەت بەو میدادە بۆ دەنووسم کـــە لە گیرفانمدا شـــاردوومەتەوە و ئەتۆش تکا دەکەم بـــۆ خزمەکانمی بخوێنیەوە. ئەتۆ چوویتە جەبهەی جەنگ و ئەمن تا وێســـتا لە تۆ بێ خەبەرم، تەنانەت ئادرێسیشت نازانم، ئـــەدی بۆ کوێ؟ بۆ کوێ دەنووســـم؟ تەنیا مەوزووعێکی دەدەمە دەســـتی دوژمن تا پێم پێکەنی!، ئەمن بەقەولی گۆرانییبێژانی شارەکەمان وەڵامم بەئاسماندا دەنێرم.

نامەکـــەی من کە بەدوای بادا بۆ لای هەوران دەڕوا، شـــایەد ڕۆژێک دەگەڵ پریشـــکە

پریشکی بارانێ وەدەس تۆ بکەوێ.

خۆشەویستەکەم: ئێمە بەبەستێنی چۆمە بەرینەکانی خۆمانـدا تێپەڕین و چەپکە گوڵێکمان لە چۆمی هاویشت[1]، شەپۆڵی ئاوێ چەپکە گوڵەکانی مەی قوم کرد، ئاوازەکانم هەموو هیوا بڕاوبوون، تەنها چەپکە گوڵەکەی من قوم نەبوو و ئاو بردی. لەوکاتەدا ئەتۆم بەجلکی سـەربازییەوە هاتە پێش چاو، لەسەر بەردێکی ڕاوەستابووی و کڵاوەکەت بۆ لای من ڕادەوەشـاند و بزەت پێم دەاتێ، گوواللە بەهەوادا دەڕۆیشتن بەڵام وەتۆ نەدەکەوتن و ئەگەر وێشت کەوتبان نەیان دەبڕی و بریندارییان نەدەکردی. لە پاشان ئێمە بەدابی جاران دەگـەڵ یێکتـر وەڕێ کەوتین، ئەمن لەو کاتەدا پێم وابـوو کە بەدبەختی بۆمە لە خەو و خەیاڵێک زیاتر نییە، چونکو لەتەنیشت یەکترین و خۆشبەختین. ئەدی هیچ پێمان وانییە کە عرابەکانی دوژمن بەنێو زەمەند و گیاوگڵ و دەخڵوداندا ڕێگامان بۆ دەکەنەوە.

لەو عانەدا ئەمن پێم وابوو خێزانی تۆم، یێکترمان لە ئامێز دەگرت و قاقا پێدەکەنین. چەپکە گوڵەکەی من هەروا بەسەر ئاوا دەڕۆیشت، بەڵام بیرکردنەوەی من لەو بابەتەوە بێ کەڵکە، چونکو بەڕاستی ئەمن بڕوام بەفاڵ نییە.

خۆشەویسـتەکەم: تاو پەڕیوە، تارمایی بەسـەر لێرەوارەکاندا کشاوە، بەسەر چلوکی دارەکانی کاج دا و بەپەڕپەڕۆچکەی ئاسـماندا مانگـی هەنگوینی منی لێقەوماو، دەچێتە پێش. لە پەنجەرە گوڵی عال دەبیندرێن کە ئاونگیان لەسەر دەدرەوشێ.

هـەر دەڵێی چـاوی کاڵە دەگری، بەڵێ دەگـری تا نەنگی من نەبینـێ و دەزانی چ شـەوێکم لەپێشدایە!، شەوێکە کە نازانم لە ئامێزی پیاوێکی بێگانەدا یا لە باوەشی خاکی شـاردا دەبێ بنووم. ئەمن بەندەیەکی شـەرمەزار زیاتر نیم تا دەڕیم، لەباتی وەی دەگەڵ تـۆ جووت بـم دەگەڵ خەم و کوێرەوەری بوومە ئاوڵ. بەسـە ئەو شـکایەتە خۆڕایانە، مالئاوایێت لێدەکەم و نازانم ئەو نامە نووشتاوەوەت لە کوێ پێدەگات. ئەگەر ئەو نامەیەت پێنەگەیشت، دەبێ نامە درێژەکەی دیکە بخوێنیەوە، کیهە نامە؟، ئەو نامەی کە فرمێسکی دەسـگیرانەکەت لە ڕێگای ئاسـنی نووسیویە. ئەگەر ئی منیش نەبێ هی ئەو کچانەیە کە لەسەر هەموو شەقامێک و هەموو ڕێگایەکی ئاسن فرمێسکیان ڕشتووە.

بیخوێنەوە و ولامەکەت ئامادە بکە و بەنووکی سەر نیزەتەوە بیهێنە بەرلین. گوێت لە دەنگم بێ و بەدرێژایی ئەو ڕێگایانە فرمێسـکەکانی من بەخوێنی دوژمنان بشـۆوە. ئەمن

---

۱ ـ ئۆکرانی و هێندێک لە شارانی دیکەی ڕوسیە لە ڕۆژی جەژنی... دا (ناوی جەژنێکە ناخوێندرێتەوە) کچان هەریەکە چەپکە گوڵێکی دەبەستن و بەئاوێی دادەدەن، ئەگەر گوڵ قوم بێ نیشانەی بەدبەختییە و ئەگەر قوم نەبوو ئەوە باشە.

لە تۆ دەنووســـم، لە تۆ دەپاڕێمەوە و دەڵێم بەو چەشنە ناتوانم بژیم، نەنگی من بشۆوە، پەلەی بکە تۆڵەم بســـتێنەوە، بەتایبەتی تۆڵەی خاکەکەم بستێنەوە، ئی کێهە خاکی؟ ، ئی ئەو خاکەی لەژێر پێماندا نەرم و ڕەحەتە.

گۆڤاری کوردستان، ژمارە ٢، ٣٠ سەرماوەز ١٣٢٤، ٢١ دیسەمبەر

ئیقتیباس لە ڕۆژنامەی ئارەزوو

ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ

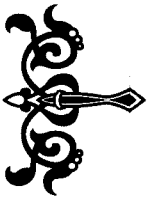

دەگێڕنەوە دەڵێن سمایل ئاغای سمکۆ سەرداری ڕەشید و بەنێوبانگی کورد لە چاخێکدا کە شـــاری ڕەزائیەی داگیرکرد لەپێش ئەوەدا بچێتە نێو شـــاری، گەورە گەورەکانی وڵات بەپیریەوە چوون و لە دەرەوەی شار دیدەنییان لێکرد. سمایل ئاغا دەهات و دەچوو گەفی لێدەکـــردن، لـــەو کاتەدا مارێک لەو مارانەی کە بە بەبێ ڕەزای لەو وڵاتەدا مەشـــهوورن بۆ لای هات. ســـمایل ئاغا بۆ ئەوەی ئازایەتی خۆیان پێ نیشان بدا و بەیەکجاری بیانتۆقێنی، داهاتـــوە و مارەکەی گرت. ماوەیەک هەر هاتووچوو و هەڕەشـــەی لەوان کرد و مارەکەی دەدەســـتەوەدا، لە ناکاو ڕەنگی بزرکا و لێوی بەددان گەســـت و مارەکەی لە هەردی دا و کوشـــتی. لەدوایە خەنجەری هەڵکێشـــا و ئەو قامکەی کە مارەکە پێوەی دابوو پەڕاندی و دەگەڵ ئەوەشـــدا کە خوێنی قامکی وەک پلوسک هەڵی دەداشت وازی لە قسەکردن نەهێنا تا قسەکەی تەواوبوو.

وام بیســـتووە لە پاش کوشتنی ئەو مەردە نەبەزە و ئەو پیاوە نەبەزە و ئەو سەرداڕە بەجەرگە کە لە ســـاڵی ١٣٠٩ دا بەدرێ و دەلەســـە هەڵیان خەڵەتاند و هێنایانە ناو شاری شـــنۆ و لەوێ بەفێڵ شەهیدیان کرد، کەلاکیان لەنێو کەلاکی سائیری شوهەدادا بەو قامکە بەڕیوە ناسییەوە، چونکو هێندە شپرزە کرابوو ئەو نیشانەی نەبوایە بەزەحمەت دەناسراوە.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٣، ٢٦ بەفرانباری ١٣٢٤/ ١٥ ژانویە ١٩٤٦

ئازادیمان دەوێ

شەش ساڵ جەنگ بوو، شەش ساڵ خوێن ڕژا، شەش ساڵ کوشتارکرا، شەش ساڵ، بەڵێ شەش ساڵی تەواو ئاڵا هەڵگرەکانی دیموکراسی بێ وچان و پشوودان، بێ دامان و ڕاوەستان هەوڵیان دا و تێکۆشان و خەو و خواردنیان لە خۆیان حەرامکرد. بۆچی؟ هەر لەبەرئەوەی بناغەی زوڵم و زۆرداری بڕووخێنن و ڕەگوڕیشەی جەور و بێداد لە بنەڕەت دەربێنن و ئازادی و دیموکراتی لە گێتیدا بڵاوبکەنەوە و نەهێڵن چیدی زۆرداران ماڵی هەژاران بخۆن و بەدەستەڵاتان حەقی بێ دەستەڵاتان پامااڵ بکەن. لەپاش کێشە و هەرایەکی زۆر، لەپاش جەنگ و کوشتار و خوێنڕێژییەکی بەسام، لە دوای زەرەر و زیانێکی بێ ئەندازە ئازادیخوازەکان زاڵبوون و دەس لە کوشتار هەڵگیرا، خوێنڕێژی نەما، کۆشکی زوڵم و ئیستیبداد ڕووخا، نەمامی جەور و بێداد هەڵکێشرا، مۆسۆلینی کوژرا هیتلەر مرتەی لێبڕا گورێنیک گیرا و دنیا حەساوە.

جا ئەوجا باوی هەژار و زۆرلێکراو و لێقەوماوانە و کاتی هاوارکردن هاتووە و ئەو نەتەوانەی کە هەمیشە لەژێر پێی دوژمندا نااڵاندوویانە هاوار دەکەن و دەڵێن: «ئازادیمان دەوێ»!

ئێمەش واتا میللەتی کورد یەکێکین لەو نەتەوانەی کە لەمێژە دیل و یەخسیر و ژێر چەپۆکی و تامی ئازادیمان لەبیر چۆتەوە و دەمێکە دەربەدەر و قوڕبەسەر و زۆرلێکراو و تێشکاو و داماوین. ئێستاکە کولاوکەی هەویامان بۆ کراوەتەوە و تا ڕادەیەک ژیاوینەوە،

هـــاوار دەکەین و دەڵێین ئازادیمـــان دەوێ، بەڵێ ئازادیمـــان دەوێ و نابێ چیدی دیل و ژێردەســـت بین و ئامادەین لە ڕێـــگای ئازادیدا فیداکاری بکەیـــن و دەس لەگیان و ماڵی خۆمان هەڵگرین.

ڕۆژنامەی کَوردستان، ژمارە ٥، ٢٩ بەفرانباری ١٣٢٤/ ٢٠ ژانویە ١٩٤٦

نامەیەکی سەرئاوەڵە

برای هەرە خۆشەویستم: مەجدی گیان

لەپێشدا تکات لێدەکەم لووتم لێ خوار نەکەی و ڕووم لێ وەرنەگێڕی و قەڵس و تووڕە و زیز و دڕدۆنگ نەبی و وەپەڵەنەکەوی و پێت وانەبێ ئەمن لینگەبەریت دەکەم و ناخۆشم دەوێیی و ناتناسم و نازانم چ شیرین کوڕێکی.

خۆشەویستەکەم: بڕوام پێبکە ئەتۆم بەقەدەر چاوی ڕاستم خۆش دەوێیی و باشیشت دەناسم و دەزانم:

ئەتۆ لاوێکی خوێندەوار و دانا و تێگەیشتوو و بیرڕوون و پیتۆڵی، ئەتۆ زۆرت کوێرەوەری دیوە و سخلەتت کێشاوە بەدوی خوێندندا هەڵوەدای وڵاتان بووی، ئەتۆ ئێستا کە «مودیری و مامۆستای هەرە گەورەی دەبیرستانی مەهابادی». وە تەنانەت ئەوەشم بیستووە کە ئەوساڵ چوویە تاران و لەوێ لە تاقیکردنەوەدا وریایی و زرنگی خۆت نواند و ڕووی کوردانت سپی کردەوە و بێجگە لەوانە دەزانم کوڕی زانایەکی بەنێوبانگ و ماقوولی کوردستانی و تێگەیشتن و زانینی بۆ تۆ بەمیرات گەییوە.

بەڵام داخی گرانم نازانی بەزمانی کوردی و واتا زمانی دایک و بابی خۆت بنووسی!، یا دەزانی و بەئانقەست وا خراپ و تێکەڵ و پێکەڵی دەنووسی. ئەگەر نایزانی ئەوە هەوڵدە تێبکۆشە خۆت ماندوو بکە فێربە جا ئەوجار بنووسە، خۆ ئەگەر دەزانی و هەر بەئانقەست

وا دەنووســـی، پێویســـتە بزانی و تێبگەی کە بەو کردەوە ناشیرینە دڵی هەموو نەتەوەی کورد لە خۆت دێشـــینی و دەبیتە نیشـــانەی تەوس و پللار و تووکی کوڕەکانی هاوخوێن و هاونیشـــتمانت، براکـــەم، هەر کوردێکی خونگەرم و نیشـــتمانپەروەر و کوردیزان چاوی بەنووســـراوەکانی تۆ بکەوێ نێوچاوانی گـــرژ دەکات و تووڕە دەبێ و مل دەنێ لە پرتە و بۆڵە و... بڕوات بێ ئەمن کە خۆم بەبرایەکی بەئەمەگ و...[1] و بەکەوچکە ئاوێکی وەمەلە دەکەوی، پێم خۆشـــنەبوو کێشـــەت دەگەڵ بکەم و بەخۆتدا بشکێنمەوە و دڵت بێشێنم. لەبەرئەوە گوێی خۆم لێ ئاخنی و قوڕوقاپ دانیشـــتم و چاوەنۆڕ بووم کە بۆ خۆت ئەغیار بیەوە.

ئەمـــە پێی چوو هەتا ئەوشـــۆ لە ژمارە ١٥ ی کوردســـتاندا نووســـراوێکی تۆم لەژێر ســـەرەتای (ئاتۆم)دا چاوپێکەوت بەڕاستی کە خوێندمەوە وەختابوو لەداخان شەق بەم و بدڕێم! وەیەکجار زۆر تووڕە بووم و گەلێکم پیش خواردەوە و تارماییم بەســـەرچاوی کشا، دەســـبەجێ دەرهەڵ بووم و دەســـتم دا قەڵەم و ئەم نامەیەم بۆ نووســـی: ترووسکەکانم، بەبەلەی چاوانم مەجدی گیان بەقوربانت دەبم ئاخر پێم بڵێ ئەتۆ ئەو نووســـراوانە بۆ کێ دەنووســـی؟ لەکنە خۆت بۆ کوردانی نانووســـی؟ بۆیەی نانووســـی خەڵک بیخوێنێتەوە و کەلکی لێوەرگری، بۆیەی نانووســـی هەموو کوردێکی خوێندەوار و نەخوێندەوار تێی بگا؟ ئەدی بۆچی وا تێکەڵ و پێکەڵی دەنووســـی؟ بۆچی بەکوردییێکی پەتی و پاک و خاوێن و بەڕێوەجێ نانووسی؟ کە بۆ خەڵکی قازانجی هەبێ.

براگیان، ئەو چەشنە نووسینە، بێجگە لەوەی هیچ قازانجێکی بۆ کوردان نییە زیانیشی یەکجـــار زۆرە، چونکو ئەو ڕۆژنامەیە بەدنیـــادا بڵاودەبێتەوە و دەکەوێتە دەس دوژمنان و ئەوانیش لە بیانوو دەگەڕێن کە نووســـراوەکانی تۆیان خوێنـــدەوە دەیکەنە هەرا و لێمان لەچەپڵـــە دەدەن و دەڵێـــن؛ چۆن ئەوەیـــە زمانی کوردی! ئەوەیە ئـــەو زمانەی هێندیان پێهەڵدەگوت و شـــاخ و باڵیان بۆ دروســـت دەکرد؟ و دەیانگوت هێندە هێندە باش و بەر ئاوەڵەیە، بەو بۆنەیەوە هیوام هەیە لەوەی پاش زۆر بەشـــێنەیی بنووسی و هەتا دەتوانی وتارەکانت پەتی بن. ئیدی بەخوام ئەسپاردی.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٧، ڕەشەمە ١٣٢٤/ ٢٠ فوریە ١٩٤٦

---

١ ـ ئەو شوێنە لە دەقە ئەسڵیەکەدا ناخوێندرێتەوە.

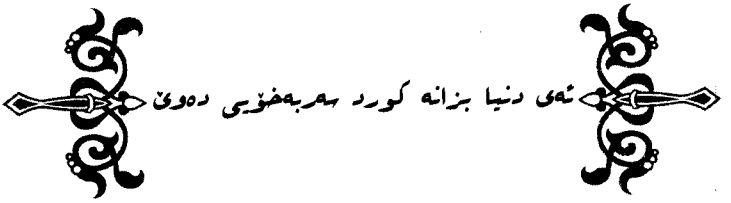

زۆر کەس بەتایبەتی ئەو کەســـانەی کە ســـەریان لە سیاسەت دەخورێ پێیان وایە کە هەڵپەرینەوە و قیامی نەتەوەی کورد و داوای ئیســـتیقلال و ئازادی و سەربەخۆئی کردنی ئـــەو میللەتە هەر لە تاوی جەزرەبە و زۆری کاربەدەســـتانی مچومۆڕ و زۆردار و بلەوەزی بێگانەیە، ئاشـــکرایە کە بێگانەکان یانی فارس و عەرەب و تورک لەو ماوە دوور و درێژەدا کە دەســـتەڵاتیان بەســـەر کورداندا هەبـــووە هەرچی نەدەبوو بکرێ دەگـــەڵ ئەو میللەتە دڵپاکەیان کردووە و خۆیان لە هیچ خراپەیێک نەپاراستووە.

ئێستاش خوێنی شەهیدانی رێگای سەربەستی کورد کە بەدەستی کەمالی بێ کەماڵ و دەستوپێوەندە خوێنمژەکانی ڕژاوە هەر دەکوڵێ. ئێستاش گوڵاڵە سوورەکانی کێوی ئاگری خوێنی نەوجەوانانی ڕەشید و ئازای کورد وەبیر پیاو دێننەوە. ئێستاش قاژ و قووژ و زیڕ و هـــۆڕی ژن و منـــداڵ و هاوار و ناڵە نائی لاوانی بریندار کوردی مەریوان کە لە ســـاڵی ڕابردوودا بەدەســـتی سەرتیپ هۆشمەندی دیکتاتۆر قەتل و عام و تارومار کران لە گوێیان دەزرینگێتەوە، ئێستاش بەندیخانەی ئەو دژمنە زۆردارانە پڕن لە لاوی بێ سووچ و تاوانی کورد و هەر ڕۆژە ناڕۆژێک یەکێک لەوان بەسێدارەوە هەڵدراوەسرێ.

خۆ حاڵی زاری کوردی هەژاری بارزان کە چەند مانگ لەوەی پێش دەوڵەتی ئیستیعماری عێـــراق تاڵان و بێ خانومان و دەربەدەر و ماڵوێرانـــی کردن لە هەموو کەس مەعلوومە و ئاشکرایە، دروستە کە ئەو کردەوە ناشیرنانە ڕۆژ بەڕۆژ هەستی تۆڵە ئەستاندنەوە لە دڵی لاوانی خوێن گەرم و مللەتپەرســـتی کوردا بەهێزتر دەکەن. دروســـتە ئەو ڕەفتار و ئاکارە

وەحشیانە سات بەسات لاوان وەگەنجانی کورد بۆ لای ڕزگاری و ئازادی هان دەدەن بەڵام ڕاستێکەی ئەوەیە ئەوانە هیچیان نەبوونە هۆی هەڵپەڕینەوە و قیامی نەتەوەی کورد، ئەوانە هیچیان کوردیان وادار نەکردووە کە داوای ئیستیقلال و سەربەخۆیی بکا بەڵکو کورد میللەتێکی ۱۱ ملیۆنییە و بەهەموو شەرع و قانوونێک حەقی ئیستیقلال و سەربەخۆئیی هەیە و داوای ئەو حەقە مەشروعەی خۆی دەکا.

ئەی دنیا، ئەی دنیای ئازادی تەلەب، ئەی دنیاییکی شەش سالّ تەواو دەگەڵ زۆرداران ملەت کرد و لەو پێناوەدا بەشی زۆری لاوانی خۆت بەکوشت دا، بزانە: کورد ئیستیقلالی دەوێ. بزانە: کورد زوڵمی لێکراوە حەقی خوراوە مولکی لێ داگیرکراوە و دەیەوێ بەحەقی خۆی بگا. بزانە: کە سیاسەتی شوومی ئیستیعماری بۆ قازانجی خۆی ئەم میللەتەی لە ئازادی بێ بەش کردووە و لە ئەنجامدا بزانە کە کورد ڕوشدی ئەوەی هەیە کارویاری ماڵە خۆی بەچاکی هەڵسووڕێنی و پێداویستی کۆمەگی کەس نییە قیوومی ناوێ و تا تاقەتی لێدەبڕێ سەر وەباری کەس ناهێنێ و بۆ ئەستاندنی سەربەخۆیی هەوڵ دەدا.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ۲۹، ۱۰ خاکەلێوە ۱۳۲۵/ ۳۰ مارس ۱۹۴۶

ڕوانی دوو خوێنەر

لەو کاتەدا کە پاش شەش ساڵ شەڕ و کوشتار، پاش گەلێک ڕەنج و ئازار و خوێنڕژان و پیاوکوژان، دوای زۆر کوێرەوەری و دەربەدەری و تاڵان و بڕۆ، ئادەمیزاد دەیەوێ لە بەروبووی کردەوەی خۆی بخوا و لەژێر سێبەری داری ئازادیی کە بەخوێنی خۆی پەروەردەی کردووە و چەند ساڵان بەدیاربیەوە دانیشتووە، دانیشێ و بحەسێتەوە و ماندویی ئەو دەورەی شەڕی لەبیر بچێتەوە . لەو ڕۆژانەدا کە لە هەموو جێگایەک قسە لە سولح و ئاشتی دەکرێ. ڕادیۆ و ڕۆژنامەکان بڵاویان کردەوە کە دوو جەردەی پیاوکوژ، دوو زەروی خوێنمژ، دوو ماری بێ ڕەزا، دوو زۆردار و دیکتاتۆر دوو دوژمنی خوێنی کورد! یەعنی نوری سەعید پاشا و سیراج ئۆغڵو بۆ بەستنی پەیمانێکی نوێ یا تازەکردنەوەی پەیمانی شوومی (سعد آباد) لە ئانکارا کۆبوونەوە، ئایا ئەو پەیمانە چییە؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کە قازانجی بۆ ئادەمیزاد بێ؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کۆمەگ بەڕاوەستانی ئاشتی و سولح بکا؟ نەء نەء ئەو پەیمانە ... قڕدانی ئادەمیزاد..... تێک دانی..... چونکو ئەو کەسانەی..... ڕێگر و شەڕانی و..... [1] ئەوانە لەوانەن بۆ دەسڕێکی قەیسەرێکی ئاور تێبەردەن، ئەوانە دوژمنی سولح و نەتەوەی ئادەمیزادن و ئەو پەیمانە شوومەیان بۆیە بەستووە کە تۆوی کورد لەسەر زەوی نەهێڵن و ئەو نەتەوە بەیەکجاری نابوود و حەقی مەشرووعی وی پامااڵ بکەن. وەکو بیستوومە سیراج ئۆغڵو

---

۱ ـ ئەو شوێنانە لە دەقەکەدا ڕەشبوونەتەوە و ناخوێندرێنەوە.

بەنوری سـەعیدی گوتووە هەنگینێ ئێمە دەتوانین دەگەڵ ئێوە ببینە دۆست و هاوپەیمان کـە ئەو نەختە حەقەش کە عیبارەتە لە نووسـین و خوێندنـەوەی زمانی کوردی ئەویش لەژێر سانسۆرێکی قەویدا، بۆ کوردان قائیل نەبی و ئەلبەتە ئەویش لە خودای دەوێ کورد نینۆکی نەبێ خۆی پێ بخورێنێ، بەڵام داخوا ئەوانە دەتوانن کوردان بەجارێکی لەنێو بەرن و تۆوپان لەسەر زەوی هەڵگرن.

داخوا دەتوانن کوردان وادار بکەن واز لەو حەقە مەشـرووعەی خۆیان بینن! نەء نەء پێویستە ئەوانە بزانن و باش تێبگەن کە کورد میللەتێکی نەمر و نەبەزە و بەباوەش بمرن ناتوانن لەنێوی بەرن و بێدەنگی بکەن.

کورد هەیە و لە مەیدان دەرناچێ و بەهەرۆگیف ناپەشۆکێ و واز لە حەقی خۆی ناهێنێ و هەتا تنوکێکی خوێن دەبەردامابێ لە رێگای ئازادی و سەربەخۆییدا کۆشش دەکا و حازر نییە چیدی نۆکەری بێ جیرە و واجب و سـووک و چرووکی تورک و عەرەب و فارس بێ و ئەو هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی ئەو کەسـانەی موقەدەراتی دنیا دەبەر دەستی ئێوەدایە، ئەی ئەو کەسانەی کە بۆ هەڵکەندنی نەمامی زوڵم و بێداد ئەو هەموو فیداکاریو کرد، ئەی ئەو کەسانەی کە دەتانەوێ.....[1] کە بەشادی و ئازادی بژی، سەرنجێکی بدەنە حاڵی ئێمە و مەیەڵێن چیدیکە ئەو زۆردارانە لەژێر پێی خۆیاندا بمان تولخێننەوە، قەبوول مەکەن لـەوەی پاش ئەو خوێنمژانە خوێنی ئێمە بمژن و ئەگەر هاوارێکمان کرد یا لەجێی خۆمان جوولاینەوە لێمان لەهەرا بدەن و مەڵێن کورد رێگر و شەڕانییە.

توبی خودا ئەوە ئینسافە کابراییک بێ بەزۆری ملکت لێ زەوت بکا و ئەگەر پێت گوت ئـەوە مووڵکی باب و باپیری خۆمە و دەبی بۆخۆم بەجێ بێڵی، لەباتی بەجێهێشـتن پێت بڵێ رێگر و شەڕانی و کێشەم پێدەفرۆشی.

هەویـام هەیە ئالا هەڵگرەکانی ئازادی چیدی ئـەو ناحەقیانە قبووڵ نەکەن و نەهێڵن بەتەنها لە دنیادا مللەتی کورد لە ئازادی بێ بەش بێ.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ۳۲، ۱۷ خاکەلێوە ۱۳۲۵/ ۶ آوریل ۱۹۴۶

---

۱ ـ ئەو شوێنانە لە دەقەکەدا ڕەشبوونەتەوە و ناخوێندرێنەوە.

بۆچی کوردستانو لەبیر کردووە؟

بەقەڵەمی: ئەحمەد حەمروش

کـــورد ئێرانیـــن و بێجگە لە ئێران حەشـــارگەیەکیان نییە میللەتی ئـــازا و لەمێژینەی کورد کە لەبەر هێندێک شـــت لە نیشـــتمانی ئەســـڵی خۆی دوورکەوتۆتەوە و ئەوڕۆ لەژێر چەکمەی نۆکەرانی ئیســـتیعمار و تەرفەدارانی سیاســـەتی (پان تورکیسم) ژیانێکی تاڵ و پڕ لە ناخۆشـــی ڕادەبوێرێ، ئاخری ڕۆژێک دەبێ ڕاســـتەوەبێ و شێرانە زنجیری ئەسارەت بپســـێنێ و تۆڵەیەکی زۆر بەســـام و پیاوانە لەو کەســـانەی دەستدرێژییان بۆ حقوقی وی کردووە و ئازاریان داوە و ئازادییان لێ ســـەلب کردووە بســـتێنیتەوە و زیندوو و نەبەزی خۆی بەدانیشـــتووانی سەر زەوی بســـەلمێنی و دەدوژمنانی خۆی بگەیەنێ کە کورد هەر زینـــدووە پایەدارە و بەهیچ جۆرێک نامرێ و ســـێڵاوی حەوادیس بناغەی عەزم و غیرەتی وی ناڵەقێنی.

تێفکـــرن، کیهە میللەتە لە بەرابەر ئەو هەموو کۆششـــەی کە بۆ لەنێوبردنی وی کراوە وەدەکرێ هێندە بەهیمەت و خۆڕاگر و پایەداربێ.

کیهە میللەتە بۆ پاراستنی میللەتی خۆی بتوانێ دەگەڵ میللەتی غالیب وە بەدەستەڵات و زۆردار ملە و مبارەزە بکات.

چ نەتەوەیـــەک بەقەدەری ئـــەو نەتەوە لە ڕێگای ئازادی و سەربەســـتیدا فیداکاری و جانبازی کردووە و قوربانی داوە و زیانی دیوە و ئاوارە و دەربەدەرکراوە.

میللەتی غەیورتر و ئازاتر و نەبەزتر لە برا کوردەکانی ئێمە، کە داخەکەم ئێستا لەژێر پەنجەی بێ ڕوحمی بێگاناندا ئەسیرن، کەمتر وەگیر دەکەوی بەڵکە هەر نابیندرێ. هێندێک لە دەوڵەتە ئیرتیجاعییەکانی عێراق، کە بەیارمەتی و مەبەستی ئیستیعماری و بەپێچەوانەی مەیل و ڕەغبەتی میللەتی عێراق هاتوونە سەرکار و هەمیشە لاگری سیاسەتی ئیستیعماری بوون و قازانجی میللییان چاوەدێری نەکردووە، بۆ پەیداکردنی دووبەرەکی و دوژمایەتی لە بەینی کورد و عەرەبدا ڕفتاری یەکجار بێ شەرمانە و خراپیان دەگەڵ کوردان کردووە.

دیسان دەوڵەتی تورکیاش ئەو ڕەفتارەی دەگەڵ ئەو میللەتە ئازایە کردووە و بەکوشتار و قەتل و عامی وان سەحنەیێکی خوێنینی لە دونیادا هێنا ڕوو کە ڕووحی بەشەریەت و نەوع دۆستی لەو کارە بێ شەرمانە بێزارە.

تاریخ زوڵم و زۆرێکی کە دەوڵەتە ئیرتیجاعییەکانی عێراق و تورکیا لە برا کوردەکانی ئێمەیان کردووە قەت فەرامۆش ناکا. میللەتی قارەمانی کورد بەخوێنی گەش و سووری خۆی نێوی بڵیندی خۆی بۆ ئەبەد لە لاپەڕەکانی مێژوودا سەبت کردووە و هەتا ئادەمیزاد لە دونیادا دەژی نێوی ئەو جەللادە بێ ڕوحمانەی کە دەستە دەستە و پۆل پۆل لاوانی کوردیان سەر بڕیوە و زیندوو زیندوو دەئاوریان هاوێشتوون بەخراپە دێنێ. بەڵام هەرچی زووتر زۆری بۆ میللەتی کورد بهێندرێ و زیاتر جەزرەبە بدرێ ئەو ئاورە مقەدەسەی کە لەنێو دڵی پاکی ویدا لەمێژە دایسێ پتر بڵێسە دەستێنی و بێگومان سەرتاپای دوژمنانی دەسووتێنی. سەردانەواندن و چاوسۆرکردنەوە لە قاموسی کوردیدا نییە. ئەوە حەقیقەتێکە کە مێژووی خوێنین و پڕ ئیفتیخاری کوردستان شاهیدی لەسەر دەدا.

وەنەبێ کوردان هەر لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا تووشی کوێرەوەری و سەخڵەت و ناپەحەتی بووبن بەڵکە لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان یەعنی لە ئێرانیشدا لە زەمانی حکومەتی ڕەزاخانی پەهلەویدا تووشی گەلێک مەینەت و کوێرەوەری بوون و حەقی ژیانیان نەبووە.

پەیمانی سەعد ئاباد کە هەموو کەس دەزانێ سەرفەن بۆ لەنێوبردنی کوردان ئیمزا کراوە، ئیمزای دەوڵەتی (ظل الله)ی ئیرانیشی پێوە بوو. ڕەفتار و ئاکارێکی ڕەزاخان دەگەڵ کوردانی دەکرد بەڕاستی یەکجار زۆر ناپیاوانە بوو، هەڵپەرینەوەی ئێستای کورد عەکسولعەملی ئەو زوڵم و زۆرەی پێشووە.

ئەوڕۆ تەواوی ئەو کوردانەی کە لە وڵاتاندا بڵاوبوونەوە و لەژێر پەنجەی تورک و عەرەبدا، دیسان چاوی ئومێدیان دە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان بڕیوە.

نەهزەتی دیموکراتیکی کوردستان کە بناوانی لە نێوەڕاستی نیشتمانی ئەسڵی کورداندا

هەڵگیراوە هەموو کوردی دنیای متەوەجیهی ئێران کردووە ئەگەر دەوڵەت لە ئیحساساتی پڕ شۆڕی کوردان ئیستیفادە بکا و تۆڵەی بێ بەشی و چارەڕەشی زەمانی ڕەزاخانیان بەچاکی بۆ بکاتەوە و دەگەڵ جەنابی قازی محەمەد ڕەهبەری مەحبوب و مەزنی کوردستان، کە بێ شک لە ڕیزی پیاوە هەرە گەورە و زانایەکانی ڕۆژهەڵات حیساب دەکرێ، واریدی موزاکەرە بێ و مەسئەلەی کوردستان بەقازانجی ئازادی ببڕێتەوە، قووەتێکی وا بەهێز و نەبیندراو لە ئێراندا پەیدا دەبێ کە گرێی پشتی ئیستیعمار تێک دەهارێ و دەیشکێنێ.

ئەگەر کوردان لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا بەدەستی عەرەب و تورک گرفتارین هیچ نەبێ دەبێ لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیاندا حەقی ژیانیان هەبێ و بەئازادی ڕابوێرن.

داخەکەم ڕەفتاری ڕەزاخان هیچ لە ڕەفتاری تورک و عەرەبان کمتر نەبوو ئێستاش خوێنی برا کوردەکانمان لە دەشتە پان و بەرینەکاندا شەپۆڵ دەدا، ئێستاش زنجیری دیلی لە دەست و پێی میللەتی ئێران دانەڕندراوە، ئێستاش دەستی بێ ڕەحمی حاکمی نیزامی لە کۆبوونەوە و ئیجتماعات لە سنەدا جلۆگیری دەکا و نایەڵێ شکایەتی کەس بەگوێی ئەولیای ئومموور ڕابگا. گرانی هەڕەشە لە سەقز دەکا، کوردستان لە حاڵی تۆقین دایە.

ئەگەر دەوڵەتی ئێستاکە ئازادیخوازی و تێگەیشتنی سیاسی خۆی لە جێبەجێ کردنی مەسئەلەی ئازەربایجان و لە ڕووناک کردنی ئاسۆی تاریکی سیاسەتی خارجیدا نیشان داوە، دەگەڵ ڕەهبەرانی فرقە دیموکراتی کوردستان واریدی موزاکەرەبێ بەشەرتێکی عەناسیری ئیرتیجاعی و بەکرێگیراو لێبگەڕێن، مەسئەلەی کوردستان پێش بەتەقەدومی ئازادی و قازانجی ئێران تەواو دەبی.

ئێمە لە جەنابی ئاغای (قوام السلطنه) تەمەنا دەکەین کە هەرچی زووتر ئاغای (مظفر فیروز) کە لاوێکی موتەرەقی و زانای موعاسیرە بۆ کوردستان بەڕێبکات تا مەسئەلەی کوردستان حەڵ بکرێ.

کورد برای ئێمەن، یادگاری باب و باپیری ئێمەن، دەبێ بۆ داوا مەشروعەکانی وان گوێ پادێرین، ئەوان بێجگە لە ئازادی و عەدالەت چی دییان ناوێ.

ئەمن پێم وایە ئەو چرا ڕووناکەی کە ئێستا لە کوردستاندا هەڵگراوە بەو زووانە سەرتاسەری ڕۆژهەڵات ڕووناک دەکا و ئازادیخوازانی ئێران کە لە خوزستان و ئازەربایجان و کوردستان و سایری نوقاتی ئێراندا هەن، کارێکی وا دەکەن کە ڕۆژی سەرئالاییکی کە هەرگیز ڕۆژی لێ ئاوانەبووە، بیلئاخیرە لێ ئاوابێ و میللەتی ئەسیری ڕۆژهەڵات نەجات دەدەن!

قەرار بوو بێی لەگەڵ خۆت شادی بێنی
نەهاتی، گەرچی پێت دابووم بەڵێنی
لەناو کوردا نەبوو پەیمان شکاندن
لە کوێ فێر بووی گوڵم پەیمان شکێنی

* * *

نەگەرچی ڕۆیی، قەت ناچی لە یادم
دەکەم یادت، بەیادی تۆوە شادم
کە بارگەت بۆ هەوار تێک نا عەزیزم
شکا نەستوونەکی تاوڵی مرادم

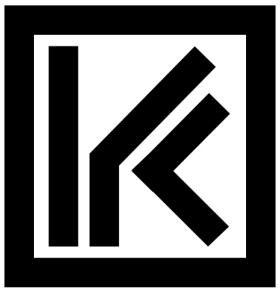

کوردانە

kurdaane.com